भूरिं द्वे अचरन्ती चरन्तं पद्वन्तं गर्भमपदी दधाते।
नित्यं न सूनुं पित्रोरुपस्थे द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥२॥

स्वयं अचल हुँदाहुँदै पनि यी दुवै असङ्ख्य डुल्न सक्नेहरूलाई धारण गर्दछन्। आमाबाबुले नजिकैको सन्तानलाई सहायता गरेझैं द्युलोक र पृथिवीले सबै प्राणीलाई आपद्बाट जोगाऊन्।

अनेहो दात्रमदितेरनर्वं हुवे स्वर्वदवधं नमस्वत्।
तद्रोदसी जनयतं जरित्रे द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥३॥

हामी अविनाशी पृथ्वीबाट पापमुक्त, क्षयरहित, हिंसारहित, तेजस्वी र विनम्रता प्रदान गर्ने धनवैभवको कामना गर्दछौं। हे द्यावापृथिवी ! यस्तो वैभव स्तोतालाई प्रदान गर। यी दुवै पापकर्मबाट हामीलाई रक्षा गरुन्।

अतप्यमाने अवसावन्ती अनु ष्याम रोदसी देवपुत्रे।
उभे देवानामुभयेभिरह्नां द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥४॥

द्यावापृथिवीलोक देवशक्तिका उत्पादक हुन्। यिनीहरू दुःखी नहुने, कार्यमा ढिलो नगर्ने आफ्ना संरक्षण शक्तिले प्राणीहरूको रक्षा गर्दछन्। दिनरात दिव्यता सम्पन्न छन्। हामी यिनका अनुकूल रहौं। द्यावापृथिवी दुवैले हामीलाई पापबाट मुक्त गरुन्।

सङ्गच्छमाने युवती समन्ते स्वसारा जामी पित्रोरुपस्थे।
अभिजिघ्रन्ती भुवनस्य नाभिं द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥५॥

सधैं युवती देखिने यी दुवै दिदीबहिनीजस्ता आपसमा सहयोगी भएर पिताका नजिकै रहँदै भुवनको केन्द्रस्थल चुम्दछन्। द्यावापृथिवीले हामीलाई आपद्बाट जोगाऊन्।

उर्वी सद्मनी बृहती ऋतेन हुवे देवानामवसा जनित्री।
दधाते ये अमृतं सुप्रतीके द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥६॥

श्रेष्ठ स्वरूप भएका द्यावापृथिवीले जलरूपी अमृत धारण गर्दछन्। यस्ता विशाल आश्रयरूप र सबैलाई उब्जाउने दुई लोक देवशक्तिलाई प्रसन्न गराउँछन्। त्यसका लागि उनीहरू देवशक्तिलाई यज्ञकार्यमा आह्वान गर्दछन्। द्यावापृथिवीले पापबाट जोगाऊन्।

उर्वी पृथ्वी बहुले दूरेअन्ते उप ब्रुवे नमसा यज्ञे अस्मिन्।
दधाते ये सुभगे सुप्रतूर्ती द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥७॥

सुन्दर स्वरूप र श्रेष्ठ दाताका रूपमा द्यावापृथिवीले सबैलाई धारण गर्दछन्। यस्ता विशाल, व्यापक, विभिन्न आकारका र जसको सीमा अनन्त छ, ती द्यावापृथिवीलाई यज्ञमा विनम्र भावले हामी प्रार्थना गर्दछौं। उनीहरूले हामीलाई सङ्कटबाट जोगाऊन्।

देवान्वा यच्चकृमा कच्चिदागः सखायं वा सदमिज्जास्पतिं वा।
इयं धीर्भूया अवयानमेषां द्यावा रक्षतं पृथिवी नो अभ्वात् ॥८॥

यदि हामीबाट देवशक्ति, मित्रजन अथवा समस्त जगत्का सृष्टिकर्ता परमेश्वरप्रति कुनै पाप कर्म भइहाल्यो भने त्यसको शमन गर्नका लागि हाम्रो विवेकबुद्धि सक्षम होस्। द्यावापृथिवीले पाप कर्मबाट हामीलाई रक्षा गरुन्।

उभा शंसा नर्या मामविष्टामुभे मामूती अवसा सचेताम्।
भूरि चिदर्यः सुदास्तरायेषा मदन्त इषयेम देवाः ॥९॥

मनुष्यका कल्याणकारी एवं स्तुतियोग्य द्यावापृथिवी यी दुवै लोकले हामीलाई आश्रय दिइरहून्। दुवै संरक्षक द्यावापृथिवीले आफ्नो संरक्षक साधनले हामीलाई पोषण गरुन्। हे देवशक्तिहरू हो ! महान् विचार लिएर सहर्ष अन्न दान गर्ने बानी बसाइराख्नका लागि प्रशस्त धनसम्पदा पाउने हामी कामना गर्दछौं।

ऋतं दिवे तदवोचं पृथिव्या अभिश्रावाय प्रथमं सुमेधाः।
पातामवद्याद्दुरितादभीके पिता माता च रक्षतामवोभिः ॥१०॥

असल बुद्धि भएका हामी द्युलोक र पृथिवीलोकको गरिमासित सम्बन्धित यो सत्य वाणी घोषणा गर्दछौं। सँगसँगै रहने यी दुवै लोकले हामीलाई अनिष्टबाट जोगाऊन्। पितामातासरिका द्युलोक र पृथिवीले संरक्षण साधनबाट हामीलाई रक्षा गरुन्।

इदं द्यावापृथिवी सत्यमस्तु पितर्मातर्यदिहोपब्रुवे वाम्।
भूतं देवानामवमे अवोभिर्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥११॥

हे पितामातासरिका द्यावापृथिवी ! तिमीहरू दुवैका निमित्त यस यज्ञमा हामी स्तुति गर्दछौं। त्यसको प्रतिफल हामीलाई प्राप्त होस्। तिमीहरू दुवै देवत्वयुक्त संरक्षण साधनले हामीलाई रक्षा गर त्यसपछि अन्न, बल र दीर्घायु प्रदान गर।

[सूक्त - १८६]

ऋषि – अगस्त्य मैत्रावरुणि। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

आ न इडाभिर्विदथे सुशस्ति विश्वानरः सविता देव एतु।
अपि यथा युवानो मत्सथा नो विश्वं जगदभिपित्वे मनीषा ॥१॥

नाना रूपमा प्रशंसित कल्याणकारी सवितादेव अन्नयुक्त भएर हाम्रा यज्ञमा आऊन्। हे वरुणदेव ! तिमी जुन रूपमा आनन्दित छौ, उसै किसिमले हाम्रा यज्ञमा आएर आफ्नो कृपाले हामीलाई र सम्पूर्ण विश्वलाई हर्षित गर।

आ नो विश्व आस्क्रा गमन्तु देवा मित्रो अर्यमा वरुणः सजोषाः।
भुवन्यथा नो विश्वे वृधासः करन्त्सुषाहा विथुरं न शवः ॥२॥

शत्रुमाथि आक्रमण गर्ने, परस्पर प्रीति भएका मित्र, वरुण र अर्यमादेव हामीनजिक आऊन् र सकेसम्म हाम्रा प्रगतिमा सहायक होऊन्। यी देवताहरू शत्रुलाई परास्त गर्नका लागि सामर्थ्यले युक्त होऊन् र हाम्रो शक्ति क्षीण नगरुन्।

प्रेष्ठं वो अतिथिं गृणीषेऽग्निं शस्तिभिस्तुर्वणिः सजोषाः।
असद्यथा नो वरुणः सुकीर्तिरिषश्च पर्षदरिगूर्तः सूरिः ॥३॥

शत्रुसंहारक र सबैसित स्नेहपूर्वक व्यवहार गर्ने अग्निदेव अतिथिजस्तै पूज्य छन्। हामी स्तोत्रले उनलाई स्तुति गर्दछौं। शत्रुमाथि आक्रमण गर्ने र ज्ञानसम्पन्न वरुणदेवले हामीलाई अन्न र यथोचित कीर्ति प्रदान गरुन्।

उप व एषे नमसा जिगीषोषासानक्ता सुदुघेव धेनुः।
समाने अहन्विमिमानो अर्कं विषुरूपे पयसि सस्मिन्नूधन् ॥४॥

हे सम्पूर्ण विश्वका सञ्चालक देवशक्तिहरू हो ! गाईबाट उत्पन्न दुधरूपी प्राणले सम्पूर्ण तेजको अनुभूति गर। असल दुधालु गाई गोठालाका नजिक गएझैं मनोविकृतिरूपी शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्ने रहरले बिहान र बेलुकाका दुवै सन्ध्या कालमा तिमीहरूका नजिक हामी साधकहरू जान्छौं।

उत नोऽहिर्बुध्न्यो३ मयस्कः शिशुं न पिप्युषीव वेति सिन्धुः।
येन नपातमपां जुनाम मनोजुवो वृषणो यं वहन्ति ॥५॥

हे बिजुलीको रूपमा रहेका अग्निदेव ! अन्तरिक्षका मेघबाट जल बर्साएर हामीलाई सुखी बनाऊ। बालकलाई पालनपोषण गर्ने आमाझैं नदीहरू पानीले छताछुल्ल भरिएर हाम्रा नजिक आऊन्। पानी नपोखियोस् भनेर हामी अग्निदेवलाई वन्दना गर्दछौं। मनझैं वेगवान् अश्वले उनलाई लिएर जान्छन्।

उत न ईं त्वष्टा गन्त्वच्छा स्मत्सूरिभिरभिपित्वे सजोषाः।
आ वृत्रहेन्द्रश्चर्षणिप्रास्तुविष्टमो नरां न इह गम्याः ॥६॥

ज्ञानीहरूसित स्नेहपूर्ण व्यवहार गर्ने त्वष्टादेव र मनुष्यलाई सन्तोष दिन वृत्रासुरको बध गरेर सर्वत्र प्रशंसनीय इन्द्रदेव हाम्रा यस यज्ञमा आएर सत्कर्ममा सहायक होऊन्।

उत न ईं मतयोऽश्वयोगाः शिशुं न गावस्तरुणं रिहन्ति।
तमीं गिरो जनयो न पत्नीः सुरभिष्टमं नरां नसन्त ॥७॥

गाईले आफ्नो बाछो स्नेहले चाटेझैं उत्तम बुद्धिका धनी स्तोताहरू चिरयुवा इन्द्रदेवप्रति स्नेह प्रकट गर्दछन्। सन्तान जन्माउन चाहने स्त्रीले पुरुषलाई तानेझैं हाम्रा स्तुतिले महायशस्वी इन्द्रदेवलाई तान्दछन्।

उत न ईं मरुतो वृद्धसेनाः स्मद्रोदसी समनसः सदन्तु।
पृषदश्वासोऽवनयो न रथा रिशादसो मित्रयुजो न देवाः ॥८॥

दुष्ट शत्रु विनाश गर्ने, मित्रजस्तै पारस्परिक स्नेह भएका, अचम्मका अश्व युक्त, मनको विचार

समान भएका, तेजस्वी, महान् सामर्थ्यसम्पन्न मरुत्गण र द्यावापृथिवी रथमा विराजमान भएर रक्षकका रूपमा हाम्रा नजिकै आऊन्।

प्र नु यदेषां महिना चिकित्रे प्र युञ्जते प्रयुजस्ते सुवृक्ति।
अध यदेषां सुदिने न शरुर्विश्वमेरिणं प्रुषायन्त सेनाः ॥९॥

असल स्तुतिले हर्षित भएका मरुत्गण रथमा अश्व नार्दछन्। त्यसपछि दिउँसो सर्वत्र प्रकाश पुगेझैं मरुत्का सेना सुख्खा भूमि जलले सिँचाइ गरेर उब्जाउ बनाउँछन्। यसो भएपछि यी मरुत्गणको ख्याति अझै बढ्छ।

प्रो अश्विनाववसे कृणुध्वं प्र पूषणं स्वतवसो हि सन्ति।
अद्वेषो विष्णुर्वात ऋभुक्षा अच्छा सुम्नाय ववृतीय देवान् ॥१०॥

हे मानिसहरू हो ! आफ्नो रक्षा गर्नका लागि अश्विनीकुमार, पूषादेव, विद्वेषरहित विष्णुदेव, वायुदेव, ऋभुहरूका स्वामी आदि सबै देवताको स्तुति गर। हामी पनि सुख प्राप्तिका लागि देवताहरूको प्रार्थना गर्दछौँ।

इयं सा वो अस्मे दीधितिर्यजत्रा अपिप्राणी च सदनी च भूयाः।
नि या देवेषु यतते वसूयुर्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥११॥

हे यज्ञदेव ! तिमीहरूका तेजले देवताहरूलाई ऐश्वर्य प्राप्तिका लागि प्रेरित गर्दछ। मानिसका अभिलाषा पूर्ण गर्ने र आवास प्रदान गर्ने त्यो दिव्य तेज हामी धारण गरौँ। त्यसबाट हामी राम्रो अन्न, उत्तम बल र लामो आयुको जीवन प्राप्त गर्न सकौँ।

[सूक्त - १८७]

ऋषि – अगस्त्य मैत्रावरुणि। **देवता** – अन्न। **छन्द** – अनुष्टुप् उष्णिक बृहती गायत्री।

पितुं नु स्तोषं महो धर्माणं तविषीम्। यस्य त्रितो व्योजसावृत्रं विपर्वमर्दयत् ॥

जसका बलले तीनै लोकमा यशस्वी इन्द्रदेवले वृत्रासुरलाई टुक्र्याएर मारिदिए, उनै शक्तिशाली, सबैको पोषक र धारणकर्ता अन्नदेवलाई हामी स्तुति गर्दछौँ।

स्वादो पितो मधो पितो वयं त्वा ववृमहे। अस्माकमविता भव ॥२॥

हे स्वादिष्ट, पालनकर्ता र मिठासपूर्ण रसले पोषण गर्ने अन्नदेव ! तिमीभित्र रहेको पोषक तत्त्व हामी धारण गर्दछौँ, तिमी हाम्रा पोषक हौ।

उप नः पितवा चर शिवः शिवाभिरूतिभिः।
मयोभुरद्विषेण्यः सखा सुशेवो अद्वयाः ॥३॥

हे पालनकर्ता अन्नदेव ! तिमी कल्याणकारी, सुखप्रद, विद्वेषरहित, मित्रजस्तै हितैषि, सम्मानपूर्वक सेवन गरिने र रिसडाहबाट मुक्त छौ। तिमी मङ्गलकारी संरक्षणयुक्त पोषक तत्त्वले युक्त भएर हामीसमक्ष आऊ।

तव त्ये पितो रसा रजांस्यनु विष्ठिताः। दिवि वाताइव श्रिताः ॥४॥

हे परिपोषक अन्नदेव ! अन्तरिक्षमा वायु प्रतिष्ठित भएझैं तिमीहरूको रस विभिन्न किसिमले सम्पूर्ण लोकमा विद्यमान छ।

तव त्ये पितो ददतस्तव स्वादिष्ठ ते पितो।
प्र स्वाद्मानो रसानां तुविग्रीवाइवेरते ॥५॥

हे परिपोषक अन्नदेव ! तिम्रा उपासक कृषकहरू तिमीबाट दानको वृत्ति ग्रहण गर्दछन्। तिम्रा साधकले तिम्रो पोषणशक्ति बढाउँछन्। तिम्रो रस सेवन गर्नेहरूको गर्धन बलियो हुन्छ र सर्वत्र विचरण गर्दछन्।

त्वे पितो महानां देवानां मनो हितम्।
अकारि चारु केतुना तवाहिमवसावधीत् ॥६॥

हे संसारका पालक अन्नदेव ! ठूला देवताको मन पनि तिम्रा लागि नै लोभिन्छ। तिम्रै पोषण र संरक्षण शक्तिले अहि नामको असुर मार्ने ठूलो काम इन्द्रदेवले गरेका थिए।

यददो पितो अजगन्विवस्व पर्वतानाम्।
अत्राचिन्नो मधो पितोऽरं भक्षाय गम्याः ॥७॥

हे संसारका पालनकर्ता अन्नदेव ! बादलको भरिपूर्ण र विशुद्ध जल तिमीसित पुगेपछि हाम्रो पोषणका लागि तिमी यस विश्वमा मनग्गे परिमाणमा उपलब्ध भइदेऊ।

यदपामोषधीनां परिशमारिशामहे। वातापे पीव इद्भव ॥८॥
जल र औषधिका तत्वले भरिपूर्ण सबै खालको अन्न हामीले ग्रहण गरेपछि हे शरीर ! तिमीले यस पोषक अन्नले स्वस्थ र बलिष्ठ भइदेऊ।

यत्ते सोम गवाशिरो यवाशिरो भजामहे। वातापे पीव इद्भव ॥९॥
सुखको रूपमा परिचित हे अन्नदेव ! जौ, गहुँ आदि खाद्यान्नका साथमा गाईको दुध, घिउ आदि पौष्टिक पदार्थ खाएर हाम्रो शारीरिक स्वास्थ्य बलियो होस्।

करम्भ ओषधे भव पीवो वृक्क उदारथिः। वातापे पीव इद्भव ॥१०॥
हे परिपक्व अन्नदेव ! तिमी पौष्टिक, आरोग्यप्रद र इन्द्रियको सामर्थ्य बढाउँछौ। पाकेका अन्न सेवन गर्नाले हाम्रो शारीरिक स्वास्थ्यको उन्नति होस्।

तं त्वा वयं पितो वचोभिर्गावो न हव्या सुषूदिम।
देवेभ्यस्त्वा सधमादमस्मभ्यं त्वा सधमादम् ॥११॥
हे पालनकर्ता इन्द्रदेव ! तिमी देवता र मनुष्य दुवै शक्तिलाई नै समान रूपले आनन्दित गराउँछौ। प्रशंसित स्तोत्रले तिमीलाई गोठालाले गाई दुहेझैं गरी दोहन गरोस्।

[सूक्त - १८८]

ऋषि - अगस्त्य मैत्रावरुणि। **देवता** - अग्नि इडा भारती त्वष्टा। **छन्द** - गायत्री।

समिद्धो अद्य राजसि देवो देवैः सहस्रजित्। दूतो हव्या कविर्वह ॥१॥
हे सहस्रौं शत्रु जित्ने इन्द्रदेव ! तेजस्वी रूपमा देवताहरूबाट तिमी प्रदीप्त भयौ। हे क्रान्तिकारी ! हामीबाट दिइएको आहुति दूतजस्तो बनेर तिमी देवतालाई पुर्‍याइदेऊ।

तनूनपादृतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते। दधत्सहस्रिणीरिषः ॥२॥
हजारौं किसिमका अन्नमा प्राणतत्त्व परिपोषित गर्दै स्वास्थ्यका संरक्षक, पूजनीय अग्निदेव यज्ञभूमिमा जान्छन् र हविष्यान्नमा मधुर रस सञ्चार गराउँछन्।

आजुह्वानो न ईड्यो देवाँ आ वक्षि यज्ञियान्। अग्ने सहस्रसा असि ॥३॥
हे अग्निदेव ! तिमी हजारौं किसिमका ऐश्वर्य र सम्पदा धारण गर्दछौ। त्यसैले हामीबाट बोलाइँदा अनेकौं आदरणीय देवताहरूका साथमा हाम्रा यज्ञमा आइदेऊ।

प्राचीनं बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणन्। यत्रादित्या विराजथ ॥४॥
हे आदित्यगण ! प्राचीन कालदेखि नै हजारौं देवताहरूका साथ तिमीहरू विराजमान छौ। तिमीहरू बस्ने कुशको आसन तिमीहरूकै शक्तिले यजमानहरू ओछ्याउँछन्।

विराट् सम्राड्विभ्वीः प्रभ्वीर्बह्वीश्च भूयसीश्च याः। दुरो घृतान्यक्षरन् ॥५॥
राजाजस्ता विराट्, व्यापक अधिकारयुक्त यज्ञदेवलाई सबैले घिउ वर्षा गराउँछन्।

सुरुक्मे हि सुपेशसाधि श्रिया विराजतः। उषासावेह सीदताम् ॥६॥
उषा र रात्रिदेवी अति राम्रो सजिएका छन्। हे देवीहरू हो ! तिमीहरू दुवै यस यज्ञका भूमिमा रहिदेओ।

प्रथमा हि सुवाचसा होतारा दैव्या कवी। यज्ञं नो यक्षतामिमम् ॥७॥
शुद्ध र स्पष्ट बोल्ने, दिव्य गुणयुक्त, मेधावी होताहरूले हाम्रो यज्ञ सम्पन्न गराऊन्।

भारतीडे सरस्वति या वः सर्वा उपब्रुवे। ता नश्चोदयत श्रिये ॥८॥
हे भारती, इडा र सरस्वती ! तिमीहरू सबैलाई हामी निम्त्याउँछौं। तिमीहरू तीनैले हामीलाई ऐश्वर्य र वैभवतर्फ प्रेरित गर।

त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पशून्विश्वान्त्समानजे। तेषां नः स्फातिमा यज ॥९॥
हे त्वष्टादेव ! स्वरूप प्रदान गर्नका लागि सक्षम तिमी नै पशुहरूका निर्माता पनि हौ, हाम्रा लागि पशुधन वृद्धि गराइदेऊ।

उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः सृज। अग्निर्हव्यानि सिष्वदत् ॥१०॥
हे वनस्पति ! तिम्रा सामर्थ्यले हव्य पदार्थ उब्जाऊ, अग्निदेवले त्यो हव्य सेवन गरुन्।

पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण समज्यते। स्वाहाकृतीषु रोचते ॥११॥
देवताहरूका अगुवाजस्ता गायत्री मन्त्रको उच्चारणले विभूषित अग्निदेव स्वाहा शब्दसँगै दिइएको आहुतिले प्रज्वलित हुन्छन्।

[सूक्त - १८९]

ऋषि - अगस्त्य मैत्रावरुणि। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अग्ने नय सुपथा राये अस्मान्विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्।
युयोध्य१ स्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते नमउक्तिं विधेम ॥१॥

दिव्य गुणले युक्त हे अग्निदेव ! सबै मार्ग जानेका हुनाले हामी याजकहरूलाई यज्ञको फल प्राप्त गराउनका लागि तिमी नै सन्मार्गतिर लैजाऊ। हामीलाई कुटिल आचरण भएका शत्रु र पापबाट मुक्त राख। तिम्रा लागि स्तोत्र र नमस्कारको व्यवस्था गर्दछौं।

अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्त्स्वस्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा।
पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा तोकाय तनयाय शं योः ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिमी सधैँका नौला र अति प्रशंसनीय छौ। तिम्रो कृपाले मङ्गलकारी मार्गबाट हामी सबै खालका कठिन पाप र दुःखकष्टबाट मुक्त रहन सकौं। यो धर्ती र बसेको ठाउँ हाम्रा लागि अति महान् छ। हाम्रा सन्तानका लागि तिमी सुखदायी बन।

अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवा अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः।
पुनरस्मभ्यं सुविताय देव क्षां विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ॥३॥

हे अग्निदेव ! यज्ञद्वारा हाम्रो रोग निवारण गर। यज्ञरहित मानिस सधैँ रोग र विकृतिले त्रस्त रहन्छन्। हे देवताहरू हो ! तिमीहरूले अमरत्व प्राप्त गरेका छौ। सबै दिव्य गुण युक्त छौ, त्यसैले हाम्रो कल्याण गर्ने भावनाले सङ्गठित भएर यज्ञस्थलमा आइदेओ।

पाहि नो अग्ने पायुभिरजस्रैरुत प्रिये सदन आ शुशुक्वान्।
मा ते भयं जरितारं यविष्ठ नूनं विदन्मापरं सहस्वः ॥४॥

हे अग्निदेव ! निरन्तर आफ्ना संरक्षण शक्तिले हामीलाई रक्षा गर र हाम्रो प्रिय यज्ञमा आएर सर्वत्र प्रकाशमान भइदेऊ। हे चिरयुवा अग्निदेव ! तिम्रा स्तोताहरू सबै खालका भयबाट मुक्त रहन सकून्। हे बलले उब्जाइएका अग्निदेव ! तिम्रा सामर्थ्यले अन्य सङ्कटका समयमा पनि हामी ढुक्क हुन सकौं।

मा नो अग्नेऽव सृजो अघायाविष्यवे रिपवे दुच्छुनायै।
मा दत्वते दशते मादते नो मा रीषते सहसावन्परा दाः ॥५॥

हे बलवान् अग्निदेव ! पापका मूर्ति, अधर्मको अन्न खाने, सुख नाश गर्ने शत्रुका जिम्मामा हामीलाई नछोडिदेऊ। दाँतले टोक्ने सर्पजस्ता शत्रुका अधीनमा हामीलाई नपर र हिंसक एवं लुटार असुरहरूका बन्धनमा पनि हामीलाई पर्न नदेऊ।

वि घ त्वावाँ ऋतजात यंसद्गृणानो अग्ने तन्वे३ वरूथम्।
विश्वाद्रिरिक्षोरुत वा निनित्सोरभिहुतामसि हि देव विष्पट् ॥६॥

हे यज्ञका लागि उत्पन्न अग्निदेव ! साधकहरूले तिम्रो उचित किसिमको प्रार्थना गर्दै शारीरिक दृष्टिले परिपुष्ट हुन्छन्। त्यसो भएपछि हिंसक एवं निन्दक दुष्ट व्यक्तिबाट तिनीहरू जोगिन्छन्। हे दिव्य गुणले सम्पन्न अग्निदेव ! दुष्ट बुद्धि भएका, दुष्ट व्यवहार भएका र दुष्कर्मले भरिएकाहरूलाई तिमी अवश्य पनि दण्डित गर्दछौ।

त्वं ताँ अग्न उभयान्वि विद्वान्वेषि प्रपित्वे मनुषो यजत्र।
अभिपित्वे मनवे शास्यो भूर्मर्मृजेन्य उशिग्भिर्नाक्रः ॥७॥

हे प्रशंसनीय अग्निदेव ! यज्ञप्रेमी र यज्ञविमुखहरूलाई राम्ररी चिनेर बिहानीपख तिमी मानिसहरूका नजिक पुग्दछौ। पराक्रमसम्पन्न हुनाले तिमी यज्ञमा उपस्थित भएका मानिसलाई ऋत्विक्ले यजमानलाई झैँ सन्मार्गतर्फ प्रेरित गर्दछौ।

अवोचाम निवचनान्यस्मिन्मानस्य सूनुः सहसाने अग्नौ।
वयं सहस्रमृषिभिः सनेम विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥८॥

यज्ञको उत्पत्ति गराउने र शत्रुको संहार गर्ने अग्निदेवलाई हामी सबै किसिमका स्तोत्रले प्रशंसा गर्दछौं। हामी इन्द्रियरूपी ऋषिहरूलाई समर्थ बनाऔं र अनेकौं ऐश्वर्यको उपभोग गरौं। त्यसपछि हामीलाई अन्न, बल र लामो आयु प्राप्त होस्।

[सूक्त - ११०]

ऋषि - अगस्त्य मैत्रावरुणि। **देवता** - बृहस्पति। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अनर्वाणं वृषभं मन्द्रजिह्वं बृहस्पतिं वर्धया नव्यमर्कैः ।
गाथान्यः सुरुचो यस्य देवा आशृण्वन्ति नवमानस्य मर्ताः ॥१॥

हे मनुष्यहरू हो ! द्वेषरहित, बलशाली, मधुरभाषी, स्तुतियोग्य बृहस्पतिदेवका मधुर, तेजस्वी एवं प्रशंसनीय वचन सबै मानिस र देवताहरूले श्रद्धापूर्वक सुन्दछन्। हामी तिनैको गुणगान गरौँ।

तमृत्विया उप वाचः सचन्ते सर्गो न यो देवयतामसर्जि।
बृहस्पतिः सह्यञ्जो वरांसि विभ्वाभवत्समृते मातरिश्वा ॥२॥

उचित समयमा गरिएको स्तुति बृहस्पतिदेवले ग्रहण गर्दछन्। बृहस्पतिदेवले नयाँ सृष्टि गरेझैँ देवता बन्न चाहने मानिसको उत्पत्ति गरे। ती वायुजस्ता गतिशील बृहस्पतिदेव उत्तम वस्तुहरूका साथ आफ्नो प्रचण्ड शक्तिले उत्पन्न भएका हुन्।

उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च श्लोकं यंसत्सवितेव प्र बाहू।
अस्य क्रत्वाहन्योऽ यो अस्ति मृगो न भीमो अरक्षसस्तुविष्मान् ॥३॥

सूर्यदेवले बाहाँ फैलाएझैँ बृहस्पतिदेव याजकको स्तुति, अन्न र मन्त्र स्वीकार गर्दछन्। बृहस्पतिदेवको क्रूरतारहित कर्मले नै सूर्यदेव भयङ्कर सिंहजस्तो बलियो हुन्छन्।

अस्य श्लोको दिवीयते पृथिव्यामत्यो न यंसद्यक्षभृद्विचेताः ।
मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा बृहस्पतेरहिमायाँ अभि द्यून् ॥४॥

बृहस्पतिदेवको कीर्ति द्युलोक र पृथिवीलोकमा सर्वत्र व्याप्त छ। शीघ्रगामी मृगजस्तै जनावरहरूको भरणपोषण गर्ने, विशिष्ट ज्ञानले सम्पन्न यी बृहस्पतिदेव सबै लोकलाई सहयोग गर्नका लागि प्रयत्नशील रहन्छन्। पशु संहार गर्ने हतियारझैँ बृहस्पतिदेवका अस्त्रहरू हिंसा छल गर्ने कपटी असुरलाई संहार गर्दछन्।

ये त्वा देवोस्रिकं मन्यमानाः पापा भद्रमुपजीवन्ति पज्राः ।
न दूढ्येऽ अनु ददासि वामं बृहस्पते चयस इत्पियारुम् ॥५॥

हे देवताहरू हो ! धनको घमन्ड गर्ने बुढो गोरुजस्ता जति पापी जीवित छन्, तिनीहरू त्यस्ता दुर्बुद्धिग्रस्तलाई ऐश्वर्य दिँदैनौ। हे बृहस्पतिदेव ! तिमी सोमपान गर्नेहरूमाथि मात्रै आफ्नो कृपाको वर्षा गराइराख।

सुप्रैतुः सूयवसो न पन्था दुर्नियन्तुः परिप्रीतो न मित्रः ।
अनर्वाणो अभि ये चक्षते नोऽपीवृता अपोर्णुवन्तो अस्थुः ॥६॥

बृहस्पतिदेव सन्मार्गगामी र उत्तम अन्न हुने मानिसका असल पथप्रदर्शक हुन्। उनी दुष्ट नियन्त्रण गर्नेहरूका मित्र हुन्। जो निष्पाप भएर हामीतिर हेर्दछन्, ती अज्ञानरूपी अन्धकारले छोपिएका भए पनि अज्ञान त्यागेर ज्ञानमार्गमा अगाडि बढ्दछन्।

संयं स्तुभोऽवनयो न यन्ति समुद्रं न स्रवतो रोधचक्राः ।
स विद्वाँ उभयं चष्टे अन्तर्बृहस्पतिस्तर आपश्च गृध्रः ॥७॥

भूस्वामीलाई असल भूमि प्राप्त हुँदा वा भुमरी पर्ने समुद्रलाई नदीको मिठो पानी प्राप्त हुँदा जस्तो आनन्द लाग्छ, त्यस्तै आनन्द असल वाणीयुक्त स्तोत्र पाउँदा बृहस्पतिलाई लाग्दछ। सुखका अभिलाषी, ज्ञानवान् बृहस्पतिदेव तट र जल दुवै हेर्दछन्।

एवा महस्तुविजातस्तुविष्मान्बृहस्पतिर्वृषभो धायि देवः ।
स नः स्तुतो वीरवद्धातु गोमद्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥८॥

प्रख्यात, शक्तिशाली, महिमायुक्त, सुखदायक बृहस्पतिदेवलाई हामी सबै प्रार्थना गर्छौँ। उनले वीर सन्तानसहित गाई आदि धन प्रदान गरुन्। प्राप्त गर्न योग्य, शक्तिले सम्पन्न र तेजस्वी देवताका ज्ञानले हामी सबै सम्पन्न बनौँ।

[सूक्त – १९१]

ऋषि – अगस्त्य मैत्रावरुणि । **देवता** – अप्तृण सूर्या । **छन्द** – अनुष्टुप् महापंक्ति ।

कङ्कतो न कङ्कतोऽथो सतीनकङ्कतः ।
द्वाविति प्लुषी इति न्य१दृष्या अलिप्सत ॥१॥

कुनै बिखालु, कुनै विषरहित, कुनै पानीमा बस्ने कम बिखालु प्राणी हुन्छन् । यी देखिने पनि हुन्छन् र नदेखिने पनि हुन सक्छन् । यस्ता दुवै खालका प्राणीले शरीरमा दुःख दिन्छन् । तिनीहरूको विष हामीभित्र फैलिन्छ ।

अदृष्यन्हन्त्यायत्यथो हन्ति परायती ।
अथो अवघ्नती हन्त्यथो पिनष्टि पिंषती ॥२॥

औषधिले अदृश्य जीवको विष समाप्त गर्दछ । कुटिएको, पिँधिएको औषधिले बिखालु प्राणीका विष नष्ट गर्दछ ।

शरासः कुशरासो दर्भासः सैर्या उत ।
मौञ्जा अदृष्य वैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत ॥३॥

बिखालु जीवहरूमध्ये कुनै काँसमा, कुनै कुशमा, कुनै सिरुमा रहन्छन् । कुनै नदी, पोखरीका किनारमा उम्रने घाँसमा, कुनै अन्य बोटबिरुवामा, कुनै वीरण नामका घाँसमा लुकेका हुन्छन् । यी सबै टाँसिने खालका हुन्छन् ।

नि गावो गोष्ठे असदन्नि मृगासो अविक्षत ।
नि केतवो जनानां न्य१दृष्या अलिप्सत ॥४॥

गाई अथवा अन्य पशुहरू आआफ्ना थलामा विश्राम गर्दा र मानिस थाकेर थान्को लागेका बेला यस्ता अदृश्य जीवहरू बाहिर निस्कन्छन् र उनीहरूमा बेरिन्छन् ।

एत उ त्ये प्रत्यदृश्रन्प्रदोषं तस्कराइव । अदृष्या विश्वदृष्याः प्रतिबुद्धा अभूतन ॥

चोरजस्ता बिखालु कीटाणु राति देखा पर्दछन् । आफू अदृश्य भए पनि यिनले अरूलाई देख्दछन् । हे मानिसहरू हो ! यिनीहरूबाट सावधान होओ ।

द्यौर्वः पिता पृथिवी माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा ।
अदृष्या विश्वदृष्यास्तिष्ठतेलयता सु कम् ॥६॥

हे बिखालु अणुहरू हो ! तिम्रा पिता दिव्यलोक, जन्मदातृ पृथ्वी, सोम दाजु र देवमाता अदिति दिदीजस्ता हुन् । त्यसैले आफू नदेखिने भए पनि तिमीहरू सबैलाई देख्छौ । त्यसो हुँदा तिमीहरू कसैलाई नसताईकन सुखपूर्वक विचरण गर ।

ये अंस्या ये अङ्ग्याः सूचीका ये प्रकङ्कताः ।
अदृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत ॥७॥

ढाडका सहाराले घिस्रँदै हिँड्ने, खुट्टाका बलले हिँड्ने, सियोले झैँ घोच्ने, अति विष भएका र नदेखिने यी सबै बिखालु जीवले एकै साथ हामीलाई दुःख नदिऊन् ।

उत्पुरस्तात्सूर्य एति विश्वदृष्टो अदृष्टहा ।
अदृष्टान्त्सर्वाञ्जम्भयन्त्सर्वाश्च यातुधान्यः ॥८॥

सबैले देख्ने र अदृश्य दोषको विकृति नाश गर्ने सूर्यदेव पूर्व दिशामा उदाउँछन् । उनी सबै अदृश्य प्राणी र कुटिल चाल चल्ने सबै राक्षसी तत्त्वलाई हटाउँदै प्रकट हुन्छन् ।

उदपप्तदसौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूर्वन् ।
आदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वदृष्टो अदृष्टहा ॥९॥

अनेकौँ अदृश्य जन्तु विनाश गर्दै सर्वद्रष्टा सूर्यदेव माथि उठदछन् । यिनको उदय भएपछि अनिष्टकारी बिखालु जीवहरू सबै लुक्न थाल्दछन् ।

सूर्ये विषमा सजामि दृतिं सुरावतो गृहे । सो चिन्नु न
मराति नो वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥१०॥

भाँडामा नसालु पदार्थ राखेझैँ हामी विष घाममा राख्दछौँ । त्यस विषले सूर्यदेवलाई प्रभाव पार्दैन तर हाम्रा लागि सूर्य विषनिवारक सिद्ध हुन्छन् । अश्वमा चढेका सूर्यदेव त्यो विष निवारण गर्दछन् र मधुला विद्याले विषलाई अमृत बनाउँछन् ।

इयत्तिका शकुन्तिका सका जघास ते विषम्। सो चिन्नु न
मराति नो वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥११॥

कपिञ्जली नामका चरीले त्यो विष खाओस्। त्यसबाट ऊ पनि नमरोस् र हाम्रा लागि पनि विषको प्रभाव समाप्त गराओस्। त्यसो भएपछि मधुला शक्ति विषबाट हुने मृत्यु टार्न सक्ने सिद्ध हुनेछ।

त्रिः सप्त विष्पुलिङ्गका विषस्य पुष्यमक्षन्। ताश्चिन्नु न मरन्ति
नो वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥१२॥

विखालु फल खाने सानातिना चरीहरू एक्काईस किसिमका छन्। तर तिनीहरू विषले प्रभावित हुँदैनन्। यसै गरी हामी पनि विषबाट मृत्युरहित होऔँ। अश्वारूढ सूर्यले यो विष निवारण गरिदिएका छन्। मधुला विद्याले विषलाई अमृतमा बदलिदिन्छ।

नवानां नवतीनां विषस्य रोपुषीणाम्।
सर्वासामग्रभं नामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥१३॥

विष निवारण गर्ने उनान्सय किसिमका औषधि हामी सबैले जानेका छौँ। तिनीहरूको उपयोगबाट सबै खालका विष निवारण हुन्छन्। अश्वारूढ, सूर्यले विष निवारण गरुन् र मधुला शक्तिले विषलाई अमृत बनाऊन्।

त्रिः सप्त मयूर्यः सप्त स्वसारो अग्रुवः।
तास्ते विषं वि जभ्रिर उदकं कुम्भिनीरिव ॥१४॥

हे विषबाट पीडित प्राणीहरू हो ! आइमाईले घैँटामा पानी ल्याएझैँ एक्काइस पोथी मयुर तथा दिदीबहिनीजस्ता सात नदीहरूले तिम्रो विष निवारण गरुन्।

इयत्तकः कुषुम्भकस्तकं भिनद्म्यश्मना।
ततो विषं प्र वावृते पराचीरनु संवतः ॥१५॥

यो बिखालु किरो अति सानो छ, यस्ता साना किराहरू हामीतिर आए भने हामी ढुङ्गाले कुच्याएर मारिदिन्छौँ। तिनको विष अर्कै दिशामा जाओस्।

कुषुम्भकस्तदब्रवीद्गिरेः प्रवर्तमानकः।
वृश्चिकस्यारसं विषमरसं वृश्चिक ते विषम् ॥१६॥

पहाडबाट आउने न्याउरीले बिच्छीको विष प्रभावहीन पार्छ। त्यसपछि ऊ हे बिच्छी ! तेरा विषमा प्रभाव नै छैन भन्दछ।

॥इति प्रथमं मण्डलम् ॥

पहिलो मण्डल सकियो

ॐ

ओम् भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्।

ऋग्वेद - संहिता

॥अथ द्वितीयं मण्डलम्॥

॥दोस्रो मण्डल॥

[सूक्त - १]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती।

त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद् भ्यस्त्वमश्मनस्परि।
त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥१॥

हे मनुष्यका स्वामी अग्निदेव ! तिमी द्युलोकबाट प्रकट भएपछि तुरुन्तै प्रकाशित भएकाले पवित्र छौ। तिमी जल, ढुङ्गा, वन र औषधिबाट उत्पन्न हुन्छौ।

तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्वियं तव नेष्ट्रं त्वमग्निदृतायतः।
तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो दमे ॥२॥

हे अग्निदेव ! ऋत्विक्हरूमा तिमी नै होता, पोता, नेष्टा, आग्नीध्र हौ। तिमी नै यज्ञको कामन गर्ने प्रशास्ता, अध्वर्यु र ब्रह्मा हौ। यज्ञकर्ता गृहपति पनि तिमी नै हौ।

त्वमग्न इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुरुगायो नमस्यः।
त्वं ब्रह्मा रयिविद्ब्रह्मणस्पते त्वं विधर्तः सचसे पुरन्ध्या ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी सज्जनहरूलाई प्रभावशाली नेतृत्व प्रदान गर्ने इन्द्र हौ। तिमी नै सबैका स्तुत्य, सर्वव्यापी विष्णु हौ। हे ज्ञानसम्पन्न अग्निदेव ! तिमी उत्तम ऐश्वर्यले युक्त ब्रह्मा हौ। विभिन्न प्रकारले बुद्धि धारण गरेका तिमी मेधावी हौ।

त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रतस्त्वं मित्रो भवसि दस्म ईड्यः।
त्वमर्यमा सत्पतिर्यस्य सम्भुजं त्वमंशो विदथे देव भाजयुः ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी व्रत धारण गर्ने राजा वरुण हौ। दुष्टको नाश गर्ने र सबैले स्तुति गरिने मित्रदेवता पनि तिमी नै हौ। दान दिने, सर्वव्यापी र सर्वपालक अर्यमा तिमी नै हौ। सूर्य तिमी नै हौ, त्यसैले हे अग्निदेव ! दिव्य गुणले युक्त अभीष्ट फल हामीलाई प्रदान गर।

त्वमग्ने त्वष्टा विधते सुवीर्यं तव ग्नावो मित्रमहः सजात्यम्।
त्वमाशुहेमा ररिषे स्वश्व्यं त्वं नरां शर्धो असि पुरूवसुः ॥५॥

हे अग्निदेव ! साधकका लागि तिमी श्रेष्ठ पराक्रम प्रदान गर्ने त्वष्टादेव हौ। सबै स्तुतिहरू तिम्रै लागि हुन्। तिमी हाम्रा मित्र र सजातीय हौ। तिमी चाँडै नै उत्तम ऐश्वर्य प्रदान गर्ने हौ। हे अग्निदेव ! तिमी मनुष्यलाई आश्रय प्रदान गर्ने महान् बली हौ।

त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवस्त्वं शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे।
त्वं वातैररुणैर्यासि शङ्गयस्त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी द्युलोकका प्राणदाता रुद्र हौ। अन्नका अधिपति तथा मरुत्‌हरूका बल हौ। तिमी वायुसमान शीघ्रगामी अश्वमा आरूढ भएर, कल्याणको कामनाले गृहस्वामीकहाँ जान्छौ। तिमी पोषणकर्ता पूषादेव हौ, त्यसैले तिमी स्वयं नै मनुष्यको रक्षा गर्दछौ।

त्वमग्ने द्रविणोदा अरङ्कृते त्वं देवः सविता रत्नधा असि।
त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं पायुर्दमे यस्तेऽविधत् ॥७॥

हे अग्निदेव ! प्रज्वलित गर्नेहरूलाई तिमी धन प्रदान गर्दछौ। तिमी रत्न धारण गर्ने सवितादेव हौ। हे प्रजापालक अग्निदेव ! तिमी नै धनको अधिपति भग हौ। जसले आफ्ना घरमा तिमीलाई प्रज्वलित गराइराख्दछ, तिमी त्यसलाई रक्षा गर।

त्वामग्ने दम आ विश्पतिं विशस्त्वां राजानं सुविदत्रमृञ्जते।
त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति ॥८॥

हे प्रजापालक अग्निदेव ! प्रजाले आफ्ना घरमा प्रकाशमान तथा ज्ञानयुक्त अग्निका रूपमा

तिमीलाई प्राप्त गरेका छन्। हे सुन्दर ज्वालायुक्त अग्निदेव ! तिमी सम्पूर्ण विश्वका स्वामी हौ र लाखौं किसिमका फल प्रदान गर्दछौ।

त्वमग्ने पितरमिष्टिभिर्नरस्त्वां भ्रात्राय शम्या तनूरुचम्।
त्वं पुत्रो भवसि यस्तेऽविधत्त्वं सखा सुशेवः पास्याधृषः ॥९॥

हे अग्निदेव ! तिमी मनुष्यका पितृ हौ। मानिसहरू यज्ञद्वारा तिमीलाई तृप्त गराउँछन्। तिमी शरीर तेजस्वी बनाइदिन्छौ, त्यसो हुनाले भ्रातृत्व प्राप्त गर्नका लागि मानिसहरू तिमीलाई प्रसन्न गराउँछन्। सेवा गर्नुपर्नेहरूका लागि तिमी पुत्र बनिदिन्छौ। तिमी मित्र, हितैषि र विघ्ननाशक बनेर हाम्रो रक्षा गर।

त्वमग्न ऋभुराके नमस्य१स्त्वं वाजस्य क्षुमतो राय ईशिषे।
त्वं वि भास्यनु दक्षि दावने त्वं विशिक्षुरसि यज्ञमातनिः ॥१०॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो अत्यन्त तेजस्वी स्वरूप नजिकैबाट पनि स्तुति गर्न योग्य छ। तिमी प्रचुर अन्न आदि भोग्य सामग्रीयुक्त बलका स्वामी हौ र काठ जलाउँदै प्रकाशित हुन्छौ। तिमी दान दिनेहरूको यज्ञ पूर्ण गर्दछौ।

त्वमग्ने अदितिर्देव दाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा।
त्वमिडा शतहिमासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिमी दान दिनेहरूका लागि अदिति हौ। वाणीरूपी स्तुतिले विस्तृत भएका कारण होता र भारती हौ। सयौं वर्षको आयु प्रदान गर्न सक्षम हुनाले इडा हौ। हे धनका स्वामी अग्निदेव ! तिमी वृत्रहन्ता र सरस्वती हौ।

त्वमग्ने सुभृत उत्तमं वयस्तव स्पार्हे वर्ण आ सन्दृशि श्रियः।
त्वं वाजः प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्बहुलो विश्वतस्पृथुः ॥१२॥

हे अग्निदेव ! तिमी सबैभन्दा ठूलो पोषक अन्न हौ। तिमीबाट नै स्वीकार गर्न योग्य र दर्शनीय ऐश्वर्य प्राप्त हुन्छ। तिमी सधैँ बढिरहने र महान् छौ। तिमी प्रचुर अन्न एवं ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ।

त्वामग्न आदित्यास आस्यं१ त्वां जिह्वां शुचयश्चक्रिरे कवे।
त्वां रातिषाचो अध्वरेषु सश्चिरे त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम् ॥१३॥

हे दूरदर्शी अग्निदेव ! तिमी आदित्यहरूका मुख हौ। पवित्र देवगणका लागि तिमी जिह्वारूप हौ। दानशील देवगणले यज्ञमा तिम्रै आश्रय पाउँछन् र तिमीलाई अर्पित गरिएको आहुति ग्रहण गर्दछन्।

त्वे अग्ने विश्वे अमृतासो अद्रुह आसा देवा हविरदन्त्याहुतम्।
त्वया मर्तासः स्वदन्त आसुतिं त्वं गर्भो वीरुधां जज्ञिषे शुचिः ॥१४॥

हे अग्निदेव ! आपसमा झगडा नगर्ने, अमरत्व पाएका सबै देवताहरू तिम्रा मुखबाट नै हविष्यान्न ग्रहण गर्दछन्। तिम्रो आश्रय पाएर नै मानिसले अन्न आदि ग्रहण गर्दछन्। हे अग्निदेव ! तिमी रुखबिरुवा र वनस्पतिमा उर्जाका रूपमा विद्यमान रहेर अन्न आदि उत्पन्न गराउँछौ।

त्वं तान्त्सं च प्रति चासि मज्मनाग्ने सुजात प्र च देव रिच्यसे।
पृक्षो यदत्र महिना वि ते भुवदनु द्यावापृथिवी रोदसी उभे ॥१५॥

हे अग्निदेव ! तिमी आफ्ना शक्तिले देवगणसित संयुक्त एवं पृथक् हुन्छौ र आफ्ना महान् गुणका कारणले नै देवगणमा सबैभन्दा ठूला छौ। तिमीलाई अर्पित गरिएको जुनसुकै अन्न द्युलोक र पृथ्वीलोकमा विस्तृत गराउँछौ।

ये स्तोतृभ्यो गोअग्रामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः।
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१६॥

हे अग्निदेव ! ज्ञानी स्तोतालाई गाई र घोडा आदि पशु दान गर्दछौ। दानीहरूका साथै हामीलाई पवित्र स्थलमा शीघ्र लगिदेऊ। हामी वीर सन्तानका साथै यज्ञमा उत्तम स्तुति गर्दछौं।

[सूक्त - २]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती।

यज्ञेन वर्धत जातवेदसमग्निं यजध्वं हविषा तना गिरा।
समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरं द्युक्षं होतारं वृजनेषु धूर्षदम् ॥१॥

हे याज्ञिकहरू हो ! समिधाबाट प्रज्वलित हुने, उत्पन्न पदार्थहरूका ज्ञाता, उत्तम अन्न सम्पदाले

युक्त, सुखपूर्वक उद्देश्यसम्म पुऱ्याउने, सङ्ग्राममा बल प्रदान गर्ने र होतारूपी अग्निदेवलाई विस्तृत गराओ र हविष्यान्न समर्पित गरेर स्तुतिसहित पूजा गर। १

अभि त्वा नक्तीरुषसो ववाशिरेऽग्ने वत्सं न स्वसरेषु धेनवः।
दिवइवेदरतिर्मानुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार संयतः ॥२॥

हे अग्निदेव ! गाईले आफ्नो बाछो खोजेभैँ रातोदिन हामी तिमीलाई नै खोज्दछौँ। धेरैले रुचाइएका तिमी सबै किसिमले समर्थ भएर द्युलोकजत्तिकै विस्तृत हुन्छौ। युगौंदेखि तिमी मनुष्यका नजिकै छौ र दिउँसोजस्तै रातमा पनि प्रकाशित हुन्छौ।

तं देवा बुध्ने रजसः सुदंससं दिवस्पृथिव्योररतिं न्येरिरे।
रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिषमग्निं मित्रं न क्षितिषु प्रशंस्यम् ॥३॥

असल कर्म गर्ने, द्युलोक र पृथिवीलोकमा व्याप्त, असल ऐश्वर्यले युक्त रथका धनी, तेजस्वी ज्वालाले सम्पन्न, प्रजाहरूमा सर्वश्रेष्ठ, मित्रजस्तै प्रशंसनीय, अग्निदेवलाई देवगण सबै लोकमा स्थापित गराउँछन्।

तमुक्षमाणं रजसि स्व आ दमे चन्द्रमिव सुरुचं ह्वार आ दधुः।
पृश्न्याः पतरं चितयन्तमक्षभिः पाथो न पायुं जनसी उभे अनु ॥४॥

अन्तरिक्षबाट वर्षा गराउने, चन्द्रमाजस्तै उत्तम कान्तियुक्त, पृथ्वीमा सर्वत्र गमनशील, ज्वालामा देखिने, द्युलोक र पृथ्वीलोकमा पुलभैँ व्याप्त अग्निदेवलाई आफ्ना घरमा एकान्त स्थानमा मानिसहरू स्थापित गर्दछन्।

स होता विश्वं परि भूत्वध्वरं तमु हव्यैर्मनुष ऋञ्जते गिरा।
हिरिशिप्रो वृधसानासु जर्भुरद्द्यौर्न स्तृभिश्चितयद्रोदसी अनु ॥५॥

अग्निदेव होताको रूपमा सम्पूर्ण यज्ञस्थलमा सबै तिरबाट व्याप्त हुन्छन्। याजकहरू उनलाई हविष्यान्न र स्तुतिले अलङ्कृत गर्दछन्। नक्षत्रहरूले आकाश उज्यालो पारेभैँ समिधाका बीचमा तेजस्वी ज्वाला बढ्दै अग्निदेव द्यावापृथिवीलाई उज्यालो पार्छन्।

स नो रेवत्समिधानः स्वस्तये सन्ददस्वान्रयिमस्मासु दीदिहि।
आ नः कृणुष्व सुविताय रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये ॥६॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा लागि कल्याणकारी ऐश्वर्य प्रदान गर्दै दीप्तिमान भइदेऊ। द्युलोक र पृथ्वीलाई हाम्रा लागि सुखदायी गराऊ र मानिसले प्रदान गरेको हविष्यान्न देवताकहाँ पुऱ्याइदेऊ।

दा नो अग्ने बृहतो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपा वृधि।
प्राची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि स्व१र्ण शुक्रमुषसो वि दिद्युतः ॥७॥

हे अग्निदेव ! हामीलाई हजारौँ किसिमका विभूति मनग्गे मात्रामा देऊ। कीर्ति आर्जन हुने गरी अन्न प्राप्त गर्ने मार्ग देखाइदेऊ। उषाहरूले तिमीलाई आदित्यजत्तिकै उज्यालो पार्दछन्। त्यसैले द्युलोक र पृथ्वीलाई ज्ञानका माध्यमबाट हाम्रो अनुकूल गराइदेऊ।

स इधान उषसो राम्या अनु स्व१र्ण दीदेदरुषेण भानुना।
होत्राभिरग्निर्मनुषः स्वध्वरो राजा विशामतिथिश्चारुरायवे ॥८॥

उषाकाल समाप्तिपछि प्रज्वलित अग्निदेव आफ्ना तेजले प्रकाशित हुन्छन्। ठूला याज्ञिक र प्रजाप्रेमी राजाजस्ता अग्निदेव मानिसका स्तुतिले प्रशंसित र प्रिय अतिथिभैँ पूजित हुन्छन्।

एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्व्य धीष्पीपाय बृहद्दिवेषु मानुषा।
दुहाना धेनुर्वृजनेषु कारवे त्मना शतिनं पुरुरूपमिषणि ॥९॥

हे अग्निदेव ! तमी अत्यन्त तेजस्वी देवताहरूमा पनि सर्वश्रेष्ठ छौ। मानव समुदायका बीचमा तिमी स्तुतिले तृप्त हुन्छौ। याजकहरूका लागि तिमी कामधेनुजस्तै असङ्ख्य किसिमका धन प्रदान गर्दछौ।

वयमग्ने अर्वता वा सुवीर्यं ब्रह्मणा वा चितयेमा जनाँ अति।
अस्माकं द्युम्नमधि पञ्च कृष्टिषूच्चा स्व१र्ण शुशुचीत दुष्टरम् ॥१०॥

हे अग्निदेव ! हामी पराक्रम र ज्ञानका माध्यमबाट समर्थ बनेर मानव समुदायमा उत्तम हुन सकौँ। उच्च स्तरीय, अनन्त र अर्काले पाउन नसकेको धन समाजका पाँचै वर्णमा सूर्यले किरण पुऱ्याइदिएभैँ हामी पुऱ्याउन सकौँ।

स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो यस्मिन्त्सुजाता इषयन्त सूरयः ।
यमग्ने यज्ञमुपयन्ति वाजिनो नित्ये तोके दीदिवांसं स्वे दमे ॥११॥

हे बलशाली अग्निदेव ! उत्तम कुलमा जन्मिएका ज्ञानीहरू यज्ञमा अन्नको कामना गर्दछन् ! हामीजस्ता धनधान्यले सम्पन्न मानिसको इच्छा तिमीले जान्दछौ । प्रशंसनीय, पूजनीय र तेजस्वी हुनाले तिमीलाई सबैले आफ्ना घरमा प्रज्वलित गराउँछन् ।

उभयासो जातवेदः स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि ।
वस्वो रायः पुरुश्चन्द्रस्य भूयसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः ॥१२॥

हे ज्ञान उत्पत्ति गराउने अग्निदेव ! हामी ज्ञानी स्तोताहरू तिमीसँग दुवै किसिमका सुखको कामना गर्दै तिमीमाथि आश्रित भएका छौँ । तिमी हाम्रा लागि उत्तम सन्तान, बस्न योग्य वास आदि असल सम्पत्ति प्रदान गर ।

ये स्तोतृभ्यो गोऽग्रामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृजन्ति सूरयः ।
अस्माञ्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१३॥

हे अग्निदेव ! ज्ञानी स्तोतालाई राम्रा गाई र बलिया घोडासहितको धन तिमी प्रदान गर्दछौ ; त्यसै गरी हामीलाई पनि गतिलो ऐश्वर्य प्रदान गर । यज्ञमा वीर सन्तानयुक्त भएर हामी तिम्रो स्तुति गरौँ ।

[सूक्त - ३]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक । **देवता** - अग्नि त्वष्टा वनस्पति । **छन्द** - जगती ।

समिद्धो अग्निर्निहितः पृथिव्यां प्रत्यङ्विश्वानि भुवनान्यस्थात् ।
होता पावकः प्रदिवः सुमेधा देवो देवान्यजत्वग्निरर्हन् ॥१॥

प्रदीप्त अग्निदेव पृथ्वीमा स्थापित भएर समस्त लोकमा व्याप्त हुन्छन् । असल बुद्धि भएका, पवित्रता प्रदान गर्ने, हविष्यान्न ग्रहण गर्ने र तेजस्वी अग्निदेवको पूजा गरौँ ।

नराशंसः प्रति धामान्यञ्जन् तिस्रो दिवः प्रति मह्ना स्वर्चिः ।
घृतप्रुषा मनसा हव्यमुन्दन्मूर्धन्यज्ञस्य समनक्तु देवान् ॥२॥

पृथिवी, अन्तरिक्ष र आकाश तीनै लोकलाई सबैबाट स्तुति गरिने अग्निदेवले प्रकाशित गराउँदै स्नेहयुक्त मनले हविष्यान्न ग्रहण गर्दछन् । उनी यज्ञस्थलमा आफ्नो दिव्य प्रभाव प्रकट गराउँछन् ।

ईळितो अग्ने मनसा नो अर्हन्देवान्यक्षि मानुषात्पूर्वो अद्य ।
स आ वह मरुतां शर्धो अच्युतमिन्द्रं नरो बर्हिषदं यजध्वम् ॥३॥

हे पूज्य अग्निदेव ! हाम्रो हितका लागि, पूजा स्वीकार गरेर मनुष्यले भन्दा पहिले तिमी असल मनले देवताको पूजा गर । हे अग्निदेव ! सामर्थ्यवान् मरुत्‌देव र परास्त नहुने इन्द्रदेवलाई हामीकहाँ ल्याइदेऊ । हे मानिस हो ! यज्ञस्थलमा स्थापित अग्निदेवको उपासना गर ।

देव बर्हिर्वर्धमानं सुवीरं स्तीर्णं राये सुभरं वेद्यस्याम् ।
घृतेनाक्तं वसवः सीदतेदं विश्वे देवा आदित्या यज्ञियासः ॥४॥

हे कुशमा स्थित अग्निदेव ! तिमी यज्ञकुण्डमा बढिरहन्छौ, हामीलाई वीर सन्तान र उच्च स्तरको धन प्रदान गर । हे वसु, आदित्य र विश्वदेवहरू हो ! घिउले सिञ्चित एवं ओछ्याइएका कुशमाथि तिमीहरू बस ।

वि श्रयन्तामुर्विया हूयमाना द्वारो देवीः सुप्रायणा नमोभिः ।
व्यचस्वतीर्वि प्रथन्तामजुर्या वर्णं पुनाना यशसं सुवीरम् ॥५॥

नमस्कारपूर्वक आह्वान गरिने, विस्तृत सुखदायी, दिव्य द्वारजस्ता, मानिसले सम्बन्ध गाँस्न खोज्ने, मानिसका आश्रय, कहिल्यै वृद्ध नहुने यी अग्निदेव सुसन्तान र सुयश प्रदान गर्दै सधैँ विकासशील रहून् ।

साध्वपांसि सनता न उक्षिते उषासानक्ता वय्येव रण्विते ।
तन्तुं ततं संवयन्ती समीची यज्ञस्य पेशः सुदुघे पयस्वती ॥६॥

यज्ञका स्वरूपलाई सुन्दरता प्रदान गर्ने यी उषा र नक्ता देवीहरू लुगा बुनेको जस्तो शब्द गर्दछन् र हाम्रा उत्तम कर्ममा प्रेरणा जगाउँदै पूजित हुन्छन् । यी देवीहरू तानिएको धागाको तान बुन्दै उत्तम गतिमा लाग्न हामीलाई योग्य बनाउँछन् र सबै किसिमका कामना पूरा गराउँदै अन्न र दुध आदिले परिपूर्ण गराउँछन् ।

दैव्या होतारा प्रथमा विदुष्टर ऋजु यक्षतः समृचा वपुष्टरा।
देवान्यजन्तावृतुथा समञ्जतो नाभा पृथिव्या अधि सानुषु त्रिषु ॥७॥
दिव्य होताहरू अग्रणी, विद्वान् र रूपवान् छन्। उनीहरू ऋचाको माध्यमबाट सरलतापूर्वक देवयज्ञ सम्पन्न गर्दछन्। पृथ्वीकेन्द्रमा उनीहरू तीनै एकत्रित हुन्छन्।

सरस्वती साधयन्ती धियं न इडा देवी भारती विश्वतूर्तिः।
तिस्रो देवीः स्वधया बर्हिरेदमच्छिद्रं पान्तु शरणं निषद्य ॥८॥
अनेकौं सद्गुणहरूले सम्पन्न इडा, भारती र सरस्वती यी तीन देवीहरू हाम्रा यस यज्ञमा उपस्थित रहेर आआफ्ना धारणाशक्तिबाट यस यज्ञलाई संरक्षित गरुन्।

पिशङ्गरूपः सुभरो वयोधाः श्रुष्टी वीरो जायते देवकामः।
प्रजां त्वष्टा वि ष्यतु नाभिमस्मे अथा देवानामप्येतु पाथः ॥९॥
अग्निरूपी त्वष्टादेवले हामीलाई श्रेष्ठ सन्तान प्रदान गरुन्। त्यो सन्तान सुनौलो कान्ति भएको, अत्यन्त हृष्टपुष्ट, अन्न र पराक्रम धारण गर्ने, लामो आयु भएको, वीर, असल बुद्धिमान्, गुणको कामना गर्ने र देवताहरूले देखाएका बाटामा लाग्ने पुत्र होस्।

वनस्पतिरवसृजन्नुप स्थादग्निर्हविः सूदयाति प्र धीभिः।
त्रिधा समक्तं नयतु प्रजानन्देवेभ्यो दैव्यः शमितोप हव्यम् ॥१०॥
वनस्पतिबाट आफ्नो प्रकाश फैलाउँदै अग्निदेव हामीकहाँ आएर स्थिर होऊन्। यी अग्निदेव आफ्ना शक्तिले हविष्यान्न पकाउँछन्। दिव्य गुणसम्पन्न र शान्त स्वभाव भएका अग्निदेवले तीन प्रकारले तयार हविष्यान्न देवताकहाँ पुऱ्याऊन्।

घृतं मिमिक्षे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतम्वस्य धाम।
अनुष्वधमा वह मादयस्व स्वाहाकृतं वृषभ वक्षि हव्यम् ॥११॥
अग्निदेवको मुख्य आश्रयस्थल घिउ हो। त्यसैले यिनलाई घिउले सिञ्चित गरिन्छ। हे बलशाली अग्निदेव ! स्नेहपूर्वक समर्पित गरिएको आहुति सबै देवतालाई पुऱ्याइएर प्रसन्न गराऊ।

[सूक्त - ४]

ऋषि – सोमाहुति भार्गव। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

हुवे वः सुद्योत्मानं सुवृक्तिं विशामग्निमतिथिं सुप्रयसम्।
मित्रइव यो दिधिषाय्यो भूद्देव आदेवे जने जातवेदाः ॥१॥
हे याजकहरू हो ! दिव्य गुणसम्पन्न, उत्पन्न भएका सबै पदार्थका ज्ञाता र मानिसदेखि देवतासम्मका लागि अग्निदेव सूर्यजस्तै आधार हुन्। प्रकाशित, पापनाशक, अतिथिझैं पूज्य र सबैलाई प्रसन्न गराउने अग्निदेवलाई हामी आह्वान गर्दछौं।

इमं विधन्तो अपां सधस्थे द्वितादधुर्भृगवो विक्ष्वाऽयोः।
एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमा देवानामग्निररतिर्जीराश्वः ॥२॥
अग्निविद्याको ज्ञान हुनेहरूले विशेष उपायले अन्तरिक्षका जलमा र पृथ्वीवासी मानिसका बीचमा अग्निदेवलाई स्थापित गराए। समस्त ऐश्वर्य र द्रुतगामी अश्वका स्वामी अग्निदेवले सबै सामर्थ्यवान् शत्रु परास्त गरुन्। X 51

अग्निं देवासो मानुषीषु विक्षु प्रियं धुः क्षेष्यन्तो न मित्रम्।
स दीदयदुशतीरूर्म्या आ दक्षाय्यो यो दास्वते दम आ ॥३॥
यात्रामा जाने मानिसले आफन्तलाई घरको हेरचाह गर्न खटाएझैं प्रिय तथा हितकारी अग्निदेवलाई देवताहरूले मानव प्रजाका बीचमा स्थापित गराए।

अस्य रण्वा स्वस्येव पुष्टिः सन्दृष्टिरस्य हियानस्य दक्षोः।
वि यो भरिभ्रदोषधीषु जिह्वामत्यो न रथ्यो दोधवीति वारान् ॥४॥
काठ आदि भस्म गरेर बढ्ने अग्निदेवको तेज सबैका लागि स्वस्थ शरीरजस्तै आनन्द र रमाइलो लाग्ने हुन्छ। बोटबिरुवाले धारण गरेका अग्निदेवको ज्वाला रथमा नारिएका घोडाले पुच्छरका रौँ हल्लाएझैं हल्लिँदै देखिन्छन्।

आ यन्मे अभ्वं वनदः पनन्तोशिग्भ्यो नामिमीत वर्णम्।
स चित्रेण चिकिते रंसु भासा जुजुर्वाँ यो मुहुरा युवा भूत्॥५॥

अग्निदेवको महिमा गाउनेहरू र अग्निदेवको कामना गर्ने स्तोतालाई अग्निदेवले आफ्नो तेज प्रदान गर्दछन्। हव्य समर्पित गर्दा आफ्नो अति मनोहर स्वरूप देखाउँदै वारम्बार बुढो र तन्नेरी हुने गर्दछन्।

आ यो वना तातृषाणो न भाति वार्ण पथा रथ्येव स्वानीत्।
कृष्णाध्वा तपू रण्वश्चिकेत द्यौरिव स्मयमानो नभोभिः॥६॥

तिर्खाएकाले पानी खाएभैँ तीव्र गतिमा वन डढाउने अग्निदेव, रथ तान्ने घोडाको जस्तै शब्द गर्दछन्। कालो, ध्वाँसे बाटोबाट हिँड्ने, सबैलाई तताउने, रमणीय अग्निदेव आकाशमा नक्षत्रहरूभैँ सुन्दर देखिन्छन्।

स यो व्यस्थादभि दक्षदुर्वी पशुर्नैति स्वयुरगोपाः।
अग्निः शोचिष्माँ अतसान्युष्णन्कृष्णव्यथिरस्वदयन्न भूम॥७॥

विभिन्न रूपले विश्वमा व्यापक भएर विशाल पृथ्वीका पदार्थ डढाउने तेजस्वी अग्निदेव दुःखदायी काँडा, सुकेका दाउरा, पातपतिङ्गर आदि आफ्ना ज्वालाले जलाउँदै गोठाले बिनाको छाडा पशुभैँ जतातितै जान्छन्।

नू ते पूर्वस्यावसो अधीतौ तृतीये विदथे मन्म शंसि।
अस्मे अग्ने संयद्वीरं बृहन्तं क्षुमन्तं वाजं स्वपत्यं रयिं दाः॥८॥

हे अग्निदेव ! पहिलेपहिले तिमीले हाम्रो रक्षा गर्‍यौ, त्यसैले हामी फेरि दोहोर्‍याई तेहर्‍याई तिम्रो स्तोत्र उच्चारण गर्दै त्यसलाई स्मरण गर्दछौँ। हे अग्निदेव ! हामीलाई तिमी असल धन र महान् कीर्तियुक्त सन्तान प्रदान गर।

त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहा वन्वन्त उपराँ अभि ष्युः।
सुवीरासो अभिमातिषाहः स्मत्सूरिभ्यो गृणते तद्वयो धाः॥९॥

हे अग्निदेव ! गुफामा बसेका निरहङ्कारी स्तोता ऋषिलाई उत्तम सन्तान प्रदान गरेर तिमीले आफ्नो संरक्षण प्रदान गर्‍यौ। उसै गरी हामीले ज्ञानपूर्वक गरेका स्तुतिबाट हामीलाई उत्तम धन दिँदै संरक्षण प्रदान गर।

[सूक्त - ५]

ऋषि – सोमाहुति भार्गव। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – अनुष्टुप।

होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्य ऊतये।
प्रयक्षज्जेन्यं वसु शकेम वाजिनो यमम्॥१॥

शरीरमा चेतना उत्पन्न गराउने होता एवं पितारूपी अग्निदेव पितृको रक्षा गर्नका लागि उत्पन्न भएका थिए। हामीलाई पनि बलशाली, पूजनीय, रक्षासाधनले सम्पन्न र विजय गराउन सक्ने धन प्रदान गर्नका लागि यिनी समर्थ होऊन्।

आ यस्मिन्त्सप्त रश्मयस्तता यज्ञस्य नेतरि।
मनुष्वद्दैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्वति॥२॥

यज्ञका नायकरूपी अग्निमा सात रश्मि व्याप्त छन्। पवित्र गराउने अग्निदेव मानिसभैँ यज्ञका आठौँ स्थानमा पूर्ण रूपले व्याप्त हुन्छन्।

दधन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि वेरु तत्।
परि विश्वानि काव्या नेमिश्चक्रमिवाभवत्॥३॥

अग्निदेवलाई लक्ष्य गरेर यस यज्ञमा मन्त्रोच्चारण गर्दै हविष्यान्न समर्पित गरिएको कुरो अग्निदेव जान्दछन्। धुराका चारैतिर चक्र घुमेभैँ अग्निदेवका वरिपरि स्तुति घुम्दछन्।

साकं हि शुचिना शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि।
विद्वाँ अस्य व्रता ध्रुवा वयाइवानु रोहते॥४॥

उत्तम शासन गर्ने अग्निदेव शुद्ध गराउने पवित्र कर्मका लागि उत्पन्न भए। अग्निदेवको सनातन स्वरूप जानेका व्यक्तिको उन्नति रुखका हाँगा बढेभैँ निरन्तर हुन्छ र क्रमैसँग ऊ उच्च स्थानमा पुग्दछ।

ता अस्य वर्णमायुवो नेष्टुःसचन्त धेनवः ।
कुवित्तिसृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः ॥५॥

नेतारूपी अग्निदेवका तीनै रूपलाई तेजस्वी गराउनका लागि दिदीबहिनीजस्ता औँलाले आपसी प्रेमपूर्वक प्रज्वलित गर्दछन्। अग्निदेवले मानिसलाई दुधालु गाईले भैँ सुखी गराउँछन्।

यदी मातुरुप स्वसा घृतं भरन्त्यस्थित ।
तासामध्वर्युरागतौ यवो वृष्टीव मोदते ॥६॥

मातारूपी वेदीका नजिकै दिदीबहिनीजस्ता औँलाहरूले घिउ भर्दछन्। अग्निदेवका नजिकै औँला पुग्दा अध्वर्युहरू वर्षाको पानी पाएको अन्नजस्तै प्रसन्न हुन्छन्।

स्वः स्वाय धायसे कृणुतामृत्विगृत्विजम् ।
स्तोमं यज्ञं चादरं वनेमा ररिमा वयम् ॥७॥

अग्निदेव असल कार्यका निमित्त सामर्थ्य प्रदान गर्नका लागि ऋत्विक्जस्तै छन्। हामी ऋत्विक्रूपी अग्निदेवका निम्ति स्तोत्र उच्चारण गर्दै हविष्यान्न समर्पित गरौँ।

यथा विद्वाँ अरङ्करद्विश्वेभ्यो यजतेभ्यः ।
अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चकृमा वयम् ॥८॥

हे अग्निदेव ! ज्ञानी मानिसले सबै देवतालाई राम्ररी सन्तुष्ट गराएभैँ हामी जुन यज्ञीय कार्य सम्पन्न गर्दछौँ, ती तिम्रो सन्तुष्टिका लागि होऊन्।

[सूक्त - ६]

ऋषि - सोमाहुति भार्गव। देवता - अग्नि। छन्द - गायत्री।

इमां मे अग्ने समिधमिमामुपसदं वनेः। इमा उ षु श्रुधी गिरः ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिमी हाम्रो समिधा र आहुति स्वीकार गर्दै हाम्रो स्तोत्र राम्ररी सुन।

अया ते अग्ने विधेमोर्जो नपादश्वमिष्टे। एना सूक्तेन सुजात ॥२॥

हे अक्षय शक्तिसम्पन्न, द्रुतगामी साधनमा गति प्रदान गर्ने, उच्च ख्याति पाएका अग्निदेव ! हाम्रा यस क्रिया र सूक्तबाट तिमी प्रसन्न होऊ।

तं त्वा गीर्भिर्गिर्वणसं द्रविणस्युं द्रविणोदः। सपर्येम सपर्यवः ॥३ ॥

हे ऐश्वर्यप्रदायक अग्निदेव ! हामी तिम्रो प्रतिष्ठा चाहन्छौँ। तिम्रा स्तुत्य धन प्रदान गर्ने स्वरूपलाई हामी स्तुति गर्दै पूजा गर्दछौँ।

स बोधि सूरिर्मघवा वसुपते वसुदावन्। युयोध्यस्मद् द्वेषांसि ॥४॥

हे ऐश्वर्यप्रदाता धनाधिपति अग्निदेव ! तिमी ऐश्वर्यवान् तथा ज्ञानवान् हुनाले हाम्रो कामना बुझेर हामीमाथि डाह गर्ने हाम्रा शत्रु पर धपाऊ।

स नो वृष्टिं दिवस्परि स नो वाजमनर्वाणम्। स नः सहस्रिणीरिषः ॥५॥

अन्तरिक्षबाट अग्निदेव हाम्रा लागि वर्षा गराऊन्। उनले हामीलाई असल बल र हजारौँ किसिमका अन्न प्रदान गरुन्।

ईडानायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा। यजिष्ठ होतरा गहि ॥६ ॥

हे बलशाली र अत्यन्त प्रशंसनीय, दुष्टलाई दुःख दिने, होतारूपी अग्निदेव ! तिम्रै संरक्षणका कामनाले स्तोत्ररूपी वाणीले हामी तिम्रो पूजा गर्दछौँ। त्यसैले तिमी हामीकहाँ आऊ।

अन्तर्ह्यग्न ईयसे विद्वाञ्जन्मोभया कवे। दूतो जन्येव मित्र्यः ॥७॥

हे मेधावी अग्निदेव ! तिमी मानिसको मनरूपी आकाशमा रहनाले मानिसको दुवै जन्मका विषयमा जान्दछौ। तिमी सबैको हितकारी मित्रजस्तै छौ।

स विद्वाँ आ च पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनुषक्। आ चास्मिन्सत्सि बर्हिषि ॥

हे अग्निदेव ! तिमी ज्ञानी हुनाले हाम्रो कामना पूरा गर। तिमी चैतन्ययुक्त हुनाले हाम्रो हविष्यान्न क्रमैसित देवताकहाँ पुऱ्याएर हाम्रा यज्ञमा प्रतिष्ठित होऊ।

[सूक्त - ७]

ऋषि - सोमाहुति भार्गव। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

श्रेष्ठं यविष्ठ भारताग्ने द्युमन्तमा भर। वसो पुरुस्पृहं रयिम् ॥१॥

हे अत्यन्त बलशाली अग्निदेव ! तिमी सबैका पालक र सुख प्रदाता र आश्रयदाता हौ। महान् तेजस्वी तथा सबैबाट खोजिने ऐश्वर्य हामीलाई मनग्गे मात्रामा देऊ !

मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च। पर्षि तस्या उत द्विषः ॥२॥

हे अग्निदेव ! देवता र मानिसहरूका शत्रुले हामीमाथि अधिकार जमाउन नपाऊन्। त्यसका लागि शत्रुबाट हामीलाई जोगाऊ।

विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्याइव। अति गाहेमहि द्विषः ॥३॥

हे अग्निदेव ! बलियो धारो भएका पानीले ठूलो ढुङ्गो काटेझैँ तिम्रो संरक्षण पाएर रिस गर्ने शत्रुहरूलाई हामी जित्न सकौँ।

शुचिः पावक वन्द्योऽग्ने बृहद्वि रोचसे। त्वं घृतेभिराहुतः ॥४॥

हे पवित्रता प्रदान गर्ने अग्निदेव ! तिमी पवित्र तथा वन्दना गर्नयोग्य छौ। तिमी घिउका आहुतिले ज्यादै प्रकाशित हुन्छौ।

त्वं नो असि भारताग्ने वशाभिरुक्षभिः। अष्टापदीभिराहुतः ॥५॥

हे मनुष्यको हित गर्ने अग्निदेव ! हाम्रा सुन्दर गाई, गोरु र ब्याउने पशुका लागि तिमी पूजित भएका छौ।

द्रवन्नः सर्पिरासुतिः प्रत्नो होता वरेण्यः। सहसस्पुत्रो अद्भुतः ॥६॥

समिधा अग्निदेवको भोजनरूपी अन्न हो। त्यसमा घिउको सेचन छ, सनातन र वरणयोग्य होताजस्ता अग्निदेव बलले उत्पन्न हुनाले अत्यन्त सुन्दर छन्।

[सूक्त - ८]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री अनुष्टुप।

वाजयन्निव नू रथान्योगाँ अग्नेरुप स्तुहि। यशस्तमस्य मीढुषः ॥१॥

हे मानिसहरू हो ! अत्यन्त यशस्वी र सबैका सुखदायक अग्निदेवलाई धनप्राप्तिका कामनाले रथ राम्ररी सिँगारेझैँ स्तुतिसहित पूजा गर।

यः सुनीथो ददाशुषेऽजुर्यो जरयन्नरिम्। चारुप्रतीक आहुतः ॥२॥

नेतृत्व प्रदान गरेर उचित बाटामा लगाउने, अविनाशी, उच्च पराक्रम गर्ने, शत्रुनाशक र दानशील अग्निदेवलाई हामी आह्वान गर्दछौँ।

य उ श्रिया दमेष्वा दोषोषसि प्रशस्यते। यस्य व्रतं न मीयते ॥३॥

सबै घरमा आफ्नै कान्तिले प्रतिष्ठित, दिनरात प्रशंसाका लागि योग्य र निरन्तर आफ्नो व्रत अखण्डित राख्ने अग्निदेव पूज्य र प्रशंसनीय छन्।

आ यः स्व१र्ण भानुना चित्रो विभात्यर्चिषा। अञ्जानो अजरैरभि ॥४॥

सूर्यबाट द्युलोक प्रकाशित भएझैँ अविनाशी, आश्चर्यकारक अग्निदेव आफ्नो ज्वाला प्रकट गरेर सर्वत्र प्रकाशित हुन्छन्।

अत्रिमनु स्वराज्यमग्निमुक्थानि वावृधुः। विश्वा अधि श्रियो दधे ॥५॥

शत्रुनाशक र सुशोभित अग्निदेव स्तुतिले अत्यन्त तेजोमय हुँदै सम्पूर्ण ऐश्वर्य धारण गरेर रमाइला हुन्छन्।

अग्नेरिन्द्रस्य सोमस्य देवानामूतिभिर्वयम्।

अरिष्यन्तः सचेमह्यभि ष्याम पृतन्यतः ॥६॥

अग्नि, इन्द्र आदि अन्य देवताहरूको संरक्षण पाएर उचित रूपमा सुरक्षित भएपछि आफू कहिल्यै नखिइँदै हामी शत्रुलाई पराजित गरौँ।

[सूक्त - ९]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीदिवाँ असदत्सुदक्षः।
अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहस्रम्भरः शुचिजिह्वो अग्निः ॥१॥

अग्निदेव होता, मेधावी, प्रदीप्त, पोषक, बलशाली, तेजस्वी, नियमपालक, आश्रयदाता र सत्यवक्ता हुन्। त्यसैले उनी हजारौँका लागि पालनपोषण गर्न समर्थ छन्। त्यस्ता अग्निदेव होताका घरमा प्रतिष्ठित होऊन्।

त्वं दूतस्त्वमु नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ प्रणेता।
अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीद्यद्बोधि गोपाः ॥२॥

हे बलशाली अग्निदेव ! तिमी नै हाम्रा दूत तथा तिमी नै हाम्रा रक्षक हौ। तिमी धन प्रदाता हुनाले हाम्रा सन्तानलाई अलच्छ्याइँबाट मुक्त गर र कीर्तिसम्पन्न बनाएर कुलको विस्तार गराऊ। तिमी उचित किसमले प्रज्वलित भएर हाम्रो शरीरको रक्षा गर।

विधेम ते परमे जन्मन्नग्ने विधेम स्तोमैरवरे सधस्थे।
यस्माद्योनेरुदारिथा यजे तं प्र त्वे हवींषि जुहुरे समिद्धे ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो उत्पत्तिस्थान द्युलोकमा हामी स्तुति र पूजा गर्दछौँ। द्युलोकभन्दा तल अन्तरिक्षमा स्तुतिवचनले तिम्रो पूजा गर्दछौँ। तिमी प्रकट भएको पृथ्वीलोकमा यज्ञमा प्रज्वलित भएपछि हविष्यान्न समर्पित गर्दै हामी तिम्रो पूजा गरौँ।

अग्ने यजस्व हविषा यजीयान् श्रुष्टी देष्णमभि गृणीहि राधः।
त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य वचसो मनोता ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी ठूला याज्ञिक हौ। त्यसैले स्वीकार गर्ने योग्य उपयुक्त पदार्थ एवं धन हामीलाई चाँडै प्रदान गर। तिमी धनका स्वामी हौ, हाम्रो स्तुति सुनिदेऊ।

उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवेदिवे जायमानस्य दस्म।
कृधि क्षुमन्तं जरितारमग्ने कृधि पतिं स्वपत्यस्य रायः ॥५॥

हे दुःखनाशक अग्निदेव ! तिमीबाट प्रदान गरिएका दुवै किसिमका धन कहिल्यै नष्ट हुँदैनन्। त्यसैले स्तोतालाई यशस्वी बनाऊ र असल सन्तानरूपी धन प्रदान गर।

सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाँ आयजिष्ठः स्वस्ति।
अदब्धो गोपा उत नः परस्पा अग्ने द्युमदुत रेवद्दिदीहि ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी आफ्ना तेजस्वी ज्वालाले हामीलाई उत्तम ऐश्वर्ययुक्त गराऊ। तिमी कसैबाट पनि अपहेलित नहुने, उत्तम याज्ञिक, देवताहरूका पोषक र सङ्कटबाट मुक्त गराउने ठूला रक्षक हौ। तिमी तेजस्वी, ऐश्वर्यवान् र कल्याणकारी रूपमा सर्वत्र प्रकाशित होऊ।

[सूक्त - १०]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

जोहूत्रो अग्निः प्रथमः पितेवेडस्पदे मनुषा यत्समिद्धः।
श्रियं वसानो अमृतो विचेता मर्मृजेन्यः श्रवस्यः स वाजी ॥१॥

यज्ञस्थलमा मानिसबाट प्रज्वलित हुने, पितासरिका पालक, प्रमुख तथा पूज्य अग्निदेव शोभायुक्त अमर, विभिन्न ज्ञानले सम्पन्न, अन्नका धनी, बलिष्ठ र सबै पदार्थलाई पवित्र बनाउने हुनाले सबैका निम्ति पूजनीय पनि छन्।

श्रूया अग्निश्चित्रभानुर्हवं मे विश्वाभिर्गीर्भिरमृतो विचेताः।
श्यावा रथं वहतो रोहिता वोतारुषाह चक्रे विभृत्रः ॥२॥

अमर, विशेष ज्ञानयुक्त, अद्‌भुत कान्तियुक्त अग्निदेवले जुनसुकै वाणीबाट गरिएको हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गरुन्। अग्निदेवको रथ श्याम, रक्त र श्वेत वर्णका अश्वले तान्दछन्। तिनै अग्निदेवलाई विभिन्न ठाउँमा घुमाउँछन्।

उत्तानायामजनयन्त्सुषूतं भुवदग्निः पुरुपेशासु गर्भः।
शिरिणायां चिदक्तुना महोभिरपरीवृतो वसति प्रचेताः ॥३॥

विभिन्न किसिमका औषधिमा अग्निदेव गोप्य रूपमा विद्यमान छन्। अध्वर्युले मन्थन गरेर अग्नि उत्पन्न गर्दछन्। रातका अन्धकारले नछोपिईकन यिनी आफ्नो तेजबाट सर्वत्र प्रकाशित हुन्छन्।

जिघर्म्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियन्तं भुवनानि विश्वा।
पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तं व्यचिष्ठमन्नै रभसं दृशानम् ॥४॥

सम्पूर्ण लोकमा व्याप्त, महान् तेजस्वी, काठ आदि पदार्थमा धेरै फैलिने, तेर्छो ज्वाला भएका, सुन्दर, दर्शनीय अग्निलाई हामी घिउ र चरुले सेचन गरेर प्रदीप्त गराउँछौँ।

आ विश्वतः प्रत्यञ्चं जिघर्म्यरक्षसा मनसा तज्जुषेत।
मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तन्वा३ जर्भुराणः ॥५॥

सर्वत्र व्याप्त अग्निदेवलाई हामी घिउले सेचन गरेर प्रदीप्त गराउँछौँ। हे अग्निदेव ! अर्पण गरिएका घिउको आहुति शान्तिपूर्वक ग्रहण गर। मानिसबाट पूज्य, कान्तिवान् अग्निदेव तेजस्वी रूपमा प्रदीप्त हुँदा कसैले स्पर्श गर्न सक्दैनन्।

ज्ञेया भागं सहसानो वरेण त्वादूतासो मनुवद्वदेम।
अनूनमग्निं जुह्वा वचस्या मधुपृचं धनसा जोहवीमि ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी आफ्नो शत्रुनिवारक शक्तिले विजय प्राप्त गर्दै स्तुति ग्रहण गर। हामी तिमीलाई मनुको दूतका रूपमा स्तुति गर्दछौँ। मधुरतायुक्त, धनदाता अग्निदेवलाई हामी स्तुतिपूर्वक घिउको आहुति प्रदान गर्दछौँ।

[सूक्त – ११]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – विराट्स्थाना त्रिष्टुप्।

श्रुधी हवमिन्द्र मा रिषण्यः स्याम ते दावने वसूनाम्।
इमा हि त्वामूर्जो वर्धयन्ति वसूयवः सिन्धवो न क्षरन्तः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रो निवेदन तिमी स्वीकार गर, हामीलाई अपहेला नगर। धन दान गर्ने बेलामा हामी तिम्रा कृपापात्र रहौँ। हामीले दिएका हव्यले ओरालो लागेको पानीको जस्तै तिम्रो शक्ति बढाओस्।

सृजो महीरिन्द्र या अपिन्वः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वीः।
अमर्त्यं चिद्दासं मन्यमानमवाभिनदुक्थैर्वावृधानः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! जल रोक्ने अहि नामका असुरको बाँध भत्काएर तिमीले मुक्त गरेको जल जमिनमा बग्यो। आफूलाई अमर ठान्ने घमन्डी असुरलाई स्तुतिले उन्नति गरेपछि तिमीले धनशायी बनायौ।

उक्थेष्विन्नु शूर येषु चाकन्त्स्तोमेष्विन्द्र रुद्रियेषु च।
तुभ्येदेता यासु मन्दसानः प्रवायवे सिस्रते न शुभ्राः ॥३॥

हें वीर इन्द्रदेव ! तिमी जस्ता स्तुतिले खुसी हुन्छौ र रुद्रदेव जस्ता स्तुति रुचाउँछन्, हे बलशालीहरू हो ! तिमीहरूका लागि यज्ञमा त्यस्तै स्तुति प्रकट हुन्छ।

शुभ्रं नु ते शुष्मं वर्धयन्तः शुभ्रं वज्रं बाह्वोर्दधानाः।
शुभ्रस्त्वमिन्द्र वावृधानो अस्मे दासीर्विशः सूर्येण सह्याः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! तेजस्वी, बल बढाउने टलक्क टल्कँदो वज्र हामी तिम्रा हातमा धारण गराउँछौँ। तेजस्वी रूप विस्तृत गर्दै सूर्यजस्तै सन्तापसम्पन्न वज्रले तिमी आसुरी प्रजाको विनाश गर।

गुहा हितं गुह्यं गूढहमप्स्वपीवृतं मायिनं क्षियन्तम्।
उतो अपो द्यां तस्तभ्वांसमहन्नहिं शूर वीर्येण ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले द्युलोकमा आक्रमण गर्‍यौ र जल रोकेर गुफामा लुकेका अहि भन्ने मायावी राक्षसलाई कमजोर गरायौ। त्यसलाई आफ्ना पराक्रमले विनाश गर्‍यौ

स्तवा नु त इन्द्र पूर्व्या महान्युत स्तवाम नूतना कृतानि।
स्तवा वज्रं बाह्वोरुशन्तं स्तवा हरी सूर्यस्य केतू ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले विगतमा गरेका असल कामको प्रशंसा गर्दै वर्तमानमा गर्न लागेका कामको पनि प्रशंसा गर्दछौँ। हातमा धारण गरेको सुन्दर वज्र र सूर्यको किरणजस्तो उज्यालो तिम्रा अश्वको पनि हामी प्रशंसा गर्दछौँ।

हरी नु त इन्द्र वाजयन्ता घृतश्चुतं स्वारमस्वार्ष्टाम्।
वि समना भूमिरप्रथिष्टारंस्त पर्वतश्चित्सरिष्यन् ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा द्रुतगामी अश्वको गर्जना जल वर्षा गराउने बादलको जस्तै छ। जलको वर्षाले पृथिवीमा अत्यन्त उन्नति हुन्छ। मेघहरू पर्वतमा कुदेझैँ गर्दछन्।

नि पर्वतः साद्यप्रयुच्छन्त्सं मातृभिर्वावशानो अक्रान्।
दूरे पारे वाणीं वर्धयन्त इन्द्रेषितां धमनिं पप्रथन्नि ॥८॥

जलले भरिएको जाँगरिलो बादल आकाशमा गर्जन गर्दै विचरण गर्दा स्तोताको वाणीरूपी स्तुतिले इन्द्रदेवको प्रेरणा पायो र मेघ अझै टाढाटाढासम्म फैलियो।

इन्द्रो महां सिन्धुमाशयानं मायाविनं वृत्रमस्फुरन्निः।
अरेजेतां रोदसी भियाने कनिक्रदतो वृष्णो अस्य वज्रात् ॥९॥

अन्तरिक्षमा जलको मार्ग रोक्ने ज्यादै ठूलो मायावी राक्षस वृत्रको इन्द्रदेवले वध गरे। त्यस बेला बलशाली इन्द्रदेवको सिंहजस्तै गर्जन गर्ने वज्रका डरले दुवै लोक काँपे।

अरोरवीद्वृष्णो अस्य वज्रोऽमानुषं यन्मानुषो निजूर्वात्।
नि मायिनो दानवस्य माया अपादयत्पपिवान्त्सुतस्य ॥१०॥

मानिसको कुभलो गर्ने वृत्रासुरलाई मानिसको भलो गर्ने इन्द्रदवले मारे। त्यस बेला बलशाली इन्द्रदेवका वज्रले बारम्बार गर्जन गर्‍यो। अनि सोमरस पिउन रहर गर्ने इन्द्रदेवले त्यस मायावी राक्षसको माया नष्ट गराएका थिए।

पिबापिबेदिन्द्र शूर सोमं मन्दन्तु त्वा मन्दिनः सुतासः।
पृणन्तस्ते कुक्षी वर्धयन्त्वित्था सुतः पौर इन्द्रमाव ॥११॥

हे वीर इन्द्रदेव ! सोमरस अवश्य पान गर। प्रशोधन गरिएको, आनन्दवर्धक सोमरसले तिमीलाई हर्षित गरोस्। पेटमा गएर यसले तिम्रो शक्ति बढाओस्। यसरी नै यसले सबै प्रजाहरूको रक्षा गरोस्।

त्वे इन्द्राप्यभूम विप्रा धियं वनेम ऋतया सपन्तः।
अवस्यवो धीमहि प्रशस्तिं सद्यस्ते रायो दावने स्याम ॥१२॥

हे वीर इन्द्रदेव ! हामी ज्ञानीहरू यज्ञीय कर्मको कामनाले तिम्रो आश्रय प्राप्त गर्दै तिमीबाटै सम्बद्ध रहौँ। तिमीबाट बुद्धि प्राप्त गरौँ। तिम्रो स्तुति गर्दै हामीहरू संरक्षणको कामना गर्दछौँ। तिम्रो दानबाट हामीलाई धन प्राप्त होस्।

स्याम ते त इन्द्र ये त ऊती अवस्यव ऊर्जं वर्धयन्तः।
शुष्मिन्तमं यं चाकनाम देवास्मे रयिं रासि वीरवन्तम् ॥१३॥

हे इन्द्रदेव ! रक्षाका आशाले हामी तिमीलाई तेजस्वी बनाउँछौँ। त्यसपछि हामी सधैँ तिम्रै संरक्षणमा रहौँ। हाम्रो रहरअनुसारका वीरले युक्त धन हामीलाई प्रदान गर।

रासि क्षयं रासि मित्रमस्मे रासि शर्ध इन्द्र मारुतं नः।
सजोषसो ये च मन्दसानाः प्र वायवः पान्त्यग्रणीतिम् ॥१४॥

हे इन्द्रदेव ! बराबर रूपमा आपसी प्रेम भएका, हर्षदायक मरुत्गण अगुवा भएर नेतृत्व गर्नेलाई रक्षा गर्दछन्। मरुत्हरूको आफन्तपना र शक्तिशाली आश्रय प्रदान गर।

व्यन्त्विन्नु येषु मन्दसानस्तृपत्सोमं पाहि द्रह्यदिन्द्र।
अस्मान्त्सु पृत्स्वा तरुत्रावर्धयो द्यां बृहद्भिरर्कैः ॥१५॥

हे इन्द्रदेव ! जुन यज्ञमा तिमी आनन्दित हुन्छौ, त्यहाँ सन्तुष्टि प्राप्त हुने सोमरस ढुक्कले पान गर। सबै स्तोताले त्यो सोमरस पान गरुन्। हे सङ्कटबाट पार लगाउने देव ! हाम्रा महान् स्तोत्रले सङ्ग्राममा तेजस्वी बनाओ र आकाश समृद्ध पार।

बृहन्त इन्नु ये ते तरुत्रोक्थेभिर्वा सुम्नमाविवासान्।
स्तृणानासो बर्हिः पस्त्यावत्त्वोता इदिन्द्र वाजमग्मन् ॥१६॥

हे दुःखनाशक इन्द्रदेव ! जुन महान् साधक स्तोत्रका माध्यमबाट तिम्रो स्नेहको आशा गर्दछन् र कुशको आसन प्रदान गर्दछन्। तिनीहरू चाँडै तिम्रो संरक्षण पाएर अन्नसहित घर प्राप्त गर्दछन्।

उग्रेष्विन्नु शूर मन्दसानस्त्रिकद्रुकेषु पाहि सोममिन्द्र।
प्रदोधुवच्छ्मश्रुषु प्रीणानो याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिम् ॥१७॥

हे वीर इन्द्रदेव ! सोमरस तीनै लोकमा सूर्यजत्तिकै बल प्रदान गर्ने खालको छ आनन्द मानेर पान गर। असल घोडामा आरूढ हुँदै दाह्रीजुँघा फड्काउँदै सोमरस पान गर।

धिष्वा शवः शूर येन वृत्रमवाभिनद्दानुमौर्णवाभम्।
अपावृणोर्ज्योतिरार्याय नि सव्यतः सादि दस्युरिन्द्र ॥१८॥

हे वीर इन्द्रदेव ! माकुराको जालोजस्तो अवरोधले पानीलाई रोकिरहेका वृत्रासुरलाई जुन पराक्रमले तिमीले छिन्नभिन्न गरायौ, उसै बलको प्रयोग गर। तिमीले दस्युहरूलाई हटाएर मानिसलाई सूर्यको प्रकाश उपलब्ध गरायौ।

सनेम ये त ऊतिभिस्तरन्तो विश्वाः स्पृध आर्येण दस्यून्।
अस्मभ्यं तत्वाष्ट्रं विश्वरूपमरन्धयः साख्यस्य त्रिताय ॥१९॥

हे इन्द्रदेव ! मानिसलाई संरक्षण गर्दै तिमीले तीन प्रकारका तापले सताउने असुरलाई आफ्ना अधीनमा बनायौ र त्वष्टाका पुत्र विश्वरूपलाई नष्ट गरेका थियौ। हामीलाई पनि तिमी संरक्षण प्रदान गर।

अस्य सुवानस्य मन्दिनस्त्रितस्य न्यर्बुदं वावृधानो अस्तः।
अवर्तयत्सूर्यो न चक्रं भिनद्वलमिन्द्रो अङ्गिरस्वान् ॥२०॥

इन्द्रदेव आफैँ अघि सरेर हर्षित हुँदै यज्ञकर्ता त्रितको शत्रु अर्बुदलाई मारे। सूर्यले रथका पाङ्ग्रा घुमाएझैँ अङ्गिराका मित्र इन्द्रदेवले वज्र घुमाएर असुर विनाश गरे।

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥२१॥

हे इन्द्रदेव ! यज्ञका समयमा स्तोतालाई तिमीले प्रदान गरेको ऐश्वर्ययुक्त दक्षिणा निश्चित रूपमा उत्तम धन प्राप्त गराउने हुन्छ। स्तोतासँगै हामीलाई पनि त्यही ऐश्वर्य प्रदान गर। त्यसबाट हामी यज्ञमा महान् पराक्रम प्रदान गर्ने खालका स्तोत्र उच्चारण गरौँ।

[सूक्त - १२]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्

यो जात एव प्रथमो मनस्वान्देवो देवान्क्रतुना पर्यभूषत्।
यस्य शुष्माद्रोदसी अभ्यसेतां नृम्णस्य मह्ना स जनास इन्द्रः ॥१॥

हे मनुष्यहरू हो ! आफ्ना पराक्रमका प्रभावले ख्याति कमाएका मनस्वी इन्द्रदेव उत्पन्न हुँदासाथ आफ्ना श्रेष्ठ कर्मले देवताहरूलाई अलङ्कृत गरेका थिए। उनका शक्तिले अन्तरिक्ष र पृथिवी दुवै लोक भयभीत भए।

यः पृथिवीं व्यथमानामदृंहद्यः पर्वतान्प्रकुपिताँ अरम्णात्।
यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो द्यामस्तभ्नात्स जनास इन्द्रः ॥२॥

हे मनुष्यहरू हो ! इन्द्रदेवले विशाल आकाशलाई मापन गरे, द्युलोकलाई धारण गरे र भूकम्पले कम्पित पृथ्वीलाई बलियो आधार प्रदान गरे। त्यसो गरिसकेपछि उनले चल्ने पर्वतहरूलाई थान्को लगाए।

यो हत्वाहिमरिणात्सप्त सिन्धून्यो गा उदाजदपधा वलस्य।
यो अश्मनोरन्तरग्निं जजान संवृक्समत्सु स जनास इन्द्रः ॥३॥

हे मनुष्यहरू हो ! जसले वृत्र राक्षसलाई मारेर सात वटा नदीहरू बगाए, वल राक्षसले अपहरण गरेका गाईलाई जसले मुक्त गरे, जसले ढुङ्गा भित्रबाट अग्निदेवलाई उत्पन्न गरे, जसले शत्रु सखाप गरे ती इन्द्रदेव नै हुन्।

येनेमा विश्वा च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः।
श्वघ्नीव यो जिगीवाँ लक्षमाददर्यः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ॥४॥

हे मनुष्यहरू हो ! जसले समस्त गतिशील लोकको निर्माण गरे, जसले दास वर्णलाई निम्न स्थान दिए, जसले आफ्नो लक्ष्य प्राप्त गरे र व्याधाले पशुलाई झैँ जसले शत्रुलाई लखेटेर उनको समृद्धि आफ्ना अधिकारमा लिए, ती इन्द्रदेव नै हुन्।

यं स्मा पृच्छन्ति कुह सेति घोरमुतेमाहुर्नैषो अस्तीत्येनम्।
सो अर्यः पुष्टीर्विजइवा मिनाति श्रदस्मै धत्त स जनास इन्द्रः ॥५॥

जुन इन्द्रदेवका विषयमा मानिसहरू तिनी कहाँ छन् भनेर सोध्ने गर्दछन्, उनै इन्द्रदेवका सम्बन्धमा कतिपय मानिसहरू तिनी त छैनन् पनि भन्दछन्। इन्द्रदेव आफूलाई नमन्ने शत्रुको पोषणकारी

सम्पत्ति वीरतापूर्वक नष्ट पारिदिन्छन्। हे मनुष्यहरू हो ! यस्ता इन्द्रदेवप्रति श्रद्धा व्यक्त गर, यी इन्द्रदेव सबैभन्दा महान् छन्।

यो रध्रस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नाधमानस्य कीरेः।
युक्तग्राव्णो योऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ॥६॥

हे मनुष्यहरू हो ! जो दरिद्र, ज्ञानी र स्तुति गर्नेहरूलाई धन प्रदान गर्दछन्, सोमरस निकाल्नका लागि ढुङ्गा ओछ्याएर तयार भएका छन्, त्यस यजमानको रक्षा जसले गर्दछ, उनी इन्द्रदेव नै हुन्।

यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः।
यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ॥७॥

हे मनुष्यहरू हो ! जसका अधीनमा सबै गाउँ, गाई, घोडा र रथहरू छन्, जसले सूर्य र उषा उत्पन्न गराए, जो समस्त प्रकृतिका सञ्चालक हुन्, ती इन्द्रदेव नै हुन्।

यं क्रन्दसी संयती विह्वयेते परेऽवर उभया अमित्राः।
समानं चिद्रथमातस्थिवांसा नाना हवेते स जनास इन्द्रः ॥८॥

हे मनुष्यहरू हो ! आपसमा सँगै हिँड्ने द्युलोक र पृथिवीले जसलाई सहायताका लागि गुहार्दछन्, ठूला वा साना जुनसुकै शत्रु जसलाई युद्धमा सहयोगका लागि बोलाउँछन्, एउटै रथमाथि आरूढ दुई वीर जसलाई मद्दतका लागि बोलाउँछन्, ती इन्द्रदेव हुन्।

यस्मान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते।
यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत्स जनास इन्द्रः ॥९॥

हे मनुष्यहरू हो ! जसको सहायताविना शूरवीर युद्धमा विजयी हुँदैनन्, युद्धरत वीर आफ्नो संरक्षणका लागि जसलाई पुकार्दछन्, जो समस्त संसारलाई यथाविधि जानेर अनन्त शक्ति भएका शत्रुलाई संहार गर्दछन्, ती इन्द्रदेव नै हुन्।

यः शश्वतो मह्येनो दधानानमन्यमानाञ्छर्वा जघान।
यः शर्धते नानुददाति शृध्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः ॥१०॥

हे मनुष्यहरू हो ! जसले आफ्ना वज्रले भीषण शत्रु सखाप पारे, जो अहङ्कारीको गर्व नष्ट गर्दछन्, जो अर्काको पदार्थ हरण गर्ने दुष्टको नाश गर्दछन्, ती इन्द्रदेव नै हुन्।

यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविन्दत्।
ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ॥११॥

हे मनुष्यहरू हो ! चालीस वर्षसम्म पर्वतमा लुकेर बसेका शम्बर राक्षसलाई जसले फेला पारे, जसले जल रोकेर सुत्ने वृत्र असुरलाई मारिदिए, ती इन्द्रदव नै हुन्।

यः सप्तरश्मिर्वृषभस्तुविष्मानवासृजत्सर्तवे सप्त सिन्धून्।
यो रौहिणमस्फुरद्वज्रबाहुर्द्यामारोहन्तं स जनास इन्द्रः ॥१२॥

हे मनुष्यहरू हो ! सूर्यका सात किरणजस्ता सात नदीलाई जसले प्रभावशाली रूपमा प्रवाहित गराए, जसले द्युलोकतर्फ आइरहेका रोहिणीलाई आफ्नै हातका वज्रले रोके, ती इन्द्रदेव नै हुन्।

द्यावा चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयन्ते।
यः सोमपा निचितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः ॥१३॥

हे मनुष्यहरू हो ! जोप्रति द्युलोक र पृथिवी सधैं झुक्छन्, जसका बलसित पर्वतहरू थर्कमान हुन्छन्, जो वज्रजस्तै बलिया भुजा र शरीर भएका छन् र जो सोमपान गर्दछन्, ती इन्द्रदेव हुन्।

यः सुन्वन्तमवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमूती।
यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास इन्द्रः ॥१४॥

हे मनुष्यहरू हो ! सोमरस निकाल्ने, प्रशोधन गर्ने, स्तोत्रले स्तुति गर्नेहरूलाई आफ्ना रक्षा साधनले जसले रक्षा गर्दछन्, जसको स्तोत्र र सोम हाम्रो ऐश्वर्य बढाउन योग्य छ, ती इन्द्रदेव नै हुन्।

यः सुन्वते पचते दुध्र आ चिद्वाजं दर्दर्षि स किलासि सत्यः।
वयं त इन्द्र विश्वह प्रियासः सुवीरासो विदथमा वदेम ॥१५॥

सोमयज्ञ गर्ने र सोमरस प्रशोधन गर्ने याजकलाई जसले धन प्रदान गर्दछन्, पक्का पनि ती सत्यरूपी इन्द्रदेव नै हुन्। हे इन्द्रदेव ! आफन्त र शाखासन्तानसहित हामी सधैं तिम्रो यशोगान गरौं।

[सूक्त - १३]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परि मक्षू जात आविशद्यासु वर्धते।
तदाहना अभवत् पिप्युषी पयोऽशोः पीयूषं प्रथमं तदुक्थ्यम् ॥१॥

वर्षाले सोम उत्पत्ति हुन्छ। त्यो सोम जलमा मिसिएर बढ्छ। श्रेष्ठ रसले सम्पन्न लता पेलेर सोमरस निकाल्न योग्य हुन्छ। यो प्रशंसनीय सोमरस इन्द्रदेवको हविष्यान्न हो।

सध्रीमा यन्ति परि बिभ्रतीः पयो विश्वप्स्न्याय प्र भरन्त भोजनम्।
समानो अध्वा प्रवतामनुष्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ॥२॥

नदीहरू बग्दै समुद्रलाई जलले भरिदिएर मानौं भोजन गराउँछन्। हे इन्द्रदेव ! यस्तो अदभुत कार्य गर्ने तिमी प्रशंसनीय छौ।

अन्वेको वदति यद्ददाति तद्रूपा मिनन्तदपा एक ईयते।
विश्वा एकस्य विनुदस्तितिक्षते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ॥३॥

कोही केही दिएर त्यसको चर्चा गर्छ। कुनै रूपको भेद गर्दछ। कुनै हट उनलायक कुरो हटाउँछ। हे इन्द्रदेव ! तिमीले यस्ता कामहरू पहिले नै सम्पन्न गराइसकेका छौ। त्यसैले तिमी प्रशंसनीय छौ।

प्रजाभ्यः पुष्टिं विभजन्त आसते रयिमिव पृष्ठं प्रभवन्तमायते
असिन्वन्दंष्ट्रैः पितुरत्ति भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युक्थ्यः ॥४॥

अभ्यागतलाई झैं प्रजालाई ऐश्वर्य र पोषक अन्न प्रदान गर्दछन्! अग्निले आफ्ना दाँतले चपाएर खाएझैं तिमी समस्त जगत्लाई खान्छौ! यस्ता हितकारी कार्य गरेका कारण तिमी प्रशंसनीय छौ।

अधाकृणोः पृथिवीं सन्दृशे दिवे यो धौतीनामहिहन्नारिणक्पथः।
तं त्वा स्तोमेभिरुदभिर्न वाजिनं देवं देवा अजनन्त्सास्युक्थ्यः ॥५॥

हे वृत्रनाशक इन्द्रदेव ! तिमीले नदीलाई प्रवाहित हुने मार्ग फराकिलो गरिदियौ र सूर्यका प्रकाशमा दर्शनीय पृथिवीलाई स्थापित गरायौ। जसरी औषधीलाई जलले सेचन गरेर पुष्टिदायक बनाउँछौ, उसै गरी स्तोत्रका माध्यमले स्तुति गर्दै साधकले तिमीलाई बलशाली बनाउँछन्। तिमी यसरी नै प्रशंसनीय छौ।

यो भोजनं च दयसे च वर्धनमार्द्रादा शुष्कं मधुमद्दुदोहिथ।
सः शेवधिं नि दधिषे विवस्वति विश्वस्यैक ईशिषे सास्युक्थ्यः ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी वृद्धिको साधनसँगै भोजन प्रदान गर्दछौ। काँचा फलबाट नै मिठो पाकेको फल प्राप्त गराउँछौ। ऐश्वर्य प्रदान गर्ने तिमी एक्लै सम्पूर्ण विश्वका स्वामी हौ। त्यसरी नै तिमी प्रशंसनीय छौ।

यः पुष्पिणीश्च प्रस्वश्च धर्मणाधि दाने व्य१वनीरधारयः।
यश्चासमा अजनो दिद्युतो दिव उरुरूर्वाँ अभितः सास्युक्थ्यः ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले खेतबारीका फलफूलमा औषधीका गुणले सम्पन्न बनाएर तिनको रक्षा गरेका छौ। तिमीले प्रकाशित सूर्यलाई विभिन्न खालका किरण प्रदान गरेका छौ। तिम्रो महानताले टाढाटाढासम्म पर्वत उत्पन्न भएका छन्। तिमी महान् र प्रशंसनीय छौ।

यो नार्मरं सहवसुं निहन्तवे पृक्षाय च दासवेशाय चावहः।
ऊर्जयन्त्या अपरिविष्टमास्यमुतैवाद्य पुरुकृत्सास्युक्थ्यः ॥८॥

हे बहुकर्मा इन्द्रदेव ! दस्युको विनाश गर्ने उद्देश्यले तिमीले नृमरका पुत्र सहवसुलाई बलशाली वज्रका प्रहारले मारिदिएर अन्न प्राप्त गर्‍यौ। त्यसैले तिमी प्रशंसनीय छौ।

शतं वा यस्य दश साकमाद्य एकस्य श्रुष्टौ यद्ध चोदमाविथ।
अरज्जौ दस्यून्त्समुनब्दभीतये सुप्राव्यो अभवः सास्युक्थ्यः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! दानशील यजमानलाई तिमीले सुख र संरक्षण प्रदान गर्‍यौ। तिम्रा रथ दस सय अश्वले तान्दछन्। डोरीले नबाँधीकन तिमीले दभीति ऋषिको सुरक्षाका लागि दस्युलाई नाश गर्‍यौ र उनको असल मित्र बन्यौ। तिमी प्रशंसनीय छौ।

विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं ददुरस्मै दधिरे कृत्नवे धनम्।
षडस्तभ्ना विष्टिरः पञ्च सन्दृशः परि परो अभवः सास्युक्थ्यः ॥१०॥

इन्द्रदेवका पराक्रमअनुसार नदीहरू प्रवाहित हुन्छन्। उनकै लागि सबैले धन एकत्रित गर्दछन् र यजमानलाई हविष्यान्न दिन्छन्। हे इन्द्रदेव ! पाँच वर्गको पालनका लागि छ खालका असल कुरा धारण गर्नाले तिमी प्रशंसनीय छौ।

सुप्रवाचनं तव वीर वीर्यं१ यदेकेन क्रतुना विन्दसे वसु।
जातूष्ठिरस्य प्र वयः सहस्वतो या चकर्थ सेन्द्र विश्वास्युक्थ्यः ॥११॥

हे इन्द्रदेव ! एकै पटकको प्रयासमा नै तिमी मन परेको वस्तु प्राप्त गर्दछौ। तिम्रो यो पराक्रम प्रशंसनीय छ। उत्पन्न भएका प्राणीलाई अन्न दिने महान् कार्य गरेकाले तिमी प्रशंसनीय छौ।

अरमयः सरपसस्तराय कं तुर्वीतये च वय्याय च स्रुतिम्।
नीचा सन्तमुदनयः परावृजं प्रान्धं श्रोणं श्रवयन्त्सास्युक्थ्यः ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! तुर्वीति र वय्यलाई तिमीले बगिरहेका पानीका धारबाट सजिलैसित पारि तारेर जाने मार्ग देखाइदियौ। अन्धे र पङ्गु परावृक ऋषिलाई गहिरो जलबाट निकालेर आँखा र गोडा प्रदान गर्दै आफ्नो ख्याति बढायौ। तिमी प्रशंसनीय छौ।

अस्मभ्यं तद्वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम्।
इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी महान् ऐश्वर्यशाली छौ। असल कर्मका लागि हामीलाई धन देऊ। हामी सधैँ तिम्रो धन प्राप्त गर्ने कामना गर्दछौँ। हामी यज्ञमा पुत्रपौत्रादिसहित स्तोत्र गाएर तिमीलाई स्तुति गरौँ।

[सूक्त - १४]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोममामत्रेभिः सिञ्चता मद्यमन्धः।
कामी हि वीरः सदमस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदेष वष्टि ॥१॥

हे अध्वर्युहरू हो ! सधैँ सोमपान गर्ने इन्द्रदेवलाई मनग्गे मात्रामा सोमरस र हर्षदायक अन्न प्रदान गर। इन्द्रदेवको कामनाअनुसार सुखवर्षक सोमको आहुति प्रदान गर।

अध्वर्यवो यो अपो वव्रिवांसं वृत्रं जघानाशन्येव वृक्षम्।
तस्मा एतं भरत तद्वशायँ एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य ॥२॥

हे अध्वर्युहरू हो ! बिजुलीले वृक्षहरू धराशायी बनाएझैँ जुन इन्द्रदेवले जल रोकेर राखेका वृत्रलाई धराशायी गराए, उनै इन्द्रदेव यस सोमरसका लागि योग्य छन्। त्यसैले उनको इच्छाअनुसारको सोमरस प्रदान गर।

अध्वर्यवो यो दृभीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं वः।
तस्मा एतमन्तरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वस्त्रैः ॥३॥

हे अध्वर्युहरू हो ! जुन इन्द्रदेवले दृभीक राक्षस मारे, जसले बलपूर्वक रोकिएका गाईलाई मुक्त गराए, ती इन्द्रदेवलाई आकाशमा व्याप्त वायुझैँ यो सोम अर्पित गर। शरीरका वस्त्रझैँ इन्द्रदेवलाई सोमले ओढीओछ्याई बनाइदेऊ।

अध्वर्यवो य उरणं जघान नव चख्वांसं नवतिं च बाहून्।
यो अर्बुदमव नीचा बबाधे तमिन्द्रं सोमस्य भृथे हिनोत ॥४॥

हे अध्वर्युहरू हो ! उरणका उनान्सय भुजा काटेर मार्ने र अर्बुद राक्षसलाई उँधोमुन्टो पारेर दुःख दिने इन्द्रदेवलाई सोमयज्ञमा आउनका लागि प्रेरित गर।

अध्वर्यवो यः स्वश्नं जघान यः शुष्णमशुषं यो व्यंसम्।
यः पिप्रुं नमुचिं यो रुधिक्रां तस्मा इन्द्रायान्धसो जुहोत ॥५॥

इन्द्रदेवले अश्न, शोषण गर्ने शुष्ण, विनाभुजाको अहि, पिप्रु, नमुचि र रुधिक्रा नामका असुरहरूको वध गरे, ती इन्द्रदेवलाई विभिन्न हविष्यान्नको आहुति समर्पित गर।

अध्वर्यवो यः शतं शम्बरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव पूर्वीः ।
यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रमपावपद्भरता सोममस्मै ॥६॥

हे अध्वर्युहरू हो ! शम्बर राक्षसका सय वटा पुराना सहर जुन इन्द्रदेवले शक्तिशाली वज्रले हानेर ध्वंस गराए, वर्चीकका हजार छोराहरूलाई धराशायी पारे, ती इन्द्रदेवका निम्ति सोम प्रदान गर।

अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपज्जघन्वान्।
कुत्सस्यायोरतिथिग्वस्य वीरान्न्यावृणग्भरता सोममस्मै ॥७॥

हे अध्वर्युहरू हो ! जुन इन्द्रदेवले सयौं पटक हजारौं असुर मारेर भूमिमा सोतर गराए, जसले कुत्स, आयु र अतिथिग्वसित रिस गर्नेहरूलाई वध गरे उनै इन्द्रदेवका निमित्त सोम एकत्र गर।

अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे श्रुष्टी वहन्तो नशथा तदिन्द्रे।
गभस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत ॥८॥

हे अध्वर्युहरू हो ! नेताजस्ता इन्द्रदेवलाई हविष्यान्न प्रदान गरेर आफ्ना मनले रहर गरेअनुसारका वस्तु प्राप्त गर। औंलाले प्रशोधन गरेको सोम यशस्वी इन्द्रदेवलाई प्रदान गर्दै आहुति देओ।

अध्वर्यवः कर्तना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उन्नयध्वम्।
जुषाणो हस्त्यमभि वावशे व इन्द्राय सोमं मदिरं जुहोत ॥९॥

हे अध्वर्युहरू हो ! काठका भाँडामा प्रशोधित सोमरस राखेर इन्द्रदेवनजिकै पुऱ्याओ। सोमपान गर्ने इन्द्रले तिमीहरूका हातको सोमरस रुचाउँछन्। त्यसैले इन्द्रदेवलाई हर्षित गर्ने सोमको आहुति अर्पण गर।

अध्वर्यवः पयसोधर्यथा गोः सोमेभिरीं पृणता भोजमिन्द्रम्।
वेदाहमस्य निभृतं म एतद्दित्सन्तं भूयो यजतश्चिकेत ॥१०॥

हे अध्वर्युहरू हो ! दुधले गाईका थुन भरिइरहेझैं भोज्य पदार्थ प्रदान गर्ने इन्द्रदेवलाई सोमद्वारा सन्तुष्ट गराओ। यसो हुँदा पूज्य इन्द्रदेव दाता यजमानलाई अझै धेरै ऐश्वर्य प्रदान गर्नेछन्। यस गोप्य रहस्यलाई हामीले राम्ररी जानेका छौं।

अध्वर्यवो यो दिव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य राजा।
तमूर्दरं न पृणता यवेनेन्द्रं सोमेभिस्तदपो वो अस्तु ॥११॥

हे अध्वर्यु हो ! द्युलोक, पृथ्वी र अन्तरिक्षमा उत्पन्न सबै ऐश्वर्यका स्वामी इन्द्रदेव हुन्। जौ आदि अन्नले ढुकुटी भरेर राखेझैं सोमरसले इन्द्रदेवलाई सधैं पूर्ण गराओ।

अरमभ्यं तद्वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते वसव्यम्।
इन्द्र यच्चित्रं श्रवस्या अनु द्यून्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१२॥

हे ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेव ! तिमी महान् ऐश्वर्यले युक्त छौ। त्यसैले असल कार्यका निमित्त हामीलाई धन प्रदान गर। हामी सधैं तिम्रो धन प्राप्त गर्ने कामना गर्दछौं। हामी यस यज्ञमा छोरानातिसहित उत्तम स्तोत्र गाउँदै तिमीलाई स्तुति गर्दछौं।

[सूक्त - १५]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्र घा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य करणानि वोचम्।
त्रिकद्रुकेष्वपिबत्सुतस्यास्य मदे अहिमिन्द्रो जघान ॥१॥

महान् सङ्कल्पधारी इन्द्रदेवको यथार्थ र महान् कर्मको हामी यशोगान गर्दछौं। इन्द्रदेवले तीनै लोकमा व्याप्त सोमपान गरेर आनन्दित भएपछि अहि राक्षसको वध गरे।

अवंशे द्यामस्तभायद् बृहन्तमा रोदसी अपृणदन्तरिक्षम्।
स धारयत्पृथिवीं पप्रथच्च सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥२॥

सोमरस पान गरेर उत्साहित भएका इन्द्रदेवले स्तम्भविना नै द्युलोक अन्तरिक्षमा अड्याए। ती दुवै लोकलाई आफ्नो सत्ताले जीवन्त गराएपछि पृथ्वीलाई धारण गर्दै त्यसको विस्तार गरे।

सद्मेव प्राचो वि मिमाय मानैर्वज्रेण खान्यतृणन्नदीनाम्।
वृथासृजत्पथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥३॥

सोमरस पान गरेर उत्साहित भएका इन्द्रदेवले सारा संसार मापन गरेर पूर्वतिर फर्काए। वज्रका प्रहारले लामो समयसम्म सजिलै प्रवाहित हुने गरी नदीको मार्ग खुलाए।

स प्रवोऽहन्परिगत्या दभीतेर्विश्वमधागायुधमिद्धे अग्नौ।
सं गोभिरश्वैरसृजद्रथेभिः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥४॥

सोमरस पानबाट आनन्दित भएका इन्द्रदेवले दभीति ऋषिलाई अपहरण गरेर लगिरहेका असुरहरूको बाटो छेकेर आयुधबाट आगो बर्साउँदै तिनलाई डढाएर मारिदिए। दभीति ऋषिलाई इन्द्रदेवले गाई, घोडा र रथले सम्पन्न गराए।

स ईं महीं धुनिमेतोररम्णात्सो अस्नातॄनपारयत्स्वस्ति।
त उत्स्नाय रयिमभि प्र तस्थुः सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥५॥

सोमरस पानबाट उत्साहित भएका इन्द्रदेवले पारि तर्न नसक्नेहरूका लागि विशाल नदीको प्रवाह मन्द गराइदिए। त्यसै नदीबाट पारि पुगेका ऋषिहरू ऐश्वर्य प्राप्त गर्ने लक्ष्य लिएर अगाडि बढ्दछन्।

सोदञ्चं सिन्धुमरिणान्महित्वा वज्रेणान उषसः सं पिपेष।
अजवसो जविनीभिर्विवृश्चन्त्सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥६॥

सोमरस पान गरेर आनन्द मनाएका इन्द्रदेवले पराक्रमपूर्वक नदीको प्रवाह उत्तर दिशामा फर्काए। उनले आफ्ना द्रुतगामी सेनाले उषाको कमजोर सेना नष्ट गर्दै उषाको रथ पनि भताभुङ्ग बनाइदिएका थिए।

स विद्वाँ अपगोहं कनीनामाविर्भवन्नुदतिष्ठत्परावृक्।
प्रति श्रोणः स्थाद्व्य१ नगचष्ट सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥७॥

खोरन्डा र चक्षुहीन परावृक् ऋषिले बिहा गर्न लाग्दा कन्या भागेपछि ऋषिले इन्द्रदेवको स्तुति गरे। ती ऋषिको स्तुति र सोमरस पानबाट आनन्दित भएका इन्द्रदेवले ऋषिलाई गोडा र आँखा प्रदान गरेका थिए।

भिनद्वलमङ्गिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दृंहितान्यैरत्।
रिणग्रोधांसि कृत्रिमाण्येषां सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥८॥

अङ्गिरा आदि स्तोताका स्तुतिबाट प्रसन्न भएर र सोमरस पान गरेका उत्साहले इन्द्रदेवले पर्वतका बलिया ढोका खोले। त्यहाँ असुरले रचेको बाधा पन्छाउँदै बल नामका असुरलाई गिँडिदिए।

स्वप्नेनाभ्युप्या चुमुरिं धुनिं च जघन्थ दस्युं प्र दभीतिमावः।
रम्भी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मद इन्द्रश्चकार ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! सोमरस पान गरेका उत्साहबाट दभीतिको रक्षा गर्नका लागि तिमीले चुमुरी र धुनी नामका राक्षसलाई सधैंका लागि निदाउने गरी सुताइदियौ। यस्ता अवसरमा दण्डधारीहरूले धन प्राप्त गरे।

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रो ऐश्वर्यसम्पन्न दक्षिणा स्तोताका लागि वरदायक हुन्छ। त्यो हामीलाई पनि प्रदान गर। हामीलाई तिमी नत्याग, ऐश्वर्ययुक्त गराऊ। हामी छोरानातिका साथ यज्ञमा महान् स्तोत्रले तिमीलाई स्तुति गर्दछौँ।

[सूक्त - १६]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिमग्नाविव समिधाने हविर्भरे।
इन्द्रमजुर्यं जरयन्तमुक्षितं सनाद्युवानमवसे हवामहे ॥१॥

देवताहरूमा सर्वश्रेष्ठ इन्द्रदेवका निम्ति हामी अत्यन्त दीप्तिमान् अग्निमा सुन्दर स्तुति गर्दै आहुति चढाउँछौँ। ती सनातन शक्तिसम्पन्न, कहिल्यै नष्ट नहुने, शत्रुनाशक तथा सोमले तृप्त हुने इन्द्रदेवलाई आह्वान तिमीहरूका लागि गर्दछौँ।

यस्मादिन्द्राद् बृहतः किं चनेमृते विश्वान्यस्मिन्त्सम्भृताधि वीर्या।
जठरे सोमं तन्वी३ सहो महो हस्ते वज्रं भरति शीर्षणि क्रतुम् ॥२॥

यस विराट् संसारमा इन्द्रदेव नै सबैभन्दा वरिष्ठ छन्। ती पराक्रमले युक्त इन्द्रदेव पेटमा सोमरस, शरीरमा तेजस्वी बल, हातमा वज्र र शिरमा महान् ज्ञानले सम्पन्न छन्।

न क्षोणीभ्यां परिभ्वे त इन्द्रियं न समुद्रैः पर्वतैरिन्द्र ते रथः ।
न ते वज्रमन्वश्नोति कश्चन यदाशुभिः पतसि योजना पुरु ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी जब आफ्ना द्रुतगामी अश्वबाट अनेक योजन यात्रा गर्दछौ, त्यस बेला तिम्रो शक्ति द्यावापृथिवीले पनि नाप्न सक्दैनन्। हे इन्द्रदेव ! तिम्रा रथलाई समुद्र वा पर्वतले पनि रोक्न सक्दैनन् र कुनै शक्तिशाली वीरले तिम्रा वज्रलाई रोक्न सक्दैन।

विश्वे ह्यस्मै यजताय धृष्णवे क्रतुं भरन्ति वृषभाय सश्चते ।
वृषा यजस्व हविषा विदुष्टरः पिबेन्द्र सोमं वृषभेण भानुना ॥४॥

शत्रुनाशक, पूज्य, बलशाली र स्तुत्य इन्द्रदेवका निमित्त सबै मानिसले यज्ञ गर्दछन्। हे यजमान हो ! तिमीहरू देवगणलाई सोमरस प्रदान गर्ने हुनाले मेधावान् छौ। त्यसैले हविष्यान्नको आहुतिसहित इन्द्रदेवको स्तुति गर। हे इन्द्रदेव ! तिमी बलशाली एवं तेजस्वीझैँ सोमरस पान गर।

वृष्णः कोशः पवते मध्व ऊर्मिर्वृषभान्नाय वृषभाय पातवे ।
वृषणाध्वर्यू वृषभासो अद्रयो वृषणं सोमं वृषभाय सुष्वति ॥५॥

तृप्तिकारक, बलवर्धक, अन्नयुक्त र मधुर सोमरसको धारो बलशाली इन्द्रदेवले पान गर्नका लागि बहन्छ। अध्वर्युहरू बलशाली इन्द्रदेवलाई बलिया ढुङ्गामा पुष्टिकारक सोमरस तयार गर्दछन्।

वृषा ते वज्र उत ते वृषा रथो वृषणा हरी वृषभाण्यायुधा ।
वृष्णो मदस्य वृषभ त्वमीशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृप्णुहि ॥६॥

हे शक्तिशाली इन्द्रदेव ! तिम्रो वज्र, तिम्रो रथ, तिम्रा अश्वहरू र तिम्रा आयुध यी सबै शक्तिले भरिपूर्ण छन्। तिमी शक्तिशाली आनन्दका स्वामी हौ। त्यसैले बलयुक्त सोमरस पान गरेर तिमी तृप्त होऊ।

प्र ते नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सवनेषु दाधृषिः ।
कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिषदिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचामहे ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी शत्रुनाशक हौ। नौकाले नदी तारेझैँ तिमी युद्धमा स्तोतालाई उद्धार गर्दछौ। हामी तिम्रो स्तोत्र उच्चारण गर्दै यज्ञस्थलमा जान्छौँ। हे ऐश्वर्यका भण्डारजस्ता इन्द्रदेव ! हामी इनारजस्तो भएर सोमरसले तिमीलाई सेचन गर्दछौँ। हाम्रो प्रार्थना तिमी स्वीकार गर।

पुरा सम्बाधादभ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वत्सं यवसस्य पिप्युषी ।
सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृषणो नसीमहि ॥८॥

हे शतकर्मा इन्द्रदेव ! घाँस खाइसकेपछि अघाएको गाई बाछालाई दुध चुसाउन पुगेझैँ आपद् आइलाग्नुभन्दा पहिले नै तिमी हामीकहाँ आइपुग। हे इन्द्रदेव ! पत्नीले पतिलाई सन्तुष्ट गराएझैँ हामी उत्तम स्तोत्रले तिमीलाई प्रसन्न गराउँछौँ।

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! यज्ञका समयमा तिमीले स्तोतालाई दिएको ऐश्वर्ययुक्त दक्षिणाले निश्चित नै उत्तम धन प्राप्त गराउँछ। स्तोताका साथ हामीलाई पनि ऐश्वर्ययुक्त दक्षिणा प्रदान गर। हामी यज्ञमा महान् पराक्रम प्रदान गर्ने स्तोत्र उच्चारण गरौँ।

[सूक्त – १७]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

तदस्मै नव्यमङ्गिरस्वदर्चत शुष्मा यदस्य प्रत्नथोदीरते ।
विश्वा यदगोत्रा सहसा परीवृता मदे सोमस्य दृंहितान्यैरयत् ॥१॥

इन्द्रदेवको पराक्रम आदि कालझैँ बढिरहेको छ। इन्द्रदेवले सोमरस पान गरेपछि उत्साहित भएर शत्रुका सबै बलिया किल्ला आफ्नै बलले सखाप पारे। हे स्तोता हो ! अङ्गिराहरूले झैँ तिमीहरू पनि उत्तम स्तुतिद्वारा इन्द्रदेवको उपासना गर।

स भूतु यो ह प्रथमाय धायस ओजो मिमानो महिमानमातिरत् ।
शूरो यो युत्सु तन्वं परिव्यत शीर्षणि द्यां महिना प्रत्यमुञ्चत ॥२॥

बल बढाउनका लागि सबैभन्दा पहिले सोमरस पान गर्ने इन्द्रदेवको बल सधैँ उस्तै रहोस्। शत्रुनाशक इन्द्रदेवले सङ्ग्राममा शरीरमा कवच धारण गरेर आफ्ना महानताले द्युलोकलाई आफ्ना शिरमा धारण गरे।

अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद्यदस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः ।
रथेष्ठेन हर्यश्वेन विच्युताः प्र जीरयः सिस्रते सध्र्यक् पृथक् ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! स्तोताका स्तुतिले प्रसन्न भएर, शत्रुनाशक बल देखाउँदै तिमीले महान् पराक्रम प्रकट गऱ्यौ। समर्थ घोडा भएका रथमा आरूढ तिम्रो शत्रुनाशक स्वरूप देखेर असुरको समूह छरपस्ट भएर भाग्यो।

अधा यो विश्वा भुवनाभि मज्मनेशानकृत्प्रवया अभ्यवर्धत ।
आद्रोदसी ज्योतिषा वह्निरातनोत्सीव्यन्तमांसि दुधिता समव्ययत् ॥४॥

सबैभन्दा उत्कृष्ट बलशाली इन्द्रदेवले आफ्ना महान् पराक्रमले सबै भुवनको विस्तार गरेर सबैका अधिपति भए। त्यसपछि द्यावापृथिवीलाई आफ्ना तेजले व्याप्त गरे अनि यहाँसम्म भरिएको अन्धकार सूर्यले झैँ नष्ट गराए।

स प्राचीनान्पर्वतान्दृंहदोजसाधराचीनमकृणोदपामपः ।
अधारयत्पृथिवीं विश्वधायसमस्तभ्नान्मायया द्यामवस्रसः ॥५॥

महान् इन्द्रदेवले आफ्नै सामर्थ्यले सबैलाई आश्रय प्रदान गर्ने पृथ्वीलाई धारण गरे र द्युलोक तल खस्न नपाओस् भनेर थामिराखे। चट्पटाउने पर्वतलाई आफ्नै शक्तिले स्थिर गराए र पानीका धारलाई ओरालोतिर बगाए।

सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोद्विश्वस्मादा जनुषो वेदसस्परि ।
येना पृथिव्यां नि क्रिविं शयध्यै वज्रेण हत्व्यवृणक्तुविष्वणिः ॥६ ॥

जन्ममरणशील जीवका पालनकर्ता इन्द्रदेवले आफ्नो वज्र सबै तिरबाट समर्थ बनाए। विद्युत्सरिको गर्जना गर्ने वज्रका सहायताले इन्द्रदेवले क्रिवी नामका राक्षसलाई मारेर पृथ्वीमा ढलाइदिए। त्यस वज्रले इन्द्रदेवका पाखुरीलाई शक्तिशाली बनाओस्।

अमाजूरिव पित्रोः सचा सती समानादा सदसस्त्वामिये भगम् ।
कृधि प्रकेतमुप मास्या भर दद्धि भागं तन्वोऽयेन मामहः ॥७॥

आमबाबुसित बसेकी छोरीले उनीहरूसितै खाइगुजाराको माग गरेझैँ हे देव ! हामी तिमीसित ऐश्वर्यको माग गर्दछौँ। जुन ऐश्वर्यले तिमी स्तोताहरूलाई महान् बनाउँछौ, हाम्रा लागि त्यही उपयोगी अन्न र श्रेष्ठ धन प्रदान गर।

भोजं त्वामिन्द्र वयं हुवेम ददिष्ट्वमिन्द्रापांसि वाजान् ।
अविड्ढीन्द्र चित्रया न ऊती कृधि वृषन्निन्द्र वस्यसो नः ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी असल काम गर्ने र अन्नदाता हौ। पालनकर्ताका रूपमा बारम्बार हामी तिमीलाई आह्वान गर्दछौँ। तिमी रक्षा साधनले युक्त भएर हामीलाई संरक्षण प्रदान गर। हे कामना पूर्ति गराउने इन्द्रदेव ! हामीलाई तिमी ऐश्वर्यशाली गराऊ।

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी ।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! यज्ञका समयमा तिमीले स्तोतालाई दिएको ऐश्वर्ययुक्त दक्षिणाले निश्चित रूपमा धन प्रदान गर्दछ। त्यसैले स्तोताहरूका साथै हामीलाई पनि त्यही ऐश्वर्य प्रदान गर। त्यसै कारण हामी यज्ञमा महान् पराक्रम प्रदान गर्ने स्तोत्रले स्तुति गरौँ।

[सूक्त - १८]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्राता रथो नवो योजि सस्निश्चतुर्युगस्त्रिकशः सप्तरश्मिः ।
दशारित्रो मनुष्यः स्वर्षाः स इष्टिभिर्मतिभी रंह्यो भूत् ॥१॥

बिहानीपख नयाँ रथ तयार गरिएको छ। यसमा चार जुवा, तीन कोर्रा, सात लगाम र दस पाङ्ग्रा छन्। यो लक्षित प्रयोजनका लागि मनको इच्छाअनुसार चल्छ। यसले मानिसलाई स्वर्गसम्म पुऱ्याउँछ।

सास्मा अरं प्रथमं स द्वितीयमुतो तृतीयं मनुषः स होता ।
अन्यस्या गर्भमन्य ऊ जनन्त सो अन्येभिः सचते जेन्यो वृषा ॥२॥

यो रथ इन्द्रदेवलाई पहिलो, दोस्रो र तेस्रो तीनै सवनमा यज्ञमा पुऱ्याउन समर्थ छ। यही रथ

मानिसका कामना पूरा गराउन सक्छ। स्तोताहरू एकापसमा मिलेर ब्रह्माण्डव्यापी, बलशाली र अजेय उनै इन्द्रदेवको अनुग्रह प्राप्त गर्दछन्।

हरी नु कं रथ इन्द्रस्य योजमायै सूक्तेन वचसा नवेन।
मो षु त्वामत्र बहवो हि विप्रा नि रीरमन्यजमानासो अन्ये ॥३॥

इन्द्रदेवलाई सजिलै आवतजावत गर्नका लागि उत्तम स्तुतिका माध्यमबाट उनका रथमा दुई वटा घोडा नारिएका छन्। हे इन्द्रदेव ! हाम्रा अतिरिक्त अरू कुनै पनि मेधावी स्तोताले तिमीलाई राम्ररी सन्तुष्ट गर्न सक्दैन।

आ द्वाभ्यां हरिभ्यामिन्द्र याह्या चतुर्भिरा षड्भिर्हूयमानः।
आष्टाभिर्दशभिः सोमपेयमयं सुतः सुमख मा मृधस्कः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! हामीले बोलाउँदा सोमरस पान गर्नका लागि दुई, चार, आठ र दस घोडामा आऊ। सोमरस तिम्रै लागि प्रशोधित गरिएको हो पान गर। यसैका लागि युद्ध नगर।

आ विंशत्या त्रिंशता याह्यर्वाङा चत्वारिंशता हरिभिर्युजानः।
आ पञ्चाशता सुरथेभिरिन्द्र षष्ट्या सप्तत्या सोमपेयम् ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सोमरस पान गर्नका लागि रथमा बीस, तीस, चालीस, साठी र सत्तरी योग्य घोडाहरू जोतेर हामीकहाँ आऊ।

आशीत्या नवत्या याह्यर्वाङा शतेन हरिभिरुह्यमानः।
अयं हि ते शुनहोत्रेषु सोम इन्द्र त्वाया परिषिक्तो मदाय ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीलाई आनन्दित गर्नका लागि सोमरसलाई राम्रा भाँडामा राखिएको छ। त्यसैले तिमी असी, नब्बे र सय घोडालाई आफ्नो रथमा जोतेर हामीकहाँ आऊ।

मम ब्रह्मेन्द्र याह्यच्छा विश्वा हरी धुरि धिष्वा रथस्य।
पुरुत्रा हि विहव्यो बभूथास्मिञ्छूर सवने मादयस्व ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी धेरैबाट आमन्त्रित गरिएका छौ। त्यसैले हाम्रो स्तोत्र स्वीकार गरेर आफ्ना रथमा सबै घोडा जोतेर हाम्रा यस यज्ञमा आएर आनन्दित होऊ।

न म इन्द्रेण सख्यं वि योषदस्मभ्यमस्य दक्षिणा दुहीत।
उप ज्येष्ठे वरूथे गभस्तौ प्रायेप्राये जिगीवांसः स्याम ॥८॥

इन्द्रदेवसित हाम्रो मैत्री अटुट रहोस्। हामी उनका शुभ दाहिने हातका नजिकै रहौं। इन्द्रदेवबाट हामीलाई सधैं दान प्राप्त भइरहोस्। यिनैका संरक्षणमा हामी प्रत्येक युद्धमा विजयी होऔं।

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! यज्ञका समयमा तिमीले स्तोतालाई दिएको ऐश्वर्ययुक्त दक्षिणाले निश्चित रूपले धन प्रदान गर्दछ। त्यसैले स्तोताहरूसँगै हामीलाई पनि त्यही ऐश्वर्य प्रदान गर। त्यसै कारण हामी यज्ञमा महान् पराक्रम प्रदान गर्ने स्तोत्रले स्तुति गरौं।

[सूक्त - १९]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अपाय्यस्यान्धसो मदाय मनीषिणः सुवानस्य प्रयसः।
यस्मिन्निन्द्रः प्रदिवि वावृधान ओको दधे ब्रह्मण्यन्तश्च नरः ॥१॥

सोमरस परिष्कृत गर्ने ज्ञानी यजमानले आनन्द प्रदान गर्नका लागि दिएको अन्न इन्द्रले ग्रहण गरुन्। ती इन्द्रदेव र ज्ञानी यजमानले उच्च स्थान प्राप्त गरुन्।

अस्य मन्दानो मध्वो वज्रहस्तोऽहिमिन्द्रो अर्णोवृतं वि वृश्चत्।
प्र यद्वयो न स्वसराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां चक्रमन्त ॥२॥

चराहरू आफ्ना गुणमा फर्किएझैं नदीका धाराहरू बग्दछन्। त्यसरी नै धारो लागेको सोमरस पान गरे र आनन्दित हुँदै हातमा वज्र लिएर इन्द्रदेवले जललाई रोकिराख्ने अहि नामका राक्षसलाई मारिदिएका थिए।

स माहिन इन्द्रो अर्णो अपां प्रैरयदहिहाच्छा समुद्रम्।
अजनयत्सूर्यं विदद्गा अक्तुनाह्नां वयुनानि साधत् ॥३॥

अहि नामको राक्षस मार्ने इन्द्रदेवले अन्तरिक्षका जललाई सोझै समुद्रतर्फ प्रवाहित गरे। उनैले सूर्यको किरण प्रकट गराए। किरणका प्रकाशले हामी दिउँसोका काम गर्दछौं।

सो अप्रतीनि मनवे पुरूणीन्द्रो दाशद्दाशुषे हन्ति वृत्रम्।
सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत्पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातौ ॥४॥

इन्द्रदेव सूर्यजत्तिकै तेजस्वी स्वरूप प्राप्त गर्नका लागि सधैं एकसमान रूपले प्रयास गरिरहन्छन्। दानशील इन्द्रदेव मानिसका लागि मूल्यवान् धन प्रदान गर्दछन्। उनैले वृत्र राक्षसलाई मार्दछन्।

स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा देवो रिणङ्मर्त्याय स्तवान्।
आ यद्रयिं गुहदवद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन् ॥५॥

पुत्रलाई पिताले धनको अंश दिएझैं इन्द्रदेवलाई दान दाता एतशले यज्ञका समयमा अमूल्य र उत्तम धन प्रदान गरे। त्यस बेला पूज्य तथा तेजस्वी इन्द्रदेवले यज्ञको कामना गर्ने मानिसका लागि सूर्यलाई प्रकट गराए।

स रन्धयत्सदिवः सारथये शुष्णमशुषं कुयवं कुत्साय।
दिवोदासाय नवतिं च नवेन्द्रः पुरो व्यैरच्छम्बरस्य ॥६॥

तेजस्वी इन्द्रदेवले सारथि कुत्सका निमित्त शुष्ण, अशुष र कुयव नामका असुरको संहार गरे र दिवोदासका निम्ति शम्बासुरका उनान्सय सहर ध्वस्त गराए।

एवा त इन्द्रोचथमहेम श्रवस्या न त्मना वाजयन्तः।
अश्याम तत्साप्तमाशुषाणा ननमो वधरदेवस्य पीयोः ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! हामी अन्न र बलका आशाले तिम्रो स्तुति गर्दछौं। देवताको अपहेला गर्ने र हिंस्रक दुष्टको हिंस्रक कृत्य नष्ट गरायौ। तिमीसँग हामी अटुट मैत्री राखिरहौं।

एवा ते गृत्समदाः शूर मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः।
ब्रह्मण्यन्त इन्द्र ते नवीय इषमूर्ज सुक्षितिं सुम्नमश्युः ॥८॥

हे शूरवीर इन्द्रदेव ! गृत्समदहरू आफ्नो उत्तम संरक्षणका आशाले उत्तम एवं मनोरम स्तोत्रले तिम्रो स्तुति गर्दछन्। उसै गरी नयाँ ब्रह्मज्ञानी स्तोताहरू पनि उत्तम आश्रय, अन्न, बल र सुख पाउनका लागि यसरी नै स्तुति गर्दछन्।

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! यज्ञका समयमा तिमीले स्तोतालाई दिएको ऐश्वर्ययुक्त दक्षिणाले निश्चित रूपमा धन प्रदान गर्दछ। त्यसैले स्तोताहरूसँगै हामीलाई पनि त्यही ऐश्वर्य प्रदान गर। त्यसै कारण हामी यज्ञमा महान् पराक्रम प्रदान गर्ने स्तोत्रले स्तुति गरौं।

[सूक्त - २०]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

वयं ते वय इन्द्र विद्धि षु णः प्र भरामहे वाजयुर्न रथम्।
विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुम्नमियक्षन्तस्त्वावतो नॄन् ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! अन्नको खोजी गर्नेले जसरी आफ्नो रथ अन्नले भर्दछन्। उसै गरी हामी स्तोताहरू तेजस्वी बुद्धिका हुनाले तिमीबाट सुखको कामना गर्दै तिम्रा लागि हवि प्रदान गर्दछौं। हाम्रो यो कार्य तिमी राम्रोसित बुझ।

त्वं न इन्द्र त्वाभिरूती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान्।
त्वमिनो दाशुषो वरूतेत्थाधीरभि यो नक्षति त्वा ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीलाई जसले आफ्नो इष्ट मानेको छ, त्यस्तो दानशील मानिस नजिक आउँदा तिमी अनेकौं किसिमले त्यसको रक्षा गर्दछौ। तिमी आपद्बाट जोगाउने, सत्कर्मी र न्यायशील हौ। त्यसैले आफ्ना रक्षा साधनले हामीलाई संरक्षण देऊ।

सनो युवेन्द्रो जोहूत्रः सखा शिवो नरामस्तु पाता।
यः शंसन्तं यः शशमानमूती पचन्तं च स्तुवन्तं च प्रणेषत् ॥३॥

स्तोत्र उच्चारण गर्ने, उत्तम निर्देश दिने, हविष्यान्न तयार गर्ने र यजमानलाई संरक्षण दिएर तिमी आपद्बाट जोगाउँछौ। नित्य तरुण, मित्रवत् सधैँ नजिक बोलाउन योग्य र सुखका स्वरूप इन्द्रदेवले समस्त प्रजाका साथै हाम्रो रक्षा गरुन्।

तमु स्तुष इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन्पुरा वावृधुः शाशदुश्च।
स वस्वः कामं पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ॥४॥

इन्द्रदेवको शरणमा स्तोताले उन्नति गर्दछन् र शत्रुको विनाश गर्दछन्। इन्द्रदेवका कीर्ति गाउँदै हामी स्तुति गर्दछौँ। स्तुत्य इन्द्रदेवले नयाँ यजमानको धनको रहर पूरा गर्दछन्।

सो अङ्गिरसामुचथा जुजुष्वान्ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन्।
मुष्णन्नुषसः सूर्येण स्तवानश्नस्य चिच्छिश्नथत्पूर्व्याणि ॥५॥

अङ्गिराहरूको स्तुति स्वीकार गरेर इन्द्रदेव उत्तम बाटो देखाउँदै ज्ञानगुन बढाइदिन्छन्। स्तुत्य इन्द्रदेवले सूर्यलाई प्रकट गर्दछन् र उषाको हरण गर्ने अश्नासुरको नाश गर्दछन्।

स ह श्रुत इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे दस्मतमः।
अव प्रियमर्शसानस्य साह्वाञ्छिरो भरद्दासस्य स्वधावान् ॥६॥

तेजस्वी, कीर्तिवान्, ख्यातिप्राप्त, अत्यन्त सुन्दर र प्रिय इन्द्रदेव ज्ञानवान् स्तोताको संरक्षण गर्न सधैँ तयार हुन्छन्। शत्रुनाशक इन्द्रदेवले संसारको अनिष्टकर्ता दास नामका असुरलाई नाश गरे।

स वृत्रहेन्द्रः कृष्णयोनीः पुरन्दरो दासी रैरयद्वि।
अजनयन्मनवे क्षामपश्च सत्रा शंसं यजमानस्य तूतोत् ॥७॥

वृत्रहन्ता र शत्रुका किल्ला भत्काउने इन्द्रदेवले कृष्णदासका सेनाको संहार गरे। मानिसका लागि पृथिवी र जल उत्पन्न गरे। यस्ता महान् इन्द्रदेवले यजमानको उचित रहर पूरा गरुन्।

तस्मै तवस्य१ मनु दायि सत्रेन्द्राय देवेभिरर्णसातौ।
प्रति यदस्य वज्रं बाह्वोर्धुर्हत्वी दस्यून्पुर आयसीर्नि तारीत् ॥८॥

सङ्गठित भएका योद्धाहरूले युद्धमा निरन्तर इन्द्रदेवलाई बल प्रदान गरे। इन्द्रदेवले बलशाली भुजामा वज्र धारण गर्दै दुष्टको संहार गरे र उनीहरूका अनकन्टार गाउँ पनि ध्वस्त पारे।

नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी।
शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! यज्ञका समयमा तिमीले स्तोतालाई दिएको ऐश्वर्ययुक्त दक्षिणाले निश्चित रूपमा धन प्रदान गर्दछ। त्यसैले स्तोतासँगै हामीलाई त्यही ऐश्वर्य प्रदान गर। त्यसै कारण हामी यज्ञमा महान् पराक्रम प्रदान गर्ने स्तोत्रहरूले स्तुति गरौँ।

[सूक्त - २१]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजित उर्वराजिते।
अश्वजिते गोजिते अब्जिते भरेन्द्राय सोमं यजताय हर्यतम् ॥१॥

हे याजकहरू हो ! सिङ्गो विश्व जित्ने, विश्वको धन जित्ने, सङ्गठित भएर शत्रु जित्ने, मानिसलाई जित्ने, उब्जाउ भूमि जित्ने, घोडा जित्ने, गाई जित्ने र जल वा तरल पदार्थ आफ्नो वशमा गराउने पूज्य इन्द्रदेवका निमित्त तेजस्वी सोमरस प्रदान गर।

अभिभुवेऽभिभङ्गाय वन्वतेऽषाळ्हाय सहमानाय वेधसे।
तुविग्रये वह्नये दुष्टरीतवे सत्रासाहे नम इन्द्राय वोचत ॥२॥

हे याजकहरू हो ! सर्वव्यापक, प्रलयङ्कारी, ऐश्वर्यलाई यथोचित रूपमा विभाजन गर्ने, अजेय शत्रुका आक्रमण प्रतिकार गर्ने, विश्वका निर्माता, बलियो काँध भएका, सिङ्गो संसार थाम्ने, अनन्त सामर्थ्य भएका, सङ्गठित रूपले युद्ध गर्ने इन्द्रदेवको सधैँ प्रशंसा गीत गाओ।

सत्रासाहो जनभक्षो जनंसहश्च्यवनो युध्मो अनु जोषमुक्षितः।
वृतंचयः सहुरिर्विक्ष्वारित इन्द्रस्य वोचं प्र कृतानि वीर्या ॥३॥

हे याजकहरू हो ! मानिसको हितका लागि सङ्गठित रूपमा युद्ध गर्ने, बलशाली विजेता

शत्रुनाशक योद्धा, प्रीतिपूर्वक सोमरस पान गर्ने, शत्रुहन्ता, प्रजापालक र तेजस्वी इन्द्रदेवले गरेका महान् पराक्रमको गुणगान गर।

अनानुदो वृषभो दोधतो वधो गम्भीर ऋष्वो असमष्टकाव्यः ।
रध्रचोदः श्नथनो वीडितस्पृथुरिन्द्रः सुयज्ञ उषसः स्वर्जनत् ॥४॥

हे याजक हो ! महादानी, बलशाली, दुर्धर्ष शत्रुका घातक, गम्भीर ज्ञानसम्पन्न, असाधारण कार्यकुशल, उत्तम कर्मका प्रेरक, शत्रुको शक्ति क्षीण गराउने, परिपुष्ट अङ्ग भएका, श्रेष्ठ कर्म भएका, महान् इन्द्रदेवका सामर्थ्यले उषा र सूर्य प्रकट भए।

यज्ञेन गातुमप्तुरो विविद्रिरे धियो हिन्वाना उशिजो मनीषिणः ।
अभिस्वरा निषदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत ॥५॥

समयमा काम गर्ने ज्ञानीहरू समृद्धिको कामना गर्दछन्। उनीहरू असल यज्ञीय कर्ममा स्तुति गर्दै योग्य मार्ग फेला पार्दछन् र संरक्षणको कामना गर्दछन्। उनीहरू इन्द्रदेवका नजिकै रहेर स्तुति गर्दै धन प्राप्त गर्दछन्।

इन्द्र श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे ।
पोषं रयीणामरिष्टिं तनूनां स्वाद्मानं वाचः सुदिनत्वमह्नाम् ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! हामीलाई राम्रो धन, चेतनायुक्त सामर्थ्य र उत्तम ऐश्वर्य प्रदान गर। निरोगी बनाउँदै हाम्रो ऐश्वर्य वृद्धि गराऊ। दिनदिनै हाम्रो बोली मधुर र उत्तम गराऊ।

[सूक्त - २२]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – अष्टि अतिशक्वरी।

त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्मस्तृपत्सोममपिबद्विष्णुना सुतं यथा–वशत्। स ईं ममाद महि कर्म कर्तवे महामुरुं सैनं सश्चद्देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ॥१॥

औधि बलिया र पूजनीय इन्द्रदेवले तीनै लोकमा व्याप्त, सन्तुष्टिदायक, दिव्य सोमलाई जौका पिठोसित मिसाएर विष्णुदेवसँग मन लाग्दो पान गरे। त्यसले महान् इन्द्रदेवलाई असल कार्य गर्नका लागि प्रेरित गरायो। उत्तम गुणले सम्पन्न त्यस दिव्य सोमरसले इन्द्रदेव प्रसन्न भए।

अध त्विषीमाँ अभ्योजसा क्रिविं युधाभवदा रोदसी अपृणदस्य मज्मना प्रवावृधे। अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत सैनं सश्चद्देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! आफ्ना सामर्थ्यले क्रिवि नामका असुरलाई तिमीले जित्यौ र आकाश एवं पृथ्वीलाई तेजले परिपूर्ण गरायौ। तिमीले सोमको एक भाग आफ्ना पेटमा राख्यौ र अर्को भाग देवताहरूलाई दियौ। सत्यस्वरूप, दीप्तिमान् र दिव्य सोमले सत्यस्वरूप तेजस्वी इन्द्रदेवलाई पोषण प्रदान गर्दछ।

साकं जातः क्रतुना साकमोजसा ववक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः सासहिर्मृधो विचर्षणिः। दाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्चद्देवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी यज्ञसँगै प्रकट भएका हौ। आफ्ना सामर्थ्यले विश्वको भार उठाउन रहर गर्दछौ। हे ज्ञानी इन्द्रदेव ! महान् पराक्रमी, शत्रुसंहारक, विशिष्ट ज्ञानी भएर तिमी स्तोताले रुचाएको ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ। सत्यस्वरूप, दीप्तिमान् र दिव्य सोमरस सत्यका ज्ञाता इन्द्रदेवलाई प्राप्त हुन्छ।

तव त्यन्नर्यं नृतोऽप इन्द्र प्रथमं पूर्व्यं दिवि प्रवाच्यं कृतम्। यद्देवस्य शवसा प्रारिणा असुं रिणन्नपः। भुवद्विश्वमभ्यादेवमोजसा विदादूर्जं शतक्रतु–र्विदादिषम् ॥४॥

सबैलाई अनुशासनमा राख्ने हे इन्द्रदेव ! सम्पूर्ण मानवका हितकारी, सबैभन्दा पहिलै गरिएका तिम्रा सबैभन्दा उत्कृष्ट कर्महरू स्वर्गलोकमा प्रशंसित छन्। आफ्ना शक्तिले तिमीले राक्षसको संहार गर्‍यौ, असुरलाई पराजित गर्‍यौ र जल प्रवाहित गरायौ। सयौं सत्कर्म गर्ने इन्द्रदेवले अन्न एवं बल प्राप्त गरे।

[सूक्त - २३]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – बृहस्पति ब्रह्मणस्पति। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्

गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमम् ।
ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनम् ॥१॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव ! तिमी गणका अधिपति हौ र कविहरूमा श्रेष्ठ छौ। अनुपम, श्रेष्ठ र तेजस्वी

मन्त्रका तिमी स्वामी हौ। त्यसैले हामी तिम्रो आह्वान गर्दछौँ। हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गरेर रक्षण साधनले हामीलाई संरक्षण प्रदान गर।

देवाश्चित्ते असुर्य प्रचेतसो बृहस्पते यज्ञियं भागमानशुः।
उस्राइव सूर्यो ज्योतिषा महो विश्वेषामिज्जनिता ब्रह्मणामसि ॥२॥

हे महाबली बृहस्पतिदेव ! देवताहरूले तिम्रो सर्वोत्कृष्ट यज्ञीय भाग प्राप्त गरे। महान् सूर्यदेवले तेजस्वी किरण उत्पन्न गरेझैँ तिमी सम्पूर्ण ज्ञानका प्रकाशक हौ।

आ विबाध्या परिरापस्तमांसि च ज्योतिष्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि।
बृहस्पते भीमममित्रदम्भनं रक्षोहणं गोत्रभिदं स्वर्विदम् ॥३॥

हे बृहस्पतिदेव ! पापकर्म गर्ने र अज्ञानरूपी अन्धकार तिमी विभिन्न उपायले नष्ट गर्दछौ। दुष्टलाई तर्साउने, शत्रु नाश गर्ने, राक्षस वध गर्ने, सुदृढ किल्ला ध्वस्त गराउने, यज्ञका प्रकाशक र सुखदायी रूपमा तिमी रथमा विराजमान हुन्छौ।

सुनीतिभिर्नयसि त्रायसे जनं यस्तुभ्यं दाशान्न तमंहो अश्नवत्।
ब्रह्मद्विषस्तपनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत्ते महित्वनम् ॥४॥

हे बृहस्पतिदेव ! हविष्यान्न प्रदान गर्नेका तिमी असल पथप्रदर्शक हौ। तिमीले संरक्षण गरेकालाई पापले कहिल्यै छुँदैन। ज्ञानका शत्रुलाई सताउने तिमी अभिमानीका संहारक पनि हौ। तिम्रो विशाल महिमा अवर्णनीय छ।

न तमंहो न दुरितं कुतश्चन नारातयस्तितिरुर्न द्वयाविनः।
विश्वा इदस्माद्ध्वरसो वि बाधसे यं सुगोपा रक्षसि ब्रह्मणस्पते ॥५॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव तिमी जसलाई संरक्षण प्रदान गर्दछौ, त्यसलाई सबै हिंसक शक्तिबाट जोगाउँछौ। त्यसलाई पापकर्मले दुःख दिँदैन। शत्रुले उसलाई सताउँदैन र कुनै ठगले पनि उसलाई फुक्याउँदैन।

त्वं नो गोपाः पथिकृद्विचक्षणस्तव व्रताय मतिभिर्जरामहे।
बृहस्पते यो नो अभि ह्वरो दधे स्वा तं मर्मर्तु दुच्छुना हरस्वती ॥६॥

हे बृहस्पतिदेव ! तिमी हाम्रा संरक्षक र मार्गदर्शक हौ। हे सर्वज्ञाता ! नियमअनुसार तिमीलाई अनुगमन गर्दै हामी मन्त्रले स्तुति गर्दछौँ। जसले हामीप्रति कुटिल व्यवहार गर्दछ, उसलाई उसैका दुर्बुद्धले विनाश गरोस्।

उत वा यो नो मर्चयादनागसोऽरातीवा मर्तः सानुको वृकः।
बृहस्पते अप तं वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि ॥७॥

हे बृहस्पतिदेव ! शत्रुजस्तो वा ब्वाँसोजस्तो व्यवहार गर्ने मानिसले हामीलाई सताए भनेदेखि तिनलाई हाम्रा मार्गबाट हटाइदेऊ। देवत्व प्राप्त गर्ने हाम्रो मार्ग अपराधरहित र सुगम गराइदेऊ।

त्रातारं त्वा तनूनां हवामहेऽवस्पर्तरधिवक्तारमस्मयुम्।
बृहस्पते देवनिदो नि बर्हय मा दुरेवा उत्तरं सुम्नमुन्नशन् ॥८॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव ! तिमी शुत्रनाशक बलले विपद्‌बाट पार लगाउँछौ। तिमीलाई हामी आफ्ना ज्यानको संरक्षक ठान्दछौँ, असल गृहपतिका रूपमा स्विकार्दछौँ र तिम्रो आह्वान गर्दछौँ। देवताको निन्दा गर्ने र दुष्ट आचरण भएकाले सुख नपाउँदै नाश होस्।

त्वया वयं सुवृधा ब्रह्मणस्पते स्पार्हा वसु मनुष्या ददीमहि।
या नो दूरे तडितो या अरातयोऽभि सन्ति जम्भया ता अनप्नसः ॥९॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव ! हामी याजकहरू तिमीबाट मनुष्यलाई हित गर्ने र चाहेजस्तो उत्तम उन्नति गराउने धनको माग गर्दछौँ। हाम्रा नजिकै, टाढा वा वरिपरि शत्रुझैँ दुःख दिने कर्महीन मानिस छन् भने उनीहरूलाई नाश गर।

त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते पप्रिणा सस्निना युजा।
मा नो दुःशंसो अभिदिप्सुरीशत प्र सुशंसा मतिभिस्तारिषीमहि ॥१०॥

हे वाणीका स्वामी बृहस्पतिदेव ! तिमी असल चरित्र र ऐश्वर्यले पूर्ण गराउँछौ। तिमीसँगै रहेर हामी आयु प्राप्त गरौँ। हाम्रा अधिपतिहरू दुराचारी र ठग नहोऊन्। असल बुद्धिका भरोसामा प्रशंसनीय रहेर हामी सङ्कटमुक्त हुन पाऔँ।

अनानुदो वृषभो जग्मिराहवं निष्टप्ता शत्रुं पृतनासु सासहिः ।
असि सत्य ऋणया ब्रह्मणस्पत उग्रस्य चिद्दमिता वीळुहर्षिणः ॥११॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव ! तिमीसरहको दानदाता अर्को कोही छैन। तिमी बलशाली, योद्धा, शत्रुपीडक, युद्धमा शत्रु पराजित गर्ने, ऋणमुक्त गराउने, पराक्रमले युक्त, शत्रु दमन गर्ने र न्यायशील छौ।

अदेवेन मनसा यो रिषण्यति शासामुग्रो मन्यमानो जिघांसति ।
बृहस्पते मा प्रणक्तस्य नोवधो नि कर्म मन्युं दुरेवस्य शर्धतः ॥१२॥

हे बृहस्पतिदेव ! आसुरी वृत्तिले हामीलाई दुःख दिने, निर्दयी र अत्यन्त अहङ्कारी भएर स्तोताको हनन गर्न खोज्नेका हतियार हामीले नछोऔँ। कुमार्गगामी बलवान् व्यक्तिका क्रोधले हामीलाई नष्ट नगरोस्।

भरेषु हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सनिता धनंधनम् ।
विश्वा इदर्यो अभिदिप्स्वो३ मृधो बृहस्पतिर्वि ववर्हा रथाँइव ॥१३॥

युद्धमा सहायताका लागि आदरपूर्वक बोलाउन योग्य बृहस्पतिदेव सबै किसिमका ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। उनी स्तुत्य छन्। शत्रुका सेनालाई नष्ट गर्ने रहर भएका बृहस्पतिदेव शत्रुको रथ र हिंसक पशुलाई उस्तै किसिमले संहार गर्दछन्।

तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे दृष्टवीर्यम् ।
आविस्तत्कृष्व यदसत्त उक्थ्यं१ बृहस्पते वि परिरापो अर्दय ॥१४॥

हे बृहस्पतिदेव ! तिमीले देखेका पराक्रमको जसले निन्दा गर्दछन्, त्यस्तो दुष्ट स्वभाव भएकालाई आफ्नै तेजस्वी तापले पीडित गराऊ। तिम्रो पराक्रम प्रशंसनीय छ। त्यसलाई प्रकट गरेर चारैतिर व्याप्त शत्रुको संहार गर।

बृहस्पते अति यदर्यो अर्हाद्द्युमद्विभाति क्रतुमज्जनेषु ।
यद्दीदयच्छवस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं धेहि चित्रम् ॥१५॥

हे धर्ममा नाम कमाएका बृहस्पतिदेव ! ज्ञानी मानिसबाट सम्मानित, मानिसहरूमध्ये तेजस्वी कर्मको फलका रूपमा देखा पर्ने, देदीप्यमान सर्वोत्तम तथा अलौकिक ऐश्वर्य हामीलाई प्रदान गर।

मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि द्रुहस्पदे निरामिणो रिपवोऽन्नेषु जागृधुः ।
आ देवानामोहते वि व्रयो हृदि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः ॥१६॥

हे बृहस्पतिदेव ! दुष्ट शत्रु आक्रमण गरेर अन्न आदि पदार्थ कमाउन चाहन्छ। देवताप्रति द्वेष गर्ने र सुखदायी असल कुरो बोल्न नजान्नेबाट हामी नडराऔँ।

विश्वेभ्यो हि त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वष्टाजनत्साम्नःसाम्नः कविः ।
स ऋणचिदृणया ब्रह्मणस्पतिर्द्रुहो हन्ता मह ऋतस्य धर्तरि ॥१७॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव ! तिमीलाई प्रजापतिले भुवनभरिमा सबैभन्दा राम्रो बनाएका छन्। तिमी प्रत्येक सामगानका ज्ञाता हौ। महान् यज्ञ धारण गर्ने स्तोतालाई ऋणबाट मुक्त गराएर विद्रोहीको विनाश गर्दछौ।

तव श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोत्रमुदसृजो यदङ्गिरः ।
इन्द्रेण युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौब्जो अर्णवम् ॥१८॥

हे अङ्गिरा वंशी बृहस्पतिदेव ! पर्वतमा लुकाइएका अवस्थामा तिमीले गाईलाई बाहिर निकालेर आश्रय दिएका थियौ। त्यस बेला इन्द्रदेवका सहायताले वृत्रद्वारा रोकिएका जललाई बर्सनका लागि तिमीले प्रेरित गर्‍यौ।

ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व ।
विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१९॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव ! तिमी सम्पूर्ण संसारका नियन्ता हौ। तिमी यस सूक्तका ज्ञाता हौ। देवगणको संरक्षण जसलाई प्राप्त हुन्छ, उनीहरूको सबै किसिमले कल्याण हुन्छ। तिमी हाम्रा सन्ततिलाई परिपुष्ट बनाऊ। त्यसले गर्दा हामी यज्ञमा असल सन्तानका साथ तिम्रो महिमाको गुणगान गर्न सकौँ।

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – ब्रह्मणस्पति बृहस्पति। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्

सेमामविड्ढि प्रभृतिं य ईशिषेऽया विधेम नवया महा गिरा।
यथा नो मीढ्वान्त्स्तवते सखा तव बृहस्पते सीषधः सोत नो मतिम् ॥१॥

हे बृहस्पतिदेव ! तिमी सम्पूर्ण विश्वका स्वामी हौ, महान् स्तुतिद्वारा हामी तिम्रो यश गाउँछौं, ग्रहण गर। मित्रभावले तिम्रो स्तुति गर्ने हामी स्तोतालाई सद्बुद्धि प्रदान गर।

यो नन्त्वान्यनमन्न्योजसोतादर्दर्मन्युना शम्बराणि वि।
प्राच्यावयदच्युता ब्रह्मणस्पतिरा चाविशद्वसुमन्तं वि पर्वतम् ॥२॥

ब्रह्मणस्पतिदेवले दण्ड दिन योग्य शत्रु आफ्ना सामर्थ्यले दबाए र रिसले शम्बरलाई थिलथिलो पारे, नखस्ने जललाई तल खसाले र गाई लुकाउने पर्वतभित्र उनी पसे।

तद्देवानां देवतमाय कर्त्वमश्रथ्नन्दृळ्हाव्रदन्त वीळिता।
उद्गा आजदभिनद्ब्रह्मणा वलमगूहत्तमो व्यचक्षयत्स्वः ॥३॥

देवताहरूमा सर्वश्रेष्ठ ब्रह्मणस्पतिदेवका पौरखले बलिया किल्लाहरू पनि खुकुलिन्छन् र बलशाली पनि सोझा भएर नुहुन्छन्। ब्रह्मणस्पतिदेवले मन्त्रशक्तिद्वारा बलासुरलाई मारेर गाई मुक्त गराए। सूर्य प्रकट गराएर उनले अन्धकार नष्ट गराए।

अश्मास्यमवतं ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसातृणत्।
तमेव विश्वे पपिरे स्वर्दृशो बहु साकं सिसिचुरुत्समुद्रिणम् ॥४॥

दुङ्गोजस्तो बलियो मुख र मधुर धारा भएका मेघलाई बल प्रयोगद्वारा ब्रह्मणस्पतिदेवले बर्सिनका लागि प्रेरित गरे। वर्षाको जल सूर्यका रश्मिले पान गरेर प्रचुर जलधाराका रूपमा फेरि बर्साए।

सना ता का चिद्भुवना भवीत्वा माद्भिः शरद्भिर्दुरो वरन्त वः।
अयतन्ता चरतो अन्यदन्यदिद्या चकार वयुना ब्रह्मणस्पतिः ॥५॥

हे ऋत्विक्हरू हो ! ब्रह्मणस्पतिदेवले तिमीहरूका लागि अनादि कालदेखि प्रत्येक महिना र प्रत्येक वर्ष वर्षा गराउने मेघलाई प्रेरित गरे। यसै विधिले द्यावा र पृथिवी दुवै परस्परमा जल उपभोग गर्दछन्।

अभिनक्षन्तो अभि ये तमानशुर्निधिं पणीनां परमं गुहा हितम्।
ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्यानृता पुनर्यत उ आयन्तदुदीयुराविशम् ॥६॥

पणीहरूले गुफामा लुकाएर राखेको मूल्यवान् धन अनेकतिर खोजेर देवताहरूले फेला पारे। त्यही धन देखेर यज्ञमा बाधा हाल्ने राक्षस जताबाट आए त्यतै फर्केर गए।

ऋतावानः प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात आ तस्थुः कवयो महस्पथः।
ते बाहुभ्यां धमितमग्निमश्मनि नकिः षो अस्त्यरणो जहुर्हि तम् ॥७॥

सर्वज्ञाता र सत्यवादीले मायाको शक्ति थाहा पाए। मायाबाट जोगिंदै विवेकपूर्वक महान् कार्यमा उनीहरू लागे। यज्ञका निम्ति उत्पन्न गरिएको अग्नि त्यहीँ छोडिदिए।

ऋतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वष्टि प्र तदश्नोति धन्वना।
तस्य साध्वीरिषवो याभिरस्यति नृचक्षसो दृशये कर्णयोनयः ॥८॥

ब्रह्मणस्पतिदेवसित प्रत्यञ्चा तान्न सजिलो एउटा राम्रो धनुष छ। चाहेका ठाउँमा उनी बाण पुऱ्याउन सक्छन्। त्यसैबाट उनले मानिसको दुष्ट भाव र सङ्कट मेटाउँछन्।

स संनयः स विनयः पुरोहितः स सुष्टुतः स युधि ब्रह्मणस्पतिः।
चाक्ष्मो यद्वाजं भरते मती धनादित्सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा ॥९॥

स्तुत्य ब्रह्मणस्पतिदेव युद्धमा अगुवा भएर सङ्गठित रूपले आक्रमण गर्दछन्। सर्वदर्शी ब्रह्मणस्पतिदेव अन्न र धन धारण गर्दछन्। अनि स्वाभाविक रूपले सूर्य उदाउँछन्।

विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या।
इमा सातानि वेन्यस्य वाजिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः ॥१०॥

अनन्त सामर्थ्य प्रदान गर्ने, सबै किसिमले सुखद सिद्धि प्रदान गर्ने यो धन सबैले रहर गर्दा महाबली बृहस्पतिले बर्साएका हुन्। दुवै किसिमका प्रजाले यो भोग गर्दछन्।

योऽवरे वृजने विश्वथा विभुर्महामु रण्वः शवसा ववक्षिथ।
स देवो देवान्प्रति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूर्ब्रह्मणस्पतिः ॥११॥

सर्वव्यापी, आनन्ददायी ब्रह्मणस्पतिदेव प्रत्येक युद्धमा आफ्ना सामर्थ्यले आफ्नो महत्ता प्रकट गर्दछन्। सबै देवताहरूमा श्रेष्ठ ब्रह्मणस्पतिदेव विश्वमा व्यापक रहन्छन्।

विश्वं सत्यं मघवाना युवोरिदापश्चन प्र मिनन्ति व्रतं वाम्।
अच्छेन्द्राब्रह्मणस्पती हविर्नोऽन्नं युजेव वाजिना जिगातम् ॥१२॥

हे ऐश्वर्यसम्पन्न इन्द्रदेव र ब्रह्मणस्पतिदेव ! तिमीहरू दुवै सत्य व्रतधारी हौ। तिमीहरू दुवैका कर्तव्य र नियम अटल छन्। जुवामा नारिएका अश्वजस्तै तिमीहरू दुवै हाम्रो हविष्यान्न ग्रहण गर्नका लागि आओ।

उताशिष्ठा अनु शृण्वन्ति वह्नयः सभेयो विप्रो भरते मती धना।
वीडुद्वेषा अनु वश ऋणमाददिः स ह वाजी समिथे ब्रह्मणस्पतिः ॥१३॥

युद्धका निम्ति बलिष्ठ ब्रह्मणस्पतिदेव सभ्य र ज्ञानीको उत्तम धन स्वीकार गर्दछन् र बलशाली शत्रुसित द्रोह गर्दछन्। अश्वझैँ तीव्र गतिमा दौडनेले उनको कुरो सुन्दछन् र ऋणमुक्त हुन्छन्।

ब्रह्मणस्पतेर भवद्यथावशं सत्यो मन्युर्महि कर्मा करिष्यतः।
यो गा उदाजत्स दिवे वि चाभजन्महीव रीतिः शवसासरत्पृथक् ॥१४॥

ठूलो काममा लागिरहने ब्रह्मणस्पतिदेवका कार्यले अभिलाषाअनुसार फल दिन्छ। ब्रह्मणस्पतिदेवले गाई बाहिर निकालेर विजय प्राप्त गरे। निरन्तर प्रवाहमान नदीझैँ गाई स्वतन्त्र भएर हिँडे।

ब्रह्मणस्पते सुयमस्य विश्वहा रायः स्याम रथ्योः वयस्वतः।
वीरेषु वीराँ उप पृङ्धि नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे हवम् ॥१५॥

हे ब्रह्मणस्पतिदेव ! हामी सबै व्रतका पालक हौँ र अन्नयुक्त धनका अधिपति रहौँ। तिमी सबैका नेता हौ। हामीले ज्ञानपूर्वक गरेको स्तुति स्वीकार गरेर हामीलाई पराक्रमी सन्तति प्रदान गर।

ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व।
विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१६॥

हे संसार हाँक्ने ब्रह्मणस्पतिदेव ! तिमी यस सूक्तका ज्ञाता हौ। देवगणको संरक्षण जसलाई प्राप्त हुन्छ, उनीहरूको सबै किसिमले कल्याण हुन्छ। तिमी हाम्रा सन्ततिलाई परिपुष्ट बनाऊ। असल सन्तानसँगै हामी यज्ञमा तिम्रो महिमा गाउँन गर्न सकौँ।

[सूक्त - २५]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – ब्रह्मणस्पती। **छन्द** – जगती।

इन्धानो अग्निं वनवद्वनुष्यतः कृतब्रह्मा शूशुवद्रातहव्य इत्।
जातेन जातमति स प्र सर्सृते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥१॥

ब्रह्मणस्पतिदेवले जसलाई सखा बनाउँछन्, तिनका शत्रु अग्निमा डढेर संहार हुन्छन्। उनका ज्ञानवान् सखा हवि प्रदान गर्दै समृद्धिशाली र छोरानातिले सम्पन्न हुन्छन्।

वीरेभिर्वीरान्वनवद्वनुष्यतो गोभी रयिं पप्रथद्बोधति त्मना।
तोकं च तस्य तनयं च वर्धते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥२॥

यजमानलाई ब्रह्मणस्पतिदेवले आफ्नो सखाका रूपमा स्वीकार गर्दछन्। यजमानका बलशाली पुत्रले हिंस्रक शत्रुका वीर पुत्र मारिदिन्छन्। तिनीहरू गाईरूपी धनले समृद्ध र ज्ञानवान् बन्दछन्। ब्रह्मणस्पतिदेव उनलाई छोरानातिले समृद्ध बनाउँछन्।

सिन्धुर्न क्षोदः शिमीवाँ ऋघायतो वृषेव वध्री रभि वष्ट्योजसा।
अग्नेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥३॥

जुन यजमानलाई ब्रह्मणस्पतिदेवले आफ्नो सखाका रूपमा स्वीकार गर्दछन्, नदीले किनारा भत्काएझैँ, साँढेले बाछा मिचेझैँ उनले हिंस्रक शत्रु पराजित गर्दछन्। यस्ता यजमान अग्निका ज्वालाजस्तै कसैबाट पनि नरोकिने खालका हुन्छन्।

तस्मा अर्षन्ति दिव्या असश्चतः स सत्वभिः प्रथमो गोषु गच्छति।
अनिभृष्टतविषिर्हन्त्योजसा यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥४॥

जुन यजमानलाई ब्रह्मणस्पतिदेवले आफ्नो सखाका रूपमा स्वीकार गर्दछन्, उनलाई दैवी सामर्थ्य निरन्तर प्राप्त भइरहन्छ। त्यस्ता सत्यनिष्ठ व्यक्तिलाई सबैभन्दा पहिले गाईरूपी धन प्राप्त हुन्छ। युद्धमा शत्रु संहार गर्दै सधैँ ऊ अजेय रहन्छ।

तस्मा इद्विश्वे धुनयन्त सिन्धवोऽच्छिद्रा शर्म दधिरे परूणि।
देवानां सुम्ने सुभगः स एधते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥५॥

जुन यजमानलाई ब्रह्मणस्पतिदेवले आफ्नो सखाका रूपमा स्वीकार गर्दछन्, नदीको प्रवाह उनकै अनुकूल बग्छ। उनले निरन्तर अनेकौँ किसिमका सुखको भोग गर्दछन्। त्यस्ता सौभाग्यशाली यजमानले देवताबाट दिइएको सुख र समृद्धि प्राप्त गर्दछन्।

[सूक्त - २६]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - ब्रह्मणस्पती। **छन्द** - जगती।

ऋजुरिच्छंसो वनवद्वनुष्यतो देवयन्निददेवयन्तमभ्यसत्।
सुप्रावीरिद्वनवत्पृत्सु दुष्टरं यज्वेदयज्योर्वि भजाति भोजनम् ॥१॥

ब्रह्मणस्पतिदेवको स्तुति गर्ने सज्जन स्तोताले देवगणको पूजन गर्दछन् र देवगणलाई नमान्ने र हिंस्रकलाई संहार गर्दछन्। उत्तम संरक्षण प्रदान गर्ने ब्रह्मणस्पतिदेव युद्धमा डर लाग्दा शत्रुलाई मार्दछन्। यज्ञ नगर्नेहरूका ऐश्वर्य याज्ञिकले भोग गर्दछन्।

यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रतूर्ये।
हविष्कृणुष्व सुभगो यथाससि ब्रह्मणस्पतेरव आ वृणीमहे ॥२॥

हे मनुष्य हो ! यज्ञद्वारा अहङ्कारी शत्रु विनाश गर। विघ्न नष्ट गराउने मङ्गलमय विचार बनाओ। ब्रह्मणस्पतिदेवका संरक्षणको कामना गर्दै हविष्यान्न तयार गर र त्यसरी नै सौभाग्यशाली बन।

स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं भरते धना नृभिः।
देवानां यः पितरमाविवासति श्रद्धामना हविषा ब्रह्मणस्पतिम् ॥३॥

श्रद्धायुक्त भावनाले देवताहरूको पालन गर्ने ब्रह्मणस्पतिदेवलाई हव्य समर्पित गर्ने याजकले समाज र सन्ततिबाट ऐश्वर्य प्राप्त गर्दछ र सबै मानिसबाट सहयोग पाउँछ।

यो अस्मै हव्यैर्घृतवद्भिरविधत्प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः।
उरुष्यतीमंहसो रक्षती रिषो३हो्श्चिदस्मा उरुचक्रिरद्भुतः ॥४॥

यज्ञमा ब्रह्मणस्पतिदेवले दिएका घिउसहित हव्यको आहुति चढाउने यजमानले उत्तम संरक्षण प्राप्त गर्दछन्। त्यस्ता यजमान पापबाट जोगिन्छन्, तिनको दुःखकष्ट मेटिन्छ र देवत्वका मार्गमा अघि बढ्दै अचम्मै किसिमले महान् हुन्छन्।

[सूक्त - २७]

ऋषि - कूर्म गार्त्समद। **देवता** - आदित्यगण। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इमा गिर आदित्येभ्यो घृतस्नूः सनाद्राजभ्यो जुह्वा जुहोमि।
शृणोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः ॥१॥

तेजस्वी आदित्यगणलाई जुहू पात्रका घिउले सेचन गर्दै हामी स्तुति गर्दछौँ। मित्र, अर्यमा, भग, सर्वव्यापी वरुणदेव, दक्ष र अंश आदि देवगणले हाम्रो स्तुति ग्रहण गरुन्।

इमं स्तोमं सक्रतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त।
आदित्यासः शुचयो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः ॥२॥

कुटिलतारहित, अनिन्दित आचरण भएका, हिंसा वृत्ति नभएका र हिंसित नहुने यशस्वी आदित्यगण, मित्र, वरुण र अर्यमा देवगणले हाम्रो स्नेहयुक्त स्तोत्र आज सुनुन्।

त आदित्यास उरवो गभीरा अदब्धासो दिप्सन्तो भूर्यक्षाः।
अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्वं राजभ्यः परमा चिदन्ति ॥३॥

महान् गम्भीर, दमन गर्नमा समर्थ, दुष्टलाई दण्ड दिने, हजार आँखा हुने आदित्यदेव समस्त प्राणीका अन्तःकरणको सोझो वा कुटिल भाव देख्दछन्। तिनका लागि टाढा रहेको कुरा पनि नजिकैको हुन्छ।

धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः ।
दीर्घाधियो रक्षमाणा असुर्यमृतानश्चयमाना ऋणानि ॥४॥

स्थावरजङ्गम आदि सबैलाई धारण गर्दै यी आदित्यगण सम्पूर्ण संसारलाई रक्षा गर्छन्। विशाल बुद्धि भएका यी देवगण सत्य मार्गमा चल्ने स्तोताको ऋण मेटाइदिन्छन् र अन्न जलको व्यवस्था गर्दै धनको रक्षा गर्दछन्।

विद्यामादित्या अवसो वो अस्य यदर्यमन्भय आ चिन्मयोभु ।
युष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वभ्रेव दुरितानि वृज्याम् ॥५॥

हे आदित्यगण ! कुनै सङ्कट आइलागेमा हामीलाई तिम्रो सुखदायी संरक्षण प्राप्त होस्। हे अर्यमा, मित्र र वरुणदेवहरू हो ! ढाँड र रुखो जमिनजस्तो पाप त्यागिदिऊँ।

सुगो हि वो अर्यमन्मित्र पन्था अनृक्षरो वरुण साधुरस्ति ।
तेनादित्या अधि वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म ॥६॥

हे अर्यमादेव, मित्रदेव र वरुणदेव हो ! हामीलाई विघ्नरहित, सरल र सुगमतापूर्वक हिँड्ने बाटो देखाओ। हे आदित्यगण ! हामीलाई सन्मार्गमा चल्नका लागि प्रेरणा दिँदै कहिल्यै नष्ट नहुने सुख प्रदान गर।

पिपर्तु नो अदिती राजपुत्राति द्वेषांस्यर्यमा सुगेभिः ।
बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः ॥७॥

हे तेजस्वी सन्तान हुने अदिति र अर्यमादेव ! रिस गर्ने शत्रुबाट जोगिएर हिँड्न सजिलो बाटो हामीलाई देखाइदेओ। हामी मित्रदेव र वरुणदेवका संरक्षणमा शत्रुबाट पीडित नभईकन असल सन्तानसहितको महान् सुख प्राप्त गरौँ।

तिस्रो भूमीर्धारयन् त्रीरुत द्यून्त्रीणि व्रता विदथे अन्तरेषाम् ।
ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु ॥८॥

यज्ञीय व्रतका पालक आदित्यगणले तीन भूमिलाई तीन प्रकाशसहित धारण गरे। हे आदित्यगण ! तिमीहरूको महान् सामर्थ्य यज्ञमा आधारित छ। हे मित्र, वरुण र अर्यमादेव हो ! तिमीहरूको महानता सर्वश्रेष्ठ छ।

त्री रोचना दिव्या धारयन्त हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः ।
अस्वप्नजो अनिमिषा अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय ॥९॥

सुनका गहनाले सजिएका, तेजसम्पन्न, परम पवित्र, निद्रारहित, आँखा नझिम्क्याउने, यशस्वी, हिंसारहित र मानिसका लागि हितकारी आदित्यगणले धर्मका मार्गमा चल्ने मानिसका लागि तीन वटा दिव्य शक्ति धारण गरेका छन्।

त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मर्ताः ।
शतं नो रास्व शरदो विचक्षेऽश्यामायूंषि सुधितानि पूर्वा ॥१०॥

हे मादक पदार्थरहित वरुणदेव ! तिमी देवता तथा मनुष्य सबैका लागि राजा हौ। यो संसार राम्ररी हेर्नका लागि हामीलाई सय वर्षको आयु देऊ।

न दक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा ।
पाक्या चिद्वसवो धीर्या चिद्युष्मानीतो अभयं ज्योतिरश्याम् ॥११॥

हे आदित्यगण ! अगाडिपछाडि, दायाँबायाँ के छ भन्ने कुरो हामी जान्दैनौँ। सबैका आश्रयदाता हे आदित्यगण ! पाको बुद्धिका र धैर्यवान् तिमीले देखाएका बाटामा हामी हिँड्दै भयरहित ज्योति प्राप्त गर्न सकौँ।

यो राजभ्य ऋतनिभ्यो ददाश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः ।
स रेवान्याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदथेषु प्रशस्तः ॥१२॥

जसले तेजस्वी याजकलाई धन प्रदान गर्दछन्, जसले सधैँभरि समृद्धिशाली रूपमा उन्नति गर्दछन्, उनीहरू नै स्तुत्य, धनप्रदाता र रथमा प्रतिष्ठित रथीजस्ता भएर सधैँ अगुवा हुन्छन्।

शुचिरपः सूयवसा अदब्ध उप क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः ।
नकिष्टं घ्नन्त्यन्तितो न दूराद्य आदित्यानां भवति प्रणीतौ ॥१३॥

जसले आदित्यगणको बाटो अनुसरण गर्दछन् तिनैले दीप्तिमान्, हिंसारहित, उत्तम सन्तानयुक्त,

दीर्घायु भएर पोषक अन्न तथा असल कर्म प्राप्त गर्दछन् । उनलाई नजिकै वा टाढाबाट कुनै शत्रुले वध गर्न सक्दैन ।

अदिते मित्र वरुणोत मृड यद्वो वयं चकृमा कच्चिदागः ।
उर्वश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा अभि नशन्तमिस्राः ॥१४॥

हे अदिति, मित्र र वरुणदेव हो ! हामीबाट कुनै अपराध भइहालेछ भने पनि हामीलाई क्षमा गर । हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! हामीलाई लामो समयसम्म अन्धकारले नछोपोस् भनेर विशाल र अभय ज्योति प्रदान गर ।

उभे अस्मै पीपयतः समीची दिवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन् ।
उभा क्षयावाजयन्याति पृत्सूभावर्धौ भवतः साधू अस्मै ॥१५॥

आदित्यगणको अनुसरण गर्ने व्यक्तिलाई द्युलोक र पृथिवीलोक दुवैले परिपुष्ट गर्दछन् । द्युलोकबाट ऐश्वर्यको वर्षा भएर उसले सौभाग्य प्राप्त गर्दछ । ऊ युद्धमा शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्दै दुवै लोकमा जान्छ र दुवै लोक उसका लागि मङ्गलदायी हुन्छन् ।

या वो माया अभिद्रुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे विचृत्ताः ।
अश्वीव ताँ अति येषं रथेनारिष्टा उरावा शर्मन्त्स्याम ॥१६॥

हे आदित्यगण ! कठिन बाटो घोडाद्वारा सजिलै कटिएझैं तिमीले शत्रुका लागि बनाएका पाश हामी सजिलैसँग काट्न सकौँ । हामी सुखमय विशाल घरमा निर्विघ्न भएर निवास गरौँ ।

माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदाव्न आ विदं शूनमापेः ।
मा रायो राजन्त्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१७॥

हे वरुणदेव ! सबैलाई सन्तुष्ट गराउने ऐश्वर्यवान् दानदाताको सुखसमृद्धिमा हामी कहिल्यै ईर्ष्या नगरौँ, उसलाई आफन्त मानौँ । हे वरुणदेव ! अभावमा धन पाएपछि हामी अहङ्कारी नबनौँ, असल सन्तानसहित यज्ञमा देवताको स्तुति गरौँ ।

[सूक्त २८]

ऋषि – कूर्म गार्त्समद । **देवता** – वरुण । **छन्द** – त्रिष्टुप् ।

इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सान्त्यभ्यस्तु मह्ना ।
अति यो मन्द्रो यजथाय देवः सुकीर्तिं भिक्षे वरुणस्य भूरेः ॥१॥

स्वयं प्रकाशित हुने आदित्यगणले आफ्नै सामर्थ्यबाट सबै विनाशकारी शक्तिलाई हटाऊन् भन्ने स्तोत्र उनै दूरदर्शी आदित्यगणका लागि हुन् । याज्ञिकहरूका लागि अत्यन्त सुखद र पोषणकारी स्तुतिबाट हामी वरुणदेवलाई प्रार्थना गर्दछौँ ।

तव व्रते सुभगासः स्याम स्वाध्यो वरुण तुष्टुवांसः ।
उपायन उषसां गोमतीनामग्नयो न जरमाणा अनु द्यून् ॥२॥

हे वरुणदेव ! तिम्रा पछि लागेर हामी सौभाग्यशाली बनौँ । किरण युक्त उषाकालमा प्रत्येक दिन तिम्रो स्तुति गर्दै हामी स्तोताहरू असल बुद्धियुक्त भएर अग्निसमान तेजस्वी बनौँ ।

तव स्याम पुरुवीरस्य शर्मन्नुरुशंसस्य वरुण प्रणेतः ।
यूयं नः पुत्रा अदितेरदब्धा अभि क्षमध्वं युज्याय देवाः ॥३॥

हे असल नायक वरुणदेव ! तिमी धेरैबाट प्रशंसित छौ । हामी वीर सन्ततिले युक्त भएर तिम्रा आश्रयमा रहौँ । हे अवध्य पुत्रहरू हो ! हामी तिमीहरूसित मित्रभावको कामना गर्दै आफ्ना अपराध तथा पापहरूका लागि क्षमा याचना गर्दछौँ ।

प्र सीमादित्यो असृजद्विधर्ता ऋतं सिन्धवो वरुणस्य यन्ति ।
न श्राम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पप्तू रघुया परिज्मन् ॥४॥

समस्त विश्व धारण गर्ने अदितिपुत्र वरुणदेवले वर्षाका रूपमा जल उत्पन्न गरेर आफ्ना सामर्थ्यले नदी प्रवाहित गराए । त्यो नदी आज पनि निरन्तर उड्ने चरोझैँ अविराम गतिले आज पनि पृथ्वीमा विचरण गरिरहेको छ ।

वि मच्छ्रथाय रशनामिवाग ऋध्याम ते वरुण खामृतस्य ।
मा तन्तुश्छेदि वयतो धियं मे मा मात्रा शार्यपसः पुर ऋतोः ॥५॥

हे वरुणदेव ! पापले हामीलाई डोरीले झैँ अल्झाइराखेको छ, त्यसबाट छुटाइदेऊ । त्यसबाट

असल मार्गमा यात्रा गर्ने तिम्रो सामर्थ्य हामी धारण गर्न सकौं। बुनाइको धागो नचुँडिएझैं असल कार्यमा संलग्न रहेका बखत तिम्रो गति निरन्तर प्राप्त भइरहोस्। कार्य समाप्तिभन्दा पहिले हाम्रो शक्ति क्षीण नहोस्।

अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं मत्सम्राळृतावोऽनु मा गृभाय।
दामेव वत्साद्वि मुमुग्ध्यंहो नहि त्वदारे निमिषश्चनेशे ॥६॥

सत्यका रक्षक, हे तेजस्वी वरुणदेव ! हामीमाथिको कृपा यथावत् राख्दै भयबाट मुक्त गर। डोरीबाट बाछो फुक्का गराएझैं पापबाट हामीलाई मुक्त गराऊ। तिम्रो अभावमा हाम्रो कुनै अस्तित्व छैन।

मा नो वधैर्वरुण ये त इष्टावेनः कृण्वन्तमसुर भ्रीणन्ति।
मा ज्योतिषः प्रवसथानि गन्म वि षू मृधः शिश्रथो जीवसे नः ॥७॥

हे प्राणीका रक्षक वरुणदेव ! दुष्टलाई नष्ट गर्ने आयुधको हामीमाथि प्रभाव नपरोस्। हाम्रो जीवन सुखमय बनाउन हिंसक शत्रु नष्ट गर तर हामीबाट प्रकाश टाढा नहोस्।

नमः पुरा ते वरुणोत नूनमुतापरं तुविजात ब्रवाम।
त्वे हि कं पर्वते न श्रितान्यप्रच्युतानि दूळभ व्रतानि ॥८॥

हे असङ्ख्य दुर्लभ शक्तिले सम्पन्न वरुणदेव ! तिम्रो अटुट नियम पर्वतजस्तै अचल र दृढतापूर्वक स्थिर रहन्छ। हामीले विगतमा तिमीलाई ढोग्यौं, यस बेला पनि ढोग्छौं र भविष्यमा पनि ढोग्नेछौं।

पर ऋणा सावीरध मत्कृतानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजम्।
अव्युष्टा इन्नु भूयसीरुषास आ नो जीवान्वरुण तासु शाधि ॥९॥

हे वरुणदेव ! हामीलाई ऋणमुक्त गराऊ। अर्काले कमाएको सम्पत्ति हामी नचलाऔं। जीवनमा धेरै पटक प्रकाशमयी उषा उदाउला त्यसैबाट हाम्रो जीवन सुखमय बनाऊ।

यो मे राजन्युज्यो वा सखा वा स्वप्ने भयं भीरवे मह्यमाह।
स्तेनो वा यो दिप्सति नो वृको वा त्वं तस्माद्वरुण पाह्यस्मान् ॥१०॥

हे तेजस्वी वरुणदेव ! सपनामा तर्साउने अथवा ब्वाँसाले झैं नाश गर्न खोज्ने हाम्रै बन्धुहरूबाट हामीलाई जोगाऊ।

माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदाव्न आ विदं शूनमापेः।
मा रायो राजन्त्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥११॥

हे वरुणदेव ! सबैलाई सन्तुष्ट गराउने ऐश्वर्यवान् दानदाताको सुखसमृद्धिमा हामी कहिल्यै ईर्ष्या नगरौं, तिनलाई आफन्त मानौं। हे वरुणदेव ! चाहिएको धन प्राप्त भएपछि हामी अहङ्कारी नबनौं, असल सन्तानसहित यज्ञमा देवताको स्तुति गरौं।

[सूक्त - २९]

ऋषि - कूर्म गार्त्समद अथवा गृत्समद। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत्कर्त रहसूरिवागः।
शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वाँ अवसे हुवे वः ॥१॥

हे व्रतधारी सर्वत्र गमनशील आदित्यहरू हो ! गोप्य मन्त्रणा गरी हाम्रो पाप टाढा पुऱ्याइदेओ। हे मित्र र वरुणदेव हो ! मङ्गलकारी कार्य जानेकाले हामी संरक्षणका लागि तिमीहरूलाई आह्वान गर्दछौं। तिमीहरू हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गर।

यूयं देवाः प्रमतिर्यूयमोजो यूयं द्वेषांसि सनुतर्युयोत।
अभिक्षत्तारो अभि च क्षमध्वमद्या च नो मृळयतापरं च ॥२॥

हे देवताहरू हो ! तिमीहरू असल बुद्धि भएका तेजस्वी हुनाले द्वेषीको छलकपट प्रकट गराउन समर्थ छौ। तिमीहरू शत्रुनाशक हौ, त्यसैले शत्रु संहार गरी हाम्रो वर्तमान र भविष्य सुखमय गराओ।

किमू नु वः कृणवामापरेण किं सनेन वसव आप्येन।
यूयं नो मित्रावरुणादिते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात ॥३॥

हे आश्रयदाता देवगण ! पहिले गरेका आफ्ना कर्मले हामी तिमीहरूको आदरसत्कार कति मात्रै गरौं ? हे मित्र, वरुण, अदिति, इन्द्र तथा मरुत्‌गण ! तिमीहरू सबै देवगण हाम्रो कल्याण गरिदेऊ।

हये देवा यूयमिदापयः स्थ ते मृडत नाधमानाय मह्यम्।
मा वो रथो मध्यमवाड्ऋते भून्मा युष्मावत्स्वापिषु श्रमिष्म ॥४॥

हे देवताहरू हो ! हाम्रा हितैषि सखा तिमीहरू नै हौ, त्यसैले स्तुति गर्दछौँ। हामीलाई सुखी बनाओ। हाम्रा यज्ञमा तिमीहरूको रथ तीव्र गतिले आओस्। तिमीहरूजस्ता मित्र पाएर हामी सधैँभरि स्तुति गरेर कहिल्यै थाक्दैनौँ।

प्र व एको मिमय भूर्यागो यन्मा पितेव कितवं शशास।
आरे पाशा आरे अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव ग्रभीष्ट ॥५॥

हे देवताहरू ! हामीलाई तिमीहरूले पिताले झैँ सल्लाह दिएका छौ। त्यसले हाम्रा आफ्ना अनकौँ पाप नष्ट गऱ्याँ। हे देवताहरू हो ! पाप र पाश हामीबाट टाढै रहून्। व्याधाले पक्षी टिपेझैँ सन्तानका माझबाट हामीलाई नखोस।

अर्वाञ्चो अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयम्।
त्राध्वं नो देवा निजुरो वृकस्य त्राध्वं कर्तादवपदो यजत्राः ॥६॥

हे पूज्य देवगण ! तिमीहरू आज हामीसमक्ष प्रकट होओ। हामी भयभीत हुँदा तिमीहरूको हृदयजस्तै प्रिय आश्रय प्राप्त गरौँ। हे पूज्य देवगण ! कष्टदायी दुष्ट शत्रुबाट आपद् कालमा अनेकौँ किसिमले हाम्रो रक्षा गर।

माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदाव्न आ विदं शूनमापेः।
मा रायो राजन्त्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥७॥

हे वरुणदेव ! सबैलाई सन्तुष्ट गराउने ऐश्वर्यवान् दानदाताको सुखसमृद्धिमा हामी कहिल्यै ईर्ष्या नगरौँ, उनलाई आफन्त मानौँ। हे वरुणदेव ! चाहिएको धन प्राप्त भएपनि हामी अहङ्कारी नबनौँ, असल सन्तानसहित यज्ञमा देवताको स्तुति गरौँ।

[सूक्त – ३०]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – इन्द्र सोम बृहस्पति। **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती।

ऋतं देवाय कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिघ्ने न रमन्त आपः।
अहरहर्यात्यक्तुरपां कियात्या प्रथमः सर्ग आसाम् ॥१॥

जलप्रेरक, तेजस्वी, सर्वप्रेरक, वृत्रहन्ता इन्द्रदेवका निम्ति गरिने यज्ञकर्म कहिल्यै रोकिँदैन। यज्ञकर्म प्रचलित भएदेखि याजकगण सदैव गरिरहेका छन्।

यो वृत्राय सिनमत्राभरिष्यत्प्र तं जनित्री विदुष उवाच।
पथो रदन्तीरनु जोषमस्मै दिवेदिवे धुनयो यन्त्यर्थम् ॥२॥

वृत्रलाई अन्न जसले प्रदान गर्दछ, त्यसको कुरो समुद्रदेवलाई उनकी आमा अदितिले भनिदिन्छिन्। नदीहरू इन्द्रदेवको कामनाअनुसार मार्ग बनाउँदै निरन्तर समुद्रतर्फ प्रवाहित हुन्छन्।

ऊर्ध्वो ह्यस्थादध्यन्तरिक्षेऽधा वृत्राय प्र वधं जभार।
मिहं वसान उप हीमदुद्रोत्तिग्मायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः ॥३॥

अन्तरिक्षका मेघमा लुकेका वृत्रले इन्द्रदेवलाई धेरै माथिबाट आक्रमण गरेको थियो। इन्द्रदेवले आफ्नो वज्र वृत्रमाथि प्रहार गरे। त्यस धारिलो हतियारले इन्द्रदेवले वृत्रमाथि विजय प्राप्त गरे।

बृहस्पते तपुषाश्नेव विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान्।
यथा जघन्थ धृषता पुरा चिदेवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र ॥४॥

हे बृहस्पतिदेव ! असुरपुत्रलाई विद्युत्सरि दुःख दिने आफ्ना वज्रले टुक्रा गराऊ र दुःख देऊ। हे इन्द्रदेव ! उहिले नै आफ्ना वज्रले शत्रुमाथि विजय पाएझैँ हाम्रा शत्रुलाई आज पनि नाश गरिदेऊ।

अव क्षिप दिवो अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मन्दसानो निजूर्वाः।
तोकस्य सातौ तनयस्य भूरेरस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनाम् ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! स्तोताका स्तुतिबाट प्रसन्न भएर तिमीले शत्रु विनाश गर्ने वज्र द्युलोकबाट हाम्रा शत्रुमाथि फ्याँक। हामीलाई भरणपोषणका लागि योग्य साधन र गाईरूपी धनले समृद्ध बनाऊ। त्यसबाट हामी आफ्ना शाखासन्तानको पालनपोषण गर्न सकौँ।

प्र हि क्रतुं वृहथो यं वनुथो रध्रस्य स्थो यजमानस्य चोदौ।
इन्द्रासोमा युवमस्माँ अविष्टमस्मिन्भयस्थे कृणुतमु लोकम् ॥६॥
हे इन्द्रदेव र सोमदेव ! तिमीहरू दुवै स्तोतालाई रुचाउँछौ र उनीहरूलाई यज्ञको उन्नतिमा प्रेरणा दिन्छौ। हामी संसारमा भयभीत हुँदा तिमीहरू दुवैले रक्षा गर र हाम्रा जीवनमा उन्नति गराओ।
न मा तमन्न श्रमन्नोत तन्द्रन्न वोचाम मा सुनोतेति सोमम्।
यो मे पृणाद्यो ददद्यो निबोधाद्यो मा सुन्वन्तमुप गोभिरायत् ॥७॥
सोमरस प्रशोधित गर्दा उत्तम ज्ञान तथा श्रेष्ठ धन प्रदान गरेर कामना पूरा गराउने, गाईसहित हामीकहाँ आउने इन्द्रदेवले हामीलाई कष्ट नदिऊन्। उनले श्रमशक्ति प्रदान गरुन्, हामीलाई अल्छी नबनाऊन्। हामी कहिल्यै कसैसित इन्द्रदेवका लागि सोमरस तयार नगर नभनौं।
सरस्वति त्वमस्माँ अविड्ढि मरुत्वती धृषती जेषि शत्रून्।
त्वं चिच्छर्धन्तं तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शण्डिकानाम् ॥८॥
हे सरस्वती माता ! मरुत्हरूसितै दृढतापूर्वक हाम्रा शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्दै हाम्रो रक्षा गर। अहङ्कारी र अत्यन्तै बलशाली शाण्डवंशी शण्डामर्क राक्षसलाई इन्द्रदेवले मारेका थिए। X 57
यो नः सनुत्य उतवा जिघत्नुरभिख्याय तं तिगितेन विध्य।
बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून्द्रुहे रीषन्तं परि धेहि राजन् ॥९॥
हे बृहस्पतिदेव ! हाम्रा बीचमा हिंस्रक शत्रु लुकेको छ भने खोजेर धारिलो हतियारले त्यसलाई घोच। हाम्रा शत्रुमाथि शस्त्रास्त्रले विजय प्राप्त गर। हे राजा बृहस्पतिदेव ! द्रोहीहरूमाथि हिंस्रक अस्त्र फ्याँक।
अस्माकेभिः सत्वभिः शूर शूरैर्वीर्या कृधि यानि ते कर्त्वानि।
ज्योगभूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि ॥१०॥
हे शूरवीर इन्द्रदेव ! हाम्रा बलशाली वीरहरूको सहयोग लिएर गर्नुपने पराक्रमका काम सबै गर। अहङ्कारी शत्रु मारिदेऊ र उनीहरूको धन हामीलाई देऊ।
तं वः शर्धं मारुतं सुम्नयुर्गिरोप ब्रुवे नमसा दैव्यं जनम्।
यथा रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं श्रुत्यं दिवेदिवे ॥११॥
हे मरुत्गण ! सुखको कामनाले हामी तिमीहरूका तेजस्वी पराक्रमको स्तुति गर्दछौं। तिमीहरूलाई शिर झुकाएर प्रशंसा गर्दछौं। हामीलाई पराक्रमी सन्ततिले युक्त यशस्वी धन सधैं प्रदान गर।

[सूक्त - ३१]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।
अस्माकं मित्रावरुणावतं रथमादित्यै रुद्रैर्वसुभिः सचाभुवा।
प्र यद्वयो न पप्तन्वस्मनस्परि श्रवस्यवो हृषीवन्तो वनर्षदः ॥१॥
हे मित्र तथा वरुणदेव ! वनको चरीझैं अन्नको खोजीमा हाम्रो मन एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जाँदा आदित्य, रुद्र र वसुहरूका साथ संयुक्त रूपमा हाम्रा रथको रक्षा गर।
अध स्मा न उदवता सजोषसो रथं देवासो अभि विक्षु वाजयुम्।
यदाशवः पद्याभिस्तित्रतो रजः पृथिव्याः सानौ जङ्घनन्त पाणिभिः ॥२॥
यस रथमा नारिएका छिटो कुद्ने घोडाले आफ्नो बाटो पूरा गर्दै खुट्टाले पृथ्वीको पृष्ठमा कोतर्दै हिँडेको छ। हे एकसमान प्रीति भएका देवगण ! त्यस्ता बेलामा अन्नको खोजी गर्ने हाम्रा रथलाई प्रजातर्फ जानका लागि प्रेरित गर।
उत स्य न इन्द्रो विश्वचर्षणिर्दिवः शर्धेन मारुतेन सुक्रतुः।
अनु नु स्थात्यवृकाभिरूतिभी रथं महे सनये वाजसातये ॥३॥
सर्वद्रष्टा, उत्तम कर्मा इन्द्रदेव मरुत्हरूका पराक्रमले युक्त हुँदै द्युलोकबाट आएर हाम्रा रथमा विराजमान होऊन् र धनधान्यले सम्पन्न बनाउँदै असल सुरक्षा प्रदान गरुन्।
उत स्य देवो भुवनस्य सक्षणिस्त्वष्टा ग्नाभिः सजोषा जूजुवद्रथम्।
इडा भगो बृहद्दिवोत रोदसी पूषा पुरन्धिरश्विनावधा पती ॥४॥
यशस्वी भईकन समान भावले सबैसित प्रेम गर्ने सृष्टिकर्ता त्वष्टादेव आफ्ना तेजस्वी शक्तिले हाम्रो रथ चलाऊन्। इडा, अत्यन्त कान्तिवान् भगदेव, ब्रह्माण्डको व्यवस्था गर्ने पूषादेव, सबैका पोषक दुवै अश्विनीकुमार र द्यावापृथिवीले हाम्रो रथ चलाऊन्।

उत त्ये देवी सुभगे मिथूदृशोषासानक्ता जगतामपीजुवा।
स्तुषे यद्वां पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुश्च वयस्त्रिवया उपस्तिरे ॥५॥

परम तेजस्वी, ऐश्वर्यले युक्त, एकअर्काप्रति स्नेह भएका दिन र रात्रिले स्थावर र जङ्गमलाई प्रेरणा दिन्छन्। हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरू दुवैलाई हामी नवीन स्तोत्रले तीन किसिमबाट स्तुति गर्दै हविष्यान्न समर्पित गर्दछौँ।

उत वः शंसमुशिजामिव श्मस्यहिर्बुध्न्योऽज एकपादुत।
त्रित ऋभुक्षाः सविता चनो दधेऽपां नपादाशुहेमा धिया शमि ॥६॥

हे देवताहरू हो ! सज्जनले झैँ हामी स्तुति गर्न चाहन्छौँ। सर्वव्यापी अहिर्बुध्न्य, अज एकपात, तीनै लोकमा व्याप्त सवितादेव र प्राणीका पालक अग्निदेव हाम्रा स्तुतिबाट हर्षित भएर मनग्गे अन्न प्रदान गरुन्।

एता वो वश्म्युद्यता यजत्रा अतक्षन्नायवो नव्यसे सम्।
श्रवस्यवो वाजं चकानाः सप्तिर्न रथ्यो अह धीतिमश्याः ॥७॥

हे पूज्य देवताहरू हो ! तिमीहरू सबैबाट स्तुत्य छौ। त्यसैले हामी तिमीहरूको स्तुति गर्न चाहन्छौँ। अन्न र बलको कामनाले यशस्वी मानिसले तिमीहरूका लागि स्तुति बनाएका छन्। रथमा नारिएको घोडाझैँ हामी सधैँ काममा लागिरहौँ।

[सूक्त - ३२]

ऋषि – गृत्समद भार्गव। **देवता** – द्यावापृथिवी इन्द्र त्वष्टा। **छन्द** – जगती अनुष्टुप।

अस्य मे द्यावापृथिवी ऋतायतो भूतमवित्री वचसः सिषासतः।
ययोरायुः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुर्वा महो दधे ॥१॥

हे द्यावापृथिवी ! प्रसन्न गर्न चाहने स्तोताका तिमीहरू आश्रयदाता हौ। तिमीहरूको स्तुति हामी गर्दछौँ। हामीलाई उत्तम बल र धन प्रदान गर।

मा नो गुह्या रिप आयोरहन्दभन्मा न आभ्यो रीरधो दुच्छुनाभ्यः।
मा नो वि यौः सख्या विद्धि तस्य नः सुम्नायता मनसा तत्त्वेमहे ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! शत्रुको गुप्त मायाले दिउँसो वा राति हामीलाई मार्न नपाओस्। दुःखदायी आपदले हामीलाई नसताओस्। हामी तिम्रा मित्रताको कामना गर्दछौँ। त्यसैले सुखको कामना गर्ने हाम्रो भाव बुझ र त्यसलाई बिग्रिन नदेऊ।

अहेडता मनसा श्रुष्टिमावह दुहानां धेनुं पिप्युषीमसश्चतम्।
पद्याभिराशुं वचसा च वाजिनं त्वां हिनोमि पुरुहूत विश्वहा ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी द्रुतगामी र मृदुभाषी छौ। प्रसन्नतापूर्वक हामीलाई सुखदायी, दुधालु र बलियो गाई देऊ। हामी दिनरात तिम्रो स्तुति गर्दछौँ।

राकामहं सुहवां सुष्टुती हुवे शृणोतु नः सुभगा बोधतु त्मना।
सीव्यत्वपः सूच्याच्छिद्यमानया ददातु वीरं शतदायमुक्थ्यम् ॥४॥

असल स्तोत्रले आह्वान गर्न योग्य राका र पूर्णिमादेवीलाई हामी आह्वान गर्दछौँ। यी ऐश्वर्यशाली देवीहरू हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गरेर कहिल्यै पनि ननासिने सङ्कल्परूपी कर्म बलियो बनाऊन् र प्रशंसनीय धन र वीर सन्तान प्रदान गरुन्।

यास्ते राके सुमतयः सुपेशसो याभिर्ददासि दाशुषे वसूनि।
ताभिर्नो अद्य सुमना उपागहि सहस्रपोषं सुभगे रराणा ॥५॥

हे ऐश्वर्यशालिनी राकादेवी ! तिमी जुन उत्तम बुद्धिले याज्ञिकहरूलाई उत्तम धन प्रदान गर्दछ्यौ, आज उनै श्रेष्ठ बुद्धिले युक्त भएर अनेकौँ किसिमका श्रेष्ठ धन र पौष्टिक अन्नसहित हामीकहाँ आऊ।

सिनीवालि पृथुष्टुके या देवानामसि स्वसा।
जुषस्व हव्यमाहुतं प्रजां देवि दिदिड्ढि नः ॥६॥

हे विराट् स्वरूप भएकी सिनीवालीदेवी ! तिमी देवताहरूकी बहिनी हौ। हे देवी ! अग्निमा समर्पित गरिएको आहुति ग्रहण गरेर हामीलाई असल सन्तान देऊ।

या सुबाहुः स्वङ्गुरिः सुषूमा बहुसूवरी।
तस्यै विश्पत्न्यै हविः सिनीवाल्यै जुहोतन ॥७॥

हे याजकहरू हो ! जुन सिनीवालीदेवी राम्रा पाखुरा र औँलाले असल पदार्थ र प्रजा उत्पन्न गर्दछिन्, उनै प्रजापालक सिनीवाली देवीका लागि हविष्यान्न प्रदान गर।

या गुङ्गूर्या सिनीवाली या राका या सरस्वती।
इन्द्राणीमह्व ऊतये वरुणानीं स्वस्तये ॥८॥

गुँगू, सिनीवाली, राका, सरस्वती आदि जुनसुकै नाम भएका सबै देवीहरूलाई हामी आफ्नो संरक्षणको कामनाले आह्वान गर्दछौँ। इन्द्राणी र वरुणानी देवीलाई पनि आफ्नै कल्याणको कामनाले आह्वान गर्दछौँ।

[सूक्त - ३३]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - रुद्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

आ ते पितर्मरुतां सुम्नमेतु मा नः सूर्यस्य सन्दृशो युयोथाः।
अभि नो वीरो अर्वति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रजाभिः ॥१॥

हे मरुत्हरू हो ! तिमीहरूको सुख हामीलाई प्राप्त होस्। हामीलाई सूर्यको उत्तम प्रकाशबाट कहिल्यै नछुटाओ। हाम्रा वीर सन्तानले सङ्ग्राममा शत्रु पराजित गरुन्। हामी उत्तम सन्ततिले प्रसिद्धि प्राप्त गरौँ।

त्वादत्तेभी रुद्र शन्तमेभिः शतं हिमा अशीय भेषजेभिः।
व्य१स्मद्द्वेषो वितरं व्यंहो व्यमीवाश्चातयस्वा विषूचीः ॥२॥

हे रुद्रदेव ! तिमीले दिएको सुखदायी औषधि सेवन गरेर हामी सय वर्षसम्म जीवित रहौँ। द्वेषभाव र पाप हटएर हाम्रा शरीरमा व्याप्त समस्त रोग नष्ट गर।

श्रेष्ठो जातस्य रुद्र श्रियासि तवस्तमस्तवसां वज्रबाहो।
पर्षि णः पारमंहसः स्वस्ति विश्वा अभीती रपसो युयोधि ॥३॥

हे रुद्रदेव ! हामी सबैभन्दा बढी ऐश्वर्यशाली बनौँ। हे आयुधधारी रुद्रदेव ! तिमी बलवान्हरूमा सबैभन्दा बढी बलवान् छौ। हामीलाई पापबाट मुक्त गर र आपद् हामीदेखि टाढा पार।

मा त्वा रुद्र चुक्रुधामा नमोभिर्मा दुष्टुती वृषभ मा सहूती।
उन्नो वीराँ अर्पय भेषजेभिर्भिषक्तमं त्वा भिषजां शृणोमि ॥४॥

हे रुद्रदेव ! वैद्यहरूमध्ये पनि उत्तम वैद्यका रूपमा तिमी चिनिएका छौ। औषधि गरेर हाम्रा सन्तानलाई बलशाली बनाऊ। झुटो निन्दित स्तुतिले वा साधारण मानिसलाई बोलाएझैँ तिमीलाई जिस्क्याउँदै नबोलाऔँ।

हवीमभिर्हवते यो हविर्भिरव स्तोमेभी रुद्रं दिषीय।
ऋदूदरः सुहवो मा नो अस्यै बभ्रुः सुशिप्रो रीरधन्मनायै ॥५॥

रुद्रदेवलाई हविष्यान्न समर्पित गरेर स्तुतिले आह्वान गरिन्छ। उनलाई हामी स्तोत्रले शान्त पनि गरौँ। कोमल हृदय भएका, तेजस्वी, हँसिलो मुख एवं असल स्वभाव भएका र उचित किसिमले बोलाउन योग्य रुद्रदेवले ईर्ष्यालुहरूबाट हामीलाई हिंसित नगराऊन्।

उन्मा ममन्द वृषभो मरुत्वान्त्वक्षीयसा वयसा नाधमानम्।
घृणीव च्छायामरपा अशीया विवासेयं रुद्रस्य सुम्नम् ॥६॥

कामना पूर्ति गर्ने मरुत्हरूले युक्त हे रुद्रदेव ! ऐश्वर्यको कामना भएका हामीलाई तेजस्वी अन्नले सन्तुष्ट गराऊ। घामले सताइएका व्यक्तिले छायाको शरण लिएझैँ हामी पनि पापरहित भएर रुद्रदेवको सेवा गर्दै उनको सुख प्राप्त गरौँ।

क्व१स्य ते रुद्र मृडयाकुर्हस्तो यो अस्ति भेषजो जलाषः।
अपभर्ता रपसो दैव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीथाः ॥७॥

हे रुद्रदेव ! तिमीले औषधि प्रदान गरेर सुखी बनाउने सुखदायी हात कहाँ छ ? हे बलशाली रुद्रदेव ! तिमी दैवी आपत्ति हटाउँछौ। त्यसैले हाम्रो अपराध क्षमा गर।

प्र बभ्रवे वृषभाय श्वितीचे महो महीं सुष्टुतिमीरयामि।
नमस्या कल्मलीकिनं नमोभिर्गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य नाम ॥८॥

ऐश्वर्यप्रदाता, सबैका पालक र सेतो आभायुक्त रुद्रदेवलाई हामी उचित स्तुति गर्दछौं। हे स्तोताहरू हो ! हामी तेजस्वी रुद्रदेवका उज्ज्वल नामको सङ्कीर्तन गर्दछौं, तिमीहरू पनि स्तुतिका साथ पूजा गर।

स्थिरेभिरङ्गैः पुरुरूप उग्रो बभ्रुः शुक्रेभिः पिपिशे हिरण्यैः।
ईशानादस्य भुवनस्य भूरेर्न वा उ योषद्रुद्रादसुर्यम् ॥९॥

सबैका पालनकर्ता, बलियो शरीर भएका, अनेकौं रूपका स्वामी, तेजस्वी रुद्रदेव सुनका गहनाले सजिएका छन्। यी समस्त भुवनका स्वामी र भरणपोषण गर्ने हुन्। असुर संहारक शक्ति यिनीबाट कहिल्यै अलग हुँदैन।

अर्हन्बिभर्षि सायकानि धन्वार्हन्निष्कं यजतं विश्वरूपम्।
अर्हन्निदं दयसे विश्वमभ्वं न वा ओजीयो रुद्र त्वदस्ति ॥१०॥

हे रुद्रदेव ! तिमी धनुषबाण धारण गर्न योग्य छौ। स्वर्णाभूषणले युक्त अनेकौं रूप हुने तिमी पूजा गर्न योग्य छौ। हे देवता ! तिमीभन्दा तेजस्वी अरू कोही छैन। तिमी नै विशाल विश्वलाई संरक्षण गर्दछौ।

स्तुहि श्रुतं गर्तसदं युवानं मृगं न भीममुपहत्नुमुग्रम्।
मृडा जरित्रे रुद्र स्तवानोऽन्यं ते अस्मन्नि वपन्तु सेनाः ॥११॥

हे स्तोताहरू हो ! यशस्वी, रथमा विराजमान, तरुण, सिंहजस्तै भय उत्पन्न गर्ने र शत्रु संहारक बलशाली रुद्रदेवलाई स्तुति गर। हे रुद्रदेव ! तिमी स्तोतालाई सुखी बनाऊ। तिम्रा सेनाले शत्रु संहार गरोस्।

कुमारश्चित्पितरं वन्दमानं प्रति नानाम रुद्रोपयन्तम्।
भूरेर्दातारं सत्पतिं गृणीषे स्तुतस्त्वं भेषजा रास्यस्मे ॥१२॥

हे रुद्रदेव ! पुत्रले पितालाई प्रणाम गरेझैं तिम्रा नजिक आएर तिमीलाई हामी प्रणाम गर्दछौं। हे सज्जनका स्वामी दानदाता रुद्रदेव ! हामी तिम्रो स्तुति गर्दछौं। स्तुति गरेपछि हामीलाई औषधि प्रदान गर।

या वो भेषजा मरुतः शुचीनि या शन्तमा वृषणो या मयोभु।
यानि मनुरवृणीता पिता नस्ता शं च योश्च रुद्रस्य वश्मि ॥१३॥

हे बलशाली मरुत्हरू हो ! तिमीहरूका कल्याणकारी, पवित्र र सुखदायी औषधिको छनोट हाम्रा पिता मनुले गरेका थिए। उसै कल्याणकारी रोगनिवारक औषधिको हामी इच्छा गर्दछौं।

परि णो हेती रुद्रस्य वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात्।
अव स्थिरा मघवद्भ्यस्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृड ॥१४॥

रुद्रदेवका महान् आयुध, पीडादायी धारिला शस्त्र र दुर्बुद्धि हामीदेखि टाढै रहून्। हे सुखदायी रुद्रदेव ! ऐश्वर्यशाली याजकप्रति आफ्नो बलियो धनुषको प्रत्यञ्चा खुकुलो पार र हाम्रा सन्तानलाई सुखी बनाऊ।

एवा बभ्रो वृषभ चेकितान यथा देव न हृणीषे न हंसि।
हवनश्रुन्नो रुद्रेह बोधि बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१५॥

हे तेजस्वी, सुखदायी, सर्वज्ञ र प्रार्थना स्वीकार गर्ने रुद्रदेव ! हामीसित कहिल्यै नरिसाऊ, हामीलाई कहिल्यै नष्ट नगर। हामीलाई मार्गदर्शन गराऊ। उत्तम सन्ततिका साथ हामी यज्ञमा तिमीलाई उत्तम स्तुति गर्दछौं।

[सूक्त - ३४]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - मरुद्गण। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

धारावरा मरुतो धृष्ण्वोजसो मृगा न भीमास्तविषीभिरर्चिनः।
अग्नयो न शुशुचाना ऋजीषिणोभृमिं धमन्तो अप गा अवृण्वत ॥१॥

मेघका जलधारा ढाक्ने, शत्रु संहारक, बलयुक्त, सिंहझैं भयकारक, अग्निझैं तेजस्वी, सन्मार्गगामी र गति उत्पन्न गर्ने पूज्य मरुत्ले सूर्यको रश्मि उत्पन्न गरेका हुन्।

द्यावो न स्तृभिश्चितयन्त खादिनो व्य१भ्रिया न द्युतयन्त वृष्टयः ।
रुद्रो यद्वो मरुतो रुक्मवक्षसो वृषाजनि पृश्न्याः शुक्र ऊधनि ॥२॥

हे सुनका गहनाले सजिएका मरुत्हरू हो ! नक्षत्रले द्युलोक सुशोभित भएझैं तिमीहरू मेघमा विद्यमान विद्युत्ले शोभायमान छौ। तिमीहरूलाई रुद्रदेवले पृथ्वीका पेटबाट उत्पन्न गरेका हुन्। तिमीहरू नै शत्रुनाशक र जल वर्षा गराउने हौ।

उक्षन्ते अश्वाँ अत्याँ इवाजिषु नदस्य कर्णैस्तुरयन्त आशुभिः ।
हिरण्यशिप्रा मरुतो दविध्वतः पृक्षं याथ पृषतीभिः समन्यवः ॥३॥

मरुत्हरू आफ्ना घोडालाई दौड प्रतियोगीजस्तै बलवान् बनाउँछन्। शब्द गर्ने द्रुतगामी घोडा युद्धमा वेगका साथ जान्छन्। हे सुवर्णाभूषणले अलङ्कृत मरुत् हो ! तिमीहरू शत्रुलाई कम्पित गर्दछौ र अन्न आदिका नजिकै बर्सने बादलमा पुग्छौ।

पृक्षे ता विश्वा भुवना ववक्षिरे मित्राय वा सदमा जीरदानवः ।
पृषदश्वासो अनवभ्रराधस ऋजिप्यासो न वयुनेषु धूर्षदः ॥४॥

मरुत्हरू मित्रजस्तै भएर सबै भुवनलाई आश्रय प्रदान गर्दछन्। टाटे घोडाले सजिएका, अक्षय अन्न प्रदान गर्ने दानशील मरुत्हरू धर्मको अनुसरण गर्ने याजकलाई उन्नति पथमा लैजान्छन्।

इन्धन्वभिर्धेनुभी रप्शदूधभिरध्वस्मभिः पथिभिर्भ्राजदृष्टयः ।
आ हंसासो न स्वसराणि गन्तन मधोर्मदाय मरुतः समन्यवः ॥५॥

हे दीप्तिमान् आयुध र रिसजोस हुने मरुत् हो ! बर्सने बादलसँगै विघ्नरहित मार्गबाट गाई लिएर सोमरस पान गर्दै आनन्द मनाउन हाँस गुँडतिर गएझैं यज्ञमा आओ।

आ नो ब्रह्माणि मरुतः समन्यवो नरां न शंसः सवनानि गन्तन।
अश्वामिव पिप्यत धेनुमूधनि कर्ता धियं जरित्रे वाजपेशसम् ॥६॥

रिस र जोस भएका हे मरुत् हो ! शूरवीर आएझैं हामीले शोधित गरेका सोमरसका नजिकै आओ। हाम्रा गाईको पछिल्लो भाग घोडीजस्तै बलियो पार र याजकको यज्ञ अन्नयुक्त गराओ।

तं नो दात मरुतो वाजिनं रथ आपानं ब्रह्म चितयद्दिवेदिवे।
इषं स्तोतृभ्यो वृजनेषु कारवे सनिं मेधामरिष्टं दुष्टरं सहः ॥७॥

हे वीर मरुत्हरू हो ! हामीलाई अन्न र सन्ततिले युक्त गराओ। तिमीहरू आउने बेलामा ती सन्ततिले यश गाऊन्। स्तोताहरूलाई अन्न प्रदान गर। युद्धका समयमा पराक्रमी स्तोतालाई दानवृत्ति, युद्धकौशल, सद्बुद्धि र अभयसँगै अजेय सहनशीलता प्रदान गर।

यद्युञ्जते मरुतो रुक्मवक्षसोऽश्वान्रथेषु भग आ सुदानवः ।
धेनुर्न शिश्वे स्वसरेषु पिन्वते जनाय रातहविषे महीमिषम् ॥८॥

ऐश्वर्यशाली, दानशील मरुत्हरूका वक्षस्थलमा सुवर्णका आभूषणहरू सुशोभित छन्। गाईले बाछालाई दुध दिएझैं मरुत्हरू घोडालाई रथमा जोत्दै हवि प्रदान गर्ने याजकका घरमा भरपूर मात्रामा अन्न प्रदान गर्दछन्।

यो नो मरुतो वृकताति मर्त्यो रिपुर्दधे वसवो रक्षता रिषः ।
वर्तयत तपुषा चक्रियाभि तमव रुद्रा अशसो हन्तना वधः ॥९॥

हे आश्रय प्रदाता मरुत्हरू हो ! जुन मानिसले हामीसित ब्वाँसाको जस्तै शत्रुता गर्दछन्, ती हिंस्रकहरूबाट हाम्रो रक्षा गर। त्यस्ता दुःख दिने तत्त्वलाई चारै तिरबाट परास्त गराओ। हे रुद्रदेव ! शत्रुका हतियार पर पुन्याएर नष्ट गराऊ।

चित्रं तद्वो मरुतो याम चेकिते पृश्न्या यदूधरप्यापयो दुहुः ।
यद्वा निदे नवमानस्य रुद्रियास्त्रितं जराय जुरतामदाभ्याः ॥१०॥

हे मरुत्हरू हो ! तिमीहरू गाईको दुध दोहन गरेर दुध पिउँछौ र सबैसित मित्रभाव राख्दछौ। तिमीहरूले आफ्ना स्तोताका निन्दकको हत्या गरेका थियौ र त्रित ऋषिको शत्रु संहार गरेका थियौं। तिमीहरूको यो आश्चर्यजनक पराक्रम सबैले जानेका छन्।

तान्वो महो मरुत एवयाव्नो विष्णोरेषस्य प्रभृथे हवामहे।
हिरण्यवर्णान्ककुहान्यतस्रुचो ब्रह्मण्यन्तः शंस्यं राध ईमहे ॥११॥

हे द्रुतगामी मरुत्हरू हो ! हामी आफ्ना व्यापक हित पूर्तिको कामना गर्दै तिमीहरूलाई आह्वान

गर्दछौँ। हे सुवर्णजस्तै तेजस्वी मरुत्‌हरू हो ! पुण्य कार्यमा लागेका हामी याजकहरू तिमीबाट प्रशंसनीय धनको माग गर्दछौँ।

ते दशग्वाः प्रथमा यज्ञमूहिरे ते नो हिन्वन्तूषसो व्युष्टिषु।
उषा न रामीररुणैरपोर्णुते महो ज्योतिषा शुचता गोअर्णसा ॥१२॥

दसै इन्द्रियलाई आफ्ना वशमा गर्ने अद्वितीय वीर मरुत्‌हरूले पहिले यज्ञ गरे। उषा काल आरम्भ हुनासाथ उनले हामीलाई प्रेरित गरुन्। उषाका अरुणिमाले रातको अन्धकार हटाएझैँ मरुत्‌हरू तेजस्वी किरणले सम्पूर्ण विश्वलाई प्रकाशित गर्दछन्।

ते क्षोणीभिररुणेभिर्नाञ्जिभी रुद्रा ऋतस्य सदनेषु वावृधुः।
निमेघमाना अत्येन पाजसा सुश्चन्द्रं वर्णं दधिरे सुपेशसम् ॥१३॥

रुद्रका पुत्र मरुत्‌हरू अरुण आभासम्पन्न वस्त्र र आभूषणले सजिँदा जलको निवासका रूपमा रहेका मेघको उन्नति हुन्छ। मरुत्‌हरूले आपसमा मिलेर वेगयुक्त बलले जल ल्याउँदाखेरि हर्षप्रदायक र मनोहर सौन्दर्य धारण गर्दछन्।

ताँ इयानो महि वरूथमूतय उप घेदेना नमसा गृणीमसि।
त्रितो न यान्पञ्च होतॄनभिष्टय आववर्तदवराञ्चक्रियावसे ॥१४॥

हामी याजकहरू मरुत्‌हरूसित प्रशंसनीय धनको याचना गर्दै आफ्नो [illegible]का लागि स्तोत्रले उनीहरूलाई स्तुति गर्दछौँ। अत्यन्त श्रेष्ठ मरुत्‌हरूले पाँचै किसिमका [illegible] याजकलाई चक्ररूपी हतियारले संरक्षण प्रदान गर्न त्रित ऋषिलाई बोलाएका थिए।

यया रध्रं पारयथात्यंहो यया निदो मुञ्चथ वन्दितारम्।
अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो षु वाश्रेव सुमतिर्जिगातु ॥१५॥

हे मरुत्‌हरू हो ! तिमीहरू सक्षम संरक्षणले याजकलाई पापबाट [illegible] उसै संरक्षणले स्तोतालाई निन्दा गर्नेहरूबाट मुक्त गराउँछौ। त्यही सक्षम संरक्षण हामीलाई प्रदान [illegible]

[सूक्त - ३५]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – अपांनपात्। **छन्द** – त्रिष्टुप्

उपेमसृक्षि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो गिरो मे।
अपां नपादाशुहेमा कुवित्स सुपेशसस्करति जोषिषद्धि ॥१॥

अन्न र बलको कामना गर्दै हामी स्तुति उच्चारण गर्दछौँ। द्रुतगामी अग्निदेवले हाम्रो स्तुति स्वीकार गर्दै अन्न आदि पुष्ट बनाऊन् र हामीलाई उत्तम रूप प्रदान गरुन्।

इमं स्वस्मै हृद आ सुतष्टं मन्त्रं वोचेम कुविदस्य वेदत्।
अपां नपादसुर्यस्य मह्ना विश्वान्यर्यो भुवना जजान ॥२॥

अपांनपात अग्निदेवका लागि हामी हृदयबाट रचित मन्त्र गाउँछौँ। उनले त्यो स्वीकार गरुन्। अग्निदेवले असुर संहारक शक्तिका महिमाले समस्त लोक उत्पन्न गरे।

समन्या यन्त्युप यन्त्यन्याः समानमूर्वं नद्यः पृणन्ति।
तमू शुचिं शुचयो दीदिवांसमपां नपातं परि तस्थुरापः ॥३॥

जलको कुनै प्रवाह नजिक आउँछ र कुनै पर जान्छ। नदी एकोहोरो भएर सागरमा पुग्दछ। त्यहाँ त्यस जलले अपानंपात देवतालाई चारै तिरबाट घेर्दछ।

तमस्मेरा युवतयो युवानं मर्मृज्यमानाः परि यन्त्यापः।
स शुक्रेभिः शिक्वभी रेवदस्मे दीदायानिध्मो घृतनिर्णिगप्सु ॥४॥

गहनाविनाकै स्त्रीले पनि आफ्ना तन्नेरी पतिलाई सुशोभित गराउँछन्। त्यसै गरी दीप्तियुक्त स्वरूप भएका अपांनपात देवता जलमय प्रकृतिमा विनाइन्धन नै चम्कन्छन्। यी अपांनपात देवताले हामीलाई अफ्नो तेजस्वी स्वरूपको धन प्रदान गरुन्।

अस्मै तिस्रो अव्यथ्याय नारीर्देवाय देवीर्दिधिषन्त्यन्नम्।
कृता इवोप हि प्रसर्स्रे अप्सु स पीयूषं धयति पूर्वसूनाम् ॥५॥

अपांनपात देवताका लागि तीन वटी देवीहरू अन्न धारण गर्दछन्। जलका प्रवाहमा परेको कुनै वस्तु सुगमतापूर्वक अगाडि बढेझैँ तीन देवीहरू अगाडि बढ्दछन्। अपांनपात देवता जलमा उत्पन्न अमृत सर्वप्रथम पान गर्दछन्।

अश्वस्यात्र जनिमास्य च स्वर्द्रुहो रिषः सम्पृचः पाहि सूरीन्।
आमासु पूर्षु परो अप्रमृष्यं नारातयो वि नशन्नानृतानि ॥६॥

यिनै अपांनपात् देवताबाट नै उच्चैश्रवा अश्व जन्मन्छ। यो अश्व उत्तम सुखदायी छ। हे अपांनपात् देव ! तिमी हिंसक भएर द्रोहीबाट याजकलाई रक्षा गर। अपरिपक्व बुद्धि भएका, असत्य आचरण गर्ने र दान नगर्ने व्यक्तिले यी अहिंसनीय अपांनपात देवताको कृपा प्राप्त गर्न सक्दैनन्।

स्व आ दमे सुदुघा यस्य धेनुः स्वधां पीपाय सुभ्वन्नमत्ति।
सो अपां नपादूर्जयन्नप्स्व१न्तर्वसुदेयाय विधते वि भाति ॥७॥

आफ्नै आवासमा रहने अपांनपात देवका गाई सहजै दुहिन्छन्। अपांनपात देवता अन्न वृद्धि गर्दै उत्तम अन्न स्वीकार गर्दछन्। यी देवता जलभित्र बलियो भएर याजकलाई धन दिने विचारले दीप्तिमान् हुन्छन्।

यो अप्स्वा शुचिना दैव्येन ऋतावाजस्र उर्विया विभाति।
वया इदन्या भुवनान्यस्य प्र जायन्ते वीरुधश्च प्रजाभिः ॥८॥

जलमा रहने, सत्ययुक्त अनश्वर, अत्यन्त विशाल, अपांनपात देवता चारै तिरबाट प्रकाशित हुन्छन्। अन्य भुवनहरू यिनका शाखाजस्ता छन्। यिनै अपांनपात देवबाट फलफूल र अन्यान्य वनौषधि प्रजाले पाउने गर्दछन्।

अपां नपादा ह्यस्थादुपस्थं जिह्मानामूर्ध्वो विद्युतं वसानः।
तस्य ज्येष्ठं महिमानं वहन्तीर्हिरण्यवर्णाः परि यन्ति यह्वीः ॥९॥

अपांनपात देव कुटिल गतिले चल्ने मेघमाथि विद्युत्ले ढाकिएर अन्तरिक्षमा रहन्छन्। यिनले जल वर्षा गराउँछन्, त्यति बेला ठूला नदी चारै तिरबाट प्रवाहित हुँदै यी देवताको महिमा गाउँछन्।

हिरण्यरूपः स हिरण्यसन्दृगपां नपात्सेदु हिरण्यवर्णः।
हिरण्ययात्परि योनेर्निषद्या हिरण्यदा ददत्यन्नमस्मै ॥१०॥

अपांनपात देवता सुवर्णजस्तै स्वरूप भएका, सुवर्णजस्तै आँखा भएका, सुवर्णजस्तै वर्ण भएका छन्। यी देवता सुवर्णमय स्थलमा विराजमान भएर सुशोभित हुन्छन्। सुवर्ण प्रदान गर्ने याजकले उनलाई अन्न दिन्छन्।

तदस्यानीकमुत चारु नामापीच्यं वर्धते नप्तुरपाम्।
यमिन्धते युवतयः समित्था हिरण्यवर्णं घृतमन्नमस्य ॥११॥

सुन्दर नाम भएका अपांनपात देवताको किरण मेघमा बसेर वृद्धि हुन्छ। सुवर्णजस्तो तेजस्वी स्वरूपका अपांनपात देवतालाई जल समर्पित गर्ने औंलाले विस्तृत गराउँछन्।

अस्मै बहूनामवमाय सख्ये यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः।
सं सानु मार्ज्मि दिधिषामि बिल्मैर्दधाम्यन्नैः परि वन्द ऋग्भिः ॥१२॥

धेरैमा श्रेष्ठ, सबैका साझा मित्र अपांनपात देवतालाई हामी आहुति र स्तुतिले सेवा गर्दछौं। हामी पर्वतको चुचुरोजस्तै उनको स्वरूप सजाउँछौं। समिधा प्रदीप्त गरेर अन्नको आहुति दिँदै ऋचाद्वारा हामी अपांनपात देवताको वन्दना गर्दछौं।

स ईं वृषाजनयत्तासु गर्भं स ईं शिशुर्धयति तं रिहन्ति।
सो अपां नपादनभिम्लातवर्णोऽन्यस्येवेह तन्वा विवेष ॥१३॥

वर्षा गराउनमा समर्थ अपांनपात देवता जलले पूर्ण वायुमण्डल उत्पन्न गर्दछन्। यी अपांनपात देव सानो बालकझैँ समुद्रबाट जल ग्रहण गरेर सबै दिशामा पुऱ्याउँछन्। यी अपांनपात देवता तेजस्वी भएर यस लोकमा अन्य रूपमा रहन्छन्।

अस्मिन्पदे परमे तस्थिवांसमध्वस्मभिर्विश्वहा दीदिवांसम्।
आपो नप्त्रे घृतमन्नं वहन्तीः स्वयमत्कैः परि दीयन्ति यह्वीः ॥१४॥

अपांनपात देवता सर्वोत्कृष्ट स्थानमा विराजमान छन्। निरन्तर प्रवाहशील महान् जलको समूह तिनै तेजस्वी देवतालाई पोषक रस पुऱ्याउँदै घेरेर बस्दछ।

अयांसमग्ने सुक्षितिं जनायायांसमु मघवद्भ्यः सुवृक्तिम्।
विश्वं तद्भद्रं यदवन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१५॥

हे अग्निदेव ! तिमी उत्तम किसिमले आश्रय प्रदान गर्दछौ। त्यसैले सन्तति लाभका निम्ति हामी

तिम्रा सामु आएका छौं। देवताहरूको कल्याणकारी संरक्षण हामीलाई प्राप्त होस् र तिम्रा कृपाले ऐश्वर्यशालीहरूले पनि हामीसित उत्तम व्यवहार गरुन्। हामी असल सन्ततिसहित यज्ञमा देवताहरूको यशोगान गर्दछौं।

[सूक्त - ३६]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - इन्द्र मधु मरुत् मित्रावरुण। **छन्द** - जगती।

तुभ्यं हिन्वानो वसिष्ट गा अपोऽधुक्षन्त्सीमविभिरद्रिभिर्नरः।
पिबेन्द्र स्वाहा प्रहुतं वषट्कृतं होत्रादा सोमं प्रथमो य ईशिषे ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! यस सोमरसमा गाईको दुध र जल मिसाइएको छ। याज्ञिकहरूले ढुङ्गामा कुटेर निकालेको यो सोमरस ऊनीको छान्नेले छानेको छ। हे इन्द्रदेव ! तिमी समस्त संसारका शासक हौ। त्यसैले यज्ञमा आएर याजकले वषट् र स्वाहा भन्दै चढाएको सोम सबैभन्दा पहिले पान गर।

यज्ञैः सम्मिश्लाः पृषतीभिर्ऋष्टिभिर्यामञ्छुभ्रासो अञ्जिषु प्रिया उत।
आसद्या बर्हिर्भरतस्य सूनवः पोत्रादा सोमं पिबता दिवो नरः ॥२॥

यज्ञीय कार्यमा सहायक, भूमि सिञ्चित गर्ने, शस्त्रले सुशोभित, आभूषणप्रेमी, भरण-पोषणमा समर्थ, देवपुत्र तथा नेतृत्व प्रदान गर्ने हे मरुत्गण ! तिमीहरू यज्ञमा राज भएर पवित्र सोमरस पान गर।

अमेव नः सुहवा आ हि गन्तन नि बर्हिषि सदतना रणिष्टन।
अथा मन्दस्व जुजुषाणो अन्धसस्त्वष्टर्देवेभिर्जनिभिः सुमद्गणः ॥३॥

हे यशस्वी मरुत्हरू हो ! हामीकहाँ आओ र कुशको आसनमा सुशोभित भएर बस। हे त्वष्टादेव ! तिमी देवगण तथा दैवी शक्तियुक्त सोमरस पान गरेर हर्षित होऊ।

आ वक्षि देवाँ इह विप्र यक्षि चोशन्होतर्नि षदा योनिषु त्रिषु।
प्रति वीहि प्रस्थितं सोम्यं मधु पिबाग्नीध्रात्तव भागस्य तृप्णुहि ॥४॥

हे मेधावी अग्निदेव ! हाम्रो यस यज्ञमा देवगणलाई सत्कारपूर्वक बोलाऊ। हे होता अग्निदेव ! हाम्रा यस यज्ञको कामनाले तिमी तीनै लोकमा प्रतिष्ठित होऊ। यस यज्ञमा शोधित सोम स्वीकार गरेर पान गर। समर्पित गरिएका भागले तिमी तृप्त होऊ।

एष स्य ते तन्वो नृम्णवर्धनःसह ओजः प्रदिवि बाह्वोर्हितः।
तुभ्यं सुतो मघवन्तुभ्यमाभृतस्त्वमस्य ब्राह्मणादा तृपत्पिब ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! सोमरसले तिम्रा शरीरमा शक्ति वृद्धि गराउँछ। यसै सोमरसले तिमी बाहुबल युक्त र तेजस्वी छौ। हे इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि नै सोमरस ल्याएर प्रशोधन गरिएको हो। ज्ञानीहरूले प्रदान गरेको सोमरस पान गरेर सन्तुष्ट होऊ।

जुषेथां यज्ञं बोधतं हवस्य मे सत्तो होता निविदः पूर्व्या अनु।
अच्छा राजाना नम एत्यावृतं प्रशास्त्रादा पिबतं सोम्यं मधु ॥६॥

हे मित्रावरुण ! हाम्रो यज्ञमा आओ। होताहरूले उत्तम स्तोत्रले स्तुति गर्दछन्। हाम्रो आह्वान सुनेपछि यज्ञमा सुशोभित भई बस। हे देवताहरू हो ! याजकहरूले सोमरसमा दुध मिसाएर शोधन गरेको छन्। त्यसैले हाम्रा यज्ञमा आएर सोमरस पान गर।

[सूक्त - ३७]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - सविता। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

मन्दस्व होत्रादनु जोषमन्धसोऽध्वर्यवः स पूर्णां वष्ट्यासिचम्।
तस्मा एतं भरत तद्वशो ददिर्होत्रात्सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः ॥१॥

हे धन प्रदाता अग्निदेव ! होताहरूले समर्पित गरेको सोमरस प्रसन्नतापूर्वक पान गरेर खुसी होऊ। हे अध्वर्युगण ! अग्निदेव पूर्णाहुतिको कामना गर्दछन्, त्यसैले उनलाई सोमरस प्रदान गर। सोमको कामना गर्ने अग्निदेव तिमीहरूलाई धन प्रदान गर्दछन्। हे अग्निदेव ! यज्ञमा होताहरूले समर्पित गरेको सोमरस ऋतुअनुसारले पान गर।

यमु पूर्वमहुवे तमिदं हुवे सेदु हव्यो ददिर्यो नाम पत्यते।
अध्वर्युभिः प्रस्थितं सोम्यं मधु पोत्रात्सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः ॥२॥

जुन अग्निदेवलाई हामीले पहिले बोलाएका थियौं, उनलाई अहिले पनि बोलाउँछौं। यी अग्निदेव

निश्चित नै याजकहरूलाई धन प्रदान गर्ने र आह्वान गर्न योग्य सबैका स्वामी हुन्। यी देवताका लागि याजकहरू सोमरस शोधित गर्दछन्। हे अग्निदेव ! यस पवित्र यज्ञमा ऋतुअनुसार सोमरस पान गर।

मेद्यन्तु ते वह्नयो येभिरीयसेऽरिषण्यन्वीडयस्वा वनस्पते।
आयूया धृष्णो अभिगूर्या त्वं नेष्ट्रात्सोमं द्रविणोदः पिब ऋतुभिः ॥३॥

हे द्रविणोदादेव ! तिमी जुन अश्वमा आरूढ हुन्छौ, त्यो तृप्त होस्। हे वनस्पतिदेव ! हामीलाई दुःख नदिईकन शक्तिशाली बनाऊ। हे शत्रुनाशक देवताहरू हो ! यज्ञमा आएर याज्ञिकहरूले समर्पित गरेको सोमरस ऋतुअनुसार पान गर।

अपाद्धोत्रादुत पोत्रादमत्तोत नेष्ट्रादजुषत प्रयो हितम्।
तुरीयं पात्रममृक्तममर्त्यं द्रविणोदाः पिबतु द्राविणोदसः ॥४॥

द्रविणोदादेव नेष्ट्राका यज्ञमा पवित्र सोमरस पान गरेर आनन्दित भए। उनै धन प्रदाता देवता राम्ररी प्रशोधन गरिएको, अमरत्व प्रदान गर्ने सोमरसको पान गरुन्।

अर्वाञ्चमद्य यय्यं नृवाहणं रथं युञ्जाथामिह वां विमोचनम्।
पृङ्क्तं हवींषि मधुना हि कं गतमथा सोमं पिबतं वाजिनीवसू ॥५॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! आफ्नो अभीष्ट स्थानमा लैजाने द्रुतगामी रथलाई तिमीहरू हाम्रा यज्ञस्थलमा आउनका लागि तयार गराओ। यज्ञमा आएर यज्ञको सोमरसलाई स्वादिलो बनाओ। हे आश्रयदाता अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू सोमरस पान गर।

जोष्यग्ने समिधं जोष्याहुतिं जोषि ब्रह्म जन्यं जोषि सुष्टुतिम्।
विश्वेभिर्विश्वाँ ऋतुना वसो मह उशन्देवाँ उशतः पायया हविः ॥६॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा समिधाबाट प्रदीप्त भएर आहुति ग्रहण गर र याजकले गरेको सुन्दर स्तुति स्वीकार गर। सोमपानको अभिलाषा गर्ने हे अग्निदेव ! तिमी सबैका आश्रयदाता हौ। सबै देवता, ऋभु र विश्वदेवहरूसँगै तिमी सोमरस पान गर।

[सूक्त - ३८]

ऋषि - गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** - सविता। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

उदु ष्य देवः सविता सवाय शश्वत्तमं तदपा वह्निरस्थात्।
नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथाभजद्वीतिहोत्रं स्वस्तौ ॥१॥

सम्पूर्ण जगत्‌लाई धारण गर्ने, प्रकाशक तथा तेजस्वी सवितादेव सबैलाई कर्मको प्रेरणा दिँदै प्रतिदिन उदाउँछन्। देवत्व धारण गर्नेहरूका लागि सवितादेव रत्न धारण गर्दछन्। त्यसैले स्तोताहरू आफ्नो मङ्गलको कामना गर्दै यज्ञ गरुन्।

विश्वस्य हि श्रुष्टये देव ऊर्ध्वः प्र बाहवा पृथुपाणिः सिसर्ति।
आपश्चिदस्य व्रत आ निमृग्रा अयं चिद्वातो रमते परिज्मन् ॥२॥

तेजस्वी सवितादेव उदाएर सम्पूर्ण विश्वको सुखका लागि आफ्ना विशाल भुजा फिँजाउँछन्। सवितादेवको अनुशासनमा नै अत्यन्त पवित्र जल प्रवाहित हुन्छ र उनैका नियममा आबद्ध भएर नै आनन्दी वायु प्रवाहित हुन्छ।

आशुभिश्चिद्यान्वि मुचाति नूनमरीरमदतमानं चिदेतोः।
अह्यर्षूणां चिन्न्ययाँ अविष्यामनु व्रतं सवितुर्मोक्यागात् ॥३॥

अस्ताउँदै गरेका सवितादेवले आफ्नो द्रुतगामी रश्मि समेटेर हिँडेका यात्रीलाई रोक्छन्। शत्रुमाथि आक्रमण गर्ने वीरलाई रोक्छन्। उनको यो कर्म समाप्त भएपछि रात पर्छ।

पुनः समव्यद्विततं वयन्ती मध्या कर्तोर्न्यधाच्छक्म धीरः।
उत्संहायास्थाद्व्यृतूँरदर्धररमतिः सविता देव आगात् ॥४॥

अन्धकाररूपी रात्रि वस्त्र बुनेझैँ सम्पूर्ण आकाश आबद्ध गर्दछिन्। ज्ञानीहरू गर्नै पर्ने काम पनि बीचैमा रोकिदिन्छन् र कहिल्यै नरोकिने ऋतुको विभाजन गर्ने सवितादेव उदाउनासाथ सम्पूर्ण संसारले निद्रा त्यागिदिन्छ।

नानौकांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।
ज्येष्ठं माता सूनवे भागमाधादन्वस्य केतमिषितं सवित्रा ॥५॥

घर र समस्त जीवनमै अग्निको तेज व्याप्त भएझैँ सवितादेवको तेज सम्पूर्ण लोकमा व्याप्त छ। सवितादेवले प्रदान गरेको यज्ञको उत्तम भाग उषादेवी आफ्नो पुत्र अग्निका लागि धारण गर्दछिन्।

समाववर्ति विष्ठितो जिगीषुर्विश्वेषां कामश्चरताममाभूत् ।
शश्वाँ अपो विकृतं हित्व्यागादनु व्रतं सवितुर्दैव्यस्य ॥६॥

सवितादेव अस्ताएपछि विजयको आशा गर्ने वीर योद्धाले आफ्नो आक्रमण रोकिदिन्छ। गतिमान् प्राणीहरू घरतिर फर्किने रहर गर्दछन् र निरन्तर कार्य गर्नेहरू पनि अपूरो काम बिसाएर घरतिर फर्कन्छन्।

त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो वि तस्थुः ।
वनानि विभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य सवितुर्मिनन्ति ॥७॥

हे सवितादेव ! अन्तरिक्षमा तिमीले पानीको भाग स्थापित गरेका छौ, त्यो मरुभूमिका प्राणीले पनि पाऊन्। तिमीले नै पक्षीको आश्रयका लागि जङ्गल प्रदान गरेका छौ। सवितादेवका यस्ता तेजस्वी कर्म कसैले नष्ट गर्न सक्दैन।

याद्राध्यं वरुणो योनिमप्यमनिशितं निमिषि जर्भुराणः ।
विश्वो मार्ताण्डो व्रजमा पशुर्गात्स्थशो जन्मानि सविता व्याकः ॥८॥

सवितादेव अस्ताएपछि निरन्तर गमनशील वरुणदेव सबैलाई सुखकारी र वाञ्छनीय आश्रय प्रदान गर्दछन्। यसै किसिमले सवितादेव अस्त हुनासाथ चरा र पशुहरू आआफ्ना थान्कोमा पुगेर छुट्टाछुट्टै बास बस्छन्।

न यस्येन्द्रो वरुणो न मित्रो व्रतमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः ।
नारातयस्तमिदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमोभिः ॥९॥

सवितादेवको अनुशासन इन्द्र, वरुण, मित्र, अर्यमा र रुद्रदेवले पनि भङ्ग गर्न सक्दैनन्, न त शत्रुले नै सक्दछन्। त्यस्ता तेजस्वी सवितादेवलाई हामी मङ्गल कामनाका साथ नमस्कार गर्दै आह्वान गर्दछौँ।

भगं धियं वाजयन्तः पुरन्धिं नराशंसो ग्नास्पतिर्नो अव्याः ।
आये वामस्य सङ्गथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम ॥१०॥

सम्पूर्ण जगत् धारण गर्ने, सुखदाता, स्तुत्य, यजनीय, ज्ञानदाता र प्रजापालक सवितादेवले हामीलाई रक्षा गरुन्। उत्तम ऐश्वर्य तथा पशु आदि सम्पदा प्राप्त भएपछि पनि हामी सवितादेवका प्रिय नै भइरहौँ।

अस्मभ्यं तद्दिवो अद्भ्यः पृथिव्यास्त्वया दत्तं काम्यं राध आ गात् ।
शं यत्स्तोतृभ्य आपये भवात्युरुशंसाय सवितर्जरित्रे ॥११॥

हे सवितादेव ! तिमीबाट प्रदान गरिएको ऐश्वर्य स्तोताहरू र उनका वंशजहरूका लागि कल्याणकारी छ, त्यसैले द्युलोक, भूलोक र अन्तरिक्षलोकलाई कान्तियुक्त ऐश्वर्य प्रदान गर। हामी तिम्रो स्तुति गर्दछौँ।

[सूक्त - ३९]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – अश्विनीकुमार। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

ग्रावाणेव तदिदर्थं जरेथे गृध्रेव वृक्षं निधिमन्तमच्छ ।
ब्रह्माणेव विदथ उक्थशासा दूतेव हव्या जन्या पुरुत्रा ॥१॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! लटरम्म फल भएका रुखतिर पक्षी गएझैँ यजमानकहाँ पुग। दुई ढुङ्गाबाट निस्केको ध्वनिजस्तै शब्द गर्दै शत्रुमाथि बाधा पार। यज्ञका ब्रह्मा र जनताका हितकारी दूतहरूजस्ता तिमीहरू धेरैबाट सम्मानपूर्वक बोलाइने योग्य छौ।

प्रातर्यावाणा रथ्येव वीराजेव यमा वरमा सचेथे ।
मेने इव तन्वा३ शुम्भमाने दम्पतीव क्रतुविदा जनेषु ॥२॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! बिहान भ्रमण गर्ने दुई जुम्ल्याहा वीर रथीझैँ छौ। दुई वटी आइमाईझैँ सुन्दर शरीर भएका छौ। पतिपत्नीझैँ एकापसमा सम्बद्ध रहेर कार्य गर्दछौ। तिमीहरू आफ्ना असल भक्तकहाँ जान्छौ।

शृङ्गेव नः प्रथमा गन्तमर्वाच्छफाविव जर्भुराणा तरोभिः ।
चक्रवाकेव प्रति वस्तोरुस्रार्वाञ्चा यातं रथ्येव शक्रा ॥३॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! सिङजस्तो अगुवा र खुरजस्तो गतिशील भएर तिमीहरू हाम्रा नजिकै आओ। आफ्ना कर्ममा समर्थ, शत्रुनाशक हे अश्विनीकुमारहरू हो ! चखेवाको जोडी वा इन्द्रका दुई महारथी आएझैँ तिमीहरू हामीकहाँ आओ।

नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।
श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां खृगलेव विस्रसः पातमस्मान् ॥४॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! नौकाझैँ, रथमा नारेका अश्वझैँ, रथका पाङ्ग्राको धुराझैँ, रथका दुई छेउमा लगाइएका फलामे डन्डीझैँ र रथमा लगाइएका दुई पाङ्ग्राका हलझैँ हामीलाई आपद्‌बाट पार लगाओ। दायाँबायाँ हिँडेका दुई कुत्ता (कुकुर वा पाङ्ग्राको एक भागविशेष) र कवचजस्तै रक्षक भएर हामीलाई विनाशबाट जोगाओ।

वातेवाजुर्या नद्येव रीतिरक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।
हस्ताविव तन्वेऽशम्भविष्ठा पादेव नो नयतं वस्यो अच्छ ॥५॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! वायुझैँ पुरानो नहुने, नदीझैँ गतिमान् र दुई आँखाझैँ दर्शनशक्तिले युक्त भएर तिमीहरू दुवै हामीसमक्ष आओ। तिमीहरू दुवै शरीरका लागि हातगोडाजत्तिकै सुखदायी हौ। गोडाझैँ भएर हामीलाई सजिलो मार्गमा हिँडाओ।

ओष्ठाविव मध्वास्ने वदन्ता स्तनाविव पिप्यतं जीवसे नः ।
नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुश्रुता भूतमस्मे ॥६॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! मुखको ओठजस्तै प्रिय वचन बोल्ने तिमीहरू दुवै स्तनपान गर्ने बालक पुष्ट भएझैँ हाम्रो जीवन उन्नतिका लागि पुष्ट गराओ। तिमीहरू दुवै नाकझैँ शरीरको संरक्षण गर्ने र कानझैँ असल कुरो सुन्ने बन।

हस्तेव शक्तिमभि सन्ददी नः क्षामेव नः समजतं रजांसि ।
इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः क्ष्णोत्रेणेव स्वधितिं सं शिशीतम् ॥७॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! हामीलाई हातले झैँ शक्ति र सामर्थ्य प्रदान गर। द्युलोक र पृथ्वीलाई राम्रो आश्रय प्रदान गर। हे अश्विनीकुमारहरू हो ! सान लगाएर तरबार धारिलो बनाएझैँ हाम्रा स्तुतिले तिमीहरूलाई अत्यन्तै प्रभावशाली बनाओस्।

एतानि वामश्विना वर्धनानि ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अक्रन् ।
तानि नरा जुजुषाणोप यातं बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥८॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! तिमीहरूको कीर्ति विस्तार गर्नका लागि गृत्समद ऋषिले ज्ञानदायी स्तोत्र बनाएका छन्। तिमीहरू नेतृत्व प्रदान गर्दछौ। त्यही स्तोत्र स्वीकार गर्दै हामीकहाँ आओ। सुसन्ततियुक्त भएर हामी यज्ञमा तिमीहरूका यशको गान गर्दछौँ।

[सूक्त - ४०]

ऋषि - गृत्समद भार्गवशौनक। **देवता** - सोमापूषा अदिति। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना पृथिव्याः ।
जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ॥१॥

हे सोमदेव तथा पूषादेव ! तिमीहरू दुवै द्युलोक र पृथिवीलोकका ऐश्वर्य उत्पादक हौ। तिमीहरू जन्मनासाथ समस्त संसारका संरक्षक भयौ र देवताहरूले पनि तिमीहरूलाई नै अमृतको केन्द्र बनाए।

इमौ देवौ जायमानौ जुषन्तेमौ तमांसि गूहतामजुष्टा ।
आभ्यामिन्द्रः पक्वमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदुस्रियासु ॥२॥

सोमदेव र पूषादेवले जन्म लिनासाथ सबै देवताहरू यी दुवैको सेवा गर्न लागे। यी दुवै देवताहरू अप्रिय अन्धकारलाई नष्ट गर्दछन्। इन्द्रदेवले सोम तथा पूषादेवका मद्दतले कोरली गाईमा मिठो दुध उत्पन्न गराए।

सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम्।
विषूवृतं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पञ्चरश्मिम् ॥३॥

हे सोम तथा पूषादेव ! तिमीहरू सिङ्गो संसार उत्पन्न गराउने, सर्वव्यापी, समस्त संसारका रक्षक हौ। सात ऋतुरूपी चक्रले युक्त, इच्छाअनुसार चल्ने, पाँच लगाम भएको रथ हामीतिर प्रेरित गर।

दिव्य१न्यः सदनं चक्र उच्चा पृथिव्यामन्यो अध्यन्तरिक्षे।
तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुं रायस्पोषं वि ष्यतां नाभिमस्मे ॥४॥

तिमीहरूमध्येको एउटा उच्च द्युलोकमा रहन्छौ अनि अर्कोचाहिँ अन्तरिक्ष र पृथिवीमा रहन्छौ। तिमीहरू दुवै देवताले हाम्रा लागि स्वीकार्य, धेरै किसिमका अन्न आदिले पूर्ण पुष्टिकारक ऐश्वर्य र पशुधन प्रदान गर।

विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति।
सोमापूषणाववतं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम ॥५॥

हे सोम र पूषादेवहरू हो ! तिमीहरूमध्ये एउटाले संसार उत्पत्ति गर्‍यौ र अर्का देवले सम्पूर्ण संसारको पर्यवेक्षण गर्दछौं। हे सोम र पूषादेव हो ! हामीलाई सद्बुद्धि प्रदान गर्दै हाम्रा कर्मको रक्षा गर। तिमीहरूका सहयाताले हामी शत्रुसेनालाई जितौँ।

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु।
अवतु देव्यदितिरनर्वा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥६॥

सारा विश्वलाई नै सन्तुष्ट गराउने पूषादेवले हाम्रो बुद्धि सन्मार्गगामी बनाऊन्। ऐश्वर्यका धनी सोमदेवले हामीलाई धन प्रदान गरुन्। अनुकूल व्यवहार गर्ने देवमाता अदितिले रक्षा गरुन् र हामी सुसन्ततियुक्त भएर यज्ञमा तिमीहरूको यशोगान गरौँ।

[सूक्त - ४१]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – इन्द्रवायू अग्नि। **छन्द** – गायत्री बृहती।

वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तेभिरा गहि। नियुत्वान्त्सोमपीतये ॥१॥

हे वायुदेव ! आफ्ना सयौँ घोडायुक्त हजारौँ रथबाट सोमपान गर्नका लागि आऊ।

नियुत्वान्वायवा गह्ययं शुक्रो अयामि ते। गन्तासि सुन्वतो गृहम् ॥२॥

रथमा जोतिएका घोडामा सवार भएर याज्ञिककहाँ पुग्ने हे वायुदेव ! तिम्रा लागि यो गतिलो सोमरस तयार गरिएको छ। यसै निम्ति हामी तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

शुक्रस्याद्य गवाशिर इन्द्रवायू नियुत्वतः। आ यातं पिबतं नरा ॥३॥

हे नेतृत्व प्रदान गर्ने इन्द्र र वायुदेव हो ! तिमीहरू आज घोडामा गाईको दुध मिसिएको तेजस्वी सोमरस पान गर्नका लागि आओ र पान गर।

अयं वां मित्रावरुणा सुतः सोम ऋतावृधा। ममेदिह श्रुतं हवम् ॥४॥

यज्ञको उन्नति गराउने हे मित्र र वरुणदेवहरू हो ! उत्तम रीतिले तयार र शुद्ध गरिएको यो सोमरस तिमीहरूकै लागि प्रस्तुत छ। हाम्रो प्रार्थना सुन।

राजानावनभिद्रुहा ध्रुवे सदस्युत्तमे। सहस्रस्थूण आसाते ॥५॥

आपसमा कहिल्यै द्रोह नगर्ने हे तेजस्वी मित्र र वरुणदेवहरू हो ! हजार खम्बामा स्थिर, सशक्त र उत्तम यस यज्ञमण्डपमा तिमीहरू विराजमान होओ।

ता सम्राजा घृतासुती आदित्या दानुनस्पती। सचेते अनवह्वरम् ॥६॥

राजाको रूपमा रहेका, घिउको आहुति स्वीकार गर्ने, दानशील, अदितिपुत्र मित्र र वरुणदेव कुटिलतारहित साधकहरूलाई सहायता गर्दछन्।

गोमदू षु नासत्याश्वावद्यातमश्विना। वर्ती रुद्रा नृपाय्यम् ॥७॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! हे सत्यका सेवक रुद्रदेवहरू हो ! यज्ञमा नेतृत्व गर्नेहरूले सोमरसको पान गर्दछन्। त्यही सोमरस गाई तथा अश्वले युक्त रथमा तिमीहरू मनग्गे लिएर आओ।

न यत्परो नान्तर आदधर्षद्वृषण्वसू। दुःशंसो मर्त्यो रिपुः ॥८॥

हे धनको वर्षा गराउने अश्विनीकुमारहरू हो ! नजिकटाढा जहाँसुकैका कटुभाषी शत्रुले चोर्न नसक्ने धन हामीलाई प्रदान गर।

ता न आ वोळ्हमश्विना रयिं पिशङ्गसन्दृशम्। धिष्ण्या वरिवोविदम् ॥९॥
हे उत्तम स्तुति गर्न योग्य अश्विनीकुमारहरू हो ! तिमीहरूसित भएको सुनको ऐश्वर्य हामीलाई ल्याइदेऊ।

इन्द्रो अङ्ग महद्भयमभी षदप चुच्यवत्। स हि स्थिरो विचर्षणिः ॥१०॥
युद्धकुशल विश्वद्रष्टा इन्द्रदेवले ठूलो पराजय होला भन्ने डर तुरुन्तै मेटाइदिन्छन्।

इन्द्रश्च मृळयाति नो न नः पश्चादघं नशत्। भद्रं भवाति नः पुरः ॥११॥
इन्द्रदेवले सुख प्रदान गरे भने पापले हामीलाई नाश गर्न सक्दैन। उनी हरेक किसिमले हाम्रो भलो नै गर्दछन्।

इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत्। जेता शत्रून्विचर्षणिः ॥१२॥
शत्रुविजेता, ज्ञानसम्पन्न इन्द्रदेवले सबै तिरबाट हामीलाई ढुक्क बनाइदिऊन्।

विश्वे देवास आ गत शृणुता म इमं हवम्। एदं बर्हिर्नि षीदत ॥१३॥
हे सम्पूर्ण देवताहरू हो ! तिमीहरू यस यज्ञमा आएर कुशका आसनमा बस र हाम्रो यो प्रार्थना सुन।

तीव्रो वो मधुमाँ अयं शुनहोत्रेषु मत्सरः। एतं पिबत काम्यम् ॥१४॥
हे सम्पूर्ण देवताहरू हो ! पवित्रता प्रदान गर्ने यस यज्ञमा आनन्ददायी, कडा र मिठो सोमरस तिमीहरूका लागि तयार गरिएको छ। तिमीहरू सबै आओ र इच्छाअनुसार सोमरस पान गर।

इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा देवासः पूषरातयः। विश्वे मम श्रुता हवम् ॥१५॥
मरुत्समूहको नेता इन्द्रदेव हुन् र त्यस समूहका पोषक पूषादेव हुन्। मरुत्गणले हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गरुन्।

अम्बितमे नदीतमे देवितमे सरस्वति।
अप्रशस्ता इव स्मसि प्रशस्तिमम्ब नस्कृधि ॥१६॥
हे नदी, मातृगण र देवताहरूमा श्रेष्ठ माता सरस्वती ! हामी मूर्ख बालकजस्तै छौं। त्यसैले हामीलाई असल ज्ञान प्रदान गर।

त्वे विश्वा सरस्वति श्रितायूंषि देव्याम्।
शुनहोत्रेषु मत्स्व प्रजां देवि दिदिड्ढि नः ॥१७॥
हे माता सरस्वती ! तिम्रो तेजस्वी आश्रयले सम्पूर्ण जीवन सुखमा छ, त्यसैले हे माता ! पवित्रता प्रदान गर्ने यस यज्ञमा आनन्दित भएर हामीलाई असल सन्तान प्रदान गर।

इमा ब्रह्म सरस्वति जुषस्व वाजिनीवति।
या ते मन्म गृत्समदा ऋतावरि प्रिया देवषु जुह्वति ॥१८॥
हे माता सरस्वती ! अन्न र बल प्रदान गरेर तिमी सन्मार्गमा चल्दछ्यौ। देवतालाई प्रिय लाग्ने गृत्समद ऋषिले बनाएको उत्तम स्तोत्र हामी सुनाउँछौं, तिमी स्वीकार गर।

प्रेतां यज्ञस्य शम्भुवा युवामिदा वृणीमहे। अग्निं च हव्यवाहनम् ॥१९॥
हे मङ्गलकारिणी द्यावापृथ्वीदेवीहरू हो ! हव्यवाहक अग्निदेवका साथ तिमीहरू दुवैलाई हामी वरण गर्दछौं। तिमीहरू हाम्रो प्रार्थना स्वीकार गरेर यज्ञमा आओ।

द्यावा नः पृथिवी इमं सिध्रमद्य दिविस्पृशम्। यज्ञं देवेषु यच्छताम् ॥२०॥
हे द्यावापृथ्वीदेवी हो ! सुखको साधन र आकाश स्पर्श गर्ने हाम्रा यज्ञको हवि आज तिमीहरू दुवैले देवलोकसम्म लगिदेओ।

आ वामुपस्थमद्रुहा देवाः सीदन्तु यज्ञियाः। इहाद्य सोमपीतये ॥२१॥
आपसमा द्रोह नगरीकन रहने हे द्यावापृथ्वीदेवी हो ! आज यस यज्ञमा सोमपान गर्नका निम्ति देवगण तिमीहरूसँगै बसून्।

[सूक्त - ४२]

ऋषि – गृत्समद भार्गवशौनक। **देवता** – शकुन्त। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

कनिक्रदज्जनुषं प्रबुवाण इयर्ति वाचमरितेव नावम्।
सुमङ्गलश्च शकुने भवासि मा त्वा का चिदभिभा विश्व्या विदत् ॥१॥
माझीले नौका चलाएझैं उपदेश दिने चराहरू बारम्बार उत्तम वाणीले प्रेरित गर्दछन्। हे शकुनि हो ! तिमीहरू सबैको भलो गर्ने हौ। तिमीहरूलाई कुनै पनि आक्रमणकारी शत्रुले कुनै खालको पनि दुःख नदियोस्।

मा त्वा श्येन उद्वधीन्मा सुपर्णो मा त्वा विददिषुमान्वीरो अस्ता।
पित्र्यामनु प्रदिशं कनिक्रदत्सुमङ्गलो भद्रवादी वदेह ॥२॥

हे चराहरू हो ! तिमीहरूलाई दुष्ट श्येनले र बलशाली गरुडले नमारुन्। कुनै हतियारधारीले तिमीहरूलाई फेला नपारुन्। यहाँभन्दा दक्षिणतर्फ पनि कल्याणकारी वचन नै उच्चारण गर।

अव क्रन्द दक्षिणतो गृहाणां सुमङ्गलो भद्रवादी शकुन्ते।
मा नः स्तेन ईशत माघशंसो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥३॥

हे चराहरू हो ! तिमीहरू मङ्गल शब्दले गाउँछौ। त्यसैले घरका दक्षिण दिशामा बस्दा पनि कल्याणकारी र प्रिय वचन नै बोल। चोर र दुष्ट व्यक्तिले हामीमाथि अधिकार नगरुन्। असल सन्तानयुक्त भई हामी यस यज्ञमा तिमीहरूको प्रशंसा गरौँ।

[सूक्त – ४३]

ऋषि – गृत्समद भार्गव शौनक। **देवता** – शकुन्त। **छन्द** – जगती अतिशक्वरी अष्टि।

प्रदक्षिणिदभि गृणन्ति कारवो वयो वदन्त ऋतुथा शकुन्तयः।
उभे वाचौ वदति सामगा इव गायत्रं च त्रैष्टुभं चानु राजति ॥१॥

बेलाबखत अन्न खोजी गर्ने शकुनिसमूहले स्तोताझैँ दाहिनेतर्फ बसेर उपदेश दिऊन्। साम गायकले गायत्री र त्रिष्टुप् दुवै छन्दको वाणी उच्चारण गरेझैँ शकुनिहरूले उत्तम बोली बोल्दा रमाइलो लाग्छ।

उद्गातेव शकुने साम गायसि ब्रह्मपुत्र इव सवनेषु शंससि। वृषेव वाजी शिशुमतीरपीत्या सर्वतो नः शकुने भद्रमा वद विश्वतो नः शकुने पुण्यमा वद।

हे चराहरू हो ! तिमीहरू उद्गाताले सामगान गाएझैँ र यज्ञमा ऋत्विकले स्तोत्र उच्चारण गरेझैँ गर्दछौ। घोडीका नजिकै बलियो घोडा गएर हिल्लिएझैँ हे शकुनि ! तिमी चारैतिर हाम्रा लागि कल्याणकारक तथा पुण्यदायक वचन नै बोल।

आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा वद तूष्णीमासीनः सुमतिं चिकिद्धि नः।
यदुत्पतन्वदसि कर्करिर्यथा बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥३॥

हे चराहरू हो ! तिमी जुन बेला बोल्दछौ, त्यस बेला हाम्रो कल्याणको सङ्केत गर्दछौ। तिमी शान्त रहेका बेला हाम्रो बुद्धि सनमार्गमा प्रेरित गर्दछौ। उडिरहेका बेलामा कर्करीझैँ मधुर ध्वनि निकाल्दछौ। हामी सुसन्ततियुक्त भएर यस यज्ञमा तिमीलाई यशोगान गर्दछौँ।

॥इति द्वितीयं मण्डलम् ॥

दोस्रो मण्डल सकियो

ॐ

ओम् भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्।

ऋग्वेद - संहिता

॥अथ तृतीयं मण्डलम्॥

॥तेस्रो मण्डल॥

[सूक्त - १]

ऋषि - विश्वामित्र। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

सोमस्य मा तवसं वक्ष्यग्ने वह्निं चकर्थ विदथे यजध्यै।
देवाँ अच्छा दीद्यद्युञ्जे अद्रिं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिमीले यज्ञका काममा हामीलाई सोमरसवाहक बनाएका छौ, त्यसैले बल पनि प्रदान गर। हे अग्निदेव ! हामी तेजसम्पन्न देवशक्तिको सेवाका लागि ढुङ्गा मिलाएर तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। शरीर बलियो पार्नका लागि तिमी सोम ग्रहण गर।

प्राञ्चं यज्ञं चकृम वर्धतां गीः समिद्भिरग्निं नमसा दुवस्यन्।
दिवः शशासुर्विदथा कवीनां गृत्साय चित्तवसे गातुमीषुः ॥२॥

हे अग्निदेव ! समिधा र हव्य आदिले तिमीलाई बलियो बनाउँदै हामीले यज्ञ सम्पन्न गरेका छौँ। हाम्रा बोलीको विकास होस्। देवताहरूले हामी स्तोतालाई यज्ञ आदि कर्म सिकाएका छन्। त्यसैले हामी स्तोताहरू अग्निदेवलाई स्तुति गर्ने रहर गर्दछौँ।

मयो दधे मेधिरः पूतदक्षो दिवः सुबन्धुर्जनुषा पृथिव्याः।
अविन्दन्नु दर्शतमप्स्व१न्तर्देवासो अग्निमपसि स्वसॄणाम् ॥३॥

अग्निदेव मेधावी, विशुद्ध, बलसम्पन्न र जन्मदेखि नै असल बन्धुत्वभावले युक्त छन्। द्युलोक र पृथ्वीलोकमा सर्वत्र सुख प्रदान गर्दछन्। प्रवाहमान धारा भएका जलमा गुप्त रूपले रहेका दर्शनीय अग्निदेवलाई देवताहरूले यज्ञका लागि खोजेर निकाले।

अवर्धयन्त्सुभगं सप्त यह्वीः श्वेतं जज्ञानमरुषं महित्वा।
शिशुं न जातमभ्यारुरश्वा देवासो अग्निं जनिमन्वपुष्यन् ॥४॥

स्वच्छ धनसम्पत्तिले सम्पन्न भएर उत्पन्न अग्निदेवलाई प्रवाहशील महान् नदीले बढाए। घोडीले लैनो बछेडो हुर्काएझैँ अग्नि उत्पन्न भएपछि देवताहरूले हुर्काईबढाई गरे।

शुक्रेभिरङ्गै रज आततन्वान् क्रतुं पुनानः कविभिः पवित्रैः।
शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो मिमीते बृहतीरनूनाः ॥५॥

स्वच्छ तेजले अन्तरिक्ष व्याप्त गरेर यज्ञ सम्पादक अग्निदेव यजमानलाई पवित्र र स्तुत्य तेजले विशेष शुद्ध गर्दछन्। प्रदीप्त ज्वालारूपी बर्को ओढेका अग्निदेव स्तोताहरूलाई मनग्गे अन्न र चाहिएजति ऐश्वर्ययुक्त सम्पदा दिने गर्दछन्।

वव्राजा सीमनदतीरदब्धा दिवो यह्वीरवसाना अनग्नाः।
सना अत्र युवतयः सयोनीरेकं गर्भं दधिरे सप्त वाणीः ॥६॥

आफैँ ननासिने र हानी पनि नगर्ने खालका अग्निदेव सबैतिर डुल्दछन्। बर्को नओढे पनि नाङ्गो नदेखिने, सधैँ तन्नेरी, एउटै दिव्य स्रोतबाट उत्पन्न, एउटै अग्निरूपी गर्भलाई प्रवाहमान जलका सबै धाराहरूले बोकेका छन्।

स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनौ स्रवथे मधूनाम्।
अस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना मही दस्मस्य मातरा समीची ॥७॥

अग्निका नाना रूपका सङ्गठित किरणहरू फिँजिएछि पोषक रस उत्पन्न हुने स्थानबाट मधुर वर्षा हुन्छ। सबैलाई सन्तुष्ट गराउने किरण यहीँ रहन्छन्। अग्निका मातापिताका रूपमा पृथ्वी र अन्तरिक्ष रहेका छन्।

बभ्राणः सूनो सहसो व्यद्यौद्दधानः शुक्रा रभसा वपूंषि।
श्चोतन्ति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे काव्येन ॥८॥

हे बलका पुत्र अग्निदेव ! सबैबाट धारण गरिने खालका तिमी उज्याला र वेगवान् किरणले प्रकाशामान् छौ। स्तोताहरूले स्तोत्रद्वारा तिमीलाई हुर्काउँदा जलधाराझैं मिठो घिउका पुष्टिकारक धारा बर्साउँदै नुहाइदिन्छन्।

पितुश्चिदूधर्जनुषा विवेद व्यस्य धारा असृजद्वि धेनाः।
गुहा चरन्तं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यह्वीभिर्न गुहा बभूव ॥९॥

जन्मँदा साथ पिताभन्दा तल्लो तहमा रहेको जल प्रदेशलाई अग्निले चिने। अन्तरिक्षका जलधाराले विद्युत् उत्पन्न गरे। अग्निदेव कल्याणकारी मित्र र द्युलोकको जलराशिसँग गोप्य रूपले विचरण गर्दछन्। त्यस बेला अग्निलाई कसैले देख्दैन।

पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभ्रे पूर्वीरेको अधयत्पीप्यानाः।
वृष्णे सपत्नी शुचये सबन्धू उभे अस्मै मनुष्ये३ नि पाहि ॥१०॥

अग्निदेव पिताको काख र माताका गर्भमा हुर्कन्छन्। अग्निदेव केवल औषधि खाएर बढ्दछन्। चाहिएको कुरो वर्षा गराउने अग्निदेव पत्नीसहित याजकलाई चोख्याउने आफन्तजस्तै छन्। हे अग्निदेव ! द्यावापृथिवीमा हामी यजमानलाई रक्षा गर।

उरौ महाँ अनिबाधे ववर्धापो अग्निं यशसः सं हि पूर्वीः।
ऋतस्य योनावशयद्दमूना जामीनामग्निरपसि स्वसॄणाम् ॥११॥

महान् अग्निदेव निर्बाध र विस्तृत पृथ्वीमा बढ्दछन्। त्यहाँ अन्न कमाउने जल समूहले अग्निलाई बढाउँछ। जलको उत्पत्तिस्थानमा रहेका अग्निदेव दिदीबहिनीजस्ता नदीका जलभित्र शान्तिपूर्वक सुतेका हुन्छन्।

अक्रो न बभ्रिः समिथे महीनां दिदृक्षेयः सूनवे भाऋजीकः।
उदुस्त्रिया जनिता यो जजानापां गर्भो नृतमो यह्वो अग्निः ॥१२॥

अग्निदेव सबैका पिताजस्ता जलका गर्भमा गोप्य रूपले बस्ने, मानिसका हितकारी, रणकुशल, आफ्नो सेना पोस्ने, सबैलाई राम्रो लाग्ने र तेजले उज्याला छन्। उनले पुत्रका रूपमा यजमानलाई पोस्ने क्षमता उत्पन्न गरेका छन्।

अपां गर्भं दर्शतमोषधीनां वना जजान सुभगा विरूपम्।
देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन् ॥१३॥

उत्तम ऐश्वर्ययुक्त मदानीले हेर्नमा राम्रा, विशिष्ट रूपका, जल र औषधिका गर्भमा रहने अग्निदेव उत्पन्न गरायो। सम्पूर्ण देवताहरू स्तुत्य, बलशाली र भर्खर जन्मेका अग्निका नजिक स्तुति गर्दै पुगे। उनीहरूले अग्निको राम्रो स्याहार गरे।

बृहन्त इद्भानवो भाऋजीकमग्निं सचन्त विद्युतो न शुक्राः।
गुहेव वृद्धं सदसि स्वे अन्तरपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः ॥१४॥

बिजुलीजस्तो कान्ति भएका, महान् सूर्यदेवको किरणले अथाह समुद्रबाट अमृतरूपी जल दोहन गर्दछन्। गुफाजस्तो गोप्य अन्तरिक्षरूपी घरमा हुर्कने, प्रभासम्पन्न अग्निको आश्रय त्यस जलले प्राप्त गर्दछ।

ईडे च त्वा यजमानो हविर्भिरीडे सखित्वं सुमतिं निकामः।
देवैरवो मिमीहि सं जरित्रे रक्षा च नो दम्येभिरनीकैः ॥१५॥

हे अग्निदेव ! हामी यजमानहरू हव्य आदिले तिम्रो स्तुति राम्ररी गर्दछौं। हामी उत्तम बुद्धिको खोजी गर्दै तिमीसित मित्रता गर्नका लागि बिन्ती गर्दछौं। तिमी देवताहरूका साथमा हामी स्तुति गर्नेहरूको रक्षा गर र दुष्टबाट हामीलाई जोगाऊ।

उपक्षेतारस्तव सुप्रणीतेऽग्ने विश्वानि धन्या दधानाः।
सुरेतसा श्रवसा तुञ्जमाना अभि ष्याम पृतनायूँरदेवान् ॥१६॥

हे असल नियममा चल्ने अग्निदेव ! तिम्रा आश्रयमा रहने हामीहरू सबै खालका धनले सम्पन्न हुँदै, तिम्रो कृपाले दरिला हुन्छौं। हामी असल पोसिलो अन्नले सम्पन्न भएर देवताविरोधी शत्रुलाई पराजित गर्न सकौं।

आ देवानामभवः केतुरग्ने मन्द्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान्।
प्रति मर्तां अवासयो दमूना अनु देवान्रथिरो यासि साधन् ॥१७॥

हे अग्निदेव ! तिमी देवकार्यका प्रतीकका रूपमा अत्यन्त सुन्दर देखिन्छौ। तिमी सम्पूर्ण स्तोत्रका ज्ञाता हौ। मानिसलाई तिमी आफ्ना घरमा आश्रय दिन्छौ। राम्रो रथमा यात्रा गर्ने तिमी देवताहरूका कार्यको अनुसरण गर्दछौ।

नि दुरोणे अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद विदथानि साधन्।
घृतप्रतीक उर्विया व्यद्यौदग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान् ॥१८॥

अविनाशी र दीप्तिमान् अग्निदेव यज्ञका साधनको रूपमा प्रयुक्त हुन्छन् र मानिसका घरमा रहन्छन्। उनी सम्पूर्ण स्तोत्रका ज्ञाता हुन्। घिउले उजिल्याइएका अग्निदेवको शरीर विशेष राम्रो देखिन्छ।

आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिरूतिभिः सरण्यन्।
अस्मे रयिं बहुलं सन्तरुत्रं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः ॥१९॥

हे सबैतिर घुम्न सक्ने, महान् अग्निदेव ! तिमी आफ्नो मङ्गलदायी मैत्री र रक्षण सामर्थ्यका साथ हामीकहाँ आऊ। हामीलाई आपद्रहित, उत्तम स्तुति गर्न सक्ने र यशस्वी धन मनग्गे मात्रामा प्रदान गर।

एता ते अग्ने जनिमा सनानि प्र पूर्व्याय नूतनानि वोचम्।
महान्ति वृष्णे सवना कृतेमा जन्मञ्जन्मन् निहितो जातवेदाः ॥२०॥

हे अग्निदेव ! सनातन र नयाँ स्तोत्रले पुराना पुरुषका रूपमा तिम्रो स्तुति गरिन्छ। जन्म लिने सबै प्राणीहरूसित रहने हे शक्तिशाली अग्निदेव ! तिम्रा निमित्त हामीले महान् यज्ञ सम्पन्न गरेका छौँ।

जन्मञ्जन्मन् निहितो जातवेदा विश्वामित्रेभिरिध्यते अजस्रः।
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम ॥२१॥

सबै प्राणीभित्र रहने, सबै प्राणीलाई चिन्ने, अग्निदेवलाई विश्वामित्रका वंशजले सधैँ प्रदीप्त गर्दछन्। हामी यजनीय अग्निदेवका हितकारी कृपाको अनुसरण गरौँ।

इमं यज्ञं सहसावन् त्वं नो देवत्रा धेहि सुक्रतो रराणः।
प्र यंसि होतर्बृहतीरिषो नोऽग्ने महि द्रविणमा यजस्व ॥२२॥

हे बलशाली र उत्तम कर्म भएका अग्निदेव ! हाम्रो हव्यले खुसी भएर हाम्रो यज्ञ सबै देवताकहाँ पुऱ्याइदेऊ। हे देवताहरूलाई बोलाइदिने अग्निदेव ! हामीलाई मनग्गे अन्न आदि प्रदान गर। हामीलाई अकुत धनले सम्पन्न गराऊ।

इडामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥२३॥

हे अग्निदेव ! यज्ञ आदि कार्यका लागि, अनेकौँ सत्कर्मका लागि र गाईको स्याहारका लागि उचित भूमि हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा पुत्रले सन्तान बढाऊन्। तिम्रो सद्बुद्धि हामीलाई पनि प्राप्त होस्।

[सूक्त - २]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – वैश्वानर अग्नि। **छन्द** – जगती।

वैश्वानराय धिषणामृतावृधे घृतं न पूतमग्नये जनामसि।
द्विता होतारं मनुषश्च वाघतो धिया रथं न कुलिशः समृण्वति ॥१॥

सत्यको रक्षा गर्ने वैश्वानर अग्निदेवलाई हामी घिउजस्तै पवित्र स्तुति गर्दछौँ। मानिस र देवताको आह्वान गर्ने ऋत्विक्हरू अग्निदेवलाई आआफ्नो बुद्धिअनुसार दुई रूपमा कालिगडले रथ सिँगारेझैँ सिँगार्दछन्।

स रोचयज्जनुषा रोदसी उभे स मात्रोरभवत्पुत्र ईड्यः।
हव्यवाडग्निरजरश्चनोहितो दूडभो विशामतिथिर्विभावसुः ॥२॥

जन्मनासाथ अग्निदेवले द्यावापृथिवी प्रकाशित गराउँछन्। अग्निदेव पितामातारूपी द्यावापृथिवीका योग्य पुत्र हुन्। हव्यवाहक, अजर, अन्नरूपी धनले सम्पन्न र प्रकाशका अटल राशि अग्निदेव मानिसका अतिथिका रूपमा पूजनीय छन्।

ऋत्वा दक्षस्य तरुषो विधर्मणि देवासो अग्निं जनयन्त चित्तिभिः ।
रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महामत्यं न वाजं सनिष्यन्नुप ब्रुवे ॥३॥

बल र काम गर्ने जाँगर भएका दिव्यपुरुषले कर्म र ज्ञानका प्रभावले यज्ञमा अग्नि उत्पन्न गराउँछन् । हामी अन्नका खोजीमा लाग्दा भारी बोक्ने घोडाको प्रशंसा गरेझैं महान् तेजस्वी अग्निदेवलाई स्तुति गर्दछौं ।

आ मन्द्रस्य सनिष्यन्तो वरेण्यं वृणीमहे अह्रयं वाजमृग्मियम् ।
रातिं भृगूणामुशिजं कविक्रतुमग्निं राजन्तं दिव्येन शोचिषा ॥४॥

प्रशंसनीय अन्नका आशाले हामी भृगु वंशीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्ने, खोजेको कुरो पुऱ्याइदिने, ज्ञानसम्पन्न दिव्य तेजले प्रकाशित हुने, स्तुति गर्न योग्य, वरण गर्न योग्य र उज्ज्वल अग्निदेवलाई स्वीकार गर्दछौं ।

अग्निं सुम्नाय दधिरे पुरो जना वाजश्रवसमिह वृक्तबर्हिषः ।
यतस्रुचः सुरुचं विश्वदेव्यं रुद्रं यज्ञानां साधदिष्टिमपसाम् ॥५॥

यजमानहरू सजिलो खालको कुशको आसन ओछ्याएर, सुरो हातमा लिएर बस्तछन् । अन्न र बलले युक्त, उत्तम, प्रकाशमान्, सम्पूर्ण देवताका हितकारी, दुःखनाशक र यज्ञ आदिमा असल कर्म गर्न सघाउने अग्निदेवलाई उनीहरू पहिले स्थापित गर्दछन् ।

पावकशोचे तव हि क्षयं परि होतर्यज्ञेषु वृक्तबर्हिषो नरः ।
अग्ने दुव इच्छमानास आप्यमुपासते द्रविणं धेहि तेभ्यः ॥६॥

हे पवित्र, प्रकाशसम्पन्न, होतारूपी अग्निदेव ! तिम्रो सेवा गर्ने यजमानरूपी असल पुरुष यज्ञशालामा कुशको आसन ओछ्याएर स्तुति गर्दछन् । तिनीहरूलाई धन देऊ ।

आ रोदसी अपृणदा स्वर्महज्जातं यदेनमपसो अधारयन् ।
सो अध्वराय परि णीयते कविरत्यो न वाजसातये चनोहितः ॥७॥

भर्खर उत्पन्न अग्निलाई यजमानले धारण गरेपछि अग्निले आफ्नो तेजयुक्त प्रकाश द्यावापृथिवी र विस्तृत अन्तरिक्षमा व्याप्त गराए । अन्न पाउने आशाले यज्ञका लागि सज्जित अश्वजस्ता अन्न प्रदान गर्ने र मेधावी अग्निदेव चारै दिशाबाट ल्याइन्छन् ।

नमस्यत हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत दम्यं जातवेदसम् ।
रथीर्ऋतस्य बृहतो विचर्षणिरग्निर्देवानामभवत्पुरोहितः ॥८॥

हे ऋत्विक्हरू हो ! रथी र विराट् यज्ञका साक्षी अग्निदेव अरू देवताहरूका अगुवाका रूपमा स्थापित भएका छन् । यस्ता हव्यभक्षक, उत्तम यज्ञ सम्पादन गर्नमा कुशल, संयममा रहन सक्ने संसारको ज्ञान भएका अग्निलाई नमस्कार गर्दै सेवा गर ।

तिस्रो यह्वस्य समिधः परिज्मनोऽग्नेरपुनन्नुशिजो अमृत्यवः ।
तासामेकामदधुर्मर्त्ये भुजमु लोकमु द्वे उप जामिमीयतुः ॥९॥

खोजिहिँड्ने देवताहरूले सर्वत्र व्याप्त अग्निदेवका लागि तीन वटा विशेष पवित्र समिधा तयार गराए । रक्षणशील तीनमध्ये एकलाई मृत्युलोकमा र बाँकी दुईलाई उनैका दुई लोकमा स्थापित गरे ।

विशां कविं विश्पतिं मानुषीरिषः सं सीमकृण्वन्त्स्वधितिं न तेजसे ।
स उद्वतो निवतो याति वेविषत्स गर्भमेषु भुवनेषु दीधरत् ॥१०॥

अन्नको खोजी गर्ने मानवरूपी प्रजाले तेज अस्त्रको भैं आफ्ना पालक मेधावी अग्निको स्याहार गरे । अग्निदेव उच्च र निम्न प्रदेशमा व्याप्त रहने गर्दछन् । सबै लोकलाई उनैले गर्भधारण गराए ।

स जिन्वते जठरेषु प्रजज्ञिवान्वृषा चित्रेषु नानदन्न सिंहः ।
वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना दयमानो वि दाशुषे ॥११॥

वैश्वानर अग्निदेव अत्यन्त बलशाली र अमरणशील भएर यजमानलाई उत्तम धन र रत्न दिन्छन् । उनी अत्यन्त ज्ञानसम्पन्न र खोजेको कुरो उपलब्ध गराउँदै मानिसका पेटमा हुर्किएर सिंहको जस्तो अनौठो गर्जना गर्दछन् ।

वैश्वानरः प्रत्नथा नाकमारुहद्दिवस्पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः ।
स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनं समानमज्मं पर्येति जागृविः ॥१२॥

उत्तम स्तोत्रले स्तुति गरिने वैश्वानर अग्निदेव अन्तरिक्षमा छँदै द्युलोकका पिठ्युँमा चढ्न पुग्दछन्। पहिलेको जस्तै उनी प्राणीहरू पालिने पदार्थ उत्पन्न गर्दछन्। सधैँ जागा रहेर साबिक मार्गबाट भ्रमणशील भइरहन्छन्।

ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्य१मा यं दधे मातरिश्वा दिवि क्षयम् ।
तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे सुदीतिमग्निं सुविताय नव्यसे ॥१३॥

यज्ञको पालन गर्ने, यज्ञ गरिने, मेधावी, स्तुति गर्न योग्य र द्युलोक निवासी अग्निलाई वायुदेवले धारण गरे। विभिन्न मार्गमा हिँड्ने, दीप्तिमान् ज्वाला भएका, उत्तम प्रकाशले युक्त अग्निदेवसित हामी नयाँ र असल साधनको माग गर्दछौँ।

शुचिं न यामन्निषिरं स्वर्दृशं केतुं दिवो रोचनस्थामुषर्बुधम् ।
अग्निं मूर्धानं दिवो अप्रतिष्कुतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत् ॥१४॥

अत्यन्त शुद्ध, यज्ञमा जाने, सबैतिर देख्ने, आकाशका झन्डाजस्ता, सधैँका ज्योतिपुञ्ज, उषाकालमै जाग्ने, अन्नका धनी र महान् अग्निदेवलाई हामी नमस्कार र प्रार्थना गर्दछौँ।

मन्द्रं होतारं शुचिमद्वयाविनं दमूनसमुक्थ्यं विश्वचर्षणिम् ।
रथं न चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुर्हितं सदमिद्राय ईमहे ॥१५॥

खुसी प्रदान गर्ने, देवतालाई बोलाइदिने, सधैँका शुद्ध, कुटिलताविहीन, शत्रु दमन गर्ने, स्तुति गर्न योग्य, विश्वद्रष्टा, रथजस्तै विलक्षण शोभा भएका, हेर्नमा राम्रा, मानिसको हित गर्ने अग्निदेवसित हामी ऐश्वर्य माग गर्दछौँ।

[सूक्त - ३]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – वैश्वानर अग्नि। **छन्द** – जगती।

वैश्वानराय पृथुपाजसे विपो रत्ना विधन्त धरुणेषु गातवे ।
अग्निर्हि देवाँ अमृतो दुवस्यत्यथा धर्माणि सनता न दूदुषत् ॥१॥

ज्ञानी स्तोताहरू सन्मार्ग अनुसरण गर्नका लागि यज्ञमा व्यापक बलले युक्त वैश्वानर अग्निदेवलाई सेवा गर्दछन्। अमर अग्निदेव हव्य आदि पुऱ्याएर देवताहरूको सेवा गर्दछन्। त्यसैले यस सनातन धर्मले कहिल्यै पनि प्रदूषण उत्पन्न गराउँदैन। X 61

अन्तर्दूतो रोदसी दस्म ईयते होता निषत्तो मनुषः पुरोहितः ।
क्षयं बृहन्तं परि भूषति द्युभिर्देवेभिरग्निरिषितो धियावसुः ॥२॥

सुन्दर अग्निदेव, होता र दूतका रूपमा द्युलोक र पृथ्वीलोकमा सञ्चरित हुन्छन्। देवताहरूबाट प्रेरित ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव मानिसहरूका बीचमा पुरोहितका रूपमा अधिष्ठित भएर आफ्ना तेजले महान् यज्ञशालालाई सुशोभित गर्दछन्।

केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रासो अग्निं महयन्त चित्तिभिः ।
अपांसि यस्मिन्नधि संदधुर्गिरस्तस्मिन्त्सुम्नानि यजमान आ चके ॥३॥

मेधावीहरू यज्ञको ध्वजा र साधनरूपी अग्निदेवको पूजा आआफ्नो ज्ञान र कर्मले गर्दछन्। स्तोताहरूले कर्म अर्पित गर्ने अग्निमा यजमान सुखको खोजी गर्दछन्।

पिता यज्ञानामसुरो विपश्चितां विमानमग्निर्वयुनं च वाघताम् ।
आ विवेश रोदसी भूरिवर्पसा पुरुप्रियो भन्दते धामभिः कविः ॥४॥

अग्निदेव यज्ञलाई पालपोस गर्ने पिताजस्तै हुन्। उनी स्तोताहरूका प्राणदाता र ऋत्विक्हरूको हव्यका वाहक हुन्। अग्निदेव विभिन्न रूपमा द्यावापृथिवीमा प्रवेश हुन्छन्। धेरैका प्रिय र मेधावी अग्निदेव आफ्नै तेजले प्रदीप्त हुन्छन्।

चन्द्रमग्निं चन्द्ररथं हरिव्रतं वैश्वानरमप्सुषदं स्वर्विदम् ।
विगाहं तूर्णिं तविषीभिरावृतं भूर्णिं देवास इह सुश्रियं दधुः ॥५॥

तेजस्वी रथ भएका, चाँडो काम गर्ने, जलमा निवास गर्ने र सबै कुरो जान्ने अग्निदेव चन्द्रजस्तै छन्। सर्वत्र व्यापक, चाँडो गतिमा हिँड्ने, विभिन्न किसिमको बल भएका, भरणपोषण गर्ने र राम्रो सौन्दर्य भएका वैश्वानर अग्निदेवलाई देवताहरूले यस लोकमा स्थापित गराए।

अग्निर्देवेभिर्मनुषश्च जन्तुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुपेशसं धिया।
रथीरन्तरीयते साधदिष्टिभिर्जीरो दमूना अभिशस्तिचातनः ॥६॥

यज्ञको साधनजस्ता कर्ममा कुशल अग्निदेव ऋत्विक्‌हरूबाट सञ्चालित यजमानको यज्ञ सम्पन्न गराउँछन्। सर्वत्र गतिमान्, शीघ्रगामी, दानशील, शत्रुनाशक अग्निदेव द्यावापृथिवीका बीचमा यात्रा गर्दछन्।

अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुन्यूर्जा पिन्वस्व समिषो दिदीहि नः।
वयांसि जिन्व बृहतश्च जागृव उशिग्देवानामसि सुक्रतुर्विपाम् ॥७॥

हामी लामो आयु र असल सन्तान प्राप्तिका लागि अग्निदेवलाई स्तुति गर्दछौँ। हे अग्निदेव ! हामीलाई सबल बनाऊ र अन्न प्रदान गर। हे चेतनमय अग्निदेव ! असल यजमानलाई लामो आयुले सम्पन्न गराऊ। तिमी असल काम गर्ने सज्जन र देवताका लागि तिमी प्रिय छौ।

विश्पतिं यह्वमतिथिं नरः सदा यन्तारं धीनामुशिजं च वाघताम्।
अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे ॥८॥

मानिस आफ्नो उन्नतिका लागि पालन कर्ताका रूपमा, महान् अतिथिका रूपमा पूजनीय र बुद्धिका प्रेरक ऋत्विक्‌हरूका प्रिय यज्ञको प्राणस्वरूप, ज्ञानका खानी अग्निदेवलाई नमस्कारपूर्वक पूजा गर्दछन्।

विभावा देवः सुरणः परि क्षितीरग्निर्बभूव शवसा सुमद्रथः।
तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो वयमुप भूषेम दम आ सुवृक्तिभिः ॥९॥

स्तुति गर्न योग्य, असल रथी, दीप्तिसम्पन्न, दिव्यगुणसम्पन्न अग्निदेव आफ्नो बल सम्पूर्ण प्रजामा व्याप्त गराउँछन्। अनेकौँलाई पालनपोषण गर्ने अग्निदेवका सम्पूर्ण कर्मलाई हामी घरमै बसेर असल स्तोत्रले सजाउँछौँ।

वैश्वानर तव धामान्या चके येभिः स्वर्विदभवो विचक्षण।
जात आपृणो भुवनानि रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना ॥१०॥

हे दूरदर्शी वैश्वानर अग्निदेव ! तिमी जुन तेजले सर्वज्ञाता भयौ, हामी तिनको स्तुति गर्दछौँ। हे अग्निदेव ! उत्पन्न भएर तिमीले द्यावा पृथिवी र सम्पूर्ण लोकलाई प्रकाशले पूर्ण गरेका छौ। तिमी आफ्ना शक्तिले सम्पूर्णलाई नै ओगट्न सक्षम छौ।

वैश्वानरस्य दंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः।
उभा पितरा महयन्नजायताग्निर्द्यावापृथिवी भूरिरेतसा ॥११॥

वैश्वानर अग्निदेवका उत्तम कर्मले यजमानलाई महान् ऐश्वर्य प्राप्त हुन्छ। उत्तम यज्ञ आदि कर्मको रहर गर्ने यजमानलाई विशिष्टतम ज्ञानका खानी अग्निदेव धन आदि दान गर्दछन्। अग्निदेव आफ्नो प्रशस्त बलले मातापिताजस्ता द्यावापृथिवीलाई प्रतिष्ठा प्रदान गर्दै उत्पन्न भएका छन्।

[सूक्त - ४]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – आप्रीसूक्त। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

समित्समित्सुमना बोध्यस्मे शुचाशुचा सुमतिं रासि वस्वः।
आ देव देवान्यजथाय वक्षि सखा सखीन्त्सुमना यक्ष्यग्ने ॥१॥

समिधाले राम्रोसित प्रदीप्त हुने हे अग्निदेव ! असल मनले हामीलाई सचेत गराऊ। अत्यन्त पवित्र तेजयुक्त भएर हामीलाई उल्लसित मनले धन प्रदान गर। हे अग्निदेव ! तिमी देवताहरूलाई यज्ञका निमित्त बोलाऊ। तिमी देवताहरूका सखाजस्तै हौ। तिमी प्रसन्न मनले मित्रदेवको यजन गर।

यं देवासस्त्रिरहन्नायजन्ते दिवेदिवे वरुणो मित्रो अग्निः।
सेमं यज्ञं मधुमन्तं कृधी नस्तनूनपाद्धृतयोनिं विधन्तम् ॥२॥

वरुण, मित्र, अग्नि आदि देवताहरू तनूनपाद् यज्ञदेवलाई दिनको तीन पटक दैनिक पूजा गर्दछन्। घिउका आधारमा पुष्ट हुने, देवताहरूलाई सन्तुष्ट गराउने, यस यज्ञलाई मधुरताले परिपूर्ण गराउने उनै तनूनपाद् देवता हुन्।

प्र दीधितिर्विश्ववारा जिगाति होतारमिळः प्रथमं यजध्यै।
अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्यै स देवान्यक्षदिषितो यजीयान् ॥३॥

हाम्रो स्तुति सबैभन्दा पहिले वरण गर्न योग्य होतारूपी अग्निदेवका नजिक जाओस्। वन्दना गर्नका

लागि हामी उनै बलशाली अग्निदेवका नजिक स्तुतिका साथै जाऔँ। हामी पूजनीय देवताहरूबाट प्रेरित भएर यजन गरौँ।

ऊर्ध्वो वां गातुरध्वरे अकार्यूर्ध्वा शोचींषि प्रस्थिता रजांसि।
दिवो वा नाभा न्यसादिहोता स्तृणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ॥४॥

नाभिकेन्द्रका मध्य होताका रूपमा अग्नि स्थापित छन्। देवताहरूले युक्त अग्निलाई हामी कुश फिँजाउँछौँ। तिमीहरू दुवैका ज्वाला अन्तरिक्षमा धेरै माथिसम्म पुग्छन्। हामीले उँभो लगाउने यज्ञरूपी मार्गको आश्रय लिएका छौँ।

सप्त होत्राणि मनसा वृणाना इन्वन्तो विश्वं प्रति यन्नृतेन।
नृपेशसो विदथेषु प्र जाता अभीऽ१मं यज्ञं वि चरन्त पूर्वीः ॥५॥

यज्ञद्वारा समस्त जगत्लाई नै पुष्ट गराउने देवताहरू आफ्नै मनका रहरले सात जना होतासहित यज्ञतर्फ गमन गर्दछन्। मनुष्यको जस्तै रूप भएका धेरै देवताहरू प्रकट भएर यज्ञका चारैतिर विचरण गर्दछन्।

आ भन्दमाने उषसा उपाके उत स्मयेते तन्वा३ विरूपे।
यथा नो मित्रो वरुणो जुजोषदिन्द्रो मरुत्वाँ उत वा महोभिः ॥६॥

स्तुति गर्न योग्य, भिन्न रूप भएता पनि नजिकै रहने उषा र रात्रि प्रकाशित शरीरले युक्त भएर आगमन गरून्। मित्र, वरुण र मरुत्हरूले युक्त भएर इन्द्रदेवले जुन रूपमा हामीमाथि कृपा गर्दछन्, उसै रूपलाई उनीहरू दुवैले तेजयुक्त भएर धारण गरून्।

दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति।
ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥७॥

दिव्य र प्रधान अग्निरूप दुवै होतालाई हामी सन्तुष्ट गर्दछौँ। अन्नवान् र यज्ञको रहर गर्ने सात ऋत्विक्हरू पनि यी दुवैलाई हविष्यान्नले खुसी पार्दछन्। व्रत पालन गर्ने तेजस्वी ऋत्विक्हरू यज्ञको अनुसरण गर्ने व्रत नै सत्य हो भन्दछन्।

आ भारती भारतीभिः सजोषा इडा देवैर्मनुष्येभिरग्निः।
सरस्वती सारस्वतेभिरर्वाक् तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं सदन्तु ॥८॥

भरणपोषण गर्ने शक्तिका साथमा भारतीदेवी हाम्रा यज्ञमा आऊन्। मानिसहरूका साथमा इडादेवी पनि यस दिव्य अग्निका नजिक आऊ। सारस्वत् वाणीशक्तिसँग सरस्वती देवी पनि आऊन्। यी तीनै देवीहरू आएर कुशका आसनमा बसून्।

तन्नस्तुरीपमध पोषयित्नु देव त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व।
यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो युक्तग्रावा जायते देवकामः ॥९॥

हे त्वष्टादेव ! तिमी आनन्दी मनले हामीलाई बल र पुष्टियुक्त वीर्य प्रदान गर। त्यसले वीर, कर्मठ, कौशलयुक्त, सोम सिद्ध गर्ने र देवत्वको कामना गर्ने पुत्र उत्पन्न होस्।

वनस्पतेऽव सृजोप देवानग्निर्हविः शमिता सूदयाति।
सेदु होता सत्यतरो यजाति यथा देवानां जनिमानि वेद ॥१०॥

हे वनका स्वामी ! तिमी देवताहरूलाई हामीकहाँ ल्याऊ। हे पापनाशक अग्निदेव ! हाम्रो हवि देवताहरूकहाँ पुऱ्याऊ। सत्यको व्रत पालन गर्ने अग्निदेवले देवताका सबै कर्म जानेका छौ।

आ याह्यग्ने समिधानो अर्वाङिन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः।
बर्हिर्न आस्तामदितिः सुपुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्ताम् ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिमी राम्ररी समिधासम्पन्न भएर इन्द्रदेव र छिटो हिँड्ने देवताहरूसँग एउटै रथमा बसेर हामीतिर आऊ। उत्तम पुत्र भएकी अदिति हाम्रा कुशमा बसून्। उत्तम आहुतिले अमर देवताहरू सन्तुष्ट होऊन्।

[सूक्त - ५]

ऋषि - विश्वामित्र। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्रत्यग्निरुषसश्चेकितानोऽबोधि विप्रः पदवीः कवीनाम्।
पृथुपाजा देवयद्भिः समिद्धोऽप द्वारा तमसो वह्निरावः ॥१॥

अग्निदेव उषालाई चिन्दछन्। मेधावी अग्निदेव क्रान्तदर्शी ज्ञानीका मार्गमा जान चेतन भएका छन्। अत्यन्त तेजस्वी अग्निदेव देवत्व प्राप्त गर्ने रहर भएका व्यक्तिबाट प्रदीप्त भएर अन्धकारबाट मुक्ति प्रदान गर्दछन्।

प्रेद्धग्निर्वावृधे स्तोमेभिर्गीर्भिः स्तोतृणां नमस्य उक्थैः ।
पूर्वीर्ऋतस्य सदृशश्चकानः सं दूतो अद्यौदुषसो विरोके ॥२॥

पूज्य अग्निदेव स्तोताहरूको वाणी, मन्त्र र स्तोत्रले प्रबुद्ध हुन्छन्। देवताका दूतरूपी अग्निदेव अनेकौं यज्ञमा दीप्तिमान् हुने इच्छाले चेतन भएर उषाकालमा विशेष प्रकाश सम्पन्न हुन्छन्।

अधाय्यग्निर्मानुषीषु विक्ष्वपां गर्भो मित्र ऋतेन साधन्।
आ हर्यतो यजतः सान्वस्थादभूदु विप्रो हव्यो मतीनाम् ॥३॥

यजमानका मित्रजस्ता अग्निदेव यज्ञबाट उनीहरूले खोजेको पुऱ्याइदिन्छन्। जलका गर्भमा रहने अग्निदेव मानिसका बीचमा स्थापित गरिन्छन्। इष्ट र पूज्य अग्निदेव उच्च स्थानमा स्थित हुन्छन्। मेधावी अग्निदेव स्तुति र हव्यद्वारा यजन गर्न योग्य छन्।

मित्रो अग्निर्भवति यत्समिद्धो मित्रो होता वरुणो जातवेदाः ।
मित्रो अध्वर्युरिषिरो दमूना मित्रः सिन्धूनामुत पर्वतानाम् ॥४॥

समिधाले जागृत हुने अग्निदेव मित्र हुन्। मित्र, होता र सबै प्राणीका ज्ञाता वरुण उनै हुन्। मित्र, दानशील अध्वर्यु र प्रेरक वायु उनै हुन्। नदी र पर्वतका मित्र उनै हुन्।

पाति प्रियं रिपो अग्रं पदं वेः पाति यह्वश्चरणं सूर्यस्य ।
पाति नाभा सप्तशीर्षाणमग्निः पाति देवानामुपमादमृष्वः ॥५॥

अत्यन्त सुन्दर अग्निदेव विशाल पृथ्वीका हितकारी र असल स्थानलाई रक्षा गर्दछनन्। महान् सूर्यदेवको परिभ्रमण स्थानलाई उनी रक्षा गर्छन्। अन्तरिक्षमा मरुत्हरूको रक्षा पनि उनै गर्दछन् र देवताहरूलाई आनन्दित गराउने यज्ञको रक्षा पनि उनैले गर्दछन्।

ऋभुश्चक्र ईड्यं चारु नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान्।
ससस्य चर्म घृतवत्पदं वेस्तदिदग्नी रक्षत्यप्रयुच्छन् ॥६॥

अग्निदेव सुषुप्त रहे पनि रूप तेजस्वी हुन्छ। सम्पूर्ण महान् कार्यका ज्ञाता, दीप्तिमान् र प्रशंसनीय अग्निदेव सुन्दर जल उत्पन्न गराउँदै तत्परतापूर्वक त्यसको रक्षा गर्दछन्।

आ योनिमग्निर्घृतवन्तमस्थात्पृथुप्रगाणमुशन्तमुशानः ।
दीद्यानः शुचिर्ऋष्वः पावकः पुनः पुनर्मातरा नव्यसी कः ॥७॥

तेजस्वी र स्तुत्य अग्निदेव आफूखुसी आफ्नो प्रिय गोप्य स्थानमा रहन्छन्। दीप्तिमान्, शुद्ध, महान् र पवित्र अग्निदेव आफ्ना मातापितारूपी पृथ्वी र द्युलोकलाई बारम्बार नयाँ बनाइरहन्छन्।

सद्यो जात ओषधीभिर्ववक्षे यदी वर्धन्ति प्रस्वो घृतेन ।
आप इव प्रवता शुम्भमाना उरुष्यदग्निः पित्रोरुपस्थे ॥८॥

जन्मनासाथै अग्निदेवलाई औषधिले धारण गरेपछि मार्गमा प्रवाहित जलजस्तै शुभ्र औषधि जलबाट पोषित हुँदै फलदायक बन्छन्। अग्निदेवले आफ्ना मातापितारूपी पृथिवी र द्युलोकका बीचमा बढेर हाम्रो रक्षा गरून्।

उदु ष्टुतः समिधा यह्वो अद्यौद्वर्ष्मन्दिवो अधि नाभा पृथिव्याः ।
मित्रो अग्निरीड्यो मातरिश्वा दूतो वक्षद्यजथाय देवान् ॥९॥

हामीले स्तुति गर्दा अग्निदेव पृथ्वीमा प्रतिष्ठित भएर द्युलोकमा प्रकाशित भएका छन्। अग्निदेव सबैका लागि मित्रजस्तै, सबैबाट स्तुति गरिने योग्य र अरणीबाट उत्पन्न हुने गरेका छन्। अग्निदेव देवताहरूका दूतझैं प्रतिष्ठित भएर यज्ञका लागि देवताहरूलाई राम्ररी बोलाऊन्।

उदस्तम्भीत्समिधा नाकमृष्वो३ ग्निर्भवन्नुत्तमो रोचनानाम्।
यदी भृगुभ्यः परि मातरिश्वा गुहा सन्तं हव्यवाहं समीधे ॥१०॥

मातरिश्वाले भृगुका लागि गुफामा रहेका हव्यवाहक अग्निलाई प्रज्वलित गराएपछि तेजस्वीहरूमा रोज्न योग्य र महान् उनै अग्निदेवले आफ्ना दिव्य तेजले सूर्यलाई पनि अचम्म गराइदिए।

इडामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञ आदि कार्यका लागि, अनेकौं सत्कर्मका लागि र गाईको पोषणका लागि उचित भूमि हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा पुत्रले सन्तान बढाऊन्। तिम्रो सद्बुद्धि हामीलाई पनि प्राप्त होस्।

[सूक्त – ६]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देवयन्तः।
दक्षिणावाड्वाजिनी प्राच्येति हविर्भरन्त्यग्नये घृताची ॥१॥

हे स्तोताहरू हो ! मन्त्रयुक्त स्तोत्रका साथ देवताको यजनमा प्रयोग हुने सुरो लिएर आओ। अन्नले भरिएको सुरो दक्षिण दिशाबाट ल्याएर पूर्व दिशामा हवि र घिउले भरेर अग्नितर्फ ल्याउनुपर्दछ।

आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अध नु प्रयज्यो।
दिवश्चिदग्ने महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्तजिह्वा ॥२॥

हे अग्निदेव ! जन्मका साथै तिमी द्युलोक र पृथ्वीलाई परिपूर्ण गराउँछौ। हे यजनका लागि योग्य अग्निदेव ! तिमी आफ्नै महिमाले नै द्यावा, पृथिवी र अन्तरिक्षभन्दा महान् भएका छौ। तिम्रा अंशरूपी सात ज्वालाले युक्त किरण स्तुत्य होस्।

द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियासो नि होतारं सादयन्ते दमाय।
यदी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीडते शुक्रमर्चिः ॥३॥

हे होता अग्निदेव ! देवत्वको आशाले हविष्यान्नबाट युक्त भएर यजमानहरू तेजस्वी ज्वालाको स्तुति गर्दछन्। त्यस बेला द्युलोक, पृथिवी र यजनीय देवताहरू यज्ञको सफलताका लागि तिमीलाई स्थापना गर्दछन्।

महान्त्सधस्थे ध्रुव आ निषत्तोऽन्तर्द्यावा माहिने हर्यमाणः।
आस्क्रे सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्दुघे उरुगायस्य धेनू ॥४॥

याजकका प्रिय, महान् अग्निदेव तेजस्वितापूर्वक द्यावा र पृथिवीका बीचमा आफ्नो महिमामय स्थानमा अविचल रूपमा स्थित हुन्छन्। सौताजस्तै एकापसमा आबद्ध, अमृत उत्पादन गर्ने द्यावा र पृथिवी महान् अग्निदेवका लागि दुधालु गाईजस्तै छन्।

व्रता ते अग्ने महतो महानि तव क्रत्वा रोदसी आ ततन्थ।
त्वं दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ चर्षणीनाम् ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी महान् छौ। तिम्रो कर्म महान् छ। तिमीले यज्ञ आदि कर्मबाट द्यावापृथिवीलाई विस्तृत गराउने देवताका दूतका रूपमा सम्मानित छौ। हे बलशाली अग्निदेव ! तिमी जन्मदेखि नै याजकहरूका नेता हौ।

ऋतस्य वा केशिना योग्याभिर्घृतस्नुवा रोहिता धुरि धिष्व।
अथा वह देवान्देव विश्वान्त्स्वध्वरा कृणुहि जातवेदः ॥६॥

दीप्तिमान् अग्निदेव ! धेरै जगर भएका, लगाम लगाइएका, तेजसम्पन्न, राता अश्व यज्ञका लागि रथका धुरीमा आबद्ध गर। त्यसपछि सबै देवताहरूलाई बोलाएर ल्याऊ। हे सर्वभूत ज्ञाता अग्निदेव ! देवताहरूलाई हाम्रा महान् यज्ञसित सम्बन्धित गराऊ।

दिवश्चिदा ते रुचयन्त रोका उषो विभातीरनु भासि पूर्वीः।
अपो यदग्न उशधग्वनेषु होतुर्मन्द्रस्य पनयन्त देवा ॥७॥

हे अग्निदेव ! वनको जल शोषण गर्दा तिम्रो दीप्ति सूर्यभन्दा बढी तेजिलो हुन्छ। तिमी कान्तिसम्पन्न उषाका पछिपछि टड्कारै देखिन्छौ। विद्वान् स्तोताहरू खुसी मनले होताका रूपमा तिमीलाई स्तुति गर्दछन्।

उरौ वा ये अन्तरिक्षे मदन्ति दिवो वा ये रोचने सन्ति देवाः।
ऊमा वा ये सुहवासो यजत्रा आयेमिरे रथ्यो अग्ने अश्वा ॥८॥

स्वर्ग र दीप्तिमान् द्युलोकमा ऊम् नामका यजनीय पितृका रूपमा देवताहरू खुसी रहेका हुन्छन्। ती सबै देवताहरू यहाँ सम्मानपूर्वक बोलाइन्छन्। हे अग्निदेव ! तिमी घोडा नारिएका रथले उनीहरूलाई यहाँ ल्याइदेऊ।

ऐभिरग्ने सरथं याह्यर्वाङ्नानारथं वा विभवो ह्यश्वाः।
पत्नीवतस्त्रिंशतं त्रींश्च देवाननुष्वधमा वह मादयस्व ॥९॥

हे अग्निदेव जति देवतालाई तिम्रा अश्वले बोक्न सक्दछन्, ती सबैलाई लिएर एउटै रथमा बसी वा भिन्न रथमा हामीकहाँ लिएर आऊ। तेत्तीस पत्नीसँगै देवताहरूलाई सोमपानका लागि लिएर आऊ र उनीहरूलाई खुसी बनाऊ।

स होता यस्य रोदसी चिदुर्वी यज्ञं यज्ञमभि वृधे गृणीतः ।
प्राची अध्वरेव तस्थतुः सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये ॥१०॥

अत्यन्तै फैलिएका द्यावा र पृथिवी प्रत्येक यज्ञमा जसको उन्नतिका लागि स्तुति गर्दछन्, उनै आह्वानकर्ता अग्निदेव हुन्। सुन्दर रूप भएका, परिपूर्ण जल भएका, सत्यको स्वरूप भएका द्यावापृथिवी यज्ञजस्तै सत्य रूपमा उत्पन्न अग्निदेवका अनुकूल छन्।

इडामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञ आदि कार्यका लागि, अनेकौं सत्कर्मका लागि र गाईहरूको पोषणका लागि उचित भूमि हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा पुत्रले सन्तान बढाऊन्। तिम्रो सद्बुद्धि हामीलाई पनि प्राप्त होस्।

[सूक्त - ७]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासेरा मातरा विविशुः सप्त वाणीः ।
परिक्षिता पितरा सं चरेते प्र सर्स्राते दीर्घमायुः प्रयक्षे ॥१॥

पछिल्लो भाग नीलो भएको सबैले धारण गर्ने अग्निदेवको ज्वालो उचालिन्छ। उनी मातापितारूपी द्यावापृथिवीमा र प्रवाहमान सात धारा पानीमा प्रवेश हुन्छन्। सबैतिर व्यापक रहेका यी अग्निदेवसँगै द्यावापृथिवीको संरचना हुन्छ। ती दुवैले अग्निदेवलाई दीर्घायु प्रदान गर्दछन्।

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा देवीरा तस्थौ मधुमद्वहन्तीः ।
ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनिं गौः ॥२॥

द्युलोकमा व्याप्त बलशाली अग्निदेवका अश्व र धेनु छन्। अग्निदेव मधुर प्रवाहमा स्थिर रहन्छन्। हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञशालामा आफ्नो ज्वाला फैलाउँछौ। एउटै गाईले तिम्रो स्याहार गर्दछ।

आ सीमरोहत्सुयमा भवन्तीः पतिश्चिकित्वान्रयिविद्रयीणाम् ।
प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासेस्ता अवासयत्पुरुधप्रतीकः ॥३॥

धनमध्ये उत्कृष्ट धनले सम्पन्न, ज्ञानसम्पन्न, अधीश्वरसरिका अग्निदेव राम्ररी जोतिएका अश्वमाथि चढ्छन्। नीलो पिठ्युँ भएका, विभिन्न चिह्नका रूपमा रहेका अग्निदेवले निरन्तर प्रयोगका लागि समिधा आफ्ना नजिकै राखेका छन्।

महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुर्यं स्तभूयमानं वहतो वहन्ति ।
व्यङ्गे भिर्दिद्युतानः सधस्थ एकामिव रोदसी आ विवेश ॥४॥

बलशाली र प्रवाहमान धाराले महान् त्वष्टाका पुत्र, अजर, सर्वभूतधारक अग्निदेवलाई धारण गर्दछन्। मानिस पत्नीतिर गएझैं प्रज्वलित अग्निदेव अत्यन्त दीप्तिमान् अङ्गले युक्त भएर द्यावापृथिवीमा व्याप्त रहन्छन्।

जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति ।
दिवोरुचः सुरुचो रोचमाना इडा येषां गण्या माहिना गीः ॥५॥

बलशाली र अहिंसक अग्निदेवको आश्रयरूपी सुख मानिसले चिनेका छन् र त्यसैका संरक्षणमा आनन्दपूर्वक रहन्छन्। जसका लागि स्तोताको स्तुतिरूपी वाणी प्रवाहित हुन्छ, उनै अग्निदेव आकाश उजिल्याउँदै आफू पनि उत्तम प्रकाशले प्रकाशमान भए।

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्तशूषम् ।
उक्षा ह यत्र परि धानमक्तोरनु स्वं धाम जरितुर्ववक्ष ॥६॥

उत्कृष्टतम पितामातारूपी द्यावापृथिवीमा व्याप्त अग्निदेवलाई स्तोताहरूले चिने र खुसी हुँदै उच्च उद्घोषले स्तुति गरे। जल सेचन गराउने अग्निदेव राती छोपिएको आफ्ना तेजलाई स्तोताहरूका लागि प्रेरित गराउँछन्।

अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।
प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः ॥७॥

पाँच अध्वर्युसँग सात होताले कान्तियुक्त अग्निदेवको प्रिय स्थान सुरक्षित पार्दछन्। ऋत्विक्हरू पूर्वतिर फर्केर सोमपान आदिका निमित्त अथक प्रयास गर्दछन् र देवताको नियम अनुसार गर्दछन्। उनीहरूसित देवता अत्यन्त खुसी हुन्छन्।

दैवा होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति।
ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥८॥

हामी दिव्य अग्नि र प्रथम अग्निरूपी दुवै होतालाई सन्तुष्ट गराउँछौं। अन्नयुक्त यज्ञको इच्छा गर्ने सात ऋत्विक्हरू पनि यी दुवैलाई हविष्यान्नले खुसी पार्दछन्। व्रत पालना गर्ने र तेजस्वी ऋत्विक्हरू यज्ञ आदि व्रतको अनुसरण गर्नु नै सत्य हो भन्दछन्।

वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वीर्वृष्णे चित्राय रश्मयः सुयामाः।
देव होतर्मन्द्रतरश्चिकित्वान्महो देवान्रोदसी एह वक्षि ॥९॥

दीप्तिमान् देवताहरूलाई आह्वान गर्ने हे अग्निदेव ! तिमी सबैलाई प्रकाशपूर्ण गराउने, महान्, विलक्षण वर्ण भएका र बलले सम्पन्न छौ। विविध खालका सुविस्तृत, सर्वत्र गमनशील रश्मिले तिमीलाई बलशाली बनाउँछन्। आनन्ददायक, ज्ञानसम्पन्न, महान् देवताहरू र द्यावापृथिवीलाई यहाँ लिएर आऊ।

पृक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतव उषसो रेवदूषुः।
उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य ॥१०॥

सर्वत्र गमनशील, उत्तम धनले सम्पन्न, उत्तम वाणीले स्तुति गर्न योग्य, उत्तम किरण युक्त उषादेवी हामीलाई धनसम्पन्न गराउँदै प्रकाशित हुन्छिन्। हे अग्निदेव ! तिमी आफ्ना व्यापक महिमाले यजमानको पाप विनाश गर।

इडामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥११॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञ आदि कार्यका लागि, अनेकौं सत्कर्मका लागि र गाईको पोषणका लागि उचित भूमि हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा पुत्रले सन्तान बढाऊन्। तिम्रो सद्बुद्धि हामीलाई पनि प्राप्त होस्।

[सूक्त - ८]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - यूप। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येन।
यदूर्ध्वस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद्यद्वा क्षयो मातुरस्या उपस्थे ॥१॥

हे वनस्पतिदेव ! देवत्वको आशा गर्ने ऋत्विक्हरू यज्ञमा तिमीलाई दिव्य मधुले सेचन गर्दछन्। तिमी उन्नत अवस्थामा या पृथ्वीका काखमा बसेर हामीलाई धन प्रदान गर।

समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्ताद्ब्रह्म वन्वानो अजरं सुवीरम्।
आरे अस्मदमतिं बाधमान उच्छ्रयस्व महते सौभगाय ॥२॥

प्रज्वलित हुनुभन्दा पहिलेदेखि नै रहेका ब्रह्मवर्चस् प्रदान गर्ने हे अजर, श्रेष्ठ, वीर ! हाम्रो कुबुद्धि नाश गर्दै धेरै परसम्म हामीलाई सौभाग्य प्रदान गर्नका लागि उच्च पदमा स्थित रहेका छौ।

उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्ष्मन्पृथिव्या अधि।
सुमिती मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहसे ॥३॥

हे वनस्पतिदेव ! पृथ्वीभन्दा माथि यज्ञशालाको उच्च स्थानमा उभिएका छौ। आफ्नो उच्चतम परिमाणले युक्त छौ। यज्ञ निर्वाह गर्नेहरूलाई यस्तै वर्चस् धारण गराऊ।

युवा सुवासाः परिवीत आगात्स उ श्रेयान्भवति जायमानः।
तं धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो३ मनसा देवयन्तः ॥४॥

राम्रो वस्त्र लगाएका यी तरुण आइसकेका छन्। यिनी जन्मदेखि नै उत्तम हुन्छन्। देवत्वको कामना गर्ने मेधावी, अध्ययनशील, दूरदर्शी, विवेकवान् पुरुषले मन लगाएर यिनको उन्नति गराउँछन्।

जातो जायते सुदिनत्वे अह्नां समर्य आ विदथे वर्धमानः।
पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा देवया विप्र उदियर्ति वाचम् ॥५॥

भुईंमा उम्रिएका बिरुवाहरू मानिससँगै हुर्कंदै बढ्दै यज्ञलाई सुन्दर बनाउँछन्। यज्ञ कर्म गर्ने धीर मनीषीहरूले यिनलाई पवित्र बनाउँछन्। देवताको आराधना गर्ने विप्रले सुन्दर स्तुति पाठ गर्दछन्।

यान्वो नरो देवयन्तो निमिम्युर्वनस्पते स्वधितिर्वा ततक्ष।
ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः प्रजावदस्मे दिधिषन्तु रत्नम् ॥६॥

हे वनस्पति ! देवकर्ममा लागेका मानिसहरूले तिमीहरूलाई जाँतोमा हाले वा धारिला हतियारले काटे। तिनै तिमीहरू सूर्यदेवजत्तिकै तेजस्वी र दिव्य गुणले सम्पन्न भयौ। तिमीहरू याजकलाई असल सन्तानले युक्त रत्न आदि प्रदान गर।

ये वृक्णासो अधि क्षमि निमितासो यतस्रुचः।
ते नो व्यन्तु वार्यं देवत्रा क्षेत्रसाधसः ॥७॥

बन्चराले काटेका वा ऋत्विकले जाँतामा हालेका वनस्पतिहरूले यज्ञ सिद्ध गराउन हामीलाई सबैले स्वीकार गर्न योग्य विभूति प्रदान गर।

आदित्या रुद्रा वसवः सुनीथा द्यावाक्षामा पृथिवी अन्तरिक्षम्।
सजोषसो यज्ञमवन्तु देवा ऊर्ध्वं कृण्वन्त्वध्वरस्य केतुम् ॥८॥

उत्तम प्रेरणाका स्रोत आदित्यगण, रुद्रगण, वसुदेव, विस्तृत द्यावापृथिवी, अन्तरिक्ष र आपसमा प्रेमभावले सम्पन्न देवताहरूले हाम्रा यज्ञको रक्षा गरून् र यज्ञको ध्वजजस्तै धुवाँ माथि पुऱ्याऊन्।

हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुक्रा वसानाः स्वरवो न आगुः।
उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद्देवा देवानामपि यन्ति पाथः ॥९॥

सूर्यजस्तै शुभ्र तेजयुक्त, उँभोतिर लागेको धुवाँ लहरमा बसेका हाँसजस्तो देखिँदै छ। विद्वान्हरूभन्दा पहिले नै यसले देवमार्गबाट द्युलोक प्राप्त गर्दछ।

शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सं ददृश्रे चषलवन्तः स्वरवः पृथिव्याम्।
वाघद्भिर्वा विहवे श्रोषमाणा अस्माँ अवन्तु पृतनाज्येषु ॥१०॥

चमकदार वनस्पति खण्ड मौलोका रूपमा पृथ्वीमा स्थापित भएको छ जो पशुको सिङजस्तै देखिएको छ। यज्ञमा स्तोताको स्तुति सुनेर सबै हाम्रो रक्षक होस्।

वनस्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्शा वि वयं रुहेम।
यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते सौभगाय ॥११॥

हे वनस्पति ! अत्यन्त धारिलो फर्साले तिमीलाई महान् सौभाग्यका लागि निर्माण गरिएको छ। तिमी सयौँ शाखाले युक्त भएर बढिराख र हामी पनि हजारौँ शाखाले युक्त भएर उन्नति गर्न सक्ने होऔँ।

[सूक्त – ९]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – बृहती त्रिष्टुप्।

सखायस्त्वा ववृमहे देवं मर्तास ऊतये।
अपां नपातं सुभगं सुदीदितिं सुप्रतूर्तिमनेहसम् ॥१॥

हे उत्तमकर्मा, उत्तम ऐश्वर्ययुक्त, निष्पाप, पापनाशक, पानीलाई तल खस्न नदिने अग्निदेव ! संरक्षण पाउनका लागि हामी मानिसहरू तिम्रो मित्रभाव स्वीकार गर्दछौँ।

कायमानो वना त्वं यन्मातृरजगन्नपः।
न तत्ते अग्ने प्रमृषे निवर्तनं यद्दूरे सन्निहाभवः ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिमी वनलाई आकार प्रदान गर्ने हौ। तिमी मातारूपी जलका नजिक शान्त भावमा हुन्छौ। तिम्रो समाप्ति हामीलाई सहन नहोस्। तिमी टाढा भएर पनि हाम्रा नजिकै प्रकट हुन्छौ।

अति तृष्टं ववक्षिथाथैव सुमना असि।
प्रप्रान्ये यन्ति पर्यन्य आसते येषां सख्ये असि श्रितः ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी स्तोताको स्तुति सुनेपछि खोजेको कुरो प्रदान गर्न अति समर्थ छौ। त्यसका साथै तिमी सधैँभरि खुसी रहन्छौ। जुन ऋत्विक्हरूसँग तिम्रो मित्रभाव हुन्छ, तिनीहरू यज्ञ आदि कर्ममा लागेका हुन्छन्, अरू वरिपरि बसेर स्तुति आदि गर्दछन्।

ईयिवांसमति स्रिधः शश्वतीरति सश्चतः।
अन्वीमविन्दन्निचिरासो अद्रुहोऽप्सु सिंहमिव श्रितम् ॥४॥

शत्रुसेना पराजय गराउने, जलमा लुकेका, सिंहजस्तै पराक्रमी, द्रोह नगर्ने र अविनाशी अग्निदेवलाई देवताहरूले फेला पारे।

ससृवांसमिव त्मनाग्निमित्था तिरोहितम्।
ऐनं नयन्मातरिश्वा परावतो देवेभ्यो मथितं परि ॥५॥
छाडा छोराछोरीलाई बाबुआमाले बलपूर्वक नियन्त्रण गरेझैं स्वेच्छाले गुफा पसेका अग्निलाई मातरिश्वा बायुले राम्ररी मन्थन गरेर दूरदेशबाट देवताहरूका लागि ल्याए।

तं त्वा मर्ता अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन।
विश्वान्यद्यज्ञाँ अभिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ठ्य ॥६॥
हे मानिसका हितकारी, सधैँ तन्नेरी रहने अग्निदेव ! आफ्ना पराक्रमपूर्ण चर्तिकलाले सम्पूर्ण यज्ञको पालना गर्दछौ। हे हव्य आदि वहन गर्ने अग्निदेव ! मानिसहरूले तिमीलाई देवताका लागि ग्रहण गरेका हुन्।

तद्भद्रं तव दंसना पाकाय चिच्छदयति।
त्वां यदग्ने पशवः समासते समिद्धमपिशर्वरे ॥७॥
हे अग्निदेव ! रातका समयमा तिमी प्रज्वलित भएपछि पशुहरू पनि तिम्रा नजिकै आएर बस्तछन्। तिम्रो यस्ता हितकारी कर्मले बालकजस्ता अज्ञानीलाई पनि पूजाका निम्ति प्रेरित गर्दछ।

आ जुहोता स्वध्वरं शीरं पावकशोचिषम्।
आशुं दूतमजिरं प्रत्नमीड्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत ॥८॥
हे ऋत्विक्हरू हो ! पवित्र दीप्तिले युक्त, काठमा सुतेका, उत्तम यज्ञ सम्पन्न गराउने अग्निदेवलाई हव्य आदिले सेवा गर। उनी सर्वत्र व्याप्त, दूतको रूप, शीघ्र गमनशील, सधैँ चिनिएका, सबैले धेरै स्तुति गर्ने, दीप्तिमान् अग्निदेवको पूजा चाँडै गर।

त्रीणि शता त्री सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवा नव चासपर्यन्।
औक्षन्घृतैरस्तृणन्बर्हिरस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥९॥
तीन हजार, तीन सय उन्चालीस देवताहरूले अग्निदेवको पूजा गरेका छन्। उनलाई घिउले सेचन गरेका छन् र उनका लागि कुशको आसन ओछ्याएका छन्। अनि फेरि उनीहरू सबैले तिनलाई होताका रूपमा वरण गरेर माथि विराजित गराएका छन्।

[सूक्त - १०]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - उष्णिक्।

त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनाम्। देवं मर्तास इन्धते समध्वरे ॥१॥
हे अग्निदेव ! तिमी मनीषीहरूका अधीश्वर र दीप्तिमान् छौ। तिमीलाई मेधावीहरू यज्ञमा उचित रूपले प्रदीप्त गराउँछन्।

त्वां यज्ञेष्वृत्विजमग्ने होतारमीळते। गोपा ऋतस्य दीदिहि स्वे दमे ॥२॥
हे अग्निदेव ! तिमी होता र ऋत्विक्को रूप हौ। यज्ञमा तिम्रै स्तुति गरिन्छ। यज्ञको रक्षकका रूपमा तिमी आफ्ना यज्ञशालामा प्रदीप्त होऊ।

स घा यस्ते ददाशति समिधा जातवेदसे। सो अग्ने धत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ॥३॥
हे अग्निदेव ! तिमी सबै प्राणीलाई चिन्दछौ। तिम्रा लागि समिधा दिने यजमानले निश्चित रूपमा पराक्रमी पुत्र प्राप्त गर्दछ र ऊ पशु आदि ऐश्वर्यले समृद्ध पनि हुन्छ।

स केतुरध्वराणामग्निर्देवेभिरा गमत्। अञ्जानः सप्त होतृभिर्हविष्मते ॥४॥
यज्ञको ध्वजाजस्तो गति भएका अग्निदेवलाई सात होताले घिउ आदिले अभिषेक गरेर हविदाता यजमानका नजिकै देवताहरूका साथै आऊन्।

प्र होत्रे पूर्व्यं वचोऽग्नये भरता बृहत्। विपां ज्योतींषि बिभ्रते न वेधसे ॥५॥
हे ऋत्विक्हरू हो ! मेधावीहरूमा तेज, धारण गर्ने, प्रत्येक जनको उन्नति गराउने, देवतालाई बोलाइदिने अग्निदेवका लागि महान् र पुरातन स्तोत्र उच्चारण गर।

अग्निं वर्धन्तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः। महे वाजाय द्रविणाय दर्शतः ॥६॥
महान् अन्न र बल प्राप्तिका लागि अग्निदेव प्रज्वलित भएर सुन्दर रूपमा देखा पर्दछन्। स्तुति वचनले प्रशंसित हुने अग्निदेवलाई हाम्रा स्तुति वचनले वृद्धि गरोस्।

अग्ने यजिष्ठो अध्वरे देवान्देवयते यज। होता मन्द्रो विराजस्यति स्त्रिधः ॥७॥
यज्ञमा पूजनीय, देवतालाई बोलाउने र शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्ने हे अग्निदेव ! तिमी याजक र देवताहरूका लागि यज्ञको नियम पूरा गराउँदै साह्रै राम्रा देखिन्छौ।

स नः पावक दीदिहि द्युमदस्मे सुवीर्यम् भवा स्तोतृभ्यो अन्तमः स्वस्तये ॥८॥
हे पवित्र बनाउने अग्निदेव ! हामीलाई तिमी दीप्तिमान् र उत्तम तेजयुक्त ऐश्वर्य प्रदान गर र स्तोताको हितका लागि उनीहरूका नजिकै जाऊ।

त्वं त्वा विप्रा विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते। हव्यवाहममर्त्यं सहोवृधम् ॥९॥
हवि वहन गर्ने, अमर स्वभावका, मन्थनरूपी बलले बढ्ने हे अग्निदेव ! मनग्गे बुद्धि भएका, मेधावी स्तोताहरूले तिमीलाई राम्ररी प्रकाशित गराउँछन्।

[सूक्त - ११]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

अग्निर्होता पुरोहितोऽध्वरस्य विचर्षणिः स वेद यज्ञमानुषक् ॥१॥
अग्निदेव यज्ञ आदि सबै कर्मका होता, पुरोहित र यज्ञका विशिष्ट साक्षी हुन्। उनी निरन्तर चल्ने गरेका यज्ञ आदि कर्मको जानकारी भएका छन्।

स हव्यवाडमर्त्य उशिग्दूतश्चनोहितः अग्निर्धिया समृण्वति ॥२॥
हवि वहन गर्ने, ननासिने, हव्य आदिको रहर गर्ने, देवताहरूका दूतजस्ता, अन्नले सबैको हित गर्ने यी अग्निदेव विचार शक्तिले सम्पन्न छन्।

अग्निर्धिया स चेतति केतुर्यज्ञस्य पूर्व्यः। अर्थं ह्यस्य तरणि ॥३॥
यज्ञका ध्वजाजस्ता, निर्देशक र सबैभन्दा पुराना अग्निदेव आफ्ना बुद्धिले सबै कुरो जान्दछन्। यिनीले दिएको धन पार लगाउने खालको हुन्छ।

अग्निं सूनुं सनश्रुतं सहसो जातवेदसम्। वह्निं देवा अकृण्वत ॥४॥
बलका पुत्रजस्ता, सनातन कालदेखि प्रसिद्ध, ज्ञानका खानी अग्निदेवलाई देवताहरूले हविवाहक बनाएका छन्।

अदाभ्यः पुरएता विशामग्निर्मानुषीणाम्। तूर्णी रथः सदा नवः ॥५॥
मानिसका अगुवा मार्गदर्शक, तत्काल क्रियाशील, रथजत्तिकै चाँडो गति भएका, सधैँ युवा रहने यी अग्निदेव सर्वथा अदम्य छन्।

साह्वान्विश्वा अभियुजः क्रतुर्देवानाममृक्तः। अग्निस्तु विश्रवस्तमः ॥६॥
आक्रामक, शत्रुका सेनालाई परास्त गराउने, दिव्य गुण बढाउने हे अग्निदेव ! तिमी मनग्गे अन्न प्रदान गर्दछौ।

अभि प्रयांसि वाहसा दाश्वाँ अश्नोति मर्त्यः। क्षयं पावकशोचिषः ॥७॥
हविदाता मानिसहरू हविवाहक अग्निदेवबाट सबै किसिमका अन्न र पवित्र प्रकाशले युक्त उत्तम आवास पाउँछन्।

परि विश्वानि सुधिताग्नेरश्याम मन्मभिः। विप्रासो जातवेदसः ॥८॥
सबै विषय जान्ने र मेधावी अग्निदेवसित हामी उत्तम स्तोत्रद्वारा मन लागेका सबै खालका ऐश्वर्यहरू सबै तिरबाट प्राप्त गरौँ।

अग्ने विश्वानि वार्या वाजेषु सनिषामहे। त्वे देवास एरिरे। ९ ॥
हे अग्निदेव ! देवताहरूले तिमीसित प्रेरणा प्राप्त गरे, हामी पनि तिमीसित प्रेरित भएर ग्रहण गर्न योग्य धन प्राप्त गरौँ।

[सूक्त - १२]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

इन्द्राग्नी आ गतं सुतं गीर्भिर्नभो वरेण्यम्। अस्य पातं धियेषिता ॥१॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! हाम्रा स्तुतिले प्रभावित भएर आकाशबाट असल सोमरस बर्सेको छ। हाम्रो भक्तिभाव स्वीकार गर्दै तिमीहरू यो सोमरस पान गर।

इन्द्राग्नी जरितुः सचा यज्ञो जिगाति चेतनः । अया पातमिमं सुतम् ॥२॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! स्तुति गर्नेहरूका लागि तिमीहरू सहायक बन। स्तुति गरेर बोलाइएका तिमीहरू स्फुर्तिदायक र यज्ञको साधनजस्तो सोमरस पान गर।

इन्द्रमग्निं कविच्छदा यज्ञस्य जूत्या वृणे । ता सोमस्येह तृम्पताम् ॥३॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! यज्ञीय प्रेरणाले स्तुति गर्नेहरूका लागि योग्य फल प्रदान गर्ने हुनाले हामी पूजा गर्दछौँ। तिमीहरू दुवै यस यज्ञमा सोमरस पान गरेर सन्तुष्ट होओ।

तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता । इन्द्राग्नी वाजसातमा ॥४॥
दुष्ट र दुराचारी शत्रु नाश गरेर सधैँ युद्धमा विजय प्राप्त गर्ने, अपराजित, साधकलाई मनग्गे वैभव प्रदान गर्ने इन्द्र र अग्निदेवलाई हामी सधैँ वन्दना गर्दछौँ।

प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः । इन्द्राग्नी इष आ वृणे ॥५॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! वेदपाठ गर्नेले तिमीहरूलाई प्रार्थना गर्दछन्। सामवेद गाउनेहरू तिमीहरूको गुण गाउँछन् र अन्न प्राप्त गर्नका लागि हामी पनि स्तुति गर्दछौँ।

इन्द्राग्नी नवतिं पुरो दासपत्नीरधूनुतम् । साकमेकेन कर्मणा ॥६॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! तिमीहरू दुवैले संयुक्त भएर शत्रुका नब्बे सहर र उनको विभूति एकै पटकको आक्रमणमा एकै समयमा कम्पित गरायौ।

इन्द्राग्नी अपसस्पर्युप प्र यन्ति धीतयः । ऋतस्य पथ्या३ अनु ॥७॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! असल कर्म गर्ने मानिसहरू सत्यको बाटो पहिल्याउँदै सधैँभरि अगाडि बढ्दछन्।

इन्द्राग्नी तविषाणि वां सधस्थानि प्रयांसि च । युवोरप्तूर्यं हितम् ॥८॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! तिमीहरूको बल र अन्न संयुक्त रूपमा रहन्छन्। तिमीहरूको बल शुभ कर्मतर्फ प्रेरित गर्ने खालको छ।

इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः । तद्वां चेति प्र वीर्यम् ॥९॥
हे इन्द्र र अग्निदेव ! दिव्य गुणले आलोकित तिमीहरू सङ्घर्षमा सफल भएर शोभायमान छौ। यो तिमीहरूका शौर्यको परिचय हो।

[सूक्त - १३]

ऋषि – ऋषभ वैश्वामित्र। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – अनुष्टुप्।

प्र वो देवायाग्नये बर्हिष्ठमर्चास्मै ।
गमद्देवेभिरा स नो यजिष्ठो बर्हिरा सदत् ॥१॥
हे स्तोताहरू हो ! तिमीहरू अग्निदेवका लागि उत्तम स्तुति गर। उनी देवतासँगै हामीकहाँ आऊन् र यजनीय अग्निदेव हाम्रा यस यज्ञमा कुशका आसनमा बसून्।

ऋतावा यस्य रोदसी दक्षं सचन्त ऊतयः ।
हविष्मन्तस्तमीळते तं सनिष्यन्तोऽवसे ॥२॥
द्यावापृथिवी जुन देवताका अधीनमा छन्, रक्षक देवताहरू जुन देवताका बलले पोसिन्छन्, धनको रहर गर्ने, सत्यवान, हविदाता यजमानहरू आफ्नो संरक्षणका लागि उनै अग्निदेवको स्तुति गर्दछन्।

स यन्ता विप्र एषां स यज्ञानामथा हि षः ।
अग्निं तं वो दुवस्यत दाता यो वनिता मघम् ॥३॥
मेधावान् अग्निदेव यजमानका नियन्ता हुन्। उनी यज्ञका पनि नियन्ता हुन्। ऐश्वर्य प्रदान गर्ने अग्निदेव धन प्रदान गर्दछन्। त्यसैले ऋत्विक्हरू हो ! तिमीहरू तिनै अग्निदेवको सेवासुसार गर।

स नः शर्माणि वीतयेऽग्निर्यच्छतु शन्तमा ।
यतो नः प्रुष्णवद्वसु दिवि क्षितिभ्यो अप्स्वा ॥४॥
अग्निदेव हाम्रो रक्षाका लागि उपयोगी र शान्तिदायी आवास प्रदान गरून्। द्युलोक, अन्तरिक्ष र पृथ्वीमा जताततै व्याप्त रहेर पुष्टि प्रदान गर्ने वैभव हामीलाई प्राप्त होस्।

दीदिवांसमपूर्व्यं वस्वीभिरस्य धीतिभिः ।
ऋक्वाणो अग्निमिन्धते होतारं विश्पतिं विशाम् ॥५॥

स्तोताहरू देदीप्यमान्, प्रत्येक क्षणका नवीन, देवतालाई आह्वान गर्ने, प्रजाका पालक अग्निदेवलाई असल स्तुतिले प्रदीप्त गराउँछन् ।

उत नो ब्रह्मन्नविष उक्थेषु देवहूतमः ।
शं नः शोचा मरुद्वृधोऽग्ने सहस्रसातमः ॥६॥

हे अग्निदेव ! स्तुति गर्दाका समयमा हाम्रो रक्षा गर। हे देवतालाई बोलाउने ! तिमी मन्त्रको उच्चारण गर्दा हाम्रो रक्षा गर। सहस्रौँका धनदाता तिमी मरुत्हरूबाट प्रवर्धित हुन्छौ। तिमी हाम्रो सुख बढाइदेऊ।

नू नो रास्व सहस्रवत्तोकवत्पुष्टिमद्वसु ।
द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठमनुपक्षितम् ॥७॥

हे अग्निदेव ! हामीलाई तिमी पुत्रपौत्रादिसहित पुष्टिकारक, दीप्तिमान्, तेजस्वी, उत्कृष्टतम, अक्षय र सहस्र सङ्ख्यक धन प्रदान गर।

[सूक्त - १४]

ऋषि – ऋषभ वैश्वामित्र। **देवता** – अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

आ होता मन्द्रो विदथान्यस्थात्सत्यो यज्वा कवितमः स वेधाः ।
विद्युद्रथः सहसस्पुत्रो अग्निः शोचिष्केशः पृथिव्यां पाजो अश्रेत् ॥१॥

देवताहरूलाई आह्वान गर्ने, सुखदायक, सत्यको पालना गर्ने, मेधावीहरूमा श्रेष्ठ, यज्ञकारी, विधाताजस्ता अग्निदेव हाम्रा यज्ञमा आई बसिदिऊन्। चम्किलो रथमा चढेका, टल्कने केश भएका, बलका पुत्र अग्निदेवले पृथ्वीमा प्रभाव प्रकट गर्छन्।

अयामि ते नमउक्तिं जुषस्व ऋतावस्तुभ्यं चेतते सहस्वः ।
विद्वाँ आ वक्षि विदुषो नि षत्सि मध्य आ बर्हिरूतये यजत्र ॥२॥

हे यज्ञसम्पादक अग्निदेव ! हामी नमस्कारपूर्वक तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। हे बलवान् र ज्ञानवान् ! तिमीलाई अर्पण गरेको स्तुति स्वीकार गर। तिमी विद्वान् छौ, त्यसैले विद्वान् देवतालाई आफूसँगै ल्याऊ। हाम्रो संरक्षणका लागि तिमी यज्ञशालामा ओछ्याइएका कुशका आसनमा बस।

द्रवतां त उषसा वाजयन्ती अग्ने वातस्य पथ्याभिरच्छ ।
यत्सीमञ्जन्ति पूर्व्यं हविर्भिरा वन्धुरेव तस्थतुर्दुरोणे ॥३॥

हे अग्निदेव ! अन्नकी धनी उषा र रात्रि, तिम्रै लागि हिँड्दछन्। तिमी वायुमार्गबाट आऊ। पुराना ऋत्विक्हरू तिमीलाई हव्य आदिले सेचन गर्दछन्। एउटै जुवामा नारिएका उषा र रात्रि हाम्रा घरमा स्थित होऊन्।

मित्रश्च तुभ्यं वरुणः सहस्वोऽग्ने विश्वे मरुतः सुम्नमर्चन् ।
यच्छोचिषा सहसस्पुत्र तिष्ठा अभि क्षितीः प्रथयन्त्सूर्यो नॄन् ॥४॥

हे बलसम्पन्न अग्निदेव ! मित्र, वरुण र सम्पूर्ण मरुत्हरू तिम्रै लागि स्तुति गर्दछन्। हे बलका पुत्र अग्निदेव ! सूर्यजस्तै तिमी पनि मानिसलाई महानताको बाटो देखाउने रश्मि विस्तृत गराएर आफ्नो तेजले स्थित होऊ।

वयं ते अद्य ररिमा हि काममुत्तानहस्ता नमसोपसद्य ।
यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवानस्रेधता मन्मना विप्रो अग्ने ॥५॥

हे अग्निदेव ! हामी कामनायुक्त याजकहरू हात माथि उठाएर तिमीलाई हव्य आदि अर्पण गर्दछौँ। हे मेधावान् अग्निदेव ! हाम्रा हव्य आदिले सन्तुष्ट भएर तिमी आफ्ना असल मनले स्तोत्रद्वारा देवताहरूको यजन गर।

त्वद्धि पुत्र सहसो वि पूर्वीर्देवस्य यन्त्यूतयो वि वाजाः ।
त्वं देहि सहस्रिणं रयिं नोऽद्रोघेण वचसा सत्यमग्ने ॥६॥

हे बलका पुत्र अग्निदेव ! सनातनलाई रक्षा गर्ने तिम्रो किरण देवतातर्फ जान्छ र त्यसले अन्न आदि प्रदान गर्दछ। हे अग्निदेव ! हामीलाई द्रोहरहित, तेजोमय हजारौँ किसिमका अक्षय धन प्रदान गर।

तुभ्यं दक्ष कविक्रतो यानीमा देव मर्तासो अध्वरे अकर्म।
त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्वं तदग्ने अमृत स्वदेह ॥७॥

हे बलवान्, मेधावान्, दीप्तिमान् अग्निदेव ! यज्ञमा तिम्रा लागि हामी मानिसले आफ्ना कर्मद्वारा हव्य आदि अर्पण गर्दछौं। हे अविनाशी अग्निदेव ! यज्ञमा चढाइएको हवि तिमी चाख। असल रथ भएका तिमी यजमानको रक्षा गर्नका लागि चेतन भइदेऊ।

[सूक्त - १५]

ऋषि - उत्कील कात्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्षसो अमीवाः।
सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्यामग्नेरहं सुहवस्य प्रणीतौ ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिमी आफ्नो बढ्दो तेजले डाह गर्ने शत्रुको बेहोरा भएका र राक्षसी वृत्ति भएकाहरूलाई बाधा हालिदेऊ। हे असल, सुखदायी, महान्, सुविख्यात अग्निदेव ! हामीलाई तिम्रै आश्रयमा रहन मन लाग्छ।

त्वं नो अस्या उषसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि गोपाः।
जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अग्ने तन्वा सुजात ॥२॥

हे अग्निदेव ! उषा प्रकट हुँदा र सूर्य उदाउँदा हाम्रो संरक्षणका लागि चेतन होऊ। तिमी आफैं उत्पन्न हुने भए पनि पिताले छोराछोरी काखमा लिएझैं हाम्रो स्तोत्र स्वीकार गर।

त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वग्ने अरुषो वि भाहि।
वसो नेषि च पर्षि चात्यंहः कृधी नो राय उशिजो यविष्ठ ॥३॥

हे बलशाली अग्निदेव ! तिमी मानिसका सबै कर्मका ज्ञाता छौ। अँध्यारा रातमा तिमी अझै बढी उज्यालिन्छौ। तिम्रो ज्वालो फिँजिन्छ। हे आश्रयदाता अग्निदेव ! हामीलाई दुःख र पापबाट बचाऊ। हे अत्यन्त युवा अग्निदेव ! हामीलाई ऐश्वर्यले सम्पन्न गराऊ।

अषाळ्हो अग्ने वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौभगा सञ्जिगीवान्।
यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायोर्जातवेदो बृहतः सुप्रणीते ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी अपराजेय र बलशाली छौ। तिमी शत्रुका सहर र धन जितेर आफ्ना दीप्तिले सर्वत्र व्याप्त छौ। हे उत्तम प्रेरक र सबै संसारको ज्ञान भएका अग्निदेव ! तिमी महान् आश्रयदाता र यज्ञका प्रथम सम्पादनकर्ता हौ।

अच्छिद्रा शर्म जरितः पुरूणि देवाँ अच्छा दीद्यानः सुमेधाः।
रथो न सस्निरभि वाजमग्ने त्वं रोदसी नः सुमेके ॥५॥

हे स्तुति गर्न योग्य अग्निदेव ! तिमी उत्तम, मेधासम्पन्न र आफ्ना तेजले प्रकाशित छौ। देवताहरूका लागि सुखका सबै कर्महरू राम्ररी सम्पन्न गराऊ। रथजत्तिकै वेगले यात्रा गरेर देवताहरूका लागि हव्य वहन गर र सम्पूर्ण द्यावापृथिवीलाई प्रकाशित गर।

प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजानग्ने त्वं रोदसी नः सुदोघे।
देवेभिर्देव सुरुचा रुचानो मा नो मर्तस्य दुर्मतिः परि ष्ठात् ॥६॥

हे चाहिएको कुरो बर्साइदिन सक्ने अग्निदेव ! हामीलाई पूर्णता प्रदान गर र विभिन्न अन्नले सम्पन्न गराऊ। उत्तम दीप्तिले दीप्तिमान् भएर देवताहरूसँग द्यावापृथिवीलाई दोहन गर्न योग्य बनाऊ। अन्य मानिसको दुर्बुद्धि हाम्रा नजिक नआओस्।

इडामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥७॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञ आदि कार्यका लागि, अनेकौं सत्कर्मका लागि र गाईको पोषणका लागि उचित भूमि हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा पुत्रले सन्तान बढाऊन्। तिम्रो सद्बुद्धि हामीलाई पनि प्राप्त होस्।

[सूक्त - १६]

ऋषि - उत्कील कात्य। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - बार्हत प्रगाथ।

अयमग्निः सुवीर्यस्येशे महः सौभगस्य।
राय ईशे स्वपत्यस्य गोमत ईशे वृत्रहथानाम् ॥१॥

अग्निदेव महान् पुरुषार्थ, सौभाग्य, धन, ऐश्वर्य र असल सन्तानका अधिपति हुन्। गाईका रक्षक र वृत्रको नाश गराउने स्वामी उनै हुन्।

इमं नरो मरुतः सश्चता वृधं यस्मिन्रायः शेवृधासः।
अभि ये सन्ति पृतनासु दूढ्यो विश्वाहा शत्रुमादभुः ॥२॥

हे मरुद्‌हरू हो ! तिमीहरू सङ्ग्राममा पराजित नभएर सधैँ शत्रु संहार गर्दछौ, मानिसलाई उन्नति गराउने अग्निदेवको सेवा गर्दछौ। अग्निका अगाडि चारैतिर सुखका साधनरूपी धन र ऐश्वर्यहरू रहेका छन्।

स त्वं नो रायः शिशीहि मीढ्वो अग्ने सुवीर्यस्य।
तुविद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजावतोऽनमीवस्य शुष्मिणः ॥३॥

मनग्गे धन सम्पन्न, सुखका साधनले सम्पन्न हे अग्निदेव ! हामीलाई धनले सम्पन्न गराऊ। हाम्रा सन्तान असल होऊन्, तिनलाई आरोग्यप्रद वलिया र तेजस्वी अन्नले पुष्ट गराऊ।

चक्रिर्यो विश्वा भुवनाभि सासहिश्चक्रिर्देवेष्वा दुवः।
आ देवेषु यतत आ सुवीर्य आ शंस उत नृणाम् ॥४॥

संसारका कर्म सम्पादन गर्ने अग्निदेव सबै लोकमा व्याप्त रहेका छन्। क्रमशः ज्यादै सिपालु अग्निदेव हव्य आदि वहन गरेर देवतासमक्ष जान्छन् र देवतालाई यज्ञमा लिएर आउँछन्। मानिसबाट प्रशंसित भएर उनलाई उत्तम पराक्रमले सम्पन्न गराउँछन्।

मा नो अग्नेऽमतये मावीरतायै रीरधः।
मागोतायै सहसस्पुत्र मा निदेऽप द्वेषांस्या कृधि ॥५॥

हे बलका पुत्र अग्निदेव ! दुर्बुद्धिका अधिकारभित्र हामीलाई नपारिदेऊ। हामीलाई वीर पुत्रविनाका नबनाइदेऊ, गाई आदि पशुविनाका हामीलाई नबनाऊ, हामीलाई निन्दित हुन नदेऊ र त्यसका साथै हामीलाई द्वेषको भावनाबाट मुक्त बनाइदेऊ।

शग्धि वाजस्य सुभग प्रजावतोऽग्ने बृहतो अध्वरे।
सं राया भूयसा सृज मयोभुना तुविद्युम्न यशस्वता ॥६॥

हे उत्तम धनसम्पन्न अग्निदेव ! हामीहरू यज्ञलाई चाहिने धन, मनग्गे सन्तान र अन्नरूपी धनका अधिपति होऔँ। हे महान् धनले युक्त अग्निदेव ! हामीलाई सुखदायक, यशवर्द्धक र प्रचुर ऐश्वर्य तिमी प्रदान गर।

[सूक्त - १७]

ऋषि - कत वैश्वामित्र। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

समिध्यमानः प्रथमानु धर्मा समक्तुभिरज्यते विश्ववारः।
शोचिष्केशो घृतनिर्णिक्पावकः सुयज्ञो अग्निर्यजथाय देवान ॥१॥

धर्म धारण गर्ने, ज्वालारूपी कपाल भएका, सबैले स्वीकार गर्न योग्य, समिधाले दन्किने, घिउले उर्लिने, पवित्रता प्रदान गर्ने र यज्ञका राम्रा सञ्चालक अग्निदेव हुन्। यज्ञका थालनीमै प्रज्वलित भएर देवताको यजन गर्न घिउले बेस्सरी सिञ्चित हुन्छन्।

यथायजो होत्रमग्ने पृथिव्या यथा दिवो जातवेदश्चिकित्वान्।
एवानेन हविषा यक्षि देवान्मनुष्वद्यज्ञं प्र तिरेममद्य ॥२॥

हे अग्निदेव ! पृथ्वी र आकाशलाई तिमीले हव्य प्रदान गरेझैँ संसारका सबै कुराको जानकारी राखेका छौ। हे अग्निदेव ! हाम्रा यस हव्य पदार्थले सम्पूर्ण देवताको यजन गर। मनुको यज्ञजस्तै हाम्रो यज्ञ पनि पूर्ण सफल गराऊ।

त्रीण्यायूंषि तव जातवेदस्तिस्र आजानीरुषासस्ते अग्ने।
ताभिर्देवानामवो यक्षि विद्वानथा भव यजमानाय शं योः ॥३॥

हे ज्ञानका प्रतिमूर्ति अग्निदेव ! तिम्रो अन्न तीन किसिमको छ। तीन उषाहरू तिम्रा माता हुन्। तिनीहरूबाटै तिमी देवताको यजन गर। तिमीले सबैलाई जानेका छौ, त्यसैले यजमानलाई सुख र हित गर्छौ।

अग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणन्तो नमस्यामस्त्वेड्यं जातवेदः ।
त्वां दूतमरतिं हव्यवाहं देवा अकृण्वन्नमृतस्य नाभिम् ॥४॥

सबै कुराको ज्ञान भएका हे अग्निदेव ! तिमी दीप्तिमान् हुनाले दर्शनीय र स्तुत्य छौ। हामी नमस्कारपूर्वक तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। हे गमनशील ज्वालाले युक्त र हव्य वहन गर्ने अग्निदेव ! देवताहरूले तिमीलाई दूतका रूपमा प्रतिष्ठित गरे, अमृतको केन्द्र माने र सोमरस चाखे।

यस्त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान्द्विता च सत्ता स्वधया च शम्भुः ।
तस्यानु धर्म प्र यजा चिकित्वोऽथा नो धा अध्वरं देववीतौ ॥५॥

हे अग्निदेव ! पहिलेका स्वधासितै उत्तम र मध्यम स्थानमा बसेका दुई स्तोताहरू सुखी भए। उनीहरूकै सिको गरेर तिमी पनि यजन गर। त्यसपछि देवताहरूको खुसीका लागि हाम्रो यो यज्ञ धारण गर।

[सूक्त – १८]

ऋषि – कत वैश्वामित्र। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

भवा नो अग्ने सुमना उपेतौ सखेव सख्ये पितरेव साधुः ।
पुरुद्रुहो हि क्षितयो जनानां प्रति प्रतीचीर्दहतादरातीः ॥१॥

हे अग्निदेव ! एउटा मित्रप्रति अर्को मित्र र छोराछोरीप्रति आमाबाबु हितैषि भएझैं तिमी प्रसन्नताका साथ हाम्रा हितैषि बन। यो संसारमा मान्छेप्रति मान्छे नै डाहा र शत्रुता गर्दछन्। हाम्रा विरुद्ध आचरण गर्ने शत्रुका विपक्षमा रहेर तिनलाई भस्म गराऊ।

तपो ष्वग्ने अन्तराँ अमित्रान् तपा शंसमररुषः परस्य ।
तपो वसो चिकितानो अचित्तान्वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः ॥२॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा नजिकैको शत्रु सताऊ। हव्य प्रदान नगर्ने र अर्काको निन्दा गर्नेलाई सताऊ। हे आश्रयदाता र विद्वान् अग्निदेव ! चञ्चले चित्त हुनेलाई सताऊ। तिम्रो अजर किरण निर्बाध गतिले चारैतिर फैलियोस्।

इध्मेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरसे बलाय ।
यावदीशे ब्रह्मणा वन्दमान इमां धियं शतसेयाय देवीम् ॥३॥

हे अग्निदेव ! हामी असल भावनासहित तिम्रो वेग र बलका लागि समिधा, घिउ र हविष्यान्न प्रदान गर्दछौँ। स्तोत्रले तिम्रो स्तुति गर्दै धनमाथि हामी अधिकार गर्न पाऔँ। हामीलाई अक्षय धन प्रदान गर्नका लागि तिमी हाम्रा स्तुतिलाई दिव्य बनाइदेऊ।

उच्छोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद्वयः शशमानेषु धेहि ।
रेवदग्ने विश्वामित्रेषु शं योर्मर्मृज्मा ते तन्वं भूरि कृत्वः ॥४॥

हे बलका पुत्र अग्निदेव ! आफ्ना तेजले प्रकाशसम्पन्न होऊ। प्रशंसक विश्वामित्रका वंशजले स्तुति गर्दा अपार धनधान्य प्रदान गर। उनीहरूलाई आरोग्य र निर्भयता प्रदान गर। यज्ञ कर्म सम्पन्न गराउने हे अग्निदेव ! तिमीलाई हामी बारम्बार शोधन गर्दछौँ।

कृधि रत्नं सुसनितर्धनानां स घेदग्ने भवसि यत्समिद्धः ।
स्तोतुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत्सृप्रा करस्ना दधिषे वपूंषि ॥५॥

हे उत्तम दान गर्ने स्वभाव भएका अग्निदेव ! हामीलाई सबैभन्दा असल धन दान गर। राम्रोसँग प्रदीप्त भएर याजकलाई धन प्रदान गर्दछौ। समृद्धिशाली स्तोताहरूलाई अपार धनको वैभव प्रदान गर्नका लागि तिमी आफ्ना राम्रो तेजले सम्पन्न हात अगाडि सार।

[सूक्त – १९]

ऋषि – गाथी कौशिक। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

अग्निं होतारं प्र वृणे मियेधे गृत्सं कविं विश्वविदममूरम् ।
स नो यक्षद्देवताता यजीयान्राये वाजाय वनते मघानि ॥१॥

स्तुति गर्दै देवताहरूलाई आह्वान गर्ने, मेधासम्पन्न, ज्ञानवान् अग्निदेवलाई हामी यज्ञमा विशेष रूपले वरण गर्दछौँ। पूज्य अग्निदेवले हाम्रा लागि देवताको यजन गरून्। हामीलाई मनगगे धनधान्य प्रदान गर्नका लागि हाम्रो हवि स्वीकार गरून्।

प्र ते अग्ने हविष्मतीमियर्म्यच्छा सुद्युम्नां रातिनीं घृताचीम्।
प्रदक्षिणिद्देवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसुभिर्यज्ञमश्रेत् ॥२॥

हे अग्निदेव ! हामी घिउ आदि हव्य पदार्थले भरिएका पात्र सधैँ तिमीतिर पठाउँछौँ। देवतालाई आह्वान गर्दै हाम्रो वैभव बढाउने रहरले यज्ञ स्थलमा उपस्थित भइदेऊ।

स तेजीयसा मनसा त्वोत उत शिक्ष स्वपत्यस्य शिक्षोः।
अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतौ भूयाम ते सुष्टुतयश्च वस्वः ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी जसको रक्षा गर्दछौ, त्यसको मन अति नै तेजस्वी हुन्छ। त्यसलाई तिमी असल धन र सन्तान प्रदान गर। धन प्रदान गर्ने, असल काममा प्रेरित गर्ने हे अग्निदेव ! हामी तिम्रै विपुल ऐश्वर्यका संरक्षणमा निवास गरौँ र तिम्रै स्तुति गर्दै धनका अधिपति बनौँ।

भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीकाग्ने देवस्य यज्यवो जनासः।
स आ वह देवतातिं यविष्ठ शर्धो यदद्य दिव्यं यजासि ॥४॥

हे अग्निदेव ! देवताको पूजा यज्ञ आदि गर्ने मानिसले तिमीभित्र मनग्गे दीप्ति उत्पन्न गरेका छन्। तिमी सधैँ तरुण रहेर यज्ञमा देवताहरूका दिव्य तेजको पूजा गर्दछौ। त्यसैले हाम्रो यस यज्ञमा उनीहरूलाई साथमा लिएर आऊ।

यत्त्वा होतारमनजन्मियेधे निषदयन्तो यजथाय देवाः।
स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्यधि श्रवांसि धेहि नस्तनूषु ॥५॥

देवतालाई निम्त्याउने हे अग्निदेव ! यज्ञका लागि बसेका दीप्तिमान् [illegible] तिमीलाई प्रतिष्ठित गराएर घिउले सेचन गर्दछन्। हाम्रा यज्ञमा सचेत भएर हामीलाई [illegible] रक्षा गर। हाम्रा पुत्रहरूलाई तिमी मनग्गे मात्रामा धनधान्य प्रदान गर।

[सूक्त - २०]

ऋषि – गाथी कौशिक। **देवता** – अग्नि विश्वेदेवा। **छन्द** – त्रिष्टुप्

अग्निमुषसमश्विना दधिक्रां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थैः।
सुज्योतिषो नः शृण्वन्तु देवाः सजोषसो अध्वरं वावशानाः ॥१॥

यज्ञमा चढाइएको आहुति धारण गर्ने अग्निदेव, उषा, अश्विनीकुमारहरू र दधिक्रा आदि देवतालाई हामी स्तुति वचनले आह्वान गर्दछौँ। उत्तम दीप्तिमान् र प्रेमले युक्त रहने देवताहरू यस यज्ञको सफलताको कामना गर्दै हाम्रो स्तुति सुनून्।

अग्ने त्री ते वाजिना त्री षधस्था तिस्रस्ते जिह्वा ऋतजात पूर्वीः।
तिस्र उ ते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो अप्रयुच्छन् ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिम्रा तीन किसिमका अन्न र तीनै किसिमका निवासहरू छन्। हे यज्ञबाट उत्पन्न अग्निदेव ! तिम्रो पुरातन जिब्रोहरू पनि तीन किसिमको नै छ। तिम्रो तीन [illegible] देवताहरूले खोज्ने खालको छ। तिमी प्रमादरहित भएर आफ्ना शरीरले हाम्रा स्तोत्रको रक्षा गर।

अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावोऽमृतीस्य नाम।
याश्च माया मायिनां विश्वमिन्व त्वे पूर्वीः सन्दधुः पृष्टबन्धो ॥३॥

प्रकाश, ज्ञान र ऐश्वर्यसम्पन्न भइकन अविनाशी रूपमा रहेका हे अग्निदेव ! देवताहरूले तिमीलाई अनेकौँ विभूतिले सम्पन्न बनाएका छन्। तिमी जगत्लाई आनन्द प्रदान गर्ने र मन परेको फल प्रदान गर्ने हौ। हे अग्निदेव ! तिमी मायावीहरूको परम्परागत सबै माया राम्ररी जान्ने हुनाले तिनलाई धारण गर्दछौ।

अग्निर्नेता भग इव क्षितीनां दैवीनां देव ऋतुपा ऋतावा।
स वृत्रहा सनयो विश्ववेदाः पर्षद्विश्वाति दुरिता गृणन्तम् ॥४॥

ऋतुको सञ्चालन गर्ने ऐश्वर्यशाली सूर्यदेवजस्तै अग्निदेव मानिस र देवताको नेतृत्व गर्दछन्। यिनी यज्ञ आदि सत्कर्म गर्ने, वृत्रको नाश गर्ने, सनातन, सर्वज्ञ र दीप्तिमान् छन्। त्यस्ता अग्निदेवले हामी स्तोताहरू सबैलाई पापबाट मुक्त गराऊन्।

दधिक्रामग्निमुषसं च देवीं बृहस्पतिं सवितारं च देवम्।
अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसून्रुद्राँ आदित्याँ इह हुवे ॥५॥

दधिक्रा, अग्नि, दीप्तिमान् उषा, बृहस्पति, सवितादेव, अश्विनीकुमार, मित्र, वरुण, भगदेव, वसुहरू, रुद्र र आदित्यसित यज्ञमा उपस्थित हुनका लागि हामी प्रार्थना गर्छौं।

[सूक्त - २१]

ऋषि - गाथी कौशिक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

इमं नो यज्ञममृतेषु धेहीमा हव्या जातवेदो जुषस्व।
स्तोकानामग्ने मेदसो घृतस्य होतः प्राशान प्रथमो निषद्य ॥१॥

हे संसारको ज्ञान भएका अग्निदेव ! हाम्रो यज्ञ अमर देवताहरूका लागि समर्पित गरिदेऊ। हामीले अर्पण गरेको हव्य पदार्थ सेवन गर। देवताहरूलाई आह्वान गर्ने हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञमा बसेर सबैभन्दा पहिले हवि र घिउको अंश भक्षण गर।

घृतवन्तः पावक ते स्तोकाः श्चोतन्ति मेदसः।
स्वधर्मन्देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम् ॥२॥

पवित्रता प्रदान गर्ने हे अग्निदेव ! यस यज्ञमा घिउले युक्त हविष्यान्न तिमी र देवताले सेवन गर्नका लागि अर्पित गर्दै छौँ। हामीलाई असल र काम लाग्ने धन प्रदान गर।

तुभ्यं स्तोका घृतश्चुतोऽग्ने विप्राय सन्त्य।
ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ॥३॥

ऋत्विक्‌हरूबाट सेवित, मेधासम्पन्न हे अग्निदेव ! तिम्रा लागि खस्न लागेको घिउको थोपो अर्पण गर्दछौँ। तिमी सबै कुराको पूरा ज्ञानले सम्पन्न घिउले राम्ररी बल्दछौ। हाम्रो यज्ञ सम्पन्न गराउने तिमी नै हौ।

तुभ्यं श्चोतन्त्यध्रिगो शचीवः स्तोकासो अग्ने मेदसो घृतस्य।
कविशस्तो बृहता भानुनागा हव्या जुषस्व मेधिर ॥४॥

निरन्तरको यात्रा गर्ने र शक्तिले सम्पन्न हे अग्निदेव ! तिम्रा लागि हविष्यको भाग र घिउका थोपाहरू अर्पित हुन्छन्। हे मेधावान् अग्निदेव ! मेधावीहरूले तिम्रो प्रशंसा गरेपछि आफ्नो विस्तृत तेज हाम्रा लागि अनुकूल गराऊ र हाम्रो हव्य ग्रहण गर।

ओजिष्ठं ते मध्यतो मेद उद्भृतं प्र ते वयं ददामहे।
श्चोतन्ति ते वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान्देवशो विहि ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिम्रा लागि घिउले युक्त असल हव्य प्रदान गर्दछौँ। हे आश्रयदाता अग्निदेव ! तिम्रा ज्वालाका बीचमा घिउका असङ्ख्य धारा समर्पित गरिँदै छन्।

[सूक्त - २२]

ऋषि - गाथी कौशिक। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

अयं सो अग्निर्यस्मिन्त्सोममिन्द्रः सुतं दधे जठरे वावशानः।
सहस्रिणं वाजमत्यं न सप्तिं ससवान्त्सन्त्स्तूयसे जातवेदः ॥१॥

सोमको आशा गर्ने इन्द्रदेवले पेलेर तयार गरेको सोमरस जुन पेटमा धारण गरेका थिए, त्यो पेट भनेको सबै विषयको ज्ञान भएका अग्निदेव नै हुन्। हे जातवेदा अग्निदेव ! विविध रूपमा अश्वजस्तै वेगवान् हविष्यान्न तिमी सेवन गर्दछौ र सबैले गरेको स्तुति सुन्दछौ।

अग्ने यत्ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्वप्स्वा यजत्र।
येनान्तरिक्षमुर्वाततन्थ त्वेषः स भानुरर्णवो नृचक्षाः ॥२॥

हे यज्ञरूपी अग्निदेव ! तिम्रा तेजले स्वर्गलोक ढाकेको छ। पृथ्वीमा त्यो तेज औषधिमा छ र विद्युत्‌का रूपले जलमा व्याप्त भएर अन्तरिक्षलोक ढाकेको छ। हे सर्वत्र गतिमान्, संसारलाई उज्यालो दिने अग्निदेव ! तिम्रा उसै दिव्य तेजका कारण मानिसले सबै राम्रा र नराम्रा काम देख्छन्।

अग्ने दिवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवाँ ऊचिषे धिष्ण्या ये।
या रोचने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आपः ॥३॥

हे अग्निदेव ! दिव्यलोकको अमृतरूपी जल तिमी विशेष ढङ्गले धारण गर्दछौ। बुद्धि प्रेरित गर्ने प्राणरूपी देवताका अगाडि तिमी गतिशील छौ। प्रकाशमान सूर्यमण्डलमा स्थित सूर्यका अगाडिको जल यसका तल छ। सबै जल तिमीमा विराजमान होस्।

पुरीष्यासो अग्नयः प्रावणेभिः सजोषसः ।
जुषन्तां यज्ञमद्रुहोऽनमीवा इषो महीः ॥४॥

प्रजाको पालन गर्ने, समान विचार भएकाहरूमा स्नेहयुक्त रहने, द्रोहको भावनारहित अग्निले यज्ञमा आरोग्यप्रद वनौषधिले युक्त हविष्य पर्याप्त मात्रामा ग्रहण गरून् ।

इडामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञ आदि कार्यका लागि, अनेकौँ सत्कर्मका लागि र गाईको पोषणका लागि उचित भूमि हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा पुत्रले सन्तान बढाऊन्। तिम्रो सद्‌बुद्धि हामीलाई पनि प्राप्त होस् ।

[सूक्त – २३]

ऋषि – देवश्रवा देववात । **देवता** – अग्नि । **छन्द** – त्रिष्टुप् सतोबृहती ।

निर्मथितः सुधित आ सधस्थे युवा कविरध्वरस्य प्रणेता ।
जूर्यत्स्वग्निरजरो वनेष्वत्रा दधे अमृतं जातवेदाः ॥१॥

मन्थनले प्रकट गरेर यजमानका घरमा स्थापित अग्निदेव सर्वदा युवा, यज्ञका प्रणेता, मेधावान् र सर्वज्ञ छन्। विशाल वनक्षेत्र जलाइसक्ता पनि उनी स्वयं अजर छन्। यिनै अग्निदेवले नै यज्ञमा अमृत धारण गर्दछन् ।

अमन्थिष्टां भारता रेवदग्निं देवश्रवा देववातः सुदक्षम् ।
अग्ने वि पश्य बृहताभि रायेषां नो नेता भवतादनु द्यून ॥२॥

भरतका पुत्र देवश्रवा र देववात यी दुवैले उत्तम सामर्थ्यशाली र विपुल धनले संयुक्त अग्निदेवलाई *मन्थनद्वारा उत्पन्न गरेका हुन्। हे अग्निदेव ! कृपादृष्टि राखेर हामीलाई मनग्गे* धन र *प्रतिदिन* प्रशस्त अन्न आदि प्राप्त गराऊ ।

दश क्षिपः पूर्व्यं सीमजीजनन्त्सुजातं मातृषु प्रियम् ।
अग्निं स्तुहि दैववातं देवश्रवो यो जनानामसद्वशी ॥३॥

दस नङ्‌ग्रीले सधैँका परिचित अग्निदेवलाई उत्पन्न गराए। हे देवश्रवा ! अरणीरूपी माताहरूबाट गतिलोसँग उत्पन्न हुने देववातद्वारा मथित, सबैका प्रिय यी अग्निदेवको स्तुति गर। उनी स्तोताहरूकै वशमा रहने गरेका छन् ।

नि त्वा दधे वर आ पृथिव्या इडायास्पदे सुदिनत्वे अह्नाम् ।
दृषद्वत्यां मानुष आपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि ॥४॥

हे अग्निदेव ! इलारूपी अन्नमयी पृथ्वीका उत्कृष्ट ठाउँमा असल दिनका शुभ साइतमा तिमीलाई विशेष रूपले स्थापित गराउँछौँ। दृषद्वती, आपया र सरस्वतीका किनारमा रहने मानिसको घर धनले युक्त गराएर दीप्तिमान् होऊ ।

इडामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध ।
स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञ आदि कार्यका लागि, अनेकौँ सत्कर्मका लागि र गाइको पोषणका लागि उचित भूमि हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा पुत्रले सन्तान बढाऊन्। तिम्रो सद्‌बुद्धि हामीलाई पनि प्राप्त होस् ।

[सूक्त – २४]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन । **देवता** – अग्नि । **छन्द** – गायत्री अनुष्टुप् ।

अग्ने सहस्वा पृतना अभिमातीरपास्य । दुष्टरस्तरन्नरातीर्वर्चो धा यज्ञवाहसे ।१।

हे शत्रुले जित्न नसक्ने अग्निदेव ! शत्रुको सेना पराजित गर। आपद् निम्त्याउनेलाई पर हटाऊ। तिमी आफ्ना शत्रुको सेना जितेर यज्ञ गर्ने यजमानलाई मनग्गे अन्न देऊ ।

अग्न इडा समिध्यसे वीतिहोत्रो अमर्त्यः । जुषस्व सू नो अध्वरम् ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञसित प्रेम भएका र अविनाशी हौ। उत्तरका वेदीमा प्रज्वलित हुन्छौ। तिमी हाम्रो यज्ञ राम्ररी स्वीकार गर ।

अग्ने द्युम्नेन जागृवे सहसः सूनवाहुत। एदं बर्हिः सदो मम ॥३॥

हे अग्निदेव ! तेजका कारणले तिमी सधैँभरि चेतन छौ। तिमी बलका पुत्र हौ र आदरपूर्वक आमन्त्रित गरिन्छौ। हाम्रा यज्ञमा उपस्थित भएर कुशका आसनमा बस।

अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्देवेभिर्महया गिरः। यज्ञेषु य उ चायवः ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिम्रा लागि यज्ञमा स्तुति गर्ने याजकको स्तुति महत्त्वपूर्ण भएर नै तिम्रो ज्वालो तेजस्वी हुन्छ।

अग्ने दा दाशुषे रयिं वीरवन्तं परीणसम्। शिशीहि नः सूनुमतः ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी हविदातालाई वीर पुत्र र पर्याप्त धन प्रदान गर। हामी पुत्रपौत्रले सम्पन्न होऔँ। हामीलाई पनि तेजस्वी बनाऊ।

[सूक्त - २५]

ऋषि - विश्वामित्र। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - विराट्।

अग्ने दिवः सूनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत विश्ववेदाः।
ऋधग्देवाँ इह यजा चिकित्वः ॥१॥

सबै कुरो जान्ने, चेतनशील, आकाशका पुत्र हे अग्निदेव ! पृथ्वीलाई विस्तृत गराउँछौ। हे ज्ञानसम्पन्न अग्निदेव ! यज्ञमा विभिन्न देवताका निम्ति कार्य सम्पन्न गर।

अग्निः सनोति वीर्याणि विद्वान्त्सनोति वाजममृताय भूषन्।
स नो देवाँ एह वहा पुरुक्षो ॥२॥

विद्वान् अग्निदेवले उपासकहरूको क्षमता बढाउँछन्। उनी आफूलाई सिँगार्दै अमर देवतालाई हविष्यान्न प्रदान गर्दछन्। विभिन्न प्रकारका वैभवले सम्पन्न हे अग्निदेव ! हाम्रा लागि देवताहरूलाई यस यज्ञमा लिएर आऊ।

अग्निर्द्यावापृथिवी विश्वजन्य आ भाति देवी अमृते अमूरः।
क्षयन्वाजै पुरुश्चन्द्रो नमोभि ॥३॥

ज्ञानसम्पन्न, सबैका आश्रयस्थल, अत्यन्त तेजस्वी, बल र अन्नले युक्त हे अग्निदेव ! तिमी विश्व बनाउन सक्छौ, देदीप्यमान र अजरअमर छौ। तिमी द्युलोक र पृथिवीलाई प्रकट गराउँछौ।

अग्न इन्द्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोप यातम्।
अमर्धन्ता सोमपेयाय देवा ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी र इन्द्रदेव दुवै यज्ञका संरक्षक हौ। पेलेर तयार पारेको सोम प्रदान गर्ने यजमानका घरमा सोमपानका लागि आऊ।

अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यः सूनो सहसो जातवेदः।
सधस्थानि महयमान ऊती ॥५॥

बलका पुत्र, अविनाशी र सबै कुराको जानकारी भएका हे अग्निदेव ! आफ्ना संरक्षण शक्तिले प्राणीलाई आश्रय र कृपा प्रदान गरेर जलको स्थान अन्तरिक्षमा चम्किन्छौ।

[सूक्त - २६]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती त्रिष्टुप्।

वैश्वानरं मनसाग्निं निचाय्या हविष्मन्तो अनुषत्यं स्वर्विदम्।
सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रण्वं कुशिकासो हवामहे ॥१॥

हामी कुशिक वंशीहरू धनका आशाले हव्य आदि प्रदान गर्दै देखमा राम्रा वैश्वानर अग्निदेवलाई स्तुति गर्दै बोलाउँछौँ। सत्यको मार्ग पछ्याउने, स्वर्गको सुख प्रदान गर्ने, उत्तम फल प्रदान गर्ने र सर्वत्र पुग्ने अग्निदेव नै हुन्।

तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वानमुक्थ्यम्।
बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुष्यदम् ॥२॥

यजमानका यज्ञको रक्षा गर्नका लागि शुभ्र, अन्तरिक्षमा विद्युत्का रूपमा गतिशील, ऋचाद्वारा स्तुत्य, वाणीका अधीश्वर, मेधावी, श्रोता र अतिथिको रूपमा पूज्य तथा शीघ्र गमनको गतिले सम्पन्न वैश्वानर अग्निदेवलाई हामी बोलाउँछौँ।

अश्वो न क्रन्दञ्जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे।
स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्व्यं दधातु रत्नममृतेषु जागृविः ॥३॥

हिँस्लने घोडाको बछेडो माउबाट पालिएझैँ वैश्वानर अग्निदेव कुशिक वंशीहरूबाट हुर्काइन्छन्। अमर देवताहरूमा सधैँ जागरुक रहने यी अग्निदेवले हामीलाई असल किसिमका अश्व, पराक्रम, सामर्थ्य र रत्न आदि धन प्रदान गरून्।

प्र यन्तु वाजास्तविषीभिरग्नयः शुभे सम्मिश्लाः पृषतीरयुक्षत।
बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वेपयन्ति पर्वतौं अदाभ्या ॥४॥

यज्ञबाट उत्पन्न शक्तिशाली धाराहरू असल उद्देश्यले अगाडि सर्दछन्। [illegible] मरुतहरूका साथ मिलेर पृषतीलाई एकत्रित गरून्. सबै कुराको जानकारी भएका, अदम्य किसिमका मरुतहरूले जलयुक्त पर्वतआकारका मेघलाई थर्काउँछन्।

अग्निश्रियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयम्।
ते स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा न हेषक्रतवः सुदानवः ॥५॥

रुद्रका पुत्र मरुत्‌हरू अग्निदेवका आश्रित, विश्वलाई आकृष्ट गर्ने, [illegible] गर्ने, जलको वर्षा गर्ने, सिंहजस्तै गर्जिने र उत्तम दानशील छन्। हामी उनका उग्र र [illegible] सामर्थ्यको माग गर्दछौँ।

व्रातंव्रातं गणंगणं सुशस्तिभिरग्नेर्भामं मरुतामोज ईमहे।
पृषदश्वासो अवभ्रराधसो गन्तारो यज्ञं विदथेषु धीराः ॥६॥

विचित्र रङ्गका अश्व भएका, अक्षय धन भएका, धीर मरुत्‌हरू [illegible] यज्ञमा जान्छन्। सधैँभरि हुलमै हिँड्ने गरेका मरुत्‌हरूको बल र अग्निको प्रकाशित [illegible] कामना गर्दै हामी उत्तम स्तुतिले उनीहरूको गुणगान गर्दछौँ।

अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आसन्।
अर्कस्त्रिधातू रसतो विमानोऽजस्रो घर्मो हविरस्मि नाम ॥७॥

म जन्मजात रूपले सबै कुराको जानकारी भएको अग्नि हुँ। घिउ [illegible] हो। मेरा मुखमा अमृत छ। म प्राणरूपमा तीनै धातुलाई धारण गरेर अन्तरिक्ष [illegible] निरन्तर तेजोमय सूर्य, हवि एवं हविवाहक पनि म नै हुँ।

त्रिभिः पवित्रैरपुपोद्ध्यर्कं हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन्।
वर्षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभिरादिद् द्यावापृथिवी पर्यपश्यत् ॥८॥

आफ्नै अन्तःकरणमा मनन गर्न योग्य ज्योतिलाई राम्ररी चिनेर अग्नि, [illegible] सूर्यका रूपमा पूजनीय आत्माको परिमार्जन गर्नुपर्दछ। अग्निका यी तीन रूपबाट [illegible] उत्कृष्टतम र रमणीय बनाउनुपर्छ। द्यावापृथिवीलाई सबै तिरबाट हेर्न सकिन्छ।

शतधारमुत्समक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्वानाम्।
मेळिं मदन्तं पित्रोरुपस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यवाचम् ॥९॥

हे द्यावापृथिवी ! सयौँ धारा हुने, जलप्रवाहजस्तै अक्षय रहने, [illegible] गर्ने, सङ्गठित गराउने, प्रवाहशील, सत्यवादी र मातापितारूपी तिमीहरूका काखमा प्रसन्न हुने अग्निदेवलाई तिमीहरू राम्ररी पूरा गराओ।

[सूक्त - २७]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

प्र वो वाजा अभिद्यवो हविष्मन्तो घृताच्या। देवाञ्जिगाति सुम्नयुः ॥१॥

हे ऋतुहरू हो ! अन्न, तेज र ऐश्वर्यको अभिलाषाले ऋत्विकहरू घिउले भरिएको सुरो र हविष्यान्नयुक्त भएर देवताहरूको यजन गर्दछन्। उनीहरू सुखको इच्छा गर्ने हुनाले देवताहरूलाई प्राप्त गर्दछन्।

ईडे अग्निं विपश्चितं गिरा यज्ञस्य साधनम्। श्रुष्टीवानं धितावानम् ॥२॥

यज्ञ आदि असल कर्महरू सम्पन्न गराउने, प्रज्ञावान्, वेगवान् र धनवान् अग्निदेवको स्तुति गाउँदै हामी उनीहरूको पूजा र सम्मान गर्दछौँ।

अग्ने शकेम ते वयं यमं देवस्य वाजिनः । अति द्वेषांसि तरेम ॥३॥
हे दीप्तिमान् अग्निदेव ! हामी हविष्यान्न तयार गरेर तिमीलाई आफ्ना नजिकै राखीकन यज्ञ गर्न सकौँ र पापबाट मुक्ति पाऔँ ।

समिध्यमानो अध्वरेऽग्निः पावक ईड्यः । शोचिष्केशस्तमीमहे ॥४॥
अग्निदेव यज्ञमा प्रज्वलित भएर कपालरूपी ज्वाला भएका, पवित्र गराउने र स्तुत्य भएका छन् । उनीसित हामी मन लागेका कुरो माग्दछौँ ।

पृथुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिक्स्वाहुतः । अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट् ॥५॥
महान् तेजस्वी, अजरअमर, घिउजत्तिकै तेजयुक्त, उचित किसिमले आह्वान र पूजा गरिने अग्निदेव यज्ञमा चढाइएको हवि धारण गर्दछन् ।

तं सबाधो यतस्रुच इत्था धिया यज्ञवन्तः । आ चक्रुरग्निमूतये ॥६॥
बाधाविघ्न हटाएर यज्ञ सम्पन्न गर्ने, यज्ञका साधनले युक्त ऋत्विक्‌हरूले आफ्नो रक्षाका लागि हव्यले भरिएको सुरो अगाडि सारेर स्तुति गर्दै अग्निदेवलाई समर्पित गरे । यस किसिमले उनलाई आफ्नो अनुकूल बनाए ।

होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादेति मायया । विदथानि प्रचोदयन् ॥७॥
देवतालाई आह्वान गर्ने, अविनाशी, प्रकाशका पुञ्ज अग्निदेव याजकहरूलाई सत्कर्ममा प्रेरित गराउँदै चाँडै प्रकट हुन्छन् ।

वाजी वाजेषु धीयतेऽध्वरेषु प्र णीयते । विप्रो यज्ञस्य साधनः ॥८॥
बलशाली शत्रु मार्नका लागि लडाइँमा अग्निलाई स्थापित गरिन्छ । ज्ञानसम्पन्न अग्नि यज्ञ आदि असल कर्म सिद्ध गर्ने साधनका रूप हुन् ।

धिया चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमा दधे । दक्षस्य पितरं तना ॥९॥
सबै यज्ञ कर्ममा प्रकट हुने हुनाले र सबै प्राणीमा व्याप्त भएर रहेका हुनाले अग्निदेव महान् छन् । विश्व पालन गर्ने अग्निदेवलाई वेदी स्वरुपिणी दक्षकी पुत्रीले यज्ञ आदि कर्मका लागि धारण गर्दछिन् ।

नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येडा सहस्कृत । अग्ने सुदीतिमुशिजम् ॥१०॥
हे अग्निदेव ! तिमी घोटिएका बलले प्रकट हुने, महान्, तेजस्वी, घिउ आदि हविष्यान्न खोज्ने र रोज्ने गर्दछौ । तिमीलाई दुई रूप भएकी दक्षकी पुत्री इडाले धारण गर्छिन् ।

अग्निं यन्तुरमप्तुरमृतस्य योगे वनुषः । विप्रा वाजैः समिन्धते ॥११॥
मेधावी साधकहरू संसारका नेता हुन् । उनीहरू जल प्रवाहित गर्ने अग्निदेवलाई हविष्यान्नद्वारा उचित रूपमा प्रदीप्त गराउँछन् ।

ऊर्जो नपातमध्वरे दीदिवांसमुप द्यवि । अग्निमीडे कविक्रतुम् ॥१२॥
बल भएका, द्युलोकलाई उज्यालो पार्ने, अग्निदेवलाई हामी यज्ञमा स्तुति गर्दछौँ ।

ईडेन्यो नमस्यस्तिरस्तमांसि दर्शतः । समग्निरिध्यते वृषा ॥१३॥
स्तुति गर्न योग्य, प्रणाम गर्न योग्य, अन्धकार नाश गर्ने, हेर्नमा राम्रा र शक्तिशाली हे अग्निदेव ! तिमी आहुतिद्वारा राम्ररी प्रज्वलित र संवर्द्धित हुन्छौ ।

वृषो अग्निः समिध्यतेऽश्वो न देववाहनः । तं हविष्मन्त ईडते ॥१४॥
बलिया अश्वले राजालाई बोकेर हिँड्‌छैँ अग्निदेवले देवताहरूकहाँ हवि पुर्‍याउँछन् । यस्ता अग्निदेव उत्तम किसिमले प्रदीप्त भएर यजमानबाट प्रशंसा पाउँछन् ।

वृषणं त्वा वयं वृषन्वृषणः समिधीमहि । अग्ने दीद्यतं बृहत् ॥१५॥
हे बलशाली अग्निदेव ! घिउको हवि प्रदान गर्ने हामीहरू शक्तिशाली, तेजस्वी र महान् हुनाले तिमीलाई प्रदीप्त गराउँछौँ ।

[सूक्त - २८

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन । देवता - अग्नि । छन्द - गायत्री उष्णिक् त्रिष्टुप् जगती ।

अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोडाशं जातवेदः । प्रातः सावे धियावसो ॥१॥
हे ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! हाम्रो स्तुति तिमीसँगै रहन्छ । तिमी प्रातःकालीन सवनमा आएर हामीले चढाएको पुरोडाश सेवन गर ।

पुरोडा अग्ने पचतस्तुभ्यं वा घा परिष्कृतः । तं जुषस्व यविष्ठ्य ॥२॥

हे सधैँका युवा अग्निदेव ! पुरोडाश तिम्रै लागि पकाइएको हो, त्यसलाई घिउ आदिले अफ राम्रो पारिएको छ, ग्रहण गर ।

अग्ने वीहि पुरोडाशमाहुतं तिरोअह्न्यम् । सहसः सूनुरस्यध्वरे हितः ॥३॥

हे अग्निदेव ! साँफपख समर्पित पुरोडाश सेवन गर । तिमी बलका पुत्र हौ र यज्ञमा सर्वहितकारी छौ ।

माध्यन्दिने सवने जातवेदः पुरोडाशमिह कवे जुषस्व ।
अग्ने यह्वस्य तव भागधेयं न प्र मिनन्ति विदथेषु धीराः ॥४॥

बुद्धि र ज्ञानले सम्पन्न भई सबै कुरो जान्ने अग्निदेव ! यस यज्ञमा दिउँसोका सवनमा अर्पण गरिएको पुरोडाश सेवन गर । यज्ञमा धीर अध्वर्युहरू तिम्रो भाग हराउँदैनन् ।

अग्ने तृतीये सवने हि कानिषः पुरोडाशं सहसः सूनवाहुतम् ।
अथा देवेष्वध्वरं विपन्यया धा रत्नवन्तममृतेषु जागृविम् ॥५॥

हे बलका पुत्र अग्निदेव ! तेस्रो सवनमा बेलुकीपख दिइएको पुरोडाश स्वीकार गर । त्यसपछि अविनाशी, रत्नधारक, चैतन्यस्वरूप सोम देवताहरूसम्म पुऱ्याइदेऊ ।

अग्ने वृधान आहुतिं पुरोडाशं जातवेदः । जुषस्व तिरोअह्न्यम् ॥६॥

हे जन्मका साथ ज्ञानले सम्पन्न अग्निदेव ! हुर्कंदै आएका तिमी दिनको अन्त्यमा समर्पित गरिएको पुरोडाशरूपी आहुति पनि सेवन गर ।

[सूक्त - २९]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन । **देवता** - अग्नि । **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप् जगती ।

अस्तीदमधिमन्थनमस्ति प्रजननं कृतम् ।
एतां विश्पत्नीमा भराग्निं मन्थाम पूर्वथा ॥१॥

संसार पालन गर्ने अरणी भनेको मन्थन गर्ने साधन हो । यसैबाट अग्नि प्रकट हुन्छन् । अरणी लिएर आऔँ र पहिलेको जस्तै मन्थन गरेर अग्निदेवलाई प्रकट गराऔँ ।

अरण्योर्निहितो जातवेदा गर्भ इव सुधितो गर्भिणीषु ।
दिवेदिव ईड्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्येभिरग्नि ॥२॥

गर्भिणीका पेटमा सुरक्षित गर्भजस्तै सर्वज्ञ अग्निदेव अरणीभित्र अटाएर बसेका हुन्छन् । यज्ञका लागि जागरुक रहने होताहरू सधैँ नै वन्दनीय हुन्छन् ।

उत्तानायामव भरा चिकित्वान्त्सद्यः प्रवीता वृषणं जजान ।
अरुषस्तूपो रुशदस्य पाज इडायास्पुत्रो वयुनेऽजनिष्ट ॥३॥

हे आन्तरिक बुद्धिले सम्पन्न होताहरू हो ! तिमीहरू उत्तानो मुख भराओ । भरिएपछि चाँडै नै चाहिएको कुरो वर्षा गर्नेलाई उत्पन्न गराओ । त्यसको तेज प्रकट हुन्छ । त्यसै गरी उज्यालो प्रकाशले युक्त इडाको पुत्र उत्पन्न हुन्छ ।

इडायास्त्वा पदे वयं नाभा पृथिव्या अधि ।
जातवेदो नि धीमह्यग्ने हव्याय वोढवे ॥४॥

हे सर्वज्ञाता अग्निदेव ! पृथ्वीका केन्द्रीय स्थलको उत्तर वेदीका बीचमा तिमीलाई हामी स्थापित गराउँछौँ । हामीबाट समर्पित हवि ग्रहण गर ।

मन्थता नरः कविमद्वयन्तं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकम् ।
यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं नरो जनयता शुशेवम् ॥५॥

हे याजकहरू हो ! बुद्धिमान्, छलकपटविनाका, उत्तम ज्ञानले सम्पन्न, अमर र सुन्दर शरीर भएका अग्निदेवलाई मन्थन गरेर उत्पन्न गराओ । समाजको नेतृत्व गर्ने हे याजकहरू हो ! ज्ञानको पहिलो ध्वजाका रूपमा पहिले पुज्नुपर्ने, उत्तम सुखका खानी अग्निदेवलाई प्रकट गराओ ।

यदी मन्थन्ति बाहुभिर्वि रोचतेऽश्वो न वाज्यरुषो वनेष्वा ।
चित्रो न यामन्नश्विनोरनिवृतः परि वृणक्त्यश्मनस्तृण दहन् ॥६॥

हातले अरणी मन्थन गरिँदाखेर शीघ्रगामी अश्वजस्तै गति हुने अग्निदेव काठमा रातो रङ्गले विशेष रूपमा प्रकाशित हुन्छन् । अश्विनीकुमारको छिटो कुद्ने रथ विशिष्ट शोभायमान छ । अग्निदेव निर्बाध गतिले भारपात डढाउँदै डढेलोमा अगाडि बढ्छन् ।

जातो अग्नी रोचते चेकितानो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः ।
यं देवास ईड्यं विश्वविदं हव्यवाहमदधुरध्वरेषु ॥७॥

प्रकट भएका अग्निदेव ज्ञानवान्, वेगवान् र मेधावान् छन्। त्यसैले मेधावीहरू उनको प्रशंसा गर्दछन्। उत्तम कर्मको फल प्रदान गर्ने अग्निदेव सर्वत्र सुन्दर देखिन्छन्। देवताहरूले स्तुत्य र सर्वज्ञाता अग्निलाई यज्ञमा हव्य सामग्री हवन गर्न स्थापित गरे।

सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वान्त्सादया यज्ञं सुकृतस्य योनौ ।
देवावीर्देवान्हविषा यजास्यग्ने बृहद्यजमाने वयो धाः ॥८॥

हे होतारूपी अग्निदेव ! सबै कर्मका ज्ञाता तिमी आफ्ना प्रतिष्ठित स्थानलाई सुशोभित गराऊ र असल कर्मरूपी यज्ञ सम्पन्न गराऊ। देवतालाई सन्तुष्ट गराउने हे अग्निदेव ! तिमी याजकहरूले दिएको आहुतिले देवताहरूलाई खुसी पार्दै याजकहरूलाई धनधान्य एवं दीर्घायु प्रदान गर।

कृणोत धूमं वृषणं सखायोऽस्रेधन्त इतन वाजमच्छ।
अयमग्निः पृतनाषट् सुवीरो येन देवासो असहन्त दस्यून् ॥९॥

हे मित्र हो ! तिमीहरू पहिले धुवाँयुक्त अग्नि प्रकट गराओ। त्यसपछि शक्तिशाली भएर युद्धमा अगाडि आओ। अग्निदेव असल वीर र शत्रुविजेता हुन्। यिनका सहायताले देवताहरूले असुरलाई पराजित गरे।

अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।
तं जानन्नग्न आ सीदाथा नो वर्धया गिरः ॥१०॥

हे अग्निदेव ! तिमी यिनै अरणीका कारण सुन्दर रूपमा उत्पन्न भयौ। आफ्नो त्यो रहस्य जानेर तिमी त्यसै मूलमा प्रतिष्ठित होऊ र हाम्रो स्तुति बढाइदेऊ।

तनूनपादुच्यते गर्भ आसुरो नराशंसो भवति यद्विजायते।
मातरिश्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सर्गो अभवत्सरीमणि ॥११॥

गर्भमा रहेका अग्निदेवको नाम तनूनपात हो। अत्यन्त बलशाली रूपमा प्रकट भएपछि नराशंस कहलाउँछन्। अन्तरिक्षमा तेज फिँजाएपछि तिनको नाम मातरिश्वा हुन्छ। यिनैले तीव्र वेगमा गति लिएपछि वायुको उत्पत्ति हुन्छ।

सुनिर्मथा निर्मथितः सुनिधा निहितः कविः ।
अग्ने स्वध्वरा कृणु देवान्देवयते यज ॥१२॥

हे मेधावी अग्निदेव ! असल मदानीले मन्थन गर्दा तिमी उत्पन्न हुन्छौ। तिमीलाई सबैभन्दा उत्तम स्थानमा स्थापित गरिएको छ। हाम्रो यज्ञ राम्ररी सम्पन्न गराऊ र देवत्वको कामना गर्ने हामी याजकहरूका लागि देवताहरूको यजन गर।

अजीजनन्नमृतं मर्त्यासोऽस्रेमाणं तरणिं वीडुजम्भम्।
दश स्वसारो अग्रुवः समीचीः पुमांसं जातमभि सं रभन्ते ॥१३॥

मरणशील याजकहरूले अमर, अक्षय, सुदृढ दाँत भएका, पापबाट मुक्ति प्रदान गर्ने अग्निदेवलाई उत्पन्न गराए। अग्नि उत्पन्न हुँदा छोरो जन्मिँदाझैँ हर्षका साथ दसै औँला एकापसमा जोडेर अत्यन्त खुसी प्रकट गर्दै हल्लाखल्ला गरेर रमाइलो गर्छन्।

प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे यदशोचदूधनि।
न नि मिषति सुरणो दिवेदिवे यदसुरस्य जठरादजायत ॥१४॥

सनातन अग्निदेवलाई सात होताले दीप्तिमान् गराउँछन्। यिनी माता पृथिवीका काखमा जलका नजिकैको स्थानमा शोभायमान रहँदा आकर्षक देखिन्छन्। यिनी कहिल्यै ननिदाए पनि सधैँ उस्तै टाठा रहन्छन्। यिनी अत्यन्त बलवान् गर्भबाट उत्पन्न हुन्छन्।

अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा ब्रह्मणो विश्वमिद्विदुः ।
द्युम्नवद्ब्रह्म कुशिकास एरिर एकएको दमे अग्निं समीधिरे ॥१५॥

मरुत्को सेनाझैँ युद्ध गर्ने र ब्रह्माका पुत्रहरूमा सबैभन्दा जेठा कुशिकका वंशज ऋषिहरूले संसार चिनेका छन्। उनीहरू तेजस्वी हविष्यान्नसहित स्तोत्रले अग्निदेवको स्तुति गर्दछन्। उनीहरू यज्ञका निम्ति आआफ्ना घरमा अग्निदेवलाई जगाउँछन्।

यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अस्मिन्होतश्चिकित्वोऽवृणीमहीह।
ध्रुवमया ध्रुवमुताशमिष्ठाः प्रजानन्विद्वाँ उप याहि सोमम् ॥१६॥

यज्ञजस्ता असल कर्म सम्पन्न गर्ने, सबै कुरो जानेका हे अग्निदेव ! आजको यस यज्ञमा हामी तिमीलाई नै रोज्दछौं। तिमी यसै यज्ञमा बलियो किसिमले स्थापित भएर सबैतिर शान्ति स्थापना गर। हे विद्वान् अग्निदेव ! सोमरस पेलेर तयार भएको जानेपछि तिमी नजिकै गएर ग्रहण गर।

[सूक्त – ३०]

ऋषि – विश्वामित्र। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

इच्छन्ति त्वा सोम्यासः सखायः सुन्वन्ति सोमं दधति प्रयांसि।
तितिक्षन्ते अभिशस्तिं जनानामिन्द्र त्वादा कश्चन हि प्रकेतः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! सोमयाग गर्ने सखारूपी ऋत्विक्हरू तिम्रो स्तवन गर्ने रहर गर्दछन्। उनीहरू तिम्रा लागि सोमरस छानेर तयार गर्दछन् र हविष्यान्न धारण गर्दछन्। उनीहरू शत्रुको हिंसक प्रहार सहन गर्दछन्। हे इन्द्रदेव ! तिमीभन्दा प्रसिद्ध अर्को को होला ?

न ते दूरे परमा चिद्रजांस्या तु प्र याहि हरिवो हरिभ्याम्।
स्थिराय वृष्णे सवना कृतेमा युक्ता ग्रावाणः समिधाने अग्नौ ॥२॥

साह्रै चाँडो कुद्ने अश्व भएका हे इन्द्रदेव ! अति नै टाढा भएका पनि तिम्रा लागि टाढा होइनन्। किनभने तिम्रो अश्व सबै ठाउँमा पुग्छ। तिमी स्थायी बलले युक्त र चाहिएको कुरो पुऱ्याइदिने हौ। तिम्रै लागि भनेर यज्ञ आदि कार्य सम्पन्न गरिएका छन्। यहाँ अग्नि बलिसकेपछि सोमरस पेल्नका लागि ढुङ्गाहरू काम लाग्दछन्।

इन्द्रः सुशिप्रो मघवा तरुत्रो महाव्रातस्तुविकूर्मिर्ऋघावान्।
यदुग्रो धा बाधितो मर्त्येषु क्व१ त्या ते वृषभ वीर्याणि ॥३॥

हे चाहिएको कुरो पुऱ्याइदिने इन्द्रदेव ! तिमी धनी, राम्रो टोपी लगाउने, शत्रुको विनाश गर्ने, महान् अनुशासन पालन गर्ने, विभिन्न कर्म सम्पन्न गर्ने र विकराल छौ। युद्ध टारेर तिमी मानिसका लागि जस्तो पराक्रम गर्दछौ त्यो सामर्थ्य कहाँ छ ?

त्वं हि ष्मा च्यावयन्नच्युतान्येको वृत्रा चरसि जिघ्नमानः।
तव द्यावापृथिवी पर्वतासोऽनु व्रताय निमितेव तस्थुः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! अत्यन्त बलिया शत्रुलाई तिमीले एक्लै उठिबास लगायौ र वृत्रलाई मार्दै सबैतिर डुलेका थियौ। सम्पूर्ण द्यावापृथिवी र बलिया पर्वतहरू तिम्रै डरले गर्दा निश्चल र सजिला भइदिन्छन्।

उतभये पुरुहूत श्रवोभिरेको दृढहमवदो वृत्रहा सन्।
इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत्संगृभ्णा मघवन्काशिरित्ते ॥५॥

हे धेरैबाट गुहार माग्नका लागि बोलाइने ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेव ! बलयुक्त भएका तिमीले वृत्रलाई एक्लै मारेर निडर हुने वचन बोल्यौ, त्यो नै पूर्ण रूपमा सत्य हो। टाढा रहेका द्यावा र पृथिवीलाई तिमीले संयुक्त गराएकाले महिमा प्रख्यात भएको छ।

प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृणन्नेतु शत्रून्।
जहि प्रतीचो अनूचः पराचो विश्वं सत्यं कृणुहि विष्टमस्तु ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! हरियो रङ्गका अश्वले तानेको तिम्रो रथ उचित मार्गमा अघि बढोस्। तिम्रो वज्र शत्रु मार्दै अगाडि जाओस्। तिमी अगाडिबाट आउने, पछाडिबाट आउने र टाढाबाट आउने शत्रु विनाश गर। मानिसलाई विश्वसत्यका कर्ममा प्रवृत्त हुने सामर्थ्य देऊ।

यस्मै धायुरदधा मर्त्यायाभक्तं चिद्भजते गेह्यं१ सः।
भद्रा त इन्द्र सुमतिर्घृताची सहस्रदाना पुरुहूत रातिः ॥७॥

हे धेरैले बोलाउने गरेका इन्द्रदेव ! आफूले धारण गरेको ऐश्वर्य मानिसलाई प्रदान गर्छौ। पहिले कहिल्यै पाउन नसकेका पशु, घर आदि वैभव त्यस मानिसले प्राप्त गर्दछ। घिउ आदि हव्यले खुसी भएका तिमीबाट पाएको कृपा हितकारी हुन्छ। तिम्रो दान अनन्त ऐश्वर्यले भरिएको होस्।

सहदानुं पुरुहूत क्षियन्तमहस्तमिन्द्र सं पिणक्कुणारुम्।
अभि वृत्रं वर्धमानं पियारुमपादमिन्द्र तवसा जघन्थ ॥८॥

हे धेरैबाट बोलाइने इन्द्रदेव ! दानीहरूका तिमी आश्रयदाता हौ। साह्रै चर्को गर्जना गर्ने वृत्रलाई तिमीले हात नभएको ठुँडो बनाएर टुक्राटुक्रा पान्यौ। हे इन्द्रदेव ! तिमीले उर्लंदै आएको र हिंस्रक स्वभावका वृत्रलाई गोडाविनाको खोरन्डो बनाएर बलपूर्वक मारेका थियौ।

नि सामनामिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सदने ससत्थ।
अस्तभ्नाद् द्यां वृषभो अन्तरिक्षमर्षन्तपस्त्वयेह प्रसूताः ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! अत्यन्त विस्तृत रूपमा फैलिएका पृथ्वीलाई तिमीले अन्नको खानी र समानताको भावनाले सम्पन्न बनाएर उपयुक्त स्थानमा स्थापित गरायौ। हे चाहिएको कुरो पुऱ्याइदिने इन्द्रदेव ! तिमीले अन्तरिक्ष र द्युलोक पनि धारण गरेका छौ। तिमीबाट बगाइएको जलको प्रवाह यसै भूमिमा बगोस्।

अलातृणो वल इन्द्र व्रजो गोः पुरा हन्तोर्भयमानो व्यार।
सुगान्पथो अकृणोन्निरजे गाः प्रावन्वाणीः पुरुहूतं धमन्तीः ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! सूर्यका रश्मिसमूहमा अधिकार भएको, सङ्ग्रहशील तिम्रा वज्रदेखि डराएको बल नामको असुर टुक्राटुक्रा भयो। त्यसपछि जलप्रवाह बग्नका लागि तिमीले बाटो सजिलो पारिदियौ। स्तुति गर्न योग्य र धेरैले बोलाइएका इन्द्रदेवबाट प्रेरित भएर सुसाउँदै पानीको धारो बग्न थाल्यो।

एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ पप्रौ पृथिवीमुत द्याम्।
उतान्तरिक्षादभि नः समीक इषो रथीः सयुजः शूर वाजान् ॥११॥

इन्द्रदेवले एक्लै पृथिवी र द्यावा आपसमा सङ्गठित गराएर धन एकत्र गर्ने काम पूर्ण गरेका छन्। हे शूरवीर इन्द्रदेव ! उत्तम रथीजस्ता तिमी वेगपूर्वक कुद्ने अश्वलाई रथमा जोडेर हामीहरूका बीचमा उपस्थित हुने कृपा गर।

दिशः सूर्यो न मिनाति प्रदिष्टा दिवेदिवे हर्यश्वप्रसूताः।
सं यदानळध्वन आदिदश्वैर्विमोचनं कृणुते तत्त्वस्य ॥१२॥

इन्द्रदेवबाट प्रेरित भएर सूर्यले निश्चित दिशा अनुसरण गरेका छन्। उनी अश्वमा आफ्नो गन्तव्य पूरा गरेपछि अश्व खोल्दछन्। यो पनि इन्द्रदेवकै लागि गरेका छन्।

दिदृक्षन्त उषसो यामन्नक्तोर्विवस्वत्या महि चित्रमनीकम्।
विश्वे जानन्ति महिना यदागादिन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरूणि ॥१३॥

रात बितेर उषा प्रकट हुँदा सबै मानिसहरू उनै महान् र विचित्र सूर्यदेवका तेजको दर्शन गर्ने रहर गर्दछन्। उषाको आगमन भएपछि मानिसहरू इन्द्रदेवका लागि हितकारी यज्ञ आदि महान् कार्य गर्नु आफ्नो कर्तव्य ठान्दछन्।

महि ज्योतिर्निहितं वक्षणास्वामा पक्वं चरति बिभ्रती गौः।
विश्वं स्वाद्म सम्भृतमुस्रियायां यत्सीमिन्द्रो अदधाद्भोजनाय ॥१४॥

जलको प्रवाहभित्र इन्द्रदेवले विशाल तेज स्थापित गरेका छन्। उनले जलभन्दा बढी स्वादिलो दुध घिउ आदि भोज्य पदार्थ गाईभित्र स्थापित गरेका छन्। भर्खर ब्याएका गाई दुध लिएर चहार्ने गर्दछन्।

इन्द्र दृह्य यामकोशा अभूवन्यज्ञाय शिक्ष गृणते सखिभ्यः।
दुर्मायवो दुरेवा मर्त्यासो निषङ्गिणो रिपवो हन्त्वासः ॥१५॥

हे इन्द्रदेव ! शत्रुले बाधा उत्पन्न गराउँदा तिमी दरिलो भइदेऊ। यज्ञ र स्तुति गर्ने मित्रलाई मन परेका बाटामा प्रेरित गर। शस्त्र प्रहार गर्ने, कुमार्गमा लागेका, बाण आदि लिएका शत्रु तिमीले मारिदिनुपर्दछ।

सं घोषः शृण्वेऽवमैरमित्रैर्जही न्येष्वशनिं तपिष्ठाम्।
वृश्चेमधस्ताद्वि रुजा सहस्व जहि रक्षो मघवन् रन्धयस्व ॥१६॥

हे इन्द्रदेव ! नजिकै शत्रुले छोडेका हतियारको शब्द सुनिँदै छ। दुःख दिने हतियारले तिमी शत्रुको विनाश गर। उनीहरूको जरै मासिदेऊ। राक्षसलाई सताऊ, पराजित गराऊ र तिनीहरूको वध गरेर यज्ञका काममा लाग।

उद्‌वृह रक्षः सहमूलमिन्द्र वृश्चा मध्यं प्रत्यग्रं शृणीहि।
आ कीवतः सललूकं चकर्थ ब्रह्मद्विषे तपुषिं हेतिमस्य ॥१७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी राक्षसको जरो उखेल, माझको भाग टुक्रा पार र टुप्पो छिमलिदेऊ। लोभी राक्षसलाई पर भगाऊ। असल ज्ञानका कामसित रिस गर्नेलाई भयङ्कर हतियारले प्रहार गर।

स्वस्तये वाजिभिश्च प्रणेतः सं यन्महीरिष आसत्सि पूर्वीः।
रायो वन्तारो बृहतः स्यामास्मे अस्तु भग इन्द्र प्रजावान् ॥१८॥

हे संसार अनुशासित गर्ने इन्द्रदेव ! कल्याणका लागि हामीलाई अश्व देऊ। तिमी हाम्रा नजिकै हुँदा हामी अनन्त अन्न र मनग्गे धनका अधिपति बनौँ। हामीलाई पुत्रपौत्रादिले युक्त ऐश्वर्य प्राप्त होस्।

आ नो भर भगमिन्द्र द्युमन्तं नि ते देष्णस्य धीमहि प्ररेके।
ऊर्वइव पप्रथे कामो अस्मे तमा पृण वसुपते वसूनाम् ॥१९॥

हे दानशील इन्द्रदेव ! हामीलाई तेजसम्पन्न ऐश्वर्यले परिपूर्ण गराऊ। हामी तिम्रो दान ग्रहण गर्दछौँ। हाम्रो रहर समुद्रको आगोजस्तै भएर बढ्दछ। हे धनमध्ये असल धनका अधिपति इन्द्रदेव ! हाम्रो इच्छा तिमी पूरा गर।

इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च।
स्वर्यवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन् ॥२०॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रो रहर पूरा गराऊ। हामीलाई गाई, अश्व र खुसीयाली दिने ऐश्वर्यले सम्पन्न गराऊ। स्वर्ग आदिका सुखको आशा गर्ने र बुद्धिमान् कुशिकका वंशजले बुद्धिमत्तापूर्वक स्तोत्र सम्पादन गरेका छन्।

आ नो गोत्रा दर्दृहि गोपते गाः समस्मभ्यं सनयो यन्तु वाजाः।
दिवक्षा असि वृषभ सत्यशुष्मोऽस्मभ्यं सु मघवन्बोधि गोदाः ॥२१॥

हे स्वर्गका अधिपति इन्द्रदेव ! मेघ च्यातेर हामीलाई पानी देऊ। खान हुने अन्न हामीलाई देऊ। तिमी द्युलोकमा व्याप्त भएर रहेका छौ। हे सत्यका बलले सम्पन्न र ऐश्वर्यले युक्त इन्द्रदेव ! ज्ञान प्रदान गर्ने तिमी हामीलाई सर्वोत्कृष्ट ज्ञान प्रदान गर।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥२२॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेनालाई विनाश गर्ने, याजकबाट गरिएका स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी ऐश्वर्यको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौँ।

[सूक्त - ३१]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्

शासद्वह्निर्दुहितुर्नप्त्यं गाद्विद्वाँ ऋतस्य दीधितिं सपर्यन्।
पिता यत्र दुहितुः सेकमृञ्जन्त्सं शग्म्येन मनसा दधन्वे ॥१॥

विद्वान् पुत्रहीन पिताले सामर्थ्यवान् ज्वाइँको सत्कार गरेर छोरीका छोरालाई पुत्रका रूपमा स्वीकार गर्दछन्। पिताले पुत्रीलाई विवाहका लागि योग्य बनाएपछि मनले अत्यन्त सुखको अनुभव गर्दछ।

न जामये तान्वो रिक्थमारैक्चकार गर्भं सनितुर्निधानम्।
यदी मातरो जनयन्त वह्निमन्यः कर्ता सुकृतोरन्य ऋन्धन् ॥२॥

दाजुभाइले दिदीबहिनीलाई पैत्रिक सम्पत्तिको अंश दिँदैनन् तापनि उनका पतिलाई नयाँ घरजमको लागि योग्य बनाउँछन्। मातापिताले छोरो र छोरी एक समान रूपमा जन्माएका हुन्छन्। तीमध्ये एउटा छोरो हुनाले पैतृक कर्म सम्पन्न गर्दछ र अर्को छोरी हुनाले सम्मान र शोभा धारण गरेकी हुन्छे।

अग्निर्जज्ञे जुह्वा३ रेजमानो महस्पुत्राँ अरुषस्य प्रयक्षे।
महान्गर्भो मह्या जातमेषां मही प्रवृद्धर्यश्वस्य यज्ञैः ॥३॥

हे अत्यन्त तेजस्वी इन्द्रदेव ! तिम्रा निम्ति यज्ञ गर्नका लागि ज्वालाले कम्पायमान अग्निदेव आफ्ना सन्तान उत्पन्न गर्दछन्। सन्तानरूपी रश्मिको जलरूपी गर्भ महान् छ। औषधिरूपी उत्पत्ति पनि महान् छ। हे इन्द्रदेव ! तिम्रा यज्ञका कारण रश्मि महानतातर्फ अग्रसर भएको छ।

अभि जैत्रीरसचन्त स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो निरजानन्।
तं जानतीः प्रत्युदायन्नुषासः पतिर्गवामभवदेक इन्द्रः ॥४॥

सधैँ शत्रुमाथि विजय प्राप्त गर्ने मरुत्‌हरू युद्ध गरिरहेका इन्द्रदेवसँग सम्बन्धित छन्। उनले महान् ज्योतिलाई बाक्लो अन्धकारबाट मुक्त गरे भन्ने कुरो जानेपछि उषाहरू उदाए। यी सबै क्रियाहरूका नियन्त्रक केवल इन्द्रदेव नै हुन्।

वीडौ सतीरभि धीरा अतृन्दन्प्राचाहिन्वन्मनसा सप्त विप्राः।
विश्वामविन्दन्पथ्यामृतस्य प्रजानन्नित्ता नमसा विवेश ॥५॥

बुद्धिमान् र मेधावी सात ऋषिहरूले सुदृढ पर्वतले थुनिराखेका गाई देखे। उँभो लाग्न खोज्ने, असल चिन्तनमा लागिरहने, सफा मनले यज्ञको मार्ग केलाउँदै उनीहरूले त्यस रश्मिको बाटो पत्ता लगाए। ऋषिहरूका सबै काम देखेका इन्द्रदेव स्तोत्रसँगै यज्ञमा प्रवेश गरे।

विदद्यदी सरमा रुग्णमद्रेर्महि पाथः पूर्व्यं सध्र्यक्कः।
अग्रं नयत्सुपद्यक्षराणामच्छा रवं प्रथमा जानती गात् ॥६॥

सरमाले पर्वतजस्तो आकार भएका वृत्रको भत्केको ठाउँ फेला पारेपछि इन्द्रदेवले एउटा सोझो र फराकिलो बाटो बनाए। राम्रा खुट्टा हुने सरमाले इन्द्रदेवलाई त्यस पथमा लगिन्। असुरहरूले पर्वतमा लुकाएर राखेका गाईको शब्द सुनेर सबैभन्दा पहिले सरमाले इन्द्रदेवसित जाँदा त्यहाँ गाई भेटिए।

अगच्छदु विप्रतमः सखीयन्नसूदयत्सुकृते गर्भमद्रिः।
ससान मर्यो युवभिर्मखस्यन्नथाभवदङ्गिराः सद्यो अर्चन् ॥७॥

गतिलो ज्ञान र उचित कर्म भएका इन्द्रदेव अङ्गिराहरूसित मित्रताको रहर गर्दै पर्वतका नजिकै पुगे। पर्वतको आकारमा रहेका असुरले आफ्ना गर्भमा लुकाएका गाई प्रकट गऱ्यो। इन्द्रदेवले मरुत्‌हरूका सहायताले युद्ध गरेर शत्रु मारेपछि गाई फेला पारे। त्यसपछि अङ्गिराहरूले इन्द्रदेवको अर्चना तत्काल प्रारम्भ गरे।

सतः सतः प्रतिमानं पुरोभूर्विश्वा वेद जनिमा हन्ति शुष्णम्।
प्र णो दिवः पदवीर्गव्युरर्चन्त्सखा सखीँरमुञ्चन्निरवद्यात् ॥८॥

शुष्णासुरको वध गरेर युद्धमा अगुवाका रूपमा रहँदै सेनाको नेतृत्व गर्ने इन्द्रदेव उत्पन्न भएका सबै पदार्थ चिन्दछन् र प्रतिनिधित्व गर्दछन्। यस्तो असल मार्ग अनुसरण गर्ने र गाईका रूपमा द्रव्यको आशा गर्ने इन्द्रदेव मित्रका रूपमा पूजनीय हुँदै द्युलोकबाट हामी मित्रहरूका पाप हटाऊन्।

नि गव्यता मनसा सेदुरर्कैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुम्।
इदं चिन्नु सदनं भूर्येषां येन मासाँ असिषासन्नृतेन ॥९॥

अङ्गिराका वंशज ऋषिहरू ज्ञान प्राप्तिको आशा गर्दै यज्ञमा प्रवृत्त भए। उनीहरूले यज्ञमा बसेर स्तोत्रबाट अमरता प्राप्त गर्ने उपाय गरे। यज्ञ उनीहरूका लागि विशाल स्थान हो। यज्ञका माध्यमबाट उनीहरूले महिनाहरूको विभाजन गरे।

सम्पश्यमाना अमदन्नभि स्वं पयः प्रत्नस्य रेतसो दुघानाः।
वि रोदसी अतपद्घोष एषां जाते निःष्ठामदधुर्गोषु वीरान् ॥१०॥

गाई भेटेपछि अङ्गिरा ऋषिले खुसी हुँदै पहिलेको जस्तै तिनीहरूबाट बल प्रदान गर्ने दुध दुहे। उनको खुसीको आवाज आकाश र पृथ्वीमा व्याप्त भयो। गाई फेला परेपछि उनले निष्ठापूर्वक गाईको रक्षा गर्न वीर पुरुष खटाए।

स जातेभिर्वृत्रहा सेदु हव्यैरुदुस्रिया असृजदिन्द्रो अर्कैः।
उरूच्यस्मै घृतवद्भरन्ती मधु स्वाद्म दुदुहे जेन्या गौः ॥११॥

पूजनीय र हव्यका लागि योग्य इन्द्रदेवले मरुत्‌हरूका मद्दतले वृत्रको वध गरे र जलको प्रवाह उत्पन्न गरे। घिउ र दुध धारण गर्ने, अत्यन्त सम्मानित र प्रशंसनीय गाईले इन्द्रदेवका लागि मिठो र स्वादिलो दुध उपलब्ध गराए।

पित्रे चिच्चक्रुः सदनं समस्मै महि त्विषीमत्सुकृतो वि हि ख्यन्।
विष्कभ्नन्तः स्कम्भनेना जनित्री आसीना ऊर्ध्वं रभसं वि मिन्वन् ॥१२॥

अङ्गिराहरूले सबैको पालनपोषण गर्ने इन्द्रदेवका लागि अत्यन्त राम्रो ठाउँ खोजेर सफा पारेर त्यहीँ

स्तुति गर्न थाले। असल कानमा लागेका अङ्गिराहरूले यज्ञमा बसेर सबैको उन्नति गराउने द्यावापृथिवीबीच स्तम्भका रूपमा अन्तरिक्ष अड्याए र वेगवान् इन्द्रलाई द्युलोकमा स्थापित गरे।

मही यदि धिषणा शिश्नथे धात्सद्योवृधं विभ्वं१रोदस्योः।
गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीचीर्विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः ॥१३॥

सबैको हित चिताएर निरन्तर उन्नतिका बाटामा लागेका इन्द्रदेवका लागि असल स्तोत्र गान गरियो। द्यावापृथिवीका सबै शक्तिमा नै उनको एकाधिकार स्थापित भयो।

मह्या ते सख्यं वश्मि शक्तीरा वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वीः।
महि स्तोत्रमव आगन्म सूरेरस्माकं सु मघवन्बोधि गोपाः ॥१४॥

वृत्रको असुर विनाश गर्ने हे इन्द्रदेव ! हामी मित्रता र अपार शक्ति पाउनका लागि तिमीसित प्रार्थना गर्दछौँ ! अनेकौँ अश्व तिमीलाई बोक्नका लागि आउँछन्। हामी स्तोताहरू तिम्रा लागि स्तोत्र पुऱ्याइदिन्छौँ। हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! तिमी ज्ञानका रक्षक हौ। हामीलाई दिव्य ज्ञानले प्रेरित गराऊ।

महि क्षेत्रं पुरुश्चन्द्रं विविद्वानादित्सखिभ्यश्चरथं समैरत्।
इन्द्रो नृभिरजनद्दीद्यानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निम् ॥१५॥

सबै कुरो जान्ने इन्द्रदेवले आफ्ना मित्रहरूका लागि धेरै ठाउँ र अति तेजस्वी धन दान गरे। त्यसपछि राम्रा गाई पनि दान गरे। दीप्तिमान् इन्द्रदेवले मरुत्हरूका साथमा सूर्य, उषा, अग्नि र उनीहरूको मार्ग बनाए।

अपश्चिदेष विभ्वो३ दमूनाः प्र सध्रीचीरसृजद्विश्वश्चन्द्राः।
मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रैर्द्युभिर्हिन्वन्त्यक्तुभिर्धनुत्रीः ॥१६॥

शत्रु दमन गराउने इन्द्रदेवले आपसमा सङ्गठित भएर बग्दै सबैलाई सुखी बनाउने जल उत्पन्न गरे। अन्न उत्पादक त्यस जलप्रवाहले अग्नि, सूर्य र वायुबाट शोधित एवं पवित्र भएर मधुर सोमरसलाई रातदिन प्रेरित गर्दछन्।

अनु कृष्णे वसुधिती जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यजत्रे।
परि यत्ते महिमानं वृजध्यै सखाय इन्द्र काम्या ऋजिप्याः ॥१७॥

हे इन्द्रदेव ! सूर्यका शक्तिले अपार वैभव सम्पन्न, महत्त्वपूर्ण बनेका दिन र रातहरू एकले अर्कालाई पछ्याउँदै निरन्तर गतिमान छन्। उसै गरीकन सजिलो मार्गमा निरन्तर रूपले प्रवाहित भएका मित्र र मरुत्देव शत्रुको विनाश गर्नका लागि सम्पूर्ण बल तिमीबाट पाउँछन्।

पतिर्भव वृत्रहन्त्सूनृतानां गिरां विश्वायुर्वृषभो वयोधाः।
आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिरूतिभिः सरण्यन् ॥१८॥

हे वृत्र विनाश गर्ने इन्द्रदेव ! तिमी अविनाशी, चाहिएको कुरो पुऱ्याइदिने र अन्न प्रदान गर्ने हौ। हामीबाट श्रद्धासाथ गरिएको स्तुति ग्रहण गरेर यज्ञको आशा गर्ने हुनाले तिमी महान् छौ। आफ्नो महान् र हितकारी रक्षण सामर्थ्यले युक्त तिमी मैत्री भावले युक्त होऊ र हामीप्रति अनुग्रह गर।

तमङ्गिरस्वन्नमसा सपर्यन्नव्यं कृणोमि सन्यसे पुराजाम्।
द्रुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्च नो मघवन्त्सातये धाः ॥१९॥

हे पुरातन र दिव्यपुरुष इन्द्रदेव ! नमस्कारको अभिवादनसहित हामी तिम्रो पूजा गर्छौं। तिम्रा लागि नयाँ स्तोत्र सम्पादन गर्दछौँ। हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! दैवी गुणविहीन द्रोहीलाई हामीबाट टाढा लैजाऊ र हामीलाई काम लाग्ने धन प्रदान गर।

मिहः पावकाः प्रतता अभूवन्त्स्वस्ति नः पिपृहि पारमासाम्।
इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो रिषो मक्षूमक्षू कृणुहि गोजितो नः ॥२०॥

हे इन्द्रदेव ! चारैतिर वर्सने जल प्रशस्त फिँजिएको छ। हाम्रो कल्याणका लागि जलाशयलाई किनारासम्म जलले भरिपूर्ण पार। तीव्रगामी रथले युक्त हे इन्द्रदेव ! शत्रुसित जुध्न सक्ने शक्ति र गाईका रूपमा अपार धन वैभव हामीलाई प्रदान गर।

अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गा अन्तः कृष्णाँ अरुषैर्धामभिर्गात्।
प्र सूनृता दिशमान ऋतेन दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः ॥२१॥

वृत्रको नाश गर्ने र दिव्य शक्ति सङ्गठित गर्ने हे इन्द्रदेव ! हामीलाई सबैभन्दा उपयोगी ज्ञानले

सम्पन्न गराऊ। हामी आफ्ना आन्तरिक शत्रुलाई त्यसको तेजस्वी पराक्रमले विनाश गर्न सकौं। यज्ञमा हाम्रो हितकारी स्तुति स्वीकार गर्दै हाम्रा सबै दुर्गुण हटाऊ।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥२२॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकले गरेको स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हाम्रा आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ३२]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इन्द्र सोमं सोमपते पिबेमं माध्यन्दिनं सवनं चारु यत्ते।
प्रप्रुथ्या शिप्रे मघवन्नृजीषिन्विमुच्या हरी इह मादयस्व ॥१॥

सोमका स्वामी हे इन्द्रदेव ! मध्य दिनका सवनमा समर्पित गरिएको सोमरस तिमी पान गर। ऐश्वर्यवान् र सोमको आशा गर्ने हे इन्द्रदेव ! तिमी आफ्ना दुवै अश्व यहीँ खोलेर उनको मुख भराएर सन्तुष्ट गराऊ।

गवाशिरं मन्थिनमिन्द्र शुक्रं पिबा सोमं ररिमा ते मदाय।
ब्रह्मकृता मारुतेना गणेन सजोषा रुद्रैस्तृपदा वृषस्व ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी राम्ररी मन्थन गरेर दुध आदि मिसाएको तेजस्वी सोमरस पान गर। हामी तिम्रो खुसीका लागि सोम प्रदान गर्दछौं। स्तोता, मरुत्गण र रुद्रसँगै तिम्रो सोमले सन्तुष्ट होऊ र हाम्रा मनको रहर पूरा गराऊ।

ये ते शुष्मं ये तविषीमवर्धन्नर्चन्त इन्द्र मरुतस्त ओजः।
माध्यन्दिने सवने वज्रहस्त पिबा रुद्रेभिः सगणः सुशिप्र ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! मरुत्गणले राम्रो स्तुति गरेर तिम्रा शत्रुनाशक बल, सैन्यबल, पराक्रम र सामर्थ्यको बढाउँछन्। वज्रजस्तै हात भएका, शिरमा टोपी लगाएका हे इन्द्रदेव ! रुद्रका पुत्र मरुत्हरूसँगै तिमी दिउँसो मध्याह्नको सवनमा सोमपान गर।

त इन्न्वस्य मधुमद्विविप्र इन्द्रस्य शर्धो मरुतो य आसन्।
येभिर्वृत्रस्येषितो विवेदामर्मणो मन्यमानस्य मर्म ॥४॥

इन्द्रदेवको सैन्यबल बढाउने मरुत्हरूले उनलाई मिठो बोलीले प्रेरित गरे। मरुत्हरूबाट प्रेरित भएका इन्द्रदेवले भेद जान्न नसकिने र आफूलाई निकै बलियो ठान्ने वृत्रको भेद थाहा पाएर त्यसको वध गरे।

मनुष्वदिन्द्र सवनं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्याय।
स आ ववृत्स्व हर्यश्व यज्ञैः सरण्युभिरपो अर्णा सिसर्षि ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! मनुको यज्ञझैँ हाम्रा यस यज्ञको पनि उपभोग गर्दै शाश्वत बल प्राप्तिका लागि सोमपान गर। हरि नामका अश्वका धनी हे इन्द्रदेव ! यजनीय र गतिमान् मरुतहरूसँगै तिमी हाम्रा यज्ञमा आऊ र हाम्रो हितका लागि जलको वर्षा गराऊ।

त्वमपो यद्ध वृत्रं जघन्वाँ अत्याँइव प्रासृजः सर्तवाजौ।
शयानमिन्द्र चरता वधेन वव्रिवांसं परि देवीरदेवम् ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! अन्तरिक्षको पानी रोकेर प्रकाशविहीन अवस्थामा सुतेका वृत्रलाई तिमीले वज्र प्रहार गरेर मार्‍यौ। उसले रोकेर राखेको जलराशि अश्व खोलेझैँ खोलिदियौ।

यजाम इन्नमसा वृद्धमिन्द्रं बृहन्तमृष्वमजरं युवानम्।
यस्य प्रिये ममतुर्यज्ञियस्य न रोदसी महिमानं ममाते ॥७॥

यज्ञमा समर्पित हव्यरूपी आहारा पाएर जागृत हुने महान्, अति ठूला, अजर, सधैँ तन्नेरी रहने इन्द्रदेवलाई हामी नियमपूर्वक पूजा गर्दछौं। यजनका लागि योग्य इन्द्रदेवको महिमा द्यावापृथिवीले पनि मापन गर्न सक्दैनन्।

इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरूणि व्रतानि देवा न मिनन्ति विश्वे।
दाधार यः पृथिवीं द्यामुतेमां जजान सूर्यमुषसं सुदंसाः ॥८॥

पृथ्वी, अन्तरिक्ष र द्युलोक धारण गर्ने, उषा एवं सूर्यदेव उत्पन्न गर्ने र महान् पराक्रमी इन्द्रदेवका असल कार्य र नियम सम्पूर्ण देवशक्तिहरू एकत्र भए पनि रोक्न सक्दैनन्।

अद्रोघ सत्यं तव तन्महित्वं सद्यो यज्जातो अपिबो ह सोमम्।
न द्याव इन्द्र तवसस्त ओजो नाहा न मासाः शरदो वरन्त ॥९॥

हे शत्रुतारहित इन्द्रदेव ! तिम्रो महिमा नै वास्तविक छ। किनभने तिमी प्रकट भएर नै सोमपान गर्दछौ। तिमी अत्यन्त बलशाली छौ। स्वर्ग आदि लोक, दिन, महिना र वर्षहरू पनि तिम्रा तेजको सामना गर्न सक्दैनन्।

त्वं सद्यो अपिबो जात इन्द्र मदाय सोमं परमे व्योमन्।
यद्ध द्यावापृथिवी आविवेशीरथाभवः पूर्व्यः कारुधायाः ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले उत्पन्न हुनासाथ तुरुन्तै परम आकाशमा रहेर खुसी पाउनका लागि सोमपान गरेका थियौ। जब तिमी पृथ्वी र द्युलोकमा व्यापक रूपले विस्तारित भयौ अनि सबै याजकहरूले नै मनको रहर पूरा गरे।

अहन्नहिं परिशयानमर्ण ओजायमानं तुविजात तव्यान्।
न ते महित्वमनु भूदध द्यौर्यदन्यया स्फिग्या३ क्षामवस्थाः ॥११॥

हे महान् पराक्रमी इन्द्रदेव ! तिमी विभिन्न लोकमा समस्त पदार्थ उत्पन्न गर्छौ। तिमीले जल थुनेर सुतेको अहि नामका असुरलाई मार्‍यौ। तिमीले पृथ्वीको सिँचाइ र महत्त्व गर्‍यौ। तिम्रो महिमाको समानता द्युलोक वा अरू कसैले पनि गर्न सकेन।

यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भूदुत प्रियः सुतसोमो मियेधः।
यज्ञेन यज्ञमव यज्ञियः सन्यज्ञस्ते वज्रमहिहत्य आवत् ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रा यज्ञले तिमीलाई बलियो पार्दछ। यज्ञ आदि कार्यमा पेलेर तयार गरेको सोम तिमीलाई ज्यादै मन पर्दछ। यजन योग्य हाम्रा यज्ञमा आऊ र संरक्षित गर।

यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वागैनं सुम्नाय नव्यसे ववृत्याम्।
यः स्तोमेभिर्वावृधे पूर्व्येभिर्यो मध्यमेभिरुत नूतनेभिः ॥१३॥

इन्द्रदेव पुराना, मध्यकालका र नयाँ स्तोत्रले बलिया भएका छन्। उनलाई स्तोताहरू संरक्षण प्राप्तिका लागि यज्ञका नजिक ल्याऊन्। हामी पनि नौला साधन र सुख पाउन इन्द्रदेवलाई आह्वान गरौँ।

विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमह्नः।
अंहसो यत्र पीपरद्यथा नो नावेव यान्तमुभये हवन्ते ॥१४॥

हाम्रा मनमा इन्द्रदेवको स्तुति गर्ने रहर लागेका बेला हामी स्तुति गर्दछौँ। हामी टाढा रहेका अनङ्गलकारी दिनभन्दा पहिले नै स्तुति गर्दछौँ। त्यसो भएपछि इन्द्रदेवले हामीलाई दुःखबाट मुक्ति दिनेछन्। डुङ्गा चलाउनेलाई नदीका दुवै किनारका मानिसले बोलाएझैँ हाम्रा माता र पिता दुवै पक्षका मानिसले इन्द्रदेवलाई बोलाउँछन्।

आपूर्णो अस्य कलशः स्वाहा सेक्तेव कोशं सिसिचे पिबध्यै।
समु प्रिया आववृत्रन्मदाय प्रदक्षिणिदभि सोमास इन्द्रम् ॥१५॥

सोमरसले भरिएको कलश इन्द्रदेवकै लागि हो। खेतीवालले खेत सिँचाइ गरेझैँ हामी इन्द्रदेवलाई स्वाहाको ध्वनिका साथ सोमरसले सिँचाइ गर्दछौँ। प्रिय सोम इन्द्रदेवको मन आनन्दित गराउनका लागि प्रदक्षिणा गर्दै उनका नजिकै पुगोस्।

न त्वा गभीरः पुरुहूत सिन्धुर्नाद्रयः परि षन्तो वरन्त।
इत्था सखिभ्य इषितो यदिन्द्रा दृळहं चिदरुजो गव्यमूर्वम् ॥१६॥

धेरैले बोलाउने हे इन्द्रदेव ! मित्रबाट प्रेरित भएर तिमीले रश्मिसमूह लुकाउने बलियो मेघ भत्कायौ। गहिरो समुद्र र चारैतिर फैलिएका पर्वतले तिमीलाई रोक्न सकेनन्।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥१७॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकले गरेका स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिम्रो आह्वान गर्दछौं ।

[सूक्त – ३३]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन । **देवता** – नदी इन्द्र । **छन्द** – त्रिष्टुप् अनुष्टुप् ।

प्र पर्वतानामुशती उपस्थादश्वेइव विषिते हासमाने ।
गावेव शुभ्रे मातरा रिहाणे विपाट्छुतुद्री पयसा जवेते ॥१॥

बन्धनबाट फुक्का भएर खुसीले कराउँदै कुद्ने दुई घोडी अथवा लैना बाछा भेट्न कुदेका दुई वटा माउ गाईजस्ता विपाट् र शुतुद्रि नामका नदीहरू पर्वतका फेदीबाट निस्केर समुद्रलाई भेट्ने आशाका साथ तीव्र वेगले बगिरहेका छन् ।

इन्द्रेषिते प्रसवं भिक्षमाणे अच्छा समुद्रं रथ्येव याथः ।
समाराणे ऊर्मिभिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामप्येति शुभ्रे ॥२॥

हे नदी हो ! तिमीहरू दुवै इन्द्रबाट प्रेरित भएर उपयुक्त किसिमले अनुकूल दिशातर्फ प्रवाहमान होओ । हे उजिल्याउनेहरू हो ! आफ्ना तरङ्गले सबैलाई सुखी बनाउँदै तिमीहरू दुवै खाद्यान्न उत्पन्न गर्न सक्षम होओ । दुई वटा रथीभैँ समुद्रतिर यात्रा गर ।

अच्छा सिन्धुं मातृतमामयासं विपाशमुर्वीं सुभगामगन्म ।
वत्समिव मातरा संरिहाणे समानं योनिमनु सञ्चरन्ती ॥३॥

हामी आमाजस्तै स्नेह प्रदान गर्ने शुतुद्रि नदीछेउ गयौं र मनग्गे ऐश्वर्यराशिले सम्पन्न विपाशा नदीका छेउ गयौं । बाछालाई माया गर्ने गाईजस्ता ती नदीहरू एउटै समुद्रलाई लक्षित स्थान बनाएर निरन्तर रूपमा बग्दै जाँदै छन् भन्ने कुरो विश्वामित्र ऋषिले भने ।

एना वयं पयसा पिन्वमाना अनु योनिं देवकृतं चरन्तीः ।
न वर्तवे प्रसवः सर्गतक्तः किंयुर्विप्रो नद्यो जोहवीति ॥४॥

जलको प्रवाहले सबैको तिर्खा मेटाउँदै, देवताहरूबाट स्थापित स्थानतिर बग्दै गइरहेका निरन्तर प्रवाहमान नदीहरू आफ्ना प्रयासमा कहिल्यै थाकेर बस्दैनन् । किन विश्वामित्र ब्राह्मणले तिनको स्तुति गरिरहेका होलान् ?

रमध्वं मे वचसे सोम्याय ऋतावरीरुप मुहूर्तमेवैः ।
प्र सिन्धुमच्छा बृहती मनीषावस्युरह्वे कुशिकस्य सूनुः ॥५॥

हे जलले सम्पन्न नदीहरू हो ! हाम्रा मधुर र नम्र वचन सुनेर आफ्नो गति एक क्षणका लागि रोक । हामी कुशिकका पुत्रहरू आफ्नो रक्षाका लागि तिमीहरूजस्ता नदीलाई धेरै किसिमले महान् स्तुति गरेर सम्मान गर्दछौं ।

इन्द्रो अस्माँ अरदद्वज्रबाहुरपाहन्वृत्रं परिधिं नदीनाम् ।
देवोऽनयत्सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः ॥६॥

हे विश्वामित्र ! वज्रधारी इन्द्रदेवले हामीलाई खनेर निकालेका हुन् । नदीको प्रवाह रोक्ने वृत्रलाई उनले मारिदिए । सबैका प्रेरक, उत्तम हात भएका र दीप्तिमान् इन्द्रदेवले हामीलाई अघि सर्नका लागि प्रेरित गरे । उनकै आज्ञाअनुसार हामी जलले पूर्ण भएर बगेका छौं ।

प्रवाच्यं शश्वधा वीर्य१न्तदिन्द्रस्य कर्म यदहिं विवृश्चत् ।
वि वज्रेण परिषदो जघानायन्नापोऽयनमिच्छमानाः ॥७॥

इन्द्रदेवले अहि नामका असुरलाई मारे । उनका त्यो पराक्रमी कर्म सधैंका लागि वर्णन गर्न योग्य छ । इन्द्रदेवले आफ्ना चारैतिर रहेका असुरहरू मारेपछि पानीको प्रवाह समुद्रलाई भेट्ने रहर गर्दै बगेको हो ।

एतद्वचो जरितर्मापि मृष्ठा आ यत्ते घोषानुत्तरा युगानि ।
उक्थेषु कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते ॥८॥

हे स्तोता ! तिमीले आफ्ना स्तुतिको भनाइ कहिल्यै नबिर्स । आउँदा समयमा यज्ञमा यस्तै वचन

उद्घोषण गरेर हाम्रो सेवा गर्नू। तिमीलाई हामी नमस्कार गर्दछौँ। मानिसले सम्पन्न गरेका कार्यलाई कहिल्यै हेला नगर्नू।

ओ षु स्वसारः कारवे शृणोत ययौ वो दूरादनसा रथेन।
नि षू नमध्वं भवता सुपारा अधोअक्षाः सिन्धवः स्रोत्याभिः ॥९॥

हे दिदीबहिनीजस्ता नदीहरू हो ! हाम्रो स्तुति राम्ररी सुन। तिमीहरूका नजिक हामी धेरै टाढादेखि रथ र गाडा लिएर आएका छौँ। तिमीहरू आफ्ना प्रवाहसँगै झुकिदेओ र रथको धुराभन्दा तलै रहिदेओ। त्यसो भएपछि हामी सुविस्तासाथ तर्न सक्नेछौँ।

आ ते कारो शृणवामा वचांसि ययाथ दूरादनसा रथेन।
नि ते नंसै पीप्यानेव योषा मर्यायेव कन्या शश्वचै ते ॥१०॥

हे स्तोता ! हामी नदीहरू तिम्रो स्तुति सुन्दछौँ। त्यसैले सन्तानलाई दुध चुसाउन आमा झुकेझैँ अथवा पतिका लागि पत्नी झुकिदिएझैँ लागि हामी पनि झुकेका छौँ।

यदङ्ग त्वा भरताः सन्तरेयुर्गव्यन्ग्राम इषित इन्द्रजूतः।
अर्षादह प्रसवः सर्गतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञियानाम् ॥११॥

हे नदीहरू हो ! पालनपोषण गर्ने पुरुषले तिमीहरूलाई पार गर्न खोज्दा नो मानिसका समूहमा इन्द्रदेवको प्रेरणा र तिमीहरूको कृपा होस् र पार गर्न सकून्। तिमीहरू यजन योग्य छौ। हामी दिनहुँ तिमीहरूका वेगवान् जलप्रवाहलाई राम्ररी स्तुति गर्दछौँ।

अतारिषुर्भरता गव्यवः समभक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम्।
प्र पिन्वध्वमिषयन्तीः सुराधा आ वक्षणाः पृणध्वं यात शीभम् ॥१२॥

हे नदीहरू हो ! भरणपोषणको लक्ष्य लिएर तिमीहरूलाई तरेर जान चाहने सबै पार लागे। ज्ञानीहरूले तिनीहरूका लागि उत्तम स्तुति अभिव्यक्त गरे। तिमीहरू अन्नदाता र उत्तम ऐश्वर्यले सम्पन्न भएर कुलोनहर पानीले परिपूर्ण गर र छिटो गतिमा जाओ।

उद्व ऊर्मिः शम्या हन्त्वापो याक्त्राणि मुञ्चत।
मादुष्कृतौ व्येनसाघ्न्यौ शूनमारताम् ॥१३॥

हे नदीहरू हो ! तिमीहरूका छाल रथका धुरामै ठोकिइरहून्। हे दुष्कर्मरहित, पापरहित, अनिन्दित नदीहरू हो ! तिमीहरूलाई कुनै बाधा नहोस्।

[सूक्त – ३४]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्

इन्द्रः पूर्भिदातिरद्दासमर्कैर्विदद्वसुर्दयमानो वि शत्रून्।
ब्रह्मजूतस्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपृणद्रोदसी उभे ॥१॥

शत्रुका किल्ला ध्वस्त गर्ने महिमाशाली, धनवान् इन्द्रदेवले आफ्नै तेजले शत्रुलाई मारेर भस्म गराए। स्तुतिले प्रेरित र शरीरले दरिलो हुँदै विभिन्न अस्त्र धारण गर्ने इन्द्रदेवले द्यावा र पृथिवी दुवैलाई पूर्ण गराए।

मखस्य ते तविषस्य प्र जूतिमियर्मि वाचममृताय भूषन्।
इन्द्र क्षितीनामसि मानुषीणां विशां दैवीनामुत पूर्वयावा ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी पूजनीय र बलशाली छौ। तिमीलाई विभूषित गर्दै हामी अमरत्व प्राप्तिका लागि प्रेरक स्तोत्रको उच्चारण गर्दछौँ। हामी मानिस र देवताहरूका लागि तिमी अगुवा भइदेऊ।

इन्द्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायिनाममिनाद्वर्पणीतिः।
अहन्व्यंसमुशधग्वनेष्वाविर्धेना अकृणोद्राम्याणाम् ॥३॥

नीतिमा कुशल इन्द्रदेवले वृत्रासुरलाई रोके। कार्यकुशल इन्द्रदेवले शत्रुको वध गर्ने इच्छा गरेर मायावी असुरहरू मारे। उनले वनमा लुकेको काँधविनाका असुरलाई नष्ट गरेर अन्धकारमा लुकाइएका गाई प्रकट गरे।

इन्द्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायोशिग्भिः पृतना अभिष्टिः।
प्रारोचयन्मनवे केतुमह्नामविन्दज्ज्योतिर्बृहते रणाय ॥४॥

स्वर्गका सुखका निम्ति प्रेरणा दिने इन्द्रदेवले दिन उत्पन्न गरेर युद्धको रहर गर्ने मरुत्‌हरूसँग शत्रु सेना पराजित गरे। त्यसपछि मानिसका लागि दिनको सूचना दिने सूर्यदेव प्रकट गरे। उनले महान् युद्धमा विजय प्राप्त गर्ने दिव्य ज्योति प्राप्त गरे।

इन्द्रस्तुजो बर्हणा आ विवेश नृवद्दधानो नर्या पुरूणि।
अचेतयद्धिय इमा जरित्रे प्रेमं वर्णमतिरच्छुक्रमासाम् ॥५॥

अनन्त सामर्थ्य धारण गरेर नेतृत्व गर्ने इन्द्रदेवले अवरोध उत्पन्न गर्ने शत्रुपक्षका सेनाका बीचमा पसेर छिन्नभिन्न गराए। उनले स्तुति गर्नेहरूका लागि उषालाई चैतन्य गराए र उनका स्वच्छ वर्णको दीप्ति बढाइदिए।

महो महानि पनयन्त्यस्येन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरूणि।
वृजनेन वृजिनान्त्सं पिपेष मायाभिर्दस्यूँरभिभूत्योजाः ॥६॥

स्तोताहरू महान् पराक्रमी इन्द्रदेवका असल कर्मको गुणगान गर्दछन्। इन्द्रदेव आफ्ना सामर्थ्यले शत्रु परास्त गर्दछन्। उनले आफ्नै बलले मायाद्वारा बलवान् दस्युलाई पूर्ण रूपमा नष्ट गरे।

युधेन्द्रो मह्ना वरिवश्चकार देवेभ्यः सत्पतिश्चर्षणिप्राः।
विवस्वतः सदने अस्य तानि विप्रा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति ॥७॥

देववृत्तिका प्रणेता, अधिपति र मानिसलाई शक्ति प्रदान गरेर उनीहरूको रहर पूरा गराउने इन्द्रदेवले आफ्नै महत्त्वले युद्धमा शत्रु परास्त गरे। उनको धन लिएर स्तोतालाई दिए। बुद्धिमान् स्तोताहरू यजमानका घरमा इन्द्रदेवका त्यस असल कामको चर्चा र प्रशंसा गर्दछन्।

सत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ससवांसं स्वरपश्च देवीः।
ससान यः पृथिवीं द्यामुतेमामिन्द्रं मदन्त्यनु धीरणासः ॥८॥

स्तोताहरू शत्रुविजेता, स्वीकार्य, बलप्रदाता, स्वर्गीय सुख र दीप्तिमान् जलका अधिपति इन्द्रदेवलाई उत्तम स्तुतिले प्रार्थना गर्दछन्। उनैले द्युलोक र पृथिवीलोकलाई आफ्ना ऐश्वर्यका बलमा अड्याएका छन्।

ससानात्याँ उत सूर्यं ससानेन्द्रः ससान पुरुभोजसं गाम्।
हिरण्ययमुत भोगं ससान हत्वी दस्यून्प्रार्यं वर्णमावत् ॥९॥

इन्द्रदेवले अत्य नामको उड्ने घोडा दान गरे। सूर्य र पर्याप्त भोजन प्रदान गर्ने गाई दान गरे। सुनौलो अलङ्कार र भोज्य पदार्थ दान गरे। दस्युलाई मारेर आर्यको रक्षा गरे।

इन्द्र ओषधीरसनोदहानि वनस्पतींरसनोदन्तरिक्षम्।
बिभेद वलं नुनुदे विवाचोऽथाभवद्दमिताभिक्रतूनाम् ॥१०॥

इन्द्रदेवले प्राणीको कल्याणका लागि औषधि प्रदान गरेका छन्, दिनको उज्यालो दान गरेका छन्, वनस्पति र अन्तरिक्ष प्रदान गरेका छन्। उनले वल नामका असुरलाई गिँडे, प्रतिवादीलाई पर पुऱ्याए र युद्धका अगाडि उभिएका शत्रु दमन गरेका छन्।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥२२॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकहरूले गरेको स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिम्रो आह्वान गर्दछौँ।

[सूक्त - ३५]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नियुतो नो अच्छ।
पिबास्यन्धो अभिसृष्टो अस्मे इन्द्र स्वाहा ररिमा ते मदाय ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! वायुको नियुत नामको अश्व नारेको जस्तै तिम्रो हरि नामको अश्व नारेका रथमा बसेर हामीकहाँ आऊ। हामीले प्रदान गरेको हविष्यान्नरूपी सोमरस पान गर। तिमीलाई खुसी पार्न हामी स्वाहाका साथ सोमरस प्रदान गर्दछौँ।

उपाजिरा पुरुहूताय सप्ती हरी रथस्य धूर्ष्वा युनज्मि।
द्रवद्यथा सम्भृतं विश्वतश्चिदुपेमं यज्ञमा वहात इन्द्रम् ॥२॥

अनेकौँले बोलाउने गरेका इन्द्रदेवको आगमन चाँडै होस् भनेर रथका अघिल्ला भागमा दुई वटा अश्व नारिएका हुन्छन्। ती अश्वले जतासुकैबाट इन्द्रदेवलाई सबै किसिमका साधनले सम्पन्न यस देवयज्ञमा तुरुन्तै ल्याऊन्। ॥

उपो नयस्व वृषणा तपुष्पोतेमव त्वं वृषभ स्वधावः ।
ग्रसेतामश्वा वि मुचेह शोणा दिवेदिवे सदृशीरद्धि धानाः ॥३॥

हे खोजेको कुरो पुऱ्याइदिने र अन्नका धनी इन्द्रदेव ! तिमी बलवान् एवं शत्रुबाट रक्षा गर्ने अश्वलाई नजिकै लिएर आऊ र यजमानको रक्षा गर। तिम्रा राता अश्वले यहाँ आहार खान सकून् भनेर खोल। तिमी दिनहुँ असल हविष्यान्न ग्रहण गर।

ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मि हरी सखाया सधमाद आशू ।
स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन्प्राजानन्विद्वाँ उप याहि सोमम् ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! मन्त्रले नारिने, युद्धमा कीर्ति सम्पन्न, मित्रभाव सम्पन्न, हरि नामका दुवै अश्वलाई हामी मन्त्रले नै योजित गर्दछौं। हे इन्द्रदेव ! बलियो र सुखदायी रथमा बसेर सोमरसका नजिक आऊ। तिमी सबै खालका यज्ञका विषयमा जान्ने विद्वान् हौ।

मा ते हरी वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरमन्यजमानासो अन्ये ।
अत्यायाहि शश्वतो वयं तेऽरं सुतेभिः कृणवाम सोमैः ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा बलवान् र सुन्दर पिठ्युँ भएका हरि नामका अश्वलाई अन्य यजमानले पनि सन्तुष्ट गराऊन्। हामी पेलेर तयार गरेको सोमरसले तिमीलाई राम्ररी सन्तुष्ट गराउँछौं। तिमी अरू सबै यजमानहरूलाई छोडेर हामीकहाँ आऊ।

तवायं सोमस्त्वमेह्यर्वाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्य पाहि ।
अस्मिन्यज्ञे बर्हिष्या निषद्या दधिष्वेमं जठर इन्दुमिन्द्र ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! यो सोमरस तिम्रै लागि हो। हामीतिर तिमी फर्क र खुशी मनले सोमरस पान गर। हाम्रा यज्ञमा कुशका आसनमा बसेर सोम आफ्ना पेटमा पुऱ्याऊ।

स्तीर्णं ते बर्हिः सुत इन्द्र सोमः कृता धाना अत्तवे ते हरिभ्याम् ।
तदोकसे पुरुशाकाय वृष्णे मरुत्वते तुभ्यं राता हवींषि ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि कुशको आसन ओछ्याएर सोमरस तयार गरेका छौं। तिम्रा दुवै अश्वले खाने दाना तयार छ। यो यज्ञ तिम्रै निवासस्थान हो। तिमी सामर्थ्यवान, खोजेको कुरो पुऱ्याइदिने र मरुत्‌रूपी सेनाले सम्पन्न छौ। तिम्रा लागि हवि दिएका छौं।

इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिन्द्र गोभिर्मधुमन्तमक्रन् ।
तस्यागत्या सुमना ऋष्व पाहि प्रजानन्विद्वान्पथ्या३ अनु स्वाः ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! ऋत्विक्‌हरूले तिम्रा लागि ढुङ्गाले पेलेर निकालेको, जल मिसाएको सोमरस तयार गरेका छन्। दुध मिसाएर त्यसलाई अझै स्वादिलो पारेका छन्। हे सबै कुरो जानेका विद्वान् इन्द्रदेव ! हाम्रो स्तुति बुझेर असल मनले सोमपान गर।

याँ आभजो मरुत इन्द्र सोमे ये त्वामवर्धन्नभवन्गणस्ते ।
तेभिरेतं सजोषा वावशानोऽग्नेः पिब जिह्वया सोममिन्द्र ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले सोमयागमा सम्मानित गरेका मरुत्‌हरूले तिमीलाई बलियो बनाउँछन्। तिनीहरू र तिम्रो सहायता गर्ने अरू सबैसँग सोमको अभिलाषा गर्दै अग्निरूपी जिब्राले सोम पान गर।

इन्द्र पिब स्वधया चित्सुतस्याग्नेर्वा पाहि जिह्वया यजत्र ।
अध्वर्योर्वा प्रयतं शक्र कस्ताद्धोतुर्वा यज्ञं हविषो जुषस्व ॥१०॥

हे यज्ञ गरिने इन्द्रदेव ! पेलेर तयार पारेको सोमरस आफ्नै पराक्रमले अथवा अग्निरूपी जिब्राले पान गर। अध्वर्युका हातले दिएर पान गर अथवा होताले हव्य आदि हुत गरेर दिएको यज्ञको सेवन गर।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥११॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकहरूले गरेको स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिम्रो आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ३६]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

इमामू षु प्रभृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वदूतिभिर्यादमानः।
सुतेसुते वावृधे वर्धनेभिर्यः कर्मभिर्महद्भिः सुश्रुतो भूत् ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! सधैँ संरक्षण सामर्थ्यले युक्त रहेर हामीले गरेका स्तुति सुन र हविष्यान्नका रूपमा चढाइएको सोम ग्रहण गर। तिमी महान् कार्यले प्रसिद्ध भएका छौ। तिमी प्रत्येक सोमसवनमा पुष्टिदायक हव्य आदिले सशक्त हुने गर्दछौ।

इन्द्राय सोमाः प्रदिवो विदाना ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः।
प्रयम्यमानान्प्रति षू गृभायेन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! हामी द्युलोकबाट तिम्रा लागि सोम प्राप्त गर्दछौँ। त्यो पिएर तिमी बलिष्ठ, सुदृढ, महान् र दीप्तिमान् हुन्छौ। हे इन्द्रदेव ! तिमी शत्रु तर्साउने र बल प्रदान गर्ने हुनाले ढुङ्गाले राम्रोसँग पेलेर तयार गरेको सोम पान गर।

पिबा वर्धस्व तव घा सुतास इन्द्र सोमासः प्रथमा उतेमे।
यथापिबः पूर्व्यां इन्द्रसोमाँ एवा पाहि पन्यो अद्या नवीयान् ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! सोमपान गरेर बलिया होऊ। तिम्रा लागि पुरानो र नयाँ सोम पेलेर तयार गरेका छौँ। हे स्तुत्य इन्द्रदेव ! तिमीले पहिले जसरी सोमपान गरेका थियौ उसरी नै आज यो नयाँ सोम पनि पान गर।

महाँ अमत्रो वृजने विरप्श्युग्रं शवः पत्यते धृष्ण्वोजः।
नाह विव्याच पृथिवी चनैनं यत्सोमासो हर्यश्वममन्दन् ॥४॥

इन्द्रदेव महान् छन्, शत्रुलाई परास्त गर्ने खालका छन् र अत्यन्त बलवान् छन्। यिनको भयानक बल र ओज सर्वत्र विस्तृत हुन्छ। सोम पिएर सन्तुष्ट भएपछि पृथ्वी र द्युलोकले पनि यिनलाई थाम्न सक्दैनन्।

महाँ उग्रो वावृधे वीर्याय समाचक्रे वृषभः काव्येन।
इन्द्रो भगो वाजदा अस्य गावः प्र जायन्ते दक्षिणा अस्य पूर्वीः ॥५॥

अत्यन्त बलवान् र पराक्रमी इन्द्रदेव शौर्ययुक्त ठूला कार्यका लागि प्रसिद्ध छन्। खोजेको कुरो प्रदान गर्ने र ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेवलाई उत्तम स्तुतिले प्रार्थना गर्दछौँ। यिनका दिव्य रश्मिले पोषण प्रदान गर्दछ। यिनका दान आदि कर्म पनि अति प्रसिद्ध छन्।

प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यथायन्नापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः।
अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान्यदीं सोमः पृणति दुग्धो अंशुः ॥६॥

मनका रहरले सारा नदीहरू दूरदेशका समुद्रमा पुगेर मिसिन्छन्। तिनको जल रथझैँ समुद्रतिर कुदिरहेको हुन्छ। त्यसै गरीकन दुध मिसाइएको अलिकति सोमरसले नै महान् इन्द्रदेवलाई पूर्ण सन्तुष्ट गराउँछ। त्यसले सन्तुष्ट भएपछि स्वर्गभन्दा पनि अधिक श्रेष्ठ र महान् हुन्छन्।

समुद्रेण सिन्धवो यादमाना इन्द्राय सोमं सुषुतं भरन्तः।
अंशुं दुहन्ति हस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनन्ति धारया पवित्रैः ॥७॥

समुद्र भेट्ने रहर भएका नदीहरूले समुद्रलाई नै खँदिलो बनाएझैँ अध्वर्युहरू ढुङ्गा लिएका हातले इन्द्रदेवका लागि सोमरस पेलेर तयार गर्दछन्। आफ्नै पाखुरीले सोमका लहरा दोहन गर्दछन् र एउटै धारो लगाएर चाल्नीले सोमरस छान्दछन्।

ह्रदाइव कुक्षयः सोमधानाः समीं विव्याच सवना पुरूणि।
अन्ना यदिन्द्रः प्रथमा व्याश वृत्रं जघन्वाँ अवृणीत सोमम् ॥८॥

इन्द्रदेवको पेट पनि तालजत्तिकै फराकिलो छ। यिनलाई अनेकौँ सोमयज्ञहरूले सन्तुष्ट गराउँछन्। इन्द्रदेवले सबैभन्दा पहिले सोमरसरूपी हविष्यान्न भक्षण गरे, त्यसपछि वृत्र मारेर अन्य देवताहरूका लागि सोम ग्रहण गरे।

आ तू भर माकिरेतत्परि ष्ठाद्विद्मा हि त्वा वसुपतिं वसूनाम्।
इन्द्र यत्ते माहिनं दत्रमस्त्यस्मभ्यं तद्धर्यश्व प्र यन्धि ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! हामीलाई चाँडै अपार धन र वैभव प्रदान गर। धनको दान गर्नमा तिमीलाई कसले

रोक्न सक्छ र ? तिमीलाई धेरै धनका अधिपतिका रूपमा हामीले चिनेका छौं। हे हरि नामका अश्वका स्वामी इन्द्रदेव ! हामीलाई काम लाग्ने जेजस्तो धन तिमीसित छ, त्यो हामीलाई प्रदान गर।

अस्मे प्र यन्धि मघवन्नृजीषिन्निन्द्र रायो विश्ववारस्य भूरेः।
अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे वीराञ्छश्वत इन्द्र शिप्रिन् ॥१०॥

हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! तिमी उदार भावनाका छौ। सबैले रुचाउने खालको प्रशस्त धन र ऐश्वर्य हामीलाई तिमी प्रदान गर। हे राम्रो टोपी लगाउने इन्द्रदेव ! हामीलाई बाँच्नका लागि सय वर्षको आयु प्रदान गर र धेरै वीर पुत्रहरू प्रदान गर।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥२२॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकले गरेको स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौँ।

[सूक्त - ३७]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - गायत्री, अनुष्टुप्।

वार्त्रहत्याय शवसे पृतनाषह्याय च। इन्द्र त्वा वर्तयामसि ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! वृत्र नामको असुर मार्नका लागि र शत्रुको सेना पराजित गर्नका लागि शक्ति पाऊँ भन्ने निवेदन तिमीसित हामी गर्दछौँ।

अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो। इन्द्र कृण्वन्तु वाघतः ॥२॥

सयौं अश्वमेध आदि यज्ञ पूरा गरिसकेका हे इन्द्रदेव ! स्तोताले स्तुति गर्दै तिम्रो प्रसन्नता, अनुग्रह र कृपादृष्टि हामीतिर प्रेरित गरून्।

नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे। इन्द्राभिमातिषाह्ये ॥३॥

अभिमानी शत्रु पराजित गर्ने, सयौँ असल कर्म गरेका हे इन्द्रदेव ! युद्धमा हामी सम्पूर्ण स्तुति र सूक्तबाट तिम्रो यश एवं वैभवको बयान गर्दछौँ।

पुरुष्टुतस्य धामभिः शतेन महयामसि। इन्द्रस्य चर्षणीधृतः ॥४॥

धेरैले स्तुति गरेका, महान् तेजस्वी, मानिसहरूलाई पालनपोषण गर्ने इन्द्रदेवलाई हामी स्तुति गर्दछौँ।

इन्द्रं वृत्राय हन्तवे पुरुहूतमुप ब्रुवे। भरेषु वाजसातये ॥५॥

जसलाई धेरैले बोलाइरहन्छन्, उनै वृत्रको वध गर्ने इन्द्रदेवलाई हामी [illegible] लागि बोलाउँछौँ।

वाजेषु सासहिर्भव त्वामीमहे शतक्रतो। इन्द्र वृत्राय हन्तवे ॥६॥

हे सयौँ यज्ञ गर्ने इन्द्रदेव ! शत्रुलाई युद्धमा विनाश गर्ने तिमीसित हामी इन्द्र वृत्रको विनाशका लागि प्रार्थना गर्दछौँ।

द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृत्सुतूर्षु श्रवःसु च। इन्द्र साक्ष्वाभिमातिषु ॥७॥

हाम्रा अभिमानी शत्रु विनाश गरिदिने हे इन्द्रदेव ! युद्धबाट तेजस्वी धन प्राप्तिका लागि तिमी सबै बलवान् शत्रुलाई पराजित गर।

शुष्मिन्तमं न ऊतये द्युम्निनं पाहि जागृविम्। इन्द्र सोमं शतक्रतो ॥८॥

हे सयौँ यज्ञ सम्पन्न गरेका इन्द्रदेव ! हामीजस्ता याजकलाई संरक्षण प्रदान गर्नका लागि तिमी अत्यन्त बलप्रदायक, दीप्तिमान्, चेतनासम्पन्न सोमरस पान गर।

इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पञ्चसु। इन्द्र तानि त आ वृणे ॥९॥

हे सयौँ यज्ञ सम्पन्न गरेका इन्द्रदेव ! पाँचै किसिमका मानिससित भएका सामर्थ्यलाई तिमी शक्तिका रूपमा स्वीकार गर।

अगन्निन्द्र श्रवो बृहद्द्युम्नं दधिष्व दुष्टरम्। उत्ते शुष्मं तिरामसि ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! यो गतिलो हविष्यान्न तिमीकहाँ जाओस्। तिमी शत्रुहरूका लागि अति दुर्लभ र तेजस्वी सोमरस ग्रहण गर। हामी तिम्रो बल बढाइदिन्छौँ।

अर्वावतो न आ गह्यथो शक्र परावतः ।
उ लोको यस्ते अद्रिव इन्द्रेह तत आगहि ॥११॥

हे वज्र हातमा लिने इन्द्रदेव ! तिमी नजिकबाट, टाढाबाट वा तिमीलाई ज्यादै मन परेको लोकबाट पनि हामीकहाँ आऊ ।

[सूक्त - ३८]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन । **देवता** – इन्द्र । **छन्द** – त्रिष्टुप् ।

अभि तष्टेव दीधया मनीषामत्यो न वाजी सुधुरो जिहानः ।
अभि प्रियाणि मर्मृशत्पराणि कवींरिच्छामि सन्दृशे सुमेधाः ॥१॥

हे स्तोता ! सिकर्मीझैँ तिमी पनि इन्द्रदेवको लागि राम्रा स्तोत्रको निर्माण गर । असल धुरामा बाँधिएका वेगशाली अश्वजस्तै कर्ममा प्रवृत्त रहँदै र इन्द्रदेवका लागि प्रिय स्तुति रचना गर्ने मेधासम्पन्न उत्तम कविहरूको दर्शन गर्ने रहर हामी गर्दछौँ ।

इनोत पृच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः सुकृतस्तक्षत द्याम् ।
इमा उ ते प्रण्यो३ वर्धमाना मनोवाता अध नु धर्मणि ग्मन् ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! कविका जन्मका विषयमा जसले मनोबल धारण गरेर आफ्ना पुण्य कर्मले स्वर्गको निर्माण गरेका थिए, उनै आचार्यहरूसित सोध । यस यज्ञबाट तिम्रा मनलाई आनन्द प्रदान गर्ने खालको, तिम्रै निम्ति बनाइएको स्तुति तिमीकहाँ जान्छ ।

नि षीमिदत्र गुह्या दधाना उत क्षत्राय रोदसी समञ्जन् ।
सं मात्राभिर्ममिरे येमुरुर्वी अन्तर्मही समृते धायसे धुः ॥३॥

कविले गोप्य कर्मको सम्पादन गर्दै बल प्राप्त गर्नका निम्ति द्यावापृथिवीलाई एकासमा सम्बद्ध तुल्याए र तिनलाई आआफ्नै सीमामा सीमित गराए । एकापससमा सम्वद्ध, विस्तृत र महान् द्यावापृथिवीलाई नियन्त्रित गरे । यी दुईका बीचमा दुवैलाई धारण गर्ने अन्तरिक्ष स्थापित गराए ।

आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषञ्छ्रियो वसानश्चरति स्वरोचिः ।
महत्तद्वृष्णो असुरस्य नामा विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ ॥४॥

समस्त कविले रथमा बसेका इन्द्रदेवलाई महिमामय बनाए । इन्द्रदेव आफ्नै दीप्तिले दीप्त भएर शोभायमान रूपमा विचरण गर्दछन् । सबैका लागि जीवनमा प्राण सञ्चार गर्ने, उनका उत्तम सङ्कल्पलाई पूर्ण गराउने इन्द्रदेवको कीर्ति महान् छ । सम्पूर्ण रूपले युक्त भएर उनी अमृत तत्त्वमा रहन्छन् ।

असूत पूर्वो वृषभो ज्यायानिमा अस्य शुरुधः सन्ति पूर्वीः ।
दिवो नपाता विदथस्य धीभिः क्षत्रं राजाना प्रदिवो दधाथे ॥५॥

मन लागेको फल प्रदान गर्ने, पुरातन र सबैभन्दा ठूला देवता इन्द्रले जलवर्षा गराए । विपुल जलराशिले तिर्खा मेटायो । द्युलोकलाई धारण गर्ने दीप्तिमान् वरुण र इन्द्रदेव तेजस्वी याजकको स्तुति सुनेर उनीहरूका लागि धन जम्मा गर्दछन् ।

त्रीणि राजाना विदथे पुरूणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि ।
अपश्यमत्र मनसा जगन्वान्व्रते गन्धर्वाँ अपि वायुकेशान् ॥६॥

हे इन्द्र र वरुणदेव ! तिमीहरू यस यज्ञमा सम्पूर्ण र व्यापक तीनै वटा सवन सजाओ । हे इन्द्रदेव ! तिमी यज्ञमा गएका थियौ, किनभने हामीले यस यज्ञमा वायुले जगर हल्लाउँदै गरेका अश्वहरू देख्यौँ ।

तदिन्न्वस्य वृषभस्य धेनोरा नामभिर्ममिरे सक्म्यं गोः ।
अन्यदन्यदसुर्यं१ वसाना नि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ॥७॥

साँढेसहितको गाई र गाईलाई जुन प्रतिभाशालीले दुहुने काम गरे उनले नयाँ शक्तिका रूपमा इन्द्रलाई भेटे ।

तदिन्न्वस्य सवितुर्नकिर्मे हिरण्ययीममतिं यामशिश्रेत् ।
आ सुष्टुती रोदसी विश्वमिन्वे अपीव योषा जनिमानि वव्रे ॥८॥

सूर्यदेवको सुनौलो दीप्तिलाई कसैले नाश गर्न सक्दैन । यस दीप्तिको आश्रय जसले स्वीकार गर्दछ, त्यो उत्तम स्तुतिले प्रशंसित हुन्छ । आमाले आफ्ना सन्तान सह्यारेझैँ देवताहरू सबै कुरो दिन सक्ने द्यावा र पृथिवीबाट स्वीकार गरिन्छन् ।

युवं प्रत्नस्य साधथो महो यद्दैवी स्वस्तिः परि णः स्यातम्।
गोपाजिह्वस्य तस्थुषो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ॥९॥

हे इन्द्र र वरुणदेव ! तिमीहरू पुराना स्तोतालाई अनेकौं किसिले हित गर्दछौ। उनका निम्ति स्वर्गजस्तै सुखको व्यवस्था गर्दछौ। तिमीहरू हामीलाई सबै तिरबाट संरक्षित गर। समस्त मायावी शक्तिमा दक्ष तिमीहरू हामीलाई आफ्ना आश्रयमा राख। संरक्षण गर्ने वचन दिँदै तिमीहरूका सबै खालका काम हामी हेर्दछौं भनी वचन देओ।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥१०॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकले गाएका स्तुति सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ३९]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। देवता - इन्द्र। छन्द - त्रिष्टुप्।

इन्द्रं मतिर्हृद आ वच्यमानाच्छा पतिं स्तोमतष्टा जिगाति।
या जागृविर्विदथे शस्यमानेन्द्र यत्ते जायते विद्धि तस्य ॥१॥

हे सबैलाई पाल्ने इन्द्रदेव ! स्तोताहरूले भावपूर्ण रूपले उच्चारण गरेको स्तुति सोझै तिमीकहाँ पुग्दछ। तिमीलाई चेतन गराउन यज्ञमा स्तुति उच्चारण गरिन्छ। तिम्रा लागि नै स्तुति उत्पन्न भएको हो भन्ने तिमीले बुझ।

दिवश्चिदा पूर्व्या जायमाना वि जागृविर्विदथे शस्यमाना।
भद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसाना सेयमस्मे सनजा पित्र्या धीः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! सूर्यभन्दा पहिले उत्पन्न भएको स्तुति यज्ञमा उच्चारित हुँदा तिमीलाई चेतन गराउँछ। हितकारी र स्वच्छ तेज धारण गर्ने स्तुति हाम्रा लागि पुर्खाको नासो हो

यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अग्रं पतदा ह्यस्थात्।
वपूंषि जाता मिथुना सचेते तमोहना तपुषो बुध्न एता ॥३॥

उत्पन्न गर्ने विशेषता हुनाले उषाले अश्विनीकुमारलाई उत्पन्न गराइन्, उनीहरूको प्रशंसा गर्नका लागि जिब्राको टुप्पो सक्सकाउन थाल्यो। दिनको सुरुमै अन्धकार नाश गर्ने अश्विनीकुमारको यो जोडी जन्मनासाथ स्तोत्रले परिचित भएको छ।

नकिरेषां निन्दिता मर्त्येषु ये अस्माकं पितरो गोषु योधाः।
इन्द्र एषां दृंहिता माहिनावानुद्गोत्राणि ससृजे दंसनावान् ॥४॥

युद्ध गर्ने सिपालु हाम्रा पुर्खाहरूको निन्दा असुरहरूले गर्न सक्ने हुनेमध्ये कोही पनि छैन। महिमावान् र असल कर्म भएका इन्द्रदेव तिनलाई र तिनका गोत्रलाई गतिलो मानिएको स्वर्गलोकमा स्थापित गर्दछन्।

सखा ह यत्र सखिभिर्नवग्वैरभिज्ञ्वा सत्वभिर्गा अनुग्मन्।
सत्यं तदिन्द्रो दशभिर्दशग्वैः सूर्यं विवेद तमसि क्षियन्तम् ॥५॥

नौं वटा अश्वयुक्त बलवान् मित्ररूप अङ्गिराहरूका साथ गाईको खोजीमा निस्केका इन्द्रदेवले बाक्लो अँध्यारोभित्र लुकेका प्रकाशपुञ्ज सूर्यलाई भेटे।

इन्द्रो मधु सम्भृतमुस्रियायां पद्वद्विवेद शफवन्नमे गोः।
गुहा हितं गुह्यं गूळ्हमप्सु हस्ते दधे दक्षिणे दक्षिणावान् ॥६॥

इन्द्रदेवले दुधालु गाईबाट मिठो दुध पाए। भिन्न किसिमका खुट्टा हुने खुर र खुर भएका पशुसहित अनेकौं धन पाए। दानी इन्द्रदेवले गुफाभित्रको अन्तरिक्षका जलमा रहेको गोप्य धन दाहिने हातमा लिए।

ज्योतिर्वृणीत तमसो विजानन्नारे स्याम दुरितादभीके।
इमा गिरः सोमपाः सोमवृद्ध जुषस्वेन्द्र पुरुतमस्य कारोः ॥७॥

विशिष्ट ज्ञानले सम्पन्न इन्द्रदेवले गहिरो अन्धकारमा ज्योति प्रकट गरे। हामी सबै पापबाट डर नहुने ठाउँको ठाउँमा रहौं। हे सोमपान गरेर बल बढाउने इन्द्रदेव ! असल खालको स्तुति गर्नेहरूको स्तुति स्वीकार गर।

ज्योतिर्यज्ञाय रोदसी अनु ष्यादारे स्याम दुरितस्य भूरेः ।
भूरि चिद्धि तुजतो मर्त्यस्य सुपारासो वसवो बर्हणावत् ॥८॥

यज्ञका लागि सूर्यदेवले द्यावापृथिवीलाई प्रकाशित गरून्। हामी विभिन्न खालका पापबाट टाढा रहौं। हे दुःखबाट जोगाउने वसुहरू हो ! हामी यजन गर्ने मानिसहरूलाई तिमी धनको ठूलो थुप्रो दिएर धनी गराऊ।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥२२॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकहरूले गरेको स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ४०]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - गायत्री।

इन्द्र त्वा वृषभं वयं सुते सोमे हवामहे। स पाहि मध्वो अन्धसः ॥१॥

हे साधकहरूका मनको रहर पूरा गराउने इन्द्रदेव ! पेलेर तयार पारेको सोमरस पान गर्न तिमीलाई हामी बोलाउदैं छौं। अति मिठो हविष्यान्न सहितको सोमरस मान गर।

इन्द्र क्रतुविदं सुतं सोमं हर्य पुरुष्टुत। पिबा वृषस्व तातृपिम् ॥२॥

हे हरि नामका अश्वका अधिपति र धेरैं तिरबाट प्रशंसा पाइरहने इन्द्रदेव ! तिमी चाहिएका कुराको वर्षा गराउँछौं। पेलेर तयार गरेको सोम तिमीलाई सन्तुष्ट गराउनका लागि यज्ञमा नियमपूर्वक तयार गरिएको छ, तिमी यो पान गर।

इन्द्र प्र णो धितावानं यज्ञं विश्वेभिर्देवेभिः। तिर स्तवान विश्पते ॥३॥

हे सबैले स्तुति गरेका र जनताका रक्षक इन्द्रदेव ! तिमी सम्पूर्ण पूजनीय देवताहरूसँगै हाम्रो यो हव्य आदि द्रव्यले पूर्ण भएको यज्ञ दरिलो बनाइदेऊ।

इन्द्र सोमाः सुता इमे तव प्र यन्ति सत्पते। क्षयं चन्द्रास इन्दवः ॥४॥

हे सत्यको नियम पालन गर्नेहरूका रक्षक इन्द्रदेव ! दीप्तियुक्त, आनन्ददायक र पेलेर तयार पारेको सोमरस तिमीतिरै फर्किएको छ, त्यसलाई स्वीकार गर।

दधिष्वा जठरे सुतं सोममिन्द्र वरेण्यम्। तव द्युक्षास इन्दव ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! पेलेर तयार पारेको यो सोमरस तिमीले नै स्वीकार गर्न योग्य छ। किनभने यो दीप्तिमान् भएकाले स्वर्गलोकमा तिमीसितै रहन योग्य छ। तिमी यसलाई आफ्नै पेटमा राखिदेऊ।

गिर्वणः पाहि नः सुतं मधोर्धाराभिरज्यसे। इन्द्र त्वादातमिद्यशः ॥६॥

हे स्तुति योग्य इन्द्रदेव ! हामीले छानेको सोमरस खाऊ। किनभने यस आनन्ददायी सोमरसका धाराले तिर्खा मेटिन्छ। हे इन्द्रदेव ! हामीलाई तिम्रै कृपाले यश प्राप्त हुन्छ।

अभि द्युम्नानि वनिन इन्द्रं सचन्ते अक्षिता। पीत्वी सोमस्य वावृधे ॥७॥

देवताको पूजा गर्ने यजमानले चढाएको दीप्तिमान् र अक्षय सोम आदिसहितको हवि इन्द्रदेवतिरै जान्छ। यस्तो सोम पान गरेर इन्द्रदेव उर्लन्छन्।

अर्वावतो न आ गहि परावतश्च वृत्रहन्। इमा जुषस्व नो गिरः ॥८॥

हे वृत्रलाई मार्ने इन्द्रदेव ! तिमी नजिकबाट हामीकहाँ आऊ, टाढाबाट पनि हामीकहाँ आऊ। हामीले चढाएको यी स्तुति स्वीकार गर।

यदन्तरा परावतमर्वावतं च हूयसे। इन्द्रेह तत आ गहि ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी टाढाबाट, नजिकबाट, मध्यम दूरी वा जताततैबाट बोलाइन्छौ, ती जुनसुकै ठाउँमा पुगेका भए पनि हाम्रा यज्ञमा आऊ।

[सूक्त - ४१]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - गायत्री।

आ तू न इन्द्र मद्र्यग्घुवानः सोमपीतये। हरिभ्यां याह्यद्रिवः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! सोमपान गर्नका लागि तिमीलाई आह्वान गर्दछौं। हामीकहाँ हरि नामका अश्वमा चढेर आऊ।

सत्तो होता न ऋत्वियस्तिस्तिरे बर्हिरानुषक्। अयुञ्जन्प्रातरद्रयः ॥२॥

हाम्रा यज्ञमा ऋतुअनुसारले होताहरू बसेका छन्। उनीहरूले कुशका आसन ओछ्याएका छन् र सोम निचोर्नका लागि ढुङ्गाका टुक्राको व्यवस्था मिलाएका छन्। हे इन्द्रदेव ! सोमपान गर्नका लागि तिमी आऊ।

इमा ब्रह्म ब्रह्मवाहः क्रियन्त आ बर्हिः सीद। वीहि शूर पुरोडाशम् ॥३॥

हे शूरवीर इन्द्रदेव ! स्तोताहरू स्तुति सम्पादन गर्दछन्। त्यसैले तिमी यस आसनमा बस र पुरोडाश सेवन गर।

रारन्धि सवनेषु ण एषु स्तामेषु वृत्रहन्। उक्थेष्विन्द्र गिर्वणः ॥४॥

हे वृत्रलाई मार्ने भनी स्तुति गरिएका इन्द्रदेव ! यज्ञका तीनै वटा सवनमा गाएका स्तोत्र र मन्त्रहरूमा तिमी रमाऊ।

मतयः सोमपामुरुं रिहन्ति शवसस्पतिम्। इन्द्रं वत्सं न मातरः ॥५ ॥

हाम्रो स्तुति सोम पान गर्ने महान् बलका अधिपति इन्द्रदेवका लागि हराएको बाछालाई माउ गाईले भेटेझैँ खुसी गराउने गरी प्राप्त हुन्छ।

स मन्दस्वा ह्यन्धसो राधसे तन्वा महे। न स्तोतारं निदे करः ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! धनको ठूलो थुप्रो दिनका लागि तिमी सोमयुक्त हविष्यहरूले आफ्नो तनमन खुसी गराऊ। हामी स्तोताहरूलाई निन्दित हुन नदेऊ।

वयमिन्द्र त्वायवो हविष्मन्तो जरामहे। उत त्वमस्मयुर्वसो ॥७॥

सबैलाई आश्रय प्रदान गर्न सक्ने हे इन्द्रदेव ! तिमीलाई भेट्ने रहरमा हामी हविसहित तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। तिमी हाम्रो रक्षा गर।

मारे अस्मद्वि मुमुचो हरिप्रियार्वङ् याहि। इन्द्र स्वधावो मत्स्वेह ॥८॥

हरि नामका अश्वका असल स्वामी हे इन्द्रदेब ! तिमी आफ्नो घोडा हामीभन्दा टाढा गएर नखोल। हामीकहाँ आऊ, यस यज्ञमा आएर खुसी होऊ।

अर्वाञ्चं त्वा सुखे रथे वहतामिन्द्र केशिना। घृतस्नू बर्हिरासदे ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! टल्किने र चिल्लो जगर हुने अश्वले तिमीलाई सुखदायी रथमा हामीकहाँ लिएर आऊन्। यस यज्ञस्थलमा तिमी कुशका पवित्र आसनमा सुहाउँदिलो गरी बस।

[सूक्त – ४२]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – गायत्री।

उप नः सुतमा गहि सोममिन्द्र गवाशिरम्। हरिभ्यां यस्ते अस्मयुः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! याजकहरूलाई भेट्ने रहरले तिमी अश्व नारेका रथमा हामीकहाँ आऊ। हामीले पेलेर गाईको दुध मिसाएको सोमरस पान गर।

तमिन्द्र मदमा गहि बर्हिःष्ठां ग्रावभिः सुतम्। कुविन्नवस्य तृप्णवः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! ढुङ्गेनीमा उम्रिएका कुशका आसनमा बस्न खुसी गराउने सोमका नजिकै तिमी आऊ र अघाउने गरी पान गर।

इन्द्रमित्था गिरो ममाच्छागुरिषिता इतः। आवृते सोमपीतये ॥३॥

इन्द्रदेवलाई बोलाउन पठाइएका स्तुतिले उनलाई सोमपान गर्नका लागि यस यज्ञमा सजिलैसित ल्याओस्।

इन्द्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे। उक्थेभिः कुविदागमत् ॥४॥

सोमपान गर्नका लागि हामी यहाँका यज्ञमा इन्द्रदेवलाई स्तुति गान गर्दै बोलाउँछौँ। स्तोत्रले बोलाउँदा उनी कैयौँ पटक अनेकौँ यज्ञमा आएका छन्।

इन्द्र सोमाः सुता इमे तान्दधिष्व शतक्रतो। जठरे वाजिनीवसो ॥५॥

हे सय यज्ञ गर्ने इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि सोम तयार छ। यसले तिमी आफ्नो पेट भर। तिमी धनका मालिक हौ।

विद्मा हि त्वा धनञ्जयं वाजेषु दधृषं कवे। अधा ते सुम्नमीमहे ॥६॥

हे अनौठो ज्ञान भएका इन्द्रदेव ! तिमीलाई हामी शत्रु जित्ने र धन विजय गर्नेका रूपमा चिन्दछौँ। त्यसैले तिमीसित हामी धन माग्दछौँ।

इममिन्द्र गवाशिरं यवाशिरं च नः पिब । आगत्या वृषभिः सुतम् ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी आफ्ना बलिया अश्वमा आएर हामीले पेलेर तयार पारेपछि गाईको दुध मिसाएको सोमरस पान गर।

तुभ्येदिन्द्र स्व ओक्ये३ सोमं चोदामि पीतये। एष रारन्तु ते हृदि ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! हामी यस यज्ञस्थलमा तिम्रा लागि सोमरस प्रस्तुत गर्दछौँ। यस सोमरसले तिम्रा मनमा खुसी गराओस्।

त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिन्द्र हवामहे। कुशिकासो अवस्यवः ॥९॥

हे पहिलेदेखि चिनिएका इन्द्रदेव ! हामी कुशिक वंशजहरू तिम्रो संरक्षण गर्ने सामर्थ्यको आशा गर्दछौँ। सोमपानका लागि यज्ञस्थलमा हामी तिम्रो स्वागत गर्दछौँ।

[सूक्त - ४३]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

आ याह्यर्वाङुप वन्धुरेष्ठास्तवेदनु प्रदिवः सोमपेयम्।
प्रिया सखाया वि मुचोप बर्हिस्त्वामिमे हव्यवाहो हवन्ते ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! रथमा बसेर हामीकहाँ तिमी आऊ। सफा, उज्यालो सोमरस पान गर्नका लागि तिमी आफ्नो प्रिय अश्व यज्ञस्थलका नजिकै खोल। ऋत्विक्हरू तिमीलाई स्वागत गर्नेछन्।

आ याहि पूर्वीरति चर्षणीराँ अर्य आशिष उप नो हरिभ्याम्।
इमा हि त्वा मतयः स्तोमतष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुषाणाः ॥२॥

हे अधिकारसम्पन्न इन्द्रदेव ! तिमी अनेकौँ प्रजालाई छोडेर भए पनि हामीकहाँ आऊ। तिमी अश्वमा हामीकहाँ आऊ भन्ने हाम्रो अनुरोध छ। तिम्रो मित्रताको रहर गरेर स्तोताहरू स्तुतिद्वारा तिमीलाई स्वागत गरिरहेका छन्।

आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिभिर्याहि तूयम्।
अहं हि त्वा मतिभिर्जोहवीमि घृतप्रयाः सधमादे मधूनाम ॥३॥

हे उज्याला इन्द्रदेव ! खुसी मनले घोडामा चढी हाम्रो अन्न कमाउने यज्ञमा आऊ। सोमयज्ञमा घिउसहितका सोम हव्यका रूपमा चढाउँदै तिमीलाई स्वागत गर्दछौँ।

आ च त्वामेता वृषणा वहातो हरी सखाया सुधुरा स्वङ्गा।
धानावदिन्द्रः सवनं जुषाणः सखा सख्युः शृणवद्वन्दनानि ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! दह्रो र राम्रो जुवामा नारेका, बलियो जिउ भएका र मित्रसरिका तिम्रा अश्वले तिमीलाई हामीकहाँ ल्याऊन्। हविष्यान्नरूपी सोमरस पान गर्दै तिमी मैत्रीभावले पूर्ण भएर स्तोताहरूको स्तुति सुन।

कुविन्मा गोपां करसे जनस्य कुविद्राजानं मघवन्नृजीषिन्।
कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य शिक्षाः ॥५॥

सोमरस अति रुचाएर खोज्ने, ऐश्वर्यशाली हे इन्द्रदेव ! हामीलाई दुनियाँको रक्षक, प्रजाको अधिकारी, दूरद्रष्टा ऋषि र पेलेर तयार पारेको सोमरस पान गर्ने बनाऊ र कहिल्यै ननासिने धन प्रदान गर।

आ त्वा बृहन्तो हरयो युजाना अर्वागिन्द्र सधमादो वहन्तु।
प्र ये द्विता दिव ऋञ्जन्त्याताः सुसम्मृष्टासो वृषभस्य मूराः ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! रथमा नारेका हरि नामका अश्वले तिमीलाई हामीतिर ल्याओस्। हे खोजेको कुरो पूरा गरिदिने देवताहरू हो ! इन्द्रदेवका शत्रु सखाप पार्ने अश्व दुवैतिर प्रभाव पार्दै द्युलोकबाट आउँछ।

इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्ण आ यं ते श्येन उशते जभार।
यस्य मदे च्यावयसि प्र कृष्टीर्यस्य मदे अप गोत्रा ववर्थ ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सोमरस अति रुचाउँछौ। बाज पक्षीले तिम्रा लागि सोमरस ल्याएको छ। ढुङ्गाले पेलेर रहर लाग्दो गरी तयार गरेको सोमरस तिमी पान गर। यसबाट खुसी प्राप्त गर्दै शत्रुलाई पर पुऱ्याउँछौ।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥८॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकहरूले गरेका स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ४४]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - बृहती।

अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः ।
जुषाण इन्द्र हरिभिर्न आ गह्या तिष्ठ हरितं रथम् ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! ढुङ्गाले पेलेर निकालेको आनन्द दिने र स्वादिलो सोमरस तिम्रै लागि हो। तिमी हरि नामका अश्वले तानेका रथमा बसेर हाम्रा यज्ञमा आऊ।

हर्यन्नुषसमर्चयः सूर्यं हर्यन्नरोचयः ।
विद्वांश्चिकित्वान्हर्यश्व वर्धस इन्द्र विश्वा अभि श्रियः ॥२॥

हरि नामका अश्वका धनी हे इन्द्रदेव ! तिमी सोमको कामना गर्दै उषा र सूर्य प्रकाशित गराउँछौ। तिमी विद्वान् छौ र हाम्रो रहर बुझेर समृद्धि र वैभव बढाइदेऊ।

द्यामिन्द्रो हरिधायसं पृथिवीं हरिवर्पसम्।
अधारयद्धरितोर्भूरि भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत् ॥३॥

बीचबाट सूर्यदेवको हरियो किरण छिर्ने द्युलोक र रश्मि धारण गरेका हुनाले हरियोपना फैलिएको र गतिलो भोजन सामग्रीले युक्त भएको पृथ्वी इन्द्रदेवले धारण गरे।

जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनम्।
हर्यश्वो हरितं धत्त आयुधमा वज्रं बाह्वोर्हरिम् ॥४॥

चाहिएको कुरो दिन सक्ने इन्द्रदेव उत्पन्न भएर सम्पूर्ण लोकलाई नै उज्यालो पार्दछन्। हरियो वर्णका अश्व भएका इन्द्रदेवले हातमा चम्किलो वज्र आदि हतियार लिन्छन्।

इन्द्रो हर्यन्तमर्जुनं वज्रं शुक्रैरभीवृतम्।
अपावृणोद्धरिभिरद्रिभिः सुतमुद्गा हरिभिराजत ॥५॥

इन्द्रदेवले रहरअनुसारको, तेजले परिपूर्ण, प्रकाशसम्पन्न र ढुङ्गाले पेलेर तयारी सोमरस फेला पारे। इन्द्रदेवले वज्र लिएर अश्वमा यात्रा गर्दै लुटिएका गाई मुक्त गराए।

[सूक्त - ४५]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - बृहती।

आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः ।
मा त्वा के चिन्नि यमन्विं न पाशिनोऽति धन्वेव ताँ इहि ॥१॥

यात्रीले मरुस्थल पार गरेझैँ हे इन्द्रदेव ! मयुरले आनन्ददायी पँखेटा फिँजाएको जस्तो जगर भएका घोडामा मार्गको बाधा हटाउँदै तिमी आऊ। बाटामा जाल फिँजाउनेहरूले तिमीलाई बाधा हाल्न नसकून्।

वृत्रखादो वलंरुजः पुरां दर्मो अपामजः ।
स्थाता रथस्य हर्योरभिस्वर इन्द्रो दृळहा चिदारुजः ॥२॥

वृत्रासुर मार्ने, राक्षसको बल सिध्याउने, सहर ध्वस्त पार्ने, जल बर्साउने र घोडामा सजिएका इन्द्रदेव शत्रुलाई जित्न सक्छन्।

गम्भीराँ उदधीँरिव क्रतुं पुष्यसि गाइव।
प्र सुगोपा यवसं धेनवो यथा ह्रदं कुल्या इवाशत ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! गहिरो समुद्रलाई जलका धाराले भरिपूर्ण पारेझैँ तिमी याज्ञिकहरूलाई चाहिएको फल दिएर पुष्ट गराउँछौ। असल गोठालाले राम्रो दाना खुवाएर गाई पोसेझैँ र नदीहरू समुद्रमा मिसिएर पोसेझैँ सोमका धाराले तिमीलाई पोस्दछन्।

आ नस्तुजं रयिं भरांश न प्रतिजानते।
वृक्षं पक्वं फलमङ्कीव धूनुहीन्द्र सम्पारणं वसु ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! पिताले आफ्ना ज्ञानीगुनी छोरालाई धनको अंश दिएझैं तिमी पनि शत्रुलाई पराजित गर्न सक्ने खालको ऐश्वर्य हामीलाई प्रदान गर। मानिसले अङ्कुसे लगाएका टाँगाले हल्लाएर पाकेका फल झारेझैं हामीले खोजेको धन देऊ।

स्वयुरिन्द्र स्वराडसि स्मद्दिष्टिः स्वयशस्तरः।
स वावृधान ओजसा पुरुष्टुत भवा नः सुश्रवस्तमः ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी धनी छौ। तिमी स्वर्गको जस्तै तेजले सम्पन्न छौ। सबैको नेतृत्व गर्ने र मनग्गे ख्याति कमाएका छौ। हे धेरै जनाले स्तुति गरिएका इन्द्रदेव ! बलको कारण विकसित भएर तिमी हाम्रा लागि अन्न र धनको थुप्रो देऊ।

[सूक्त - ४६]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

युध्मस्य ते वृषभस्य स्वराज उग्रस्य यूनः स्थविरस्य घृष्वेः।
अजूर्यतो वज्रिणो वीर्याऽणीन्द्र श्रुतस्य महतो महानि ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सिपालु योद्धा, खोजेको पुऱ्याउने, धनका अधिपति, शूरवीर, तरुण, स्थायी प्रतिष्ठासम्पन्न, शत्रुलाई पराजित गराउने, वज्र लिएका र तीनै लोकमा प्रख्यात छौ। वीरले गर्नेजस्ता तिम्रा कार्यहरू महान् छन्।

महाँ असि महिष वृष्ण्येभिर्धनस्पृदुग्र सहमानो अन्यान्।
एको विश्वस्य भुवनस्य राजा स योधया च क्षयया च जनान् ॥२॥

हे महान् र उग्र इन्द्रदेव ! तिमी धनले पुरिएर बस्ने, आफ्ना पराक्रमले शत्रु जित्ने र सम्पूर्ण संसारको अधिकारले सम्पन्न छौ। तिमी शत्रुलाई विनाश गर र सत्यको नियम पालन गर्नेहरूलाई आश्रय देऊ।

प्र मात्राभी रिरिचे रोचमानः प्र देवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः।
प्र मज्मना दिव इन्द्रः पृथिव्याः प्रोरोर्महो अन्तरिक्षादृजीषी ॥३॥

दीप्तिमान्, कुनै पनि कारणले पराजित नहुने र सोमरस पान गर्ने इन्द्रदेव सबै सीमित पदार्थभन्दा महान् छन्। देवताको सम्पूर्ण बलभन्दा बलिया छन्। द्यावापृथिवीभन्दा बढी विशाल छन् र व्यापक अन्तरिक्षभन्दा पनि उत्कृष्ट छन्।

उरुं गभीरं जनुषभ्युग्रं विश्वव्यचसमवतं मतीनाम्।
इन्द्रं सोमासः प्रदिवि सुतासः समुद्रं न स्रवत आ विशन्ति ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी महान् र गम्भीर छौ, जन्मदेखि नै अत्यन्त वीर र विश्वमा व्याप्त रहने खालका छौ। तिमी स्तोताहरूका रक्षक हौ। प्रकृष्ट, दीप्तिमान् पेलेर तयार पारिएको सोमरसले तिमीलाई टाढासम्म यात्रा गरेर नदीले समुद्रलाई झैं फेला पर्दछ।

यं सोममिन्द्र पृथिवीद्यावा गर्भं न माता बिभृतस्त्वाया।
तं ते हिन्वन्ति तमु ते मृजन्त्यध्वर्यवो वृषभ पातवा उ ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! आमाले गर्भमा सन्तान धारण गरेझैं सोमभित्र द्यावापृथिवीले तिम्रो रहर धारण गर्दछन्। हे इष्ट पूरा गराउने इन्द्रदेव ! अध्वर्युहरू त्यही सोम शुद्ध गरेर तिमीलाई पिउनका लागि प्रेरित गर्दछन्।

[सूक्त - ४७]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन्। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

मरुत्वाँ इन्द्र वृषभो रणाय पिबा सोममनुष्वधं मदाय।
आ सिञ्जस्व जठरे मध्व ऊर्मिं त्वं राजासि प्रदिवः सुतानाम् ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! मरुत्हरूका सहयोगले तिमी वर्षा गर्दछौ। हव्य आदिले युक्त सोम पान गरेर खुसीले रमाउँदै तिमी युद्धका लागि तयार होऊ। द्युलोकमा रहेको दिव्य सोमका तिमी अधिपति हौ।

सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान्।
जहि शत्रूँरप मृधो नुदस्वाथाभयं कृणुहि विश्वतो नः ॥२॥

मरुत्‌हरूका सहयोगले वृत्र संहार गर्ने, देवताका मित्र, वीर, पराक्रमी हे इन्द्रदेव ! याजकले चढाएको सोमरस पिएर हिंसक प्राणी र शत्रु विनाश गर्दै हाम्रो डर मेटाऊ।

उत ऋतुभिर्ऋतुपाः पाहि सोममिन्द्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः।
याँ आभजो मरुतो ये त्वान्वहन्वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः ॥३॥

हे ऋतुहरूका पालक इन्द्रदेव ! मित्रका रूपमा रहेका देवताहरू र मरुत्‌लाई साथमा लिएर हामीले चढाएको सोमरस पान गर। जुन मरुत्‌हरूले तिम्रो सहायता गरे र जसले तिम्रो अनुसरण गरे, उनैले युद्धमा तिम्रो शक्ति बढाइदिए। त्यसपछि तिमीले वृत्रलाई वध गर्‍यौ।

ये त्वाहिहत्ये मघवन्नवर्धन्ये शाम्बरे हरिवो ये गविष्टौ।
ये त्वा नूनमनुमदन्ति विप्राः पिबेन्द्र सोमं सगणो मरुद्भिः ॥४॥

हरि नामका अश्वका अधिपति र ऐश्वर्यले सम्पन्न हे इन्द्रदेव ! जसले अहि नामका असुरलाई मार्न, शम्बासुरलाई वध गर्नका लागि तिमीलाई अगाडि सारे, जुन मेधावी मरुत्‌हरूले गाई प्राप्त गर्नका लागि युद्धमा तिमीलाई खुसी तुल्याए, ती सबैका साथमा तिमी सोमपान गर।

मरुत्वन्तं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यं शासमिन्द्रम्।
विश्वासाहमवसे नूतनायोग्रं सहोदामिह तं हुवेम ॥५॥

मरुत्‌हरूको सहायताले अत्यन्त महत्त्वपूर्ण कार्य गर्ने, दिव्य गुणले सम्पन्न, असल शासक, वीर, पराक्रमी र शत्रु विनाश गर्ने इन्द्रदेवलाई हामी आह्वान गर्दछौं। उनले हामीलाई सबै किसिमले संरक्षण प्रदान गरून्।

[सूक्त - ४८]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

सद्यो ह जातो वृषभः कनीनः प्रभर्तुमावदन्धसः सुतस्य।
साधोः पिब प्रतिकामं यथा ते रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य ॥१॥

इन्द्रदेव जन्मना साथ जलको वर्षा गराउने र सुन्दर थिए। उनले हविष्यान्नयुक्त सोम प्रदान गर्नेहरूलाई रक्षा गरे। हे देवताहरू हो ! सोमपानको आशा गर्दाखेरि तिमीहरू पहिले दुध मिसिएको सोमरस पान गर्दछौ।

यज्जायथास्तदहरस्य कामेऽंशोः पीयूषमपिबो गिरिष्ठाम्।
तं ते माता परि योषा जनित्री महः पितुर्दम आसिञ्चदग्रे ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी उत्पन्न भएका दिन तिर्खाएपछि पर्वतमा रहेका सोमलताको रस पान गरेका थियौ। तिम्री कम उमेरकी आमा अदितिले महान् पिताका घरमा स्तनपान गराउनुभन्दा पहिले तिम्रा मुखमा यसै सोमरसले सेचन गरेकी थिइन्।

उपस्थाय मातरमन्नमैट्ट तिग्ममपश्यदभि सोममूधः।
प्रयावयन्नचरद् गृत्सो अन्यान्महानि चक्रे पुरुधप्रतीकः ॥३॥

इन्द्रदेवले आमाका काखमा पसेर पोषक आहारा खोजी गरे। त्यस बेला उनले आमाका स्तनमा उज्यालो दुधरूपी सोम देखे। हुर्कंदै बढ्दै उनले विभिन्न शत्रुलाई उनका स्थानबाट हटाउन लागे। त्यसपछि विभिन्न रूप धारण गरेर इन्द्रदेवले महान् पराक्रम प्रदर्शन गरे।

उग्रस्तुराषाडभिभूत्योजा यथावशं तन्वं चक्र एषः।
त्वष्टारमिन्द्रो जनुषाभिभूयामुष्या सोममपिबच्चमूषु ॥४॥

शत्रुका लागि यी इन्द्रदेव उग्ररूप, तुरुन्तै जितिहाल्ने र विभिन्न बलले युक्त छन्। उनले इच्छाअनुसारको शरीर बनाए। उनले आफ्नै सामर्थ्यले त्वष्टा नामका असुरलाई जिते र भाँडामा राखेको सोमरस चुपचाप पिइदिए।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥५॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकले गरेको स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ४९]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

शंसा महामिन्द्रं यस्मिन्विश्वा आ कृष्टयः सोमपाः काममव्यन्।
यं सुक्रतुं धिषणे विभ्वतष्टं घनं वृत्राणां जनयन्त देवाः ॥१॥

हे स्तोताहरू हो ! जनताहरू सोमपान गर्ने इन्द्रदेवबाट इच्छा पूरा हुन्छ भन्ने आशा गर्दछन्। समस्त देवताहरू र द्यावापृथिवी पनि जुन उत्तम कार्य गर्ने, रूपवान् र वृत्रको विनाश गर्ने इन्द्रदेवलाई प्रसन्न गराउँछन्। तिमीहरू उनै महान् इन्द्रदेवको स्तुति गर।

यं नु नकिः पृतनासु स्वराजं द्विता तरति नृतमं हरिष्ठाम्।
इनतमः सत्वभिर्यो ह शूषैः पृथुज्रया अमिनादायुर्दस्योः ॥२॥

युद्धमा आफ्ना तेजले दीप्तिमान्, मानिसको नेतृत्व गर्ने, हरि नामका अश्व नारेका रथमा बसेका इन्द्रदेवलाई कसैले पनि छल गरेर जित्न सक्दैन। इन्द्रदेव सिपालु सेनानायक हुन्। उनले आफ्ना सत्यरूपी सामर्थ्यले शत्रुलाई चोक्टाचोक्टा पारिदिन्छन्।

सहावा पृत्सु तरणिर्नार्वा व्यानशी रोदसी मेहनावान्।
भगो न कारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः सुहवो वयोधाः ॥३॥

युद्धको घोडाजस्तै भएर इन्द्रदेव शत्रुमाथि आक्रमण गर्दछन्। उनी आफ्ना सामर्थ्यले द्यावा र पृथिवीमा व्याप्त रहेका भगदेवजस्तै अत्यन्त ऐश्वर्यवान् छन्। उनी अन्नका धनी हुनाले आह्वान गर्न योग्य छन्। स्तुतिकर्ताहरूका उनी पालनकर्ता पिताजस्तै छन्।

धर्ता दिवो रजसस्पृष्ट ऊर्ध्वो रथो न वायुर्वसुभिर्नियुत्वान्।
क्षपां वस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्ता भागं धिषणेव वाजम् ॥४॥

इन्द्रदेव द्युलोक र अन्तरिक्षका धारक हुन्। उनी रथभैं उकालोतर्फको यात्रा गर्दछन्। उनी धन र अश्वले युक्त भएपछि रात मेटाएर सूर्य प्रकट गराउँछन्। उनी याजकको स्तुति र कर्मका फलअनुसारले अन्नको विभाजन गर्दछन्।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥५॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकहरूले गरेको स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौं।

[सूक्त - ५०]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

इन्द्रः स्वाहा पिबतु यस्य सोम आगत्या तुम्रो वृषभो मरुत्वान्।
ओरुव्यचाः पृणतामेभिरन्नैरास्य हविस्तन्वः काममृध्याः ॥१॥

यो सोम इन्द्रदेवका लागि हो। यज्ञमा आहुतिका रूपमा उचित किसिमले दिएको सोम उनले पान गरून्। उनी शत्रु नाश गरेर मरुत्हरूसँगै जल वर्षा गराउँछन्। अत्यन्त व्यापक यशसम्पन्न इन्द्रदेव यज्ञमा आएर हविरूपी अन्नले सन्तुष्ट हुँदै शरीर पोसून्।

आ ते सपर्यू जवसे युनज्मि ययोरनु प्रदिवः श्रुष्टिमावः।
इह त्वा धेयुर्हरयः सुशिप्र पिबा त्वस्य सुषुतस्य चारोः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! यस यज्ञमा चाँडै आउनका लागि राम्रो सेवा दिन सक्ने अश्व रथमा बाँध। अनि हाम्रो संरक्षणका लागि आऊ। अश्वले तिमीलाई हाम्रा यज्ञमा ल्याओस्। राम्रो टोपी लगाउने हे इन्द्रदेव ! तिमी गतिलो गरी पेलेर तयार पारिएको सोमरस पान गर।

गोभिर्मिमिक्षुं दधिरे सुपारमिन्द्रं ज्यैष्ठ्याय धायसे गृणानाः ।
मन्दानः सोमं पपिवाँ ऋजीषिन्त्समस्मभ्यं पुरुधा गा इषण्य ॥३॥

सबै खालका रहर पूरा गराउने र दुःख मेटाइदिने इन्द्रदेवका लागि गाईको दुध आदि मिसाएर स्तोताहरू सोमरस समर्पित गर्दछन् । तिनले हामीलाई बल प्रदान गरून् । हे सोमरस पिउने इन्द्रदेव ! खुसीले रमाउँदै सोमरस पान गरेर हाम्रा लागि विभिन्न खालका गाईलाई प्रेरित गर ।

इमं कामं मन्दया गोभिरश्वैश्चन्द्रवता राधसा पप्रथश्च ।
स्वर्यवो मतिभिस्तुभ्यं विप्रा इन्द्राय वाहः कुशिकासो अक्रन् ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! गाई, अश्व र अन्य ऐश्वर्यसम्बन्धी धन प्रदान गरेर तिमी हाम्रो कामना पूरा गर र प्रसिद्धि प्रदान गर । स्वर्गको जस्तै सुखका रहर गर्ने मेधावी कुशिक वंशीहरूले विचारपूर्वक तिम्रा लागि स्तोत्र रचना गरेका छन् ।

शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ ।
शृण्वन्तमुग्रमूतये समत्सु घ्नन्तं वृत्राणि सञ्जितं धनानाम् ॥५॥

धनधान्यले सम्पन्न, वैभवशाली, युद्धमा उत्साहपूर्वक विजय प्राप्त गर्ने, भयङ्कर शत्रुको सेना विनाश गर्ने, याजकहरूले गरेका स्तुतिगान सुनिदिने हे इन्द्रदेव ! हामी आश्रयको कामना गर्दै तिमीलाई आह्वान गर्दछौँ ।

[सूक्त - ५१]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन । **देवता** - इन्द्र । **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती गायत्री ।

चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्य१मिन्द्रं गिरो बृहतीरभ्यनूषत ।
वावृधानं पुरुहूतं सुवृक्तिभिरमर्त्यं जरमाणं दिवेदिवे ॥१॥

सबै मानिसलाई पालनपोषण गर्ने, ऐश्वर्यशाली, ख्यातियुक्त, निरन्तर उन्नति गर्ने, अमर र अनेकौँ स्तोत्रले प्रत्येक दिन प्रशंसा गरिने इन्द्रदेवलाई हामी अनेकौँ स्तुति गर्दछौँ ।

शतक्रतुमर्णवं शाकिनं नरं गिरो म इन्द्रमुप यन्ति विश्वतः ।
वाजसनिं पूर्भिदं तूर्णिमप्तुरं धामसाचमभिषाचं स्वर्विदम् ॥२॥

इन्द्रदेव सयौँ यज्ञ सम्पन्न गर्ने, जलका धनी, सामर्थ्यशील मरुतहरूलाई नियन्त्रण गर्ने, अन्न प्रदान गर्ने, शत्रुको सहर भत्काउने, चाँडो गति भएका, जल प्रेरित गर्ने, तेजसम्पन्न शत्रु पराजित गर्ने र स्वर्गजस्तै सुखदाता हुन् । तिनले सबै तिरबाट स्तुति प्राप्त गर्छन् ।

आकरे वसोर्जरिता पनस्यतेऽनेहसः स्तुभ इन्द्रो दुवस्यति ।
विवस्वतः सदन आ हि पिप्रिये सत्रासाहमभिमातिहनं स्तुहि ॥३॥

धन उपलब्ध गर्ने युद्धमा स्तोताहरू इन्द्रदेवको प्रशंसा गर्छन् । इन्द्रदेव निष्पाप स्तुति स्वीकार गर्दछन् । उनी यज्ञ आदि कर्म गर्नेहरूका घरमा सोमयुक्त हव्य आदि सेवन गरेर अत्यन्त प्रसन्न हुन्छन् । हे स्तोताहरू हो ! तिमी मरुतहरूसँग शत्रु पराजित गर्ने र अभिमानीलाई संहार गर्ने इन्द्रदेवको स्तुति गर ।

नृणामु त्वा नृतमं गीर्भिरुक्थैरभि प्र वीरमर्चता सबाधः ।
सं सहसे पुरुमायो जिहीते नमो अस्य प्रदिव एक ईशे ॥४॥

हे मानिसका नियन्त्रक र वीर इन्द्रदेव ! असुरले सताएका ऋत्विक्हरू स्तुति र मन्त्रले तिम्रो अर्चना गर्दछन् । विभिन्न पराक्रमले सम्पन्न तिमी बलका लागि युद्धमा जान्छौ । आकाशीय सोमका स्वामी तिमी नै हौ । तिमीलाई नमस्कार छ ।

पूर्वीरस्य निष्षिधो मर्त्येषु पुरू वसूनि पृथिवी बिभर्ति ।
इन्द्राय द्याव ओषधीरुतापो रयिं रक्षन्ति जीरयो वनानि ॥५॥

अनेक मानिसलाई इन्द्रदेवको कृपा प्राप्त हुन्छ । सबैलाई नियमित गराउने इन्द्रदेवका लागि पृथ्वीले विभिन्न धन धारण गर्दछ । इन्द्रदेवकै आदेशले सूर्यदेवले सम्पूर्ण औषधि, जल, मानिस र वनको रक्षा गर्दछन् ।

तुभ्यं ब्रह्माणि गिर इन्द्र तुभ्यं सत्रा दधिरे हरिवो जुषस्व ।
बोध्या३पिरवसो नूतनस्य सखे वसो जरितृभ्यो वयो धाः ॥६॥

हरि नामका अश्वका स्वामी हे इन्द्रदेव ! सम्पूर्ण स्तोता ऋत्विक्हरू तिम्रै लागि मन्त्र र स्तोत्र तयार

गर्दछन् । हे मित्रका रूपमा सबैसित निवास गर्ने इन्द्रदेव ! संरक्षण प्राप्तिका लागि यो नयाँ हवि तिमीलाई प्रदान गर्दछौं । यसलाई चिनेर स्तोतालाई अन्न प्रदान गर ।

इन्द्र मरुत्व इह पाहि सोमं यथा शार्याते अपिबः सुतस्य ।
तव प्रणीती तव शूर शर्मन्ना विवासन्ति कवयः सुयज्ञाः ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! मरुत्हरूसँग तिमीले जसरी शर्यातका पुत्र शार्यातका यज्ञमा गएर सोमरस पान गरेका थियौ, उसै गरी यस यज्ञमा उपस्थित भएर सोमरस पान गर। हे वीर ! यज्ञस्थलमा याजकहरू हविष्यान्न समर्पित गर्दै तिम्रो सेवा गर्दछन् ।

स वावशान इह पाहि सोमं मरुद्भिरिन्द्र सखिभिः सुतं नः ।
जातं यत्त्वा परि देवा अभूषन्महे भराय पुरुहूत विश्वे ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! सोमको कामना गर्दै तिमी मित्ररूपी मरुत्हरूसँग हाम्रा यस यज्ञमा पेलेर तयार गरेको सोमरस पान गर। अनेकौंले बोलाउने गरेका हे इन्द्रदेव ! तिमी उत्पन्न हुनासाथ देवताहरूले तिमीलाई महासङ्ग्रामका लागि खटाएका थिए ।

अप्तूर्ये मरुत आपिरेषोऽमन्दन्निन्द्रमनु दातिवाराः ।
तेभिः साकं पिबतु वृत्रखादः सुतं सोमं दाशुषः स्वे सधस्थे ॥९॥

युद्धक्षेत्रमा जल वर्षा गराउने मरुत्हरू आफ्ना स्वामी इन्द्रदेवलाई खुसी पार्दछन् । वृत्रलाई विनाश गर्ने इन्द्रदेवले मरुत्हरूसँग हविदाता यजमानका घरमा पेलेर तयार पारेको सोमरस पान गरे ।

इदं ह्यन्वोजसा सुतं राधानां पते । पिबा त्वस्य गिर्वणः ॥१०॥

हे ऐश्वर्यका धनी र स्तुति योग्य इन्द्रदेव ! बलले निकालेको सोमरस रुचाएर पान गर ।

यस्ते अनु स्वधामसत्सुते नि यच्छ तन्वम् । स त्वा ममत्तु सोम्यम् ॥११॥

हे सोमपान गर्ने इन्द्रदेव ! तिम्रा शरीरका लागि सोम अत्यन्तै उपयुक्त छ। यज्ञमा उपस्थित भएर तिमी यो पान गरेर खुसी होऊ ।

प्र ते अश्नोतु कुक्ष्योः प्रेन्द्र ब्रह्मणा शिरः प्र बाहू शूर राधसे ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा पेटभित्र दुवै कोखामा यो राम्रोसित रमाओस् । स्तुतिका प्रभावले तिम्रा सबै शरीरमा सञ्चारित होस् । हे वीर इन्द्रदेव ! ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि तिम्रा भुजाहरू समर्थ होऊन् ।

[सूक्त - ५२]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन । **देवता** – इन्द्र । **छन्द** – त्रिष्टुप् गायत्री जगती ।

धानावन्तं करम्भिणमपूपवन्तमुक्थिनम् । इन्द्र प्रातर्जुषस्व नः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! दही र पिठो मिसाएर पकाएको पुरोडाशको हवि हामी मन्त्रोच्चारण गर्दै समर्पित गर्दछौं । तिमी बिहानै यो स्वीकार गर ।

पुरोडाशं पचत्यं जुषस्वेन्द्रा गुरस्व च । तुभ्यं हव्यानि सिस्रते ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! राम्ररी पकाएको यो पुरोडाश खाऊ । यो खानका लागि पुरुषार्थ गर। यो हव्यरूपी पुरोडाश तिम्रै लागि समर्पित छ ।

पुरोडाशं च नो घसो जोषयासे गिरश्च नः । वधूयुरिव योषणाम् ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! हामीले दिएको पुरोडाश खाऊ। पुरुषले पत्नी सह्यारेझैं हाम्रो स्तुति तिमी स्वीकार गर ।

पुरोडाशं सनश्रुत प्रातः सावे जुषस्व नः । इन्द्र क्रतुर्हि ते बृहन् ॥४॥

हे प्रसिद्ध इन्द्रदेव ! बिहानको सवनमा हामीले दिएको पुरोडाश खाऊ, त्यसबाट तिम्रो कर्म महान् होस् ।

माध्यन्दिनस्य सवनस्य धानाः पुरोडाशमिन्द्र कृष्वेह चारुम् ।
प्र यत्स्तोता जरिता तूर्ण्यर्थो वृषायमाण उप गीर्भिरीट्टे ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! दिउँसोका सवनमा हामीले जौ आदि खाद्यान्न भुटेर आफैँ तयार पारीकन दिएको पुरोडाश खाऊ । हे मेधावी इन्द्रदेव ! तिमी ऋभुहरूका साथ धनधान्यले सम्पन्न छौ । हामी स्तुति गर्दै तिम्रा लागि हविष्यान्न चढाउँछौं ।

तृतीये धानाः सवने पुरुष्टुत पुरोडाशमाहुतं मामहस्व नः ।
ऋभुमन्तं वाजवन्तं त्वा कवे प्रयस्वन्त उप शिक्षेम धीतिभिः ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! धेरैले तिम्रो स्तुति गरिसके । तिमी तेस्रो सवनमा हामीले भुटेका जौ आदिले बनाएको पुरोडाश खाऊ ! तिमी ऋभुहरूका साथै धनधान्य एवं पुत्रहरूले युक्त छौ । हविले युक्त स्तोत्रले हामी तिम्रो पूजा गर्दछौँ ।

पूषण्वते ते चकृमा करम्भं हरिवते हर्यश्वाय धानाः ।
अपूपमद्धि सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूर विद्वान् ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी पोषण दिने, दुःखकष्ट मेटाउने र हरि नामका अश्वमा चढ्ने हौ । तिम्रा लागि हामीले दहीमा मुछेका जौंका पिठोको खाने कुरो बनाएका छौँ । हे वृत्रहन्ता ! मरुतहरूसँग तिमी त्यो पुरोडाश खाएर सोमरस पान गर ।

प्रति धाना भरत तूयमस्मै पुरोडाशं वीरतमाय नृणाम् ।
दिवेदिवे सदृशीरिन्द्र तुभ्यं वर्धन्तु त्वा सोमपेयाय धृष्णो ॥८॥

हे ऋत्विकहरू हो ! इन्द्रदेवका लागि चाँडै नै भुटेका जौ आदिका लावा र पुरोडाश धेरै मात्रामा देऊ ! किनभने उनी मानिसहरूको नेतृत्व गर्नेहरूमध्ये सबैभन्दा वीर हुन् । हे शत्रुलाई पराजित गराउने इन्द्रदेव ! हामी सबै एकत्र भएर तिम्रा लागि प्रत्येक दिन स्तुति गर्दछौँ. स्तुतिले तिमीलाई सोमपानका लागि प्रेरित गरोस् ।

[सूक्त - ५३]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन । **देवता** – इन्द्र पर्वत । **छन्द** – त्रिष्टुप् जगती गायत्री बृहती ।

इन्द्रापर्वता बृहता रथेन वामीरिष आ वहतं सुवीराः ।
वीत हव्यान्यध्वरेषु देवा वर्धेथां गीर्भिरिडया मदन्ता ॥१॥

हे इन्द्र र पर्वतदेव ! स्तुति गर्न योग्य, असल सन्तानले युक्त यजमानद्वारा समर्पित हविष्यान्नले खुसीको अनुभव गर्ने र यज्ञमा हवि खाने तिमीहरू हामीलाई अन्न प्रदान गर र हाम्रा स्तोत्रबाट यशस्वी होओ ।

तिष्ठा सु कं मघवन्मा परा गाः सोमस्य नु त्वा सुषुतस्य यक्षि ।
पितुर्न पुत्रः सिचमा रभे त इन्द्र स्वादिष्ठया गिरा शचीवः ॥२॥

हे ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेव ! हामीसित तिमी केही क्षण बस । हाम्रो यज्ञभन्दा टाढा नजाऊ । तिम्रा लागि हामी चाँडै पेलेर तयार गरेको सोमले यज्ञ गर्दछौँ । हे शक्तिशाली इन्द्रदेव ! छोराले बाबुको आश्रय लिएझैँ हामी असल स्तुतिबाट तिम्रो आश्रय लिन्छौँ ।

शंसावाध्वर्यो प्रति मे गृणीहीन्द्राय वाहः कृणवाव जुष्टम् ।
एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदाथा च भूदुक्थमिन्द्राय शस्तम् ॥३॥

हे अध्वर्युहरू हो ! हामी इन्द्रदेवको स्तुति गर्दछौँ । तिमीहरू हामीलाई प्रोत्साहित गर । हामी उनका लागि हित हुने खालका स्तोत्र गाऔँ । तिमी यजमानले दिएका कुशका आसनमा बस । त्यसो भएर इन्द्रदेवलाई स्तुति वचनहरू धेरै होऊन् ।

जायेदस्तं मघवन्त्सेदु योनिस्तदित्त्वा युक्ता हरयो वहन्तु ।
यदा कदा च सुनवाम सोममग्निष्ट्वा दूतो धन्वात्यच्छ ॥४॥

हे ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेव ! स्त्री नै पुरुषको आश्रयस्थल र घर हो । रथमा नारेका अश्वले तिमीलाई उसै घरमा लैजाऊन् । पेलेर तयार गरेपछि हामीले अर्पण गरेको सोम दूतको रूपमा रहेका अग्निदेवले सोझै तिमीकहाँ पुऱ्याउँछन् ।

परा याहि मघवन्ना च याहीन्द्र भ्रातरुभयत्रा ते अर्थम् ।
यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासभस्य ॥५॥

सबैलाई पालनपोषण गर्न सक्ने ऐश्वर्यले सम्पन्न हे इन्द्रदेव ! तिमी यहाँबाट निकै टाढाको वा नजिकको आफ्नो घरमा रहेका भए पनि हाम्रा यज्ञमा आऊ । दुवै ठाउँमा तिम्रो खाँचो छ । उतापट्टिका घरमा तिम्री स्त्री छन् भने यहाँ सोम छ । तिमी आफ्नो महान् रथ जहाँ रोक्दछौ, त्यहाँ खुसीको सोर मच्चाउने तिम्रा अश्व मुक्त गराउँछौ ।

अपाः सोममस्तमिन्द्र प्र याहि कल्याणीर्जाया सुरणं गृहे ते।
यत्रा रथस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो दक्षिणावत् ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! यहाँ सोमपान गर र त्यसपछि घर जाऊ। किनभने तिम्रा घरमा हित गर्ने स्त्री छिन र त्यहाँ रमाइलो र सुख छ। तिमी जहाँ आफ्नो रथ रोक्दछौ, त्यहाँ डुल्नका लागि भनेर अश्व खोलिदिन्छौ।

इमे भोजा अङ्गिरसो विरूपा दिवस्पुत्रासो असुरस्य वीराः।
विश्वामित्राय ददतो मघानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः ॥७॥

यज्ञमा भोज्य पदार्थ चढाउने अङ्गिराका वंशजहरू विभिन्न रूपमा देखा पर्दछन्। देवताहरूमा श्रेष्ठ, वीर मरुत्गणले हामी विश्वामित्रहरूका लागि हजारौं किसिमका ऐश्वर्य प्रदान गरून्। हाम्रो धनधान्य एवं आयु बढाऊन्।

रूपंरूपं मघवा बोभवीति मायाः कृण्वानस्तन्वं१ परि स्वाम्।
त्रिर्यद्दिवः परि मुहुर्तमागात्स्वैर्मन्त्रैरनृतुपा ऋतावा ॥८॥

हामी इन्द्रदेवको जुन रूपलाई आह्वान गर्दछौं, उनी उसै रूपका भइदिन्छन्। आफ्ना मायाले विभिन्न रूप धारण गर्दछन्। उनी ऋतुअनुसार सधैं सोमपान गर्दछन्। मन्त्रद्रष्टाहरूले बोलाउँदा तीनै सवनमा स्वर्गलोकबाट एकै क्षणमा आइपुग्दछन्।

महाँ ऋषिर्देवजा देवजूतोऽस्तभ्नात्सिन्धुमर्णवं नृचक्षाः।
विश्वामित्रो यदवहत्सुदासमप्रियायत कुशिकेभिरिन्द्रः ॥९॥

अत्यन्त महान्, देवताहरूबाट उत्पन्न र प्रेरित, सबै कुराको जानकारी भएका विश्वामित्र ऋषिले जलले भरिएको सिन्धुको वेग रोकिदिए। त्यहाँबाट उनी सुदास राजाका यज्ञमा गए। त्यस बेला कुशिकका वंशजहरूले इन्द्रदेवलाई प्रिय यज्ञस्थमा सम्मान गरे।

हंसाइव कृणुथ श्लोकमद्रिभिर्मदन्तो गीर्भिरध्वरे सुते सचा।
देवेभिर्विप्रा ऋषयो नृचक्षसो वि पिबध्वं कुशिकाः सोम्यं मधु ॥१०॥

इन्द्रियको शक्तिभन्दा धेरै क्षमतासम्पन्न, बुद्धिका धनी मानिसलाई संरक्षण गर्ने हे कुशिकहरू हो ! तिमीहरू हंसको पङ्क्तिजस्तो भएर बसेर स्तुतिमन्त्र उच्चारण गर। यज्ञमा ढुङ्गाले सोम पेलेर तयार गर र सबै देवताहरूसँगै सोमरस पान गर।

उप प्रेत कुशिकाश्चेतयध्वमश्वं राये प्र मुञ्चता सुदासः।
राजा वृत्रं जङ्घनत्प्रागपागुदगथा यजाते वर आ पृथिव्याः ॥११॥

हे कुशिकका वंशजहरू हो ! तिमीहरू सबै अश्वनजिकै जाओ। अश्वलाई जोत्न्याओ ! ऐश्वर्य प्राप्तिका लागि राजा सुदासका अश्व खुला छोड। देवराज इन्द्रले पूर्व, पश्चिम र उत्तरका देशमा शत्रुजति मारिसकेका छन्। अब सुदास राजा पृथ्वीका उत्तम स्थानमा यज्ञ कार्य सम्पादित गरून्।

य इमे रोदसी उभे अहमिन्द्रमतुष्टवम्।
विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मेदं भारतं जनम् ॥१२॥

हे कुशिकका वंशजहरू ! हामीले द्यावापृथिवीमा इन्द्रदेवको स्तुति गर्‍यौं। विश्वामित्रका वंशजहरूको यो स्तोत्र भरतका वंशजहरूले रक्षा गरून्।

विश्वामित्रा अरासत ब्रह्मेन्द्राय वज्रिणे। करदिन्नः सुराधसः ॥१३॥

विश्वामित्रका वंशजहरूले वज्र धारण गर्ने इन्द्रदेवका लागि स्तोत्र बनाए। इन्द्रदेवले हामीलाई उत्तम धनले सम्पन्न गराऊन्।

किं ते कृण्वन्ति कीकटेषु गावो नाशिरं दुह्रे न तपन्ति घर्मम्।
आ नो भर प्रमगन्दस्य वेदो नैचाशाखं मघवन्रन्धया नः ॥१४॥

हे इन्द्रदेव ! कीकट भन्ने अनार्य देशका बासिन्दाका गाईले तिमीलाई के काम दिन्छन् ? तिनले न दुध दिन्छन् न यज्ञको अग्नि बाल्दछन्। ती गाई यहाँ लिएर आऊ। शोषण गर्नेको धन हामीलाई देऊ। हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! नीच वंशकालाई अधीनमा राख।

ससर्परीरमतिं बाधमाना बृहन्मिमाय जमदग्निदत्ता।
आ सूर्यस्य दुहिता ततान श्रवो देवेष्वमृतमजुर्यम् ॥१५॥

जमदग्निबाट प्रेरित, अज्ञान नाश गर्ने, द्युलोकसम्म प्रवाहित वाणीले द्युलोकमा ठूलो हल्ला मच्चाउँछ। सूर्यकी पुत्रीले सम्पूर्ण देवताहरूलाई अमृतमय पदार्थ र अक्षय अन्न आदि प्रदान गर्दछिन्।

ससर्परीरभरत्तूयमेभ्योऽधि श्रवः पाञ्चजन्यासु कृष्टिषु।
सा पक्ष्याऽ नव्यमायुर्दधाना यां मे पलस्तिजमदग्नयो ददुः ॥१६॥

पलस्ति, जमदग्नि आदि ऋषिहरूले नयाँ अन्न प्रदान गर्ने किसिमको असल कुरो गरे। पँच वर्गका बीचमा रहेको भन्दा बढी अन्न हाम्रा लागि तिमी तुरुन्तै देऊ।

स्थिरौ गावौ भवतां वीडुरक्षो मेषा वि वर्हि मा युगं वि शारि।
इन्द्रः पातल्ये ददतां शरीतोरष्टिनेमे अभि नः सचस्व ॥१७॥

सुदासका यज्ञमा रथका अङ्गहरूलाई विश्वामित्रले स्तुति गर्दछन्। रथमा नारेका गोरु बलिया होऊन्। रथको धुरा बलियो होस्। रथको डन्डी नभाँचियोस्। पाङ्ग्रा नखुस्किऊन्। धुरामा अड्याइएका किलाहरूलाई इन्द्रदेवले सोभ्याइदिऊन्। हे निर्बाध गतिका रथ ! तिमी सधैँभरि हामीले चाहेको जसरी अगाडि जाऊ।

बलं धेहि तनूषु नो बलमिन्द्रानडुत्सु नः।
बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि बलदा असि ॥१८॥

हे इन्द्रदेव ! हाम्रो जिउ बलियो बनाइदेऊ। गोरु आदि पशु बलिया बनाइदेऊ। हाम्रा छोरानातिलाई लामो आयु बाँच्न सक्ने गरी बलिया बनाइदेऊ, किनभने बल प्रदान गर्ने तिमी नै हौ।

अभि व्ययस्व खदिरस्य सारमोजो धेहि स्पन्दने शिंशपायाम्।
अक्ष वीडो वीडित वीडयस्व मा यामादस्मादव जीहिपो नः ॥१९॥

हे इन्द्रदेव ! खयर काठले बनेको रथको डन्डी बलियो पार। रथका स्पन्दनमा सिसौ काठले बनाइएको धुरा र चक्कामा बल हालिदेऊ। हे बलिष्ठ धुरा ! हामीले बलियो पारेका तिमी अझै बलियो होऊ। तीव्र गतिमा जाँदा हामीलाई तिमी नपछार।

अयमस्मान्वनस्पतिर्मा च हा मा च रीरिषत्।
स्वस्त्या गृहेभ्य आवसा आ विमोचनात् ॥२०॥

काठपातले बनेका रथले हामीलाई नखसाओस्, दुःख नदेओस्, हामी घर नपुगुन्जेल हामीलाई भलो गरोस् र अश्व नखोलुन्जेल यसले हाम्रो रक्षा गरोस्।

इन्द्रोतिभिर्बहुलाभिर्नो अद्य याच्छ्रेष्ठाभिर्मघवञ्छूर जिन्व।
यो नो द्वेष्ट्यधरः सस्पदीष्ट यमु द्विष्मस्तमु प्राणो जहातु ॥२१॥

हे वीर र ऐश्वर्यशाली इन्द्रदेव ! विभिन्न कुशल संरक्षणकारी साधनले हाम्रो रक्षा गर। शत्रु विनाश गरेर हामीलाई खुसी बनाऊ। हाम्रो रिस गर्नेको पतन होस्। हामी जोसित रिसाउँछौँ, त्यसको ज्यान जाओस्।

परशुं चिद्वि तपति शिम्बलं चिद्वि वृश्चति।
उखा चिदिन्द्र येषन्ती प्रयस्ता फेनमस्यति ॥२२॥

हे इन्द्रदेव ! फर्साले रुखलाई दुःख दिएझैँ हामी शत्रुलाई दुःख दिऔँ। रुखबाट सिमलको फूल खसेझैँ शत्रुका अङ्ग खसून्। पकाउँदै गर्दा हाँडीका मुखबाट निस्केझैँ हाम्रा शत्रुका मुखबाट फिँज आओस्।

न सायकस्य चिकिते जनासो लोधं नयन्ति पशु मन्यमानाः।
नावाजिनं वाजिना हासयन्ति न गर्दभं पुरो अश्वान्नयन्ति ॥२३॥

वीर पुरुषहरू बाणको कष्टलाई ठुलो मान्दैनन्, उनीहरू लोभी शत्रुलाई पशु मान्दछन्, उनीहरू बलवान् भएर निर्बललाई खिसी गर्दैनन् र गधाको तुलना अश्वसित गर्दैनन् यो कुरो विश्वामित्रले भनेका छन्।

इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वम्।
हिन्वन्त्यश्वमरणं न नित्यं ज्यावाजं परि णयन्त्याजौ ॥२४॥

हे इन्द्रदेव ! भरतका वंशजहरू शत्रु छुट्याउन जान्दछन्, सँगै गाँसिएर बस्न जान्दैनन्। उनीहरू सङ्ग्राममा प्रेरित अश्वजस्तो भएर धनुषका प्रत्यञ्चाको शक्ति देखाउँछन्।

[सूक्त - ५४]

ऋषि – प्रजापति वैश्वामित्र। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

इमं महे विदथ्याय शूषं शश्वत्कृत्व ईड्याय प्र जभ्रुः।
शृणोतु नो दम्येभिरनीकैः शृणोत्वग्निर्दिव्यैरजस्रः ॥१॥

स्तोताहरू यज्ञको साधनरूप र स्तुति योग्य अग्निदेवका लागि उत्तम स्तोत्र उच्चारण गर्दछन्। अग्निदेव आफ्ना स्थानमा तेजोमयी किरणले उद्दीप्त भएर स्तुति सुनून्।

महि महे दिवे अर्चा पृथिव्यै कामो म इच्छञ्चरति प्रजानन्।
ययोर्ह स्तोमे विदथेषु देवाः सपर्यवो मादयन्ते सचायोः ॥२॥

हे स्तोताहरू हो ! यज्ञकार्यमा द्यावापृथिवीमा स्तोत्र सुन्दै पूजाको अभिलाषा गर्ने देवता एकत्रित एवं प्रसन्न हुन्छन्। महान् द्यावापृथिवीको सामर्थ्य जानेर उनको अर्चना गरौँ। सम्पूर्ण भोगका इच्छाले मेरो मन विचरणशील छ।

युवोर्ऋतं रोदसी सत्यमस्तु महे षु णः सु विताय प्र भूतम्।
इदं दिवे नमो अग्ने पृथिव्यै सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नम् ॥३॥

सत्यको नियममा स्थिर रहेका हे द्यावापृथिवी ! पुराना ऋषिले तिमीहरूका सत्यको रहस्य जानेर स्तुति गरे। युद्धमा जाने वीर पुरुषले पनि तिमीहरू दुईको महत्त्व बुझेर सधैँ प्रार्थना गरेका छन्।

उतो हि वां पूर्व्या आविविद्र ऋतावरी रोदसी सत्यवाचः।
नरश्चिद्वां समिथे शूरसातौ ववन्दिरे पृथिवि वेविदानाः ॥४॥

सत्यलाई नै धर्मका रूपमा स्वीकार गर्ने हे द्यावापृथिवी ! सत्यको आचरण गर्ने सनातन ऋषिहरूले तिमीहरूबाट हितकारी र खोजेको फल प्राप्त गरे। हे पृथिवी ! युद्धक्षेत्रमा जाने वीर योद्धाले तिम्रो महिमा जानेर तिमीलाई नमस्कार गर्दछन्।

को अद्धा वेद क इह प्र वोचद्देवाँ अच्छा पथ्या३का समेति।
ददृश्र एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु व्रतेषु ॥५॥

देवत्वमा पुऱ्याउने मार्ग कुन हो भनेर कसले राम्ररी जानेको छ ? कसले त्यसको वर्णन गर्न सक्दछ ? देवताको गोप्य र उच्च स्थानमध्ये निम्नतम स्थान मात्रै देखा पर्दछ।

कविर्नृचक्षा अभि षीमचष्ट ऋतस्य योना विघृते मदन्ती।
नाना चक्राते सदनं यथा वेः समानेन क्रतुना संविदाने ॥६॥

दूरदर्शी मानिसलाई चिन्ने सूर्यदेव द्यावापृथ्वीलाई सबै तिरबाट हेरिरहन्छन्। रसयुक्त, खुसी प्रदान गर्ने, उस्तै कर्मले गर्दा सम्बन्ध भएका द्यावापृथिवी चराले गुँड बनाएझैँ जलको गर्भस्थान अन्तरिक्षमा आफ्ना लागि विभिन्न ठाउँ बनाइरहन्छन्।

समान्या वियुते दूरेअन्ते ध्रुवे पदे तस्थतुर्जागरूके।
उत स्वसारा युवती भवन्ती आदु ब्रुवाते मिथुनानि नाम ॥७॥

एकापसमा सम्बन्धित भए पनि छुट्टै रहेका द्यावापृथिवी कहिल्यै खिइँदैनन्। अक्षय, अनन्त अन्तरिक्षमा दुवै दिदीबहिनीझैँ एकै रूपमा रहन्छन्। यसै किसिमले सृष्टिको क्रम चलिरहेको छ।

विश्वेदेते जनिमा सं विविक्तो महो देवान्बिभ्रती न व्यथेते।
एजद्ध्रुवं पत्यते विश्वमेकं चरत्पतत्त्रि विषुणं वि जातम् ॥८॥

द्यावा र पृथिवीले सम्पूर्ण प्राणी र वस्तुलाई भिन्नाभिन्नै स्थान दिएका छन्। महान् सूर्य एवं इन्द्र आदि देवतालाई बोकेर पनि कहिल्यै थाक्दैनन्। स्थावरजङ्गम समस्त प्राणी केवल पृथ्वीमै आश्रय पाउँछन्। पक्षीको हुल डुल्ने ठाउँ द्यावापृथिवीका बीचमा छ।

सना पुराणमध्येम्यारान्महः पितुर्जनितुर्जामि तन्नः।
देवासो यत्र पनितार एवैरुरौ पथि व्युते तस्थुरन्तः ॥९॥

हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरू पिताका रूपमा पाल्ने र माताका रूपमा उत्पन्न गर्ने हौ। हामी तिमीहरूको सनातन र पुरातन यो सम्बन्ध सधैँ स्मरण गर्दछौँ। तिमीहरूका बीचमा स्तुतिको आशा गर्ने देवताहरू विस्तीर्ण र प्रकाशित पथमा आआफ्ना वाहनले युक्त भएर बसेका हुन्छन्।

इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्रवीम्यृदूदराः शृणवन्नग्निजिह्वाः ।
मित्रः सम्राजो वरुणो युवान आदित्यासः कवयः पप्रथानाः ॥१०॥

हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरूको स्तोत्र हामी राम्ररी उच्चारण गर्दछौँ। सोमरस पेटमा थन्क्याउने, अग्निरूपी जिब्राले सोमरस पान गर्ने, अत्यन्त तेजस्वी, तरुण, मेधावान्, प्रख्यात कर्मयुक्त मित्र, वरुण र आदित्यदेवले हाम्रो स्तुति सुनून् ।

हिरण्यपाणिः सविता सुजिह्वस्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानः ।
देवेषु च सवितः श्लोकमश्रेरादस्मभ्यमा सुव सर्वतातिम् ॥११॥

दान गर्नका लागि सुनौलो ऐश्वर्य हातमा लिने, उत्तम प्रेरणा प्रदान गर्ने सवितादेव, यज्ञका तीनै सवनमा आकाशबाट आउँछन्। उनी देवताहरूका बीचमा बसेर हाम्रो स्तोत्र सुनून् र हामीलाई चाहिएका जस्ता सबै फल प्रदान गरून् ।

सुकृत्सुपाणिः स्ववाँ ऋतावा देवस्त्वष्टावसे तानि नो धात् ।
पूषण्वन्त ऋभवो मादयध्वमूर्ध्वग्रावाणो अध्वरमतष्ट ॥१२।

हितकारी कर्म भएका, मङ्गलमय हात भएका, धनले सम्पन्न, सत्यको नियम पालन गर्ने त्वष्टादेव हामीले रोजेको फल प्रदान गरून्। हे ऋभुहरू हो ! सोम पेल्नका लागि ढुङ्गा लिने ऋत्विक्हरू यज्ञ गर्दछन्। तिमीहरू पूषासँगै त्यो सोम पान गरेर खुसी होओ ।

विद्युद्रथा मरुत ऋष्टिमन्तो दिवो मर्या ऋतजाता अयासः ।
सरस्वती शृणवन्यज्ञियासो धाता रयिं सहवीरं तुरासः ॥१३॥

विद्युतजस्तो प्रभावशाली रथ भएका, हतियार भिर्ने, तेजस्वी शत्रु विनाश गर्ने, यज्ञबाट उत्पन्न हुने, वेगवान् र यजनका लागि योग्य मरुतहरू तथा सरस्वती देवीले हाम्रो स्तुति सुनून्। हे शीघ्र गमनशील मरुत् हो ! हामीलाई उत्तम वीर पुत्रयुक्त ऐश्वर्य प्रदान गर ।

विष्णुं स्तोमासः पुरुदस्ममर्का भगस्येव कारिणो यामनि ग्मन् ।
उरुक्रमः ककुहो यस्य पूर्वीर्न मर्धन्ति युवतयो जनित्रीः ॥१४॥

सधैँका तरुण र सबैलाई जन्माउने पराक्रमी विष्णुदेवको नियम दिशाहरूले उल्लङ्घन गर्न सक्दैनन्। मिहिनेती मानिस धनीका नजिकमा पुगेझैँ यज्ञमा उच्चरित हाम्रो पूजनीय स्तोत्र उनै जाँगरिला विष्णुदेवकहाँ पुगोस् ।

इन्द्रो विश्वैर्वीर्यैः३ः पत्यमान उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा ।
पुरन्दरो वृत्रहा धृष्णुषेणः सङ्गृभ्या न आ भरा भूरि पश्वः ॥१५॥

सबै खालका सामर्थ्यले युक्त इन्द्रदेव आफ्ना महानताले द्यावापृथिवी दुवैलाई भरिभराउ बनाउँछन्। शत्रुको सहर ध्वस्त पार्ने, वृत्रलाई मार्ने, आक्रामक सेनायुक्त तिनले पशुको बथानसहित हाम्रा लागि धनको ठूलो भाग प्रदान गरून् ।

नासत्या मे पितरा बन्धुपृच्छा सजात्यमश्विनोश्चारु नाम ।
युवं हि स्थो रयिदौ नो रयीणां दात्रं रक्षेथे अकवैरदब्धा ॥१६॥

असत्यबाट टाढै रहने हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवै पिताले झैँ सोधीकन हामी साधकहरूको रहर पूरा गराउँछौ। तिनीहरू दुवैको नाम जन्मदेखि नै प्रसिद्ध रहेको छ। तिमीहरू दुवै अपार वैभव, धन र ऐश्वर्यले सम्पन्न छौ। हामीलाई धेरै धन देओ। तिमीहरू दुवै अविचलित रहेर हवि प्रदान गर्नेलाई रक्षा गर ।

महत्तद्वः कवयश्चारु नाम यद्ध देवा भवथ विश्व इन्द्रे ।
सख ऋभुभिः पुरुहूत प्रियेभिरिमां धियं सातये तक्षता नः ॥१७॥

हे देवताहरू हो ! तिमीहरूको नाम र यश अत्यन्तै महान् र सुन्दर छ। यसैका कारणले तिमीहरूले इन्द्रलोकमा दिव्य स्थान पाउँछौ। धेरैले आह्वान गरिने हे इन्द्रदेव ! प्रिय ऋभुहरूसित तिमी मित्रताको भावले रहन्छौ। हामीलाई धन आदि प्रदान गर्ने हाम्रो स्तुति उनीहरूसँग स्वीकार गर ।

अर्यमा णो अदितिर्यज्ञियासोऽदब्धानि वरुणस्य व्रतानि ।
युयोत नो अनपत्यानि गन्तोः प्रजावान्नः पशुमाँ अस्तु गातुः ॥१८॥

अर्यमा, देवताहरूकी माता अदिति, यजनीय देवताहरू र अविचल नियम पालन गर्ने वरुणदेवले हाम्रो रक्षा गरून्। हाम्रा मार्गबाट निःसन्तान हुने दोष हटाइदिऊन् र घरलाई सन्तानका साथै पशुले पूर्ण गराऊन ।

देवानां दूतः पुरुध प्रसूतोऽनागान्नो वोचतु सर्वताता।
शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैरुर्वन्तरिक्षम् ॥१९॥

विभिन्न ढङ्गले प्रकट हुने, देवताहरूका दूतजस्ता अग्निदेवले हामी निरपराध मानिसलाई असल खालका शिक्षा दिऊन्। पृथ्वी, द्युलोक, जल र सूर्य आदि नक्षत्रले युक्त भएका अन्तरिक्षले हाम्रो स्तुति सुनोस्।

शृण्वन्तु नो वृषणः पर्वतसो ध्रुवक्षेमास इडया मदन्तः।
आदित्यैर्नो अदितिः श्रृणोतु यच्छन्तु नो मरुतः शर्म भद्रम् ॥२०॥

पानीको वर्षा गराएर मानिसलाई कल्याण गर्ने, वनस्पति आदिले खुशी हुने पर्वतदेवले हाम्रो स्तुति सुनून्। देवमाता अदितिले आदित्यहरूसँग हाम्रो स्तुति सुनून्। मरुतहरूले हामीलाई हितकारी सुख प्रदान गरून्।

सदा सुगः पितुमाँ अस्तु पन्था मध्वा देवा ओषधीः सं पिपृक्त।
भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद्रायो अश्यां सदनं पुरुक्षोः ॥२१॥

हाम्रो बाटो सजिलो र अन्नयुक्त होस्। हे देवताहरू हो ! हाम्रा औषधि मधुरसले सम्पुक्त गराओ। हे अग्निदेव ! तिम्रा मित्रताले हाम्रो कुनै पनि ऐश्वर्य नाश नहोस्। तिम्रा कृपाले हामी धन आदि र अन्नले परिपूर्ण घर प्राप्त गरौं।

स्वदस्वा हव्या समिषो दिदीह्यस्मद्र्यक्सं मिमीहि श्रवांसि।
विश्वाँ अग्ने पृत्सु ताञ्जेषि शत्रूनहा विश्वा सुमना दीदिही नः ॥२२॥

हे अग्निदेव ! तिमी हव्य पदार्थ मिठो मानेर खाऊ र हामीलाई अन्न आदि प्रदान गर। सबैजसो अन्न हामीतिर पठाऊ। युद्धमा तिमी शत्रुलाई जित। रमाइलो मनले तिमी सबै दिनहरूलाई उज्यालो बनाऊ।

[सूक्त – ५५]

ऋषि – प्रजापति वैश्वामित्र। देवता – विश्वेदेवा। छन्द – त्रिष्टुप्

उषसः पूर्वा अध यद्व्यूषुर्महद्वि जज्ञे अक्षरं पदे गोः।
व्रता देवानामुप नु प्रभूषन्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१॥

पहिले उषा प्रकाशित भएपछि अविनाशी सूर्यदेव आकाशमा उदाउँदै प्रकट हुन्छन्। यजमानहरू यज्ञ आदि देवकर्म गर्दै देवताका नजिकै उपस्थित हुन्छन्। सबै देवताको महान् शक्ति एउटै हो।

मो षू णो अत्र जुहुरन्त देवा मा पूर्वे अग्ने पितरः पदज्ञाः।
पुराण्योः सद्मनोः केतुरन्तर्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥२॥

हे अग्निदेव ! यहाँ देवताले हामीलाई दुःख नदिऊन्। देवत्व प्राप्त गरेका हाम्रा पुर्खा पितृहरूले पनि हाम्रो अनिष्ट नगरून्। यज्ञका प्रकाशक पुरातन द्यावापृथिवीका बीचमा उदीयमान महान् ज्योतिरूप सूर्यदेव प्रकट हुन्छन्। सबै देवताको महान् शक्ति एकै हो।

वि मे पुरुत्रा पतयन्ति कामाः शम्यच्छा दीद्ये पूर्व्याणि।
समिद्धे अग्नावृतमिद्वदेम महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥३॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा विभिन्न आशा विभिन्न दिशामा गतिशील हुन्छन्। अग्निष्टोम आदि यज्ञमा अग्नि प्रज्वलित हुँदाखेरि हामी पुरातन स्तोत्र जागृत गराउँछौं। अग्नि प्रज्वलित भएपछि हामी स्तोत्र उच्चारण गर्दछौं। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

समानो राजा विभृतः पुरुत्रा शये शयासु प्रयुतो वनानु।
अन्या वत्सं भरति क्षेति माता महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥४॥

जनताका शासक, दीप्तिमान् अग्निदेव अनेकौं स्थानमा यज्ञका लागि स्थापित हुँदै छन्। उनी यज्ञवेदीमाथि सुतेका हुन्छन् र अरणीका माध्यमबाट प्रकट हुन्छन्। मातापितारूपी द्यावापृथिवीले तिनलाई धारण गर्दछन्। वर्षा आदिबाट द्युलोक परिपुष्ट हुन्छ र धर्तीले उनलाई आश्रय प्रदान गर्दछ। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

आक्षित्पूर्वास्वपरा अनूरुत्सद्यो जातासु तरुणीष्वन्तः।
अन्तर्वतीः सुवते अप्रवीता महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥५॥

अग्निदेव ज्यादै पुरानो भएर सुकिसकेका रुखमा रहन्छन् र नयाँ उम्रिएका बिरुवामा पनि रहन्छन्।

वनस्पतिहरू कुनैले पनि स्थुल प्रजनन क्रिया गर्दैनन् र अग्निकै कारणले गर्भधारण गरेर फलफूल उत्पन्न गर्दछन्। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

शयुः परस्तादध नु द्विमाताबन्धनश्चरति वत्स एकः।
मित्रस्य ता वरुणस्य व्रतानि महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥६॥

पश्चिममा सुत्ने, दुई आमाका सन्तान बाधाविघ्नरहित भएर अन्तरिक्षमा एक्लै घुम्दछन्। यी सबै कार्य मित्र र वरुणदेवका नै हुन्। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

द्विमाता होता विदथेषु सम्राडन्वग्रं चरति क्षेति बुध्नः।
प्र रण्यानि रण्यवाचो भरन्ते महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥७॥

दुवै लोक निर्माण गर्ने, यज्ञका होता र यज्ञका स्वामी अग्निदेव आकाशमा सूर्यका रूपमा सबैभन्दा पहिले घुम्दछन्। सबै कर्मको मूल कारणका रूपमा यिनी भूमिमा निवास गर्दछन्। स्तोताका वाणीले यस्ता देवताको गुणगान गर्दछ। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

शूरस्येव युध्यतो अन्तमस्य प्रतीचीनं ददृशे विश्वमायत्।
अन्तर्मतिश्चरति निष्षिधं गोर्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥८॥

युद्धमा पराक्रम देखाउने शूरवीरजस्ता तेजस्वी अग्निदेवका अगाडि आउने सबै प्राणी झुकेका देखिन्छन्। सबैले जान्न खोजेका अग्निदेव जल लिएर आकाशमा डुल्छन्। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

नि वेवेति पलितो दूत आस्वन्तर्महांश्चरति रोचनेन।
वपूंषि बिभ्रदभि नो वि चष्टे महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥९॥

सबै प्राणीलाई पाल्ने र देवताका दूतजस्ता अग्निदेव वनस्पतिभित्र व्याप्त छन्। आफ्नो तेजले महिमायुक्त भएका अग्निदेव वनस्पतिकै बीचमा विचरण गर्दछन्। यिनले विभिन्न रूप धारण गरेका बेला हामी देख्छौँ। सबै देवताको महान् शक्ति एउटै हो।

विष्णुर्गोपाः परमं पाति पाथः प्रिया धामान्यमृता दधानः।
अग्निष्टा विश्वा भुवनानि वेद महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१०॥

अविनाशी, प्रिय, लोकलाई धारण गर्ने र सबैका रक्षक विष्णुदेव आफ्नो स्थानबाट परमधामको रक्षा गर्दछन्। अग्निदेव सबै लोकका ज्ञाता हुन्। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

नाना चक्राते यम्या३ वपूंषि तयोरन्यद्रोचते कृष्णमन्यत्।
श्यावी च यदरुषी च स्वसारौ महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥११॥

दिन र रातरूपी दुई जुम्ल्याहा दिदीबहिनी विभिन्न रूप धारण गर्दछन्। तिनीहरूमा एउटी तेज सम्पन्न र अर्की अँध्यारो वर्णकी छन्। अँध्यारो र सफा वर्णका दुई स्त्रीहरू आपसमा दिदीबहिनी नै हुन्। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

माता च यत्र दुहिता च धेनू सबर्दुघे धापयेते समीची।
ऋतस्य ते सदसीडे अन्तर्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१२॥

सम्पूर्ण विश्वका उत्पादक, पोषक, सन्तुष्टिदायक, अमृतमय पदार्थ प्रदान गर्ने र सम्पूर्ण विश्वलाई आफ्नो रस प्रदान गर्ने यी दुवै हुन्। सबैलाई उत्पन्न गर्ने भएकाले माताका रूपमा र एकले अर्कालो पालनपोषण गर्ने रस लिएका हुनाले सन्तानका रूपमा रहेका यी दुवैलाई हामी स्तुति गर्दछौँ। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

अन्यस्या वत्सं रिहती मिमाय कया भुवा नि दधे धेनुरूधः।
ऋतस्य सा पयसापिन्वतेडा महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१३॥

अर्काका बाछालाई चाट्ने, कराउने गाईले आफ्ना थुनमा दुध राखेको हुन्छ र ? यी इडा सत्यका दुधले सिञ्चित हुन्छिन्। सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो।

पद्या वस्ते पुरुरूपा वपूंष्यूर्ध्वा तस्थौ त्र्यविं रेरिहाणा।
ऋतस्य सद्म वि चरामि विद्वान्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१४॥

विराट् पुरुषका गोडाबाट उत्पन्न हुने पृथ्वीले विभिन्न रूप धारण गर्दछिन्। तीनै लोक प्रकाशित गराउने सूर्यले किरणलाई माया गरेर उन्नतिको गति लिन पाउँछन्। सत्यरूपी सूर्यदेवको स्थान चिनेर हामी वन्दना गर्दछौँ। सबै देवताको महान् शक्ति एउटै हो।

पदे इव निहिते दस्मे अन्तस्तयोरन्यद् गुह्यमाविरन्यत् ।
सध्रीचीना पथ्या३ सा विषूची महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१५॥

सुन्दर रूप भएका दिन र रात्रि दुवै अन्तरिक्षको यात्रा गर्दछन् । तिनीहरूमध्ये रात्रि अँध्यारो रङ्गको हुनाले लुकेझैँ हुन्छिन् र दिन उज्यालो रङ्गको हुनाले देखिन्छिन् । यी दुवैको मार्ग एउटै भए पनि अलगअलग रूपमा बाँडिएका छन् । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

आ धेनवो धुनयन्तामशिश्वीः सबर्दुघाः शशया अप्रदुग्धाः ।
नव्यानव्या युवतयो भवन्तीर्महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१६॥

बालबच्चाविनाका, अमृत दोहन गर्ने, तेजले सम्पन्न, नदुहिएका कोरली गाईहरू प्रत्येक दिन नयाँनौला बनेर अमृत रस प्रदान गर्दछन् । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

यदन्यासु वृषभो रोरवीति सो अन्यस्मिन्यूथे नि दधाति रेतः ।
स हि क्षपावान्त्स भगः स राजा महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१७॥

बीरले कुनै दिशामा गर्जना गरे पनि अर्को समूहमा गएर आफ्नो वीर्य सेचन गर्दछ । यसै किसिमले जलको वर्षा गरेर पृथ्वीलाई पालन गर्ने र ऐश्वर्य प्रदान गर्ने मेघ सबैको स्वामीका रूपमा प्रतिष्ठित हुन्छ । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

वीरस्य नु स्वश्व्यं जनासः प्र नु वोचाम विदुरस्य देवाः ।
षोढहा युक्ताः पञ्चपञ्चा वहन्ति महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१८॥

हे मानिसहरू हो ! बीरका उत्तम पराक्रमको प्रशंसा गर । यिनीहरूको पराक्रम देवताले पनि जानेका छन् । यी छ बटालाई पाँच बटाले वहन गरेका हुन्छन् । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

देवस्त्वष्टा सविता विश्वरूपः पुपोष प्रजाः पुरुधा जजान ।
इमा च विश्वा भुवनान्यस्य महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥१९॥

सबैका उत्पादक, अनेकौँ रूपले युक्त त्वष्टादेव अनेकौँ किसिमका प्रजालाई उत्पन्न गर्दछन् । उनैले तिनलाई पाल्दछन् । यी सबै भुवन उनै त्वष्टादेवले नै बनाएका हुन् । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

मही समैरच्चम्वा समीची उभे ते अस्य वसुना न्यृष्टे ।
शृण्वे वीरो विन्दमानो वसूनि महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥२०॥

आपसमा मिलेर हिँड्ने द्युलोक र पृथिवी इन्द्रदेवकै महिमाले प्रेरित भएर गतिमान् हुन्छन् । दुवै लोकमा इन्द्रदेवको तेज व्याप्त छ । यस्ता शूरवीर इन्द्रदेव शत्रुको धन बलपूर्वक लिन्छन् । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

इमां च नः पृथिवीं विश्वधाया उप क्षेति हितमित्रो न राजा ।
पुरःसदः शर्मसदो न वीरा महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥२१॥

प्रजाका लागि मित्रजस्तै हितैषि राजा सधैँ आफ्ना प्रजाका नजिकै रहेझैँ इन्द्रदेव पनि हामी सबैलाई धारण गर्ने पृथ्वीका नजिकै रहन्छन् । इन्द्रदेवका सहयोगी वीर मरुत्हरू सधैँ अगाडि बढ्ने र हित गर्ने हुन्छन् । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

निष्षिध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं त इन्द्र पृथिवी बिभर्ति ।
सखायस्ते वामभाजः स्याम महद्देवानामसुरत्वमेकम् ॥२२॥

हे इन्द्रदेव ! जल र औषधि तिम्रै ऐश्वर्यले समृद्धिशाली छन् । पृथ्वी पनि तिम्रै ऐश्वर्य धारण गर्दछ । त्यसैले तिम्रा मित्रस्वरूप हामी असल ऐश्वर्यले सम्पन्न होऔँ । सबै देवताहरूको महान् शक्ति एउटै हो ।

[सूक्त - ५६]

ऋषि - प्रजापति वैश्वामित्र । **देवता** - विश्वेदेवा । **छन्द** - त्रिष्टुप् ।

न ता मिनन्ति मायिनो न धीरा व्रता देवानां प्रथमा ध्रुवाणि ।
न रोदसी अद्रुहा वेद्याभिर्न पर्वता निनमे तस्थिवांसः ॥१॥

देवताका नियमहरू नै प्रथम र अविचलित हुन् । छल गर्ने र बुद्धिमान्ले तिनलाई खण्डित गर्न सक्दैनन् । द्रोहरहित, ज्ञानसम्पन्न द्यावापृथिवीले पनि तिनको उल्लङ्घन गर्न सक्दैनन् । स्थिर बनाइएका पर्वतहरू कहिल्यै झुक्दैनन् ।

षड्भाराँ एको अचरन्बिभर्त्यृतं वर्षिष्ठमुपा गाव आगुः।
तिस्रो महीरुपरास्तस्थुरत्या गुहा द्वे निहिते दर्श्येका ॥२॥

स्थायी संवत्सरले छ वटा ऋतु फेर्दछ। सत्यमा चल्ने र अत्यन्त श्रेष्ठ सौर्य संवत्सरको प्रभाव सूर्यका किरणबाट प्राप्त हुन्छ। निरन्तर गतिशील एवं विस्तृत तीनै लोक क्रमशः उच्चतर स्थानमै रहेका छन्। तिनीमध्ये स्वर्ग र अन्तरिक्ष सूक्ष्मरूप हुनाले दुई अदृश्य छन् तथा एउटा बृहदाकारको पृथ्वी देखिन्छ।

त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत त्र्युधा पुरुध प्रजावान्।
त्र्यनीकः पत्यते माहिनावान्त्स रेतोधा वृषभः शश्वतीनाम् ॥३॥

तीन किसिमका बलले युक्त वीर, अनकौँ रूपमा तीन सङ्ख्याले युक्त रहेका, अनेकौँ रङ्ग एवं प्रज्ञाले तीनै लोकमा स्थित, शक्तिरूपी तीन सेनाले सम्पन्न सूर्यदेवको उदय हुन्छ। उनी आफ्ना किरणद्वारा सबै औषधिमा रेतस् नामको प्राणशक्ति सञ्चार गर्छन्।

अभीक आसां पदवीरबोध्यादित्यानामह्वे चारु नाम।
आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग्व्रजन्तीः परि षीमवृञ्जन् ॥४॥

दिव्य जलधाराले सम्पन्न सूर्यदेवको आभा वनस्पतिको वैभवका रूपमा छरिएको छ। आदित्यगणका सुन्दर नामको हामी गुणगान गर्दछौँ। सूर्यदेवसित सम्बद्ध रसले वर्षाका रूपमा पृथ्वीलाई सन्तुष्ट गराउँछ।

त्री षधस्था सिन्धवस्त्रिः कवीनामुत त्रिमाता विदथेषु सम्राट्।
ऋतावरीर्योषणास्तिस्रो अप्यास्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानाः ॥५॥

हे नदीहरू हो ! तिमीहरू तीनै लोकमा निवास गर्दछौ र तीनै किसिमले देवताहरू पनि तीनै लोकमा रहेका छन्। तीनै लोकका निर्माता सूर्यदेव समस्त यज्ञसम्बन्धी प्रवाहका अधिपति हुन्। इडा, सरस्वती र भारती तीन अन्तरिक्षका देवीहरू द्युलोकबाट तीनै सवनयुक्त यस यज्ञमा आऊन्।

त्रिरा दिवः सवितर्वार्याणि दिवेदिव आ सुव त्रिर्नो अह्नः।
त्रिधातु राय आ सुवा वसूनि भग त्रातर्धिषणे सातये धाः ॥६॥

हे सबैलाई प्रेरित गर्ने सूर्यदेव ! तिमी दिव्यलोकबाट आएर दिनहुँ तीन पटक हामीलाई असल धन प्रदान गर। ऐश्वर्यवान्, सबैका रक्षक सूर्यदेव ! हामीलाई दिउँसोका सवनमा तीन किसिमका धन प्रदान गर। हे बुद्धिमान् ! हामीलाई धन प्राप्त गर्न योग्य बनाऊ।

त्रिरा दिवः सविता सोषवीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी।
आपश्चिदस्य रोदसी चिदुर्वी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवाय ॥७॥

सबैलाई प्रेरित गर्ने सूर्यदेवले हामीलाई द्युलोकबाट तीन किसिमका धन प्रदान गरून्। तेजस्वी र हितकारी हात भएका मित्र, वरुण, अन्तरिक्ष र विशाल द्यावापृथिवी पनि सूर्यदेवबाटै धनको वैभव वृद्धि होस् भन्ने चाहन्छन्।

त्रिरुत्तमा दूणशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः।
ऋतावान इषिरा दूडभासस्त्रिरा दिवो विदथे सन्तु देवाः ॥८॥

क्षय नहुने, सबैलाई जित्ने र द्युतिसम्पन्न तीन लोक छन्। यी तीनै स्थानमा कलात्मक संवत्सरका अग्नि, वायु र सूर्य नामक तीन पुत्रहरू रमाइलोसित रहेका छन्। सत्यनिष्ठ, उत्साहवर्धक कार्यमा निरन्तर तत्पर र कहिल्यै नझुक्ने देवताहरू दिनमा तीन पटक हाम्रा यज्ञमा आइदिऊन्।

[सूक्त - ५७]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – विश्वेदेवा। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्र मे विविक्वाँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्तीं प्रयुतामगोपाम्।
सद्यश्चिद्या दुदुहे भूरि धासेरिन्द्रस्तदग्निः पनितारो अस्याः ॥१॥

हे ज्ञानवान् इन्द्रदेव ! असल संरक्षणका अभावमा जताततै भौँतारिएका गाईजस्ता हामीलाई राम्रो संरक्षण प्रदान गर। खोजेको फल प्राप्त गराउने हाम्रो स्तुति इन्द्रदेवले स्वीकार गरून्।

इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता दिवो न प्रीताः शशयं दुदुहे।
विश्वे यदस्यां रणयन्त देवाः प्र वोऽत्र वसवः सुम्नमश्याम् ॥२॥

मन परेको फल प्रदान गरेर सबैलाई भलो गर्ने मित्रावरुण, इन्द्रदेव, पूषादेव र अन्य देवताहरू खुसी

भएर अन्तरिक्षमा रहेका मेघलाई दोहन गर्दछन्। सबै देवताहरू हाम्रो स्तुतिबाट आनन्द प्राप्त गर्दछन्। त्यसैले हे वसुदेवहरू हो ! तिनीहरूका कृपादृष्टिले दिएको सुख हामी प्राप्त गरौं।

या जामयो वृष्ण इच्छन्ति शक्तिं नमस्यन्तीर्जानते गर्भमस्मिन्।
अच्छा पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरन्ति बिभ्रतं वपूंषि ॥३॥

वनस्पतिहरू प्राणशक्ति रूपी वर्षा गराउने इन्द्रदेवका शक्तिको कृपा चाहन्छन्। विनम्र र सिर्जन सामर्थ्यसित परिचित हुनाले फल्न चाहने औषधिहरू उनका नजिक पुग्दछन्।

अच्छा विविक्मि रोदसी सुमेके ग्राव्णो युजानो अध्वरे मनीषा।
इमा उ ते मनवे भूरिवार ऊर्ध्वा भवन्ति दर्शता यजत्राः ॥४॥

यज्ञमा सोम पेल्ने ढुङ्गा बोकेर हामी सोचविचारसाथ विशिष्ट रूपमा शोभायमान द्यावापृथिवीको स्तुति गर्दछौं। हे अग्निदेव ! अनेकौंबाट वरण गर्न योग्य, सुन्दर र पूजनीय तिम्रा ज्वालाहरू मानिसको हितका लागि माथितिर उचालिन्छन्।

या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषूच्यत उरूची।
तयेह विश्वाँ अवसे यजत्राना सादय पायया चा मधूनि ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो मधुर, तेजस्वी, प्रज्ञासम्पन्न र सर्वत्र व्याप्त रहेको ज्वाला देवताको आह्वान गर्नका लागि प्रेरित हुन्छ। त्यस ज्वालाबाट समस्त पूजनीय देवतालाई यस यज्ञमा ल्याइदेऊ। देवताहरूलाई मिठो सोमरस अर्पित गरेर दुष्टबाट हाम्रो रक्षा गर।

या ते अग्ने पर्वतस्येव धारासश्चन्ती पीपयद्देव चित्रा।
तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व सुमतिं विश्वजन्याम् ॥६॥

हे दिव्यतासम्पन्न अग्निदेव ! कुवाटोबाट जोगाउने तिम्रो बुद्धि मेघको धाराजस्तै भएर सबैलाई सन्तुष्ट गराउँछ। हे सबैका आश्रय बनेका, सबै कुराको ज्ञान भएका देवता ! हामीलाई संसारको हित गर्ने खालको बुद्धि प्रदान गर।

[सूक्त - ५८]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – अश्विनीकुमार। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहानान्तः पुत्रश्चरति दक्षिणायाः।
आ द्योतनिं वहति शुभ्रयामोषसः स्तोमो अश्विनावजीगः ॥१॥

अग्निदेवका लागि उचित किसिमले प्रकृतिको रस उषाले दोहन गरेकी छिन्। उषाका पुत्र सूर्य मध्यदिनमा विचरण गर्दछन्। सफा दीप्तिले झलमलल भएका सूर्यदेव प्रकाश फिँजाउँदै यसै उषाकालमा अश्विनीकुमारका लागि स्तोत्र गाउँछन्।

सुयुग्वहन्ति प्रति वामृतेनोर्ध्वा भवन्ति पितरेव मेधाः।
जरेथामस्मद्वि पणेर्मनीषां युवोरवश्चकृमा यातमर्वाक् ॥२॥

हे अश्विनीकुमार हो ! असल रथमा गतिलो गरी नारिएको अश्व तिमीहरूलाई यस यज्ञमा ल्याउन खोज्दै छ। मातापितासित पुग्न खोज्ने बालकझैं यिनीहरू तिमीकहाँ पुग्दछन्। कुटिल बुद्धि भएकाहरूलाई हामीबाट टाढा राख। तिमीहरू दुईका लागि हामी हविष्यान्न तयार गर्दछौं। तिमीहरू हाम्रा नजिकै आओ।

सुयुग्भिरश्वैः सुवृता रथेन दस्राविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः।
किमङ्ग वां प्रत्यवर्तिं गमिष्ठाहुर्विप्रासो अश्विना पुराजाः ॥३॥

हे शत्रुलाई विनाश गर्ने अश्विनीकुमार हो ! सुन्दर चक्र भएका, उत्तम अश्व नारिएका रथमा बसेर यज्ञशालामा आओ। सोम निचोरेर तयार गर्नेहरूले गाएको स्तोत्र सुन। उहिल्यैदेखि मेधावीहरू तिमीहरूको खुसीका लागि सोमसँगै यस्तो स्तुति गाउँछन्।

आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते।
इमा हि वां गोऋजीका मधूनि प्रमित्रासो न ददुरुस्रो अग्रे ॥४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू हाम्रो स्तुति स्वीकार गर। अश्वसहित आओ। स्तोताहरू तिमीहरूलाई बोलाउँदै छन्। सूर्योदयभन्दा पहिले दुध र मह मिसाएको सोम मित्रजस्ता यजमानहरू दिइरहेका छन्।

' तिरः पुरू चिदश्विना रजांस्याङ्गूषो वां मघवाना जनेषु।
एह यातं पथिभिर्देवयानैर्दस्राविमे वां निधयो मधूनाम् ॥५॥

हे ऐश्वर्यशाली शत्रुसंहारक अश्विनीकुमारहरू हो ! धेरै मानिसलाई छोडेर भए पनि यहाँ आओ। सबै स्तोताहरू तिमीहरूकै लागि स्तोत्र उच्चारण गर्दै छन्। जुन बाटोबाट देवताहरू हिँड्दछन्, उसै बाटोबाट तिमीहरू यहाँ आओ। किनभने यहाँ तिमीहरूका लागि मिठो सोमरस भाँडामा तयार गरिएको छ।

पुराणमोकः सख्यं शिवं वां युवोर्नरा द्रविणं जह्राव्याम्।
पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि मध्वा मदेम सह नू समानाः ॥६॥

हे नेतृत्वकर्ता अश्विनीकुमारहरू हो ! तिमीहरू दुवैको पुरानो मित्रता सबैका लागि हितकारी छ। तिमीहरूको धन सधैं हामीतिरै आओस्। तिमीहरूको हितकारी मित्रताले हामी सधैं लाभान्वित होऔँ। मिठो सोमले तिमीहरूलाई सन्तुष्ट पारेर खुसी हुन पाऔँ।

अश्विना वायुना युवं सुदक्षा नियुद्भिश्च सजोषसा युवाना।
नासत्या तिरोअह्न्यं जुषाणा सोमं पिबतमस्रिधा सुदानू ॥७॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू उत्तम, सामर्थ्यवान्, नित्य तरुण, असत्यविहीन र उत्तम फलदाता हौ। वायुजत्तिकै वेगवान् अश्वमा तिमीहरू निर्बाध गतिले यहाँ आओ। यहाँ आएर दिनको अन्तिम भागमा पेलेर तयार पारेको सोम प्रेमपूर्वक पान गर।

अश्विना परि वामिषः पुरूचीरीयुर्गीर्भिर्यतमाना अमृध्राः।
रथो ह वामृतजा अद्रिजूतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः ॥८॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरूलाई जताततैबाट मनग्गे मात्रामा हविष्यान्न मिल्ने गर्दछ। कर्म गर्न सिपालु ऋत्विक्हरू दोषमुक्त भएर आफ्ना स्तुतिसँगै तिमीहरूको सेवा गर्छन्। सोमका लहरा कुट्ने ढुङ्गाको शब्द सुनेर तिमीहरूको रथ द्यावापृथिवीको परिभ्रमण गर्दै तत्काल प्रकट हुन्छ।

अश्विना मधुषुत्तमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे।
रथो ह वां भूरि वर्पः करिक्रत्सुतावतो निष्कृतमागमिष्ठः ॥९॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! तिमीहरूले रुचाउने सोमरस मिठो रसले परिपूर्ण छ। यहाँ आएर पान गर। प्रशस्त तेज फिँजाउँदै तिमीहरूको रथ सोमले भिजेका यजमानका घरमा बारम्बार आइरहन्छ।

[सूक्त - ५९]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। देवता - मित्र। छन्द - त्रिष्टुप् गायत्री।

मित्रो जनान्यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत द्याम्।
मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे मित्राय हव्यं घृतवज्जुहोत ॥१॥

सबै मानिसलाई कर्ममा प्रवृत्त रहने प्रेरणा मित्रदेव प्रदान गर्दछन्। अन्न आदि उपलब्ध गराउने आफ्ना असल कर्मले पृथिवी र द्युलोक उनी धारण गर्दछन्। सत्कर्ममा लागेका जुनसुकै मानिसलाई उनी आफ्नो कृपा बर्साउँछन्। हे मानिसहरू हो ! यस्ता मित्रदेवका लागि घिउसहितको हविष्यान्न प्रदान गर।

प्र स मित्र मर्तो अस्तु प्रयस्वान्यस्त आदित्य शिक्षति व्रतेन।
न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमंहो अश्नोत्यन्तितो न दूरात् ॥२॥

हे आदित्य र मित्रदेव ! जुन मानिस यज्ञ आदि कर्मले युक्त भएर तिमीहरूका लागि हविष्यान्न समर्पित गर्दछ, त्यो अन्नले धनी हुन्छ। तिम्रो संरक्षणमा रहने हुनाले न त ऊ नाश नै हुन्छ, न जीवनमा दुःख नै पाउँछ। पाप उसका नजिक पनि पुग्न सक्दैन, न त टाढाबाटै प्रभावित गर्न सक्दछ।

अनमीवास इडया मदन्तो मितज्ञवो वरिमन्ना पृथिव्याः।
आदित्यस्य व्रतमुपक्षियन्तो वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम ॥३॥

हे मित्रदेव ! हामी रोगबाट मुक्त भएर र पोषक अन्नले पोसिएर खुसी रहौँ। हामी विशाल पृथ्वीमा सोझो हिसाबले बस्ने गरौँ। हामी आदित्यदेवका नियमका अधीनमा रहेर जीवन निर्वाह गरौँ। हामीलाई मित्रदेवको कृपा सधैं प्राप्त भइरहोस्।

अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः ।
तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्याम ॥४॥

नमस्कार योग्य, उत्तम, सुखदायक, अधिकारसम्पन्न, बलसम्पन्न, सबैका मित्र सूर्यदेव उदाए। हामी यजमानहरू पूजनीय सूर्यदेवको हितकारी अनुग्रह सधैँ प्राप्त गरौँ।

महाँ आदित्यो नमसोपसद्यो यातयज्जनो गृणते सुशेवः ।
तस्मा एतत्पन्यतमाय जुष्टमग्नौ मित्राय हविरा जुहोत ॥५॥

हे ऋत्विकहरू हो ! आदित्यदेव अत्यन्त महान् छन्। समस्त मानिसका कर्मना उनी लाग्छन्। सबै मानिसहरू नमस्कार गर्दै यिनको उपासना गरून्। स्तुति गर्नेलाई उत्तम सुखले समृद्ध गर्दछन्। स्तुति गर्न योग्य मित्रदेवलाई अत्यन्त प्रिय हवि समर्पित गरौँ।

मित्रस्य चर्षणीधृतोऽवो देवस्य सानसि । द्युम्नं चित्रश्रवस्तमम् ॥६॥

वर्षाको पानीका रूपमा सबै प्राणीले पाएको सूर्यदेवको कृपाले जीवन रक्षा गर्दछ। उनी सबैका लागि काम लाग्ने धनधान्य प्रदान गर्दछन्।

अभि यो महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । अभि श्रवोभिः पृथिवीम् ॥७॥

सूर्यदेवको महिमा द्युलोकभरि व्याप्त रहेको छ। कीर्तिमान सूर्यदेवले आफ्ना किरणले जल बर्साएर अन्न आदिले पृथ्वीलाई लाभान्वित गराएका छन्।

मित्राय पञ्च येमिरे जना अभिष्टिशवसे । स देवान्विश्वान्बिभर्ति ॥८॥

शत्रु जित्न सक्ने सामर्थ्य भएका मित्रदेवका लागि पाँचै वर्णले आहुति प्रदान गर्दछन्। मित्रदेव आफ्ना सामर्थ्यले सबै देवतालाई धारण गर्दछन्।

मित्रो देवेष्वायुषु जनाय वृक्तबर्हिषे । इष इष्टव्रता अकः ॥९॥

देवता र मानिसका बीचमा आदरको भावना राख्ने साधकका लागि मित्रदेव उपयोगी अन्न आदि प्रदान गर्दछन्। व्रतको अनुशासनमा रहनेलाई यस्तो कृपा प्राप्त हुन्छ।

[सूक्त - ६०]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - ऋभुगण इन्द्र। **छन्द** - जगती।

इहेह वो मनसा बन्धुता नर उशिजो जग्मुरभि तानि वेदसा ।
याभिर्मायाभिः प्रतिजूतिवर्पसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश ॥१॥

शत्रुमाथि आक्रमण गरेर तेजस्विता प्रकट गर्ने, उत्तम धनुर्धारी वीर हे ऋभुगण ! सिपालु कार्यबाट तिमीहरू पूजनीय पद पाउँछौ! जुन मानिस तिमीहरूझैँ असल कार्य विचारपूर्वक पूरा गर्दछन्, उनीहरूसँग मनैदेखि तिमीहरूको बन्धुभाव रहन्छ।

याभिः शचीभिश्चमसाँ अपिंशत यया धिया गामरिणीत चर्मणः ।
येन हरी मनसा निरतक्षत तेन देवत्वमृभवः समानश ॥२॥

हे ऋभुहरू हो ! जुन सामर्थ्यले चमसलाई उचित विभाजन गर्‍यौ, जुन बुद्धिले गाईलाई चर्मयुक्त बनायौ, जुन मनसायले तिमीहरूले इन्द्रका अश्वलाई सक्षम बनायौ, उनै सामर्थ्यका कारण तिमीहरूले देवत्व प्राप्त गर्‍यौ।

इन्द्रस्य सख्यमृभवः समानशुर्मनोर्नपातो अपसो दधन्विरे ।
सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विष्ट्वी शमीभिः सुकृतः सुकृत्यया ॥३॥

मानिसको अवनति रोक्ने, उत्तम कार्य गर्ने, ऋभुदेवहरूले इन्द्रदेवको मित्रता प्राप्त गरे। सत्कर्म निर्वाह गर्ने र असल धनुर्धारी ऋभुहरूले आफ्नै सामर्थ्य र सत्कर्मका कारण सर्वत्र व्याप्त भएर अमर पदवी उपलब्ध गरे।

इन्द्रेण याथ सरथं सुते सचाँ अथो वशानां भवथा सह श्रिया ।
न वः प्रतिमै सुकृतानि वाघतः सौधन्वना ऋभवो वीर्याणि च ॥४॥

मेधावी तथा असल धनुर्धारी हे ऋभुदेवहरू हो ! तिमीहरू सोमयागमा इन्द्रदेवसँग एउटै रथमा बसेर जान्छौ। जुन साधक तिमीहरूप्रति मित्रभाव राख्दछन्, उनीहरूकहाँ धन र ऐश्वर्य लिएर जान्छौ। तिमीहरूको असल पराक्रमी कार्य कसैसँग दाँज्न सकिँदैन।

इन्द्र ऋभुभिर्वाजवद्भिः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गभस्त्योः ।
धियेषितो मघवन्दाशुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! बलसम्पन्न ऋभुहरूसँग यस यज्ञमा आएर राम्ररी पेलेर तयार गरेको सोम ग्रहण गर। तिमी आफ्नो सद्भावपूर्ण बुद्धिले प्रेरित भएर सुधन्वाका पुत्रसँग दानीका घरमा [illegible] रमाऊ।

इन्द्र ऋभुमान्वाजवान्मत्स्वेह नोऽस्मिन्त्सवने शच्या पुरुष्टुत।
इमानि तुभ्यं स्वसराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषश्च धर्मभिः ॥६॥

अनेकौँबाट प्रशंसनीय हे इन्द्रदेव ! तिमी सामर्थ्यशाली ऋभुहरू र इन्द्राणीसहित हाम्रा यज्ञमा आएर आनन्दित होऊ। मानिस र देवताका सबै श्रेष्ठ कर्महरू तिम्रै कारणले नियमित बनेर गतिमान हुने गरेका छन्।

इन्द्र ऋभुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निह स्तोमं जरितुरुप याहि यज्ञियम्।
शतं केतेभिरिषिरेभिरायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! स्तोताको स्तुतिले प्रसन्न भएर उनीहरूका लागि मनग्गे अन्न उब्जाइदेऊ र बलशाली ऋभुहरूसँग यज्ञमा आऊ। मरुत्हरू सय वटा फुर्तिला अश्वमा यजमानको सत्कर्म वृद्धि गर्नका लागि सम्पन्न गरेका यस महान् यज्ञमा आऊन्।

[सूक्त - ६१]

ऋषि - विश्वामित्र गाथिन। **देवता** - उषा। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतो मघोनि।
पुराणी देवि युवतिः पुरन्धिरनु व्रतं चरसि विश्ववारे ॥१॥

अन्न र ऐश्वर्यकी अधिकारिणी हे उषा ! तिमी प्रखर ज्ञानले सम्पन्न [illegible] स्तोताको स्तोत्र सुन। सबैले रुचाउने हे उषादेवी ! तिमी पुरातन भईकन पनि तरुणी[illegible] [illegible] छ्यौ। तिमी विशेष बुद्धिमती भएर यस यज्ञमा आऊ।

उषो देव्यमर्त्या वि भाहि चन्द्ररथा सूनृता ईरयन्ती।
आ त्वा वहन्तु सुयमासो अश्वा हिरण्यवर्णां पृथुपाजसो ये ॥२॥

सुनौलो सौन्दर्य भएका रथमा विराजमान हे अमर उषादेवी ! [illegible] वचनले बोलाइने गरेकी छ्यौ। तिमी सूर्यका किरणहरूले प्रकाशित छ्यौ। [illegible] र सुनजस्तै तेजस्वी अश्व रथमा राम्ररी जोतिन्छन्। तिमीलाई लिएर तिनीहरू [illegible]।

उषः प्रतीची भुवनानि विश्वोर्ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केतुः।
समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या ववृत्स्व ॥३॥

हे उषादेवी ! तिमी सम्पूर्ण भुवनमा भ्रमण गर्ने अमृतस्वरूपा हौ। [illegible] ध्वजजस्तै आकाशको उच्च स्थानमा रहन्छ्यौ। हे सधैँकी नौली उषादेवी ! तिमी [illegible] यात्रा गर्ने आकाशमा विचरण गरिरहने सूर्यदेवका चक्रको अङ्गजस्तै वारम्बार उसै [illegible]।

अव स्यूमेव चिन्वती मघोन्युषा याति स्वसरस्य पत्नी।
स्व१र्जनन्ती सुभगा सुदंसा आन्ताद्दिवः पप्रथ आ पृथिव्याः ॥४॥

ऐश्वर्यशालिनी उषा वस्त्रजस्तै शोभाले छोपिदिने खालकी छिन्। [illegible] अन्धकार हटाउँदै सूर्यकी पत्नीका रूपमा हिँड्ने गर्दछिन्। सौभाग्यशालिनी र सत्कर्मम [illegible] द्युलोक र पृथ्वीका अन्तिम भागसम्म प्रकाशित हुन्छिन्।

अच्छा वो देवीमुषसं विभातीं प्र वो भरध्वं नमसा सुवृक्तिम्।
ऊर्ध्वं मधुधा दिवि पाजो अश्रेत्प्र रोजना रुरुचे रण्वसन्दृक् ॥५॥

हे स्तोताहरू हो ! तिमीहरू सबैका अगाडि देखा पर्ने [illegible] नमस्कारपूर्वक स्तुति गर। मधुरता धारण गर्ने उषा द्युलोकको उच्च भागमा आफ्नो तेज [illegible]छिन्। रमणीय शोभाले सम्पन्न भएकी तेजस्विनी उषा अत्यन्त दीप्तियुक्त भइरहेकी छिन्।

ऋतावरी दिवो अर्कैरबोध्या रेवती रोदसी चित्रमस्थात्।
आयतीमग्न उषसं विभातीं वाममेषि द्रविणं भिक्षमाणः ॥६॥

सत्यको मार्ग अनुसरण गर्ने उषादेवी द्युलोकभन्दा परबाट आउने किरणले देखिन्छिन्। ऐश्वर्यशालिनी उषा विविध रूपमा द्युलोक र पृथिवी छोप्दछिन्। हे अग्निदेव ! अगाडि प्रकट हुने उषाबाट हविष्य पाउन खोज्ने तिमी असल धन पाउँछौ।

ऋतस्य बुध्न उषसामिषण्यन्वृषा मही रोदसी आ विवेश।
मही मित्रस्य वरुणस्य माया चन्द्रेव भानुं वि दधे पुरुत्रा ॥७॥

वर्षाका प्रेरक सूर्यदेव दिनको थालनीमा उषालाई प्रेरित गर्दै द्यावापृथिवीका माझमा प्रकट हुन्छन्। त्यस बेलाकी उषा मित्र र वरुणदेवको प्रभाका रूपमा रहेर आफ्नो सुनौलो प्रकाश चारैतिर फिँजाउँछिन्।

[सूक्त - ६२]

ऋषि – विश्वामित्र गाथिन। **देवता** – वरुण बृहस्पति पूषा। **छन्द** – गायत्री त्रिष्टुप्।

इमा उ वां भूमयो मन्यमाना युवावते न तुज्या अभूवन्।
क्व१ त्यदिन्द्रावरुणा यशो वां येन स्मा सिनं भरथः सखिभ्यः ॥१॥

हे इन्द्रावरुण ! शत्रु वशमा गराउने तिम्रा गतिशील शस्त्र, सज्जनको रक्षा गर्दै होऊन्। तिनीहरू कसैबाट पनि नाष्ट नहोऊन्। तिमी जसबाट आफ्ना मित्र आदि आफन्तलाई अन्न आदि प्रदान गर्दछौ, त्यो यश कहाँ रहेको छ ?

अयमु वां पुरुतमो रयीयञ्छश्वत्तममवसे जोहवीति।
सजोषाविन्द्रावरुणा मरुद्भिर्दिवा पृथिव्या शृणुतं हवं मे ॥२॥

हे इन्द्रावरुण ! धन र ऐश्वर्यको कामना गर्ने यो महान् यजमान आफ्नो रक्षाका लागि तिमीहरू दुईलाई बारम्बार आह्वान गर्दछन्। हे मरुत्‌गण ! द्यावा र पृथिवीसँगै तिमीहरू पनि हाम्रो निवेदन सुन।

अस्मे तदिन्द्रावरुणा वसु षयदस्मे रयिर्मरुतः सर्ववीरः।
अस्मान्वरूत्रीः शरणैरवन्त्वस्मान्होत्रा भारती दक्षिणाभिः ॥३॥

हे इन्द्र र वरुणदेव ! खोजेको धन हामीलाई फेला परोस्। हे मरुतगण ! हामीलाई सर्वसक्षम वीर पुत्रसहित ऐश्वर्य प्रदान गर। सर्वस्वीकार्य देवशक्तिले संरक्षण प्रदान गरून्। होत्रा र भारतीले सद्भावपूर्ण वाणीद्वारा हाम्रो पालनपोषण गरून्।

बृहस्पते जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य। रास्व रत्नानि दाशुषे ॥४॥

सबै खालका दिव्य गुणले युक्त हे बृहस्पतिदेव ! हामीले प्रदान गरेको पुरोडाश तिमी सेवन गर। तिमी हविष्यान्न प्रदान गर्ने यजमानलाई असल र काम लाग्ने धन देऊ।

शुचिमर्कैर्बृहस्पतिमध्वरेषु नमस्यत। अनाम्योज आ चके ॥५॥

हे ऋत्विकहरू हो ! यज्ञमा अर्चन गर्न योग्य स्तोत्रका वाणीले पवित्र बृहस्पतिदेवलाई नमस्कार गर। शत्रुसँग पराजित हुन नपर्ने बल र पराक्रमको आशा उनीबाट गरौं।

वृषभं चर्षणीनां विश्वरूपमदाभ्यम्। बृहस्पतिं वरेण्यम् ॥६॥

मानिसहरूको रहर पूरा गराउने, अनेकौँ रूप धारण गर्न सक्ने, कसैका दबाबमा नआउने र वरण गर्न योग्य बृहस्पतिदेवको हामी पूजाअर्चना गर्दछौँ।

इयं ते पूषन्नाघृणे सुष्टुतिर्देव नव्यसी। अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते ॥७॥

हे पूषादेव ! नौलो र असल स्तोत्र तिम्रै लागि हो। हामी तिम्रै लागि स्तुति पाठ गर्छौं।

तां जुषस्व गिरं मम वाजयन्तीमवा धियम्। वधूयुरिव योषणाम् ॥८॥

हे पूषादेव ! तिमी हाम्रो यो असल भनाइ सुन र शक्ति प्राप्त गर्ने रहर भएका बुद्धिलाई उसै गरी रक्षा गर, जसरी कुनै पुरुषले आफ्नी स्त्रीको सुरक्षा गर्दछ।

यो विश्वाभि विपश्यति भुवना सं च पश्यति। स नः पूषाविता भुवत् ॥९॥

यस विश्वब्रह्माण्डलाई विशिष्ट रूपले हेरविचार गर्ने पूषादेव हाम्रा पनि संरक्षक होऊन्।

तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो नः प्रचोदयात् ॥१०॥

हाम्रो बुद्धि सन्मार्गमा प्रेरित गर्ने सवितादेवको वरण योग्य विकृति नाशक, दिव्यता प्रदान गर्ने तेजलाई हामी स्वीकार गर्दछौँ।

देवस्य सवितुर्वयं वाजयन्तः पुरंध्या। भगस्य रातिमीमहे ॥११॥

संसारका उत्पादक, प्रेरक र प्रकाशक सवितादेव तेज धारण गर्दछन्। हामी उनीबाट वैभवको कामना गर्दछौँ।

देवं नरः सवितारं विप्रा यज्ञैः सुवृक्तिभिः। नमस्यन्ति धियेषिताः ॥१२॥

सद्बुद्धियुक्त, सत्कर्ममा लाग्ने ज्ञानीहरू असल स्तोत्रले सवितादेवलाई स्तुति गर्छन्।

सोमो जिगाति गातुविद् देवानामेति निष्कृतम्। ऋतस्य योनिमासदम् ॥१३॥

सन्मार्गका ज्ञाता सोमदेव सर्वत्र गतिशील छन्। उनी देवताहरूका लागि उपयुक्त र श्रेष्ठ यज्ञस्थलमा पुग्दछन्।

सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पशवे। अनमीवा इषस्करत् ॥१४॥

सोमदेवले हामी स्तोता र दुई खुट्टे एवं चार खुट्टे पशुका निम्ति आरोग्यप्रद असल अन्न प्रदान गरून्।

अस्माकमायुर्वर्धयन्नभिमातीः सहमानः। सोमः सधस्थमासदत् ॥१५॥

सोमदेवले हाम्रो रोग हटाएर आयु बढाइदिऊन्। शत्रु परास्त गर्दै यज्ञस्थलमा बसून्।

आ नो मित्रावरुणा घृतैर्गव्यूतिमुक्षतम्। मध्वा रजांसि सुक्रतू ॥१६॥

हे मित्रावरुण हो ! तिमीहरू गाईलाई घिउले सम्पन्न गराओ र हाम्रा घरबासमा पनि असल रसले सेचन गर।

उरुशंसा नमोवृधा मह्ना दक्षस्य राजथः। द्राघिष्ठाभिः शुचिव्रता ॥१७॥

हे असल कर्मले सम्पन्न मित्रावरुण हो ! तिमीहरू हविष्यान्न एवं स्तुतिबाट दरिला भएर गौरवशाली यश प्राप्त गर।

गृणाना जमदग्निना योनावृतस्य सीदतम्। पातं सोममृतावृधा ॥१८॥

जमदग्नि ऋषिले स्तुति गरेका हे मित्रावरुण हो ! तिमीहरू यज्ञस्थलमा आओ र तयार गरेको सोमरस पान गर।

॥इति तृतीयं मण्डलम् ॥

तेस्रो मण्डल सकियो।

ॐ

ओम् भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्।

ऋग्वेद - संहिता

॥अथ चतुर्थं मण्डलम्॥

॥चौथो मण्डल॥

[सूक्त - १]

ऋषि – वामदेव। **देवता** – अग्निवरुण। **छन्द** – त्रिष्टुप् अष्टि अतिजगती धृति।

त्वां ह्यग्ने सदमित्समन्यवो देवासो देवमरतिं न्येरिर इति क्रत्वा न्येरिरे। अमर्त्यं यजत मर्त्येष्वा देवमादेवं जनत प्रचेतसं विश्वमादेवं जनत प्रचेतसम् ॥

हे अविनाशी र तेजसम्पन्न वरुणदेव ! उत्साहयुक्त समस्त देवताहरू आआफ्ना पराक्रमले तिमीलाई प्राप्त गर्दछन्। अविनाशी, प्रकाशमान र अत्यन्त विद्वान् हे अग्निदेव ! मानिसले हितकारी यज्ञ गर्न भनेर तिमीलाई उत्पन्न गरे। तिमी समस्त कर्म जान्दछौ। देवताहरूले समस्त यज्ञमा उपस्थित रहनका लागि तिमीलाई उत्पन्न गरे।

स भ्रातरं वरुणमग्न आ ववृत्स्व देवाँ अच्छा सुमती यज्ञवनसं ज्येष्ठं
यज्ञवनसम्। ऋतावानमादित्यं चर्षणीधृतं राजानं चर्षणीधृतम ॥२॥

हे अग्निदेव ! वरुणदेव तिम्रा दाजुभाइ हुन्। आहुतिका योग्य, यज्ञ सेवन गर्ने, जल धारण गरेका, यज्ञमा वन्दनीय, सद्‌बुद्धि भएका वरुणदेव अत्यन्त ओजले सम्पन्न छन्। वरुणदेवलाई याजकहरूतर्फ प्रेरित गर।

सखे सखायमभ्या ववृत्स्वाशुं न चक्रं रथ्येव रंह्यास्मभ्यं दस्म रंह्या।
अग्ने मृडीकं वरुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वभानुषु।
तोकाय तुजे शुशुचान शं कृध्यस्मभ्यं दस्म शं कृधि ॥३॥

हे असल मित्रजस्ता अग्निदेव ! द्रुतगामी अश्वले छिटोछरितो रथ कुदाएझैं तिमी आफ्ना मित्र वरुणदेवलाई हामीतिर लिएर आऊ। हे अग्निदेव ! वरुणदेव र तेजसम्पन्न मरुत्‌हरूसँगै तिमी सोमरस ग्रहण गर। हे तेजस्वी अग्निदेव ! हाम्रा सन्तानलाई सुख प्रदान गर। हे दर्शनीय अग्निदेव ! हामीलाई सुखी बनाऊ।

त्वं नो अग्ने वरुणस्य विद्वान्देवस्य हेडोऽवयासिसीष्ठाः।
यजिष्ठो वह्नितमः शोशुचानो विश्वा द्वेषांसि प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥४॥

सर्वज्ञ, कान्तिमान्, पूजनीय र देवताको आहुति पुऱ्याउने हे अग्निदेव ! हाम्रा लागि वरुण देवतालाई प्रसन्न गर र सबै तिरबाट हाम्रो रक्षा गर।

स त्वं नो अग्नेऽवमो भवोती नेदिष्ठो अस्या उषसो व्युष्टौ।
अव यक्ष्व नो वरुणं रराणो वीहि मृडीकं सुहवो न एधि ॥५॥

हे अग्निदेव ! यस उषाकालमा आफ्नो रक्षक शक्तिसहित हाम्रा अत्यन्त नजिक आएर हाम्रो रक्षा गर। हाम्रो आहुति वरुणदेवलाई पुऱ्याएर उनलाई खुसी गराऊ। सधैंभरि बोलाउन योग्य तिमी आफैं पनि हाम्रो सुखदायी हवि ग्रहण गर।

अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य सन्दृग्देवस्य चित्रतमा मर्त्येषु।
शुचि घृतं न तप्तमघ्न्यायाः स्पार्हा देवस्य मंहनेव धेनोः ॥६॥

गोठालासित भएको दुध र घिउ पवित्र तेजले युक्त भएझैं गाई दान गर्नेको दान प्रशंसनीय हुन्छ। असल धनले सम्पन्न अग्निदेवको प्रार्थनीय तेज मानवहरूका बीचमा अत्यन्त पूजनीय र रुचि लाग्दो हुन्छ।

त्रिरस्य ता परमा सन्ति सत्या स्पार्हा देवस्य जनिमान्यग्नेः।
अनन्ते अन्तः परिवीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ॥७॥

अत्यन्त गुणसम्पन्न अग्निदेवका तीन वटा विशाल रूप चिनिएका छन्। अग्निदेव अनन्त अन्तरिक्षव्याप्त, सबैलाई पवित्र गराउने, आलोकयुक्त र अत्यन्त तेजस्वी छन्। उनी हाम्रा यज्ञस्थलमा आऊन्।

स दूतो विश्वेदभि वष्टि सद्मा होता हिरण्यरथो रंसुजिह्वः ।
रोहिदश्वो वपुष्यो विभावा सदा रण्वः पितुमतीव संसत् ॥८॥

अग्निदेव देवतालाई बोलाउने, सन्देश पुऱ्याउने, सुनौलो रथ भएका र उत्तम ज्वाला भएका छन्। उनी समस्त असल घरमा गमन गर्ने रहर गर्दछन्। राता वर्णका घोडा भएका, सुन्दर कान्तिमान् अग्निदेव धनधान्यले सम्पन्न घरजस्तै सुखदायी छन्।

स चेतयन्मनुषो यज्ञबन्धुः प्र तं मह्या रशनया नयन्ति ।
स क्षेत्यस्य दुर्यासु साधन्देवो मर्तस्य सधनित्वमाप ॥९॥

अध्वर्युहरू नेताका बलले अग्नि प्रकट गर्दछन्। यज्ञमा सबैका हितैषि दाजुभाइजस्ता अग्निदेव सबैलाई नै ज्ञानले सम्पन्न बनाउँछन्। उनी याजकका घरमा चाहिएको कुरा पूरा गराउँछन्। प्रकाशयुक्त अग्निदेव आफ्ना उपासकसँगै रहन्छन्।

स तू नो अग्निर्नयतु प्रजानन्नच्छा रत्नं देवभक्तं यदस्य ।
धिया यद्विश्वे अमृता अकृण्वन्द्यौष्पिता जनिता सत्यमुक्षन् ॥१०॥

रहर बुझ्ने अग्निदेवसित सबैले खोजेको ऐश्वर्य छ। त्यो असल ऐश्वर्य हामी प्राप्त गरौँ। अविनाशी देवताले यज्ञका निम्ति अग्निदेवलाई उत्पन्न गरे। द्युलोक उनको पालनकर्ता हो। याजकहरू अविनाशी अग्निदेवलाई घिउको आहुतिले सेचन गर्दछन्।

स जायत प्रथमः पस्त्यासु महो बुध्ने रजसो अस्य योनौ ।
अपादशीर्षा गुहमानो अन्तायोयुवानो वृषभस्य नीडे ॥११॥

अग्निदेव मानिसका घरमा मुख्य अगुवाजस्तो भएका छन्। विशाल अन्तरिक्षमा र धर्तीमा उनी उत्पन्न भए। शिर र पाउबिनाका अग्निदेव सबैका भित्र रहन्छन्। उनी जल वर्षा गराउने बादलसित आफूलाई मिलाउँछन्।

प्र शर्ध आर्त प्रथमं विपन्यॉं ऋतस्य योना वृषभस्य नीडे ।
स्पार्हो युवा वपुष्यो विभावा सप्त प्रियासोऽजनयन्त वृष्णे ॥१२॥

आफ्नो रहर पूरा गर्नका लागि होताले स्वीकार गर्न योग्य, सधैँका युवा र सुन्दर शरीर हुने तेजयुक्त अग्निदेवलाई प्रकट गरे। हे अग्निदेव ! जलको उत्पत्तिस्थान र जल बर्साउने मेघको स्थान आकाश हो। तिमी आकाशमा रहेर प्रार्थनाबाट सर्वश्रेष्ठ शक्ति ग्रहण गर्दछौ।

अस्माकमत्र पितरो मनुष्या अभि प्र सेदुर्ऋतमाशुषाणाः ।
अश्मव्रजाः सुदुघा वव्रे अन्तरुदुस्रा आजन्नुषसो हुवानाः ॥१३॥

हाम्रा पुर्खाले यस लोकमा यजन गरेर अग्निदेवलाई आफ्नो बनाए। उनीहरूले उषाको प्रार्थना गर्दै पर्वतका गुफाभित्र अँध्यारामा लुकेका दुधालु गाई मुक्त गरे।

ते मर्मृजत ददृवांसो अद्रिं तदेषामन्ये अभितो वि वोचन् ।
पश्वयन्त्रासो अभि कारमर्चन्विदन्त ज्योतिश्चकृपन्त धीभिः ॥१४॥

तिनै पुर्खाले पहाड भत्काएर अग्निदेवलाई पवित्र गरे। उनीहरूका यस कामको बयान सम्पूर्ण संसारभरि भयो। उनीहरूलाई पशु जोगाउने उपाय थाहा थियो। चाहिएको फल प्रदान गर्ने अग्निदेवलाई उनीहरूले प्रार्थना गरेर ज्योति प्राप्त गरे। आफ्ना विवेकले गर्दा उनीहरू शक्तिसम्पन्न भए।

ते गव्यता मनसा दृध्रमुब्धं गा येमानं परि षन्तमद्रिम् ।
दृळ्हं नरो वचसा दैव्येन व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः ॥१५॥

अङ्गिरा गोत्रका पुर्खाले गाई पाउने आशाले ढोका थुनेर अनेक किसिमले बन्द र राम्रा गाईले भरिएको गोठरूपी पर्वत अग्निसम्बन्धी वैदिक स्तोत्रका बलले उघारे।

ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोस्त्रिः सप्त मातुः परमाणि विन्दन् ।
तज्जानतीरभ्यनूषत व्रा आविर्भुवदरुणीर्यशसा गोः ॥१६॥

वाणीको शब्द प्रशंसनीय हुन्छ भन्ने कुरा सबैभन्दा पहिले बुझेर अङ्गिरा आदि ऋषिले एक्काईस छन्दका स्तोत्र जाने। त्यसपछि उसै वाणीले उषाको स्तुति गरे। त्यसपछि तेजबाट रातो किरण प्रकट भयो।

नेशत्तमो दुधितं रोचत द्यौरुद्देव्या उषसो भानुरर्त।
आ सूर्यो बृहतस्तिष्ठदज्राँ ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन् ॥१७॥
रातले बनाएको अँध्यारो उषादेवीका प्रेरणाले नाश भयो। त्यसपछि आकाश उघ्रियो र उषादेवीको सौन्दर्य प्रकट भयो। त्यसपछि मानिसहरूका असल र कमसल कर्म हेर्ने सूर्यदेव विशाल पर्वतमाथि चढे।

आदित्पश्चा बुबुधाना व्यख्यन्नादिद्रत्नं धारयन्त द्युभक्तम्।
विश्वे विश्वासु दुर्यासु देवा मित्र धिये वरुण सत्यमस्तु ॥१८॥
सूर्योदय भएपछि सबै ऋषिले धर्तीमा अग्निदेवलाई प्रज्वलित गरेर तेजसम्पन्न आभूषण ग्रहण गरे। त्यसपछि सम्पूर्ण पूजनीय देवता सबै घरमा गए। बाधा निवारण गर्ने र मित्रजस्ता हे अग्निदेव ! जसले तिम्रो साधना गर्दछ, उसका सबै रहर पूरा होऊन्।

अच्छा वोचेय शुशुचानमग्निं होतारं विश्वभरसं यजिष्ठम्।
शुच्यूधो अतृणन्न गवामन्धो न पूतं परिषिक्तमंशोः ॥१९॥
हे अत्यन्त प्रकाशवान्, देवतालाई आह्वान गर्ने र विश्वको पालनपोषण गर्ने अग्निदेव ! तिमी सबैभन्दा ठूला वन्दनीय छौ, त्यसैले हामी तिम्रो प्रार्थना गर्दछौँ। याजकहरूले तिमीलाई आहुति प्रदान गर्नका लागि मात्रै गाईका थुनबाट पवित्र दुध दुहेका होइनन् र सोमका लहरा देलेका होइनन्, तर पनि उनीहरूको प्रार्थना स्वीकार गर।

विश्वेषामदितिर्यज्ञियानां विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम्।
अग्निर्देवानामव आवृणानः सुमृडीको भवतु जातवेदाः ॥२०॥
अग्निदेव अदितिजस्तै समस्त यज्ञीय देवता उत्पन्न गर्दछन् र समस्त मानवका वन्दनीय अतिथि हुन्। मानिसको प्रार्थना स्वीकार गर्ने अग्निदेव स्तोतालाई सुख, समृद्धि र प्रसन्नता प्रदान गरून्।

[सूक्त – २]

ऋषि – वामदेव गौतम। देवता – अग्नि। छन्द – त्रिष्टुप्।

योा मर्त्येष्वमृत ऋतावा देवो देवष्वरतिर्निधायि।
होता यजिष्ठो मह्ना शुचध्यै हव्यैरग्निर्मनुष ईरयध्यै ॥१॥
अविनाशी अग्निदेव मानिसका बीचमा आफ्नै रूपमा रहन्छन्। देवताका बीचमा शत्रु पराजित गर्ने रूपमा रहन्छन्। उनै सबैभन्दा ठूला वन्दनीय अग्निदेवलाई आह्वान गर्दछौँ। उनी आफ्ना महिमाले याजकलाई आहुतिद्वारा प्रदीप्त गराउने प्रेरणा दिन्छन्।

इह त्वं सूनो सहसो नो अद्य जातो जाताँ उभयाँ अन्तरग्ने।
दूत ईयसे युयुजान ऋष्व ऋजुमुष्कान्वृषणः शुक्रांश्च ॥२॥
हे शक्तिका पुत्र अग्निदेव ! तिमी हेरिरहुँजस्ता छौ। आज तिमी हाम्रा यज्ञ कार्यमा प्रकट भएका छौ। शक्तिशाली, प्रकाशमान, कोमल र पुष्ट अश्व रथमा जोडेर उपस्थित देवता र मानिसका बीचमा दूत बनेर पुग्दछौ।

अत्या वृधस्नू रोहिता घृतस्नू ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा।
अन्तरीयसे अरुषा युजानो युष्मांश्च देवान्विश आ च मर्तान् ॥३॥
हे सत्यका स्वरूप अग्निदेव ! रातो रङ्का र अन्नजल बर्साउने र मनभन्दा चाँडो कुद्ने अश्वको हामी प्रार्थना गर्दछौँ। तिमी आफ्ना वेगवान् अश्व रथमा नारेर मानिस र देवताका बीचमा डुलिराख।

अर्यमणं वरुणं मित्रमेषामिन्द्राविष्णू मरुतो अश्विनोत।
स्वश्वो अग्ने सुरथः सुराधा एदु वह सुहविषे जनाय ॥४॥
हे अग्निदेव ! तिमी असल रथ, अश्व र धनले सम्पन्न छौ। मानिसमध्ये उत्तम आहुति हुने याजकका लागि मित्र, वरुण, अर्यमा, इन्द्र, मरुत्गण, विष्णु र अश्विनीकुमारलाई यस यज्ञस्थलमा ल्याऊ।

गोमाँ अग्नेऽविमाँ अश्वी यज्ञो नृवत्सखा सदमिदप्रमृष्यः।
इडावाँ एषो असुर प्रजावान्दीर्घो रयिः पृथुबुध्नः सभावान् ॥५॥
हे बलशाली अग्निदेव ! हाम्रो यज्ञ गाई, अश्व, भेडा, अन्न र मानिसले सम्पन्न होस्। आहुति र सन्तानले यज्ञ सम्पन्न होस्। स्थायी धन र असल प्रेरणाले यज्ञ परिपूर्ण होस्।

यस्त इध्मं जभरत्सिष्विदानो मूर्धानं वा ततपते त्वाया।
भुवस्तस्य स्वतवाँः पायुरग्ने विश्वस्मात्सीमघायत उरुष्य ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिम्रा लागि समिधा बटुलेर ल्याउने व्यक्ति पसिनाले भिजेका हुन्छन्। तिम्रो आशाले आफ्नो टाउको दाउराका भारीले दुखाउने व्यक्तिलाई पालेर ऐश्वर्यशाली बनाऊ र समस्त शत्रुबाट जोगाऊ।

यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं निशिषन्मन्द्रमतिथिमुदीरत्।
आ देवयुरिनधते दुरोणे तस्मिन्रयिर्ध्रुवो अस्तु दास्वान् ॥७॥

हे अग्निदेव ! धनधान्यको आशाले खुसीसाथ हविष्यान्न प्रदान गर्दै सोमरस दिएर अतिथिजस्तै सम्मान गर्ने र देवत्व प्राप्तिका लागि घरमा तिमीलाई प्रदीप्त गर्नेका सन्तान उदार होऊन् र धर्मको कर्तव्य दरिलो रूपमा पालन गर्ने होऊन्।

अस्त्वा दोषा य उषसि प्रशंसात्प्रियं वा त्वा कृणवते हविष्मान्।
अश्वो न स्वे दम आ हेम्यावान्तमंहसः पीपरो दाश्वांसम् ॥८॥

हे अग्निदेव ! बिहानबेलुकै तिम्रो प्रार्थना गर्ने र हविष्यान्न समर्पित गरेर तिमीलाई खुसी पार्ने व्यक्ति गरिबीबाट पार हुन्छन्। त्यस बेला उनीहरू बटुवाले सुनौलो काठी लगाएका घोडामा कठिन मार्ग पार गरेझैं हुन्छन्।

यस्तुभ्यमग्ने अमृताय दाशद् दुवस्त्वे कृणवते यतस्रुक्।
न स राया शशमानो वि योषन्नैनमंहः परि वरदघायोः ॥९॥

हे अविनाशी अग्निदेव ! सुरो हातमा लिएर आहुति प्रदान गर्ने र तिम्रो सुसार गर्ने याजकले धनका अभावमा दुःख नपाऊन् र हिंसक प्राणीले तिनलाई नसताऊन्।

यस्य त्वमग्ने अध्वरं जुजोषो देवो मर्तस्य सुधितं रराणः।
प्रीतेदसद्धोत्रा सा यविष्ठासाम यस्य विधतो वृधासः ॥१०॥

हे हर्ष र आलोकले सम्पन्न तरुण अग्निदेव ! असल र लोक कल्याणकारी भावनाले युक्त व्यक्तिका यज्ञको भाग तिमी ग्रहण गर्दछौ। ती याज्ञिक निश्चित रूपले नै सुखी हुनेछन्। यज्ञ आदि सत्कर्म सम्पन्न गर्ने असल याजकको हामी पनि अनुसरण गरौं।

चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि विद्वान्पृष्ठेव वीता वृजिना च मर्तान्।
राये च नः स्वपत्याय देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ॥११॥

हे अग्निदेव ! घोडा पाल्नेले घोडाका पिठ्युँको काठी झिकेर सजिलो बनाएझैं तिमी पनि व्यक्तिका पाप र पुण्य छुट्याऊ। हे अग्निदेव ! हामीलाई असल सन्तानका साथ ऐश्वर्य प्रदान गर र दान गर्ने बानी बसाएर उदार बनाऊ।

कविं शशासुः कवयोऽदब्धा निधारयन्तो दुर्यास्वायोः।
अतस्त्वं दृश्याँ अग्न एतान्पड्भिः पश्येरद्भुताँ अर्य एवैः ॥१२॥

हे मेधावी अग्निदेव ! तिमी असल मानिसका घरमा यज्ञको अग्निका रूपमा विद्यमान रहने र कतै परास्त नहुने खालका छौ। देवताले तिम्रा मेधावी रूपको प्रार्थना गर्दछन्। हे अग्निदेव ! गतिशील तेजले समस्त देवता र मानिसलाई तेजस्वी बनाऊ।

त्वमग्ने वाघते सुप्रणीतिः सुतसोमाय विधते यविष्ठ।
रत्नं भर शशमानाय घृष्वे पृथुश्चन्द्रमवसे चर्षणिप्राः ॥१३॥

नेता र तेजस्वीमध्ये श्रेष्ठ तथा नित्य तरुण हे अग्निदेव ! तिमी सबै मानिसको रहर पूरा गराउँछौ। सोमरस पेल्ने, सेवासुसार गर्ने र प्रार्थना गर्ने याजकलाई तिमी अत्यन्त हर्ष प्रदान गरेर सबै तिरबाट रक्षा गर।

अधा ह यद्वयमग्ने त्वाया पड्भिर्हस्तेभिश्चकृमा तनूभिः।
रथं न क्रन्तो अपसा भुरिजोर्ऋतं येमुः सुध्य आशुषाणाः ॥१४॥

हे अग्निदेव ! सिकर्मीले रथ सजाएझैं तिम्रो कामना गर्दै यज्ञको काममा लागेर उत्तम कर्म गर्ने अङ्गिरा आदि ऋषिले आफ्नै पाखुराका बलले सत्यरूपी तिमीलाई प्रकट गरेका थिए। हामी पनि आफ्ना हात, गोडा र शरीरले उही काम गर्दछौं।

अधा मातुरुषसः सप्त विप्रा जायेमहि प्रथमा वेधसो नॄन्।
दिवस्पुत्रा अङ्गिरसो भवेमाद्रिं रुजेम धनिनं शुचन्तः ॥१५॥

हामी सूर्यका सात पुत्रहरू सबैभन्दा पहिला विद्वान् हौं। हामीले माता उषाबाट अग्निका किरण उत्पन्न गरायौं। हामी आलोकवान् सूर्यदेवका पुत्र अङ्गिरा हौं। हामी तेजसम्पन्न भएर ऐश्वर्यसम्पन्न पहाड फोर्दछौं।

अधा यथा नः पितरः परासः प्रत्नासो अग्न ऋतमाशुषाणाः।
शुचीदयन्दीधितिमुक्थशासः क्षामा भिन्दन्तो अरुणीरप व्रन् ॥१६॥

हाम्रा पुर्खाले गतिला, पुराना र सत्यरूपी यज्ञका कर्ममा निरन्तर लागेर असल स्थान र साहस प्राप्त गरे। उनीहरूले स्तोत्र उच्चारण गरेर अन्धकार नाश गरे र अरुण रङ्ग हुने उषालाई प्रकट गराए।

सुकर्माणः सुरुचो देवयन्तोऽयो न देवा जनिमा धमन्तः।
शुचन्तो अग्निं ववृधन्त इन्द्रमूर्वं गव्यं परिषदन्तो अग्मन् ॥१७॥

फलामको काम गर्नेले निरन्तर खलाँती चलाएर फलाम पवित्र बनाएझैं असल यज्ञ आदि कर्ममा लागेका र आशा गर्ने याजक यज्ञ आदि कर्मले मानिसको जुनी पवित्र गराउँछन्। अग्निदेवलाई प्रदीप्त गरेर इन्द्रदेवलाई समृद्ध गराउँछन्। चारै तिरबाट छेकेर उनले गाईको ठूलो बथान प्राप्त गरेका थिए।

या यूथेव क्षुमति पश्वो अख्यद्देवानां यज्जनिमान्त्युग्र।
मर्तानां चिदुर्वशीरकृप्रन्वृधे चिदर्य उपरस्यायोः ॥१८॥

हे तेजस्वी अग्निदेव ! अन्नले भरिएको र पशुको बथान भएका घरको प्रशंसा गरेझैं देवताको प्रार्थना गर्नेका सन्तान सबल हुन्छन् र स्वामीहरू पनि भरणपोषण गर्नका लागि सक्षम हुन्छन्।

अकर्म ते स्वपसो अभूम ऋतमवस्रन्नुषसो विभातीः।
अनूनमग्निं पुरुधा सुश्चन्द्रं देवस्य मर्मृजतश्चारु चक्षुः ॥१९॥

हे प्रकाशपुञ्ज अग्निदेव ! हामी तिम्रो उपासना गर्दछौं, त्यसैलाई हामी सत्कर्म भन्दछौं। आलोकमयी उषाहरू सबैले तिम्रै तेज धारण गर्दछन्। त्यस तेजबाट लाभान्वित हुँदै हामी विभिन्न किसिमले खुसी गराउन तिम्रो उपासना गर्दछौं।

एता ते अग्न उचथानि वेधोऽवोचाम कवये ता जुषस्व।
उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो महो रायः पुरुवार प्र यन्धि ॥२०॥

हे ज्ञानका खानी अग्निदेव ! तिमी विधाता हौ। तिम्रा लागि हामी समस्त स्तोत्र उच्चारण गर्दछौं। त्यो स्वीकार गरेर तिमी प्रदीप्त होऊ। हामीलाई अत्यधिक ऐश्वर्यले सम्पन्न बनाऊ। धेरैले रोज्ने गरिएका हे अग्निदेव ! हामीलाई असल सम्पत्ति देऊ।

[सूक्त - ३]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - अग्नि। छन्द - त्रिष्टुप्।

आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजं रोदस्योः।
अग्निं पुरा तनयित्नोरचित्ताद्धिरण्यरूपमवसे कृणुध्वम् ॥१॥

हे सत्पुरुष हो ! चञ्चल बिजुलजस्तै आउने मृत्युभन्दा पहिले आफ्नो रक्षा गर्नका लागि यज्ञका स्वामी, देवता निम्त्याउने, रुद्रका रूपजस्ता, द्यावापृथिवीका बीचमा वास्तविक यजन प्रक्रिया चलाउने, सुनौलो आभायुक्त अग्निदेवलाई पूजन गर।

अयं योनिश्चकृमा यं वयं ते जायेव पत्य उशती सुवासाः।
अर्वाचीनः परिवीतो नि षीदेमा उ ते स्वपाक प्रतीचीः ॥२॥

हे अग्निदेव ! स्त्रीले पतिको रहर पूरा गराउन राम्रो पहिरनमा सजिएर आफूनजिकै सजिलो आसन उपलब्ध गराएझैं हामी तिमीलाई सजिलो स्थानमा उपयुक्त आसन प्रदान गर्दछौं। हे सत्कर्म गर्ने अग्निदेव ! तिमी आफ्ना तेजले सजिएर आऊ, हामी गुणगान गर्दछौं।

आशृण्वते अदृपिताय मन्म नृचक्षसे सुमृडीकाय वेधः ।
देवाय शस्तिममृताय शंस ग्रावेव सोता मधुषुद्यमीडे ॥३॥

हे अग्निदेव ! याजकले गरेको स्तुति तिमी ध्यान दिएर सुन्दछौ। सम्पूर्ण जगत्लाई एउटै दृष्टिले हेर्ने र सज्जनलाई सुख दिने तिमी प्रखर तेजस्वी र अविनाशी छौ।

त्वं चित्रः शम्या अग्ने अस्या ऋतस्य बोध्यृतचित्स्वाधीः ।
कदा त उक्था सधमाद्यानि कदा भवन्ति सख्या गृहे ते ॥४॥

विद्वान् र सत्कर्म गर्ने हे अग्निदेव ! हाम्रा यज्ञको अनुष्ठान तिमी बुझ। तिम्रा लागि गाएका स्तोत्रले कहिले खुसी बनाउलान् ? आफ्ना घरमा तिमीलाई मित्रभावले प्रतिदिन [illegible] अवसर हामीलाई कहिले होला ?

कथा ह तद्वरुणाय त्वमग्ने कथा दिवे गर्हसे कन्न आगः ।
कथा मित्राय मीढ्हुषे पृथिव्यै ब्रवः कदर्यम्णे कद्भगाय ॥५॥

हे अग्निदेव ! हाम्रा पापकर्मको चर्चा वरुणदेवसँग किन गर्दछौ ? [illegible] सूर्यदेवसित हाम्रो निन्दा किन गर्दछौ ? हाम्रो अपराध के छ र ? खुसीयाली प्रदान मित्रदेव, पृथ्वी, [illegible] र भगदेव नामका देवतासित तिमीले हाम्रो कस्तो कुरो गऱ्यौ ?

कद्धिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कद्वाताय प्रतवसे शुभंये ।
परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय नृघ्ने ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञको हविले दरिला भए पनि त्यस्तो कुरो किन [illegible] ? महान् शक्तिशाली, हितकारी, सबै ठाउँमा जान सक्ने, सत्यका पक्षमा रहने वायुदेवसित र पृथ्वीसित त्यस्तो कुरो किन भन्दछौ ? हे अग्निदेव ! पाप गर्ने व्यक्तिको संहार गर्ने रुद्रदेवसित [illegible] कुरो किन गर्दछौ ?

कथा महे पुष्टिम्भराय पूष्णे कद्रुद्राय सुमखाय हविर्दे ।
कद्विष्णव उरुगायाय रेतो ब्रवः कदग्ने शरवे बृहत्यै ॥७॥

हे अग्निदेव ! राम्रो पोषण दिने पूषादेवसित त्यस पापको कुरो किन [illegible] ? असल यज्ञका आहुतिले समृद्ध रुद्रदेवसित, अति प्रशंसनीय विष्णुदेवसित [illegible] किन भन्दछौ ? बृहत संवत्सरसित यस्तो पापयुक्त कुरो किन गर्दछौ ?

कथा शर्धाय मरुतामृताय कथा सूरे बृहते पृच्छ्यमानः ।
प्रति ब्रवोऽदितये तुराय साधा दिवो जातवेदश्चिकित्वान् ॥८॥

हे अग्निदेव ! सत्यका प्रतिमूर्तिजस्ता मरुत्हरूसँग हाम्रो [illegible] किन भन्दछौ ? सोधे भनेर आदित्य, अदिति र शीघ्रगामी वायुसित पापकर्म किन भन्दै [illegible] हे अग्निदेव ! तिमी समस्त पदार्थलाई जान्दछौ। तिमी सबै कुरो जानेर गोप्यता निर्वाह [illegible]

ऋतेन ऋतं नियतमीड आ गोरामा सचा मधुमत्पक्वमग्ने
कृष्णा सती रुशता धासिनैषा जामर्येण पयसा पीपाय ॥९॥

हे अग्निदेव ! हामी सत्ययज्ञसित सम्बद्ध भएर [illegible] कलिलो उनेरमा पनि मिठो र परिपक्व दुध दिन सक्दछन्। गाई काला [illegible] दुध दिएर जनताको पालनपोषण गर्दछन्।

ऋतेन हि ष्मा वृषभश्चिदक्तः पुमाँ अग्निः पयसा पृष्ठ्येन
अस्पन्दमानो अचरद्वयोधा वृषा शुक्रं दुदुहे पृश्निरूधः ॥१०॥

बलशाली र महान् अग्निदेव पोषणयुक्त दुधले सेचन गर्दछन्। [illegible] अग्निदेव एक ठाउँमा रहे पनि आफ्ना सामर्थ्यले सबैतिरको यात्रा गर्दछन्। पानी [illegible] दिव्य रसरूपी प्राणदाता झरीको दोहन गर्दछन्।

ऋतेनाद्रिं व्यसन्भिदन्तः समङ्गिरसो नवन्त गोभिः ।
शुनं नरः परि षदन्नुषसमाविः स्वरभवज्जाते अग्नौ ॥११॥

अङ्गिराका वंशजले यज्ञको शक्तिबाटै पर्वत नष्ट गरेर [illegible] गाई फिर्ता ल्याए। त्यसपछि मानिसले खुसीका साथ उषा प्राप्त गरे। [illegible] अग्निदेव [illegible] सूर्यदेव उदाए।

ऋतेन देवीरमृता अमृक्ता अर्णोभिरापो मधुमद्भिरग्ने।
वाजी न सर्गेषु प्रस्तुभानः प्र सदमित्स्रवितवे दधन्युः ॥१२॥

हे अग्निदेव ! कहिल्यै नमर्ने, निरन्तर बगिरहने, मिठो जलरूपी अमृत बोकेका दिव्य झरना लडाइँमा जाने योद्धाको घोडाझैँ उत्साहित भएर उर्लँदै निरन्तर रूपमा बग्दछन्।

मा कस्य यक्षं सदमिद्धुरो गा मा वेशस्य प्रमिनतो मापेः।
मा भ्रातुरग्ने अनृजोर्ऋणं वेर्मा सख्युर्दक्षं रिपोर्भुजेम ॥१३॥

हे अग्निदेव ! हिंसा गर्ने स्वभाव भएका कसैका यज्ञमा नजाऊ। पापी बुद्धि भएका छिमेकीका यज्ञमा नजाऊ। हामीलाई छोडेर अन्य दुष्ट दाजुभाइका यज्ञमा नजाऊ र छलकपट गर्ने स्वभाव भएका दाजुभाइले आहुति दिने तिमी आशा नगर। हामी कोही पनि कुनै शत्रु वा मित्रका अधीनमा नपरौँ।

रक्षा णो अग्ने तव रक्षणेभी रारक्षाणः सुमख प्रीणानः।
प्रति ष्फुर वि रुज वीड्वंहो जहि रक्षो महि चिद्वावृधानम् ॥१४॥

हे यज्ञरूपी असल अनुहारका अग्निदेव ! हामी सबैको संरक्षक भएर तिमी खुसीसाथ रक्षणसाधनले हाम्रो सुरक्षा गर र सबैलाई तेजस्वी बनाऊ। हाम्रो पाप साह्रै ठूलो भए त्यो पनि नाश गरिदेऊ र निकै बलियो असुर पनि विनाश गर।

एभिर्भव सुमना अग्ने अर्कैरिमान्त्स्पृश मन्मभिः शूर वाजान्।
उत ब्रह्माण्यङ्गिरो जुषस्व सं ते शस्तिर्देववाता जरेत ॥१५॥

हे अग्निदेव ! हामीले पूजा गर्ने स्तोत्रले खुसी होऊ। हे पराक्रमी इन्द्रदेव ! हाम्रो हविष्यान्नरूपी अन्न मननीय स्तोत्रसँगै स्वीकार गर। हे अङ्गिरालाई चिनेका अग्निदेव ! हाम्रो स्तोत्र स्वीकार गर र देवतालाई खुसी गराउने प्रार्थना सुनेर सबल होऊ।

एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधो नीथान्यग्ने निण्या वचांसि।
निवचना कवये काव्यान्यशंसिषं मतिभिर्विप्र उक्थैः ॥१६॥

हे सृष्टिचक्र चलाउने अग्निदेव ! तिमी विद्वान् र ज्ञानका बलमा संसारको सबै कुरो जान्ने खालका छौ। हामी विप्रहरू तिम्रा लागि फल प्रदान गर्ने, गोप्य, अत्यधिक व्याख्या भएका प्रार्थनाको मन्त्र र स्तो सँगसँगै उच्चारण गर्दछौँ।

[सूक्त - ४]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - रक्षोहा अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाँ इभेन।
तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः ॥१॥

हे शत्रु धपाउने अग्निदेव ! बलिया राजाले हात्तीमाथि चढेर राक्षसी वृत्तिका शत्रुमाथि आक्रमण गरेझैँ आक्रमण गर। चरा समात्ने आकारको विस्तृत जालले दुष्टलाई विभिन्न किसिमका दुःख दिएर विनाश गर।

तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः।
तपूंष्यग्ने जुह्वा पतङ्गानसन्दितो वि सृज विष्वगुल्काः ॥२॥

वायुका सम्पर्कले झुल्न लागेको तीव्र गतिको तिम्रा लप्काले असुर भस्म गराओस्। आहुति प्रदान गर्दा तिम्रा दन्केका ज्वालाले असुरलाई भस्म पारोस्। त्यसका लागि आकाशबाट तारा खसेको जस्तो तीव्र गतिमा आफ्ना तेजलाई तिमी प्रेरित गर।

प्रति स्पशो वि सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः।
यो नो दूरे अघशंसो यो अन्त्यग्ने माकिष्टे व्यथिरा दधर्षीत् ॥३॥

हे दमनमा नपर्ने अग्निदेव ! नजिक वा टाढा रहेका हाम्रा सबै शत्रुलाई वशमा गर्नका लागि अत्यन्त तेज गतिमा सैनिक पठाइदेऊ। हाम्रा सन्तानको रक्षा गर। कसैले पनि तिम्रा भक्तलाई दुःख दिन नसकोस्।

उदग्ने तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यमित्राँ ओषतात्तिग्महेते।
यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम् ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी जोसिलो भएर आफ्नो ज्वाला विस्तार गर। तीव्र ज्वालाका प्रभावले शत्रु पूरै

रूपमा भस्म होऊन्। हे ज्योतिर्मय अग्निदेव ! हाम्रो प्रगतिमा बाधक हुनेलाई सुकेको वृक्षझैँ जरैसमेत जलाएर भस्म पारिदेऊ।

ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने।
अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून् ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी उँभो लाग्ने स्वभावका ज्वालायुक्त भएर हाम्रा शत्रु विध्वंस गर। प्राणीलाई दुःख दिने दुष्टलाई विजयश्रीविहीन बनाऊ र शत्रु बलशाली हुन नदेऊ।

स ते जानाति सुमितं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत्।
विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत् ॥६॥

हे सधैँका युवा अग्निदेव ! तिमी तीव्र गतिले उँभोतिर जाने र महान् छौ। तिम्रो प्रार्थना गर्ने व्यक्तिको रक्षा गर्दछौ। यज्ञका स्वामी तिमी नै हौ। तिमी असल व्यक्तिका लागि सबै शुभ दिन, ऐश्वर्य र रत्न लिएर उनीहरूका घरअगाडि प्रकट होऊ।

सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः।
पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासदिष्टिः ॥७॥

हे अग्निदेव ! जुन याजक मन्त्र उच्चारण गर्दै आहुति समर्पित गरेर प्रत्येक दिन तिमीलाई सन्तुष्ट गर्ने विचार गर्दछन्, ती सबै असल, सौभाग्यशाली र दानी होऊन्। ज्यादै परिश्रमले पाइने सय वर्षको आयु तिनीहरूले पाऊन्। तिनीहरूका सबै दिन सुखद होऊन् र तिनीहरू यज्ञसम्बन्धी साधनले सम्पन्न पनि होऊन्।

अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाक्सं ते वावाता जरतामियं गीः।
स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि धारयेरनु द्यून् ॥८॥

हे अग्निदेव ! हामी तिम्रा कृपापूर्ण असल बुद्धिको पूजा गर्दछौँ। तिम्रा लागि उच्चारण गरिने कुराले तिम्रै गुणगान गरून्। पुत्रपौत्र, असल अश्व र रथले सम्पन्न भएर हामी तिम्रो प्रार्थना गर्दछौँ। तिमी सधैँभरि नै सम्पूर्ण पोषणकारी शक्तिले सम्पन्न होऊ।

इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवांसमनु द्यून्।
क्रीडन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम् ॥९॥

हे अग्निदेव ! तिमी सधैँभरि प्रज्वलित भइरहन्छौ। संसारमा सबैले तिम्रो निकटताको लाभ उठाउँदै सधैँ सेवा गर्दछन्। हामी पनि आफ्ना शत्रुको ऐश्वर्य नियन्त्रित गर्दै उत्साह एवं खुसीका साथ तिम्रो उपासना गर्दछौँ।

यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति वसुमता रथेन।
तस्य त्राता भवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुषग्जुजोषत् ॥१०॥

हे अग्निदेव ! जुन मानिस यज्ञका लागि काम लाग्ने धनऐश्वर्यले सम्पन्न र असल घोडा जोडेका सुनौला रथबाट तिमीकहाँ पुग्दछन् र त्यसका साथै जो अतिथिको जस्तै स्वागत सत्कार गर्दछन् तिनलाई असल मित्रले झैँ तिमी सुरक्षा गर्दछौ।

महो रुजामि बन्धुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतमादन्वियाय।
त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतर्यविष्ठ सुक्रतो दमूनाः ॥११॥

हे सत्कर्ममा लागेका युवा होताजस्ता अग्निदेव ! तिमीलाई स्तुति गर्दै हामीले आफन्तको भावना कमाएका छौँ। सबैभन्दा ठूलो आसुरी शक्ति नष्ट गर। स्तोत्ररूपी वचन हामीले आफ्ना पिता गौतम ऋषिबाट प्राप्त गरेका थियौँ। हे शत्रु दमन गर्ने अग्निदेव ! हाम्रो प्रार्थना सुन।

अस्वप्नजस्तरणयः सुशेवा अतन्द्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः।
ते पायवः सध्र्यञ्चो निषद्याग्ने तव नः पान्त्वमूर ॥१२॥

हे सबै कुराको ज्ञान भएका अग्निदेव ! तिम्रो किरण सधैँभरि जागृत रहने, द्रुतगामी, खुसी प्रदान गर्ने, अल्छ्याइँ हटाउने, हिंसा नगर्ने, नथाक्ने, मिलेर रहने र सुरक्षा गर्ने खालको छ। यस यज्ञमा आएर त्यसले हाम्रो सुरक्षा गरोस्।

ये पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यन्तो अन्धं दुरितादरक्षन्।
ररक्ष तान्त्सुकृतो विश्ववेदा दिप्सन्त इद्रिपवो नाह देभुः ॥१३॥

हे सर्वज्ञ अग्निदेव ! तिम्रा रक्षक किरणले कृपा गरेर ममताका अन्धा पुत्रलाई पापबाट जोगाएको

थियो। तिमीले उनका सबै पुण्य सुरक्षा गरेका थियौ। हामी पुन्याएर पराजित गराउने विचार गर्ने शत्रु तिम्रै कारणले सफल हुन सकेनन्।

त्वया वयं सधन्य१स्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्यम वाजान्।
उभा शंसा सूदय सत्यतातेऽनुष्ठुया कृणुह्यह्रयाण ॥१४॥

यज्ञस्थलमा ढुक्कसँग पुग्ने गरेका हे अग्निदेव ! हामी याजक तिम्रा कृपाले, तिमीबाट संरक्षित भएर र तिमीबाट निर्देशित मार्गमा हिँडेर धनधान्य लाभ गरौँ। हे सत्य विस्तार गराउने अग्निदेव ! नजिक र टाढा रहेका शत्रु विनाश गरेर क्रमैसित कार्य पूरा गर।

अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय।
दहाशसो रक्षसः पाह्य१स्मान्द्रुहो निदो मित्रमहो अवद्यात् ॥१५॥

हे अग्निदेव ! समिधाले तिमीलाई हामी प्रज्वलित गराउँछौँ। हाम्रो स्तुति तिमी स्वीकार गर र स्तुतिरहित असुर विनाश गर। मित्रजस्तै वन्दनीय हे अग्निदेव ! तिमी शत्रु, निन्दक र विरोधीबाट हाम्रो रक्षा गर।

[सूक्त - ५]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – वैश्वानर अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

वैश्वानराय मीढहुषे सजोषाः कथा दाशेमाग्नये बृहद्भाः।
अनूनेन बृहता वक्षथेनोप स्तभायदुपमिन्न रोधः ॥१॥

कुन्नुकै खालका प्राणीमा समान भाव राख्ने हामी याजक सुखदायी र तेजस्वी वैश्वानर अग्निदेवका निम्ति कसरी आहुति प्रदान गरौँ ? खम्बाले छानो थामेझैँ अग्निदेव आफ्ना अत्यन्त विशाल शरीरले सम्पूर्ण संसार थाम्दछन्।

मा निन्दत य इमां मह्यं रातिं देवो ददौ मर्त्याय स्वधावान्।
पाकाय गृत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृतमो यह्वो अग्निः ॥२॥

हे होताहरू हो ! आहुतिले सन्तुष्ट भएर, ज्ञानी र मरणशील हामी याजकलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्ने वैश्वानर अग्निदेवको आलोचना नगर। अग्निदेव मेधावान्, अविनाशी र बुद्धिमान् छन्। उनी अत्यन्त महान् नेता र महिमाशाली छन्।

साम द्विबर्हा महि तिग्मभृष्टिः सहस्ररेता वृषभस्तुविष्मान्।
पदं न गोरपगूढहं विविद्वानग्निर्मह्यं प्रेदु वोचन्मनीषाम् ॥३॥

अग्निदेव दुवै लोकमा आफ्ना ज्वाला व्याप्त गर्ने, तीखो ओजयुक्त, सहस्रौं किसिमका सामर्थ्य भएका, अत्यन्त शौर्यवान् र साहसी छन्। गाईको खुरझैँ उनी रहस्यमय छन्। विद्वान्‌का सहयोगले हामी उनको जानकारी प्राप्त गरौँ।

प्रतौँ अग्निर्बभसत्तिग्मजम्भस्तपिष्ठेन शोचिषा यः सुराधाः।
प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धाम प्रिया मित्रस्य चेततो ध्रुवाणि ॥४॥

ज्ञानी मित्रदेव र वरुणदेवका प्रिय शत्रुको विनाश गर्ने व्यक्तिलाई असल धनले सम्पन्न र तिखा दाँत भएका अग्निदेव आफ्नै तेजले भस्म बनाइदिन्छन्।

अभ्रातरो न योषणो व्यन्तः पतिरिपो न जनयो दुरेवाः।
पापासः सन्तो अनृता असत्या इदं पदमजनता गभीरम् ॥५॥

दाजुभाइविनाकी तर पतिसँग झगडा गर्ने स्त्रीले जस्तो दुःख पाउँछन् उसै किसिमले सत्यविहीन यज्ञको अनुष्ठान नगर्ने र अग्निसित रिसाउने असत्यवादी पापी व्यक्तिले नरकको जस्तै अवस्था सिर्जना गर्दछन्।

इदं मे अग्ने कियते पावकामिनते गुरुं भारं न मन्म।
बृहद्दधाथ धृषता गभीरं यह्वं पृष्ठं प्रयसा सप्तधातु ॥६॥

सबैलाई पवित्रता प्रदान गर्ने हे अग्निदेव ! उदार मन भएका मानिसले थोरै माग्नेलाई पनि मनग्गे प्रदान गर्दछन्। तिमी अहिंसक, शत्रु परास्त गर्न सक्ने, बलयुक्त, गम्भीर र महान् आश्रय प्रदान गर्ने हौ, मलाई सातै धातुले सम्पन्न मनग्गे ऐश्वर्य प्रदान गर।

तमिव्वे३व समना समानमभि क्रत्वा पुनती धीतिरश्याः ।
ससस्य चर्मन्नधि चारु पृश्नेरग्रे रुप आरुपितं जबारु ॥७॥

प्रजापतिले अनेकौँ रूपरङ्गका सारा पदार्थ उत्पन्न गर्ने धर्तीमा द्रुतगामी वैश्वानरदेवलाई विचरण गर्नका लागि प्रेरित गरे। यज्ञ आदि सत्कर्म गर्ने समयभन्दा पहिले नै हामीले मन लगाएर गरेको पवित्र प्रार्थना उनै समदर्शी वैश्वानरलाई प्राप्त हुन्छ।

प्रवाच्यं वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग्वदन्ति ।
यदुस्रियाणामप वारिवा व्रन्पाति प्रियं रुपो अग्रं पदं वेः ॥८॥

पानी उघाएझैँ गोठालाले गाईबाट दुध दुहुन्छ, त्यो दुध वैश्वानरले गुफामा लुकाएर राखेका हुन्छन् भन्ने विद्वान्हरूको भनाइ छ। उनले विस्तृत धर्तीका प्रिय र उत्तम ठाउँको सुरक्षा गर्दछन्। हाम्रो यस भनाइमा अनुचित कुरो के छ र ?

इदमु त्यन्महि महामनीकं यदुस्रिया सचत पूर्व्यं गौः ।
ऋतस्य पदे अधि दीद्यानं गुहा रघुष्यद्रघुयद्विवेद ॥९॥

अग्निदेवलाई दुध प्रदान गर्ने गाई यज्ञ आदि कर्ममा सहायक हुन्छन्। स्वयं आलोकवान् अग्नि गुफामा निवास गर्दछन् र तीव्र वेगले यात्रा गर्दछन्। सूर्यमण्डलमा व्याप्त त्यस्ता वन्दनीय वैश्वानरदेवका विषयमा हामी जान्दछौँ।

अध द्युतानः पित्रोः सचासामनुत गह्यं चारु पृश्नेः ।
मातुष्पदे परमे अन्ति षद्गोर्वृष्णः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा ॥१०॥

मातापिताजस्ता द्यावापृथ्वीका माझमा झुल्किने सूर्यदेव गाईका पवित्र दुध मुखैले पिउँछन्। बलशाली, तेजयुक्त र प्रयत्नशील वैश्वानरको जिब्रो माताजस्ता गाईका उत्कृष्ट थुनमा रहँदा उनी दुध खाने इच्छा गर्दछन्।

ऋतं वोचे नमसा पृच्छ्यमानस्तवाशसा जातवेदो यदीदम् ।
त्वमस्य क्षयसि यद्ध विश्वं दिवि यदु द्रविणं यत्पृथिव्याम् ॥११॥

कसैले सोधेमा हामी यजमानहरू नमस्कार गर्दै हे अग्निदेव ! तिम्रो कृपाले जे जति प्राप्त भएको छ, त्यसको अधिपति तिमी नै हौ, द्यावापृथिवीमा विद्यमान समस्त ऐश्वर्यका अधिपति पनि तिमी नै हौ भन्ने सत्य कुरो निवेदन गरौँला।

किं नो अस्य द्रविणं कद्ध रत्नं वि नो वोचो जातवेदश्चिकित्वान् ।
गुहाध्वनः परमं यन्नो अस्य रेकु पदं न निदाना अगन्म ॥१२॥

हे संसारलाई नै जान्ने अग्निदेव ! यस सम्पत्तिमा हामीलाई उपयुक्त हुने जे जस्तो कुन ऐश्वर्य र रत्न होला भन्ने कुरो तिमी बताऊ। तिमी सर्वज्ञ हुनाले गुफामा भएको हाम्रा लागि उपयुक्त ऐश्वर्य प्राप्त गर्ने भरोसिलो मार्ग देखाऊ। लक्ष्य पूर्ति गर्न नसकेर निन्दित हुँदै हामी [illegible] फिर्ता हुन नपरोस्।

का मर्यादा वयुना कद्ध वाममच्छा गमेम रघवो न वाजम् ।
कदा नो देवीरमृतस्य पत्नीः सूरो वर्णेन ततनन्नुषासः ॥१३॥

धन प्राप्त गर्ने सीमा कति हो ? त्यसको रमाइलो बाटो के हो ? द्रुतगामी अश्व लडाइँतिर गएझैँ हामी सबै ऐश्वर्यतिर जान्छौँ। अविनाशी आदित्यदेवका तेजस्वी पत्नी उषाहरू आफ्ना द्युलोकमा हाम्रा निम्ति कहिले प्रकट होलान् ?

अनिरेण वचसा फल्वेन प्रतीत्येन कृधुनातृपासः ।
अधा ते अग्ने किमिहा वदन्त्यनायुधास आसता सचन्ताम् ॥१४॥

हे अग्निदेव ! रुखो, अस्पष्ट, कठोर र अशुद्ध बोली भएका असन्तोषी मानिसले यस यज्ञमा के प्रार्थना गर्दछ ? शौर्य एवं आयुधविनाका मानिसले दुःख पाउँछन्।

अस्य श्रिये समिधानस्य वृष्णो वसोरनीकं दम आ रुरोच ।
रुशद्वसानः सुदृशीकरूपः क्षितिनै राया पुरुवारो अद्यौत् ॥१५॥

प्रज्वलित, बलशाली र सबैलाई निवास प्रदान गर्ने अग्निदेवको तेज यजमानको हितका लागि यज्ञमण्डपमा सधैँ नै आलोकित हुन्छ। शुभ्र र तेजस्वी पहिरनले रूप मनोहर छ। अनेकौँबाट बोलाइने धन र मान पाएको राजकर्मचारीझैँ उनी प्रफुल्ल छन्।

[सूक्त - ६]

ऋषि - वामदेव गौतम । **देवता** - अग्नि । **छन्द** - त्रिष्टुप् ।

ऊर्ध्व ऊ षु णो अध्वरस्य होतरग्ने तिष्ठ देवताता यजीयान् ।
त्वं हि विश्वमभ्यसि मन्म प्र वेधसश्चित्तिरसि मनीषाम् ॥१॥

हे यज्ञसम्पादन गराउने अग्निदेव ! सबैभन्दा ठूला याज्ञिक तिमी नै हौ । त्यसैले अरू याजकभन्दा माथिल्लो स्थानमा विराजमान छौ । तिमीले नै हाम्रो स्तुति सुन्दछौ । तिमी विद्वान् याजकहरूको बौद्धिक क्षमता बढाउँछौ ।

अमूरो होता न्यसादि विक्ष्वग्निर्मन्द्रो विदथेषु प्रचेताः ।
ऊर्ध्वं भानुं सवितेवाश्रेन्मेतेव धूमं स्तभायदुप द्याम् ॥२॥

ज्ञानवान्, यज्ञसम्पादक, हर्षप्रदायक र मेधावी अग्निदेव यज्ञमा याजकहरूका बीचमा प्रतिष्ठित भएर सुशोभित छन् । आदित्यले जस्तै आफ्नो रश्मि माथितिर गराउँछन् र खम्बाजस्तो धुवाँ द्युलोकमाथि ठड्याउँछन् ।

यता सुजूर्णी रातिनी घृताची प्रदक्षिणिद् देवतातिमुराणः ।
उदु स्वरुर्नवजा नाक्रः पश्वो अनक्ति सुधितः सुमेकः ॥३॥

याजकहरूले घिउले भरिएको पुरानो सुरो हातमा लिएका छन् । यज्ञ अग्नि बढाउने अध्वर्युहरू यज्ञका चारैतिर प्रदक्षिणा गर्दछन् र नयाँ बनाएको मौलो सोझै ठडिएको छ । आक्रामक, प्रदीप्त, सर्वदर्शी र श्रेष्ठ प्रतिभाशाली अग्निदेव प्रज्वलित भइरहेका छन् ।

स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने अग्ना ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुजुषाणो अस्थात् ।
पर्यग्निः पशुपा न होता त्रिविष्ट्येति प्रदिव उराणः ॥४॥

कुशका आसन ओछ्याएपछि र अग्नि प्रज्वलित भएपछि याजकहरू देवतालाई खुसी पार्नका लागि उभिन्छन् । यज्ञका सम्पादक, तेजस्वी र महान् गुणले सम्पन्न अग्निदेव चढाएको आहुति धेरै बनाउँदै तीनै लोकमा पुऱ्याउँदै सबैलाई पालन गर्दछन् ।

परि त्मना मितद्रुरेति होताग्निर्मन्द्रो मधुवचा ऋतावा ।
द्रवन्त्यस्य वाजिनो न शोका भयन्ते विश्वा भुवना यदभ्राट् ॥५॥

देवतालाई आह्वान गर्ने, सबैलाई हर्ष प्रदान गर्ने र मधुर ध्वनि भएका यज्ञका अग्निदेव सामान्य गतिले चारैतिर घुम्दछन् । उनको रश्मि वेगवान् अश्वझैं चारैतिर कुद्छ र उनी प्रज्वलित भएपछि दुनियाँ उनीदेखि डराउन थाल्दछ ।

भद्रा ते अग्ने स्वनीक सन्दृग्घोरस्य सतो विषुणस्य चारुः ।
न यत्ते शोचिस्तमसा वरन्त न ध्वस्मानस्तन्वी३ रेप आ धुः ॥६॥

उत्तम ज्वाला भएका हे अग्निदेव ! तिमी शत्रुलाई भयभीत गर्दै सबै ठाउँमा विद्यमान रहन्छौ । तिम्रो श्रेष्ठ र हितकारी छवि राम्रो देखिन्छ । रातका अन्धकारले तिम्रो आलोक छेक्दैन । आसुरी वृत्तिका दुष्टले तिम्रा शरीरमा पापको स्थापना गर्न सक्दैन ।

न यस्य सातुर्जनितोरवारि न मातरापितरा नू चिदिष्टौ ।
अधा मित्रो न सुधितः पावकोऽग्निर्दीदाय मानुषीषु विक्षु ॥७॥

सबै कुरा उत्पन्न गराउने हे अग्निदेव ! तिम्रो दान कसैले रोक्न सक्दैन । मातापितारूपी द्युलोक र भूलोकले पनि तिम्रो रहर तत्कालै पूरा गर्न सक्दैनन् । तिमी ज्ञानवान् भएर शुद्ध गराउँछौ । तिमी सज्जनका माझमा परम हितैषि मित्रजस्तै प्रकाशित छौ ।

द्विर्यं पञ्च जीजनन्त्संवसानाः स्वसारो अग्निं मानुषीषु विक्षु ।
अषर्बुधमथर्यो३ न दन्तं शुक्रं स्वासं परशुं न तिग्मम् ॥८॥

दिदीबहिनीजस्ता दस औंलाले अग्निदेवलाई अरणी मन्थन गरेर प्रकट गर्दछन् । अग्निदेव बिहानै जाग्ने, आहुति ग्रहण गर्ने र तेजयुक्त सुन्दर शरीर भएका छन् । आरीको फर्साजस्तो भएर उनी विरोधी असुरलाई संहार गर्दछन् ।

तव त्ये अग्ने हरितो घृतस्ना रोहितास ऋज्वञ्चः स्वञ्चः ।
अरुषासो वृषण ऋजुमुष्का आ देवतातिमह्वन्त दस्माः ॥९॥

हे अग्निदेव ! तिम्रा घोडालाई यज्ञमा बोलाउँछौ । रातो रङ्को, असल गति भएको, आलोक विस्तृत गर्ने, सुगठित शरीरको, बल बढाउने र युवा घोडा हेर्नमा राम्रो छ ।

ये ह त्ये ते सहमाना अयासस्त्वेषासो अग्ने अर्चयश्चरन्ति।
श्येनासो न दुवसनासो अर्थं तुविष्वणसो मारुतं न शर्धः ॥१०॥

हे अग्निदेव ! तिम्रासित शत्रु परास्त गराउने, प्रकाशित हुने, गतिशील र वन्दनीय किरण छ। अश्वझैँ खटाएको ठाउँमा जान्छ र मरुत्हरूको जस्तै अत्यन्त शब्द गर्दछ।

अकारि ब्रह्म समिधान तुभ्यं शंसात्युक्थं यजते व्यू धाः।
होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्नमस्यन्त उशिजः शंसमायोः ॥११॥

हे प्रज्वलित अग्निदेव ! तिम्रा लागि हामी याजकले स्तोत्र रचना गरेका छौँ। हामी स्तोत्र उच्चारण गर्दै यज्ञ गर्दछौँ, तिमी ग्रहण गर। प्रार्थनीय होताका रूपमा यजमानले अग्निदेवको पूजा गर्दछन् र असल ऐश्वर्यको आशाले याजकहरू यज्ञस्थलमा बस्छन्।

[सूक्त - ७]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती अनुष्टुप्।

अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरेष्वीड्यः।
यमप्नवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चित्रं विभ्वं विशेविशे ॥१॥

देवता बोलाइदिने, यज्ञीय कर्म निर्वाह गर्ने अग्निदेवले यज्ञमा ऋत्विक्हरूको प्रशंसनीय स्तुति प्राप्त गर्दछन्। यज्ञको कार्य गर्न यस यज्ञवेदीमा उनलाई स्थापित गरेका छन्। यजमानको उन्नतिका लागि भृगुवंशी ऋषिले विलक्षण एवं विस्तृत कर्मका सम्पादक अग्निदेवलाई वनमा प्रज्वलित गरेका थिए।

अग्ने कदा त आनुषग्भुवद्देवस्य चेतनम्।
अधा हि त्वा जगृभ्रिरे मर्तासो विक्ष्वीड्यम् ॥२॥

हे मानिसका प्रार्थनीय र आलोकसम्पन्न अग्निदेव ! सबै मानिसले तिमीलाई जीवन प्रदाताका रूपमा स्वीकार गर्दछन्। तिम्रो आलोक सबैतिर कहिले विस्तृत होला ?

ऋतावानं विचेतसं पश्यन्तो द्यामिव स्तृभिः।
विश्वेषामध्वराणां हस्कर्तारं दमेदमे ॥३॥

ज्ञानले युक्त र मायारहित अग्निदेव समस्त यज्ञ आलोकित गराउँछन्। नक्षत्रबाट द्युलोक सुन्दर देखिएझैँ तिमी मानिसको यज्ञशाला सुशोभित गराउँछौ।

आशुं दूतं विवस्वतो विश्वा यश्चर्षणीरभि।
आ जभ्रुः केतुमायवो भृगवाणं विशेविशे ॥४॥

द्रुतगामी, याजकका सन्देशवाहक, ध्वजास्वरूप, तेजोमय र आफ्ना विशेषताले सबैको उपकार गर्ने हुनाले अग्निदेवलाई मानिसले आआफ्ना घरमा प्रतिष्ठित गर्दछन्।

तमीं होतारमानुषक्चिकित्वांसं नि षेदिरे।
रण्वं पावकशोचिषं यजिष्ठं सप्त धामभिः ॥५॥

यज्ञसम्पादक, ज्ञानवान्, मनोहर, पवित्र दीप्तिसम्पन्न, होताहरूमा सर्वश्रेष्ठ र सात रङ्गका किरणले सम्पन्न अग्निदेवलाई यजमानहरूले उपयुक्त स्थानमा स्थापित गरे।

तं शश्वतीषु मातृषु वन आ वीतमश्रितम्।
चित्रं सन्तं गुहा हितं सुवेदं कूचिदर्थिनम् ॥६॥

अद्भुत ज्ञान भएका अग्निदेवलाई याजकहरूले प्रतिष्ठित गरे। उनी जल र वृक्षका समूहमा विद्यमान रहने, गुफामा रहने, आहुति ग्रहण गर्ने र सुन्दर भए पनि नजिकै राख्न सकिने खालका छैनन्।

ससस्य यद्वियुता सस्मिन्नूधन्नृतस्य धामन्रणयन्त देवाः।
महाँ अग्निर्नमसा रातहव्यो वेरध्वराय सदमिदृतावा ॥७॥

साधकहरूले नित्य नमस्कारपूर्वक सम्पन्न गर्ने यज्ञलाई अग्निदेव जान्दछन्। उनी श्रेष्ठ, सत्यवान् भएर आहुति ग्रहण गर्दछन्। याजकहरू बिहानीको निद्रा त्यागेर यज्ञ आदि असल कर्म गर्दै उनै अग्निदेवलाई खुसी पार्दछन्।

वेरध्वरस्य दूत्यानि विद्वानुभे अन्ता रोदसी सञ्चिकित्वान्।
दूत ईयसे प्रदिव उराणो विदुष्टरो दिव आरोधनानि ॥८॥

हे विद्वान् अग्निदेव ! तिमी यज्ञका दूतको काम जान्दछौ र द्यावापृथिवीका बीचमा विद्यमान आकाशलाई पनि जान्दछौ। तिमी अत्यन्त प्राचीन, सबैलाई समृद्ध गर्ने शत्रुबाट पराजित नहुने र देवताका सन्देशवाहक हौ। तिमी दिव्यलोकभन्दा पनि माथिसम्म जान्छौ।

कृष्णं त एम रुशतः पुरो भाश्चरिष्ण्वर्चिर्वपुषामिदेकम्।
यदप्रवीता दधते ह गर्भं सद्यश्चिज्जातो भवसीदु दूतः ॥९॥

हे तेजसम्पन्न अग्निदेव ! तिम्रो रथ कालो रङ्गको छ र तिम्रो प्रभा श्रेष्ठ छ। तिम्रो यात्रा गरिरहेको तेज तेजस्वी पदार्थमा सर्वश्रेष्ठ छ। अरणीका बीचबाट उत्पन्न भएपछि तिमी यजमानको सन्देशवाहक हुन्छौ।

सद्यो जातस्य ददृशानमोजो यदस्य वातो अनुवाति शोचिः।
वृणक्ति तिग्मामतसेषु जिह्वां स्थिरा चिदन्ना दयते वि जम्भैः ॥१०॥

अरणीमन्थन गरेपछि अग्निदेवको तेज उत्पन्न हुन लागेको देखा पर्न थाल्दछ। अग्निका लप्कालाई लक्ष्य बनाएर हावा चल्दा काठका डङ्गुरमा आफ्नो तिखो लप्को मिसिन पुग्दछ र अत्यन्त कडा अन्नरूपी काठ पनि आफ्ना तिखा दाँतले खाइदिन्छन्।

तृषु यदन्ना तृषुणा ववक्ष तृषुं दूतं कृणुते यह्वो अग्निः।
वातस्य मेडिं सचते निजूर्वन्नाशुं न वाजयते हिन्वे अर्वा ॥११॥

अग्निदेव आफ्ना द्रुतगामी किरणले अन्नरूपी काठ तत्काल भस्मीभूत गराउँछन्। त्यसपछि उनले आफूलाई सन्देशवाहक बनाउँछन्। समिधा जलाएर उनी वायुप्रवाहमा मिसिन्छन्। घोडा चढ्नेले घोडा बलियो बनाएझैँ अग्निदेव आफ्नो लप्का तेजस्वी बनाउँदै सबैलाई प्रेरणा दिन्छन्।

[सूक्त – ८]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – गायत्री।

दूतं वो विश्ववेदसं हव्यवाहममर्त्यम्। यजिष्ठमृञ्जसे गिरा ॥१॥

सम्पूर्ण ज्ञानले सम्पन्न हे अग्निदेव ! तिमी हविवाहक हौ। समस्त देवशक्तिका प्रतिनिधि तिमी यज्ञका साधनरूप हौ। तिमीसित हामी स्तुतिका माध्यमबाट अनुकूल भइदिन प्रार्थना गर्दछौँ। तिमी सधैँ कृपावान् भइराख।

स हि वेदा वसुधितिं महाँ आरोधनं दिवः। स देवाँ एह वक्षति ॥२॥

महिमाशाली अग्निदेव समस्त ऐश्वर्यका ज्ञाता हुन्। उनी दिव्यलोकको श्रेष्ठतम स्थान पनि जान्दछन्। त्यसैले इन्द्र आदि सबै देवतालाई हाम्रा यस यज्ञमा आह्वान गरून्।

स वेद देव आनमं देवाँ ऋतायते दमे। दाति प्रियाणि चिद्वसु ॥३॥

आलोकसम्पन्न अग्निदेव इन्द्र आदि देवतालाई नमस्कार र वन्दना आदि गर्ने विधि जान्दछन्। यज्ञको कामना गर्नेलाई उनी यज्ञ मण्डपमा अभीष्ट प्रदान गर्दछन्।

स होता सेदु दूत्यं चिकित्वाँ अन्तरीयते। विद्वाँ आरोधनं दिवः ॥४॥

याजकबाट लिएको हव्य देवतासम्म पुऱ्याउने होतारूपी अग्निदेव दूतको कर्म राम्ररी जान्दछन्। उनी स्वर्गलोकको आरोहणयोग्य स्थान पनि जान्दछन् र सबै ठाउँमा विद्यमान रहन्छन्।

ते स्याम ये अग्नये ददाशुर्हव्यदातिभिः। य ईं पुष्यन्त इन्धते ॥५॥

आहुति प्रदान गरेर खुसी पार्ने याजक अग्निदेवलाई समिधाले प्रज्वलित गराउँदै समृद्ध पार्दछन्। ती याजकले झैँ हामी यज्ञ आदि असल कर्म गर्दै अग्निदेवलाई प्रसन्न गरौँ।

ते राया ते सुवीर्यैः ससवांसो वि शृण्विरे। ये अग्ना दधिरे दुवः ॥६॥

आहुति प्रदान गरेर अग्निदेवको सेवा गर्ने याजकहरू सबै खालका ऐश्वर्यले सम्पन्न भएर प्रसिद्धि प्राप्त गर्दछन्। ती याजकहरू शक्तिशाली पुत्र आदिले पनि सम्पन्न हुन्छन्।

अस्मे रायो दिवेदिवे सं चरन्तु पुरुस्पृहः। अस्मे वाजास ईरताम् ॥७॥

हामीले रहर गरेर खोजिएको ऐश्वर्य सधैँ हामीकहाँ आओस्। अग्निदेवले हाम्रा यज्ञमा विभिन्न प्रकारका धनधान्य प्रदान गरून्।

स विप्रश्चर्षणीनां शवसा मानुषाणाम्। अति क्षिप्रेव विध्यति ॥८॥
मेधावी अग्निदेव आफ्ना सामर्थ्यले मानिसको कष्ट द्रुतगामी बाणजस्तै तीव्र प्रहार गरेर पूरै नष्ट गरिदिन्छन्।

[सूक्त - ९]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री।

अग्ने मृड महाँ असि य ईमा देवयुं जनम्। इयेथ बर्हिरासदम् ॥१॥
हे अग्निदेव ! उपासकलाई समृद्ध र सुखी बनाऊ। तिमी सामर्थ्यवान् र महान् छौ। उपासक यजमानका नजिकै पवित्र कुशका आसनमा बस्न आऊ।

स मानुषीषु दूडभो विक्षु प्रावीरमर्त्यः। दूतो विश्वेषां भुवत् ॥२॥
असुरले गरेका प्रहारले जसलाई नष्ट गर्न सक्दैन, मनुष्यलोकमा स्वतन्त्र विचरण गर्ने ती अविनाशी अग्निदेव सम्पूर्ण देवताका दूत हुन्।

स सद्म परि णीयते होता मन्द्रो दिविष्टिषु। उत पोता नि षीदति ॥३॥
अग्निदेवलाई यज्ञमण्डपमा चारैतिर लान्छन्। सोमयज्ञमा प्रार्थनीय अग्निदेव यज्ञका सम्पादक, होता र परिशोधकका रूपमा विराजमान हुन्छन्।

उत ग्ना अग्निरध्वर उतो गृहपतिर्दमे। उत ब्रह्मा नि षीदति ॥४॥
अग्निदेव प्रार्थनीय र यज्ञ आदि कर्म सम्पन्न गराउने होताका रूप हुन्। उनी यज्ञका मण्डपमा गृहस्वामी र ब्रह्माका रूपमा विद्यमान हुन्छन्।

वेषि ह्यध्वरीयतामुपवक्ता जनानाम्। हव्या च मानुषाणाम् ॥५॥
हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञमा याजकहरूले दिने आहुतिको अभिलाषा गर्दछौ र असल प्रेरणा प्रदान गर्दछौ।

वेषीद्वस्य दूत्यं यस्य जुजोषो अध्वरम्। हव्यं मर्तस्य वोढवे ॥६॥
हे अग्निदेव ! आहुति ग्रहण गर्नका लागि तिमी जुन याजकको यज्ञ स्वीकार गर्दछौ, उसको हव्य देवताकहाँ पुऱ्याएर दूतको रूपमा काम गर्दछौ।

अस्माकं जोष्यध्वरमस्माकं यज्ञमङ्गिरः। अस्माकं शृणुधी हवम् ॥७॥
अङ्गिरारूप हे अग्निदेव ! हाम्रा यज्ञमा हव्य ग्रहण गर र हाम्रो स्तुति सुन।

परि ते दूडभो रथोऽस्माँ अश्नोतु विश्वतः। येन रक्षसि दाशुषः ॥८॥
कसैबाट पनि प्रभावित नहुने तिम्रो त्यो रथ, जसबाट तिमी दान दिनेहरूको रक्षा गर्दछौ, उसैबाट हामी सबैलाई चारै तिरबाट राम्ररी रक्षा गर।

[सूक्त - १०]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - पदपङ्क्ति उष्णिक्।

अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हृदिस्पृशम्। ऋध्यामा त ओहैः ॥१॥
हे अग्निदेव ! हामी याजकहरू आज यज्ञ र अश्वजस्तै गतिशील तिम्रो यश बढाउनका लागि ओह नामका हृदयस्पर्शी स्तोत्र प्रयोग गर्दछौँ।

अधा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः। रथीर्ऋतस्य बृहतो बभूथ ॥२॥
हे कल्याणकारी, बलवर्द्धक, अभीष्ट प्रदान गर्ने र सत्यस्वरूप अग्निदेव ! तिमी महान् छौ र हाम्रो यज्ञका मुख्य आधार हौ।

एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ्स्वर्ण ज्योतिः। अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः ॥
हे अग्निदेव ! सूर्यजस्तै तेजस्वी, असल विचारका तिमी पूज्य इन्द्र आदि देवताका साथ हाम्रा यज्ञमा आऊ।

आभिष्टे अद्य गीर्भिर्गृणन्तोऽग्ने दाशेम। प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः ॥४॥
हे अग्निदेव ! आज हामी असल स्तोत्र उच्चारण गर्दै तिम्रो प्रार्थना गर्दछौँ। तिमीलाई हामी आहुति प्रदान गर्दछौँ। तिम्रो तेजस्वी लप्काले मेघजस्तै ध्वनि गर्दछ।

तव स्वादिष्ठाग्ने संदृष्टिरिदा चिदह्न इदा चिदक्तोः।
श्रिये रुक्मो न रोचत उपाके ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो प्रीतियुक्त प्रभा आभूषणजस्तो छ। सबै पदार्थलाई आश्रय दिनका लागि त्यो प्रभा रातदिन सुशोभित भइरहन्छ।

घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचि हिरण्यम्। तत्ते रुक्मो न रोचत स्वधावः ॥६॥

हे अन्नसम्पन्न अग्निदेव ! तिम्रो स्वरूप शुद्ध घिउजस्तै पापरहित छ। तिम्रो मनोहर तेज सुनको गहनाजस्तै आलोकवान् छ।

कृतं चिद्धि ष्मा सनेमि द्वेषोऽग्न इनोषि मर्तात्। इत्था यजमानादृतावः ॥७॥

हे सत्यसम्पन्न अग्निदेव ! यज्ञ गर्ने मानिसको धेरै पुरानो पाप तिमी मेटाइदिन्छौ।

शिवा नः सख्या सन्तु भ्रात्राग्ने देवेषु युष्मे। सा नो नाभिः सदने सस्मिन्नूधन्॥

हे अग्निदेव ! देवता, हामी र तिम्रा बीचको मित्रता एवं बन्धुत्वको भावना हितकारी होस्। त्यस मित्रताले यज्ञ आदि असल कर्मका रूपमा भलो गरोस्।

[सूक्त - ११]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - अग्नि। छन्द - त्रिष्टुप्।

भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य।
रुशद्दृशे ददृशे नक्तया चिदरूक्षितं दृश आ रूपे अन्नम् ॥१॥

हे बलशाली, सौन्दर्यवान् अग्निदेव ! तिम्रो हितकारी तेज दिउँसो पनि चारैतिर आलोकित हुन्छ र हेर्नका लागि अत्यन्त रमाइलो हुन्छ, राति पनि त्यस्तै देखिन्छ। चिल्लो घिउ हव्यका रूपमा तिमीलाई समर्पित गरिन्छ।

वि षाह्यग्ने गृणते मनीषां खं वेपसा तुविजात स्तवानः।
विश्वेभिर्यद्वावनः शुक्र देवैस्तन्नो रास्व सुमहो भूरि मन्म ॥२॥

हे विभिन्न रूपमा प्रकट हुने अग्निदेव ! यज्ञ आदि कर्मसँगै प्रार्थना गर्नेहरूबाट तिमी प्रशंसित भएर उनीहरूका लागि स्वर्गको द्वार खोलिदिन्छौ। असल तेजले सम्पन्न हे अग्निदेव ! समस्त देवता र याजकलाई दिने महान् ऐश्वर्य हामीलाई पनि प्रदान गर।

त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीषास्त्वदुक्था जायन्ते राध्यानि।
त्वदेति द्रविणं वीरपेशा इत्थाधिये दाशुषे मर्त्याय ॥३॥

हे अग्निदेव ! भलो चिताउने बुद्धि र आराधनीय स्तोत्र तिमीबाटै उत्पन्न हुन्छन्। शुभ कर्म गर्ने र दान दिने मानिसका लागि पुष्टिकारक ऐश्वर्य तिमीबाटै उत्पन्न हुन्छ।

त्वद्वाजी वाजम्भरो विहाया अभिष्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः।
त्वद्रयिर्देवजूतो मयोभुस्त्वदाशुर्जूजुवाँ अग्ने अर्वा ॥४॥

हे अग्निदेव ! बलशाली, अन्नले सम्पन्न, असल यज्ञकर्म र सत्यका बलले सम्पन्न हुनेहरू तिमीबाटै उत्पन्न हुन्छन्। देवताबाट प्रेरित हर्षप्रदायक ऐश्वर्य र द्रुतगामी अश्व पनि तिमीबाटै उत्पन्न हुन्छन्।

त्वामग्ने प्रथमं देवयन्तो देवं मर्ता अमृत मन्द्रजिह्वम्।
द्वेषोयुतमा विवासन्ति धीभिर्दमूनसं गृहपतिममूरम् ॥५॥

हे अविनाशी अग्निदेव ! तिमी देवताहरूमा श्रेष्ठ, महान् गुणले सम्पन्न, हर्षप्रदायक जिह्वा भएका, असुर संहारक, दुष्टका विनाशक, गृहपति र ज्ञानी हौ। देवताको आशा गर्ने याजकहरू विवेक पुऱ्याएर तिम्रो सेवा गर्दछन्।

आरे अस्मदमतिमारे अंह आरे विश्वां दुर्मतिं यन्निपासि।
दोषा शिवः सहसः सूनो अग्ने यं देव आ चित्सचसे स्वस्ति ॥६॥

बलका कारण उत्पन्न हे अग्निदेव ! राती कल्याणकारी र तेजस्वी भएर हितका लागि हाम्रो सुरक्षा गर्दछौ। याजकलाई पोषण दिएझैं हाम्रो अविवेक हटाऊ। हाम्रा नजिकैबाट पाप र दुर्बुद्धि हटाऊ।

[सूक्त - १२]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

यस्त्वामग्न इनधते यतस्रुक्त्रिस्ते अन्नं कृणवत्सस्मिन्नहन्।
स सु द्युम्नैरभ्यस्तु प्रसक्षत्तव क्रत्वा जातवेदश्चिकित्वान् ॥१॥

हे सर्वज्ञाता अग्निदेव ! सुरो समातेर तिमीलाई प्रदीप्त गर्ने र दिनहुँ तीनै सवनमा हविरूपी अन्न प्रदान गर्ने व्यक्तिले सन्तुष्टिदायक कार्यबाट तिम्रो तेज प्राप्त गर्दछन्। त्यस्ता तेजद्वारा तिनले सबै शत्रु परास्त गर्दछन्।

इध्मं यस्ते जभरच्छश्रमाणो महो अग्ने अनीकमा सपर्यन्।
स इधानः प्रति दोषामुषासं पुष्यन्रयिं सचते घ्नन्नमित्रान् ॥२॥

हे महान् अग्निदेव ! परिश्रमपूर्वक तिम्रा निम्ति समिधा ल्याउने र सबै ठाउँमा विद्यमान रहेका तिम्रा तेजको उपासना गर्ने मानिसले साँझबिहान तिमीलाई प्रज्वलित गराउँछन्। ती सबै बलशाली भएर आआफ्ना शत्रु नाश गर्दछन् र ऐश्वर्य प्राप्त गर्दछन्।

अग्निरीशे बृहतः क्षत्रियस्याग्निर्वाजस्य परमस्य रायः।
दधाति रत्नं विधते यविष्ठो व्यानुषङ्मर्त्याय स्वधावान् ॥३॥

शौर्य एवं पराक्रमका धनी अग्निदेव श्रेष्ठ अन्न र धनका स्वामी हुन्। अत्यन्त शक्ति र धनधान्यले सम्पन्न अग्निदेव स्तोतालाई अनन्त ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्।

यच्चिद्धि ते पुरुषत्रा यविष्ठाचित्तिभिश्चकृमा कच्चिदागः।
कृधी ष्व१स्माँ अदितेरनागान्व्येनांसि शिश्रथो विष्वगग्ने ॥४॥

हे सधैँका युवक अग्निदेव ! तिम्रा उपासकमध्ये हामीले भुलवश कुनै पाप गरेको भए हामीलाई त्यस पापबाट मुक्त गराऊ। सबै ठाउँमा विद्यमान रहने हे अग्निदेव ! हाम्रो पाप शिथिल गराऊ।

महश्चिदग्न एनसो अभीक ऊर्वाद्देवानामुत मर्त्यानाम्।
मा ते सखायः सदमिद्रिषाम यच्छा तोकाय तनयाय शं योः ॥५॥

हे अग्निदेव ! मित्र भएका कारण हामीले इन्द्र आदि देवता वा मानिसप्रति अज्ञानवश गरेका पापका लागि दण्डित नगर। हाम्रा छोरानातिलाई आनन्द आरोग्य प्रदान गर।

यथा ह त्यद्वसवो गौर्यं चित्पदि षितामुमुञ्चता यजत्राः।
एवो ष्व१स्मन्मुञ्चता व्यंहः प्र तार्यग्ने प्रतरं न आयुः ॥६॥

हे पूजनीय तथा आश्रय प्रदान गर्ने अग्निदेव ! खुट्टामा बाँधिएका गाई खोलिदिएझैँ हामीलाई पापबाट मुक्त गराऊ। हे अग्निदेव ! हाम्रो आयु धेरै बढाइदेऊ।

[सूक्त - १३]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्रत्यग्निरुषसामग्रमख्यद्विभातीनां सुमना रत्नधेयम्।
यातमश्विना सुकृतो दुरोणमुत्सूर्यो ज्योतिषा देव एति ॥१॥

असल विचार भएका अग्निदेव उषाभन्दा पहिले नै रत्नजस्तो आफ्नो देदीप्यमान ओज फैलाउँछन्। हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू यज्ञ आदि सत्कर्म गर्नेका घरमा जाओ। तेजस्वी सूर्यदेव उदाउँदै छन्।

ऊर्ध्वं भानुं सविता देवो अश्रेद्द्रप्सं दविध्वद्गविषो न सत्वा।
अनु व्रतं वरुणो यन्ति मित्रो यत्सूर्यं दिव्यारोहयन्ति ॥२॥

बलियो साँढेले गाई खोजेर धुलो उडाएझैँ तेजस्वी सूर्यले आफ्नो रश्मि माथितिर फिँजाए। सूर्यदेवको रश्मि द्युलोकमा चढेपछि मित्रावरुण आआफ्ना काममा लागे।

यं सीमकृण्वन्तमसे विपृचे ध्रुवक्षेमा अनवस्यन्तो अर्थम्।
तं सूर्यं हरितः सप्त यह्वीः स्पशं विश्वस्य जगतो वहन्ति ॥३॥

आफ्नै ठाउँमा अडिग रहने र आफ्नो कर्म नछोड्ने देवताले चारैतिरको अन्धकार नष्ट गराउन आदित्यदेवको सिर्जना गरे। सम्पूर्ण जगत्लाई नै हेर्ने आदित्यदेवलाई सात वटा अश्वले बोक्दछन्।

वहिष्ठे भिर्विहरन्यासि तन्तुमवव्ययन्नसितं देव वस्म।
दविध्वतो रश्मयः सूर्यस्य चर्मेवावाधुस्तमो अप्स्वन्तः ॥४॥

हे प्रकाशमय सूर्यदेव ! तिमी आफ्नो रश्मि फिँजाउँदै र कालो रातरूपी खास्टो हटाउँदै आफ्ना शक्तिशाली अश्वमा सबैतिरको यात्रा गर्दछौ। कम्पायमान अवस्थाको तिम्रो रश्मि आकाशका बीचमा छालाजस्तो बनेर रहेको अन्धकार हटाउँछ।

अनायतो अनिबद्ध कथायं न्यङ्ङुत्तानोऽव पद्यते न।
कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ॥५॥

आधार र बन्धनविनाका सूर्यदेव कुन शक्तिले गर्दा नखसीकन माथिमाथि जान्छन् ? त्यस शक्तिलाई कसले देखेको छ ? द्युलोकको आश्रयजस्तो भएर सत्य रूपी सूर्यदेवले स्वर्गको सुरक्षा गर्दछन्।

[सूक्त – १४]

ऋषि – वामदेव गौतम। देवता – अग्नि। छन्द – त्रिष्टुप।

प्रत्यग्निरुषसो जातवेदा अख्यद्देवो रोचमाना महोभिः।
आ नासत्योरुगाया रथेनेमं यज्ञमुप नो यातमच्छ ॥१॥

देवत्वसम्पन्न, सर्वज्ञानसम्पन्न अग्निरूपी देवताका ओजले तेजयुक्त उषालाई आलोकित गर्दछन्। हर किसिमले प्रार्थनीय हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू पनि आआफ्ना रथबाट हाम्रा यज्ञमा आओ।

ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्रेज्ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वन्।
आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं वि सूर्यो रश्मिभिश्चेकितानः ॥२॥

सवितादेव, सम्पूर्ण लोक प्रकाशित गराउँदै आफ्नो माथितिर फर्किएका रश्मिको आश्रय लिन्छन्। तिनी सबैको हेरविचार गर्दै आफ्ना रश्मिले द्यावापृथिवी र अन्तरिक्षलाई परिपूर्ण गराउँछन्।

आवहन्त्यरुणीर्ज्योतिषागान्मही चित्रा रश्मिभिश्चेकिताना।
प्रबोधयन्ती सुविताय देव्युषा ईयते सुयुजा रथेन ॥३॥

ऐश्वर्य धारण गर्ने, रातो वर्ण भएका, ज्योतिले सम्पन्न रश्मिका माध्यमले सुन्दर उषाहरू प्रकट हुन्छन्। तिनीहरू प्राणीलाई जगाउँदै भलो हुने काम गर्नका लागि आफ्ना राम्रा रथमा सर्वत्र यात्रा गर्दछन्।

आ वां वहिष्ठा इह ते वहन्तु रथा अश्वास उषसो व्युष्टौ।
इमे हि वां मधुपेयाय सोमा अस्मिन्यज्ञे वृषणा मादयेथाम् ॥४॥

हे अश्विनीकुमार हो ! उषाको छटा देखिएपछि, रथ तान्ने काममा अत्यन्त सक्षम तिम्रा घोडाले हाम्रा यज्ञमा तिमीहरूलाई लिएर आऊन्। हे शक्तिशाली अश्विनीकुमार हो ! यो सोमरस तिमीहरूकै लागि हो, त्यसैले यस यज्ञमा सोमरस पान गरेर आनन्दित होओ।

अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्ङुत्तानोऽव पद्यते न।
कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्कम्भः समृतः पाति नाकम् ॥५॥

आधार र बन्धनविनाका सूर्यदेव कुन शक्तिले गर्दा नखसीकन माथिमाथि जान्छन् ? त्यस शक्तिलाई कसले देखेको छ ? द्युलोकको आश्रयजस्तो भएर सत्य रूपी सूर्यदेवले स्वर्गको सुरक्षा गर्दछन्।

[सूक्त – १५]

ऋषि – वामदेव गौतम। देवता – अग्नि सोमक अश्विनीकुमार। छन्द – गायत्री।

अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन्परि णीयते। देवो देवेषु यज्ञियः ॥१॥

यज्ञका होता, देवतामा पूजनीय अग्निदेव यज्ञमण्डपमा द्रुतगामी अश्वद्वारा ल्याइन्छन्।

परि त्रिविष्ट्यध्वरं यात्यग्नी रथीरिव। आ देवेषु प्रयो दधत् ॥२॥

अग्निदेव देवताहरूका लागि अन्न ग्रहण गरेर रथीझैँ चारैतिर तीन परिक्रमा गर्दछन्।

परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत्। दधद्रत्नानि दाशुषे ॥३॥

सर्वज्ञ, अन्नका स्वामी अग्निदेव याजकले दिएको हवनीय पदार्थ स्वीकार गर्दछन् र परमार्थको हित गर्न चाहनेलाई धनधान्यले परिपूर्ण बनाउँछन्।

अयं यः सृञ्जये पुरो दैववाते समिध्यते द्युमाँ अमित्रदम्भनः ॥४॥
देवताहरू मन लागेको विजय प्राप्त गर्नका लागि सबैभन्दा पहिले शत्रु संहार गर्ने र देदीप्यमान अग्निदेवलाई प्रदीप्त गराउँछन्।

अस्य घा वीर ईवतोऽग्नेरीशीत मर्त्यः तिग्मजम्भस्य मीढ्हुषः ॥५॥
तेजस्वी ज्वाला भएका, चाहिँदो परिमाण भएका र यात्रा गरिरहने अग्निदेवलाई भक्ति गर्ने व्यक्ति पराक्रमी बनेर समस्त धनका स्वामी हुन्छन्।

तमर्वन्तं न सानसिमरुषं न दिवः शिशुम्। मर्मृज्यन्ते दिवेदिवे ॥६॥
द्रुतगामी अश्व र द्युलोकका पुत्र आदित्यजस्ता प्रकाशमान र सबैले प्रार्थना गरिने अग्निदेवको सधैँभरि याजकहरू सेवासुसार गर्दछन्।

बोधद्यन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः। अच्छा न हूत उदरम् ॥७॥
सहदेवका पुत्र सोमक नामका राजाले हामीलाई अश्व प्रदान गर्ने विचार गरेका थिए। त्यस बेला उनका नजिकै पुगेर त्यहाँबाट सन्तुष्ट भएपछि हामी फर्क्यौं।

उत त्या यजता हरी कुमारात्साहदेव्यात्। प्रयता सद्य आ ददे ॥८॥
प्रशंसनीय र प्रयत्नशील अश्व हामीले सहदेवका पुत्र सोमकबाट पाएका हौं।

एष वां देवावश्विना कुमारः साहदेव्यः। दीर्घायुरस्तु सोमकः ॥९॥
हे अश्विनीकुमार हो ! तिम्रा प्रियपात्र सहदेवका पुत्र सोमकको आयु लामो होस्।

तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यम्। दीर्घायुषं कृणोतन ॥१०॥
हे अश्विनीकुमार हो ! सहदेवका पुत्र सोमकलाई तिमीहरू लामो आयु प्रदान गर। X ७१

[सूक्त - १६]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

आ सत्यो यातु मघवाँ ऋजीषी द्रवन्त्वस्य हरय उप नः।
तस्मा इदन्धः सुषुमा सुदक्षमिहाभिपित्वं करते गृणानः ॥१॥
व्यवहारमा कुशल, सत्यनिष्ठ र धनवान् इन्द्रदेव हाम्रा नजिकै आऊन्। कुदिरहेका अश्व हाम्रा नजिकै आऊन्। इन्द्रदेवका लागि हामी याजक अन्नरूपी सोमरस पेलेर तयार गर्दछौं। सन्तुष्ट भएर उनले हाम्रो कामना पूरा गरून्।

अव स्य शूराध्वनो नान्तेऽमिन्नो अद्य सवने मन्दध्यै।
शंसात्युक्थमुशनेव वेधाश्चिकितुषे असुर्याय मन्म ॥२॥
हे शूरवीर इन्द्रदेव ! लक्ष्यमा पुगेपछि अश्वलाई मुक्त गरेझैँ हामीले गरेका यस यज्ञमा तिमी खुसी होऊ हामीलाई तिमी मुक्त गराऊ। हे इन्द्रदेव ! सर्वज्ञ र असुर संहार गर्ने तिमी नै हौ। याजकहरू उशना ऋषिको जस्तै उत्तम स्तोत्र उच्चारण गर्दछन्।

कविर्न निण्यं विदथानि साधन्वृषा यत्सेकं विपिपानो अर्चात्।
दिव इत्था जीजनत्सप्त कारूनह्ना चिच्चक्रुर्वयुना गृणन्तः ॥३॥
यज्ञ सम्पन्न गरेका अवस्थामा सोमपान गरिरहेका इन्द्रदेवको पूजा गर्दाखेरि द्युलोकबाट सात खालका रश्मि उत्पन्न हुन्छन्। विद्वान्ले गूढ अर्थ जानेझैँ हाम्रो रहर बुझेर वर्षा गराउने इन्द्रदेव सबै काम जान्दछन्। ती रश्मिका सहायताले याजकहरू आफ्नो कार्य सम्पन्न गर्दछन्।

स्व१र्यद्वेदि सुदृशीकमर्कैर्महि ज्योती रुरुचुर्यद्ध वस्तोः।
अन्धा तमांसि दुधिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अभिष्टौ ॥४॥
विस्तृत र तेजयुक्त द्युलोक राम्रो देखिएपछि सबै आवासहरू पनि राम्रा देखिन्छन्। मानिसले देख्नका लागि संसारका महान् नेता सूर्यदेव उदाएर बाक्लो अन्धकार विनाश गरिदिएका छन्।

ववक्ष इन्द्रो अमितमृजीष्यु१भे आ पप्रौ रोदसी महित्वा।
अतश्चिदस्य महिमा वि रेच्यभि यो विश्वा भुवना बभूव ॥५॥
अनन्त महिमा धारण गरेका इन्द्रदेवले समस्त भुवन आफ्नो अधिकारमा बनाएका छन्। सोमरस पान गर्ने इन्द्रदेवले आफ्ना महिमाले द्यावापृथिवी दुवैलाई पूर्ण गराएका छन्। त्यसै कारण यिनको महानताको तुलना केहीसँग गर्न सकिँदैन।

विश्वानि शक्रो नर्याणि विद्वानपो रिरेच सखिभिर्निकामैः ।
अश्मानं चिद्ये बिभिदुर्वचोभिर्व्रजं गोमन्तमुशिजो वि वव्रुः ॥६॥

इन्द्रदेव मानिसका सबै कल्याणकारी कार्यका ज्ञाता हुन्। कामना गर्नेसँग मित्रभाव भएका मरुत्हरूले जलको वर्षा गराए। मरुत्हरूले आफ्नो ध्वनिले मेघ च्याते र आकाङ्क्षाले सम्पन्न हुँदै गाईको गोठै खुला गराए।

अपो वृत्रं वव्रिवांसं पराहन्प्रावत्ते वज्रं पृथिवी सचेताः ।
प्राणांसि समुद्रियाण्यैनोः पतिर्भवञ्छवसा शूर धृष्णो ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! सबैको सुरक्षा गर्ने वज्रले पानी थुनेर राख्ने मेघको विनाश गरेपछि पानी बर्सनाले धर्ती चेतन भयो। हे शत्रु संहार गर्ने, पराक्रमी इन्द्रदेव ! आफ्ना शक्तिले तिमीले संसारको अधिपति भएर आकाशमा रहेका जललाई प्रेरित गऱ्यौ।

अपो यदद्रिं पुरुहूत दर्दराविर्भुवत्सरमा पूर्व्यं ते।
स नो नेता वाजमा दर्षि भूरिं गोत्रा रुजन्नङ्गिरोभिर्गृणानः ॥८॥

धेरैजसोले बोलाउने गरेका हे इन्द्रदेव ! सरमाले तिम्रा लागि गाई प्रकट गरेपछि तिमीले भरिभराउ पानी भएको मेघ भताभुङ्ग बनायौ। अङ्गिराका वंशजबाट स्तुति पाएपछि हामीलाई मनग्गे अन्न प्रदान गर।

अच्छा कविं नृमणो गा अभिष्टौ स्वर्षाता मघवन्नाधमानम्।
ऊतिभिस्तमिषणो द्युम्नहूतौ नि मायावानब्रह्मा दस्युरर्त ॥९॥

हे धनवान् इन्द्रदेव ! मानिसले तिम्रो सम्मान गर्दछन्। ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि तिमी कुत्स भएका ठाउँमा गएका थियौ। उनले प्रार्थना गरेपछि शत्रुका उपद्रवबाट उनको रक्षा गऱ्यौ। कुटिल याजकको कार्य आफ्ना बुद्धिले जान्यौ र कुत्सको धनमा लोभिने शत्रुसँग लडाइँ गरेर तिनको विनाश गऱ्यौ।

आ दस्युघ्ना मनसा याह्यस्तं भुवत्ते कुत्सः सख्ये निकामः ।
स्वे योनौ नि षदतं सरूपा वि वां चिकित्सदृतचिद्ध नारी ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! आफ्ना मनमा शत्रु संहार गर्ने विचार गरी तिमी कुत्सका घरमा आएका थियौ। कुत्स पनि तिमीसँग मित्रता गर्नका लागि अत्यधिक उत्सुक थिए। त्यसपछि तिमीहरू दुवै आफ्ना घरमा बसेका थियौ। त्यसै बेला सत्य कुरो बुझ्ने शची तिमीहरू दुवैको एकै किसिमको अनुहार देखेर झुक्किएकी थिइन्।

यासि कुत्सेन सरथमवस्युस्तोदो वातस्य हर्योरीशानः ।
ऋज्रा वाजं न गध्यं युयूषन्कविर्यदहन्पार्याय भूषात् ॥११॥

दूरदर्शी कुत्स उपयुक्त अन्नझैँ सरल मार्ग खोज्दै नदी पार हुन तयार हुँदा उनको रक्षा गर्नका लागि शत्रु विनाश गर्ने, वायुसमान गति भएका अश्वका स्वामी इन्द्र कुत्ससँग एकै रथमा आरुढ हुन्छन्।

कुत्साय शुष्णमशुषं नि बर्हीः प्रपित्वे अह्नः कुयवं सहस्रा।
सद्यो दस्यून्प्र मृण कुत्स्येन प्र सूरश्चक्रं वृहतादभीके। ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! कुत्सको सुरक्षाका लागि तिमीले अत्यन्त बलशाली शुष्ण नामको असुर संहार गऱ्यौ। तिमीले दिनको पहिलो भागमा हजारौँ सैनिक भएका कुयव राक्षसलाई संहार गरेका थियौ। अनेकौँ आफन्तले घेरिएर तिमीले उसै बेला आफ्ना वज्रले दस्युको विनाश गरेका थियौ र युद्धमा सूर्यजत्तिकै तेजस्वी शस्त्रास्त्र नष्ट गरेका थियौ।

त्वं पिप्रुं मृगयं शूशुवांसमृजिश्वने वैदथिनाय रन्धीः।
पञ्चाशत्कृष्णा नि वपः सहस्रात्कं न पुरो जरिमा वि दर्दः ॥१३॥

हे इन्द्रदेव ! वैदथिका पुत्र ऋजिश्वाको रक्षा गर्नका लागि तिमीले अत्यन्त बलशाली असुर पिप्रु र मृगयको विनाश गऱ्यौ। तिमीले पचास हजार काला राक्षस संहार गऱ्यौ। बुढ्यौलीले सौन्दर्य नासेझैँ वा पुरानो लुगा च्यातेझैँ शत्रुको सहर नष्ट गऱ्यौ।

सूर उपाके तन्वं दधानो वि यत्ते चेत्यमृतस्य वर्पः ।
मृगो न हस्ती तविषीमुषाणः सिंहो न भीम आयुधानि बिभ्रत् ॥१४॥

हे अविनाशी इन्द्रदेव ! तिमीले सूर्यका नजिक आफ्नो देह धारण गरेका बेला तिम्रो रूप अरू धेरै

राम्रो देखिन थाल्छ। हे इन्द्रदेव ! तिमी शक्तिशाली हात्तीले जस्तै विकराल शत्रु सेना भस्म बनाउँछौ। तिमी हतियार लिएका बेला सिंहजस्तै भयङ्कर हुन्छौ।

इन्द्रं कामा वसूयन्तो अग्मन्त्स्वर्मीळ्हे न सवने चकानाः ।
श्रवस्यवः शशमानास उक्थैरोको न रण्वा सदृशीव पुष्टिः ॥१५॥

असुरले उत्पन्न गरेको भय हटाउनका लागि र धनको खोजी गर्ने याजकहरू युद्धजस्तै यज्ञमा देदीप्यमान इन्द्रदेवसित अन्नको माग गर्दछन्। याजकहरू स्तोत्रले प्रार्थना गर्दै उनका नजिक पुग्दछन्। सुखदायक इन्द्रदेव सुन्दर हुनाले असल धनजस्तै लाग्दछन्।

तमिद्व इन्द्रं सुहवं हुवेम यस्ता चकार नर्या पुरूणि।
यो मावते जरित्रे गध्यं चिन्मक्षू वाजं भरति स्पार्हराधाः ॥१६॥

रहर लाग्दो ऐश्वर्य भएका इन्द्रदेवले मानिसका लागि धन र वैभव प्रदान गर्न अनेकौं ख्यातिपूर्ण कार्य गरेका छन्। याजकले खोजेको अन्न उनी तत्काल प्रदान गर्दछन्। त्यस्ता असल र आह्वानयोग्य इन्द्रदेवलाई हामी सबैको सहायताका लागि बोलाउँछौं।

तिग्मा यदन्तरशनिः पताति कस्मिञ्चिच्छूर मुहुके जनानाम्।
घोरा यदर्य समृतिर्भवात्यध स्मा नस्तन्वो बोधि गोपाः ॥१७॥

हे शूरवीर इन्द्रदेव ! मानिसमाथि लडाइँको बलियो वज्रपात हुँदा वा घमासान युद्ध हुँदा हाम्रा शरीरको संरक्षक तिमी बन।

भुवोऽविता वामदेवस्य धीनां भुवः सखावृको वाजसातौ।
त्वामनु प्रमतिमा जगन्मोरुशंसो जरित्रे विश्वध स्याः ॥१८॥

हे इन्द्रदेव ! वामदेव ऋषिले सम्पन्न गर्ने यज्ञका तिमी संरक्षक हौ। तिमी सङ्ग्राममा हाम्रा कपटरहित मित्र हौ। हामी असल ज्ञानी बनेर तिम्रो अनुसरण गरौं र स्तोताका लागि तिमी सधैंभरि प्रार्थनीय छौ।

एभिर्नृभिरिन्द्र त्वायुभिष्ट्वा मघवद्भिर्मघवन्विश्व आजौ।
द्यावो न द्युम्नैरभि सन्तो अर्यः क्षपो मदेम शरदश्च पूर्वीः ॥१९॥

हे धनवान इन्द्रदेव ! हामी सबै युद्धमा धनले सम्पन्न रहौं। द्युलोकजस्तै ओजस्वी आफ्ना सहायक मरुत्हरूसँग शत्रुलाई परास्त गर। हामी अनेकौं वर्षसम्म रातदिन तिमीलाई खुसी राख्न सकौं।

एवेदिन्द्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्माकर्म भृगवो न रथम्।
नू चिद्यथा नः सख्या वियोषदसन्न उग्रोऽविता तनूपाः ॥२०॥

भृगुवंशीले आफ्नो रथ इन्द्रदेवलाई प्रदान गरेझैं हामी शक्तिशाली र रहर पूरा गराउने इन्द्रदेवका लागि स्तोत्र पाठ गर्दछौं। यसो गर्दा उनको र हाम्रो मित्रता बलियो होस्। उनी हाम्रो शरीरका पोषक र संरक्षक होऊन्।

नु ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो३ न पीपेः।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥२१॥

हे इन्द्रदेव नदीले जल प्रदान गरेझैं तिमी स्तुतिले प्रशंसित भएर याजकलाई अन्न प्रदान गर। हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नै नौलो स्तोत्र रचना गर्दछौं, त्यसबाट हामी रथले युक्त तिम्रा सेवक बनौं।

[सूक्त-१७]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप् विराट्।

त्वं महाँ इन्द्र तुभ्यं ह क्षा अनु क्षत्रं मंहना मन्यत द्यौः।
त्वं वृत्रं शवसा जघन्वान्त्सृजः सिन्धूँरहिना जग्रसानान् ॥१॥

हे महान् इन्द्रदेव ! धर्तीले तिम्रा रक्षक बलको अनुसरण गर्दछ र द्युलोकले तिम्रो महिमायुक्त महत्त्व स्वीकार गर्दछ। तिमीले आफ्नो सामर्थ्यले वृत्रको संहार गरेका थियौ र अहि नामका असुरले रोकिराखेका नदीहरू प्रवाहित गरायौ।

तव त्विषो जनिमन्रेजत द्यौ रेजद्भूमिर्भियसा स्वस्य मन्योः।
ऋघायन्त सुभ्वः पर्वतास आर्दन्धन्वानि सरयन्त आपः ॥२॥

महान् तेजसम्पन्न हे इन्द्रदेव ! तिमी उत्पन्न हुँदाहुँदै तिम्रा रिससित डराएर आकाश र पृथिवी कम्पित भए र बृहत् मेघको समूह पनि डरायो। मेघले प्राणीको तिर्खा मेटाउन पानी बर्साएर मरुभूमि पनि भिजाए।

भिनद्गिरिं शवसा वज्रमिष्णन्नाविष्कृण्वानः सहसान ओजः ।
वधीद्वृत्रं वज्रेण मन्दसानः सरन्नापो जवसा हतवृष्णीः ॥३॥

शत्रु परास्त गराउने इन्द्रदेवले आफ्नो ओज प्रकट गरेर आफ्नै शक्तिले वज्र प्रेरित गरे र मेघ भत्काए। उनले सोमपानबाट खुसी भएर वज्रले वृत्रलाई संहार गरे। वृत्र नाश भएपछि अवरोधरहित भएको जल वेगका साथ बग्न थाल्यो।

सुवीरस्ते जनिता मन्यत द्यौरिन्द्रस्य कर्ता स्वपस्तमो भूत्।
य ईं जजान स्वर्यं सुवज्रमनपच्युतं सदसो न भूम ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी खुब प्रशंसनीय वज्र लिएका र आफ्नो ठाउँबाट च्युत नहुने खालका हुनाले ऐश्वर्यले सम्पन्न छौ। तिमीलाई उत्पन्न गर्ने प्रकाशमान प्रजापतिले आफूलाई महान् सन्तानले युक्त स्वीकार गरे। ती प्रजापति असल कर्मले सम्पन्न थिए।

य एक इच्च्यावयति प्र भूमा राजा कृष्टीनां पुरुहूत इन्द्रः ।
सत्यमेनमनु विश्वे मदन्ति रातिं देवस्य गृणतो मघोनः ॥५॥

मानिसका राजा, अनेकौँबाट बोलाइने इन्द्रदेवले एक्लै अनेकौँ शत्रु उनका ठाउँबाट च्युत गराए। समस्त धनवान् मानिसहरू इन्द्रदेवलाई खुसी पार्दछन्। इन्द्रदेव महान् गुणले सम्पन्न छन् र याजकलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्।

सत्रा सोमा अभवन्नस्य विश्वे सत्रा मदासो बृहतो मदिष्ठाः ।
सत्राभवो वसुपतिर्वसूनां दत्रे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः ॥६॥

सोमरस इन्द्रदेवका लागि हो। हर्षप्रदायक सोमरसले उनलाई सन्तुष्टि प्रदान गर्दछ। हे समस्त ऐश्वर्यका स्वामी इन्द्रदेव ! तिमी मानिसलाई पाल्दै उत्तम ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ।

त्वमध प्रथमं जायमानोऽमे विश्वा अधिथा इन्द्र कृष्टीः ।
त्वं प्रति प्रवत आशयानमहिं वज्रेण मघवन्वि वृश्चः ॥७॥

हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! उत्पन्न हुनासाथ सबैभन्दा पहिले तिमीले सबै खालका मानिसलाई वृत्रको रिसबाट बचायौ। प्रवाहशील जल अवरुद्ध गरेर सुतेको अहिलाई तिमीले वज्रले विनाश गर्‍यौ।

सत्राहणं दाधृषिं तुम्रमिन्द्रं महामपारं वृषभं सुवज्रम्।
हन्ता यो वृत्रं सनितोत वाजं दाता मघानि मघवा सुराधाः ॥८॥

शत्रुको समूह संहार गर्ने, उनलाई थर्कमान गराउने, भगाइदिने, अत्यधिक शक्तिले युक्त असल वज्र लिएका, वृत्रलाई समाप्त गर्ने, अन्न प्रदान गर्ने, धनको रक्षा गर्ने इन्द्रदेव आफ्ना उपासकलाई धन प्रदान गर्दछन्।

अयं वृतश्चातयते समीचीर्य आजिषु मघवा शृण्व एकः ।
अयं वाजं भरति यं सनोत्यस्य प्रियासः सख्ये स्याम ॥९॥

एक्लै लडाइँ जितेर प्रसिद्ध भएका ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेवले एकत्रित भएका शत्रुको विनाश गरे। इन्द्रदेव जुन व्यक्तिलाई अन्न प्रदान गर्ने विचार गर्दछन् उसलाई दिइरहन्छन्। उनीसित हाम्रो मित्रता प्रेमपूर्ण रहोस्।

अयं शृण्वे अध जयन्नुत घ्नन्नयमुत प्र कृणुते युधा गाः ।
यदा सत्यं कृणुते मन्युमिन्द्रो विश्वं दृळहं भयत एजदस्मात् ॥१०॥

इन्द्रदेव शत्रुलाई युद्धमा जितेर उनको विनाश गर्दै ख्याति प्राप्त गर्दछन्। उनी शत्रुसित गाई खोसेर ल्याउँछन्। इन्द्रदेव जब साँच्चै नै रिसाउँछन्, त्यस बेला स्थावरजङ्गम सबै संसार उनीसित डराउन थाल्दछ।

समिन्द्रो गा अजयत्सं हिरण्या समश्विया मघवा यो ह पूर्वीः ।
एभिर्नृभिर्नृतमो अस्य शाकै रायो विभक्ता सम्भरश्च वस्वः ॥११॥

शक्तिशाली, धनवान् र असल मानिसले शत्रुसित युद्ध गरेर सुनको भण्डार, गाई, अश्व र विशाल सेना जितेर आफ्ना अधिकारमा बनाउने इन्द्रदेवको स्तुति गर्छन्। इन्द्रदेव सबैलाई आफ्नो ऐश्वर्य वितरण गर्दछन् तापनि उनी सबै ऐश्वर्यले सम्पन्न नै रहन्छन्।

कियत्स्विदिन्द्रो अध्येति मातुः कियत्पितुर्जनितुर्यो जजान।
यो अस्य शुष्मं मुहुकैरियर्ति वातो न जूतः स्तनयद्भिरभ्रैः ॥१२॥

इन्द्रदेव आफ्ना माताबिताबाट कति शक्ति पाउँछन् ? इन्द्रले आफूलाई उत्पन्न गर्ने प्रजापतिबाट यस स्थुल संसार सृष्टि गराए र उनैले संसारलाई बारम्बार सामर्थ्य पनि प्रदान गरे। तिनै इन्द्रदेव गर्जिने मेघबाट प्रेरित वायुभैँ बोलाइन्छन्।

क्षियन्तं त्वमक्षियन्तं कृणोतीयर्ति रेणुं मघवा समोहम्।
विभञ्जनुरशनिमाँ इव द्यौरुत स्तोतारं मघवा वसौ धात् ॥१३॥

हे धनवान् इन्द्रदेव ! तिमी निराश्रितलाई आश्रय प्रदान गर्दछौ र पाप नष्ट गर्दछौ। तिमी द्युलोकजस्तै बलियो वज्र धारण गरेर शत्रुको संहार गर्दछौ। तिमी धनवान् छौ, त्यसैले स्तोतालाई सबै धन प्रदान गर्दछौ।

अयं चक्रमिषणत्सूर्यस्य न्येतशं रीरमत्ससृमाणम्।
आ कृष्ण ईं जुहुराणो जिघर्ति त्वचो बुध्ने रजसो अस्य योनौ ॥१४॥

इन्द्रदेवले आदित्यको चक्र प्रेरित गरे र सङ्ग्रामका लागि गएका एतशलाई फिर्ता गरे। कुटिल चाल भएका काला मेघले तेजस्वी जलको मूल स्थान आकाशमा विद्यमान इन्द्रदेवलाई अभिषेक गर्‍यो।

असिक्न्यां यजमानो न होता ॥१५॥

रातका समयमा याजकहरू सोमरसले इन्द्रदेवलाई अभिषेक गर्दछन्। उनी पनि राति नै सबै मानिसलाई परम ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्।

गव्यन्त इन्द्रं सख्याय विप्रा अश्वायन्तो वृषणं वाजयन्तः।
जनीयन्तो जनिदामक्षितोतिमा च्यावयामोऽवते न कोशम् ॥१६॥

हामी ज्ञानी याजक गाई, घोडा, अन्न र स्त्रीहरूको कामना गर्दछौँ। तिर्खाएकाले जलाशयबाट चाहिने जति पानी झिकेभैँ हामी पनि सिर्जनशील क्षमता प्रदान गर्ने र कहिल्यै नाश नहुने रक्षा साधनले सम्पन्न इन्द्रदेवलाई आफूतिर बोलाउँछौँ।

त्राता नो बोधि ददृशाना आपिरभिख्याता मर्डिता सोम्यानाम्।
सखा पिता पितृतमः पितृणां कर्तेमु लोकमुशते वयोधाः ॥१७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी रक्षकजस्तो भएर सबैको हेरविचार गर्दै हाम्रो रक्षा गर। सोमरस तयार गर्ने साधकका लागि तिमी आनन्द दिने मित्र हौ। प्रजापतिको जस्तै तिम्रो प्रसिद्धि छ। पालनकर्ताहरूमध्ये तिमी सर्वश्रेष्ठ हौ। यस लोकका स्रष्टा तिमी हौ र याजकका लागि अन्नदाता हौ।

सखीयतामविता बोधि सखा गृणान इन्द्र स्तुवते वयो धाः।
वयं ह्या ते चकृमा सबाध आभिः समीभिर्महयन्त इन्द्र ॥१८॥

हे प्रशंसनीय इन्द्रदेव ! हामी तिम्रो मित्रताको आशा गर्दछौँ। हाम्रा लागि तिमी संरक्षक र मित्र हौ। याजकका लागि तिमी अन्न धारण गर। हे इन्द्रदेव ! हामी सङ्कटग्रस्त भएर स्तोत्रले तिम्रो प्रार्थना गर्दै तिमीलाई बोलाउँछौँ।

स्तुत इन्द्रो मघवा यद्ध वृत्रा भूरीण्येको अप्रतीनि हन्ति।
अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्मन्नकिर्देवा वारयन्ते न मर्ताः ॥१९॥

धनवान् इन्द्रदेव मानिसबाट प्रशंसित भएपछि कहिल्यै पछाडि फर्किन नजान्ने कैयौँ शत्रुलाई एक्लै विनाश गरिदिन्छन्। त्यस्ता इन्द्रदेवका शरणमा रहने प्रिय याजकलाई न त देवताले नष्ट गर्न सक्दछन् न कुनै मानिसले नै सक्छन्।

एवा न इन्द्रो मघवा विरप्शी करत्सत्या चर्षणीधृदनर्वा।
त्वं राजा जनुषां धेह्यस्मे अधि श्रवो माहिनं यज्जरित्रे ॥२०॥

अनेकौँ किसिमका शब्द गर्ने, मानिसको हेरविचार गर्ने, शत्रुविनाशक र ऐश्वर्यले युक्त इन्द्रदेव हाम्रा सत्य अभिलाषा पूरा गराउँछन्। हे इन्द्रदेव ! तिमी सबै जन्मनेका सम्राट हौ। स्तुति गर्ने मानिस जुन महान् कीर्ति तिमीबाट प्राप्त गर्दछन्, त्यो कीर्ति मानिसका लागि प्रचुर मात्रामा प्रदान गर।

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो३ न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥२१॥

हे इन्द्रदेव ! नदीहरूले जल प्रदान गरेझैं तिमी स्तुतिले प्रशंसित याजकलाई अन्न प्रदान गर। हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नै नौलो स्तोत्र रचना गर्दछौं, त्यसबाट हामी रथले युक्त भएर तिम्रा सेवक बनौं।

[सूक्त -१८] X 80

ऋषि – वामदेव गौतम। देवता – इन्द्र। छन्द – त्रिष्टुप्।

अयं पन्था अनुवित्तः पुराणो यतो देवा उदजायन्त विश्वे।
अतश्चिदा जनिषीष्ट प्रवृद्धो मा मातरममुया पत्तवे कः ॥१॥

यो सनातन मार्ग हो। सबै मानिस र देवताले यसै मार्गबाट उत्पन्न भएर उन्नति गरेका छन्। हे मानिस हो ! उत्पत्तिको आधार स्वरूप रहेकी मातालाई विनाश नगर।

नाहमतो निरया दुर्गहैतत्तिरश्चता पार्श्वान्निर्गमाणि।
बहूनि मे अकृता कर्त्वानि युध्यै त्वेन सं त्वेन पृच्छै ॥२॥

पहिले भनिएको मार्ग अत्यन्त अप्ठ्यारो छ। त्यसैले हामी यस मार्गबाट जाँदैनौं। हामी नजिकैको मार्गबाट जान्छौं। अरूले गर्नुपर्ने अनेकौं काम पनि हामी गर्नेछौं। हामीले सँगै लड्नुपरेको छ र एकले अर्कासित सोध्नुपर्दछ।

परायतीं मातरमन्वचष्ट न नानु गान्यनु नू गमानि।
त्वष्टुर्गृहे अपिबत्सोममिन्द्रः शतधन्यं चम्वोः सुतस्य ॥३॥

हामीले मरणासन्न अवस्थाकी मातालाई देखेका छौं। त्यसैले हामी पुराना मार्गको अनुसरण गर्दैनौं। तत्काल नै अर्को मार्गको अनुसरण गर्नेछौं। काठका भाँडामा सोमरस पेलेर तयार गर्ने त्वष्टाका घरमा इन्द्रदेवले अनेकौं लाभ प्रदान गर्ने सोमरस पान गरे।

किं स ऋधक्कृणवद्यं सहस्रं मासो जभार शरदश्च पूर्वीः।
नही न्वस्य प्रतिमानमस्त्यन्तर्जातेषूत ये जनित्वाः ॥४॥

अदितिले शक्तिशाली इन्द्रदेवलाई अनेकौं वर्ष र महिनाभरि पालन गरिन्। त्यसैले इन्द्रदेव विपरीत कार्य किन गर्दथे र ? अहिलेसम्म जन्मिएका र पछि जन्मनेहरूमा कोही पनि उनको समानता गर्न सक्दैनन्।

अवद्यमिव मन्यमाना गुहाकरिन्द्रं माता वीर्येणा न्यृष्टम्।
अथोदस्थात्स्वयमत्कं वसान आ रोदसी अपृणाज्जायमानः ॥५॥

माताका गर्भरूपी गुफामा उत्पन्न भएका इन्द्रदेवलाई समर्थ मानेर शक्तिपूर्वक बाहिर निकालियो। उत्पन्न हुनासाथ आफ्नो तेजद्वारा ओज धारण गरेर उनी स्वयं उठे र द्यावापृथिवीलाई आफ्ना तेजले पूर्ण गराए।

एता अर्षन्त्यललाभवन्तीर्ऋतावरीरिव सङ्क्रोशमानाः।
एता वि पृच्छ किमिदं भनन्ति कमापो अद्रिं परिधिं रुजन्ति ॥६॥

हर्षको ध्वनि गर्दै जल भरिएका नदीहरू कलकल ध्वनिका साथ प्रवाहित हुँदै छन्। हे ऋषि ! यी नदीहरू के भन्दै छन् ? यिनीहरूसित सोध। यिनले इन्द्रदेवको गुणगान गरेका हुन् ? इन्द्रदेवका आयुधले जल थुनेर राख्ने मेघ भत्काउँछ।

किमु ष्विदस्मै निविदो भनन्तेन्द्रस्यावद्यं दिधिषन्त आपः।
ममैतान्पुत्रो महता वधेन वृत्रं जघन्वाँ असृजद्वि सिन्धून् ॥७॥

इन्द्रदेवले वृत्रको संहार गरेपछि ब्रह्महत्या पापका विषयमा वेदका वाणीले के निर्देश गरेका छन् ? उनका पापकर्मलाई पानीले फिँजका रूपमा ग्रहण गरेको छ। मेरा पुत्र इन्द्रदेवले आफ्ना वज्रले संहार गरेर यी नदी बगाए।

ममच्चन त्वा युवतिः परास ममच्चन त्वा कुषवा जगार।
ममच्चिदापः शिशवे ममृड्युर्ममच्चिदिन्द्रः सहसोदतिष्ठत् ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्री माता अदितिले खुसी भएर तिमीलाई उत्पन्न गरिन्। एक पटक कुषवा नाम भएकी राक्षसीले तिमीलाई निल्ने प्रयास गरी। सुत्केरी कोठामै तिमी राक्षसीको वध गर्न तयार

भएका थियौ। तिमी बालकै छँदा जलले तिमीलाई खुसी बनाए। त्यसपछि तिमी अत्यधिक शक्तिशाली भएर आएका हौ।

ममच्चन ते मघवन्व्यंसो निविविध्वाँ अप हनू जघान।
अधा निविद्ध उत्तरो बभूवाञ्छिरो दासस्य सं पिणग्वधेन ॥९॥

हे धनवान् इन्द्रदेव ! व्यंस नामका राक्षसले मदमत्त भएर तिम्रा थुतुनामा प्रहार गऱ्यो। त्यसपछि अत्यधिक बलशाली भएर तिमीले त्यस राक्षसको शिर वज्रले छिनायौ।

गृष्टिः ससूव स्थविरं तवागामनाधृष्यं वृषभं तुम्रमिन्द्रम्।
अरीळ्हं वत्सं चरथाय माता स्वयं गातुं तन्व इच्छमानम् ॥१०॥

गाईले बाच्छो जन्माएझैं अदिति माताले आफ्नो रहरले इन्द्रदेवलाई उत्पन्न गरिन्। इन्द्रदेव उमेरले प्रौढ, अत्यन्त शक्तिशाली, अजेय, प्रेरक, नमारिने खालका र आफूखुसी यात्रा गर्नका लागि शरीर रोज्ने खालका छन्।

उत माता महिषमन्ववेनदमी त्वा जहति पुत्र देवाः।
अथाब्रवीद्वृत्रमिन्द्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो वितरं वि क्रमस्व ॥११॥

माता अदितिले महिमावान् बालक इन्द्रदेवसित देवताले तिम्रो त्याग गर्न लागेका छन् भन्ने बिन्ती बिसाइन्। त्यसपछि वृत्रको संहार गर्ने विचार गर्दै इन्द्रदेवले विष्णुलाई हे सखा तिमी अत्यन्तै पराक्रमी होऊ भनेका थिए।

कस्ते मातरं विधवामचक्रच्छयुं कस्त्वामजिघांसच्चरन्तम्।
कस्ते देवो अधि मार्डीक आसीद्यत्प्राक्षिणाः पितरं पादगृह्य ॥१२॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा पिताका खुट्टा समातेर फ्यालेर तिम्री माता अदितिलाई कुन देवताले विधवा बनायो ? हिँड्न वा सुत्न लागेका बेलामा तिमीलाई कुन देवताले मार्न खोजेको थियो ? तिम्रो तुलनामा अर्को कुन देवताले तिमीभन्दा बढी सुख दिन सक्ला र ?

अवर्त्या शुन आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्डितारम्।
अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो मध्वा जभार ॥१३॥

भोकले आत्तिएर हामीले खान नहुने कुकुरका आन्द्राभुँडी पकायौँ। हामीले देवताहरूमा इन्द्रदेवभन्दा भिन्न अरू कुनै पनि सुख प्रदान गर्ने देवता पाएनौँ। हाम्रा पत्नी अपमानित हुँदै गरेको हामीले देखेपछि इन्द्रदेवले हाम्रा लागि गतिलो खाने कुरो ल्याइदिए।

[सूक्त – १९]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्

एवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नत्र विश्वे देवासः सुहवास ऊमाः।
महामुभे रोदसी वृद्धमृष्वं निरेकमिद्वृणते वृत्रहत्ये ॥१॥

वज्र हातमा लिएका हे इन्द्रदेव ! सुरक्षा गर्ने सबै देवता र द्यावापृथिवी वृत्रको संहार गर्नका लागि तिमीलाई आह्वान गर्दछन्। तिमी प्रार्थनीय, वृद्ध, महान् र दर्शनीय छौ।

अवासृजन्त जिव्रयो न देवा भुवः सम्राडिन्द्र सत्ययोनिः।
अहन्नहिं परिशयानमर्णः प्र वर्तनीररदो विश्वधेनाः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! वृद्ध पिताले तरुण छोरालाई प्रेरणा दिएझैं समस्त देवता शत्रु नाश गर्नका लागि तिमीलाई प्रेरित गर्दछन्। हे इन्द्रदेव ! तिमी सत्यका आश्रय हौ। तिमी सम्पूर्ण लोकका अधिष्ठाता हौ। जलका वरिपरि सुतेको अहिलाई विनाश गरेर सबैलाई खुसी बनाउने सरितालाई तिमीले नै प्रेरित गरेका हौ।

अतृप्णुवन्तं वियतमबुध्यमबुध्यमानं सुषुपाणमिन्द्र।
सप्त प्रति प्रवत आशयानमहिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन् ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले अतृप्त इच्छा भएका, शिथिल अङ्गका, अज्ञानी, सुत्न मात्रै खोज्ने, सात नदी थुनेर बसेको र अन्तरिक्षमा निवास गर्ने वृत्रलाई वज्रले संहार गऱ्यौ।

अक्षोदयच्छवसा क्षाम बुध्नं वार्ण वातस्तविषीभिरिन्द्रः।
दृळ्हान्यौभ्नादुशमान ओजोऽवाभिनत्ककुभः पर्वतानाम् ॥४॥

वायुदेवले आफ्नो शक्तिले पानी हल्लाएझैं इन्द्रदेवले आफ्नो शक्तिले द्युलोक र भूलोक थर्काए।

बलको आकाङ्क्षा भएका इन्द्रदेवले अत्यन्त शक्तिशाली शत्रुको विनाश गरे र पर्वतका पँखेटा छिनाए।

अभि प्र दद्रुर्जनयो न गर्भं रथाइव प्र ययुः साकमद्रयः।
अतर्पयो विसृत उब्ज ऊर्मीन्त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! सन्तानका नजिक आमा गएझैँ मरुत्‌हरू तिम्रा नजिकै जान्छन्। लडाइँमा रथहरू सँगै हिँडेझैँ आयुधहरू तिमीसँगै हुन्छन्। तिमीले मेघ भत्काएर नदीलाई खुसी पार्दै तिनको रोकिएको पानी बगाइदियौ।

त्वं महीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतये वय्याय क्षरन्तीम्।
अरमयो नमसैजदर्णः सुतरणाँ अकृणोरिन्द्र सिन्धून् ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! तुर्वीत र वय्य राजाका लागि तिमीले पृथ्वीलाई सन्तुष्ट गराएर खाद्यान्न प्रदान गर्ने र अन्नजलले समृद्ध बनायौ। हे इन्द्रदेव ! तिमीले नदीलाई सरलतापूर्वक तर्न सकिने बनायौ।

प्राग्रुवो नभन्वो३ न वक्वा ध्वस्रा अपिन्वद्युवतीॠतज्ञाः।
धन्वान्यज्राँ अपृणक्तृषाणाँ अधोगिन्द्रः स्तर्यो३ दंसुपत्नीः ॥७॥

इन्द्रदेवले शत्रुका सहायक सेनाजस्ता किनारालाई नष्ट गराउने, पानीले भरिएका र अन्न पैदा गर्ने सरितालाई परिपूर्ण गरे। उनले मरुभूमि र तिर्खाएका व्यक्तिलाई सन्तुष्ट पारे र दस्युले लुकाएका गाई दुहे।

पूर्वीरुषसः शरदश्च गूर्ता वृत्रं जघन्वाँ असृजद्वि सिन्धून्।
परिष्ठिता अतृणद्बद्बधानाः सीरा इन्द्रः स्रवितवे पृथिव्या ॥८॥

इन्द्रदेवले बाक्लो अँध्यारोमा छोपिएका उषा र वर्षलाई वृत्र मारेपछि मुक्त गराए। उनले मेघ विदीर्ण गराएर वृत्रले थुनिराखेका नदी प्रवाहित गरेर पृथ्वीलाई सन्तुष्ट पारे।

वम्रीभिः पुत्रमग्रुवो अदानं निवेशनाद्धरिव आ जभर्थ।
व्य१न्धो अख्यदहिमाददानो निर्भूदुखच्छित्समरन्त पर्व ॥९॥

हे अश्वसम्पन्न इन्द्रदेव ! धमिराले सिध्याउन लागेका अग्रुका पुत्र भक्ष्यमानलाई उनका ठाउँबाट तिमीले बाहिर निकाल्यौ। बाहिर निकालिएका बेला अन्धा अग्रुपुत्रले सर्प राम्ररी देखे। त्यसपछि कमिलाले चिलेका अङ्गहरू तिमीले सग्ला बनाइदियौ।

प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्राविद्वाँ आह विदुषे करांसि।
यथायथा वृष्ण्यानि स्वगूर्तापांसि राजन्नर्याविवेषीः ॥१०॥

तेजले सम्पन्न हे इन्द्रदेव ! तिमी सर्वज्ञ र स्वयं प्रशंसित छौ। तिमीले मानिसका लागि हितकारी र पराक्रमले युक्त कर्म जसरी सम्पन्न गर्‍यौ, ती सबैका ज्ञाता हामी वामदेव ऋषिहरू तिनको वर्णन गर्दछौँ।

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो३ न पीपेः।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥

हे इन्द्रदेव नदीले जल प्रदान गरेझैँ तिमी स्तुतिले प्रशंसित भएर याजकका लागि अन्न प्रदान गर। हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नौला स्तोत्र रचना गर्दछौँ, त्यसबाट हामी रथले युक्त तिम्रा सेवक बनौँ।

[सूक्त – २०]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

आ न इन्द्रो दूरादा न आसादभिष्टिकृदवसे यासदुग्रः।
ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः सङ्गे समत्सु तुर्वणिः पृतन्यून् ॥१॥

अभीष्ट पूरा गराउने, अत्यन्त तेजस्वी, बलयुक्त, मानिसका पालक, वज्रधारी, अनेकौँ सानाठूला युद्धमा शत्रु सखाप पार्ने इन्द्रदेव हाम्रो रक्षा गर्नका लागि टाढाका देशबाट आऊन् र यदि नजिकै छन् भनेदेखि त्यहाँबाट पनि आऊन्।

आ न इन्द्रो हरिभिर्यात्वच्छार्वाचीनोऽवसे राधसे च।
तिष्ठाति वज्री मघवा विरप्शीमं यज्ञमनु नो वाजसातौ ॥२॥

महान् ऐश्वर्यवान् वज्रधारी इन्द्रदेव हाम्रो रक्षा गर्दै धन दिनका लागि अनुकूल भएर हरि नामका

अश्वमा सुविस्तासाथ आऊन। हाम्रो यस यज्ञमा आफ्नो उपयुक्त हविष्यान्नको भाग ग्रहण गर्नका लागि यहाँ विराजमान होऊ।

इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत्सनिष्यसि क्रतुं नः ।
श्वघ्नीव वज्रिन्त्सनये धनानां त्वया वयमर्य आजिञ्जयेम ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! मित्रजस्तै भएर हितको कामना गर्दै हामीले सम्पन्न गर्ने यज्ञ ग्रहण गर। वज्र धारण गर्ने हे इन्द्रदेव ! सिकारीले हरिणको सिकार गरेझैँ हामी तिम्रो सहायताबाट ऐश्वर्य लाभ गरिरहौँ र युद्धमा विजयी होऔँ।

उशन्नु षु णः सुमना उपाके सोमस्य नु सुषुतस्य स्वधावः ।
पा इन्द्र प्रतिभृतस्य मध्वः समन्धसा ममदः पृष्ठ्येन ॥४॥

हे अन्नवान् इन्द्रदेव ! खुसी मनले हामीकहाँ आऊ र हामीले पेलेर तयार पारेको सोमरस पान गर। हाम्रो पछाडितिर भएको अन्नरूपी सोमरस पान गरेर अझ खुसी होऊ।

वि यो ररप्श ऋषिभिर्नवेभिर्वृक्षो न पक्वः सृण्यो न जेता ।
मर्यो न योषामभिमन्यमानोऽच्छा विवक्मि पुरुहूतमिन्द्रम् ॥५॥

फल भरिएको वृक्ष र हतियार चलाउनमा कुशल योद्धाजस्ता इन्द्रदेवलाई नयाँ ऋषिले प्रशंसा गर्छन्। धेरै तिरबाट बोलाइने इन्द्रदेवलाई मानिस पत्नीकै जस्तो प्रशंसा गर्दछन्।

गिरिर्न यः स्वतवाँ ऋष्वा इन्द्रः सनादेव सहसे जात उग्रः ।
आदर्ता वज्रं स्थविरं न भीम उद्नेव कोशं वसुना न्यृष्टम् ॥६॥

महान् र पराक्रमी इन्द्रदेव पर्वतजत्तिकै अलिया छन्। उनी शत्रुमाथि विजय पाउनका लागि उहिल्यैदेखि उत्पन्न भएका हुन् र जलले भरिएको कलशजस्तै तेजले युक्त विशाल वज्र धारण गर्दछन्।

न यस्य वर्ता जनुषा न्वस्ति न राधस आमरीता मघस्य ।
उद्वावृषाणस्तविषीव उग्रास्मभ्यं दद्धि पुरुहूत रायः ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी उत्पन्न भएपछि कुनै पनि विनाशक बाँकी रहेका छैनन् र तिमीबाट प्रदान गरिएको ऐश्वर्यको विनाशक पनि कोही छैन। हे शक्तिशाली, पराक्रमी र धेरैले बोलाउने इन्द्रदेव ! तिमी अत्यन्तै सामर्थ्यशाली छौ। हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर।

ईक्षे रायः क्षयस्य चर्षणीनामुत व्रजमपवर्तासि गोनाम् ।
शिक्षानरः समिथेषु प्रहावान्वस्वो राशिमभिनेतासि भूरिम् ॥८॥

हे इन्द्रदेव ! मानिसलाई ऐश्वर्य प्रदान गरेर घरमा नियन्त्रित गराउने र गोठ खुला गर्ने तिमी नै हौ। ज्ञानद्वारा मानिसको उन्नति गराउने र सङ्ग्राममा शत्रुलाई प्रहार गर्ने तिमी नै हौ। मनग्गे धनसम्पत्ति प्राप्त गराउने पनि तिमी नै हौ।

कया तच्छृण्वे शच्या शचिष्ठो यया कृणोति मुहु का चिदृष्वः ।
पुरु दाशुषे विचयिष्ठो अंहोऽथा दधाति द्रविणं जरित्रे ॥९॥

शक्तिशाली र महान् इन्द्रदेव कुन सामर्थ्यले प्रख्यात छन् ? उनले बारम्बार कर्म गर्ने शक्ति कुन हो ? दानदाता इन्द्रदेव पाप नष्ट गर्छन् र याजकलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्।

मा नो मर्धीरा भरा दद्धि तन्नः प्र दाशुषे दातवे भूरि यत्ते ।
नव्ये देष्णे शस्ते अस्मिन्त उक्थे प्र ब्रवाम वयमिन्द्र स्तुवन्तः ॥१०॥

हे इन्द्रदेव ! मानिसलाई वध नगर, बरु हाम्रो पोषण गर। हे इन्द्रदेव ! हविदातालाई दान गर्ने तिम्रो प्रचुर धन हामीलाई प्रदान गर। हामी तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। यस नयाँ, दान गर्न योग्य, अनुशासित यज्ञमा हामी तिम्रो विशेष गुणगान गर्दछौँ।

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥

हे इन्द्रदेव नदीले जल प्रदान गरेझैँ तिमी स्तुतिले प्रशंसित भएर याजकका लागि अन्न प्रदान गर। हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नै नौलो स्तोत्र रचना गर्दछौँ, त्यसबाट हामी रथयुक्त तिम्रा सेवक बनौँ।

[सूक्त - २१]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - इन्द्र। छन्द - त्रिष्टुप्।

आ यात्विन्द्रोऽवस उप न इह स्तुतः सधमादस्तु शूरः।
वावृधानस्तविषीर्यस्य पूर्वीर्द्यौर्न क्षत्रमभिभूति पुष्यात् ॥१॥

इन्द्रदेव द्युलोकजस्तै तेजसम्पन्न छन्। उनको बल सनातन छ। उनी हाम्रो सुरक्षाका लागि आऊन्। स्तुतिले सन्तुष्ट भएर यस यज्ञमा हामीलाई हर्ष प्रदान गरून् र शत्रुलाई पराजित गराउने बलले पुष्ट पारुन्।

तस्येदिह स्तवथ वृष्ण्यानि तुविद्युम्नस्य तुविराधसो नॄन्।
यस्य क्रतुर्विदथ्योऽ न सम्राट् साह्वान्तरुत्रो अभ्यस्ति कृष्टीः ॥२॥

इन्द्रदेव शासकजस्तै भएर शत्रु पराजित गर्ने र तिनको विनाश गर्ने खालका छन्। उनको कुशलता र सामर्थ्य मानिसमाथि नियन्त्रण गर्ने खालको छ। हे याजकहरू हो ! त्यस्तै तेजस्वी र प्रचुर ऐश्वर्य भएका देवताको तिमीहरू प्रार्थना गर।

आ यात्विन्द्रो दिव आ पृथिव्या मक्षू समुद्रादुत वा पुरीषात्।
स्वर्णरादवसे नो मरुत्वान् परावतो वा सदनादृतस्य ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी सबै मरुत्हरूसँग दिव्यलोक, भूलोक, अन्तरिक्षलोक, जल, सूर्यलोक, टाढाको ठाउँ र यज्ञस्थलबाट हाम्रो सुरक्षाका लागि आऊ।

स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशे तमु ष्टवाम विदथेष्विन्द्रम्।
यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ ॥४॥

इन्द्रदेव सबै महान् ऐश्वर्यहरूका अधिपति हुन्, उनी प्राणरूपी शक्तिका सहयोगले गाई प्राप्त गर्ने सङ्ग्राममा शत्रुका सेनामाथि विजय प्राप्त गर्दछन्। उनी याजकलाई असल ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। उनैलाई हामी यस यज्ञमण्डपमा स्तुति गर्दछौं।

उप यो नमो नमसि स्तभायन्नियर्ति वाचं जनयन्यजध्यै।
ऋञ्जसानः पुरुवार उक्थैरेन्द्रं कृण्वीत सदनेषु होता ॥५॥

इन्द्रदेव समस्त लोकलाई आश्रय प्रदान गर्दछन् र यज्ञ गर्ने याजकका लागि गर्जनपूर्वक जल बर्साउँछन्। उनी स्तोत्रले वन्दनीय छन् र कर्म पूरा गर्ने खालका छन् उनै इन्द्रलाई याजकले यज्ञमा खुसी गराउँछन्।

धिषा यदि धिषण्यन्तः सरण्यान्त्सदन्तो अद्रिमौशिजस्य गोहे।
आ दुरोषाः पास्त्यस्य होता यो नो महान्त्संवरणेषु वह्निः ॥६॥

उषिक्का वंशजका आवासमा स्तोताले स्तुति गर्दै सोम कुट्नका लागि तयार हुँदा इन्द्रदेव आउँछन्। उनी सङ्ग्राममा हामीजस्ता मानिसका सहायक हुन्छन्। उनी याजकबाट आयोजित यज्ञका सम्पादक हुन्। उनको क्रोध भयङ्कर छ।

सत्रा यदीं भार्वरस्य वृष्णः सिषक्ति शुष्मः स्तुवते भराय।
गुहा यदीमौशिजस्य गोहे प्र यद्धिये प्रायसे मदाय ॥७॥

संसारको पालनपोषण गर्ने प्रजापतिका पुत्र र खोजेका कुराको वर्षा गराउने इन्द्रदेवको सामर्थ्यले स्तुति गर्ने याजकको सुरक्षा गर्दछ। त्यो सामर्थ्य याजकलाई पोषण गर्नका लागि उनका गुफारूपी हृदयमा प्रकट हुन्छ। त्यो सामर्थ्य याजकका आन्तरिक कर्ममा रहेको हुन्छ। त्यो उनको खुसी र रहर पूरा गर्नका लागि उत्पन्न हुन्छ र सधैं उनलाई पालन गर्दछ।

वि यद्वरांसि पर्वतस्य वृण्वे पयोभिर्जिन्वे अपां जवांसि।
विदद्गौरस्य गवयस्य गोहे यदी वाजाय सुध्योऽ वहन्ति ॥८॥

इन्द्रदेवले बादलको घुम्टो उघारिदिए र सरितालाई प्रवाहित जलले परिपूर्ण गराए। शक्तिशाली इन्द्रदेवका लागि मेधावी यजमानले यज्ञमण्डपमा सोमरस तयार गर्दा उनी याजकलाई गाई आदि धनधान्य प्रदान गर्दछन्।

भद्रा ते हस्ता सुकृतोत पाणी प्रयन्तारा स्तुवते राध इन्द्र।
का ते निषत्तिः किमु नो ममत्सि किं नोदुदु हर्षसे दातवा उ ॥९॥

हे इन्द्रदेव ! तिम्रा दुवै हितकारी हात असल कर्म गर्दछन् र याजकलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। हे

इन्द्रदेव ! तिम्रो निवास कहाँ छ ? हामीलाई तिमी किन हर्षित गराउँदैनौ ? हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि तिमी चाँडै प्रसन्न किन हुँदैनौ ?

एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सम्राड्ढन्ता वृत्रं वरिव पूरवे कः ।
पुरुष्टुत क्रत्वा नः शग्धि रायो भक्षीय तेऽवसो दैवयस्य ॥१०॥

प्रशंसित भएपछि सत्यनिष्ठ, धनका स्वामी तथा वृत्र विनाश गर्ने इन्द्रदेव याजकलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन् । हे बहुतबाट प्रशंसा प्राप्त इन्द्रदेव ! हामीजस्ता मानिसका प्रशंसाले सन्तुष्ट भएर हामीलाई धनधान्य प्रदान गर । त्यसबाट हामी असल ऐश्वर्य सेवन गर्न सकौं ।

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो३ न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥

हे इन्द्रदेव ! नदीहरूले जल प्रदान गरेझैँ स्तुतिले प्रशंसित भएर हामीजस्ता याजकका लागि अन्न प्रदान गर । हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नौलो स्तोत्र रचना गर्दछौं, त्यसबाट हामी रथयुक्त तिम्रा सेवक बनौं ।

[सूक्त - २२]

ऋषि - वामदेव गौतम । **देवता** - इन्द्र । **छन्द** - त्रिष्टुप् ।

यन्न इन्द्रो जुजुषे यच्च वष्टि तन्नो महान्करति शुष्म्या चित् ।
ब्रह्म स्तोमं मघवा सोममुक्था यो अश्मानं शवसा बिभ्रदेति ॥१॥

अत्यन्त बलशाली इन्द्रदेव मानिसले दिएको हविष्यान्न सेवन गर्दछन् । उनी आफ्नो वज्र लिएर शक्तिपूर्वक आउँछन्, आहुति, स्तुति, सोमरस र स्तोत्रहरू स्वीकार गर्दछन् ।

वृषा वृषन्धि चतुरश्रिमस्यन्नुग्रो बाहुभ्यां नृतमः शचीवान् ।
श्रिये परुष्णीमुषमाण ऊर्णां यस्याः पर्वाणि सख्याय विव्ये ॥२॥

कामना वर्षा गराउने इन्द्रदेव आफ्ना भुजामा वर्षणकारी चार धारा भएको वज्र शत्रुमाथि फ्याँक्दछन् । अत्यन्त पराक्रमी, असल नेताजस्ता र कर्ममा लागेका हुनाले परुष्णी नदी परिपूर्ण गराउँछन् । उनले परुष्णी नदीका विभिन्न प्रदेश मित्रताका लागि ओगटे ।

यो देवो देवतमो जायमानो महो वाजेभिर्महद्भिश्च शुष्मैः ।
दधानो वज्रं बाह्वोरुशन्तं द्याममेन रेजयत्प्र भूम ॥३॥

ओजस्वी र महान् इन्द्रदेव उत्पन्न हुँदै विशाल अन्न र बृहत् बलले सम्पन्न थिए । उनले दुवै भुजामा सुन्दर वज्र धारण गरेर आफ्नो शक्तिले द्युलोक र भूलोक प्रकम्पित गराए ।

विश्वा रोधांसि प्रवतश्च पूर्वीर्द्यौर्ऋष्वाज्जनिमन्रेजत क्षाः ।
आ मातरा भरति शुष्म्या गोर्नृवत्परिज्मन्नोनुवन्त वाताः ॥४॥

इन्द्रदेव उत्पन्न हुनेबित्तिकै समस्त पर्वत, जल भरिएका नदी, द्युलोक र पृथिवी कम्पित भए । बलशाली इन्द्रदेव सूर्यका माता द्यावापृथिवीलाई धारण गर्दछन् । उनीबाट प्रेरणा पाएर वायुदेव मानिसको जस्तै ध्वनि गर्दछन् ।

ता तू त इन्द्र महतो महानि विश्वेष्वित्सवनेषु प्रवाच्या ।
यच्छूर धृष्णो धृषता दधृष्वानहिं वज्रेण शवसाविवेषीः ॥५॥

हे शूरवीर र शत्रु दमन गर्ने इन्द्रदेव ! तिमीले समस्त भुवन धारण गरेर शत्रु परास्त गर्ने वज्रले शक्तिपूर्वक अहिको विनाश गरेका थियौ । हे इन्द्रदेव ! तिमी महिमावान् छौ र तिम्रो कर्म पनि महिमावान् छ । तिमी सम्पूर्ण सवनमा प्रार्थना गर्न योग्य छौ ।

ता तू ते सत्या तुविनृम्ण विश्वा प्र धेनवः सिस्रते वृष्ण ऊध्नः ।
अधा ह त्वद्वृषमणो भियानाः प्र सिन्धवो जवसा चक्रमन्त ॥६॥

हे बलवान् इन्द्रदेव ! तिम्रा सबै कर्म निश्चित सत्य हुन् । हे इन्द्रदेव ! तिमी अभिलाषा वर्षा गराउँछौ । तिम्रा डरले गाईले थुनबाट दुध चुहाउँछन् । असल मन हुने हे इन्द्रदेव ! तिम्रा डरले नै नदी वेगका साथ बगेका छन् ।

अत्राह ते हरिवस्ता उ देवीरवोभिरिन्द्र स्तवन्त स्वसारः ।
यत्सीमनु प्र मुचो बद्बधाना दीर्घामनु प्रसितिं स्यन्दयध्यै ॥७॥

हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! वृत्रले थुनेका विशाल नदी तिमीले प्रवाहित हुनका लागि मुक्त गरिदिएका छौ तिमीबाट संरक्षित हुनका लागि नदीले तिम्रो प्रार्थना गरे ।

पिपीडे अंशुर्मद्यो न सिन्धुरा त्वा शमी शशमानस्य शक्तिः ।
अस्मद्र्यक्शुशुचानस्य यम्या आशुर्न रश्मिं तुव्योजसं गोः ॥८॥
हे इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हर्षप्रदायक सोमरस पिनेर जल मिसाईकन तयार गरेका छौं। सारथीले द्रुतगामी अश्वलाई लगाम लगाएझैं बलशाली सोमरसले तेजसम्पन्न र प्रार्थना योग्य इन्द्रदेवलाई हामीकहाँ लिएर आओस्।

अस्मे वर्षिष्ठा कृणुहि ज्येष्ठा नृम्णानि सत्रा सहुरे सहांसि ।
अस्मभ्यं वृत्रा सुहनानि रन्धि जहि वधर्वनुषो मर्त्यस्य ॥९॥
हे सहनशीलताका प्रतिमूर्ति इन्द्रदेव ! हाम्रा लागि शत्रु पराजित गराउने, महान् र प्रशंसनीय पुरुषार्थ गर। विनाश गर्नुपर्ने शत्रुलाई हाम्रा अधीनमा बनाऊ र हिंसा गर्ने व्यक्तिलाई आयुधले विनाश गर।

अस्माकमित्सु शृणुहि त्वमिन्द्रास्मभ्यं चित्राँ उप माहि वाजान् ।
अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरन्धीरस्माकं सु मघवन्बोधि गोदाः ॥१०॥
हे इन्द्रदेव ! हामी मानिसको प्रार्थना तिमी सुन र अनेकौं किसिमका अन्न प्रदान गर। हाम्रा लागि सबै ज्ञानलाई प्रेरित गर र ज्ञानसम्पन्न गराऊ। हे धनवान् इन्द्रदेव ! हाम्रा लागि तिमी गाई प्रदान गर्दछौ।

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो३ न पीपेः ।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥
हे इन्द्रदेव नदीले जल प्रदान गरेझैं तिमी पनि स्तुतिले प्रशंसित भएर याजकहरूका लागि अन्न प्रदान गर। हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नै नौलो स्तोत्र रचना गर्दछौं, त्यसबाट हामी रथले युक्त भएर तिम्रा सेवक बनौं।

[सूक्त - २३]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

कथा महामवृधत्कस्य होतुर्यज्ञं जुषाणो अभि सोममूधः ।
पिबन्नुशानो जुषमाणो अन्धो ववक्ष ऋष्वः शुचते धनाय ॥१॥
मानिसले गरेका प्रार्थनाले इन्द्रदेवलाई कसरी उन्नति गर्दछन् ? उनी कुन यज्ञकर्ताका यज्ञमा प्रेमपूर्वक आउँछन् ? महान् इन्द्रदेव सोमपान गर्दै र रुचिपूर्वक अन्न ग्रहण गर्दै कुन याजकलाई प्रदान गर्न लागि तेजस्वी धन धारण गर्दछन् ?

को अस्य वीरः सधमादमाप समानंश सुमतिभिः को अस्य ।
कदस्य चित्रं चिकिते कदूती वृधे भुवच्छशमानस्य यज्योः ॥२॥
कुन वीरले इन्द्रदेवसित सोमपान गर्दछ ? कुन व्यक्ति उनका असल बुद्धिले सम्पन्न होला ? उनी अचम्मको धन कहिले बाँड्लान् ? स्तुति गर्ने याजकलाई दह्रो बनाउनका लागि इन्द्रदेव रक्षणसाधनले कहिले सम्पन्न हुन्छन् ?

कथा शृणोति हूयमानमिन्द्रः कथा शृण्वन्नवसामस्य वेद ।
का अस्य पूर्वीरुपमातयो ह कथैनमाहुः पपुरिं जरित्रे ॥३॥
हे इन्द्रदेव ! बोलाउनेको स्तुति तिमी कसरी सुन्दछौ ? स्तुति सुनेर स्तोताको मार्ग तिमी कसरी जान्दछौ ? तिम्रा पुराना दान कुनकुन हुन् ? ती दानलाई इन्द्रदेवका याजकको रहर पूरा गराउने दान भनेर किन भन्दछन् ?

कथा सबाधः शशमानो अस्य नशदभि द्रविणं दीध्यानः ।
देवो भुवन्नवेदा म ऋतानां नमो जगृभ्वाँ अभियज्जुजोषत् ॥४॥
आपद्मा परेका जुन याजकले इन्द्रदेवको प्रार्थना गर्दछन् र यज्ञद्वारा तेजसम्पन्न हुन्छन्, तिनीहरूले उनको ऐश्वर्य कसरी पाउलान् ? प्रकाशवान् इन्द्रदेव आहुति ग्रहण गरेर हामीसित खुसी हुँदा हाम्रो प्रार्थना राम्ररी जान्न सक्ने हुन्छन्।

कथा कदस्या उषसो व्युष्टौ देवो मर्तस्य सख्यं जुजोष ।
कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन्कामं सुयुजं ततस्रे ॥५॥
उषा प्रकट भएपछि प्रकाशसम्पन्न इन्द्रदेवले मानिसको बन्धुत्व कसरी र कहिले प्राप्त गर्दछन् ?

इन्द्रदेवका लागि असल र मनोहर आहुति बढाउने याजक मित्रका लागि आफ्नो मित्रता उनले कहिले र कसरी प्रकाशित गर्दछन् ?

किमादमत्रं सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र ब्रवाम।
श्रिये सुदृशो वपुरस्य सर्गाः स्वर्ण चित्रतममिष आ गोः ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! शत्रुको आक्रमणबाट सुरक्षा पाउन हामी याजक तिम्रो मित्रताको वर्णन स्तुति गर्नेसमक्ष कसरी गरौं ? तिम्रा बन्धुत्वका भावको वर्णन कहिले गरौं ? सुन्दर देखिने इन्द्रदेवको कार्य स्तुतिकर्ताका हितका लागि हो। सूर्यदेवजस्तै तेजसम्पन्न र सर्वत्र यात्रा गर्ने इन्द्रदेवका मनोहर तेजको सबै मानिसले कामना गरेका हुन्छन्।

द्रुहं जिघांसन्ध्वरसमनिन्द्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे अनीका।
ऋणा चिद्यत्र ऋणया न उग्रो दूरे अज्ञाता उषसो बबाधे ॥७॥

विद्रोह गर्ने, हिंसक कार्य गर्ने र इन्द्रदेवलाई नमान्ने राक्षसको संहार गर्नका लागि उनले आफ्नो धारिलो आयुध अझै तिखारे। हामी मानिसलाई ऋणले पनि उषा कालमा ल्याएँ बाधा पुऱ्याउँछ। पराक्रमी इन्द्रदेव उषाकालमै हाम्रो ऋण टाढैबाट नाश गराउँछन्।

ऋतस्य हि शुरुधः सन्ति पूर्वीर्ऋतस्य धीतिर्वृजिनानि हन्ति।
ऋतस्य श्लोको बधिरा ततर्द कर्णा बुधानः शुचमान आयोः ॥८॥

सत्य वा ऋतसित अनेकौं शक्ति छन्। ऋतदेवको प्रार्थनाले दुष्कर्मको विनाश हुन्छ। उनको सद्बुद्धि प्रदान गर्ने प्रार्थनाबाट कान नसुन्ने बहिराले पनि लाभ प्राप्त गर्दछन्।

ऋतस्य दृढहा धरुणानि सन्ति पुरूणि चन्द्रा वपुषे वपूंषि।
ऋतेन दीर्घमिषणन्त पृक्ष ऋतेन गाव ऋतमा विवेशुः ॥९॥

ऋतका पुष्टिदायक, हर्षप्रदायक आदि अनेकौं रूप छन्। ऋतदेवका निमित्त मानिस प्रचुर अन्नको कामना गर्दछन् र उनका सहायताले यज्ञ आदि असल कार्यमा दान गर्नका लागि गाई प्रयुक्त हुन्छन्।

ऋतं येमान ऋतमिद्वनोत्यृतस्य शुष्मस्तुरया उ गव्युः।
ऋतया पृथ्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनू परमे दुहाते ॥१०॥

ऋतदेवलाई वशमा गराउनका लागि याजकहरू भक्ति गर्दछन्। ऋतदेवका शक्तिले गाई र अश्व प्रदान गराउँछ। यिनीबाटै प्रेरणा पाएर द्यावापृथिवी विस्तीर्ण र गम्भीर भएका छन् र उनीहरूका लागि नै गाईले दुध दिने गरेका छन्।

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो३ न पीपेः।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥

हे इन्द्रदेव नदीले जल प्रदान गरेझैं तिमी पनि स्तुतिले प्रशंसित भएर याजकका लागि अन्न प्रदान गर। हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नै नौलो स्तोत्र रचना गर्दछौं, त्यसबाट हामी रथले युक्त भएर तिम्रा सेवक बनौं।

[सूक्त - २४

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्र। **छन्द** - त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

का सुष्टुतिः शवसः सूनुमिन्द्रमर्वाचीनं राधस आ ववर्तत्।
ददिर्हि वीरो गृणते वसूनि स गोपतिर्निष्षिधां नो जनासः ॥१॥

बलका पुत्र र हामीतिर आउने इन्द्रदेवलाई कुन प्रार्थनाले ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि प्रवृत्त गर्दछ ? हे याजक हो ! पराक्रमी र गाईका पालक इन्द्रदेवले हामी मानिसलाई शत्रुको ऐश्वर्य प्रदान गरून्। हामी उनको प्रार्थना गर्दछौं।

स वृत्रहत्ये हव्यः स ईड्यः स सुष्टुत इन्द्रः सत्यराधाः।
स यामन्ना मघवा मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुष्वये वरिवो धात् ॥२॥

वृत्र संहार गर्ने, प्रशंसनीय इन्द्रदेव युद्धमा बोलाइन्छन्। असल रीतिले प्रार्थना गर्दाखेरि उनी यथार्थ रूपमा ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। स्तोता र सोमयज्ञ गर्ने याजकलाई धनवान् इन्द्रदेव ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्।

तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिरिक्वांसस्तन्वः कृण्वत त्राम्।
मिथो यत्त्यागमुभयासो अग्मन्नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ ॥३॥

आफ्नो सहायताका लागि सबै मानिस इन्द्रदेवलाई बोलाउँछन्। याजकहरू तपस्याले शरीर सुकाउँदै उनैलाई आफ्नो संरक्षक बनाउँछन्। याजक र स्तोता दुवै पुत्रपौत्रादि प्राप्तिका निम्ति उनैका नजिक जान्छन्।

क्रतूयन्ति क्षितयो योग उग्राशुषाणासो मिथो अर्णसातौ।
सं यद्विशोऽववृत्रन्त युध्मा आदिन्नेम इन्द्रयन्ते अभीके ॥४॥

हे बलशाली इन्द्रदेव ! मानिसहरू सबै दिशामा विद्यमान जल प्राप्त गर्नका लागि संयुक्त रूपमा यजन गर्दछन्। युद्ध गर्ने मानिस सङ्ग्राममा एकत्र हुँदा सबैले इन्द्रदेवको सहायता पाउने इच्छा गर्दछन्।

आदिद्ध नेम इन्द्रियं यजन्त आदित्पक्तिः पुरोडाशं रिरिच्यात्।
आदित्सोमो वि पपृच्यादसुष्वीनादिज्जुजोष वृषभं यजध्यै ॥५॥

युद्धमा योद्धाहरू बलशाली इन्द्रदेवको पूजन गर्दछन् र पुरोडाश पकाएर प्रदान गर्दछन्। सोम पेल्ने याजकले सोम नपेल्ने याजकलाई ऐश्वर्यबाट परै राख्दछन्। अन्य मानिस कामना पूर्ति गराउने बलशाली इन्द्रदेवका निम्ति आहुति समर्पित गर्दछन्।

कृणोत्यस्मै वरिवो य इत्थेन्द्राय सोममुशते सुनोति।
सध्रीचीनेन मनसाविवेनन्तमित्सखायं कृणुते समत्सु ॥६॥

हितकारी भावना भएका इन्द्रदेवका लागि मानिसहरू सोम पेल्दछन्। उनीहरूलाई तिनले ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। असल मनले उनको इच्छा गर्ने र सोम पेल्ने याजकसँग इन्द्रदेव युद्धमा मित्रताको भावनाले सम्बन्ध स्थापित गर्दछन्।

य इन्द्राय सुनवत्सोममद्य पचात्पक्तीरुत भृज्जाति धानाः।
प्रति मनायोरुचथानि हर्यन्तस्मिन्दधद्वृषणं शुष्ममिन्द्रः ॥७॥

आज मानिसहरू इन्द्रदेवका लागि सोम पेल्दै छन्, पुरोडाश पकाउँदै छन् र लावा भुट्दै छन्। स्तुति सुनेर इन्द्रदेव उनीहरूलाई अत्यधिक सामर्थ्य प्रदान गर्दछन्।

यदा समर्यं व्यचेदृघावा दीर्घं यदाजिमभ्यख्यदर्यः।
अचिक्रदद् वृषणं पत्न्यच्छा दुरोण आ निशितं सोमसुद्भिः ॥८॥

शत्रु संहार गर्ने इन्द्रदेवले शत्रुलाई राम्ररी चिनेका छन् र ठूला युद्धमा विद्यमान रहन्छन्। सोम पेल्नेका पत्नीहरू प्रोत्साहित हुन्छन् र कामना पूरा गर्ने र वर्षा गराउने इन्द्रदेवको बयान गर्दछन्।

भूयसा वस्नमचरत्कनीयोऽविक्रीतो अकानिषं पुनर्यन्।
स भूयसा कनीयो नारिरेचीद्दीना दक्षा वि दुहन्ति प्र वाणम् ॥९॥

कसैले मनग्गे ऐश्वर्य प्रदान गरेर अलिकति मात्रै वस्तु प्राप्त गरेको छ। त्यो वस्तु पनि नबिकेपछि फेरि गएर आफ्नो धन फिर्ता माग्न थाल्यो। धेरै धन फिर्ता गरेर त्यो थोरै लिन व्यापारीले मानेन। जानेका होऊ या नहोऊ, किनबेच हुँदा जसले जे बोलेको छ, अब त्यही हुन्छ भन्ने कुरो उसले गऱ्यो।

क इमं दशभिर्ममेन्द्रं क्रीणाति धेनुभिः। यदा वृत्राणि जंघनदथैनं मे पुनर्ददत्।

दस वटा गाई दिएर हाम्रा इन्द्रदेवलाई कसले किन्न सक्छ ? उनले शत्रु संहार गरेपछि फेरि त्यो सबै फिर्ता गरौं।

नू ष्टुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्यो३ न पीपेः।
अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥

हे इन्द्रदेव नदीले जल प्रदान गरेझैं स्तुतिले प्रशंसित भएर हामीजस्ता याजकलाई तिमी अन्न प्रदान गर। हे अश्ववान् इन्द्रदेव ! तिम्रा लागि हामी अति नै नौलो स्तोत्र रचना गर्दछौं। त्यसबाट हामी रथले युक्त भएर तिम्रा सेवक बनौं।

[सूक्त - २५]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

को अद्य नर्यो देवकाम उशन्निन्द्रस्य सख्यं जुजोष।
को वा महेऽवसे पार्याय समिद्धे अग्नौ सुतसोम ईट्टे ॥१॥

देवताको जस्ता रहरले आज कुन मानिसले इन्द्रदेवसित मित्रता गर्न चाहेको छ ? सोम पेलेर तयार गर्ने कुन याजक सङ्कटबाट पार पाउनका लागि र महान् सुरक्षाका लागि अग्नि प्रदीप्त भएपछि स्तुति गर्लान् ?

को नानाम वचसा सोम्याय मनायुर्वा भवति वस्त उस्राः।
क इन्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती ॥२॥

कुन याजक आफ्ना बोलीले सोमपान गर्ने इन्द्रदेवको स्तुति गर्लान् ? उनले प्रदान गरेका गाई कसले पाल्लान् ? उनका सहायताको कसले कामना गर्लान् ? को उनका बन्धुत्वको कामना गर्लान् ? को दूरदर्शी इन्द्रदेवका संरक्षणको कामना गर्दछन् ?

को देवानामवो अद्या वृणीते क आदित्याँ अदितिं ज्योतिरीट्टे।
कस्याश्विनाविन्द्रो अग्निः सुतस्यांशोः पिबन्ति मनसाविवेनम् ॥३॥

देवताको संरक्षण गर्न को चाहन्छ ? आदित्य, अदिति र प्रकाशरूप उषको प्रार्थना को गर्दछन् ? कुन याजकले पेलेर तयार पारेको सोमरस इन्द्रदेव, अग्निदेव र अश्विनीकुमार प्रार्थनाले खुसी हुँदै मन अघाउने गरी पान गर्लान् ?

तस्मा अग्निर्भारतः शर्म यंसज्ज्योक्पश्यात्सूर्यमुच्चरन्तम्।
य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नर्याय नृतमाय नृणाम् ॥४॥

मानिसका मित्र र नायकमा सर्वश्रेष्ठ नायक इन्द्रदेवका निम्ति सोमरस पेलेर तयार गर्ने याजकलाई भरणपोषण गर्ने अग्निदेवले सुख प्रदान गरून् र उदाउँदै गरेका सूर्यदेवलाई ती याजकले लामो समयसम्म देखून्।

न तं जिनन्ति बहवो न दभ्रा उर्वस्मा अदितिः शर्म यंसत्।
प्रियः सुकृत्प्रिय इन्द्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अस्य सोमी ॥५॥

इन्द्रदेवका लागि सोम पेल्ने याजकलाई शत्रुले कहिल्यै सताउँदैन। ती याजकलाई माता अदितिले अत्यधिक खुसी प्रदान गर्दछिन्। असल कर्म गर्ने, यज्ञ गर्ने, सन्मार्गमा चल्ने र इन्द्रदेवका लागि सोम यज्ञ गर्ने याजकका लागि उनीहरू स्नेही हुन्छन्।

सुप्राव्यः प्राशुषाडेष वीरः सुष्वेः पक्तिं कृणुते केवलेन्द्रः।
नासुष्वेरापिर्न सखा न जामिर्दुष्प्राव्योऽवहन्तेदवाचः ॥६॥

शत्रु संहार गर्ने, पराक्रमी इन्द्रदेव केवल सन्मार्गमा चल्ने र सोम यज्ञ गर्ने याजकको मात्रै पुरोडाश ग्रहण गर्दछन्। उनी सोम यज्ञ नगर्ने याजकका मित्र वा बन्धु हुँदैनन्। खराब मार्गमा चल्ने र प्रार्थना नगर्नेहरूका लागि उनी संहारकर्ता नै हुन्।

न रेवता पणिना सख्यमिन्द्रोऽसुन्वता सुतपाः सं गृणीते।
आस्य वेदः खिदति हन्ति नग्नं वि सुष्वये पक्तये केवलो भूत् ॥७॥

सोमपान गर्ने इन्द्रदेव सोम यज्ञ नगर्ने, ऐश्वर्य भईकन पनि लोभी व्यापारीसँग मित्रता स्थापित गर्दैनन्। तिनीहरूको अनावश्यक ऐश्वर्य नाश गरिदिन्छन्। सोमरस पेलेर तयार गर्ने र पुरोडाश पकाउने याजकका मात्रै उनी मित्र हुन्छन्।

इन्द्रं परेऽवरे मध्यमास इन्द्रं यान्तोऽवसितास इन्द्रम्।
इन्द्रं क्षियन्त उत युध्यमाना इन्द्रं नरो वाजयन्तो हवन्ते ॥८॥

उत्कृष्ट, निकृष्ट र मध्यम खालका मानिस इन्द्रदेवलाई बोलाउँछन्। हिँड्ने र बसिरहने पनि उनलाई बोलाउँछन्। घरमा रहेका र युद्ध गर्न लागेका मानिस पनि उनलाई आह्वान गर्दछन्। त्यसका अतिरिक्त अन्नको कामना गर्ने मानिसले पनि उनलाई बोलाउँछन्।

[सूक्त - २६]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

अहं मनुरभवं सूर्यश्चाहं कक्षीवाँ ऋषिरस्मि विप्रः।
अहं कुत्समार्जुनेयं न्यृञ्जेऽहं कविरुशना पश्यता मा ॥१॥

हे याजक हो ! मनुको रूप मै हुँ, म आदित्य हुँ र म नै विवेकी कक्षीवान् ऋषि हुँ। म नै अर्जुनीको पुत्र कुत्सको रूप हुँ र म नै क्रान्तदर्शी उशना ऋषि हुँ। मलाई राम्ररी हेर।

अहं भूमिमददामार्यायाहं वृष्टिं दाशुषे मर्त्याय।
अहमपो अनयं वावशाना मम देवासो अनु केतमायन् ॥२॥

मैले सत्पुरुषका लागि भूमि दान गरैं र दानी मानिसका लागि जल बर्साएँ। सुसाउँदै बग्ने जलका धारालाई मैले नै बढाएको थिएँ। सबै देवताले मेरै सङ्कल्प पछ्याउन्।

अहं पुरो मन्दसानो व्यैरं नव साकं नवतीः शम्बरस्य।
शततमं वेश्यं सर्वताता दिवोदासमतिथिग्वं यदावम् ॥३॥

सोमरस पान गरेर खुसी भएपछि मैले शम्बासुरका उनान्सय सहर एकै चोटि ध्वस्त गरेको थिएँ। यज्ञमा अतिथिलाई गाई प्रदान गर्ने राजर्षि दिवोदासलाई मैले नै रक्षा गरैं। उनको निवास गर्नका लागि सयौं योग्य सहर बनाएको थिएँ।

प्र सु ष विभ्यो मरुतो विरस्तु प्र श्येनः श्येनेभ्य आशुपत्वा।
अचक्रया यत्स्वधया सुपर्णो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्टम् ॥४॥

हे मरुत् हो ! बाज पक्षीका तुलनामा सुन्दर पँखेटा हुने पक्षी ज्यादा सुन्दर, शक्तिशाली र तीव्र गतिमा उड्ने छ। देवताले ग्रहण गर्ने सोमरसरूपी हव्य राम्रो पँखेटा भएका उसै चराले पाङ्ग्राविनाका रथमा स्वर्गलोकबाट ल्याएर मानिसलाई दिएको थियो।

भरद्यदि विरतो वेविजानः पथोरुणा मनोजवा असर्जि।
तूयं ययौ मधुना सोम्येनोत श्रवो विविदे श्येनो अत्र ॥५॥

सारा संसार थर्काउँदै द्युलोकबाट सोमरस लिएर उडेपछि विस्तृत आकाशमार्गमा त्यस चराले मनजत्तिकै वेगमा उडानको गति लियो। शान्ति प्रदान गर्ने र मिठो रस चाँडै ल्याएर त्यस बाज पक्षीले संसारमा मनग्गे ख्याति कमायो।

ऋजीपी श्येनो ददमानो अंशुं परावतः शकुनो मन्द्रं मदम्।
सोमं भरद्दादृहाणो देवावान्दिवो अमुष्मादुत्तरादादाय ॥६॥

निकै टाढाको देशबाट सोमरस लिएर छोटो बाटो उड्दै देवतासँगै निवास गर्ने त्यस बाजले मिठो र आनन्द प्रदान गर्ने सोमरस द्युलोकको उचाइबाट टिपेर कुशलताका साथ पृथ्वीमा पुर्‍यायो।

आदाय श्येनो अभरत्सोमं सहस्रं सवाँ अयुतं च साकम्।
अत्रा पुरन्धिरजहादरातीर्मदे सोमस्य मूरा अमूरः ॥७॥

बाजले हजारौंको सङ्ख्यक यज्ञबाट सोमरस प्राप्त गरेर उडेको थियो। अनेकौं असल कर्म गर्ने र ज्ञानसम्पन्न इन्द्रदेवले सोमरस पान गरेर हर्षित हुँदै मूर्ख शत्रु संहार गरे।

[सूक्त - २७]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – इन्द्र। **छन्द** – त्रिष्टुप् शक्वरी।

गर्भे नु सन्नन्वेषामवेदमहं देवानां जनिमानि विश्वा।
शतं मा पुर आयसीररक्षन्नध श्येनो जवसा निरदीयम् ॥१॥

गर्भमा छँदै मैले इन्द्र आदि देवताका जन्मका विषयमा राम्ररी जानेको थिएँ। गर्भमा छँदै सयौं फलामे सहरले मेरो सुरक्षा गरेका थिए। त्यसपछि म श्येन पक्षीको जस्तै वेगले बाहिर निस्केर आएको थिएँ।

न घा स मामप जोषं जभाराभीमास त्वक्षसा वीर्येण।
ईर्मा पुरन्धिरजहादरातीरुत वाताँ अतरच्छूशुवानः ॥२॥

मलाई मायामोहले प्रभावित गर्न सकेन। मैले आफ्ना तिखा बलले ती दुःख ढाकें। सबैलाई प्रेरणा दिने परमात्माले गर्भमा रहेका शत्रु संहार गरेका थिए र त्यसपछि पनि गर्भमा रहेका वायुको जस्तो वेग भएका शत्रु विनाश गरेका थिए।

अव यच्छ्येनो अस्वनीदध द्योर्वि यद्यदि वात ऊहुः पुरन्धिम्।
सृजद्यदस्मा अव ह क्षिपज्ज्यां कृशानुरस्ता मनसा भुरण्यन् ॥३॥

सोम हरण गर्ने बेलामा श्येन पक्षीले द्युलोकमा गर्जना गर्दा सोमका रक्षकले बुद्धि बढाउने सोमरस खोस्ने प्रयास गरे। त्यसपछि मनजस्तै वेगले हिँड्ने सोमको रक्षा गर्ने कृशानुले धनुषमा ताँदो चढाए र श्येन पक्षीलाई बाणले हाने।

ऋजिप्य ईमिन्द्रावतो न भुज्युं श्येनो जभार बृहतो अधि ष्णोः।
अन्तः पतत्पतत्र्यस्य पर्णमध यामनि प्रसितस्य तद्वेः ॥४॥

अश्विनीकुमारले बलवान् इन्द्रदेवका संरक्षित ठाउँबाट भुज्युलाई अपहरण गरेझैँ इन्द्रदेवले रक्षा गरेको सोम सोझो मार्गबाट यात्रा गर्ने श्यने पक्षीले द्युलोकबाट अपहरण गरेका थियो। त्यस बेलाको सङ्ग्राममा कृशानुका हतियारले बाड्ते भएर त्यस पक्षीको एकातिरको पुरानो प्वाँख खसेको थियो।

अध श्वेतं कलशं गोभिरक्तमापिप्यानं मघवा शुक्रमन्धः। अध्वर्युभिः प्रयतं
मध्वो अग्रमिन्द्रो मदाय प्रति धत्पिबध्यै शूरो मदाय प्रति धत्पिबध्यै ॥५॥

गाईको दुध मिसाएर पवित्र कलशमा राखिएको, सन्तुष्ट गराउने, स्वादिला रसमध्येको सबैभन्दा उत्तम, अन्नरूपी सोमरस अध्वर्युहरूले प्रदान गर्दा धनवान् इन्द्रदेवले आनन्द प्राप्त गर्नका लागि पान गरून् र त्यसको सुरक्षा गरून्।

[सूक्त – २८]

ऋषि – वामदेव गौतम। देवता – इन्द्र। छन्द – त्रिष्टुप्।

त्वा युजा तव तत्सोम सख्य इन्द्रो अपो मनवे सस्रुतस्कः।
अहन्नहिमरिणात्सप्त सिन्धूनपावृणोदपिहितेव खानि ॥१॥

हे सोम ! तिमीसित मित्रता गरेर तिम्रो सहयोग पाएपछि इन्द्रदेवले मनुका लागि जल उत्पन्न गरेर बगाए। उनले अहिलाई संहार गरेर सात नदी प्रवाहित गरेका थिए र वृत्रले थुनेको जलको मुहान खोले।

त्वा युजा नि खिदत्सूर्यस्येन्द्रश्चक्रं सहसा सद्य इन्दो।
अधि ष्णुना बृहता वर्तमानं महो द्रुहो अप विश्वायु धायि ॥२॥

हे सोम ! तिम्रो सहयोगले विस्तृत द्युलोकमा यात्रा गर्ने सूर्यचक्रलाई इन्द्रदेवले आफ्ना सामर्थ्यले नियन्त्रणमा राखे। सर्वत्र यात्रा गर्ने महान् द्रोहशक्तिले सम्पन्न भएर उनले सूर्यचक्रमाथि अधिकार गरेका थिए।

अहन्निन्द्रो अदहदग्निरिन्दो पुरा दस्यून्मध्यन्दिनादभीके।
दुर्गे दुरोणे क्रत्वा न यातां पुरू सहस्रा शर्वा नि बर्हीत् ॥३॥

हे सोम ! तिम्रो सहायताले इन्द्रदेवले मध्याह्नभन्दा पहिले नै शत्रु विनाश गरिसकेका थिए र अग्निदेवले तिनलाई भस्मीभूत पारे। रक्षाविनाका दुर्गम प्रदेशमा यात्रा गर्नेलाई चोरले मारेझैँ इन्द्रदेवले आफ्ना बलले अनेकौँ सहस्र शत्रुसेनालाई विनाश गरे।

विश्वस्मात्सीमधमाँ इन्द्र दस्यून्विशो दासीरकृणोरप्रशस्ताः।
अबाधेथाममृणतं नि शत्रूनविन्देथामपचितिं वधत्रैः ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! तिमीले दस्युलाई पछार्यौ र हीन भावना भएकाहरूलाई निन्दित गरायौ। हे इन्द्रदेव र सोमदेव ! तिमीहरू दुवै शत्रुलाई रोक्दछौ र हतियारले विनाश गर्दछौ अनि त्यसैबाट सम्मान प्राप्त गर्दछौ।

एवा सत्यं मघवाना युवं तदिन्द्रश्च सोमोर्वमश्व्यं गोः।
आदर्दृतमपिहितान्यश्ना रिरिचथुः क्षाश्चित्ततृदाना ॥५॥

हे सोमदेव ! तिमी र इन्द्रदेवले महान् अश्व र गाईको बथान दान दिएका थियौ भन्ने कुरो साँचो हो। हे धनवान सोम र इन्द्रदेव ! तिमीहरू दुवै डुङ्गाले छेकिएका गाईको बथान र धर्तीलाई आआफ्ना बलले मुक्त गराएका थियौ अनि शत्रु मारेका थियौ।

[सूक्त - २९]

ऋषि - वामदेव गौतम । **देवता** - इन्द्र । **छन्द** - त्रिष्टुप् ।

आ नः स्तुत उप वाजेभिरूती इन्द्र याहि हरिभिर्मन्दसानः ।
तिरश्चिदर्यः सवना पुरूण्याङ्गूषेभिर्गृणानः सत्यराधाः ॥१॥

हे इन्द्रदेव ! याजकलाई संरक्षण प्रदान गर्नका लागि अन्नले सम्पन्न हाम्रा अनेकौं यज्ञमा प्रशंसित हुँदै घोडामा आऊ । तिमी आनन्दमय, स्वामी, स्तोत्रले प्रशंसित र अविनाशी धनले सम्पन्न छौ ।

आ हि ष्मा याति नर्यश्चिकित्वान्हूयमानः सोतृभिरुप यज्ञम् ।
स्वश्वो यो अभीरुर्मन्यमानः सुष्वाणेभिर्मदति सं ह वीरैः ॥२॥

मानिसका लागि हितकारी र सर्वज्ञाता हे इन्द्रदेव ! सोम यज्ञ गर्नेले बोलाएकै हाम्रा यज्ञका नजिकै आऊ । असल अश्वले सम्पन्न, निर्भय र सोमयज्ञ गर्नेबाट प्रशंसित इन्द्रदेव मरुत्‌हरूसँग रमाउँछन् ।

श्रावयेदस्य कर्णा वाजयध्यै जुष्टामनु प्र दिशं मन्दयध्यै ।
उद्वावृषाणो राधसे तुविष्मान्करन्न इन्द्रः सुतीर्थाभयं च ॥३॥

हे मानिस हो ! इन्द्रदेवलाई बलियो बनाउनका लागि र समस्त दिशा खुसी गर्नका लागि उनका कानमा राम्रो मन्त्र सुनाऊ । सोमरसले सम्पन्न, शक्तिशाली इन्द्रदेवले हामी मानिसलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि ठूला तीर्थलाई डरबाट मुक्त गराऊन् ।

अच्छा यो गन्ता नाधमानमूती इत्था विप्रं हवमानं गृणन्तम् ।
उप त्मनि दधानो धुर्याशून्त्सहस्राणि शतानि वज्रबाहुः ॥४॥

हातमा वज्र लिएका, सयौँ वा हजारौँ राम्रो कुद्ने अश्वलाई तान्नका लागि रथमा बाँधेर, सुरक्षाका लागि याचना गर्दै सबैले बोलाउने, सबैले प्रार्थना गर्ने र मेधावी इन्द्रदेव याजकका नजिकै जान्छन् ।

त्वोतासो मघवन्निन्द्र विप्रा वयं ते स्याम सूरयो गृणन्तः ।
भेजानासो बृहद्दिवस्य राय आकाय्यस्य दावने पुरुक्षोः ॥५॥

हे ऐश्वर्यवान् इन्द्रदेव ! हामी मानिस तिम्रो स्तुति गर्दछौँ । हामी ज्ञानी र स्तुति गर्नेहरू तिमीबाट संरक्षित छौँ । तिमी अत्यन्त तेजसम्पन्न, प्रार्थना गर्न योग्य र अन्नसम्पन्न छौ । ऐश्वर्य प्रदान गर्ने बेलामा हामी मानिसहरू तिमीलाई प्रार्थना गर्दछौँ ।

[सूक्त - ३०]

ऋषि - वामदेव गौतम । **देवता** - इन्द्र उषा । **छन्द** - गायत्री अनुष्टुप् ।

नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायाँ अस्ति वृत्रहन् । नकिरेवा यथा त्वम् ॥१॥

हे शत्रुसंहारक इन्द्रदेव ! तिमीभन्दा महान् अर्को कोही पनि छैन । तिमीजस्तो अर्को कुनै देवता पनि छैन ।

सत्रा ते अनु कृष्टयो विश्वा चक्रेव वावृतुः । सत्रा महाँ असि श्रुतः ॥२॥

हे इन्द्रदेव ! सबैतिर व्याप्त चक्रले गाडाको अनुसरण गरेझैँ समस्त प्रजाले तिम्रो अनुसरण गर्दछन् ! तिमी साँच्चै नै महान् गुणले विख्यात छौ ।

विश्वे चनेदना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदहा नक्तमातिरः ॥३॥

हे इन्द्रदेव ! विजयको अभिलाषा गर्ने समस्त देवताले शक्तिका रूपमा तिम्रो सहयोग प्राप्त गरेर असुरसित युद्ध गरेका थिए । तिमीले शत्रुका सबै कुरा विनाश गरेका थियौ । X 83

यत्रोत बाधितेभ्यश्चक्रं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ॥४॥

हे इन्द्रदेव ! त्यस युद्धमा लडेका कुत्स र उनका सहयोगीलाई विनाश गर्न खोज्ने सूर्यका रथको पाङ्ग्रो तिमीले उचालेका थियौ र आफ्ना भक्तलाई जोगाएका थियौ ।

यत्र देवाँ ऋघायतो विश्वाँ अयुध्य एक इत् । त्वमिन्द्र वनूँरहन् ॥५॥

हे इन्द्रदेव ! त्यस युद्धमा देवताका अवरोधक सबै असुरसित तिमीले एक्लै लडाइँ गरेका थियौ र हिंसकहरूको संहार गरेका थियौ ।

यत्रोत मर्त्याय कमरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शचीभिरेतशम् ॥६॥

हे इन्द्रदेव ! सङ्ग्राममा तिमीले एतश ऋषिका लागि सूर्यमाथि आक्रमण गरेका थियौ । त्यस सङ्ग्राममा लडाइँ गरेर तिमीले एतशको सुरक्षा गरेका थियौ ।

किमादुतासि वृत्रहन्मघवन्मन्युमत्तमः। अत्राह दानुमातिरः ॥७॥
वृत्र संहार गर्ने ऐश्वर्यशाली हे इन्द्रदेव ! तिमी अत्यधिक क्रोधित भएका थियौ ? यस आकाशमा तिमीले दानुका पुत्र वृत्रलाई संहार गरेका थियौ।

एतद्घेदुत वीर्य१मिन्द्र चकर्थ पौंस्यम्।
स्त्रियं यद्दुर्हणायुवं वधीर्दुहितरं दिवः ॥८॥
हे इन्द्रदेव ! तिमीले बलले सम्पन्न भएर पुरुषार्थ गरेका थियौ। सूर्यदेवले द्युलोककी पुत्री उषाको नाश गरेझैँ तिमी विशाल शत्रुसेनाको संहार गर्दछौ।

दिवश्चिद्घा दुहितरं महान्महीयमानाम्। उषासमिन्द्र सं पिणक् ॥९॥
हे महान् इन्द्रदेव ! सूर्यदेवले उषालाई छिन्नभिन्न गराएझैँ तिमीले विशाल शत्रुसेना छरपस्ट गरायौ।

अपोषा अनसः सरत्संपिष्टादह बिभ्युषी। नि यत्सीं शिश्नथद्वृषा ॥१०॥
बलशाली इन्द्रदेवले उषादेवीको रथ भत्काएपछि डरले थर्कमान भएकी उषादेवी भत्किएका रथबाट पर पुगेपछि मात्रै देखा परेकी थिइन्।

एतदस्या अनः शये सुसम्पिष्टं विपाश्या। ससार सीं परावतः ॥११॥
इन्द्रदेवले भत्काइदिएको उषादेवीको रथ विपाशा नदीका किनारमा पछारियो र त्यस ठाउँबाट उषादेवी पर भागेकी थिइन्।

उत सिन्धुं विबाल्यं वितस्थानामधि क्षमि। परि ष्ठा इन्द्र मायया ॥१२॥
हे इन्द्रदेव ! सबै जल र परिपूर्ण भरिएर वेगसित बग्ने सिन्धु नदीलाई तिमीले आफ्ना बुद्धिले धर्तीका सबै ठाउँमा स्थापित गरायौ।

उत शुष्णस्य धृष्णुया प्र मृक्षो अभि वेदनम्। पुरो यदस्य संपिणक् ॥१३॥
हे बर्सने इन्द्रदेव ! शुष्ण नामका असुरको नगर विदीर्ण गराएपछि तिमीले उसको ऐश्वर्य पनि अपहरण गरेका थियौ।

उत दासं कौलितरं बृहतः पर्वतादधि। अवाहन्निन्द्र शम्बरम् ॥१४॥
हे इन्द्रदेव ! कुलितरका पुत्रलाई विनाश गर्ने शम्बरलाई तिमीले [illegible] टुप्पाबाट तल मुन्ट्याएर मारेका थियौ।

उत दासस्य वर्चिनः सहस्राणि शतावधीः अधि पञ्च प्रधींरिव ॥१५॥
हे इन्द्रदेव ! चक्रको अरजस्तै किसिमले सङ्गठित भएर रहने [illegible] शत्रुका पाँच लाख सैनिकलाई तिमीले विनाश गरिदियौ।

उत त्यं पुत्रमग्रुवः परावृक्तं शतक्रतुः। उक्थेष्विन्द्र आभजत् ॥१६॥
सयौँ यज्ञ सम्पन्न गरेका इन्द्रदेवले अग्रुका पुत्र परावृक्तलाई [illegible] सहभागी हुन सक्ने बनाए।

उत त्या तुर्वशायदू अस्नातारा शचीपतिः। इन्द्रो विद्वाँ अपारयत् ॥१७॥
ययातिका शापले पतित, विख्यात शासक यदु र तुर्वशलाई [illegible] इन्द्रदेवले अभिषेकका लागि योग्य बनाए।

उत त्या सद्य आर्या सरयोरिन्द्र पारतः। अर्णाचित्ररथावधीः ॥१८॥
हे इन्द्रदेव ! सरयु नदीका किनारमा बस्ने अर्ण र चित्ररथ नामका [illegible]लाई तिमीले तत्काल मारिदिएका थियौ।

अनु द्वा जहिता नयोऽन्धं श्रोणं च वृत्रहन्। न तत्ते सुम्नमष्टवे ॥१९॥
हे वृत्र विनाश गर्ने इन्द्रदेव ! समाजले परित्याग गरेका अन्धा र [illegible] तिमीले अनुकूल मार्गमा ल्याएका थियौ। तिमीले प्रदान गरेको सुख हटाउन कसैले सक्दैन

शतमश्मन्मयीनां पुरामिन्द्रो व्यास्यत्। दिवोदासाय दाशुषे ॥२०॥
ढुङ्गाले बनाएका शत्रुका सयौँ सहर इन्द्रदेवले हवि प्रदान गर्ने [illegible] दिए।

अस्वापयद्दभीतये सहस्रा त्रिंशतं हथैः। दासानामिन्द्रो मायया ॥२१॥
इन्द्रदेवले नै दभीतिको हितका लागि आफ्ना सामर्थ्यले असुरका [illegible] हजार वीरलाई हतियारले मारेर पसारेका थिए।

स घेदुतासि वृत्रहन्त्समान इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चिच्युषे ॥२२॥
हे इन्द्रदेव ! तिमी सबै शत्रु थर्कमान गराउँछौ । हे वृत्र संहार गर्ने इन्द्रदेव ! तिमी गाईको रक्षा गर्दछौ । तिमी समस्त याजकहरूसित समान व्यवहार गर्दछौ ।

उत नून यदिन्द्रियं करिष्या इन्द्र पौंस्यम् । अद्या नकिष्टदा मिनत् ॥२३॥
हे इन्द्रदेव ! तिमीले आफ्ना इन्द्रियको बल र पराक्रम देखायौ । त्यो बल कसैले पनि विनाश गर्न सक्दैन ।

वामंवामं त आदुरे देवो ददात्वर्यमा ।
वामं पूषा वामं भगो वामं देवः करूळती ॥२४॥
शत्रु संहार गर्ने हे इन्द्रदेव ! अर्यमा देवताले तिमीलाई अति सुन्दर ऐश्वर्य प्रदान गरून् । दाँतविनाका पूषा र भग देवताले तिमीलाई त्यो सुन्दर ऐश्वर्य प्रदान गरून् ।

[सूक्त - ३१]

ऋषि - वामदेव गौतम । **देवता** - इन्द्र । **छन्द** - गायत्री ।

कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा । कया शचिष्ठया वृता ॥१॥
निरन्तर गतिशील हे इन्द्रदेव ! तिमी कुनकुन तृप्तिकारक पदार्थ अर्पण गर्दा र कस्ता पूजाविधिले प्रसन्न हुन्छौ ? तिमी कुन दिव्य शक्तिका सहायताले हाम्रो सहयोग गर्छौ ?

कस्त्वा सत्यो मदानां मंहिष्ठो मत्सदन्धसः । दृढहा चिदारुजे वसु ॥२॥
सत्यनिष्ठलाई आनन्द प्रदान गर्नेहरूमा सोम सर्वोपरि छ, किनकि हे इन्द्रदेव ! तिमी डराउँदा शत्रुको ऐश्वर्य नाश गर्न यसले प्रेरणा दिन्छ ।

अभी षु णः सखीनामविता जरितॄणाम् । शतं भवास्यूतिभिः ॥३॥
स्तुतिले प्रसन्न गर्ने आफ्ना मित्रका रक्षक हे इन्द्रदेव ! हरेक किसिमले हाम्रो रक्षा गर्नका लागि तिमी उच्च कोटिको तयारीका साथ प्रस्तुत होऊ ।

अभी न आ ववृत्स्व चक्रं न वृत्तमर्वतः । नियुद्भिश्चर्षणीनाम् ॥४॥
हे इन्द्रदेव ! हामी याजक तिम्रो अनुसरण गर्दछौँ । हामी याजकका प्रार्थनाले तिमी हर्षित भएर हामीकहाँ गोलो पाङ्ग्रोझैँ आऊ ।

प्रवता हि क्रतूनामा हा पदेव गच्छसि । अभक्षि सूर्ये सचा ॥५॥
हे इन्द्रदेव ! तिमी यज्ञमण्डपमा आफ्नो स्थान पत्ता लगाएर त्यहाँ बस्दछौ । हामी सूर्यदेवसँगै तिम्रो पनि उपासना गर्दछौँ ।

सं यत्त इन्द्र मन्यवः सं चक्राणि दधन्विरे । अध त्वे अध सूर्ये ॥६॥
हे इन्द्रदेव ! हामीले गरेको प्रार्थना चक्रजस्तो भएर तिमीतिर गति गर्दछ । त्यो प्रार्थना सबैभन्दा पहिले तिम्रा नजिकमा पुग्दछ र त्यसपछि मात्रै सूर्यदेवतिर जान्छ ।

उत स्मा हि त्वामाहुरिन्मघवानं शचीपते । दातारमविदीधयुम् ॥७॥
शक्तिका स्वामी हे इन्द्रदेव ! स्तोताहरू तिमीलाई ऐश्वर्यवान्, धनप्रदायक र तेजस्वी भन्दछन् ।

उत स्मा सद्य इत्परि शशमानाय सुन्वते । पुरू चिन्मंहसे वसु ॥८॥
हे इन्द्रदेव ! स्तुति गर्ने र सोम पेल्नेलाई तिमी चाँडै नै मनग्गे ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ ।

नहि ष्मा ते शतं चन राधो वरन्त आमुरः । न च्यौत्नानि करिष्यतः ॥९॥
हे इन्द्रदेव ! तिम्रो सयकडौँ खालको ऐश्वर्य हिंसा गर्ने शत्रुले प्राप्त गर्न सक्दैनन् र शत्रु विनाश गर्ने तिम्रो सामर्थ्य रोक्न पनि सक्दैनन् ।

अस्माँ अवन्तु ते शतमस्मान्त्सहस्रमूतयः । अस्मान्विश्वा अभिष्टयः ॥१०॥
हे इन्द्रदेव ! सयौँ वा हजारौँ खालका रक्षण साधन र प्रेरणाले हाम्रो सुरक्षा गर ।

अस्माँ इहा वृणीष्व सख्याय स्वस्तये । महो राये दिवित्मते ॥११॥
हे इन्द्रदेव ! हामीलाई आफ्ना मित्रताको छत्रछायामा राखेर हित गर र याजकलाई तेजस्वी वैभव प्रदान गर ।

अस्माँ अविड्ढि विश्वहेन्द्र राया परीणसा । अस्मान्विश्वाभिरूतिभिः ॥१२॥
हे इन्द्रदेव ! आफ्नो तेजस्वी धन र सम्पूर्ण रक्षण साधनले प्रत्येक दिन हाम्रो सुरक्षा गर ।

अस्मभ्यं ताँ अपा वृधि व्रजाँ अस्तेव गोमतः । नवाभिरिन्द्रोतिभिः ॥१३॥
हे इन्द्रदेव ! वीर मानिसले घरको ढोका उघारेभैँ हाम्रा लागि गाईको गोठ खुला गर।

अस्माकं धृष्णुया रथो द्युमाँ इन्द्रानपच्युतः । गव्युरश्वयुरीयते ॥१४॥
हे इन्द्रदेव ! तिमी हाम्रा शत्रु परास्त गराउने, अत्यधिक तेजस्वी, विनाश नहुने र गाईले युक्त छौ। अश्वयुक्त रथमा सर्वत्र गमन गर्दछौ। त्यसै रथले याजकलाई सुरक्षा गर।

अस्माकमुत्तमं कृधि श्रवो देवेषु सूर्य । वर्षिष्ठं द्यामिवोपरि ॥१५॥
सबैलाई प्रेरणा प्रदान गर्ने हे सूर्यदेव ! अत्यन्त तेजस्वी द्युलोकलाई माथि स्थापना गरेभैँ देवताहरूका बीचमा हाम्रा यज्ञलाई तिमी महानता प्रदान गर।

[सूक्त - ३२]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्र इन्द्राश्व। **छन्द** - गायत्री।

आ तू न इन्द्र वृत्रहन्नस्माकमर्धमा गहि । महान्महीभिरूतिभिः ॥१॥
हे वृत्र हनन गर्ने इन्द्रदेव ! महान् संरक्षणका साधनसँगै तिमी हामीकहाँ आऊ।

भृमिश्चिद्घासि तूतुजिरा चित्र चित्रिणीष्वा । चित्रं कृणोष्यूतये ॥२॥
हे इन्द्रदेव ! हामी पुरुषार्थ गर्नेलाई तिमी समृद्ध गराउँछौ। हे अद्भुत शक्तिशाली इन्द्रदेव ! अद्भुत कर्म गर्ने मानिसलाई सुरक्षा गर्न विलक्षण बल प्रदान गर्दछौ।

दभ्रेभिश्चिच्छशीयांसं हंसि व्राधन्तमोजसा । सखिभिर्ये त्वे सचा ॥३॥
हे इन्द्रदेव ! तिमीसित रहने याजक मित्रका सहयोगले उच्छृङ्खल व्यवहार देखाउने ठूला शत्रुलाई पनि तिमी विनाश गर्दछौ।

वयमिन्द्र त्वे सचा वयं त्वाभि नोनुमः । अस्माँ अस्मा इदुदव ॥४॥
हे इन्द्रदेव ! हामी तिमीसँगै रहन र तिम्रो प्रार्थना गर्न चाहन्छौँ। हामीलाई विशेष रूपले संरक्षण प्रदान गर।

स नश्चित्राभिरद्रिवोऽनवद्याभिरूतिभिः । अनाधृष्याभिरा गहि ॥५॥
हे वज्रधारी इन्द्रदेव ! अनेकौँ किसिमका प्रार्थनीय र शत्रुबाट परास्त गर्न नसकिने खालका रक्षण साधनले सम्पन्न भएर हामीकहाँ आऊ।

भूयामो षु त्वावतः सखाय इन्द्र गोमतः । युजो वाजाय घृष्वये ॥६॥
हे इन्द्रदेव ! हामी पनि तिमीजस्तै गाईका धनी व्यक्तिका मित्र बनौँ। मनग्गे अन्नरूपी धनका निम्ति तिमीसँग हामी भेटघाट गर्दछौँ।

त्वं ह्येक ईशिष इन्द्र वाजस्य गोमतः । स नो यन्धि महीमिषत् ॥७॥
हे इन्द्रदेव ! गाईबाट उत्पन्न भएका अन्नमाथि तिमी एक्लै शासन गर्दछौ। हामीलाई मनग्गे अन्न प्रदान गर।

न त्वा वरन्ते अन्यथा यद्दित्ससि स्तुतो मघम् । स्तोतृभ्य इन्द्र गिर्वणः ॥८॥
हे प्रार्थना गर्न योग्य इन्द्रदेव ! तिमी प्रशंसित हुँदा प्रशंसा गर्नेहरूलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्ने विचार गर्दछौ। त्यस बेला कसैले केही गरी पनि तिमीलाई रोक्न सक्दैन।

अभि त्वा गोतमा गिरानूषत प्र दावने । इन्द्र वाजाय घृष्वये ॥९॥
हे इन्द्रदेव ! गौतम ऋषि आफ्ना प्रार्थनाले तिमीलाई समृद्ध गराउँछन् र असल अन्न दान गर्नका लागि प्रार्थना गर्दछन्।

प्र ते वोचाम वीर्या३ या मन्दसान आरुजः । पुरो दासीरभीत्य ॥१०॥
हे इन्द्रदेव ! सोमरस पान गरेकाले खुसी भएर तिमीले दासका सहरमाथि आक्रमण गरेर लथालिङ्ग गरायौ। त्यसैले हामी तिम्रो त्यस शौर्यको वर्णन गर्दछौँ।

ता ते गृणन्ति वेधसो यानि चकर्थ पौंस्या । सुतेष्विन्द्र गिर्वणः ॥११॥
हे प्रशंसनीय इन्द्रदेव ! सोमरस तयार गर्ने ज्ञानीहरू तिम्रा शौर्यको प्रशंसा गर्दछन्।

अवीवृधन्त गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः । ऐषु धा वीरवद्यशः ॥१२॥
हे इन्द्रदेव ! प्रशंसा गर्ने गौतम ऋषिले तिम्रो कीर्ति बलियो पार्दछन्। तिनलाई सन्तानले सम्पन्न गरेर अन्न प्रदान गर।

यच्चिद्धि शश्वतामसीन्द्र साधारणस्त्वम्। तं त्वा वयं हवामहे ॥१३॥
हे इन्द्रदेव ! यद्यपि सबै याजकका लागि तिमी सहजै उपलब्ध हुन्छौ, तापनि हामी स्तुति गर्नेहरू तिमीलाई विशेष रूपले बोलाउँछौं।

अर्वाचीनो वसो भवास्मे सु मत्स्वान्धसः। सोमानामिन्द्र सोमपाः ॥१४॥
सबैलाई वासको व्यवस्था गरेर सोमपान गर्ने हे इन्द्रदेव ! हामी याजकका सामु तिमी आऊ र सोमरस पान गरेर खुसी होऊ।

अस्माकं त्वा मतीनामा स्तोम इन्द्र यच्छतु। अर्वागा वर्तया हरी ॥१५॥
हे इन्द्रदेव ! हामी तिम्रो स्तुति गर्दछौं। हाम्रा स्तुतिले तिमीलाई यहाँ ल्याउन्। तिमी आफ्नो अश्व हामीतिर प्रेरित गर।

पुरोडाशं च नो घसो जोषयासे गिरश्च नः। वधूयुरिव योषणाम् ॥१६॥
हे इन्द्रदेव ! हाम्रो पुरोडाशरूपी अन्न खाऊ। स्त्रीको रहर भएका पुरुषले आइमाईका कुरा राम्ररी सुनेझैं तिमी पनि हाम्रो प्रार्थना सुन।

सहस्रं व्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीमहे। शतं सोमस्य खार्यः ॥१७॥
हामी स्तुति गर्ने मानिसहरू द्रुतगामी, कुशल प्रशिक्षित र शत्रु परास्त गर्ने हजारौं अश्व इन्द्रदेवसित माग्दछौं। त्यसबाहेक सयौं सङ्ख्यामा खारी नामका भाँडा माग्दछौं।

सहस्रा ते शता वयं गवामा च्यावयामसि। अस्मत्रा राध एतु ते ॥१८॥
हे इन्द्रदेव ! तिम्रा हजारौं गाई हामी पाउँछौं। तिम्रो धन हाम्रा नजिकै होस्।

दश ते कलशानां हिरण्यानामधीमहि। भूरिदा असि वृत्रहन् ॥१९॥
हे इन्द्रदेव ! हामी सुनले भरिएका दस वटा कलश प्राप्त गर्दछौं। हे वृत्रहन्ता इन्द्रदेव ! तिमी मनग्गे मात्रामा दान गर्दछौ।

भूरिदा भूरि देहि नो मा दभ्रं भुर्या भर। भूरि घेदिन्द्र दित्ससि ॥२०॥
हे प्रचुर दान गर्ने इन्द्रदेव ! हामीलाई मनग्गे ऐश्वर्य दान गर। हामीलाई थोरै होइन, धेरै मात्रामा धन प्रदान गर। किनभने तिमी प्रचुर ऐश्वर्य प्रदान गर्ने रहर गर्दछौ।

भूरिदा ह्यसि श्रुतः पुरुत्रा शूर वृत्रहन्। आ नो भजस्व राधसि ॥२१॥
हे वृत्रहन्ता शूरवीर इन्द्रदेव ! तिमी अत्यधिक ऐश्वर्य प्रदान गर्ने रूपमा प्रसिद्ध छौ। तिमी आफ्नो ऐश्वर्यमा हामीलाई पनि सहभागी बनाऊ।

प्र ते बभ्रू विचक्षण शंसामि गोषणो नपात्। माभ्यां गा अनु शिश्रथः ॥२२॥
मेधावी, शत्रुनाशक र गाईका पालक हे इन्द्रदेव ! तिम्रा खैरा रङ्गका अश्वको हामी प्रशंसा गर्दछौं। यी अश्वले तिमी हाम्रा गाई विनाश नगर।

कनीनकेव विद्रधे नवे द्रुपदे अर्भके। बभ्रू यामेषु शोभेते ॥२३॥
हे इन्द्रदेव ! तिम्रा खैरा रङ्गका अश्व बलियो काठका पुलीजस्तै यज्ञमा शोभायमान छन्।

अरं म उस्रयाम्णेऽरमनुस्रयाम्णे। बभ्रू यामेष्वस्रिधा ॥२४॥
हे इन्द्रदेव ! हामी गोरु नारिएका रथमा यात्रा गरौं वा पैदल नै, त्यस बेला तिम्रा खैरा रङ्गका हिंसाविनाका अश्व हाम्रा लागि हितकारी होऊन्।

[सूक्त - ३३]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - ऋभुगण। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वाचमिष्य उपस्तिरे श्वैतरीं धेनुमीडे।
ये वातजूतास्तरणिभिरेवैः परि द्यां सद्यो अपसो बभूवुः ॥१॥
वायुजस्तो वेग भएका र उपकारी काम गर्ने ऋभुहरू आफ्ना चतुर अश्वले शीघ्र नै द्युलोकमा व्याप्त हुन्छन्। ऋभुका लागि हामी यजमान सन्देशवाहकजस्तो प्रार्थना प्रेरित गर्दछौं। सोमरस उत्कृष्ट बनाउनका लागि हामी उनीहरूसित दुधालु गाई माग्दछौं।

यदारमक्रन्नृभवः पितृभ्यां परिविष्टी वेषणा दंसनाभिः।
आदिद्देवानामुप सख्यमायन्धीरासः पुष्टिमवहन्मनायै ॥२॥
ऋभुहरूले आफ्ना मातापिताको सेवासुसार गरेर महानताको परिचय दिएपछि असल कर्मले

स्वयंलाई बलशाली पनि बनाए। उनीहरूले इन्द्र आदि देवतासितको बन्धुता प्राप्त गरे। त्यसपछि मेधावी ऋभुहरूले आफ्नो मन बलियो बनाए।

पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपेव जरणा शयाना।
ते वाजो विभ्वाँ ऋभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु यज्ञम्॥३॥

मक्काएको मौलोजस्तै जीर्ण भएर ढलेका मातापितालाई ऋभुहरूले सधैंका लागि तन्नेरी बनाए। इन्द्रदेवका कृपाले कृतार्थ भएपछि मधुर सोमरस पान गरेर वाज, विभु र ऋभुले हाम्रा यज्ञको सुरक्षा गरून्।

यत्संवत्समृभवो गामरक्षन्यत्संवत्समृभवो मा अपिंशन्।
यत्संवत्समभरन्भासो अस्यास्ताभिः शमीभिरमृतत्वमाशुः॥४॥

ऋभुहरूले एक वर्ष मरन्च्याँसे गाईको सेवा गरे, एक वर्ष हरेक अङ्गको संहार गरेर सुन्दर बनाए र एक वर्ष तेज स्थापित गराए। यिनै काम गरेर अमरता प्राप्त गरे।

ज्येष्ठ आह चमासा द्वा करेति कनीयान्त्रीन्कृणवामेत्याह।
कनिष्ठ आह चतुरस्करेति त्वष्ट ऋभवस्तत्पनयद्वचो वः॥५॥

जेठा ऋभुले हामी एउटा चमस दुई भाग लगाउँछौं भने, त्यसपछिका ऋभुले चार भाग लगाउँछौं भने। हे ऋभुहरू हो ! त्वष्टा देवताले तिम्रा यी वचनको प्रशंसा गरे। ८५

सत्यमूचुर्नर एवा हि चक्रुरनु स्वधामृभवो जग्मुरेताम्।
विभ्राजमानांश्चमसाँ अहेवावेनत्त्वष्टा चतुरो ददृश्वान्॥६॥

मानिसको रूपमा रहेका ऋभुहरूले साँच्चै भनेका थिए, किनभने उनीहरूले जसो भने उसै गरे। त्यसपछि ऋभुहरूले हव्य ग्रहण गरे। दिनको उज्यालोजस्तै प्रकाशयुक्त चार चमस त्वष्टादेवले देखेर प्रसन्नतापूर्वक स्वीकार गरे।

द्वादश द्यून्यदगोह्यस्यातिथ्ये रणन्नृभवः ससन्तः।
सुक्षेत्राकृण्वन्ननयन्त सिन्धून्धन्वातिष्ठन्नोषधीर्निम्नमापः॥७॥

ऋभुहरू द्युलोकका बाह्र भागमा आनन्दसित निवास गरेर खेत असल बनाए र नदीलाई प्रेरित गरे। जलरहित स्थानमा औषधि उब्जाए र ओरालोतिर जल बगाए।

रथं ये चक्रुः सुवृतं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपाम्।
त आ तक्षन्त्वृभवो रयिं नः स्ववसः स्वपसः सुहस्ताः॥८॥

ऋभुहरूले राम्ररी कसेर मानिस चढ्न हुने गरी रथ बनाए। समस्त जगत्लाई प्रेरित गर्ने र अनकौं रूप भएका गाई उत्पन्न गरे। अन्नका धनी र असल हात भएका ऋभुहरूले हामीलाई धन दिऊन्।

अपो ह्येषामजुषन्त देवा अभि क्रत्वा मनसा दीध्यानाः।
वाजो देवानामभवत्सुकर्मेन्द्रस्य ऋभुक्षा वरुणस्य विभ्वा॥९॥

देवताले ऋभुहरूको रथ निर्माण आदि काममलाई वरदानका रूपमा प्रसन्न भएर स्वीकार गरे। असल कर्म गर्ने वाज देवताका प्रियपात्र भए भने जेठा ऋभु इन्द्रदेवका प्रियपात्र हुन् र विभु वरुणदेवका प्रियपात्र बने।

ये हरी मेधयोक्था मदन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा।
ते रायस्पोषं द्रविणान्यस्मे धत्त ऋभवः क्षेमयन्तो न मित्रम्॥१०॥

ऋभुहरूले स्तोत्रबाट प्रसन्न भएर आफ्ना प्रज्ञाले बलिया अश्व बनाए। इन्द्रदेवका रथमा सजिलोसित नारिने अश्व तयार भए। मित्रजस्ता तिनै ऋभुहरू कल्याणको कामना गर्ने हामी मानिसलाई ऐश्वर्य, पुष्टि र गाई आदि धन प्रदान गरून्।

इदाह्नः पीतिमुत वो मदं धुर्न ऋते श्रान्तस्य सख्याय देवाः।
ते नूनमस्मे ऋभवो वसूनि तृतीये अस्मिन्त्सवने दधात॥११॥

हे ऋभु हो ! देवताले तिमीहरूलाई तेस्रो सवनमा सोमरस र खुसी प्रदान गरे। तपस्या नै नगरीकन देवताले मित्रता गर्दैनन्। हे ऋभुहरू हो ! हामीजस्ता मानिसलाई तिमी यस तेस्रो सवनमा निश्चित रूपमा नै ऐश्वर्य प्रदान गर।

[सूक्त - ३४]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - ऋभुगण। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

ऋभुर्विभ्वा वाज इन्द्रो नो अच्छेमं यज्ञं रत्नधेयोप यात।
इदा हि वो धिषणा देव्यह्नामधात्पीतिं सं मदा अग्मता वः ॥१॥

हे ऋभु, विभु, वाज र इन्द्रदेव ! हामीलाई रत्न प्रदान गर्नका लागि हाम्रा यज्ञमण्डपमा आओ। आज दिउँसो तिमीहरू सबैलाई सन्तुष्ट गर्नका लागि स्नेहपूर्वक स्तुतिगान गर्दै सोमरस प्रस्तुत गरिएको छ। यो हर्षप्रदायक सोमरस तिमीहरूसँगै आबद्ध रहोस्।

विदानासो जन्मनो वाजरत्ना उत ऋतुभिर्ऋभवो मादयध्वम्।
सं वो मदा अग्मत सं पुरन्धिः सुवीरामस्मे रयिमेरयध्वम् ॥२॥

हे अन्नले सुशोभित ऋभु हो ! तिमीहरू जीवको जन्मका विषयमा जानेर सबै ऋतुमा आनन्द प्राप्त गर। हर्षप्रदायक सोमरस र असल बुद्धि तिमीहरूलाई सधैँ प्राप्त होस्। तिमीहरू असल सन्तानले सम्पन्न ऐश्वर्य हामीतिर प्रेरित गर।

अयं वो यज्ञ ऋभवोऽकारि यमा मनुष्वत्प्रदिवो दधिध्वे।
प्र वोऽच्छा जुजुषाणासो अस्थुरभूत विश्वे अग्रियोत वाजाः ॥३॥

हे ऋभु हो ! यो यज्ञ तिमीहरू सबैका लागि गरिँदै छ। तिमीहरू तेजस्वी व्यक्तिजस्तै यो यज्ञ ग्रहण गर। हर्ष प्रदान गर्ने सोमरस तिमीहरूतिरै प्रेरित हुन्छ। हे बलशाली ऋभु हो ! तिमीहरू सबै असल छौ।

अभूदु वो विधते रत्नधेयमिदा नरो दाशुषे मर्त्याय।
पिबत वाजा ऋभवो ददे वो महि तृतीयं सवनं मदाय ॥४॥

हे असल नेताजस्ता ऋभु हो ! तिमीहरूका रत्न आदि धन सबै सेवासुसार गर्ने र आहुति प्रदान गर्ने यजमानकै लागि होऊन्। हे बलवान् ऋभु हो ! हामी तेस्रो सवनमा खुसी हुने गरी मनग्गे सोमरस प्रदान गर्दछौँ, त्यसैले तिमीहरू त्यो सबै पान गर।

आ वाजा यातोप न ऋभुक्षा महो नरो द्रविणसो गृणानाः।
आ वः पीतयोऽभिपित्वे अह्नामिमा अस्तं नवस्व इव ग्मन् ॥५॥

हे बलशाली नेता ऋभु हो ! अत्यधिक ऐश्वर्यवान्का रूपमा विख्यात छौ, हामीकहाँ आओ। भर्खर ब्याएको लैनो गाई घरतिर कुदेझैँ सोमरस तिमीहरूतिर आउँछ।

आ नपातः शवसो यातनोपेमं यज्ञं नमसा हूयमानाः।
सजोषसः सूरयो यस्य च स्थ मध्वः पात रत्नधा इन्द्रवन्तः ॥६॥

हे बलशाली ऋभु हो ! स्तुतिले बोलाउँदा तिमीहरू यस यज्ञमण्डपमा आओ। तिमीहरू इन्द्रदेवका मित्रका रूपमा रहेका मेधावी र सम्बन्धी हौ। इन्द्रदेवसँगै रहेर रत्न प्रदान गर्दै मिठो सोमरस पान गर।

सजोषा इन्द्र वरुणेन सोमं सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः।
अग्रेपाभिर्ऋतुपाभिः सजोषा ग्नास्पत्नी भी रत्नधाभिः सजोषाः ॥७॥

हे इन्द्रदेव ! तिमी वरुणदेव र मरुत्हरूसँग प्रेमपूर्वक सोमपान गर। सबैभन्दा पहिले ऋतुअनुसार सोमरस पान गर्ने देवता र असल धन भएका उनका पत्नीहरूसँग तिमी सोमपान गर।

सजोषस आदित्यैर्मादयध्वं सजोषस ऋभवः पर्वतेभिः।
सजोषसो दैव्येना सवित्रा सजोषसः सिन्धुभी रत्नधेभिः ॥८॥

हे ऋभु हो ! तिमीहरू आदित्य र पर्वतसँगै प्रेमपूर्वक खुसीयाली मनाओ। तिमीहरू देवताका हितैषि सवितादेव र रत्न प्रदान गर्ने सागरसँगै रमाओ।

ये अश्विना ये पितरा य ऊती धेनुं ततक्षुर्ऋभवो ये अश्वा।
ये अंसत्रा य ऋधग्रोदसी ये विभ्वो नरः स्वपत्यानि चक्रुः ॥९॥

आफ्ना रक्षण साधनले अश्विनीकुमारलाई सक्षम बनाउने, आफ्ना मातापितालाई तरुण बनाउने, गाईलाई दुधालु बनाउने र अश्वलाई फुर्तिलो बनाउने ऋभुहरूले कवच निर्माण गरे। उनीहरूले नै द्यावापृथ्वी छुट्याए र तिनै बलशाली नायकले उत्तम कर्म सम्पन्न गरे, त्यसैले तिनीहरू नै सबैभन्दा पहिले सोमपान गरुन्।

ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीरं रयिं धत्थ वसुमन्तं पुरुक्षुम्।
ते अग्रेपा ऋभवो मन्दसाना अस्मे धत्त ये च रातिं गृणन्ति ॥१०॥

हे ऋभुहरू हो ! गाई, अश्व र असल पराक्रमी सन्तानले सम्पन्न द्रव्य तथा प्रचुर अन्न भएको ऐश्वर्य धारण गर्दछौ। तिम्रा ऐश्वर्यको प्रशंसा सबैतिर
हुन्छ। सबैभन्दा पहिले सोम पान गरेर हर्षित भएपछि हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर।

नापाभूत न वोऽतीतृषामानिः शस्ता ऋभवो यज्ञे अस्मिन्।
समिन्द्रेण मदथ सं मरुद्भिः सं राजभी रत्नधेयाय देवाः ॥११॥

हे ऋभुहरू हो ! तिमीहरू हामीदेखि टाढा नजाओ। हामी पनि तिमीहरूलाई भोकोतिर्खो राख्दैनौं। हे ऋभु हो ! देवत्व सम्पन्न र आनन्दित भएर इन्द्रदेवसित यस यज्ञमा आएर रमाओ। हे देवताहरू हो ! रत्न दानका लागि प्रकट हुने गरेका मरुतहरूसँग तिमीहरू खुसी होओ।

[सूक्त - ३५]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - ऋभुगण। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इहोप यात शवसो नपातः सौधन्वना ऋभवो माप भूत।
अस्मिन्हि वः सवने रत्नधेयं गमन्त्विन्द्रमनु वो मदासः ॥१॥

सुधन्वाका बलशाली पुत्र हे ऋभुहरू हो ! हामीकहाँ आओ, हामीदेखि टाढा नजाओ। यज्ञमण्डपमा रत्न प्रदाता इन्द्रदेवलाई प्रदान गरिने आनन्ददायी सोमरस तिमीहरूलाई पनि प्राप्त होस्।

आगन्नृभूणामिह रत्नधेयमभूत्सोमस्य सुषुतस्य पीतिः।
सुकृत्यया यत्स्वपस्यया चँ एकं विचक्र चमसं चतुर्धा ॥२॥

हे ऋभुहरू हो ! तिमीहरूको रत्न आदि दान हाम्रा नजिक होऊन्। राम्ररी पेलेर तयार गरेको सोमरस पान गरिराख। तिमीहरूले आफ्नो सिप र कर्मका इच्छा
ले नै एउटा चसमलाई चार किसिमले निर्माण गरेका हौ।

व्यकृणोत चमसं चतुर्धा सखे वि शिक्षेत्यब्रवीत।
अथैत वाजा अमृतस्य पन्थां गणं देवानामृभवः सुहस्ताः ॥३॥

हे ऋभुहरू हो ! तिमीहरूले एउटै चमस चार किसिमको बनाईदेऊ हे मित्रदेव कृपा गर भनेका थियौ। अनि अग्निदेवले तिनीहरू अविनाशी मार्गको अनुसरण गर। तिमीहरूका हात कुशल भएकाले देवपथको अनुसरण गर्दै अमरता प्राप्त गर भनेका थिए।

किंमयः स्विच्चमस एष आस यं काव्येन चतुरो विचक्र।
अथा सुनुध्वं सवनं मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य ॥४॥

हे ऋभुहरू हो ! तिमीहरूका कौशलले चार किसिमको बनाएको चमस कुन वस्तुले बनेको थियो ? हे ऋत्विक्हरू हो ! खुसी हुनका लागि तिमीहरू सबै सोमरस पेलेर तयार गर। हे ऋभुहरू हो ! तिमीहरू सबैले मिठो सोमरस पान गर।

शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानम्।
शच्या हरी धनुतरावतष्टेन्द्रवाहावृभवो वाजरत्नाः ॥५॥

हे ऋभु हो ! तिमीहरूका सिप र जाँगरले मातापितालाई युवा र चमसलाई देवताहरूले पान गर्न योग्य बनायौ। रमणीय ऐश्वर्य भएका हे ऋभुहरू हो ! तिमीहरूले आफ्ना कौशलद्वारा इन्द्रदेवलाई वहन गर्ने अश्व बाणभन्दा चाँडो गतिमा कुद्ने बनायौ।

यो वः सुनोत्यभिपित्वे अह्नां तीव्रं वाजासः सवनं मदाय।
तस्मै रयिमृभवः सर्ववीरमा दक्षत वृषणो मन्दसानाः ॥६॥

हे ऋभुह हो ! तिमीहरू सबै अन्नले सम्पन्न छौ। दिनको समाप्ति हुने बेलामा याजकहरू तिमीलाई आनन्द प्रदान गर्न सोमरस पेलेर तयार गर्दछन्। हे बलशाली ऋभु हो ! तिमीहरू हर्षित भएपछि याजकलाई अनेकौं किसिमले पराक्रमी, उत्तम सन्तानले सम्पन्न ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ।

प्रातः सुतमपिबो हर्यश्व माध्यन्दिनं सवनं केवलं ते।
समृभुभिः पिबस्व रत्नधेभिः सखीयाँ इन्द्र चकृषे सुकृत्या ॥७॥

हे अश्वले सुशोभित इन्द्रदेव ! बिहानीपख पेलेर तयार गरेको सोमरस पान गर। मध्याह्न कालको सोमरस पनि तिम्रै लागि हो। हे इन्द्रदेव ! उत्तम कार्य गर्दै जाँदा तिमीले जुन रत्नप्रदाता ऋभुहरूसित मित्रता स्थापित गरेका छौ, उनैसित सोमरस पान गर।

ये दवासो अभवता सुकृत्या श्येना इवेदधि दिवि निषेद।
ते रत्नं धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृतासः ॥८॥

हे ऋभु हो ! तिमीहरू सत्कर्म गर्नाका कारणले देवता बनेका हौ। अमरत्व प्रदान गर्ने हे सुधन्वाका पुत्र हो ! बाजपक्षीजस्तै भएर द्युलोकमा प्रतिष्ठित होओ र सबै किसिमले धनऐश्वर्य प्रदान गर।

यत्तृतीयं सवनं रत्नधेयमकृणुध्वं स्वपस्या सुहस्ताः।
तद्दभवः परिषिक्तं व एतत्सं मदेभिरिन्द्रियेभिः पिबध्वम् ॥९॥

हे असल हात भएका ऋभु हो ! तेस्रो सवनलाई आफ्ना सत्कर्मद्वारा ऐश्वर्य प्रदान गर्ने बनायौ। हे ऋभु हो ! खुसी तनमनले पेलेर तयार गरेको सोमरस ग्रहण गर।

[सूक्त - ३६]

ऋषि – वामदेव गौतम। देवता – ऋभुगण। छन्द – जगती त्रिष्टुप्।

अनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्यो३ रथस्त्रिचक्रः परि वर्तते रजः।
महत्तद्वो देव्यस्य प्रवाचनं द्यामृभवः पृथिवीं यच्च पुष्यथ ॥१॥

हे ऋभु हो ! तिमीहरूको कार्य प्रशंसनीय छ। तिमीहरूले अश्विनीकुमारलाई प्रदान गरेको तीन पाङ्ग्रे रथको अश्व लगामविना नै आकाशमा चारैतिर विचरण गर्दछ। त्यस रथबाट द्यावापृथिवीको पोषण गर्दछौ। त्यस महान् कार्यले तिमीहरू दिव्यता सम्पन्न भएका छौ।

रथं ये चक्रुः सुवृतं सुचेतसोऽविह्वरन्तं मनसस्परि ध्यया।
ताँ ऊ न्व१स्य सवनस्य पीतय आ वो वाजा ऋभवो वेदयामसि ॥२॥

असल विचार भएका ऋभु हो ! तिमीहरूले मनका सङ्कल्पद्वारा राम्ररी घुम्ने र छलकपटविनाको रथ निर्माण गरेका थियौ। हे वाज र ऋभुहरू हो ! हामी सोमरस पान गर्नका लागि तिमीहरूलाई आमन्त्रित गर्दछौँ।

तद्वो वाजा ऋभवः सुप्रवाचनं देवेषु विभ्वो अभवन्महित्वनम्।
जिव्री यत्सन्ता पितरा सनाजुरा पुनर्युवाना चरथाय तक्षथ ॥३॥

हे वाज, ऋभु र विभु हो ! तिमीहरूले आफ्ना अत्यधिक वृद्ध र जीर्ण मातापितालाई हिँडडुल गर्न सक्ने युवा बनायौ। तिमीहरूको त्यो महान् कार्य देवताका बीचमा अत्यन्त प्रशंसनीय भयो।

एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो गामरिणीत धीतिभिः। अथा देवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वाजा ऋभवस्तद्व उक्थ्यम् ॥४॥

हे ऋभुहरू हो ! तिमीहरूले एउटा चमसलाई चार भागमा विभाजित गरेका थियौ र आफ्ना कार्यले हाडछाला मात्रै भएका गाईलाई बलियो बनाएका थियौ। त्यसै कारणले तिमीहरूले देवताहरूका बीचमा अमरता प्राप्त गर्‍यौ। हे वाज तथा ऋभु हो ! तिमीहरूका ती कार्य अति प्रशंसनीय छन्।

ऋभुतो रयिः प्रथमश्रवस्तमो वाजश्रुतासो यमजीजनन्नरः।
विभ्वतष्टो विदथेषु प्रवाच्यो यं देवासोऽवथा स विचर्षणिः ॥५॥

वाज र प्रसिद्ध नेताजस्ता ऋभुले उत्पन्न गरेको प्रचुर अन्नरूपी ऐश्वर्य उनीहरूबाटै हामीलाई प्राप्त होस्। ऋभुले बनाएको रथ विशेष रूपले युद्धमा प्रशंसा गर्न योग्य छ। हे देवता हो ! तिमीहरू जसलाई संरक्षण प्रदान गर्दछौ, त्यो प्रख्यात हुन्छ।

स वाज्यर्वा स ऋषिर्वचस्यया स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः।
स रायस्पोषं स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्वाँ ऋभवो यमाविषुः ॥६॥

वाज, विभु र ऋभुले संरक्षण प्रदान गरेको मानिस बलशाली भएर युद्धमा कुशल हुन्छ। मन्त्रद्रष्टा ऋषिझैँ त्यो पराक्रमी हुन्छ र आयुध हुत्याउन सक्ने सङ्ग्राममा अपराजेय हुन्छ। त्यो मानिस ऐश्वर्य, पुष्टि र असल पराक्रम धारण गर्ने हुन्छ।

श्रेष्ठं वः पेशो अधि धायि दर्शतं स्तोमो वाजा ऋभवस्तं जुजुष्टन।
धीरासो हि ष्ठा कवयो विपश्चितस्तान्व एना ब्रह्मणा वेदयामसि ॥७॥

हे वाज र ऋभु हो ! तिमीहरू असल व्यवहार र राम्रो रूपका छौ। हामीले तिमीहरूका लागि स्तोत्र रचना गरेका छौँ, ग्रहण गर। तिमीहरू धैर्यवान्, दूरदर्शी र मेधावी छौ। हामी आफ्ना स्तोत्रले तिमीहरूलाई बोलाउँछौँ।

यूयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्परि विद्वांसो विश्वा नर्याणि भोजना।
द्युमन्तं वाजं वृषशुष्ममुत्तममा नो रयिमृभवस्तक्षता वयः ॥८॥

हे ऋभु हो ! तिमीहरू ज्ञानले सम्पन्न भएर हाम्रो आशाभन्दा पनि बढी, मानिसको हितकारी सम्प हामीलाई प्रदान गर। हाम्रा लागि दीप्तिमान् ऐश्वर्ययुक्त अधिकार, असल अन्नधन र बल प्रदान ग

इह प्रजामिह रयिं रराणा इह श्रवो वीरवत्तक्षता नः ।
येन वयं चितयेमात्यन्यान्तं वाजं चित्रमृभवो ददा नः ॥९॥

हे ऋभु हो ! तिमीहरू हाम्रा यस यज्ञमा खुसी भएर सन्तान, ऐश्वर्य र पराक्रम दिने अन्न प्रदान ग हामीलाई अरूहरूभन्दा अगाडि बढाउन सक्ने असल अन्न प्रदान गर।

[सूक्त - ३७]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** - ऋभुगण। **छन्द** – त्रिष्टुप् अनुष्टुप्।

उप नो वाजा अध्वरमृभुक्षा देवा यात पथिभिर्देवयानैः ।
यथा यज्ञं मनुषो विक्ष्वा३ सु दधिध्वे रण्वाः सुदिनेष्वह्नाम् ॥१॥

हे सुन्दर ऋभु हो ! दिन श्रेष्ठता बनाउन याजकले यज्ञ धारण गरेझैँ देवताका मार्गबाट तिमीह हाम्रा यज्ञमा आओ।

ते वो हृदे मनसे सन्तु यज्ञा जुष्टासो अद्य घृतनिर्णिजो गुः ।
प्र वः सुतासो हरयन्त पूर्णाः क्रत्वे दक्षय हर्षयन्त पीताः ॥२॥

आज तिम्रा मन र हृदयलाई यस यज्ञले हर्ष प्रदान गर्न सकोस्। घिउ मिसाएको मनग्गे सोमः तिमीतिर आओस्। उत्साहले भरिएको र पेलेर तयार गरेका सोमरस तिमीहरूलाई खोज्दै ह सोमरस पिएर सत्कर्म गर्ने स्फुर्ति प्राप्त गर।

त्र्युदायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋभुक्षणो ददे वः ।
जुह्वे मनुष्वदुपरासु विक्षु युष्मे सचा बृहद्दिवेषु सोमम् ॥३॥

हे वाज र ऋभु हो ! तिमीहरूलाई स्तुति समर्पित गरेझैँ हामी तीनै सवनमा पेलेर तयार गरेको देवतालाई हित गर्ने सोमरस अर्पित गर्दछौँ। असल मानिसका बीचमा तेजस्वी जीवन निर्वाह गर्न लागि हामी सोमरस प्रदान गर्दछौँ।

पीवोअश्वाः शुचद्रथा हि भूतायः शिप्रा वाजिनः सुनिष्काः ।
इन्द्रस्य सूनो शवसो नपातोऽनु वश्चेत्यग्रियं मदाय ॥४॥

हे ऋभु हो ! तिमीहरू बलिष्ठ अश्व, तेजयुक्त रथ, फलामे कवच भएका र अन्नवान् तथा अस धनले युक्त छौ। इन्द्रदेवका पुत्र र बलले उत्पन्न भएका हे ऋभु हो ! यो उत्तम सोम तिमीहरूलाई नै प्रदान गरिएको हो।

ऋभुमृभुक्षणो रयिं वाजे वाजिन्तमं युजम् ।
इन्द्रस्वन्तं हवामहे सदासातममश्विनम् ॥५॥

हे ऋभु हो ! हामी अत्यधिक संवर्द्धनशील ऐश्वर्य आह्वान गर्दछौँ। युद्धमा अत्यधिक बलशा संरक्षक हुनाले आह्वान गर्दछौँ र सधैँ उदार, इन्द्रदेवका प्रिय, असल अश्व भएका तिमीहरू गणलाई आह्वान गर्दछौ।

सेदृभवो यमवथ यूयमिन्द्रश्च मर्त्यम् ।
स धीभिरस्तु सनिता मेधसाता सो अर्वता ॥६॥

हे ऋभु हो ! तिमी र इन्द्रदेव जुन व्यक्तिलाई संरक्षण प्रदान गर्दछौँ, त्यो व्यक्ति महान् हुन्छ। त्य व्यक्ति आफ्ना कर्मले धनको भागीदार र यज्ञमा अश्वले सम्पन्न हुन्छ।

वि नो वाजा ऋभुक्षणः पथश्चितन यष्टवे ।
अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा आशास्तरीषणि ॥७॥

हे वाज तथा ऋभु हो ! तिमीहरू हाम्रा लागि असल कर्म गर्ने मार्ग फराकिलो बनाओ। हे ज्ञानी ! तिमीहरू प्रशंसित भएर सम्पूर्ण दिशामा सफलतापूर्वक अघि बढ्नका लागि हामीलाई ब देखाओ।

तं नो वाजा ऋभुक्षण इन्द्र नासत्या रयिम्।
समश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शस्त मघत्तये ॥८॥

हे वाज हो ! हे ऋभु हो ! हे अश्विनीकुमार हो ! हे इन्द्रदेव ! तिमीहरू सबैले हामीजस्ता स्तोतालाई मनग्गे ऐश्वर्य र अश्वको शक्ति प्राप्त गर्नका लागि आशीर्वाद देओ।

[सूक्त – ३८]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – दधिक्रा द्यावापृथिवी। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

उतो हि वां दात्रा सन्ति पूर्वा या पूरुभ्यस्त्रसदस्युर्नितोशे।
क्षेत्रासां ददथुरुर्वरासां घनं दस्युभ्यो अभिभूतिमुग्रम् ॥१॥

हे द्यावापृथिवी ! दान गर्नमा प्रसिद्ध त्रसदस्युले याजकलाई प्रदान गरेको सम्पत्ति तिमीहरूकै वैभव हो। तिमीहरूले उनलाई जमिन जोत्नका लागि अश्व र जमिन उर्वर बनाउनका लागि पुत्र प्रदान गरेका थियौ। तिमीहरूले नै शत्रु जित्नका लागि धारिला हतियार प्रदान गरेका थियौ।

उत वाजिनं पुरुनिष्षिध्वानं दधिक्रामु ददथुर्विश्वकृष्टिम्।
ऋजिप्यं श्येनं प्रुषितप्सुमाशुं चर्कृत्यमर्यो नृपतिं न शूरम् ॥२॥

शक्तिशाली, अनेकौं शत्रुका संहारक, समस्त मानिसका हितकारक, श्येनपक्षीजस्तै सोझो बाटाका यात्री, ओजस्वी रूप भएका, महान् व्यक्तिबाट प्रशंसा पाउने, राजाजस्तै शूरवीर, द्रुत गतिले यात्रा गर्ने दधिक्रादेवलाई द्यावापृथिवीले धारण गर्दछन्।

यं सीमनु प्रवतेव द्रवन्तं विश्वः पूरुर्मदति हर्षमाणः।
पड्भिर्गृध्यन्तं मेधयुं न शूरं रथतुरं वातमिव ध्रजन्तम् ॥३॥

बलिया हुनाले समस्त मानिसहरू दधिक्रादेवको प्रार्थना गर्दछन्। ओरालोतिर बग्ने जलजस्तै गमनशील, युद्धको कामना गर्ने, शूरवीरजस्तै आफ्नै खुट्टाले संसारका सबै दिशामा पुग्न खोज्ने र वायुजस्तै चाँडो हिँड्ने उनै हुन्।

यः स्मारुन्धानो गध्या समत्सु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन्।
आविर्ऋजीको विदथा निचिक्यत्तिरो अरतिं पर्याप आयोः ॥४॥

सङ्ग्राममा एकत्र भएका पदार्थलाई रोक्ने, महान् ऐश्वर्यले सम्पन्न, समस्त दिशाको भ्रमण गर्दै सबै ठाउँमा व्याप्त र आफ्नो हतियार देखाएर सङ्ग्राममा प्रसिद्ध हुने गरेका दधिक्रादेवले हाम्रा शत्रु हामीबाट टाढा गराऊन्।

उत स्मैनं वस्त्रमथिं न तायुमनु क्रोशन्ति क्षितयो भरेषु।
नीचायमानं जसुरिं न श्येनं श्रवश्चाच्छा पशुमच्च यूथम् ॥५॥

लुगागहना चोर्ने चोर देख्दा चिच्याएझैं युद्धमा दधिक्रादेवलाई देखेर शत्रु चिच्याउन थाल्छन्। झम्टिन लागेको बाज देखेर चरो भागेझैं अन्नर पशुका बथानतिर सोझै जान लागेका दधिक्रादेवलाई देखेर समस्त शत्रु भाग्दछन्।

उत स्मासु प्रथमः सरिष्यन्नि वेवेति श्रेणिभी रथानाम्।
स्रजं कृण्वानो जन्यो न शुभ्वा रेणुं रेरिहत्किरणं ददश्वान् ॥६॥

दधिक्रादेव शत्रुसेनाका बीचमा जाने विचारले रथका लहरले सम्पन्न छन्। महत्त्वाकाङ्क्षील मालाले शरीर सजाएझैं माला पहिरिएर सुन्दर देखिएका दधिक्रादेव दाँतले लगाम तान्दै धुलाले धुस्रै र फुस्रै भएका हुन्छन्।

उत स्य वाजी सहुरिर्ऋतावा शुश्रूषमाणस्तन्वा समर्ये।
तुरं यतीषु तुरयन्नृजिप्योऽधि भ्रुवोः किरते रेणुमृञ्जन् ॥७॥

बलशाली, सङ्ग्राममा शत्रु संहार गर्ने, अनुशासन पालन गर्ने, आफ्नै शरीर चाटेर सुसार गर्ने, द्रुतगतिले गमन गरेका सेनामाथि आक्रमण गर्ने र छोटो बाटो हिँड्ने दधिक्रादेव खुट्टाले धुलो उडाउँदै आफ्ना आँखीभौं माथि चढाउँछन्।

उत स्मास्य तन्यतोरिव द्योर्ऋघायतो अभियुजो भयन्ते।
यदा सहस्रमभि षीमयोधीद्दुर्वर्तुः स्मा भवति भीम ऋञ्जन् ॥८॥

तेजस्वी, ध्वनि उत्पन्न गर्ने, वज्रझैं शत्रुसेनामाथि आक्रमण गर्ने दधिक्रादेवसित युद्धको रहर गर्ने मानिस पनि डरले थर्कमान हुन्छ। उनी चारैतिर हजारौं शत्रुसित युद्ध गर्दाखेरि उत्तेजित भएर भयङ्कर देखिन्छन् र अजेय पनि छन्।

उत स्मास्य पनयन्ति जना जूतिं कृष्टिप्रो अभिभूतिमाशोः ।
उतैनमाहुः समिथे वियन्तः परा दधिक्रा असरत्सहस्रैः ॥९॥

मानिसको रहरलाई पूरा गराउने र तीव्र वेग भएका दधिक्रादेवको शौर्य एवं गतिलाई मानिसले प्रार्थना गर्दछन् लडाइँमा जाने योद्धा यिनका विषयमा दधिक्रादेवले हजारौं शत्रु पराजित गरेर अगाडि बढ्दछन् भन्ने कुरो गर्दछन् ।

आ दधिक्राः सवसा पञ्च कृष्टीः सूर्यइव ज्योतिषापस्ततान ।
सहस्रसाः शतसा वाज्यर्वा पृणक्तु मध्वा समिमा वचांसि ॥१०॥

आदित्यगणका तेजले आकाश व्याप्त गरेझैँ दधिक्रादेवले आफ्ना तेजले पाँचै वर्णका मानिसलाई व्याप्त गरेका छन् । सयौं वा हजारौं किसिमका ऐश्वर्य प्रदान गर्ने बलशाली दधिक्रादेवले हाम्रो स्तुति मधुरताले संयुक्त गराऊन् ।

[सूक्त - ३९]

ऋषि – वामदेव गौतम । **देवता** – दधिक्रा । **छन्द** – त्रिष्टुप अनुष्टुप् ।

आशुं दधिक्रां तमु नु ष्टवाम दिवस्पृथिव्या उत चर्किराम ।
उच्छन्तीर्मामुषसः सूदयन्त्वति विश्वानि दुरितानि पर्षन् ॥१॥

दधिक्रादेवलाई हामी प्रार्थना गर्दछौं र द्यावापृथिवीलाई प्रार्थना गर्दछौं । तम निवारण गर्ने उषाले हामीलाई उत्साहित गरून् र समस्त आपद्बाट पार लगाऊन् ।

महश्चर्कर्म्यर्वतः क्रतुप्रा दधिक्राव्णः पुरुवारस्य वृष्णः ।
यं पूरुभ्यो दीदिवांसं नाग्निं ददथुर्मित्रावरुणा ततुरिम् ॥२॥

हामी यज्ञ सम्पन्न गराउँछौं । अनेकौंले वरण गर्न योग्य, महान् र खोजेको कुरो वर्षा गर्ने दधिक्रादेवलाई हामी प्रार्थना गर्दछौं । हे मित्रावरुण ! तिमीहरू दुवै तेजस्वी अग्निझैँ स्थित र आपद्बाट जोगाउने दधिक्रादेवलाई याजकको हितका लागि धारण गर्दछौ ।

यो अश्वस्य दधिक्राव्णो अकारीत्समिद्धे अग्ना उषसो व्युष्टौ ।
अनागसं तमदितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणेना सजोषाः ॥३॥

उषा प्रकट भएर अग्नि प्रदीप्त भएपछि अश्वको रूपमा रहेका दधिक्रादेवको प्रार्थना गर्ने मानिसलाई मित्र, वरुण र अदितिसँगै दधिक्रादेवले पापबाट मुक्त गराउँछन् ।

दधिक्राव्ण इष उर्जो महो यदमन्महि मरुतां नाम भद्रम् ।
स्वस्तये वरुणं मित्रमग्निं हवामह इन्द्रं वज्रबाहुम् ॥४॥

अन्नप्रदाता, बलप्रदाता, असल र याजकको हित गर्ने दधिक्रादेव र मरुद्का नाममा हामी प्रार्थना गर्दछौं । मित्र, वरुण, अग्नि र हातमा वज्र लिने इन्द्रदेवलाई बोलाउँछौं ।

इन्द्रमिवेदुभये वि ह्वयन्त उदीराणा यज्ञमुपप्रयन्तः ।
दधिक्रामु सूदनं मर्त्याय ददथुर्मित्रावरुणा नो अश्वम् ॥५॥

युद्ध गर्नका लागि पराक्रम गर्ने र यज्ञ गर्नका लागि प्रयत्न गर्ने ती दुवै मानिसले दधिक्रादेवलाई इन्द्रदेवजस्तै बोलाउँछन् । हे मित्रावरुण ! तिमीहरूले मानिसलाई प्रेरित गर्ने द्रुतगामी अश्वजस्ता दधिक्रादेवलाई हाम्रा निम्ति धारण गर्यौ ।

दधिक्राव्णो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः ।
सुरभि नोमुखा करत्प्र ण आयूंषि तारिषत् ॥६॥

हामी विजयले सम्पन्न, व्यापक र वेगवान् दधिक्रादेवको प्रार्थना गर्दछौं । उनले हाम्रो मुख आदि इन्द्रिय सुन्दर तथा सबल गराऊन् र हाम्रो आयु वृद्धि गरून् ।

[सूक्त - ४०]

ऋषि – वामदेव गौतम । **देवता** – दधिक्रा सूर्य । **छन्द** – जगती त्रिष्टुप् ।

दधिक्राव्ण इदु नु चर्किराम विश्वा इन्मामुषसः सूदयन्तु ।
अपामग्नेरुषसः सूर्यस्य बृहस्पतेराङ्गिरसस्य जिष्णोः ॥१॥

हामी दधिक्रादेवलाई बारम्बार प्रार्थना गर्दछौं । समस्त उषाले हामीलाई प्रेरणा प्रदान गरून् । हामी जल, अग्नि, सूर्य, उषा, बृहस्पति र आङ्गिरस जिष्णुको प्रार्थना गर्दछौं ।

सत्वा भरिषो गविषो दुवन्यसच्छ्रवस्यादिष उषसस्तुरण्यसत्।
सत्यो द्रवो द्रवरः पतङ्गरो दधिक्रावेषमूर्जं स्वर्जनत् ॥२॥

शक्तिशाली, भरणपोषण गर्ने, गाईलाई प्रेरित गर्ने, भक्तका बीचमा निवास गर्ने र द्रुतगतिले गमन गर्ने दधिक्रादेवले उषा कालमा अन्नको कामना गरून्। सत्यको मार्गमा चल्ने, वेगसम्पन्न, अर्कालाई पनि बेग प्रदान गर्ने र उफ्रँदै हिँड्ने दधिक्रादेवले हाम्रा लागि अन्न, बल र हर्ष उत्पन्न गरून्।

उत स्मास्य द्रवतस्तुरण्यतः पर्णं न वेरनु वाति प्रगर्धिनः।
श्येनस्येव ध्रजतो अङ्कसं परि दधिक्राव्णः सहोर्जा तरित्रतः ॥३॥

पँखेराले चराको अनुसरण गरेझैँ वेगपूर्वक कुद्ने र प्रतिस्पर्धा गर्ने दधिक्रादेवको अनुसरण मानिसले गर्दछन्। बाज पक्षीको उडानजस्तो गरी हिँड्ने र सुरक्षा प्रदान गर्ने दधिक्रादेवका शरीरलाई सबैले एकै ठाउँमा भेला भएर अन्न आदि प्राप्त गर्न चेर्दछन्।

उत स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति ग्रीवायां बद्धो अपिकक्ष आसनि।
क्रतुं दधिक्रा अनु संतवीत्वत्पथामङ्कांस्यन्वापनीफणत् ॥४॥

दधिक्रादेव बलशाली अश्वझैँ गला र मुखमा बाँधिएका भए पनि शत्रुलाई तीव्र गतिले झम्टन्छन्। अत्यधिक शक्तिशाली भएर यज्ञको अनुगमन गर्दै कुटिल मार्ग पार गर्छन्।

हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
नृषद्वरसदृतसद्व्योमसदब्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतम् ॥५॥

तेजोमय आकाशमा हंस एवं अन्तरिक्षमा वसु रहेका हुन्छन्। होताहरू वेदीमा अतिथिझैँ पूज्य भएर घरैमा बस्दछन्। ऋतको वास मानिस, रोजिएको ठाउँ, यज्ञस्थल एवं अन्तरिक्षमा हुन्छ। उनी जलमा, रश्मिमा, सत्यमा र पर्वतमा उत्पन्न भएका हुन्।

[सूक्त - ४१]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्रावरुण। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इन्द्रा को वां वरुणा सुम्नमाप स्तोमो हविष्माँअमृतो न होता।
यो वां हृदि क्रतुमाँ अस्मदुक्तः पस्पर्शदिन्द्रावरुणा नमस्वान् ॥१॥

हे इन्द्र र वरुणदेवहरू हो ! हामीले विवेकपूर्वक र विनम्रतापूर्वक उच्चारण गरेका तिम्रो हृदय स्पर्श गर्ने स्तोत्र कुन हुन् ? हे इन्द्र र वरुणदेवहरू हो ! अविनाशी र आहुतिले सम्पन्न अग्निजस्तै प्रदीप्त त्यो स्तोत्र तिम्रा अन्तःस्तलमा प्रवेश गरोस्।

इन्द्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवौ मर्तः सख्याय प्रयस्वान्।
स हन्ति वृत्रा समिथेषु शत्रूनवोभिर्वा महद्भिः स प्र शृण्वे ॥२॥

आहुतिले सम्पन्न भएर इन्द्र र वरुण दुवै देवताको मित्रता प्राप्त गर्नका लागि आफ्ना बन्धु बनाउने व्यक्तिले आफ्नो पाप विनाश गराउँछन्। युद्धमा शत्रुको विनाश गराउँछन् र महान् सुरक्षा प्राप्त गरेका कारणले प्रसिद्ध पनि हुन्छन्।

इन्द्रा ह रत्नं वरुणा धेष्ठेत्था नृभ्यः शशमानेभ्यस्ता।
यदी सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्रयसा मादयैते ॥३॥

हे विख्यात इन्द्र र वरुणदेव हो ! तिमीहरू दुवै देवता हामीजस्ता स्तोताका निम्ति ऐश्वर्य प्रदान गर्दछौ। तिमीहरू दुवै परस्परमा मित्र हौ र मित्रताका लागि पेलेर तयार गरेको सोमरस र उत्तम अन्नले खुसी हुन्छौ भनेदेखि हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर।

इन्द्रा युवं वरुणा दिद्युमस्मिन्नोजिष्ठमुग्रा नि विधिष्टं वज्रम्।
यो नो दुरेवो वृकतिर्दभीतिस्तस्मिन्मिमाथामभिभूत्योजः ॥४॥

हे पराक्रमी इन्द्र र वरुणदेव हो ! हाम्रो कुभलो गर्ने, दान नदिने र हिंस्रक स्वभावका छन्, तिमीहरू दुवै आफ्नो विनाशकारी तेज तिनीहरूमा प्रकट गर। तिमीहरू दुवै त्यस शत्रुमाथि आफ्नो तेजस्वीभन्दा अत्यधिक ओजस्वी वज्रको प्रहार गर।

इन्द्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रेतारा वृषभेव धेनोः।
सा नो दुहीयद्यवसेव गत्वी सहस्रधारा पयसा मही गौः ॥५॥

हे इन्द्र तथा वरुणदेव हो ! साँढेले गाईसित प्रीति गाँसेझैँ तिमीहरू दुई हाम्रा प्रार्थनाका प्रेमी हौ। असल गाईले घाँस खाएर हजारौँ धारा दुध दुहुन तयार भएझैँ त्यस प्रार्थनाले हाम्रो अभिलाषा पूर्ण गरोस्।

तोके हिते तनय उर्वरासु सूरो दृशीके वृषणश्च पौंस्ये ।
इन्द्रा नो अत्र वरुणा स्यातामवोभिर्दस्मा परितक्म्यायाम् ॥६॥

हे इन्द्र र वरुणदेव हो ! तिमीहरू आफ्ना रक्षणसाधनले सम्पन्न भएर शत्रुको विनाश गर्नका लागि राति पनि तयार हुन्छौ । त्यसबाट हामी छोरानाति र उब्जाउ भूमिले लाभान्वित हुन सकौं । धेरै दिनसम्म सूर्यदेवको दर्शन गर्न सकौं र सन्तान उत्पन्न गर्ने सामर्थ्य प्राप्त गर्न सकौं ।

युवामिद्ध्यवसे पूर्व्याय परि प्रभूती गविषः स्वापी ।
वृणीमहे सख्याय प्रियाय शूरा मंहिष्ठा पितरेव शम्भू ॥७॥

हे इन्द्र र वरुणदेव हो ! गाईको कामना गर्ने हामी तिमीहरू दुईका पुरातन संरक्षणको अभिलाषा गर्दछौं । तिमीहरू दुवै बलशाली, पराक्रमी र अत्यन्त वन्दनीय हुनाले हामी तिमीहरूका नजिक हर्षप्रदायक, पिताजस्तै मित्रता र प्रेमको प्रार्थना गर्दछौं ।

ता वां धियोऽवसे वाजयन्तीराजिं न जग्मुर्युवयूः सूदानू ।
श्रिये न गाव उप सोममस्थुरिन्द्र गिरो वरुणं मे मनीषाः ॥८॥

हे असल फलप्रदाता इन्द्र र वरुणदेव ! तिमीहरूका उपासक युद्धमा सुरक्षाका लागि तिमीहरूतिर आएझैं रक्षा र धनको अभिलाषा गर्ने हाम्रो प्रार्थना तिमीहरूतिर जान्छ । तेजको अभिवृद्धिका लागि गाई सोमरसका नजिक गएझैं विवेकपूर्वक हामीले गरेको प्रार्थना तिमीहरू दुईका नजिकै पुग्दछ ।

इमा इन्द्रं वरुणं मे मनीषा अग्मन्नुप द्रविणमिच्छमानाः ।
उपेमस्थुर्जोष्टार इव वस्वो रघ्वीरिव श्रवसो भिक्षमाणाः ॥९॥

धन कमाउन खोज्ने मानिस धनीका नजिक गएझैं हाम्रो प्रार्थना ऐश्वर्य लाभको कामनाले इन्द्र र वरुणदेवका नजिकै जान्छ । खाने कुरो माग्ने भिखारी दानीका नजिकै गएझैं हाम्रो प्रार्थना इन्द्र र वरुणदेवका नजिकै जान्छन् ।

अश्व्यस्य त्मना रथ्यस्य पुष्टेर्नित्यस्य रायः पतयः स्याम ।
ता चक्राणा ऊतिभिर्नव्यसीभिरस्मत्रा रायो नियुतः सचन्ताम् ॥१०॥

हामी आफ्ना बलले अश्व, रथ, पोषक पदार्थ र अविनाशी ऐश्वर्यको अधिपति होऔं । गमनशील दुवै देवताका नयाँ रक्षणसाधनले हामीलाई अश्व र धनले युक्त गराऊन् ।

आ नो बृहन्ता बृहतीभिरूती इन्द्र यातं वरुण वाजसातौ ।
यद्दिद्यवः पृतनासु प्रक्रीळान्तस्य वां स्याम सनितार आजेः ॥११॥

हे महान् इन्द्र र वरुणदेव हो ! लडाइँमा हाम्रो सुरक्षाका लागि आफ्ना रक्षणसाधनले सम्पन्न भएर हाम्रा नजिकै आओ । शत्रुसेनाका हतियार नाच्ने सङ्ग्राममा तिमीहरू दुवैको कृपाले हामीले विजय पाउन सकौं ।

[सूक्त – ४२]

ऋषि – त्रसदस्यु पौरुकुत्स । **देवता** – त्रसदस्यु इन्द्रावरुण । **छन्द** – त्रिष्टुप् ।

मम द्विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता यथा नः ।
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वव्रेः ॥१॥

हामी क्षत्रिय जातिमा उत्पन्न भएका छौं । समस्त मानिसका हामी राजा हौं । हाम्रो राष्ट्र दुई किसिमको छ । सबै देवता हाम्रा भएझैं मानिसहरू हाम्रै हुन् । हामी सौन्दर्यवान् र नजिकमा रहेका वरुण हौं । सबै देवता हाम्रा यज्ञको सेवा गर्दछन् । हामी मानिसका शासक पनि हौं ।

अहं राजा वरुणो मह्यं तान्यसुर्याणि प्रथमा धारयन्त ।
क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजामि कृष्टेरुपमस्य वव्रेः ॥२॥

हामी अधिपति वरुण हौं । सबै देवता हाम्रै महान् सामर्थ्य धारण गर्दछन् । हामी सौन्दर्यवान् र समीपस्थ वरुण हौं । सबै देवता हाम्रै यज्ञको सेवा गर्दछन् र हामी मानिसका शासक पनि हौं । X ८८

अहमिन्द्रो वरुणस्ते महित्वोर्वी गभीरे रजसी सुमेके ।
त्वष्टेव विश्वा भुवनानि विद्वान्त्समैरयं रोदसी धारयं च ॥३॥

हामी इन्द्र र वरुण हौं । आफ्नो महानताका कारण विस्तृत, गम्भीर र श्रेष्ठ रूप भएका द्यावापृथिवी पनि हामी नै हौं । हामी मेधावी हौं । हामी त्वष्टा देवताले झैं सबै भुवन प्रेरित गर्दछौं र द्यावा पृथिवी धारण गर्दछौं ।

अहमपो अपिन्वमुक्षमाणा धारयं दिवं सदन ऋतस्य ।
ऋतेन पुत्रो अदितेर्ऋतावोत त्रिधातु प्रथयद्वि भूम ॥४॥

हामीले नै सिँचाइ गर्ने जल वर्षा गरायौँ र जलको स्थानका रूपमा रहेका स्वर्गलोकमा आदित्य स्थापना गरायौँ। हामी अदितिका पुत्र जलका लागि ऋतवान् छौँ। हामीले नै तीन भुवनले युक्त सृष्टिलाई विस्तृत गराएका हौँ।

मां नरः स्वश्वा वाजयन्तो मां वृताः समरणे हवन्ते ।
कृणोम्याजिं मघवाहमिन्द्र इयर्मि रेणुमभिभूत्येजाः ॥५॥

हामी असल अश्व हुने योद्धालाई युद्ध गर्न बोलाउँछौँ। हामी धनले सम्पन्न इन्द्रका रूपमा रहेर युद्ध गर्दछौँ। हामी पराजित गराउने बलले सम्पन्न भएर धुलो उडाउँछौँ।

अहं ता विश्वा चकरं नकिर्मा दैव्यं सहो वरते अप्रतीतम् ।
यन्मा सोमासो ममदन्यदुक्थोभे भयेते रजसी अपारे ॥६॥

हामीले नै सबै लोक सिर्जना गरेका हौँ। हामी कहीँ पनि नरोकिने खालका दैवी बलले सम्पन्न छौँ। कसैले पनि हामीलाई रोक्न सक्दैन। सोमरस र स्तोत्रले हामीलाई खुसी पार्दा सीमाविहीन द्यावापृथिवी पनि डरले थर्कमान हुन्छन्।

विदुष्टे विश्वा भुवनानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः ।
त्वं वृत्राणि शृण्विषे जघन्वान्त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥७॥

हे वरुणदेव ! तिम्रो कर्म सारा संसारले जानेको छ। हे स्तुति गर्ने हो ! वरुणदेवको प्रार्थना गर। हे इन्द्रदेव ! तिमीले शत्रु संहार गरेकाले तिमी विख्यात छौ। तिमीले थुनिएका नदी प्रवाहित गरेका हौ।

अस्माकमत्र पितरस्त आसन्त्सप्त ऋषयो दौर्गहे बध्यमाने ।
त आयजन्त त्रसदस्युमस्या इन्द्रं न वृत्रतुरमर्धदेवम् ॥८॥

दुर्गहका पुत्र पुरुकुत्सलाई बाँधेपछि राष्ट्रको पालन सप्तर्षिले गरे। उनीहरूले इन्द्र र वरुणका कृपाले पुरुकुत्सकी स्त्रीका लागि यज्ञ गरेर त्रसदस्युलाई प्राप्त गरे। त्रसदस्युले इन्द्रदेवझैँ शत्रु संहार गर्ने र देवताको आधा स्वरूप इन्द्रबाट पाए।

पुरुकुत्सानी हि वामदाशद्धव्येभिरिन्द्रावरुणा नमोभिः ।
अथा राजानं त्रसदस्युमस्या वृत्रहणं ददथुरर्धदेवम् ॥९॥

हे इन्द्रावरुण हो ! ऋषिहरूबाट प्रेरणा दिइएपछि पुरुकुत्सकी स्त्रीले तिमीलाई आहुति र प्रार्थनाले खुसी गराइन्। त्यसपछि तिमीहरू दुवैले उनलाई शत्रुसंहारक अर्धदेव राजा त्रसदस्युलाई प्रदान गरेका थिए।

राया वयं ससवांसो मदेम हव्येन देवा यवसेन गावः ।
तां धेनुमिन्द्रावरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनपस्फुरन्तीम् ॥१०॥

सत्यको विस्तार गर्ने हे मित्र र वरुणदेव हो ! तिमीहरू दुवैको सन्तुष्टिका लागि यो सोमरस प्रस्तुत छ। यज्ञशालामा आओ, हामी सबैलाई निमन्त्रणा गर्दछौँ। हे सोम ! उपयाम पात्रमा इन्द्र र वरुणदेवका लागि नै तिमी नियमअनुसार तयार गरिएका छौ, हामी उनीहरूकै निम्ति समर्पित गर्दछौँ।

[सूक्त – ४३]

ऋषि – सौहोत्र। **देवता** – अश्विनीकुमार। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

क उ श्रवत्कतमो यज्ञियानां वन्दारु देवः कतमो जुषाते ।
कस्येमां देवीममृतेषु प्रेष्ठां हृदि श्रेषाम सुष्टुतिं सुहव्याम् ॥१॥

यजनीय देवताहरूमध्ये कुन देवताले हाम्रो स्तुति सुन्लान् ? कुन देवता वन्दना गर्न योग्य स्तोत्र सेवन गर्दछन् ? देवताहरूमध्ये कुन देवतालाई हामी अत्यन्त प्रिय छौँ र कुन प्रकाशमान हविले युक्त प्रार्थना गरौँ।

को मृळाति कतम आगमिष्ठो देवानामु कतमः शम्भविष्ठः ।
रथं कमाहुर्द्रवदश्वमाशुं यं सूर्यस्य दुहितावृणीत ॥२॥

कुन देवताले हामी मानिसलाई खुसी बनाउँछन् र हाम्रो यज्ञमण्डपमा आउनका लागि सबैभन्दा बढी

हतार देखाउँछन् ? देवताहरूमध्ये कुन देवताको रथ द्रुतगामी भईकन वेगवान् अश्वले सम्पन्न छ ? सूर्यकी पुत्रीले कसलाई नमस्कार गरेकी थिइन् ?

मक्षू हि ष्मा गच्छथ ईवतो द्यूनिन्द्रो न शक्तिं परितक्म्यायाम्।
दिव आजाता दिव्या सुपर्णा कया शचीनां भवथः शचिष्ठा ॥३॥

हे दिव्य र श्रेष्ठ पँखेटा भएका अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवै द्युलोकबाट आउँछौ। अनेकौं बलमध्ये कुन बलका कारण तिमीहरू अत्यधिक बलशाली बनेका छौ ? राती तिमीहरू इन्द्रदेवको जस्तै बल प्रकट गर्दछौ। यज्ञका समयमा गरिने कार्यमा तिमीहरू अति चाँडो जाने गर्दछौ।

का वां भूदुपमातिः कया न आश्विना गमथो हूयमाना।
को वां महश्चित्त्यजसो अभीक उरुष्यतं माध्वी दस्रा न ऊती ॥४॥

हे मधुर स्वभाव भएका र शत्रु विनाश गर्ने अश्विनीकुमार हो ! कस्ता खालको प्रार्थना तिमीहरूका लागि अनुकूल होला ? कस्ता स्तुतिले बोलाउँदा हाम्रा नजिक आउँछौ ? तिमीहरूको ठूलो क्रोध कसले खप्ला ? आआफ्ना रक्षणसाधनले हाम्रो सुरक्षा गर।

उरु वां रथः परि नक्षति द्यामा यत्समुद्रादभि वर्तते वाम्।
मध्वा माध्वी मधु वां प्रुषायन्यत्सीं वां पृक्षो भुरजन्त पक्वाः ॥५॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुईको विशाल रथ द्युलोकमा चारैतिर गमन गर्दछ। समुद्रबाट पनि तिमीहरूतिर आउँछ। तिमीहरू दुवैका निम्ति परिपक्व जौसँगै सोमरस संयुक्त छ। हे मधुर जल उत्पन्न गर्ने र शत्रु विनाश गर्ने अश्विनीकुमार हो ! याजकहरू तिमीहरूका लागि सोमरस दुधमा मिसाइरहेका छन्।

सिन्धुर्ह वां रसया सिञ्चदश्वान्घृणा वयोऽरुषासः परि ग्मन्।
तदू षु वामजिरं चेति यानं येन पती भवथः सूर्यायाः ॥६॥

विशाल नदीले तिमीहरूका अश्वलाई जलले सेचन गरेका छन्। चरोझैं झट्ट उड्ने प्रकाशवान् राता वर्णका घोडा चारैतिर घुम्दछन्। तिमीहरूको द्रुतगामी रथ सबैतिर प्रसिद्ध छ। त्यसैबाट तिमीहरू दुई सूर्यको नियम पालन गर्ने भएका छौ।

इहेह यद्वां समना पपृक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना।
उरुष्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्रिक् ॥७॥

हे शक्तिरूपी अन्न धारण गर्ने अश्विनीकुमार हो ! एकै किसिमको विचार हुने तिमीहरू दुवैलाई हामी स्तुति समर्पित गर्दछौं। त्यो राम्रो स्तुति हामी याजकका लागि फलदायक होस्। हे अश्विनीकुमार हो ! हाम्रो सुरक्षा गर। हाम्रो रहर तिमीहरू दुवै भएतिर छ।

[सूक्त - ४४]

ऋषि – सौहोत्र। **देवता** – अश्विनीकुमार। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

तं वां रथं वयमद्या हुवेम पृथुज्रयमश्विना सङ्गतिं गोः।
यः सूर्यां वहति वन्धुरायुर्गिर्वाहसं पुरुतमं वसूयुम् ॥१॥

हे अश्विनीकुमार हो ! आज हामी तिमीहरूको प्रसिद्ध वेग भएको र गाई प्रदान गर्ने रथ निम्त्याउँछौं। काठका खम्बा भएका रथले सूर्यालाई धारण गर्दछ। त्यो स्तुति बोक्ने रथ विशाल र ऐश्वर्यवान् छ।

युवं श्रियमश्विना देवता तां दिवो नपाता वनथः शचीभिः।
युवोर्वपुरभि पृक्षः सचन्ते वहन्ति यत्ककुहासो रथे वाम् ॥२॥

हे द्युलोक थाम्ने अश्विनीकुमार देवता हो ! तिमीहरू दुवैले त्यो श्रेष्ठता आआफ्नै बलले प्राप्त गरेका हौ। विशाल अश्व नारिएका रथले तिमीहरूलाई बोक्दा तिमीहरू दुवैको शरीर सोमरसले पुष्ट गर्दछ।

को वामद्या करते रातहव्य ऊतये वा सुतपेयाय वार्कैः।
ऋतस्य वा वनुषे पूर्व्याय नमो येमानो अश्विना ववर्तत् ॥३॥

कुन सोमरस प्रदाताले आज आफ्नो सुरक्षाका लागि अथवा पेलेर तयार गरेको सोमरस पिउनका लागि तिम्रो प्रार्थना गर्दछ ? नमस्कार गर्ने कुन मानिस तिमीहरू दुवैलाई यज्ञका लागि प्रवृत्त गराउँछ ?

हिरण्ययेन पुरुभू रथेनेमं यज्ञं नासत्योप यातम्।
पिबाथ इन्मधुनः सोम्यस्य दधथो रत्नं विधते जनाय ॥४॥

हे [illegible] प्रकारले आफ्नो सत्ता प्रकट गर्ने र सत्यको पालन गर्ने अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुवै [illegible] सुनौलो रथबाट आओ, मिठो सोमरस पान गर र पुरुषार्थीलाई मनोहर ऐश्वर्य प्रदान गर।

आ नो यातं दिवो अच्छा पृथिव्या हिरण्ययेन सुवृता रथेन।
मा वामन्ये नि यमन्देवयन्तः सं यद्दे नाभिः पूर्व्या वाम् ॥५॥

हे अश्विनीकुमारहरू हो ! सुनौलो उत्तम रथमा द्युलोक वा भूलोकबाट हामीतिर आओ। तिमीहरूलाई चाहने अन्य याजकले तिमीहरूलाई बीचै बाटमा रोक्न नसकून्, किनभने पुरानो जमानादेखि नै हामीले स्तुति प्रस्तुत गरेका छौँ।

नू नो रयिं पुरुवीरं बृहन्तं दस्रा मिमाथामुभयेष्वस्मे।
नरो यद्वामश्विना स्तोममावन्त्सधस्तुतिमाजामीढहासो अग्मन् ॥६॥

हे शत्रु संहार गर्ने अश्विनीकुमार हो ! पुरुमीढहका स्तोताले तिमीहरूलाई स्तुति गरेरै प्राप्त गरेका हुन् र अजमीढहका स्तोताको प्रशंसा पनि उसैमा सामेल छ।

इहेह यद्वां समना पपृक्षे सेयमस्मे सुमतिर्वाजरत्ना।
उरुष्यतं जरितारं युवं ह श्रितः कामो नासत्या युवद्रिक् ॥७॥

हे शक्तिरूपी अन्न धारण गर्ने अश्विनीकुमार हो ! एकै विचार भएका तिमीहरू दुवैलाई हामी स्तुति समर्पित गर्दछौँ। त्यो राम्रो स्तुति हामी याजकका लागि फलदायक होस्। हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू दुईले हाम्रो सुरक्षा गर। हाम्रो रहर तिमीहरूतिरै छ।

[सूक्त – ४५]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – अश्विनीकुमार। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

एष स्य भानुरुदियर्ति युज्यते रथः परिज्मा दिवो अस्य सानवि।
पृक्षासो अस्मिन्मिथुना अधि त्रयो दृतिस्तुरीयो मधुनो वि रप्शते ॥१॥

प्रकाशका धनी सूर्यदेव उदाएका छन्। हे अश्विनीकुमारहरू हो ! तिमीहरू दुवैको रथ चारैतिर घुम्दै छ। त्यो रथ प्रकाशपुञ्जजस्तै सूर्यदेवसितै उच्च स्थानमा भेट हुन्छ। यस रथमा जोडा बनाएर तीन किसिमका अन्न राखिएका छन् र सोमरसलाई चौथो पात्रमा विशेष रूपले राखिएको देखिँदै छ।

उद्वां पृक्षासो मधुमन्त ईरते रथा अश्वास उषसो व्युष्टिषु।
अपोर्णुवन्तस्तम आ परीवृतं स्वर्ण शुक्रं तन्वन्त आ रजः ॥२॥

उषाहरू उदित हुनाले मधुर अन्न र अश्वले सम्पन्न तिमीहरूको रथ चारैतिर बाक्लिएर बसेको अन्धकार नाश गराउँदै सूर्यदेवजस्तै प्रदीप्त तेज चारैतिर फिँजाउँदै मास्तिर मुख फर्काएर घुमिरहेका छन्।

मध्वः पिबतं मधुपेभिरासभिरुत प्रियं मधुने युञ्जाथां रथम्।
आ वर्तनिं मधुना जिन्वथस्पथो दृतिं वहेथे मधुमन्तमश्विना ॥३॥

हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू मधुर रस पान गर्ने मुखले सोमरस पान गर र मधुर रस प्राप्त गर्नका लागि आफ्ना प्रिय रथमा अश्व जोतेर याजकका घरमा आओ। तिमीहरू दुवै जाने गरेको मार्ग मधुर रसले परिपूर्ण गर र सोमरसले पूर्ण पात्र धारण गर।

हंसासो ये वां मधुमन्तो अस्रिधो हिरण्यपर्णा उहुव उषर्बुधः।
उदप्रुतो मन्दिनो मन्दिनिस्पृशो मध्वो न मक्षः सवनानि गच्छथः ॥४॥

द्रुतगामी, मधुरतायुक्त, विद्रोहविनाका, सुनौला पँखेटा भएका, उषा कालमा जाग्ने, पानीसम्म जान सक्ने, पसिनाका थोपा खसाउने र खुसी गराउने अश्वले तिमीहरूलाई बोकेका छन्। माहुरी महतिर भ्याम्मिएझैँ तिमीहरू हाम्रा यज्ञका सवनमा आओ।

स्वध्वरासो मधुमन्तो अग्नय उस्रा जरन्ते प्रति वस्तोरश्विना।
यन्निक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः सोमं सुषाव मधुमन्तमद्रिभिः ॥५॥

कार्य पूरा गराउने मेधावी याजकले मन्त्रले जल भरेर हात पखाल्दै ढुङ्गाले कुटेर मिठो सोमरस पेल्दै तयार गर्दा प्रत्येक उषा कालमा मधुरतायुक्त, असल अहिंसित कर्म गर्ने, अग्निजस्तै तेजस्वी अश्विनीकुमारको याजकले प्रार्थना गर्दछन्।

आकेनिपासो अहभिर्दविध्वतः स्व१र्ण शुक्रं तन्वन्त आ रजः ।
सूरश्चिदश्वान्युयुजान ईयते विश्वाँ अनु स्वधया चेतथस्पथः ॥६॥

नजिकै अवतरण हुने किरण दिउँसोका उज्यालोले अन्धकार नष्ट गराउँदै सूर्यदेवको जस्तै प्रदीप्त तेज फिँजाउँछन्। अश्व नारेर सूर्यदेव गमन गर्दछन्। हे अश्विनीकुमार हो ! तिमीहरू आफ्ना धारक शक्तिले सबै मार्ग क्रमैसित देखाउँछौ।

प्र वामवोचमश्विना धियन्धा रथः स्वश्वो अजरो यो अस्ति।
येन सद्यः परि रजांसि याथो हविष्मन्तं तरणिं भोजमच्छ ॥७॥

हे अश्विनीकुमार हो ! हामी स्तोताले तिमीहरू दुवैको प्रार्थना गर्दछौँ। तिमीहरू दुवै असल अश्व भएका, कहिल्यै नथोत्रिने रथबाट पलभरिमै तीनै लोकको परिक्रमा गर्छौ। त्यसैले तिमीहरू हवियुक्त, शीघ्र गमन गर्ने र भोजन प्रदान गर्ने यज्ञमा आओ।

[सूक्त - ४६]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्रवायु। **छन्द** - गायत्री।

अग्रं पिबा मधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु। त्वं हि पूर्वपा असि ॥१॥

हे वायुदेवता ! यज्ञमा आसीन हुँदा पेलेर तयारी मिठो सोमरस सर्वप्रथम पान गर। किनभने तिमी नै सबैभन्दा पहिले सोमरस पान गर्दछौ।

शतेना नो अभिष्टिभिर्नियुत्वाँ इन्द्रसारथिः। वायो सुतस्य तृम्पतम् ॥२॥

हे असल अश्व भएका वायुदेवता ! इन्द्रदेव तिम्रा सारथी हुन्। तिमी कामना पूरा गराउन सयौँ अश्वमा हामीकहाँ आऊ। तिमी र इन्द्रदेव पेलेर तयार गरेको सोमरस पान गर।

आ वां सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः। वहन्तु सोमपीतये ॥३॥

हे इन्द्र र वायुदेव ! हजारौँ सङ्ख्यामा द्रुत गतिका घोडामा सोमपान गर्न यहाँ आओ।

रथं हिरण्यवन्धुरमिन्द्रवायू स्वध्वरम्। आ हि स्थाथो दिविस्पृशम् ॥४॥

हे इन्द्र र वायुदेव ! सुन जडिएका, यज्ञ राम्ररी सफल गराउने र अन्तरिक्ष स्पर्श गर्ने रथमा आएर बस।

रथेन पृथुपाजसा दाश्वांसमुप गच्छतम्। इन्द्रवायू इहा गतम् ॥५॥

हे इन्द्र र वायुदेव ! अत्यधिक सामर्थ्यशाली रथमा हविप्रदाता यजमानका नजिकै यस यज्ञमण्डपमा आओ।

इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा। पिबतं दाशुषो गृहे ॥६॥

हे इन्द्र र वायुदेव ! यो सोमरस तिमीहरूका लागि पेलेर तयार गरेको हो। देवतासित उस्तै स्नेह गर्ने तिमीहरू दुवै हविप्रदाता यजमानका यज्ञमण्डपमा त्यो पान गर।

इह प्रयाणमस्तु वामिन्द्रवायू विमोचनम्। इह वां सोमपीतये ॥७॥

हे इन्द्र र वायुदेव ! तिमीहरू यस यज्ञमा आओ। यहाँ आएर सोमपान गर्नका लागि आआफ्ना अश्वलाई मुक्त गराओ।

[सूक्त - ४७]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्रवायु। **छन्द** - अनुष्टुप्।

वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु।
आ याहि सोमपीतये स्पार्हो देव नियुत्वता ॥१॥

हे वायु ! हामी निर्दोष छौँ र तिम्रा लागि यज्ञमा सर्वप्रथम सोमरस अर्पित गर्दछौँ। हे देवता ! आदर गर्न योग्य तिमी नियुत नामका अश्वमा बसेर सोमपान गर्न आऊ।

इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां पीतिमर्हथः।
युवां हि यन्तीन्दवो निम्नमापो न सध्र्यक् ॥२॥

हे वायु र इन्द्रदेव ! तिमीहरू दुवै सोमपान गर्ने योग्यता उपयुक्त भएका छौ। ओरालो लागेको पानीको धाराझैँ बगेको सोमरसको प्रवाहसम्म तिमीहरू दुवै पुग्दछौ।

वायविन्द्रश्च शुष्मिणा सरथं शवसस्पती।
नियुत्वन्ता न ऊतय आ यातं सोमपीतये ॥३॥

हे वायु र इन्द्रदेव ! तिमीहरू दुवै बलका स्वामी र सामर्थ्यवान् हौ। नियुत नामका घोडा हुने तिमीहरू दुवै हाम्रो रक्षा गर्न र सोमरस पान गर्न सँगै आओ।

या वां सन्ति पुरुस्पृहो नियुतो दाशुषे नरा।
अस्मे ता यज्ञवाहसेन्द्रवायू नि यच्छतम् ॥४॥

हे नेता र यज्ञका सम्पादक इन्द्र र वरुणदेव ! तिमीहरू दुवैसित भएका अनेकौंले मन पराउने अश्वजति सबै म दानदाता यजमानलाई प्रदान गर।

[सूक्त - ४८]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - वायु। छन्द - अनुष्टुप्।

विहि होत्रा अवीता विपो न रा यो अर्यः।
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥१॥

हे वायुदेव ! शत्रु थर्काउने योद्धाजस्तो अरूले पिउन नसक्ने सोमरस पान गर र स्तोताको ऐश्वर्य वृद्धि गर। हे वायुदेव ! सोमपान गर्न शीतलता प्रदान गर्ने रथमा आऊ।

निर्युवाणो अशस्तीर्नियुत्वाँ इन्द्रसारथिः।
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥२॥

हे वायुदेव ! अवर्णनीय, तरुण अश्वलाई तिमी रथमा लगाउँछौ। इन्द्रदेवता तिम्रा सारथी हुन्! हे वायुदेव ! सोमपान गर्नका लागि शीतलता प्रदान गर्ने रथबाट आऊ।

अनु कृष्णे वसुधिती येमाते विश्वपेशसा।
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥३॥

हे वायुदेव ! कालो रङ्का, ऐश्वर्यधारक, धेरै रूप भएका, द्यावापृथिवीले तिम्रै अनुसरण गर्दछन्। तिमी सोमपान गर्नका लागि शीतलता प्रदान गर्ने रथबाट आऊ।

वहन्तु त्वा मनोयुजो युक्तासो नवतिर्नव।
वायवा चन्द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥४॥

हे वायुदेव ! मनजस्तै वेगशाली, परस्पर आबद्ध हुने उनान्सय घोडाले तिमीलाई लिएर जान्छन्। हे वायुदेव ! सोमपान गर्नका लागि शीतलता प्रदान गर्ने रथबाट आऊ।

वायो शतं हरीणां युवस्व पोष्याणाम्।
उत वा ते सहस्रिणो रथ आ यातु पाजसा ॥५॥

हे वायुदेव ! आफ्ना सयौँ सङ्ख्यामा रहेका पोषणयोग्य अश्वलाई रथमा नियुक्त गर। तिम्रो हजारौँ अश्व भएको रथ वेगपूर्वक आओस्।

[सूक्त - ४९]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - इन्द्राबृहस्पति। छन्द - गायत्री।

इदं वामास्ये हविः प्रियमिन्द्राबृहस्पती। उक्थं मदश्च शस्यते ॥१॥

हे इन्द्र र बृहस्पतिदेव ! यो स्नेहयुक्त आहुति तिमीहरूका मुखमा समर्पित गर्दछौ। तिमीहरू दुवैलाई हाम्रो स्तोत्र र हर्षप्रदायक सोमरस प्रदान गर्दछौँ।

अयं वां परि षिच्यते सोम इन्द्राबृहस्पती। चारुर्मदाय पीतये ॥२॥

हे इन्द्रद र बृहस्पतिदेव ! तिमीहरूको खुसीका लागि र सोमरस पान गर्नका लागि यो मनोहर सोमरस पेलेर तयार गरिन्छ।

आ न इन्द्राबृहस्पती गृहमिन्द्रश्च गच्छतम्। सोमपा सोमपीतये ॥३॥

हे सोमपान गर्ने इन्द्रदेव ! सोमपान गर्न तिमी र बृहस्पतिदेव दुवै हाम्रा घरमा आओ।

अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तं शतग्विनम्। अश्वावन्तं सहस्रिणम् ॥४॥

हे इन्द्र र बृहस्पतिदेव ! हामीलाई सयौँ गाई र हजारौँ अश्वले सम्पन्न ऐश्वर्य प्रदान गर।

इन्द्राबृहस्पती वयं सुते गीर्भिर्हवामहे। अस्य सोमस्य पीतये ॥५॥

हे इन्द्र र बृहस्पतिदेव ! सोमरस पेलिएपछि पान गर्न हामी प्रार्थना गर्दै बोलाउँछौँ।

सोममिन्द्राबृहस्पती पिबतं दाशुषो गृहे। मादयेथां तदोकसा ॥६॥

हे इन्द्र र बृहस्पतिदेव ! हवि प्रदाता यजमानका घरमा सोमपान गरेर बसेर खुसी होओ।

[सूक्त - ५०]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - इन्द्राबृहस्पति। **छन्द** - त्रिष्टुप् जगती।

यस्तस्तम्भ सहसा वि ज्मो अन्तान्बृहस्पतिस्त्रिषधस्थो रवेण।
तं प्रत्नास ऋषयो दीध्यानाः पुरो विप्रा दधिरे मन्द्रजिह्वम् ॥१॥

तीनै लोकमा निवास गर्ने बृहस्पतिदेवले धर्तीका दसै दिशा रोकिदिए। मिठो बोल्ने बृहस्पतिदेवलाई पुराना ऋषि र तेजस्वी विद्वान्ले अग्रिल्तिर स्थापित गरे।

धुनेतयः सुप्रकेतं मदन्तो बृहस्पते अभि ये नस्ततस्रे।
पृषन्तं सृप्रमदब्धमूर्वं बृहस्पते रक्षतादस्य योनिम् ॥२॥

हे बृहस्पतिदेव ! शत्रु थर्काउने गति भएका, खुसी पार्ने र प्रार्थना गर्नेलाई फल प्रदान गर्दै उन्नति गराउँछौ र हिंसा गर्दैनौ। तिनका विशाल यज्ञको सुरक्षा गर्दछौ।

बृहस्पते या परमा परावदत आ त ऋतस्पृशो नि षेदुः।
तुभ्यं खाता अवता अद्रिदुग्धा मध्वः श्चोतन्त्यभितो विरप्शम् ॥३॥

हे बृहस्पतिदेव ! टाढाका प्रदेशका असल ठाउँबाट तिम्रा अश्व आउँछन्। जलकुण्डबाट जलधारा झैं तिम्रा चारैतिर प्रार्थना गर्दै ढुङ्गाले पेलेका सोमले मधुर रस सेचन गर्छ।

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानो महो ज्योतिषः परमे व्योमन्।
सप्तास्यस्तुविजातो रवेण वि सप्तरश्मिरधमत्तमांसि ॥४॥

सात किसिमका छन्दरूपी मुख भएका, धेरै किसिमले उत्पन्न हुने र सात खालका रश्मि भएका बृहस्पतिदेव, महान् सूर्यदेवका परम आकाशमा सर्वप्रथम उत्पन्न भएर आफ्ना ज्योतिले अन्धकार नष्ट गराउँछन्।

स सुष्टुभा स ऋक्वता गणेन वलं रुरोज फलिगं रवेण।
बृहस्पतिरुस्रिया हव्यसूदः कनिक्रदद्वावशतीरुदाजत् ॥५॥

बृहस्पतिदेवले तेजस्वी तथा प्रार्थना गर्ने अङ्गिरासँगै ध्वनिले मेघ र बल नामका राक्षस वध गरे। उनले हवि प्रेरित गर्ने र कराउने गाईलाई कराउँदै बाहिर निकाले।

एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः।
बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् ॥६॥

सबैको पालन गर्ने, समस्त देवताका स्वामी र बलशाली बृहस्पतिदेवलाई हामी यज्ञ, आहुति र प्रार्थनाले सेवा गर्दछौं। हे बृहस्पतिदेव ! तिनका प्रभावले हामी असल सन्तान तथा पराक्रमले सम्पन्न ऐश्वर्यका धनी हुन सकौं।

स इद्राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्थावभि वीर्येण।
बृहस्पतिं यः सुभृतं बिभर्ति वल्गूयति वन्दते पूर्वभाजम् ॥७॥

सबैभन्दा पहिले असल पोषक वस्तुद्वारा बृहस्पतिदेवको सत्कार गर्ने, प्रार्थना गर्ने र नमस्कार गर्ने शासकले शत्रुको सबै बल आफ्ना सामर्थ्यले जित्दछन्।

स इत्क्षेति सुधित ओकसि स्वे तस्मा इडा पिन्वते विश्वदानीम्।
तस्मै विशः स्वयमेवा नमन्ते यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एति ॥८॥

जुन शासकका शासनमा ब्रह्मज्ञानी पुरोहित सबैबाट वन्दनीय भएर अघि लागेका हुन्छन्, उसले राम्रो सन्तुष्टिसाथ आफ्ना घरमा निवास गर्न पाउँछ। उसका लागि धर्तीले जुनसुकै बेला फल दिन्छ। त्यसलाई प्रजाले सम्मानपूर्वक नमस्कार गर्दछन्।

अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सजन्या।
अवस्यवे यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति देवाः ॥९॥

सुरक्षाको खोजीमा लागेका ब्रह्मज्ञानीलाई ऐश्वर्य आदि दिएर त्यसको सुरक्षा गर्ने राजालाई देवताले संरक्षण दिन्छन्। निरन्तर रूपमा शत्रुको धन एवं ऐश्वर्य प्रजाका लागि जितेर तिनी महान् हुन्छन्।

इन्द्रश्च सोमं पिबतं बृहस्पतेऽस्मिन्यज्ञे मन्दसाना वृषण्वसू।
आ वां विशन्त्विन्दवः स्वाभुवोऽस्मे रयिं सर्ववीरं नि यच्छतम् ॥१०॥

हे बृहस्पतिदेव ! तिमी र इन्द्रदेव यस यज्ञमा खुसी भएर याजकलाई ऐश्वर्य प्रदान गर। सबै ठाउँमा विद्यमान रहने सोमरस तिमीहरू दुवैभित्र प्रवेश होस्। हामीलाई पराक्रमी सन्तानसहित मनग्गे धन प्रदान गर।

बृहस्पत इन्द्र वर्धतं नः सचा सा वां सुमतिर्भूत्वस्मे।
अविष्टं धियो जिगृतं पुरन्धीर्जजस्तमर्यो वनुषामरातीः ॥११॥

हे बृहस्पति र इन्द्रदेव ! तिमीहरू दुईले हामीलाई संवर्द्धित गर, हाम्रो यज्ञलाई संरक्षण गर र हाम्रो बुद्धि जगाइदेओ। प्रार्थना गर्ने हामी याजकका शत्रु नाश गर।

[सूक्त - ५१]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - उषा। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

इदमु त्यत्पुरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुनावदस्थात्।
नूनं दिवो दुहितरो विभातीर्गातुं कृणवन्नुषसो जनाय ॥१॥

अत्यधिक विशाल र कर्ममा मानिसलाई संलग्न गराउने कान्तिमान् तेज पूर्व दिशामा अन्धकारबाट माथि निस्कँदै छ। निश्चित रूपले सूर्यकी पुत्री र दीप्तिमती उषाहरू याजकलाई हिँड्नेका लागि मार्ग देखाइदिँदै छन्।

अस्थुरु चित्रा उषसः पुरस्तान्मिता इव स्वरवोऽध्वरेषु।
व्यू व्रजस्य तमसो द्वारोच्छन्तीरव्रञ्छुचयः पावकाः ॥२॥

यज्ञमण्डपमा मौलो ठडिएझैँ, सुन्दर उषाहरू पूर्व दिशामा व्याप्त हुँदै छन्। उषाले गाईगोठको अन्धकारमय ढोका उघार्दछन् र आफ्ना सफाशुद्ध प्रकाशले संसार ढाक्छन्।

उच्छन्तीरद्य चितयन्त भोजान्राधोदेयायोषसो मघोनीः।
अचित्रे अन्तः पणयः ससन्त्वबुध्यमानास्तमसो विमध्ये ॥३॥

अन्धकार हटाएर ऐश्वर्यशाली उषाहरू भोजनदातालाई ऐश्वर्य प्रदान गर्नका लागि जाग्रत गराउँछन्। जागरुक नहुने लोभी व्यापारी अन्धकारमै सुतिरहून्।

कुवित्स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूयादुषसो वो अद्य।
येना नवग्वे अङ्गिरे दशग्वे सप्तास्ये रेवती रेवदूष ॥४॥

हे उषादेवी हो ! तिमीहरूको पुरानो अथवा नयाँ रथ यज्ञमा अनेकौँ पटक आइरहोस्। त्यसै रथबाट नवग्व, दशग्व र सात मुख भएका अङ्गिराका निम्ति ऐश्वर्यसम्पन्न भएर तिमीहरू प्रकट हुन्छौ।

यूयं हि देवीर्ऋतयुग्भिरश्वैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः।
प्रबोधयन्तीरुषसः ससन्तं द्विपाच्चतुष्पाच्चरथाय जीवम् ॥५॥

हे उषादेवी हो ! तिमीहरू यज्ञमा जाने घोडाबाट समस्त लोक विचरण गर र निद्रामा परेका दुईखुट्टे र चारखुट्टेलाई परिक्रमा गर्नका लागि जागृत गराओ।

क्व स्विदासां कतमा पुराणी यया विधाना विदधुर्ऋभूणाम्।
शुभं यच्छुभ्रा उषसश्चरन्ति न वि ज्ञायन्ते सदृशीरजुर्याः ॥६॥

उषाका लागि ऋभुहरूले चमस आदि बनाएका थिए। ती पुराना उषाहरू को हुन् र कहाँ छन् ? प्रदीप्त उषाहरूले सौन्दर्य प्रदर्शित गर्दा सधैँका नयाँ हुनाले एउटै रूपमा हुन्छन्। यीमध्ये कुन नयाँ र कुन पुराना भन्ने ठम्याउन सकिँदैन।

ता घा ता भद्रा उषसः पुरासुरभिष्टिद्युम्ना ऋतजातसत्याः।
यास्वीजानः शशमान उक्थैः स्तुवञ्छंसन्द्रविणं सद्य आप ॥७॥

याज्ञिकले जुन उषालाई स्तोत्रले स्तुति गरेर तत्काल ऐश्वर्य प्राप्त गर्दछन्। तिनै हितकारी उषा प्राचीन कालदेखि नै आइपुग्नासाथ ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन्। यिनीहरू यज्ञका लागि प्रकट भएका र सत्य परिणाम प्रदान गर्दछन्।

ता आ चरन्ति समना पुरस्तात्समानतः समना पप्रथानाः।
ऋतस्य देवी सदसो बुधाना गवां न सर्गा उषसो जरन्ते ॥८॥

उषाहरू समान रूपले पूर्व दिशामा चारैतिर फैलिँदै छन्। एकै किसिमका उषा समान आकाशमा फैँजिन्छन् र यज्ञस्थानको सूचना गर्छन्। उषादेवीहरू गाईका बथानजस्तै प्रशंसित हुन्छन्।

ता इन्वेइव समना समानीरमीतवर्णा उषसश्चरन्ति ।
गूहन्तीरभ्वमसितं रुशद्भिः शुक्रास्तनूभिः शुचयो रुचान: [illegible]

उषाहरू एकै किसिमको रूपरङ्ग भएका र असीमित रङ्ग[illegible] गर्दछन् । तिनीहरू विस्तृत रूपमा फैलिएको अन्धकार हटाइदिन्छन र आफ्ना [illegible] पवित्र प्रकाशलाई अरू धेरै देदीप्यमान गराउँछन् ।

रयिं दिवो दुहितरो विभातीः प्रजावन्तं यच्छतास्मासु देवी:
स्योनादा वः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम [illegible]

हे द्युलोकका चेली, द्युतिमय उषादेवी हो ! हामीलाई सन्तानले [illegible] । हे देवी हो ! मानिसले खुसी पाउनका लागि तिनीहरूसित निवेदन [illegible] असल सन्तानले युक्त ऐश्वर्यका स्वामी हुन सकौं ।

तद्वो दिवो दुहितरो विभातीरुप ब्रुव उषसो यज्ञकेतुः
वयं स्याम यशसो जनेषु तद्द्यौश्च धत्तां पृथिवी च देवी [illegible]

हे प्रकाशमान सूर्यकी पुत्री उषा हो ! हामी याजकहरू [illegible] लाई हामी स्तुति गर्दछौं । त्यसबाट मानिसका बीचमा हामी यश र अन्नका [illegible] हाम्रो यस्तो कामना द्यावापृथिवीले सफल गरून् ।

[सूक्त - ५२]

ऋषि - वामदेव गौतम । **देवता** - [illegible]

प्रति ष्या सूनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः । दिवो [illegible]

प्राणीका प्रेरक, फल प्रदायक, आफ्ना दिदीबहिनीजस्[illegible] प्रकाश फिँजाउने, सूर्यपुत्री उषालाई सबैले देख्छन् ।

अश्वेव चित्रारुषी माता गवामृतावरी । सखाभूदश्विनो[illegible]

चञ्चल बिजुलीजस्तो अद्भुत दीप्तिमान् किरणका [illegible] गर्ने उषाका मित्र अश्विनीकुमार हुन् ।

उत सखास्यश्विनोरुत माता गवामसि । उतोषो [illegible]

तिमी अश्विनीकुमारका मित्र हुनाले देदीप्यमान रश्मि [illegible] तिमी स्तुति गर्न योग्य छ्यौ ।

यावयद् द्वेषसं त्वा चिकित्वित्सूनृतावरि । प्रति [illegible]

हे मिठो बोल्ने उषादेवी ! तिमी शत्रुलाई छुट्याउन [illegible] हौ । हामी स्तुतिले तिमीलाई जागृत गराउँछौं ।

प्रति भद्रा अदृक्षत गवां सर्गा न रश्मयः । [illegible]

हितकारी रश्मि गाईको बथानझैं देखिँदै छ । उषादेवी [illegible] छिन् !

आपप्रुषी विभावरि व्यावर्ज्योतिषा तमः । [illegible]

हे दीप्तिमती उषादेवी ! तिमी संसारलाई तेजले [illegible] लाई प्रकाशले पर भगाउने हौ ! त्यसपछि तिमी आफ्नो धारण शक्ति[illegible]

आ द्यां तनोषि रश्मिभिरान्तरिक्षमुरु प्रियम् [illegible]

हे उषादेवी ! तिमी आफ्ना रश्मिबाट द्युलोक[illegible] प्रकाशले प्रीतियुक्त विशाल आकाश पनि पूर्ण गराइदिन्छौ ।

[सूक्त - [illegible]]

ऋषि - वामदेव गौतम **देवता** - [illegible] **छन्द** - [illegible]

तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महद्वृणीमहे असुरस्य प्रचेतसः
छर्दिर्येन दाशुषे यच्छति त्मना तन्नो महाँ उदयान्देवो अक्तुभिः [illegible]

हामी प्राणशक्तिका प्रदाता र मेधावी सवितादेव[illegible] तेजको कामना गर्दछौं । त्यस तेजले हविप्रदाता यजमानलाई [illegible] सवितादेव त्यस्तो तेज प्रदान गर्दै रातको अन्तिम समयमा उदाउँछन्

दिवो धर्त्ता भुवनस्य प्रजापतिः पिशङ्गं द्रापिं प्रति मुञ्चते कविः।
विचक्षणः प्रथयन्नापृणन्नुर्वजीजनत्सविता सुम्नमुक्थ्यम् ॥२॥

द्युलोक धारण गर्ने समस्त भुवनका प्रजा पालन गर्ने र विद्वान् सवितादेव आफ्नो सुनौलो कवच खोल्दछन्। सबैलाई हेरिरहेका सवितादेव आफ्नो तेज प्रकट गर्दै समस्त जगत् परिपूर्ण गराउँछन् र प्रार्थनाका लागि योग्य प्रचुर सुख उत्पन्न गर्दछन्।

आप्रा रजांसि दिव्यानि पार्थिवा श्लोकं देवः कृणुते स्वाय धर्मणे।
प्र बाहू अस्राक्सविता सवीमनि निवेशयन्प्रसुवन्नक्तुभिर्जगत् ॥३॥

सवितादेव आफ्ना तेजले द्युलोक र भूलोकलाई पूर्ण गराउँछन् र आफ्ना कर्मको प्रशंसा गर्दछन्। उनी संसारलाई आफ्ना कर्ममा नित्य स्थापित गर्दछन् र प्रेरित गर्दछन्। उनी सिर्जन शक्तिका लागि आफ्ना भुजा फिँजाउँछन्।

अदाभ्यो भुवनानि प्रचाकशद् व्रतानि देवः सविताभि रक्षते।
प्रास्नाग्बाहू भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतव्रतो महो अज्मस्य राजति ॥४॥

सवितादेव हिंसारहित भएर सबै लोक आलोकित गर्दछन् र नियमको सुरक्षा गर्दछन्। सबै लोकमा मानिसका लागि बाहु फिँजाउँछन्। नियमअनुसार गति लिएका सवितादेव संसारका श्रेष्ठ ईश्वर हुन्।

त्रिरन्तरिक्षं सविता महित्वना त्री रजांसि परिभूस्त्रीणि रोचना।
तिस्रो दिवः पृथिवीस्तिस्र इन्वति त्रिभिर्व्रतैरभि नो रक्षति त्मना ॥५॥

सवितादेव आफ्ना तेजले तीन अन्तरिक्ष पूर्ण गराउँछन् र आफ्ना महिमाले तीनै लोक परिपूर्ण गराउँछन्। सर्वश्रेष्ठ सवितादेव अग्नि, वायु र सूर्यलाई व्याप्त गराउँछन्। तिनले तीन वटा द्युलोक र तीन वटा पृथ्वी व्याप्त गरेका छन्। उनी आफ्ना तीन व्रतले हाम्रो सुरक्षा गरून्।

बृहत्सुम्नः प्रसवीता निवेशनो जगतः स्थातुरुभयस्य यो वशी।
स नो देवः सविता शर्म यच्छत्वस्मे क्षयाय त्रिवरूथमंहसः ॥६॥

आफूसित मनग्गे ऐश्वर्य राखेका, सबैलाई उत्पन्न र स्थिर गर्ने, स्थावर र जङ्गमलाई अधीनमा राख्ने सवितादेवले हाम्रो पाप नाश गरेर तीनै लोकको सुख प्रदान गरून्।

आगन्देव ऋतुभिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता सुप्रजामिषम्।
स नः क्षपाभिरहभिश्च जिन्वतु प्रजावन्तं रयिमस्मे समिन्वतु ॥७॥

उदाउँदै गरेका सवितादेवले सबै ऋतुमा हाम्रो सुख वृद्धि गरून् र हामीलाई असल सन्तानले सम्पन्न अन्न प्रदान गरून्। उनले हामीलाई रातदिन समृद्धिले सन्तुष्ट गरून् र प्रजाले सम्पन्न धन प्रदान गरून्।

[सूक्त - ५४]

ऋषि – वामदेव गौतम। **देवता** – सविता। **छन्द** – जगती त्रिष्टुप्।

अभूद्देवः सविता वन्द्यो नु न इदानीमह्न उपवाच्यो नृभिः।
वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा दधत् ॥१॥

सवितादेव उदाउँदै छन्, हामी उनको वन्दना गर्दछौँ। मानिसलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्ने र हाम्रा यस यज्ञमा असल धन प्रदान गर्ने सवितादेव दिउँसोका यस भागमा याजकबाट प्रशंसनीय हुन्छन्।

देवेभ्यो हि प्रथमं यज्ञियेभ्योऽमृतत्वं सुवसि भागमुत्तमम्।
आदिद्दामानं सवितर्व्यूर्णुषेऽनूचीना जीविता मानुषेभ्यः ॥२॥

हे सवितादेव ! उदयकालमा तिमी यज्ञका लागि योग्य देवताको अमृतमय सार तत्त्वको उत्तम भाग प्रदान गर्दछौ। त्यसपछि उदाएर दीप्तिमान् रश्मि विस्तृत गराउँछौ र प्राणीको जीवनका लागि रश्मि विस्तार गर्दछौ।

अचित्ती यच्चकृमा दैव्ये जने दीनैर्दक्षैः प्रभूती पूरुषत्वता।
देवेषु च सवितर्मानुषेषु च त्वं नो अत्र सुवतादनागसः ॥३॥

हे सवितादेव ! हामीले भुल गरेर वा दुर्बलताका कारण, धनको अभिमानले वा मानिस भएका घमन्डले तिमीप्रति अथवा देवताहरूप्रति वा मानिसप्रति केही पाप गरेका भए यस यज्ञमा त्यस पापबाट हामीलाई मुक्त गर। ४४

न प्रमिये सवितुर्दैव्यस्य तद्यथा विश्वं भुवनं धारयिष्यति।
यत्पृथिव्या वरिमन्ना स्वङ्गुरिर्वर्ष्मन्दिवः सुवति सत्यमस्य तत् ॥४॥

समस्त संसारको धारण गर्ने सवितादेवको सामर्थ्य कहिल्यै विनाश हुँदैन। सुन्दर हात भएका सवितादेव पृथ्वी र द्युलोक विस्तृत प्रेरित गर्छन्। सवितादेवको कर्म सत्य हो।

इन्द्रज्येष्ठान्बृहद्भ्यः पर्वतेभ्यः क्षयाँ एभ्यः सुवसि पस्त्यावतः।
यथायथा पतयन्तो वियेमिर एवैव तस्थुः सवितः सवाय ते ॥५॥

हे सवितादेव ! अत्यधिक धनवान् इन्द्रदेव हामी याजकका लागि वन्दनीय छन्। हामी मानिसलाई तिमी विशाल पर्वतभन्दा पनि ठूला बनाइदेऊ। यी याजकलाई तिमी घरसहितको स्थान प्रदान गर, त्यसबाट उनीहरू तिमी जाने बेलामा तिमीबाट नियन्त्रित होऊन् र तिम्रो आज्ञाअनुसार चलून्।

ये ते त्रिरहन्त्सवितः सवासो दिवेदिवे सौभगमासुवन्ति।
इन्द्रो द्यावापृथिवी सिन्धुरद्भिरादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ॥६॥

हे सवितादेव ! तिम्रा लागि दिनको तीन पटक सधैं सौभाग्यजनक सोमरस पेलेर तयार गर्ने याजकहरूका लागि र हाम्रा लागि इन्द्रदेव, द्यावापृथिवी, पानीले भरिएका नदी र आदित्यसँगै अदितिदेवीले सुख प्रदान गरून्।

[सूक्त - ५५]

ऋषि - वामदेव गौतम। **देवता** - विश्वेदेवा। **छन्द** - त्रिष्टुप् गायत्री।

को वस्त्राता वसवः को वरूता द्यावाभूमी अदिते त्रासीथां नः।
सहीयसो वरुण मित्र मर्तात्को वोऽध्वरे वरिवो धाति देवाः ॥१॥

हे वसु हो ! तिमीहरूमध्ये रक्षक को हो ? दुःख निवारण गर्ने को हो ? हे अखण्डनीय द्यावापृथिवी ! हाम्रो रक्षा गर। हे मित्रावरुण ! बलशाली शत्रुबाट हाम्रो रक्षा गर। हे देवताहरू हो ! तिमीहरूमध्ये कसले यज्ञमा ऐश्वर्य प्रदान गर्दछन् ?

प्र ये धामानि पूर्व्याण्यर्चान्वि यदुच्छान्वियोतारो अमूराः।
विधातारो वि ते दधुरजस्रा ऋतधीतयो रुरुचन्त दस्मा ॥२॥

स्तुति गर्नेलाई पुरानो ठाउँ प्रदान गर्ने र अज्ञानरूपी अन्धकार हटाउने फलप्रदायक देवताले सधैं असल फल प्रदान गर्दछन्। सत्कर्म गर्ने देवता हेर्न पनि राम्रा छन्।

प्र पस्त्या३मदितिं सिन्धुमर्कैः स्वस्तिमीडे सख्याय देवीम्।
उभे यथा नो अहनी निपात उषासानक्ता करतामदब्धे ॥३॥

सबैलाई आश्रय प्रदान गर्ने अदिति, सिन्धु र स्वस्तिदेवीको मित्रता प्राप्त गर्न हामी स्तोत्रले प्रार्थना गर्दछौं। द्यावापृथिवीले हाम्रो सुरक्षा गरून्। रात र दिनकी अधिष्ठात्री देवी उषासानक्ताले हाम्रो कामना सम्पादित गरून्।

व्यर्यमा वरुणश्चेति पन्थामिषस्पतिः सुवितं गातुमग्निः।
इन्द्राविष्णू नृवदु षु स्तवाना शर्म नो यन्तममवद्वरूथम् ॥४॥

अर्यमा र वरुणदेव यज्ञको मार्ग प्रकाशित गरून् र अन्नका अधिपति अग्निदेव हर्ष प्रदान गर्ने मार्ग देखाऊन्। इन्द्र र विष्णुदेव राम्रो प्रशंसा पाएर सन्तानसँगै सुख प्रदान गरून्।

आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य त्रातुरव्रि भगस्य।
पात्पतिर्जन्यादंहसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत् ॥५॥

पर्वत, मरुत्‌गण र संरक्षक भगदेवका रक्षणसामर्थ्यको हामी कामना गर्दछौं। सबैको पालनपोषण गर्ने वरुणदेव मानिसलाई पापबाट जोगाऊन्। मित्रदेवले मित्रभावले हाम्रो सुरक्षा गरून्।

नू रोदसी अहिना बुध्न्येन स्तुवीत देवी अप्येभिरिष्टैः।
समुद्रं न संचरणे सनिष्यवो घर्मस्वरसो नद्यो३ अप व्रन् ॥६॥

हे द्यावापृथिवी ! ऐश्वर्य प्राप्त गर्ने कामना भएका मानिसले समुद्रका बीचमा पुग्नका लागि प्रार्थना गरेझैं इच्छा लागेको कार्यको लाभ उठाउनका लागि अहिर्बुध्न्य नामका देवतासँगै हामी तिम्रो प्रार्थना गर्दछौं। तेज ध्वनि गर्ने सरिताले तिमीलाई मुक्त गरून्।

देवैर्नो देव्यदितिर्नि पातु देवस्त्राता त्रायतामप्रयुच्छन्।
नहि मित्रस्य वरुणस्य धासिमर्हामसि प्रमियं सान्वग्नेः ॥७॥
देवताहरूसँग अदिति देवीले हाम्रो पोषण गरून् र संरक्षण गर्ने इन्द्रदेवले अल्छ्याइँ नगरीकन हाम्रो सुरक्षा गरून्। हामी मित्र, वरुण र अग्निदेवका सोमरूपी पोषक अन्नमा बाधा पार्दैनौं। उनलाई यज्ञ आदि कर्मले सम्पन्न बनाउँछौं।

अग्निरीशे वसव्यस्याग्निर्महः सौभगस्य। तान्यस्मभ्यं रासते ॥८॥
अग्निदेव ऐश्वर्य र सौभाग्यका अधिपति हुन्, त्यसैले हामीलाई उनले ऐश्वर्य र सौभाग्य प्रदान गरून्।

उषो मघोन्या वह सूनृते वार्या पुरु। अस्मभ्यं वाजिनीवति ॥९॥
हे धनसम्पन्न सत्यरूपी वचन भएका र अन्न प्रदान गर्ने उषादेवी ! हामीलाई अत्यन्त मनोहर धन प्रदान गर।

तत्सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा। इन्द्रो नो राधसा गमत् ॥१०॥
सविता, भग, मित्रावरुण, इन्द्र र अर्यमा देवताहरूसँग आउने ऐश्वर्य हामीलाई सबै देवताले दिऊन्।

[सूक्त - ५६]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - द्यावापृथिवी। छन्द - त्रिष्टुप् गायत्री।
मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्भिरर्कैः।
यत्सीं वरिष्ठे बृहती विमिन्वन्नुवद्धोक्षा पप्रथानेभिरेवैः ॥१॥
अत्यन्त श्रेष्ठ र बृहद् द्यावापृथिवी हावाले प्रेरित हुने बादलले चारै तिरबाट ढाकिएपछि ध्वनि उत्पन्न हुन्छ। ज्येष्ठ र महान् द्यावापृथिवी तेजस्वी स्तोत्रले तेजसम्पन्न होऊन्।

देवी देवेभिर्यजते यजत्रैरमिनती तस्थतुरुक्षमाणे।
ऋतावरी अद्रुहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री शुचयद्भिरर्कैः ॥२॥
पूजन गर्न योग्य, हिंसा नगर्ने अभीष्टको वर्षा गराउने, यज्ञले सम्पन्न, विद्रोह नगर्ने, देवता उत्पन्न गराउने र यज्ञ सम्पन्न गर्ने ओजस्वी द्यावापृथिवी देवीहरू देवताहरूसँगै यजन योग्य तेजस्वी मन्त्रले सम्पन्न होऊन्।

स इत्स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावापृथिवी जजान।
उर्वी गभीरे रजसी सुमेके अवंशे धीरः शच्या समैरत् ॥३॥
सद्बुद्धि प्रदान गर्ने देवताहरूका कौशलले विस्तृत, गम्भीर र आधाररहित द्यावापृथिवी उत्पन्न भए र दुवै लोक बनिए। ती सत्कर्म गर्ने देवताहरू संसारमा व्याप्त छन्।

नू रोदसी बृहद्भिर्नो वरूथैः पत्नीवद्भिरिषयन्ती सजोषाः।
उरूची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥४॥
हे द्यावापृथिवी ! तिमीहरू दुवै हाम्रा लागि अन्न प्रदान गर्ने कामना भएका र आपसमा प्रेमपूर्वक रहने हौ। तिमीहरू दुवै विशाल क्षेत्र भएका, सबैबाट पुजिने हुनाले हामीलाई गृहिणीले सम्पन्न असल भवन प्रदान गर र हाम्रो सुरक्षा गर। हामी आफ्ना सत्कर्मले दास र रथले सम्पन्न होऔं।

प्र वां महि द्यवी अभ्युपस्तुतिं भरामहे। शुची उप प्रशस्तये ॥५॥
हे पवित्र र तेजस्वी आकाश र भूमण्डल ! स्तुति गर्नका लागि नजिकै आएर हामी तिमीहरू दुवैका लागि पर्याप्त मात्रामा स्तुति उच्चारण गर्दछौं।

पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः। ऊह्याथे सनादृतम् ॥६॥
हे दुवै देवी हो ! आफ्ना अनन्त शक्तिले तिमीहरू द्युलोक र पृथिवी यी दुवैलाई पवित्र गराउँदै प्रदीप्त हुन्छौ र सधैं यज्ञको कार्य निर्वाह गर्दछौ।

मही मित्रस्य साधथस्तरन्ती पिप्रती ऋतम्। परि यज्ञं नि षेदथुः ॥७॥
हे व्यापक आकाश र भूदेवीहरू हो ! तिमीहरू आफ्ना सखाजस्ता यजमानलाई अभीष्ट फल प्रदान गर्दछौ, यज्ञको पूर्णताका लागि संरक्षण दिँदै आधार प्रदान गर्दछौ।

[सूक्त - ५७]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - क्षेत्रपति। छन्द - अनुष्टुप त्रिष्टुप।

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि।
गामश्वंपोषयित्न्वा स नो मृडातीदृशे ॥१॥

सखाजस्तै हित गर्ने क्षेत्रपतिका सहयोगले हामी खेत जित्दछौँ। उनै क्षेत्रपतिदेवले गाई र अश्व बलियो बनाउने ऐश्वर्य प्रदान गरून् र त्यस ऐश्वर्यले हामीलाई खुसी गराऊन्।

क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मिं धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व।
मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृडयन्तु ॥२॥

हे क्षेत्रपतिदेव ! गाईले दुध दिएझैँ हामीलाई मधुरता र प्रवाहसम्पन्न जल प्रदान गर। मिठास बर्साएर पवित्रता प्रदान गर्ने जलले दिएजस्तै सुख सत्कर्मका पालक भएर हामीलाई प्रदान गर।

मधुमतीरोषधीर्द्याव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम्।
क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वरिष्यन्तो अन्वेनं चरेम ॥३॥

वनको औषधि हाम्रा लागि मधुरताले पूर्ण होस् र द्युलोक, अन्तरिक्ष र जल हाम्रा लागि मिठा होऊन्। क्षेत्रका स्वामी हाम्रा लागि मधुसम्पन्न होऊन्। हामी उनको अनुसरण गरौँ तर शत्रुद्वारा हिंसित नहोऔँ।

शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम्।
शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्ट्रामुदिङ्गय ॥४॥

अश्व आदि वाहन हाम्रा लागि सुखदायक होऊन्। मानिस हाम्रा लागि हर्षदायक होऊन् र हलो खुसी भएर खेतीको काम गरोस्। खेतमा खुसीसाथ हलो चलोस्, हलामा जुवा सजिलैसित बाँधियोस् र चाबुक पनि सजिलैसित प्रयुक्त होस्।

शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद्दिवि चक्रथुः पयः। तेनेमामुप सिञ्चतम् ॥५॥

हे शुना र सीर ! तिमीहरू दुवै हाम्रो यो प्रार्थना सुनेर स्वीकार गर। तिमीहरू दुवैले द्युलोकमा जल उत्पन्न गरेका छौ, उसै जलद्वारा यस धर्तीलाई सेचन गर।

अर्वाची सुभगे भव सीते वन्दामहे त्वा।
यथा नः सुभगाससि यथा नः सुफलाससि ॥६॥

हे श्रेष्ठ ऐश्वर्य प्रदान गर्ने सीता ! हामीलाई कृपा गर। हामी तिम्रो वन्दना गर्दछौँ। त्यसबाट हामीलाई तिमी असल ऐश्वर्य प्रदान गर र राम्रो फल प्रदान गर।

इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषानु यच्छतु।
सा नः पयस्वती दुहामुत्तरामुत्तरां समाम् ॥७॥

इन्द्रदेवले अनौ समातेर हलाको सीता (सियो) बसाऊन्, पूषादेवले त्यसको हेरचाह गरून्। त्यसो भएपछि धर्ती असल खाद्यान्न र जलले परिपूर्ण होऊन् र हामी त्यसै अन्न आदिको दोहन गरून्।

शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिं शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहैः।
शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तम् ॥८॥

हलाको तल्लो भागमा लगाइएको फलामे फाली सजिलैसँग भूमि खनोस् र किसान गोरुका पछि लागेर सजिलैसित हिँडोस्। हे वायु र सूर्यदेव हो ! तिमीहरू दुवै प्रसन्न भएर पृथ्वीलाई जलले सिञ्चित गरीकन यी औषधिलाई असल फलयुक्त गर।

[सूक्त - ५८]

ऋषि - वामदेव गौतम। देवता - अग्नि। छन्द - त्रिष्टुप।

समुद्रादूर्मिर्मधुमाँ उदारदुपांशुना सममृतत्वमानट्।
घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानाममृतस्य नाभिः ॥१॥

समुद्रबाट मधुर छाल माथितिर उठ्दछ। त्यसले सोमसँगै अमृतत्व प्राप्त गर्दछ। घिउको रहस्यपूर्ण रूप नै देवताको जिब्रो र अमृतको केन्द्र हो।

वयं नाम प्र ब्रवामा घृतस्यास्मिन्यज्ञे धारयामा नमोभिः।
उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुः शृङ्गोऽवमीद्गौर एतत् ॥२॥

हामी याजकहरू त्यस घिउको स्तुति गर्दछौँ। यस यज्ञमा हामी नमस्कारद्वारा हामी त्यसलाई धारण

गर्दछौँ। हामीबाट गाइने स्तुति ब्रह्माजीले सुनून्। चार वेदरूपी सिङ भएका, गोरो वर्णका देवताले यस संसारको सृष्टि गरे।

चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य।
त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्याँ आ विवेश ॥३॥

यज्ञका अग्निदेवका चार वटा सिङ, तीन वटा खुट्टा, दुई टाउका र सात वटा हात छन्। ती बलशाली वृषभ देवता तीन किसिमले बद्ध भएर ध्वनि गर्दछन् र मानिसका बीचमा प्रवेश गर्दछन्।

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन्।
इन्द्र एकं सूर्य एकं जजान वेनादेकं स्वधया निष्टतक्षुः ॥४॥

देवताले व्यापारीबाट गाईका बीचमा तीन किसिमले लुकाएर राखेको घिउ थाहा पाए। तिनमध्ये सबैभन्दा पहिलो इन्द्रदेवले निकाले, दोस्रो आदित्यदेवले निकाले र तेस्रो देवताहरूले आफ्ना बलले अग्निबाट निकाले।

एता अर्षन्ति हृद्यात्समुद्राच्छतव्रजा रिपुणा नावचक्षे।
घृतस्य धारा अभि चाकशीमि हिरण्ययो वेतसो मध्य आसाम् ॥५॥

धाराहरू मनोहर समुद्रभन्दा सयौँ गतिले प्रवाहित भइरहेका छन्। शत्रुले त्यसलाई देख्न सक्दैनन्। घिउका ती धारा हामी देख्छौँ। ती धाराका बीचमा विद्यमान अग्नि पनि हामी देख्न सक्छौँ।

सम्यक्स्रवन्ति सरितो न धेना अन्तर्हृदा मनसा पूयमानाः।
एते अर्षन्त्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव क्षिपणोरीषमाणाः ॥६॥

आँतबाट निस्केको र चित्तले शुद्ध गरेको तेज धारा खुसीको नदीझैँ आनन्दले बग्दछ। सिकारीदेखि तर्सिएर हरिण भागेझैँ गरी घिउको धारा तीव्र गतिले प्रवाहित हुन्छ।

सिन्धोरिव प्राध्वने शूघनासो वातप्रमियः पतयन्ति यह्वाः।
घृतस्य धारा अरुषो न वाजी काष्ठा भिन्दन्नूर्मिभिः पिन्वमानः ॥७॥

नदीको पानी तेज गतिमा ओरालोतिर बगेझैँ वायुसमानको वेगले घिउको धारा अग्नितिर जाँदै छ। घिउको धारा तेजस्वी घोडाझैँ आफ्नो परिधिलाई नाघेर लहरले अझ माथि उठ्दछन्।

अभि प्रवन्त समनेव योषाः कल्याण्यः स्मयमानासो अग्निम्।
घृतस्य धाराः समिधो नसन्त ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥८॥

विचार मिलेका कारण हाँसिरहने स्त्री आफ्ना पतितिर गएझैँ गरी घिउको धारा अग्नितिर जाँदै हुन्छ। घिउको धारा प्रज्वलित हुँदै सबै ठाउँमा व्याप्त हुन्छ। सबै कुराको ज्ञान भएका अग्निदेव हर्षित भएर त्यस धाराकै इच्छा गर्दछन्।

कन्याइव वहतुमेतवा उ अञ्ज्यञ्जाना अभि चाकशीमि।
यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञो घृतस्य धारा अभि तत्पवन्ते ॥९॥

सोमरस पेलेर तयार गरिने र यज्ञ सम्पन्न गरिने ठाउँमा घिउको धारा प्रवाहित हुन्छ। यो धारा वरको पछि लाग्न सिँगारिएकी कन्याझैँ प्रवाहित भएको हामी देख्दछौँ।

अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमाजिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त।
इमं यज्ञं नयत देवता नो घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥१०॥

हे याजक हो ! देवताका लागि स्तुति गर। हे देवता हो ! हामी याजकका लागि प्रशंसनीय ऐश्वर्य, गाई र विजय धारण गर। हाम्रो यो यज्ञ तिमी देवतासमक्ष पुऱ्याऊ। घिउका मधुर धारा प्रवाहित भएको छ।

धामन्ते विश्वं भुवनमधि श्रितमन्तः समुद्रे हृद्यन्तरायुषि।
अपामनीके समिथे य आभृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मिम् ॥११॥

हे परमात्मा ! तिम्रो तेज समुद्रका बीचमा बडवाग्निका रूपमा, आकाशमा सूर्यदेवका रूपमा, हृदयका बीचमा वैश्वानरका रूपमा, अन्नमा प्राणका रूपमा, जलमा विद्युत्का रूपमा र युद्धमा रौद्राग्निका रूपमा विद्यमान छ। सारा संसार नै तिमीमा आश्रित छ। तिम्रो त्यो मिठासले पूर्ण रसको उपयोग गर्नमा हामी समर्थ होऔँ।

॥इति चतुर्थं मण्डलं समाप्तम्॥
चौथो मण्डल सकियो

ॐ

ओम् भूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्।

ऋग्वेद - संहिता

॥अथ पञ्चमं मण्डलम्॥

॥पाँचौं मण्डल॥

[सूक्त - १]

ऋषि - बुध आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

अबोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमुषासम्।
यह्वाइव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिस्रते नाकमच्छ ॥१॥

उषाकालमा गाई जागेझैँ याजकका समिधाले प्रज्वलित भई जागेका दिव्य ज्वाला रुखको हाँगो मौलाएझैँ द्युलोकसम्म फैलिन्छन्।

अबोधि होता यजथाय देवानूर्ध्वो अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात्।
समिद्धस्य रुशददर्शि पाजो महान्देवस्तमसो निरमोचि ॥२॥

यज्ञका आधार मानिएका अग्निदेवलाई यजन कार्यका निमित्त [illegible]हरूले प्रदीप्त गर्दछन्। बिहानका अग्निदेव ऊर्ध्वगामी असल मानिसझैँ हुन्छन्। त्यस [illegible] तिनको तेजस्वी रूप प्रत्यक्ष भएर उठ्दछ। यस्ता महान् देवताले संसारलाई अन्धकारबाट मुक्त [illegible]।

यदीं गणस्य रशनामजीगः शुचिरङ्क्ते शुचिभिर्गोभिरग्निः।
आद्दक्षिणा युज्यते वाजयन्त्युत्तानामूर्ध्वो अधयज्जुहूभिः ॥३॥

बाधा पुऱ्याउने अन्धकार हटेपछि आफ्ना शुभ्र तेजस्वी किरण[illegible] [illegible] संसारलाई प्रकाशित गराउँछन्। यिनलाई बल पुऱ्याउनका लागि घिउका धारा [illegible] [illegible]पछि अग्निदेव माथि उठ्छन् र जिब्राले घिउको धारा पान गर्दछन्।

अग्निमच्छ देवयतां मनांसि चक्षूंषीव सूर्ये सं चरन्ति।
यदीं सुवाते उषसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अग्रे अह्नाम् ॥४॥

मानिसका आँखाले सूर्योदयको प्रतीक्षा गरेझैँ देवताको [illegible] [illegible] मन अग्नि दर्शनका कामनाले छटपटाउँछ। विचित्र रूप हुने उषासँगै आकाश र [illegible] उज्यालो कान्तियुक्त र बलिष्ठ अग्निदेवलाई प्रकट गर्दछन्।

जनिष्ट हि जेन्यो अग्रे अह्नां हितो हितेष्वरुषो वनेषु।
दमेदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निर्होता नि षसादा यजीयान् ॥५॥

उषाकालमा योग्य अग्निदेव उत्पन्न हुन्छन्। वनका काठमा [illegible] हितकारी रूपमा प्रदीप्त हुन्छन्। अग्निले प्रत्येक घरमा सात रत्नरूपी दीप्ति धारण गर्दछन् र [illegible] योग्य होताका रूपमा प्रतिष्ठित हुन्छन्।

अग्निर्होता न्यसीदद्यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उ लोके।
युवा कविः पुरुनिःष्ठ ऋतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्य इद्धः ॥६॥

यज्ञको उपयुक्त होताका रूपमा प्रतिष्ठित अग्निदेव माताका [illegible] [illegible] वेदीमा विराजित हुन्छन्। तरुण, विद्वान्, अति निष्ठावान्, सत्यका स्वरूप र धारण [illegible] [illegible] मानिसहरूका माझमा प्रदीप्त हुन्छन्।

प्र णु त्यं विप्रमध्वरेषु साधुमग्निं होतारमीळते नमोभिः।
आ यस्ततान रोदसी ऋतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं घृतेन ॥७॥

अग्निदेव आफ्ना सामर्थ्यले द्यावापृथिवीलाई परिपूर्ण गराउँछन्। [illegible] [illegible] यज्ञकार्य सिद्ध गर्ने होतारूपी अग्निदेवलाई स्तोत्रले स्तुति गर्दछन्। यजमानहरू [illegible] [illegible] अग्निदेवलाई सधैँ घिउको आहुति दिएर यजन गर्दछन्।

मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः।
सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वाँ अग्ने सहसा प्रास्यन्यान् ॥८॥

पवित्र गराउने, विकृति हटाउने, ज्ञानीले प्रशंसा गर्ने, अतिथिजस्तै पूजनीय, हामी सबैको भलो गर्ने ओजस्वी अग्निदेव आफ्ना स्थानमा पुजिन्छन्। हे अग्निदेव ! तिमी आफ्ना सामर्थ्यले सबैलाई परिपूर्ण गराउँछौ।

प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्यानाविर्यस्मै चारुतमो बभूथ।
ईडेन्यो वपुष्यो विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम् ॥९॥

हे अग्निदेव ! तिमी यज्ञमा सुन्दर रूपले प्रकट हुन्छौ। अरू सबैलाई जितेर तिमी चाँडै नै अगाडि बढ्दछौ। तिमीलाई मानिसले अत्यन्त स्तुति गर्दछन्। तिमी सुन्दर रूपका, प्रकाशसम्पन्न, प्रिय र प्रजाका अतिथिजस्तै छौ।

तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमग्ने अन्तित ओत दूरात्।
आ भन्दिष्ठस्य सुमतिं चिकिद्धि बृहत्ते अग्ने महि शर्म भद्रम् ॥१०॥

हे युवा अग्निदेव ! उपासकहरू टाढा वा नजिकैबाट तिमीलाई भोज्य पदार्थ अर्पित गर्दछन्। तिमी शुद्ध उच्चारणले स्तुति गर्नेहरूका सद्‌बुद्धि चिन। हे अग्निदेव ! तिम्रो महान् आश्रय अति कल्याणकारी छ।

आद्य रथं भानुमो भानुमन्तमग्ने तिष्ठ यजतेभिः समन्तम्।
विद्वान्पथीनामुर्व१न्तरिक्षमेह देवान्हविरद्याय वक्षि ॥११॥

हे तेजस्वी अग्निदेव ! तिमी तेजस्वी छौ र सुन्दर रथमा पूज्य देवताहरूसित रथमा बसेर आऊ। देवताहरूलाई चिनेर हविष्यान्न ग्रहण गर्नका लागि तिमी व्यापक अन्तरिक्षका सुगम मार्गबाट यस यज्ञमा ल्याऊ।

अवोचाम कवये मेध्याय वचो वन्दारु वृषभाय वृष्णे।
गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नौ दिवीव रुक्ममुरुव्यञ्चमश्रेत् ॥१२॥

त्रिकालदर्शी, शक्तिशाली र सेचन गर्नका लागि सक्षम यज्ञका अग्निलाई स्तोत्र पाठ गर्दै हामी स्तुति गर्दछौं। द्युलोकमा प्रकाशमान आदित्यलाई सन्ध्योपासनाका समयमा विशिष्ट महिमाले युक्त प्रार्थना समर्पित गरेझैं स्थिर वाणी भएका हविदाताले आह्वान गर्दै अग्निमा मन्त्रोच्चारणपूर्वक हविष्यान्न समर्पित गर्दछन्।

[सूक्त – २]

ऋषि – कुमार आत्रेय। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप् शक्वरी।

कुमारं माता युवतिः समुब्धं गुहा बिभर्ति न ददाति पित्रे।
अनीकमस्य न मिनज्जनासः पुरः पश्यन्ति निहितमरातौ ॥१॥

तरुणी माता आफ्ना गर्भको पुत्र पितालाई नदिईकन राम्ररी स्वयं लुकाएर पोषण गर्दछिन्। यसरी गोप्य रहेको शिशु प्रकट भएपछि मानिसहरूले उसलाई साक्षात् देख्दछन्। त्यसपछि उसको तेज मानिसहरूले विनाश गर्न सक्दैनन्।

कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषी बिभर्षि महिषी जजान।
पूर्वीर्हि गर्भः शरदो ववर्धापश्यं जातं यदसूत माता ॥२॥

हे महान् तरुणी ! तिमी बालकलाई गर्भमा धारण गर्दछ्यौ, उत्पन्न गर्दछ्यौ र त्यसलाई जतनसाथ पालनपोषण गर्दछ्यौ। गर्भमा यो बालक पहिले अनेकौं वर्षसम्म बढ्दछ। तिमीले यसलाई उत्पन्न गरेछछि उत्पन्न भएको बालक सबैले देखून्।

हिरण्यदन्तं शुचिवर्णमारात्क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानम्।
ददानो अस्मा अमृतं विपृक्वत्किं मामनिन्द्राः कृणवन्ननुक्थाः ॥३॥

हामीले नजिकैबाट सुनौलो ज्वाला र उज्यालो वर्ण भएका, आयुधरूपी दीप्तिले सम्पन्न अग्निदेवलाई देख्यौं। हामीले उनलाई अमृतमय स्तोत्र अर्पण गर्‍यौं। इन्द्रदेवलाई नमान्ने र स्तुति नगर्नेहरूले हामीलाई पो के गर्लान् र ?

क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरन्तं सुमद्यूथं न पुरु शोभमानम्।
न ता अगृभ्रन्नजनिष्ट हि षः पलिक्नीरिद्युवतयो भवन्ति ॥४॥
पशुको बथानजस्तै, अरणीरूपी आफ्ना स्थानमा लुकेका अग्निलाई हामीले डुल्दै गर्दा देखेका छौं। अग्निदेव उत्पन्न भएपछि उनको दीप्त ज्वाला स्पर्श गर्न सकिँदैन। युवती बुढिँदै गएझैं सेलाउन लागेका ज्वाला पनि हविष्यान्न पाएपछि जीर्ण अवस्थाबाट फेरि युवतीकै रूपमा पुष्ट हुन्छन्।

के मे मर्यकं वि यवन्त गोभिर्न येषां गोपा अरणश्चिदास।
य ईं जगृभुरव ते सृजन्त्वाजाति पश्व उप नश्चिकित्वान् ॥५॥
जोसुकै मानिस राष्ट्रको स्वामी र भूमिपति हुँदैन। हामीलाई भूमिबाट छुट्याउन खोज्ने को होला ? जसले भूमिमाथि अतिक्रमण गर्दछन्, तिनीहरूबाट हामीलाई मुक्त गराऊ। ज्ञानसम्पन्न अग्निदेव हाम्रा पशुका नजिकै गोठालोजस्तै भएर रहुन्।

वसां राजानं वसतिं जनानामरातयो नि दधुर्मर्त्येषु।
ब्रह्माण्यत्रेरव तं सृजन्तु निन्दितारो निन्द्यासो भवन्तु ॥६ ॥
अग्निदेव सबै प्राणीका स्वामी भएर आश्रय दिन्छन्। अग्निदेवलाई शत्रुले मर्त्यलोकमा लुकाए। अत्रिका वंशजले मन्त्रयुक्त स्तोत्रले यिनलाई मुक्त गरे। अग्निदेवलाई निन्दा गर्नेहरू नै निन्दाका पात्र हुन्।

शुनश्चिच्छेपं निदितं सहस्राद्यूपादमुञ्चो अशमिष्ट हि षः।
एवास्मदग्ने वि मुमुग्धि पाशान्होतश्चिकित्व इह तू निषद्य ॥७॥
हे अग्निदेव ! शुनःशेप ऋषिले स्तुति गरेपछि उनलाई मौलाका हजार बन्धनबाट मुक्त गरायौ। हे मेधावी अग्निदेव ! तिमी होताका रूपमा यस यज्ञमा बस र हामीलाई पनि बन्धनबाट मुक्त गराऊ।

हृणीयमानो अप हि मदैयेः प्र मे देवानां व्रतपा उवाच।
इन्द्रो विद्वाँ अनु हि त्वा चचक्ष तेनाहमग्ने अनुशिष्ट आगाम् ॥८॥
हे अग्निदेव ! तिमी रिसाएपछि हामीबाट टाढा जान्छौ भनेर नियमपालक इन्द्रदेवले हामीलाई सिकाएका छन्। विद्वान् इन्द्रदेवले तिमीलाई देखेका छन् र उनैबाट शिक्षित भएर हामी तिम्रा अगाडि उपस्थित छौं।

वि ज्योतिष बृहता भात्यग्निराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा।
प्रादेवीर्मायाः सहते दुरेवाः शिशीते शृङ्गे रक्षसे विनिक्षे ॥९॥
अग्निदेव आफ्ना महान् तेजले प्रकाशित हुन्छन्। उनी आफ्ना महत्त्वले सबै पदार्थ प्रकट गर्दछन्। उनी आफ्ना सामर्थ्यले असुरको दुःखदायी माया विनाश गराउँछन्। राक्षसको विनाशका लागि आफ्ना ज्वालाहरूलाई तीक्ष्ण गराउँछन्।

उत स्वानासो दिवी षन्त्वग्नेस्तिग्मायुधा रक्षसे हन्तवा उ।
मदे चिदस्य प्र रुजन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः ॥१०॥
अग्निका शब्द गर्ने ज्वालाहरू तीखा आयुधजस्तै भएर राक्षस विनाश गर्नका लागि द्युलोकमा प्रकट हुन्छन्। ती ज्वालाहरू फेरि पुष्ट भएर अति विकराल रूप धारण गर्दै राक्षसलाई मनग्गे सताउँछन्। आसुरी बाधाले अग्निदेवको सीमा रोक्न सक्दैन।

एतं ते स्तोमं तुविजात विप्रो रथं न धीरः स्वपा अतक्षम्।
यदीदग्ने प्रति त्वं देव हर्याः स्वर्वतीरप एना जयेम ॥११॥
हे अग्निदेव ! तिमी धैर्यवान् ज्ञानी भएर उत्तम कार्य गर्न अनेकौं रूपमा उत्पन्न हुन्छौ। रथ निर्माण गरेजस्तै मन लगाएर हामीले तिम्रा लागि स्तोत्र तयार पारेका छौं। हे अग्निदेव ! तिमी स्तोत्रले हर्षित भएर विजय र स्वर्गीय सुख प्राप्त गर।

तुविग्रीवो वृषभो वावृधानोऽशत्र्व१र्यः समजाति वेदः। इतीममग्निममृता
अवोचन्बर्हिष्मते मनवे शर्म यंसद्धविष्मते मनवे शर्म यंसत् ॥१२॥
असङ्ख्य ज्वाला भएका, खोजेको पुऱ्याइदिने, निर्बाध रूपमा बढ्ने, शत्रुविनाका अग्निदेवले श्रेष्ठ पुरुषलाई धन दिन्छन्। त्यसैले अमर देवताहरू अग्निदेवलाई कुशको आसन ओछ्याएर हवि प्रदान गर्ने याजकलाई निश्चित सुख देऊ भन्दछन्।

[सूक्त - ३]

ऋषि - वसुश्रुत आत्रेय। देवता - अग्नि मरुत्‌गण रुद्र विष्णु। छन्द - त्रिष्टुप्।

त्वमग्ने वरुणो जायसे यत्त्वं मित्रो भवसि यत्समिद्धः।
त्वे विश्वे सहसस्पुत्र देवास्त्वमिन्द्रो दाशुषे मर्त्याय ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिमी प्रकट हुँदा वरुणजस्तै गुण भएका हुन्छौ र प्रदीप्त हुँदा मित्रजस्तै हुन्छौ। तिमीमा सम्पूर्ण देवताहरू स्थित छन्। हे बलका पुत्र अग्निदेव ! तिमी हविदाता यजमानका लागि इन्द्रदेवजत्तिकै पूज्य छौ।

त्वमर्यमा भवसि यत्कनीनां नाम स्वधावन्गुह्यं बिभर्षि।
अञ्जन्ति मित्रं सुधितं न गोभिर्यद्दम्पती समनसा कृणोषि ॥२॥

हे स्वधासम्पन्न अग्निदेव ! गुप्त नामले तिमी कन्याको नियन्त्रण गर्दछौ। पतिपत्नीबाट इन्द्रियरूपी गाईका रसले सिञ्चित भएका बेला उनीहरूलाई मन लागेको सुख दिन्छौ।

तव श्रियो मरुतो मर्जयन्त रुद्र यत्ते जनिम चारु चित्रम्।
पदं यद्विष्णोरुपमं निधायि तेन पासि गुह्यं नाम गोनाम् ॥३॥

हे अग्निदेव ! मरुत्हरू शोधन प्रक्रिया चलाएर तिम्रो शोभा बढाउँछन्। हे रुद्ररूप ! तिम्रो जन्म सुन्दर र विलक्षण छ। विष्णुदेवले तिमीलाई उपमा योग्य पद दिन्छन्। तिमी देवताहरूका यी गोप्य अनुग्रह संरक्षित गर।

तव श्रिया सुदृशो देव देवाः पुरू दधाना अमृतं सपन्त।
होतारमग्निं मनुषो नि षेदुर्दशस्यन्त उशिजः शंसमायोः ॥४॥

हे तेजस्वी अग्निदेव ! तिम्रा समृद्धिबाट देवताहरूले सुन्दर रूप र अत्यन्त तेज धारण गर्दै अमृततत्त्व प्राप्त गर्दछन्। मन गर्ने मानिसहरू स्तुतिसँग घिउको हवि चढाएर अग्निलाई होताका रूपमा सेवा गर्दछन्।

न त्वद्धोता पूर्वो अग्ने यजीयान्न काव्यैः परो अस्ति स्वधावः।
विशश्च यस्या अतिथिर्भवासि स यज्ञेन वनवद्देव मर्तान् ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमीभन्दा पहिले यज्ञ गर्ने होता, अरू कोही थिएन। हे अन्नले पुरिएका अग्निदेव ! तिम्रोजस्तो भविष्यमा काव्य स्तोत्र र स्तुति कसैले पाउनेछैन। तिमी जसको अतिथिका हुन्छौ, त्यस यजमानले यज्ञद्वारा पुत्रपौत्रादि सन्तान प्राप्त गर्दछ।

वयमग्ने वनुयाम त्वोता वसूयवो हविषा बुध्यमानाः।
वयं समर्ये विदथेष्वह्नां वयं राया सहसस्पुत्र मर्तान् ॥६॥

हे अग्निदेव ! हामी धनको कामना गर्दै तिमीलाई प्रज्वलित गरेर हविले प्रदीप्त गर्दछौँ। तिम्रा अनुग्रहले हामी धनी र संरक्षित होऔँ। हामी सानाठूला सबै युद्धमा नित्य विजय हासिल गरौँ। हे बलका पुत्र अग्निदेव ! हामी धन र सन्तानले सुखी होऔँ।

यो न आगो अभ्येनो भरात्यधीदघमघशंसे दधात।
जही चिकित्वो अभिशस्तिमेतामग्ने यो नो मर्चयति द्वयेन ॥७॥

हे अग्निदेव ! जुन मानिस हामीप्रति अपराध या पापपूर्ण व्यवहार गर्दछ, त्यस पापले उसै पापीलाई नाश गरिदेऊ। हे ज्ञानी अग्निदेव ! जसले हामीलाई पाप या अपराध गरेर दुःख दिन्छ, तिमी त्यस पापीलाई मारिदेऊ।

त्वामस्या व्युषि देव पूर्वे दूतं कृण्वाना अयजन्त हव्यैः।
संस्थे यदग्न ईयसे रयीणां देवो मर्तैर्वसुभिरिध्यमानः ॥८॥

हे अग्निदेव ! रातपछिको उषा काल हुँदा उहिलेका मानिसहरू तिमीलाई देवताको दूत बनाएर हविले यजन गर्दछन्। उनै असल मानिसहरूबाट प्रज्वलित भएर तिमी धन र योग्य धाम दिन्छौ।

अव स्पृधि पितरं योधि विद्वान्पुत्रो यस्ते सहसः सून ऊहे।
कदा चिकित्वो अभि चक्षसे नोऽग्ने कदाँ ऋतचिद्यातयासे ॥९॥

हे बलले उत्पन्न अग्निदेव ! पुत्रले पिताको सेवा गरेझैँ जुन तिम्रो सेवा गर्ने विद्वान्लाई सङ्कट र पापबाट मुक्त गराऊ। हे ज्ञानी र यज्ञका पालक अग्निदेव ! हामीमाथि तिमी कृपादृष्टि कहिले राख्दछौ र हामीलाई कहिले असल मार्गतिर प्रेरित गर्दछौ ?

भूरि नाम वन्दमानो दधाति पिता वसो यदि तज्जोषयासे।
कुविद्देवस्य सहसा चकानः सुम्नमग्निर्वनते वावृधानः ॥१०॥

हे आश्रयदाता अग्निदेव ! तिमी पिताले झैँ पालन गर्दछौ। स्तुतिसित हवि चढाउने यजमानका हविले सन्तुष्ट भएर धेरै यश प्रदान गर्दछौ। उन्नतिशील, तेजयुक्त शोभा र अत्यन्त बल भएका अग्निदेव उपासकलाई ज्यादै सुख दिन्छन्।

त्वमङ्ग जरितारं यविष्ठ विश्वान्यग्ने दुरिताति पर्षि।
स्तेना अदृश्रन्रिपवो जनासोऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन् ॥११॥

हे प्रिय युवा अग्निदेव ! तिमीले चिनेका चोर, निर्धालाई दुःख दिने कुटिल शत्रु र आउन लागेका त्यस्ता सम्पूर्ण सङ्कटबाट स्तोताहरूलाई तिमी जोगाऊ।

इमे यामासस्त्वद्रिगभूवन्वसवे वा तदिदागो अवाचि।
नाहायमग्निरभिशस्तये नो न रीषते वावृधानः परा दात् ॥१२॥

हे अग्निदेव ! हामी उपासकहरू स्तुति गर्न तिमीतिर फर्केका छौँ। हामी आफ्नो अपराध तिम्रा सामु निवेदन गरेर आश्रयको कामना गर्दछौँ। हाम्रा स्तुतिहरूले प्रवृद्ध हुने अग्निदेव हामीलाई निन्दक र हिंसकका तर्फबाट जोगाऊन्।

[सूक्त - ४]

ऋषि - वसुश्रुत आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - त्रिष्टुप्।

त्वामग्ने वसुपतिं वसूनामभि प्र मन्दे अध्वरेषु राजन्।
त्वया वाजं वाजयन्तो जयेमाभि ष्याम पृत्सुतीर्मर्त्यानाम् ॥१॥

हे तेजस्वी अग्निदेव ! तिमी धनका अधीश्वर हौ। हामी यज्ञमा तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। बल पाउने रहर भएका हामी यजमानले तिमीबाट बल प्राप्त गरौँ। शत्रुका सेना समाप्त गरेर हामी विजय प्राप्त गरौँ।

हव्यवाडग्निरजरः पिता नो विभुर्विभावा सुदृशीको अस्मे।
सुगार्हपत्याः समिषो दिदीह्यस्मद्र्य१क्सं मिमीहि श्रवांसि ॥२॥

हवन गरिने अग्निदेव सधैँ अजर रूपमा हुन्छन्। तिनी पिताका रूपमा हव्य आदिले पालन गर्दछन्। सर्वव्यापक रूपमा सर्वत्र प्रकाशित हुँदै उनी अति दर्शनीय देखिन्छन्। हे उत्तम गार्हपत्य अग्निदेव ! हाम्रा लागि उत्तम अन्न प्रदान गर। हामीलाई कीर्ति पाउन प्रेरित गर।

विशां कविं विश्पतिं मानुषीणां शुचिं पावकं घृतपृष्ठमग्निम्।
नि होतारं विश्वविदं दधिध्वे स देवेषु वनते वार्याणि ॥३॥

हे ऋत्विक्हरू हो ! मानिसका अधीश्वर, स्वयं पवित्र रहेर मानिसलाई पवित्र गराउने, दीप्तिमान् शरीर भएका, सबै कुराको ज्ञान भएका अग्निदेवलाई यज्ञमा होताका रूपमा तिमीहरू धारण गर। देवताले रुचाउने खालको धन हामीलाई उनले प्रदान गरुन्।

जुषस्वाग्न इळया सजोषा यतमानो रश्मिभिः सूर्यस्य।
जुषस्व नः समिधं जातवेद आ च देवान्हविरद्याय वक्षि ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी वेदीमा प्रज्वलित भएर सूर्यरश्मिसँगै हाम्रो स्तुति स्वीकार गर। हे सबै खालको ज्ञान भएका अग्निदेव ! तिमी हाम्रो समिधा ग्रहण गर्दै हवि ग्रहण गर्नका लागि देवताहरूलाई यहाँ लिएर आऊ।)(९०

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुप याहि विद्वान्।
विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्या शत्रूयतामा भरा भोजनानि ॥५॥

घरमा आउने प्रिय र विनयशील अतिथिजस्तै पूज्य भएर तिमी हाम्रा यस यज्ञमा आऊ। सबै आक्रामक शत्रु नाश गरेर शत्रुजस्तो व्यवहार गर्नेको धन हामीकहाँ ल्याइदेऊ।

वधेन दस्युं प्र हि चातयस्व वयः कृण्वानस्तन्वे३स्वायै।
पिपर्षि यत्सहसस्पुत्र देवान्त्सो अग्ने पाहि नृतम वाजे अस्मान् ॥६॥

हे अग्निदेव ! आफ्ना शरीरका लागि अन्न ग्रहण गर्दै हाम्रा शत्रुलाई हतियारले नष्ट गर। हे बलका पुत्र अग्निदेव ! तिमी देवताहरूलाई तृप्त गर्दछौ। हे मनुष्यमा अग्रणी र स्तुत्य अग्निदेव ! युद्धमा तिनी हाम्रो रक्षा गर।

वयं ते अग्न उक्थैर्विधेम वयं हव्यैः पावक भद्रशोचे।
अस्मे रयिं विश्ववारं समिन्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि ॥७॥

हे अग्निदेव ! तिमीलाई हामी असल वचन र हविले सेवा गर्दछौँ। हे पवित्रकर्ता, कल्याणकारी, तेजयुक्त अग्निदेव ! सबैले स्वीकार गर्ने खालको ऐश्वर्य हामीलाई प्रदान गर। हामीलाई सबै किसिमका धन हात पारिदेऊ।

अस्माकमग्ने अध्वरं जुषस्व सहसः सूनो त्रिषधस्य हव्यम्।
वयं देवेषु सुकृतः स्याम शर्मणा नस्त्रिवरूथेन पाहि ॥८॥

हे बलका पुत्र अग्निदेव ! जल, स्थल र पर्वत यी तीनै सदनमा निवास गर्ने तिमी हाम्रो यज्ञमा प्रतिष्ठित भएर हविष्यान्न सेवन गर। देवताहरूका लागि हामी असल कर्म गरौँ। तीन खालका पापबाट हाम्रो रक्षा गर र उत्तम आश्रयस्थान दिएर सुखी बनाऊ।

विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिन्धुं न नावा दुरितातिपर्षि।
अग्ने अत्रिवन्नमसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूनाम् ॥९॥

हे सबै कुराको ज्ञान भएका अग्निदेव ! नाविकले नौकाद्वारा नदी तारिदिएझैँ हामीलाई आउँदा सङ्कटहरूबाट पार लगाऊ। अत्रिको जस्तै अभिवादन योग्य स्तुति तिमीलाई हामी अर्पित गर्दछौँ। तिमी हाम्रो निवेदन बुझ र हाम्रा शरीरको रक्षा गर।

यस्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्यं मर्त्यो जोहवीमि।
जातवेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमश्याम् ॥१०॥

हे अग्निदेव ! तिमी अविनाशी हौ र हामी मरणशील छौँ। स्तुतिले पूर्ण भएका हृदयले तिमीलाई नमस्कार गर्दै हामी बोलाउँछौँ। हे ऐश्वर्यशाली अग्निदेव ! हामीलाई यश प्रदान गर। तिम्रो अविनाशी रूपजस्तै हाम्रा सन्तान होऊन्।

यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकमग्ने कृणवः स्योनम्।
अश्विनं स पुत्रिणं वीरवन्तं गोमन्तं रयिं नशते स्वस्ति ॥११॥

हे ऐश्वर्यका स्वामी अग्निदेव ! तिमी श्रेष्ठ कर्म गर्ने यजमानमाथि अनुग्रह गर्दछौ। अश्व, वीर पुत्र र गाईहरूले युक्त कल्याणकारी ऐश्वर्य त्यस्ता यजमानले प्राप्त गर्दछन्।

[सूक्त - ५]

ऋषि - वसुश्रुत आत्रेय। **देवता** - आप्रीसूक्त। **छन्द** - गायत्री।

सुसमिद्धाय शोचिषे घृतं तीव्रं जुहोतन। अग्नये जातवेदसे ॥१॥

असल, राम्ररी प्रज्वलित, जाज्वल्यमान, सर्वज्ञ, देदीप्यमान यज्ञाग्निमा हामी शुद्ध घिउ पगालेर आहुति प्रदान गरौँ।

नराशंसः सुषूदतीमं यज्ञमदाभ्यः। कविर्हि मधुहस्त्यः ॥२॥

मानिसले प्रशंसा गरेको हुँदा नराशंस नाम राखिएका अग्निदेवले यो यज्ञ राम्ररी सम्पन्न गराऊन्। ती अग्निदेव अडिग, ज्ञानसम्पन्न र मधुर रश्मियुक्त छन्।

ईडितो अग्न आ वहेन्द्रं चित्रमिह प्रियम्। सुखै रथेभिरूतये ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी सबैबाट स्तुति गर्न योग्य छौ। हाम्रो रक्षा गर्नका लागि प्रिय र विलक्षण शक्तिले सम्पन्न इन्द्रदेवलाई यहाँ सुखदायी रथबाट लिएर आऊ।

ऊर्णम्रदा वि प्रथस्वाभ्यर्का अनूषत। भवा नः शुभ्र सातये ॥४॥

हे मानिस हो ! ऊनीजस्तै नरम र सुखदायी आसन ओछ्याओ। स्तोताहरू स्तुति गर्न थालिसके। हे शुभ्र अग्निदेव ! स्तुतिले वृद्धि भएर हामीलाई ऐश्वर्य प्रदान गर।

देवीर्द्वारो वि श्रयध्वं सुप्रायणा न ऊतये। प्रप्र यज्ञं पृणीतन ॥५॥

हे हविहरू हो ! तिमीहरू उत्तम गुण भएका, दिव्य द्वार खोल्दछौ र असल कर्म गर्छौ। हाम्रो रक्षाका निमित्त यज्ञलाई परिपूर्ण गर।

सुप्रतीके वयोवृधा यह्वी ऋतस्य मातरा। दोषामुषासमीमहे ॥६॥

सुन्दर रूप भएका, आयु बढाउने, महान् कर्म सम्पन्न गराउने, यज्ञकर्म निर्माण गर्ने रात्रि र उषादेवीलाई हामी उत्तम प्रकारले स्तुति गर्दछौँ।

वातस्य पत्मन्नीडिता दैव्या होतारा मनुषः । इमं नो यज्ञमा गतम् ॥७॥
हे अग्नि र आदित्यरूपी दिव्य होताहरू हो ! तिमीहरू दुवै स्तुतिबाट प्रेरित भएर हाम्रो मानिसका यस यज्ञमा वायुका गतिले आओ।

इडा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः । बर्हिः सीदन्त्वस्रिधः ॥८॥
इडा, सरस्वती र मही यी तीन देवीहरू सुखदायक छन्। यिनीहरू निर्बाध मार्गबाट हाम्रा यज्ञमा आइदिऊन्।

शिवस्त्वष्टरिहा गहि विभुः पोष उत त्मना । यज्ञेयज्ञे न उदव ॥९॥
हे त्वष्टादेव ! तिमी व्यापक सामर्थ्यसम्पन्न र कल्याणकारी कर्म गर्छौ। हाम्रा यज्ञमा आऊ र प्रत्येक यज्ञका उत्तम पदमा प्रतिष्ठित भएर हाम्रो रक्षा गर।

यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या नामानि । तत्र हव्यानि गामय ॥१०॥
हे वनस्पतिदेव ! तिमीले जानेका देवताका गुप्त स्थानमा हव्य साधन पुऱ्याइदेऊ।

स्वाहाग्नये वरुणाय स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः । स्वाहा देवेभ्यो हविः ॥११॥
अग्नि र वरुणदेवका लागि हवि समर्पित गरिएको छ। यही हवि इन्द्रदेव र मरुत्‌गणका लागि पनि समर्पित गरिएको हो।

[सूक्त - ६]

ऋषि - वसुश्रुत आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - पङ्क्ति।

अग्निं तं मन्ये यो वसुरस्तं यं यन्ति धेनवः ।
अस्तमर्वन्त आशवोऽस्तं नित्यासो वाजिन इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥१॥
सबैका आश्रयस्वरूप अग्निदेवसित हामी परिचित छौं। अग्निदेव प्रदीप्त भएको देखेपछि साँझपख गाई आआफ्ना थलामा फर्कन्छन् र तीव्रगामी अश्व नित्य प्रदीप्त अग्नि देखेर तबेलामा फर्कन्छन्। हे अग्निदेव तिमी यस्तै भएर याजकहरूलाई मनग्गे धनधान्य प्रदान गर।

सो अग्निर्यो वसुर्गृणे सं यमायन्ति धेनवः ।
समर्वन्तो रघुद्रुवः सं सुजातासः सूरय इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥२॥
जो सबैका आश्रयरूप र सहायक हुन्, उनै अग्निदेवलाई हामी प्रार्थना गर्दछौं। अग्निका नजिकै गाई र तेज गतिमा कुद्ने अश्व पनि आउँछन्। श्रेष्ठ कुलमा उत्पन्न र सुसंस्कार सम्पन्न विद्वान्‌हरूले अग्निदेवलाई उपासना गर्दछन्। उपास्य गुणले युक्त हे अग्निदेव ! याजकहरूका लागि मनग्गे धनधान्य प्रदान गर।

अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः ।
अग्नी राये स्वाभुवं स प्रीतो याति वार्यमिषं स्तोतृभ्य आ भर ॥३॥
अग्निदेव निश्चय नै यजमानलाई अन्न दिने, पूज्य र सर्वमाथि दृष्टि पुऱ्याउने खालका छन्। उनी प्रसन्न भएर यज्ञमा सबैलाई ऐश्वर्य प्रदान गर्नमा अलिकति पनि सङ्कोच गर्दैनन्। हे अग्निदेव ! तिमी स्तोताहरूलाई पर्याप्त पोषण देऊ।

आ ते अग्न इधीमहि द्युमन्तं देवाजरम् ।
यद्ध स्या ते पनीयसी समिद्दीदयति द्यवीषं स्तोतृभ्य आ भर ॥४॥
हे अग्निदेव ! प्रकाशयुक्त र बुढ्यौलीले नछोएका तिमीलाई हामी प्रज्वलित गर्दछौं। तिम्रो श्रेष्ठ ज्योति द्युलोकमा प्रकाशित हुन्छ। तिमी स्तोतालाई अन्नले परिपूर्ण गर।

आ ते अग्न ऋचा हविः शुक्रस्य शोचिषस्पते ।
सुश्चन्द्र दस्म विश्पते हव्यवाट् तुभ्यं हूयत इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥५॥
विश्वलाई पोषण गर्ने, शत्रुको विनाश गर्ने, देवताहरूलाई हवि पुऱ्याइदिने, आनन्दवर्द्धक, स्वयं प्रकाशित हे अग्निदेव ! ऋचा उच्चारण गर्दै याजकहरू तिम्रा ज्वालामा आहुति दिँदै छन्। ती स्तोतालाई तिमी ऐश्वर्य प्रदान गर।

प्रो त्ये अग्नयोऽग्निषु विश्वं पुष्यन्ति वार्यम् ।
ते हिन्विरे त इन्विरे त इषण्यन्त्यानुषगिषं स्तोतृभ्य आ भर ॥६॥
अग्निदेव अन्य सबै अग्निका तुलनामा बढी वरण गर्न योग्य हुनाले सबै धनलाई पुष्ट गराउँछन्। आनन्द प्रदायक अग्निदेव सबैलाई सन्मार्गमा प्रेरित गर्दै हविष्यान्नको कामना गर्दछन्। हे अग्निदेव ! तिमी स्तोतालाई खोजेजस्तै अन्नले समृद्ध गराऊ।

तव त्ये अग्ने अर्चयो महि व्राधन्त वाजिनः ।
ये पत्वभिः शफानां व्रजा भुरन्त गोनामिषं स्तोतृभ्य आ भर ॥७॥
हे अग्निदेव ! तिम्रो किरण आहुति पाएर हुर्कन्छ। तिम्रो तेजस्वी किरण शब्दवान् भएर हविको कामना गर्दछ। हे अग्निदेव ! स्तोतालाई अन्न आदिले पूर्ण गराऊ।

नवा नो अग्न आ भर स्तोतृभ्यः सुक्षितीरिषः ।
ते स्याम य आनृचुस्त्वादूतासो दमेदम इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥८॥
हे अग्निदेव ! हामी स्तोतालाई नयाँ अन्नयुक्त उत्तम आवास प्रदान गर। हामी प्रत्येक घरमा पूजा गरौं र तिमीलाई दूतका रूपमा पाएर सुखी होऔं। हे अग्निदेव ! स्तोताले खोजेजस्तै अन्न दिएर समृद्ध गराऊ।

उभे सुश्चन्द्र सर्पिषो दर्वी श्रीणीष आसनि ।
उतो न उत्पुपूर्या उक्थेषु शवसस्पत इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥९॥
प्रजाको पालन गर्ने, शक्तिले सम्पन्न, देदीप्यमान हे अग्निदेव ! आहुति प्रदान गर्दाखेरि दुवै पात्र तिम्रा मुखसम्म पुग्दछन्। हविष्यान्नद्वारा तिमीलाई प्रसन्न गर्ने स्तोतालाई महान् ऐश्वर्य प्रदान गर।

एवाँ अग्निमजुर्यमुर्गीर्भिर्यज्ञेभिरानुषक् ।
दधदस्मे सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्व्यमिषं स्तोतृभ्य आ भर ॥१०॥
यज्ञमा हामी उत्तम वाणीले अग्निदेवको पूजा गर्दछौं। अग्निदेवले हामीलाई उत्तम, वीर पुत्रपौत्रादि र बलशाली अश्व प्रदान गरुन्। स्तोताले खोजेको कुरो पाऊन्।

[सूक्त - ७]

ऋषि – इष आत्रेय। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – अनुष्टुप् पङ्क्ति।

सखायः सं वः सम्यञ्चमिषं स्तोमं चाग्नये ।
वर्षिष्ठाय क्षितीनामूर्जो नप्त्रे सहस्वते ॥१॥
हे ऋत्विक् मित्रहरू हो ! वरिष्ठ अग्निदेव जलका नाति हुन् र असल बल प्रदान गर्दछन्। तिमीहरू यिनका लागि असल स्तवन गाउँदै हविष्यान्न समर्पित गर।

कुत्रा चिद्यस्य समृतौ रण्वा नरो नृषदने ।
अर्हन्तश्चिद्यमिन्धते सञ्जनयन्ति जन्तवः ॥२॥
जो प्रकट हुँदा मानिस खुसी हुन्छन्, ऋत्विक्हरू जसलाई स्तुति गर्दै यज्ञमा प्रज्वलित गर्दछन्, प्राणीहरू जसको दर्शन गर्न प्रकट हुन्छन्, ती अग्निदेव कहाँ छन् ?

सं यदिषो वनामहे सं हव्या मानुषाणाम् ।
उत द्युम्नस्य शवस ऋतस्य रश्मिमा ददे ॥३॥
अन्न प्राप्तिको आशा गर्दै मानिसहरूले अग्निदेवलाई हवि दिन्छन्। त्यस बेला अग्निदेव आफ्ना सामर्थ्यले देदीप्यमान भएर सत्यको रूपमा रश्मि धारण गर्दछन्।

स स्मा कृणोति केतुमा नक्तं चिद्दूर आसते ।
पावको यद्वनस्पतीन्प्र स्मा मिनात्यजरः ॥४॥
नबुढिने र पवित्र गराउने अग्निदेवले वनस्पति जलाउन लाग्दा रातको गहिरो अन्धकार पर भगाएर आफ्ना ज्वाला फिँजाउँछन्।

अव स्म यस्य वेषणे स्वेदं पथिषु जुह्वति ।
अभीमह स्वजेन्यं भूमा पृष्ठेव रुरुहुः ॥५॥
यज्ञमार्गका पथिक ऋत्विक्हरू अग्निको सेवा गर्दै घिउका आहुति दिन्छन्। त्यस बेला पुत्र आफ्ना पिताका पिठ्युँमा चढेझैं घिउका धारामा ज्वालो आरूढ हुन्छ।

यं मर्त्यः पुरुस्पृहं विदद्विश्वस्य धायसे ।
प्र स्वादनं पितूनामस्ततातिं चिदायवे ॥६॥
अग्निदेव अनेकौंबाट खोजिने, सबैलाई धारण गर्ने, अन्नको स्वाद लिने र यजमानलाई आश्रय दिने गर्दछन्। यजमानले उनको गुण जानेका छन्।

स हि ष्मा धन्वाक्षितं दाता न दात्या पशुः ।
हिरिश्मश्रुः शुचिदन्नृभुरनिभृष्टतविषिः ॥७॥

झारपात टिपेर खाने पशुले जस्तै अग्निदेव निर्जन वनमा बसेर सुकेका काठ एकएक गर्दै भस्मीभूत पार्दछन्। सुनौला जुँगा र सेता दाँत भएका अग्निदेव ज्यादै विस्तृत र अपराजित सामर्थ्य भएका छन्।

शुचिः ष्म यस्मा अत्रिवत्प्र स्वधितीव रीयते ।
सुषूरसूत माता क्राणा यदानशे भगम् ॥८॥

अत्रि ऋषिले जस्तै ऋत्विक्हरू जुन अग्निदेवको सुसार गर्दछन्, जो बन्चरोजस्तै भएर काठ विनाश गर्दछन्, जो हविष्यान्नको उपभोग गर्दछन्, उनै दीप्तिमान् अग्निदेवलाई अरणीले स्वेच्छापूर्वक उत्पन्न गर्दछ।

आ यस्ते सर्पिरासुतेऽग्ने शमस्ति धायसे ।
ऐषु द्युम्नमुत श्रव आ चित्तं मर्त्येषु धाः ॥९॥

हे अग्निदेव ! तिमी हव्य पदार्थ भक्षण गर्दछौ। तिमी सम्पूर्ण जगत्लाई धारण गर्छौ। हाम्रो स्तुति तिमीलाई सुख दिने होस्। मरणशील स्तोतालाई तिमी तेजस्वी अन्न र उत्तम मन प्रदान गर।

इति चिन्मन्युमध्रिजस्त्वादातमा पशुं ददे ।
आदग्ने अपृणतोऽत्रिः सासह्याद्दस्यूनिषः सासह्यान्नॄन् ॥१०॥

हे अग्निदेव ! रिस नियन्त्रण गरेका ऋषि तिमीबाट प्रदान गरिएका पशु प्राप्त गर्दछन्। तिमी हवि प्रदान नगर्ने कृपणलाई अत्रि ऋषिका अधीनमा गराऊ र अन्न चोर्ने दस्युलाई नियन्त्रण गर।

[सूक्त - ८]

ऋषि – इष आत्रेय। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – जगती।

त्वामग्न ऋतायवः समीधिरे प्रत्नं प्रत्नास ऊतये सहस्कृत ।
पुरुश्चन्द्रं यजतं विश्वधायसं दमूनसं गृहपतिं वरेण्यम् ॥१॥

हे बलले उत्पन्न अग्निदेव ! यज्ञ गर्ने पुराना ऋषिहरू आफ्नो संरक्षणका लागि तिमीलाई उचित किसिमले प्रज्वलित गर्दछन्। तिमी चिरपुरातन, आनन्ददायक, जगत्लाई धारण गर्ने, पूज्य र श्रेष्ठ गृहपालक हौ।

त्वामग्ने अतिथिं पूर्व्यं विशः शोचिष्केशं गृहपतिं नि षेदिरे ।
बृहत्केतुं पुरुरूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषम् ॥२॥

हे अग्निदेव ! यजमानले तिमीलाई यज्ञवेदीमा स्थापित गरेका छन्। तिमी अतिथिजस्तै पूजनीय र गृहस्वामी हौ। तिमी दीप्तिमान् ध्वजाजस्ता उच्च ज्वाला भएका, अनेकौं रूप भएका, धन प्रदान गर्ने, अत्यन्त सुखकारी, समिधा जलाउने र हामीलाई सबै किसिमले उत्तम संरक्षण दिने हौ।

त्वामग्ने मानुषीरीळते विशो होत्राविदं विविचिं रत्नधातमम् ।
गुहा सन्तं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्वणसं सुयजं घृतश्रियम् ॥३॥

हे उत्तम धनका स्वामी अग्निदेव ! मानिसहरू तिम्रो स्तुति गर्दछन्। तिमी यज्ञको कर्म जान्ने, सत्यको विवेचना गर्ने, रत्न दान गर्नेहरूमा श्रेष्ठ, गोप्य रूपमा रहने, सबैका लागि दर्शनीय, अति शब्दवान्, उत्तम रूपले पूजनीय र घिउका सिञ्चनले अति शोभायमान् हुने हौ।

त्वामग्ने धर्णसिं विश्वधा वयं गीर्भिर्गृणन्तो नमसोप सेदिम ।
स नो जुषस्व समिधानो अङ्गिरो देवो मर्तस्य यशसा सुदीतिभिः ॥४॥

हे अग्निदेव ! तिमी सबैलाई धारण गर्दछौ। हामी मनग्गे स्तोत्रले स्तुति गर्दै, नमस्कारले अभिवादन गर्दै तिम्रा अगाडि आउँछौं। हे अङ्गिराहरूमा श्रेष्ठ देवता ! तिमी राम्रोसित प्रदीप्त भएर उत्तम दीप्तिमान् ज्वालाले हाम्रो हवि ग्रहण गर। हामी मानिसलाई कीर्ति प्रदान गर।

त्वमग्ने पुरुरूपो विशेविशे वयो दधासि प्रत्नथा पुरुष्टुत ।
पुरूण्यन्ना सहसा वि राजसि त्विषिः सा ते तित्विषाणस्य नाधृषे ॥५॥

हे अग्निदेव ! विविध रूप भएका तिमी यजमानलाई पहिलेकै जस्तो अन्नले परिपूर्ण गर्दछौ। तिमी बारम्बार सबै कर्ममा पूजित हुन्छौ। तिमी आफ्ना समार्थ्यले विविध अन्नका स्वामी हौ। तिम्रो तेजस्वी दीप्ति कसैले पनि दबाउन सक्दैन।

त्वामग्ने समिधानं यविष्ठ्य देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहनम्।
उरुज्रयसं घृतयोनिमाहुतं त्वेष चक्षुर्दधिरे चोदयन्मति ॥६॥

हे युवा अग्निदेव ! तिमी उत्तम प्रकारले प्रज्वलित हुन्छौ। देवताहरूले तिमीलाई हवि वहन गर्ने दूतका रूपमा प्रतिष्ठित गरेका छन्। घिउका बलले प्रदीप्त भएर हवि ग्रहण गर्ने हे अग्निदेव ! अत्यन्त वेगवान् र तेजस्वी रूप भएका तिमीलाई मानिसले बुद्धिका प्रेरक र आँखाको रूप मानेर आदर गर्छन्।

त्वमग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे।
स वावृधान ओषधीभिरुक्षितोऽभि ज्रयांसि पार्थिवा वि तिष्ठसे ॥७॥

हे अग्निदेव ! सुखको खोजी गर्ने उहिलेका यजमान तिमीलाई उत्तम समिधा, आहुति र घिउले प्रदीप्त गराउँथे। औषधि आदिले सिञ्चित भएर बढ्दै जाँदा तिमी पृथ्वीको सतहका अन्नमा व्याप्त भएर अवस्थित छौ।)(७।

[सूक्त - ९]

ऋषि - गय आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - अनुष्टुप् पङ्क्ति।

त्वामग्ने हविष्मन्तो देवं मर्तास ईडते।
मन्ये त्वा जातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुषक् ॥१॥

हे तेजस्वी अग्निदेव ! हामी मानिसहरू हवि आदि पदार्थ लिएर तिमीलाई उत्तम स्तुति गर्दछौँ। तिमी सम्पूर्ण उत्पन्न जीवहरूलाई जान्दछौ। हाम्रो हवि देवताहरूसम्म तिमी पुऱ्याउने गर्दछौ।

अग्निर्होता दास्वतः क्षयस्य वृक्तबर्हिषः।
सं यज्ञासश्चरन्ति यं सं वाजासः श्रवस्यवः ॥२॥

सबै यज्ञहरूले जुन अग्निदेवको अनुसरण गर्दछन्, अन्न र यश चाहने याजमानको हव्य जसलाई प्राप्त हुन्छ, उनै अग्निदेव हविदाता र कुश उखेल्ने यजमानका घरमा होताका रूपमा प्रतिष्ठित हुन्छन्।

उत स्म यं शिशुं यथा नवं जनिष्टारणी।
धर्तारं मानुषीणां विशामग्निं स्वध्वरम् ॥३॥

मानिसहरूलाई पोषण प्रदान गर्ने अग्निदेव उत्तम रीतिले यज्ञसम्पन्न गराउँछन्। दुई वटा अरणीले यी अग्निदेवलाई नयाँ शिशुझैँ उत्पन्न गर्दछन्।

उत स्म दुर्गृभीयसे पुत्रो न ह्वार्याणाम्।
पुरू यो दग्धासि वनाग्ने पशुर्न यवसे ॥४॥

हे अग्निदेव ! कुटिल गति भएको सर्प या अश्वजस्तै छौ। तिमी अति कठिनतापूर्वक धारण गरिने खालका छौ। जौका खेतमा प्रवेश गरेका पशुले जौ खाएजस्तै गरी वनमा पसेपछि तिमी वनलाई नै भस्म गराउँछौ।

अध स्म यस्यार्चयः सम्यक्संयन्ति धूमिनः।
यदीमह त्रितो दिव्युप ध्मातेव धमति शिशीते ध्मातरी यथा ॥५॥

धुवाँ मिसिएका अग्निका शिखाहरू सर्वत्र व्याप्त हुन्छन्। फलामको काम गर्नेहरू हतियार बनाउन अग्निलाई प्रवृद्ध गर्दछन्। यसरी संवर्द्धित अग्नि तीनै लोकमा व्याप्त हुन्छन्। कर्मकारहरू जसरी खलाँतीले अग्निलाई प्रज्वलित गर्दछन्, अग्निदेव उसरी नै स्वयं तेजस्वी बन्दछन्।

तवाहमग्न ऊतिभिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः।
द्वेषोयुतो न दुरिता दुर्याम मर्त्यानाम् ॥६॥

हे अग्निदेव ! हामी मित्रभावले युक्त भएर प्रशंसात्मक स्तोत्रले तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। तिमी आफ्ना रक्षण सामर्थ्यले संरक्षित गरेर हामीलाई पाप कर्मबाट पार लगाऊ र द्वेष गर्ने बाहिरी शत्रुबाट पनि हामीलाई जोगाऊ।

तं नो अग्ने अभी नरो रयिं सहस्व आ भर।
स क्षेपयत्स पोषयद्भुवद्वाजस्य सातय उतैधि पृत्सु नो वृधे ॥७॥

हे बलवान् अग्निदेव ! हामी मानिसहरूलाई तिमी उत्तम ऐश्वर्यले सम्पन्न बनाऊ। हाम्रा शत्रु विनाश गरेर तिमी सबै किसिमका पोषण प्रदान गर। अन्न प्राप्ति हाम्रा लागि सुगम होस्। हे अग्निदेव ! युद्धमा हामीलाई अग्रणी बनाउने प्रयास गर।

[सूक्त - १०]

ऋषि - गय आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - अनुष्टुप् पङ्क्ति।

अग्न ओजिष्ठमा भर द्युम्नमस्मभ्यमध्रिगो।
प्र नो राया परीणासा रत्सि वाजाय पन्थाम् ॥१॥

हे निर्बाध गति भएका अग्निदेव ! ओजस्विता प्रदान गर्ने सम्पदा हामीलाई प्रदान गर। हे देव ! हामीलाई प्रशंसनीय धन र शक्ति प्राप्त हुने मार्ग देखाऊ।

त्वं नो अग्ने अद्भुत क्रत्वा दक्षस्य मंहना।
त्वे असुर्य१ मारुहत्क्राणा मित्रो न यज्ञियः ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिमी अत्यन्त विलक्षण कर्म सम्पादन गर्दछौ। उत्तम यज्ञ आदि कर्मले प्रसन्न भएर हामीलाई असल बल प्रदान गर। तिमी असुरहरूलाई पराजित गर्नमा समर्थ छौ। तिमी सूर्यजस्तै चारैतिर व्याप्त होऊ।

त्वं नो अग्न एषां गयं पुष्टिं च वर्धय।
ये स्तोमेभिः प्र सूरयो नरो मघान्यानशुः ॥३॥

हे अग्निदेव ! उत्तम स्तोत्रले तिम्रो स्तुति गर्ने मानिसलाई तिमी असल धन आदि प्राप्त गराउँछौ। तिम्रो स्तुति गरेर हामी पनि उत्तम धन आदि कमाउँदै समृद्ध हुन सकौँ।

ये अग्ने चन्द्र ते गिरः शुम्भन्त्यश्वराधसः।
शुष्मेभिः शुष्मिणो नरो दिवश्चिद्येषां बृहत्सुकीर्तिर्बोधति त्मना ॥४॥

हे आह्लाद प्रदायक अग्निदेव ! उत्तम वाणीले तिम्रो स्तुति गर्ने मानिसले अश्वयुक्त ऐश्वर्य प्राप्त गर्दछन्, उत्तम बलले सबलवान् हुन्छन्। तिनीहरूको उत्तम कीर्ति स्वर्गभन्दा पनि अधिक विस्तृत हुन्छ र त्यस्ता मानिसलाई तिमी निश्चय नै चिन्दछौ।

तव त्ये अग्ने अर्चयो भ्राजन्तो यन्ति धृष्णुया।
परिज्मानो न विद्युतः स्वानो रथो न वाजयुः ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो अत्यन्त चञ्चल र दीप्तिसम्पन्न रश्मि सर्वत्र व्याप्त हुन्छ। विद्युत्‌को जस्तै शब्द गर्दछ। त्यो रश्मि अन्नको खोजीमा हिँडेको मानिस र वेगवान् रथझैँ सर्वत्र विचरण गर्दछन्।

नू नो अग्न ऊतये सबाधसश्च रातये।
अस्माकासश्च सूरयो विश्वा आशास्तरीषणि ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी चाँडै हाम्रो रक्षा गर। हामीलाई धन ऐश्वर्यले युक्त गरेर हाम्रा आपद् हटाऊ। हाम्रा छोराछोरी र दाजुभाइ तिम्रो स्तुति गर्दै सबै रहर पूरा गर्न सक्ने होऊन्।

त्वं नो अग्ने अङ्गिरः स्तुतः स्तवान आ भर।
होतर्विभ्वासहं रयिं स्तोतृभ्यः स्तवसे च न उतैधि पृत्सु नो वृधे ॥७॥

हे अङ्गिराहरूमा श्रेष्ठ अग्निदेव ! उहिलेका ऋषिहरूले तिम्रो स्तुति गरे, तिमी उपास्य हौ। वैभवशाली शत्रुको ऐश्वर्य हामीलाई तिमी प्रदान गर। हामी यज्ञको काम गर्दा तिमीलाई होताका रूपमा स्तुति गर्दछौँ। हाम्रो स्तुतिलाई बलियो बनाइदेऊ। युद्धमा पनि आफ्ना बलले हामीलाई अघि बढाऊ।

[सूक्त - ११]

ऋषि - सुतम्भर आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - जगती।

जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविरग्निः सुदक्षः सुविताय नव्यसे।
घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्वि भाति भरतेभ्यः शुचिः ॥१॥

प्रजाको रक्षा गर्ने, जागृति र दक्षता प्रदान गर्ने अग्निदेव याजकलाई प्रगतिको नयाँ बाटो प्रशस्त गर्नका लागि प्रकट भएका छन्। घिउका आहुतिले अधिक प्रदीप्त भएर विराट आकाश स्पर्श गर्न सक्छन्। साधकलाई तेजले युक्त पवित्रता प्रदान गर्नका लागि नै तिमी प्रकट हुन्छौ।

यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्थे समीधिरे।
इन्द्रेण देवैः सरथं स बर्हिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः ॥२॥

अग्निदेव यज्ञको ध्वजावाहक, देवताहरूका रथमा सँगै बस्ने र पुरोहितजस्ता छन्। याजकहरू तीन ठाउँमा राम्ररी अग्नि प्रज्वलित गर्दछन्। सत्कर्ममा लागेर यज्ञ रुचाउने अग्निदेव आफ्ना स्थानमा यज्ञका लागि रहन्छन्।

असंमृष्टो जायसे मात्रोः शुचिर्मन्द्रः कविरुदतिष्ठो विवस्वतः ।
घृतेन त्वावर्धयन्नग्न आहुत धूमस्ते केतुरभवद्दिवि श्रितः ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी मातृरूपा दुई अरणीबाट निर्बिघ्न रूपले जन्मन्छौ। तिमी मेधावी, पवित्र गराउने र स्तुत्य छौ। यजमानहरू तिमीलाई आफ्ना हितको आशाले प्रदीप्त गर्दछन्। उहिलेका ऋषिले तिमीलाई घिउले प्रवृद्ध गराएका थिए। आहुतिले ठूलो रूप लिने हुँदा तिम्रो धुवाँ ध्वजाको रूपमा आकाशसम्म फिँजिन्छ।

अग्निर्नो यज्ञमुप वेतु साधुयाग्निं नरो वि भरन्ते गृहेगृहे।
अग्निर्दूतो अभवद्धव्यवाहनोऽग्निं वृणाना वृणते कविक्रतुम् ॥४॥

सर्वे खालका असल कर्म सिद्ध गर्ने अग्निदेव हाम्रा यज्ञमा आएर बसून्। सबै मानिसले घरघरमा अग्निको स्थापना गर्दछन्। हव्यवाहक अग्निदेव देवताहरूका दूतका रूपमा प्रतिष्ठित छन्। स्तोताहरू ज्ञानसम्पन्न यज्ञकर्ममा अग्निदेवलाई राम्रो स्तुति गर्दछन्।

तुभ्येदमग्ने मधुमत्तमं वचस्तुभ्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे।
त्वां गिरः सिन्धुमिवावनीर्महीरा पृणन्ति शवसा वर्धयन्ति च ॥५॥

हे अग्निदेव ! हाम्रो अत्यन्त मिठो वचन तिम्रै लागि समर्पित छ। यो स्तोत्र तिम्रा मनमा सुख लाग्ने होस्। नदीहरूले समुद्र भरेर समुद्रको बल बढेझैँ हाम्रा स्तुतिले तिम्रो बल बढाउँछ।

त्वामग्ने अङ्गिरसो गुहा हितमन्वविन्दञ्छिश्रियाणं वनेवने।
स जायसे मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः सहसस्पुत्रमङ्गिरः ॥६॥

हे अग्निदेव ! विभिन्न वनस्पतिमा व्याप्त भएर गोप्य ठाउँमा रहेका बेला तिमीलाई अङ्गिरावंशी ऋषिहरूले फेला पारे। धेरै बल गरेर अरणी घोटेपछि तिमी उत्पन्न हुन्छौ। त्यसो हुनाले मनीषीहरू तिमीलाई शक्तिका पुत्र भनेर बोलाउँछन्।

[सूक्त - १२]

ऋषि - सुतम्भर आत्रेय। देवता - अग्नि। छन्द - त्रिष्टुप्।

प्राग्नये बृहते यज्ञियाय ऋतस्य वृष्णे असुराय मन्म।
घृतं न यज्ञ आस्येऽ सुपूतं गिरं भरे वृषभाय प्रतीचीम् ॥१॥

अग्निदेव आफ्ना सामर्थ्यले अतिशय महान्, यज्ञका लागि योग्य, जल बर्साउने, प्राणका आधार र अभीष्ट कुरो पुऱ्याइदिने हुन्छन्। यज्ञका मुखमा सिञ्चित घिउको धाराजस्तो हाम्रो स्तुति अग्निदेवका लागि सुखदायक होस्।

ऋतं चिकित्व ऋतमिच्चिकिद्ध्यृतस्य धारा अनु तृन्धि पूर्वीः।
नाहं यातुं सहसा न द्वयेन ऋतं सपाम्यरुषस्य वृष्णः ॥२॥

हे अग्निदेव ! हामीले गरेको स्तुति तिमी चिन्दछौ, समर्थन गर। धेरै पानी बर्साउनका लागि तिमी हाम्रो अनुकूल होऊ। हामी बलियो भएर यज्ञमा बाधा उत्पन्न गर्दैनौँ। न त वैदिक कार्यको विधान नै मास्छौँ। तिमी अत्यन्त दीप्तिमान् र रहर पूरा गराउने हुनाले हामी तिम्रो स्तुति गर्दछौँ।

कया नो अग्न ऋतयन्नृतेन भुवो नवेदा उचथस्य नव्यः।
वेदा मे देव ऋतुपा ऋतूनां नाहं पतिं सनितुरस्य रायः ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी जल बर्साउँछौ। तिमी हाम्रा कुन ठूला यज्ञकर्ममा हाम्रो नयाँ स्तोत्र चिन्दछौ ? ऋतुको संरक्षण गर्ने अग्निदेवले हामीलाई चिनून्। सधैँ यजन गर्ने हामी धनका अधीश्वर भनेर अग्निदेवलाई जान्दैनौँ र ?

के ते अग्ने रिपवे बन्धनासः के पायवः सनिषन्त द्युमन्तः।
के धासिमग्ने अनृतस्य पान्ति क आसतो वचसः सन्ति गोपाः ॥४॥

हे अग्निदेव ! शत्रु बाँध्ने को हो ? दुनियाँ पाल्ने को हो ? को अत्यन्त दीप्तिमान् र दानशील छ ? असत्यको बाटो हिँड्नेलाई कसले जोगाउँछ ? असत्य वचन बोल्नेलाई कसले रक्षा गर्दछ ?

सखायस्ते विषुणा अग्न एते शिवासः सन्तो अशिवा अभूवन्।
अधूर्षत स्वयमेते वचोभिर्ऋजूयते वृजिनानि ब्रुवन्तः ॥५॥

हे सर्वत्र व्यापक अग्निदेव ! तिम्रो उपासना नगर्नाले यी मित्रहरूले दुःख पाएका थिए। तिम्रो उपासना गरेपछि यिनले सुख पाए। तिमीप्रति हामी सोझो व्यवहार गर्दछौँ। जसले हामीसित छलकपट र ढाँट कुरा गर्दछन्, ती शत्रुले आफ्नै अनिष्ट गर्छन् र आफैँ नाश हुन्छन्।

यस्ते अग्ने न[illegible]ट्ट ऋतं स पात्यरुषस्य वृष्णः ।
तस्य क्षयः पृथुरा साधुरेतु प्रसर्स्राणस्य नहुषस्य शेषः ॥६॥

हे अग्निदेव ! तिमी दीप्तिमान् र मनको रहर पूरा गराउने हौ । जुन यजमान हृदयदेखि नै नमस्कार गर्दै स्तोत्रले तिम्रो स्तुति गर्दछन् र यज्ञको नियम उचित रूपले पालन गर्दछन्, उनको घर सप्रियोस् । राम्रोसँग तिम्रो सेवा गर्ने यी यजमानका मनको इच्छा पूरा हुन्छ र पुत्र आदि प्राप्त गर्दछन् ।

[सूक्त - १३]

ऋषि - सुतम्भर आत्रेय । **देवता** - अग्नि । **छन्द** - गायत्री ।

अर्चन्तस्त्वा हवामहेऽर्चन्तः समिधीमहि । अग्ने अर्चन्त ऊतये ॥१॥

हे अग्निदेव ! हामी स्तोताहरू तिम्रो अर्चना गर्दछौँ, तिमीलाई बोलाउँछौँ र स्तुति गर्दै आफ्नो रक्षाका लागि तिमीलाई प्रज्वलित गराउँछौँ ।

अग्नेः स्तोमं मनामहे सिध्रमद्य दिविस्पृशः । देवस्य द्रविणस्यवः ॥२॥

धन लाभ गर्ने रहरले हामी आकाशव्यापी र तेजस्वी अग्निदेवलाई सिद्धि प्रदान गरुन् भनेर स्तोत्रले स्तुति गर्दछौँ ।

अग्निर्जुषत नो गिरो होता यो मानुषेष्वा । स यक्षद्दैव्यं जनम् ॥३॥

यज्ञका साधन र मानिसका सहायक अग्निदेवले हाम्रो स्तुति सुनून् । उनले देवताकहाँ हाम्रो हव्य पुर्‍याऊन् ।

त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टो होता वरेण्यः । त्वया यज्ञं वि तन्वते ॥४॥

हे अग्निदेव ! हर्षप्रदायक, वरण गर्न योग्य र यज्ञ सम्पन्न गराउने तिमी महान् छौ । सबै यजमानहरू तिमीलाई प्रतिष्ठित गरेर यज्ञको अनुष्ठान पूरा गर्दछन् ।

त्वामग्ने वाजसातमं विप्रा वर्धन्ति सुष्टुतम् । स नो रास्व सुवीर्यम् ॥५॥

हे अग्निदेव ! तिमी अन्न प्रदान गर्न र उत्तम स्तोत्रले स्तुति गरिन योग्य छौ । मेधावी स्तोताहरू उचित किसिमका स्तुतिले तिमीलाई ठूलो पार्छन् । हे अग्निदेव ! हामीलाई उत्तम पराक्रमयुक्त तेजस्वी बल प्रदान गर ।

अग्ने नेमिरराँ इव देवाँस्त्वं परिभूरसि । आ राधश्चित्रमृञ्जसे ॥६॥

हे अग्निदेव ! चक्रका केन्द्रबाट चारैतिर गज छरिएझैँ तिमी देवताहरूका वरिपरि व्याप्त हुन्छौ । हामीलाई तिमी विभिन्न प्रकारले ऐश्वर्ययुक्त गराऊ ।

[सूक्त - १४]

ऋषि - सुतम्भर आत्रेय । **देवता** - अग्नि । **छन्द** - गायत्री ।

अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्यम् । हव्या देवेषु नो दधत् ॥१॥

हे मानिसहरू हो ! अविनाशी अग्निदेवलाई राम्रा स्तोत्रले धेरै प्रज्वलित गराओ । राम्ररी बलेर तिनले हाम्रो हव्य पदार्थ देवताहरूसम्म पुर्‍याऊन् ।

तमध्वरेष्वीडते देवं मर्ता अमर्त्यम् । यजिष्ठं मानुषे जने ॥२॥

साधकहरू यज्ञमा दिव्य गुणले सम्पन्न, अमर र सबै मानिसका बीचमा परम पूजनीय उनै अग्निदेवलाई उत्तम स्तुति गर्दछन् ।

तं हि शश्वन्त ईडते स्रुचा देवं घृतश्चुता । अग्निं हव्याय वोढवे ॥३॥

स्तोताहरू यज्ञमा सुरोले घिउका धारा बगाउँदै देवताका लागि हवि वहन गरुन् भनेर दिव्य गुण सम्पन्न अग्निदेवलाई स्तुति गर्दछन् ।

अग्निर्जातो अरोचत घ्नन्दस्यूञ्ज्योतिषा तमः । अविन्दद्गा अपः स्वः ॥४॥

अरणीमन्थनबाट उत्पन्न अग्निदेव आफ्ना तेजले अन्धकार र राक्षसहरूको विनाश गर्दै प्रकाशित हुन्छन् । यिनै अग्निदेवबाट किरण, जल र सूर्यदेव प्रकट हुन्छन् ।

अग्निमीडेन्यं कविं घृतपृष्ठं सपर्यत । वेतु मे शृणवद्धवम् ॥५॥

हे मानिसहरू हो ! स्तुति गर्न योग्य र ज्ञानी अग्निदेवको पूजा गर । यिनी घिउका आहुतिले प्रदीप्त हुन्छन् । अग्निदेवले हाम्रो आह्वान सुनेर बुझून् ।

अग्निं घृतेन वावृधुः स्तोमेभिर्विश्वचर्षणिम्। स्वाधीभिर्वचस्युभिः ॥६॥

ऋत्विक्हरू स्तोत्रसँगै घिउका आहुतिले स्तुतिको कामना गर्ने, ध्यानगम्य देवताहरूका लागि सर्वद्रष्टा अग्निदेवलाई प्रवृद्ध गर्दछन्।

[सूक्त - १५]

ऋषि – धरुण आङ्गिरस। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – त्रिष्टुप्।

प्र वेधसे कवये वेद्याय गिरं भरे यशसे पूर्व्याय।

घृतप्रसत्तो असुरः सुशेवो रायो धर्ता धरुणो वस्वो अग्निः ॥१॥

हविरूपी घिउले प्रसन्न हुने अग्निदेव अत्यन्त बलशाली, अत्यन्त सुखकारी, धनका अधिपति, हव्यवाहक, गृहप्रदाता, विधाता, क्रान्तदर्शी, यशस्वी, श्रेष्ठ, जान्न योग्य र मेधावी छन्। यस्ता अग्निदेवका लागि हामी स्तुति रच्दछौँ।

ऋतेन ऋतं धरुणं धारयन्त यज्ञस्य शाके परमे व्योमन्।

दिवो धर्मन्धरुणे सेदुषो नृञ्जातैरजातौँ अभि ये ननक्षुः ॥२॥

स्वर्ग धारण गरेका, यज्ञमा बसेका, नेतृत्व गर्ने, देवताहरूलाई ऋत्विक्का सहयोगबाट जुन यजमानले निम्त्याएर प्रतिष्ठित गराउँछन्, तिनै यजमानले यज्ञका धारक, सत्यका स्वरूपमा रहेका अग्निदेवलाई स्तोत्रद्वारा प्रसन्न गर्दछन्।

अंहोयुवस्तन्वस्तन्वते वि वयो महद्दुष्टरं पूर्व्याय।

स संवतो नवजातस्तुतुर्यात्सिंहं न क्रुद्धमभितः परि ष्ठुः ॥३॥

जुन यजमान महान् अग्निदेवका निम्ति दुष्टहरूले पाउन नसक्ने हविष्यान्न अर्पित गर्दछन्, ती यजमानहरू निष्पाप शरीरले युक्त भएर उन्नति गर्दछन्। नवजात अग्निदेव रिसाएको सिंहजस्तो भएर हाम्रा सबै सङ्गठित शत्रुलाई विनाश गरुन् र वर्तमान शत्रुलाई हामीदेखि टाढा पुऱ्याइदिऊन्।

मातेव यद्भरसे पप्रथानो जनञ्जनं धायसे चक्षसे च।

वयोवयो जरसे यद्दधानः परि त्मना विषुरूपो जिगासि ॥४॥

सर्वत्र प्रख्यात यी अग्निदेव आमाले भैँ सबै प्राणीलाई पालनपोषण गर्दछन्। यिनी प्रत्येकलाई धारण गर्ने र सबैलाई हेरविचार गर्ने हुनाले स्तुत्य छन्। प्रज्वलित भएर यिनले अन्न पचाइदिन्छन् र विभिन्न रूपमा यिनले आफ्नो शक्ति व्याप्त गराउँछन्।

वाजो नु ते शवसस्पात्वन्तमुरुं दोघं धरुणं देव रायः।

पदं न तायुर्गुहा दधानो महो राये चितयन्नत्रिमस्पः ॥५॥

धेरै खालका रहर पूरा गराउने, धनका अधिपति हे दिव्य अग्निदेव ! हविष्यान्नले तिम्रो बल उसै गरी रक्षा गरोस्, जसरी चोरले चोरी ल्याएको धन गुफामा लुकाएर त्यसको सुरक्षा गर्दछ। हे अग्निदेव ! हामीलाई मनग्गे धन प्राप्त गर्ने उत्तम उपाय सिकाइदेऊ, अत्रि मुनिलाई प्रसन्न गर।

[सूक्त - १६]

ऋषि – पूरु आत्रेय। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – अनुष्टुप् पङ्क्ति।

बृहद्वयो हि भानवेऽर्चा देवायाग्नये।

यं मित्रं न प्रशस्तिभिर्मर्तासो दधिरे पुरः ॥१॥

मित्रजस्तै, तेजस्वी अग्निदेवलाई स्तुति गर्नका लागि याजकहरू अगाडि स्थापित गरेर प्रचुर मात्रामा हविष्यान्नको आहुति प्रदान गर्दछन्।

स हि द्युभिर्जनानां होता दक्षस्य बाह्वोः।

वि हव्यमग्निरानुषग्भगो न वारमृण्वति ॥२॥

जुन अग्निदेवले देवताहरूका लागि अनुकूल मार्गबाट हव्य आदि पदार्थ पुऱ्याउँछन्, जो बाहुबलका दीप्तिले प्रकाशित हुन्छन् ती अग्निदेव यजमानका लागि देवताहरूलाई आह्वान गर्दछन्। सूर्यदेवले जस्तै उनी सबैले रुचाउने धन प्रदान गर्दछन्।

अस्य स्तोमे मघोनः सख्ये वृद्धशोचिषः।

विश्वा यस्मिन्तुविष्वणि समर्ये शुष्ममादधुः ॥३॥

सबै ऋत्विक्हरू हव्य पदार्थ र धेरै किसिमका शब्दले युक्त उत्तम स्तोत्रले विशिष्ट अग्निदेवमा बलको स्थापना राम्ररी गर्दछन्। यसरी बढेका, तेजसम्पन्न र ऐश्वर्यवान् अग्निदेवसित हामी सबै मित्रभावमा रहेर स्तुति गर्दछौँ।

अधा ह्यग्न एषां सुवीर्यस्य मंहना । तमिद्यह्वं न रोदसी परि श्रवो बभूवतुः ॥४॥

हे अग्निदेव ! हामीलाई रहर गरेको, असल, पराक्रमयुक्त बलले सम्पन्न गराऊ। महान् सूर्यदेवका आश्रयमा धर्ती र आकाश अवस्थित रहेझैँ तिम्रा आश्रयबाट हामी सम्पूर्ण अन्न र धन प्राप्त गर्दछौँ।

नू न एहि वार्यमग्ने गृणान आ भर।
ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति धामहे सचोतैधि पृत्सु नो वृधे ॥५॥

हे अग्निदेव ! हामी यजमानहरू तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। तिमी चाँडै नै हाम्रा यज्ञमा अधिष्ठित होऊ र हाम्रा लागि स्वीकार योग्य धन धारण गर। हामी स्तोताहरू तिम्रो स्तुति गर्दछौँ। तिमी युद्धमा हामीलाई रक्षण साधनले समृद्ध गराऊ।

[सूक्त - १७]

ऋषि - पूरु आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - अनुष्टुप् पङ्क्ति।

आ यज्ञैर्देव मर्त्य इत्था तव्यांसमूतये। अग्निं कृते स्वध्वरे पूरुरीडीतावसे ॥१॥

हे अग्निदेव ! पुरु ऋषिले गरेका उत्तम यज्ञमा आफ्नो रक्षा गर्ने विचारले तिम्रो स्तुति गरेका थिए। मानिसहरू पनि आफ्ना यज्ञमा आफ्नो रक्षा गर्नका लागि उत्तम स्तुतिले तिमीलाई आह्वान गर्दछन्।

अस्य हि स्वयशस्तर आसा विधर्मन्मन्यसे।
तं नाकं चित्रशोचिषं मन्द्रं परो मनीषयाः ॥२॥

हे धर्मानुयायी स्तोताहरू हो ! तिमीहरू अत्यन्त श्रेष्ठ र यशस्वी कर्म गर्दछौ। जो स्तुत्य छ, जसको तेज अति विलक्षण छ र जो दुःखरहित छ, त्यस्ता अग्निदेवलाई आफ्ना उत्तम बुद्धियुक्त वाणीले स्तुति गर।

अस्य वासा उ अर्चिषा य आयुक्त तुजा गिरा।
दिवो न यस्य रेतसा बृहच्छोचन्त्यर्चयः ॥३॥

अग्निदेव आफ्नो बल र स्तुतिले सामर्थ्यशाली भएका छन् र सूर्यदेवजस्तै दीप्तिमान छन्। उनका विस्तृत ज्वाला र तेजले सम्पूर्ण जगत् प्रकाशमान् हुन्छ र तिनैका वर्चस्वले सूर्यदेव पनि प्रकाशयुक्त भएका छन्।

अस्य क्रत्वा विचेतसो दस्मस्य वसु रथ आ।
अधा विश्वासु हव्योऽग्निर्विक्षु प्र शस्यते ॥४॥

असल बुद्धिका ऋत्विक्‌हरू दर्शनीय अग्निदेवलाई यजन गरेर धनसहितको रथ प्राप्त गर्दछन्। हव्यवाहक अग्निदेवलाई सम्पूर्ण प्रजाले उचित प्रशंसा गर्दछन्।

नू न इद्धि वार्यमासा सचन्त सूरयः।
ऊर्जो नपादभिष्टये पाहि शग्धि स्वस्तय उतैधि पृत्सु नो वृधे ॥५॥

हे अग्निदेव ! स्तोताहरूले तिम्रो स्तुति गरेर प्राप्त गर्ने धन स्वीकार्य हुन्छ र हामीलाई चाँडै प्राप्त गराऊ। हे बलसंयुक्त अग्निदेव ! हामीलाई अभीष्ट अन्न दिएर रक्षा गर। हामीलाई कल्याणकारी पशुधन देऊ। सङ्ग्राममा हाम्रो विजयको प्रयास गर।

[सूक्त - १८]

ऋषि - मृक्तवाह द्वित आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - अनुष्टुप् पङ्क्ति।

प्रातरग्निः पुरुप्रियो विशः स्तवेतातिथिः।
विश्वानि यो अमर्त्यो हव्या मर्तेषु रण्यति ॥१॥

अग्निदेव सबैका लागि प्रिय छन्। यिनी बिहानीको सवनमा प्रजाहरूका अतिथिझैँ पूजनीय र स्तुत्य हुन्छन्। अविनाशी अग्निदेव यजमानसित सबै खालका हव्य पदार्थको कामना गर्दछन्।

द्विताय मृक्तवाहसे स्वस्य दक्षस्य मंहना।
इन्दुं स धत्त आनुषक्स्तोता चित्ते अमर्त्य ॥२॥

हे अग्निदेव ! अत्रिका पुत्र द्वित ऋषि तिम्रा लागि पवित्र हव्य लिएर आउँछन्। उनलाई तिमी आफ्ना बलले महानता प्रदान गर। किनभने उनी तिम्रा लागि सधैँभरि सोमरस र स्तुति प्रस्तुत गर्दछन्।

तं वो दीर्घायुशोचिषं गिरा हुवे मघोनाम्।
अरिष्टो येषां रथो व्यश्वदावन्नीयते ॥३॥

हे अश्वदाता अग्निदेव ! तिमी लामो आयु र तेजस्वी स्वरूप भएका छौ। हामी आफ्ना धनी यजमानका लागि उत्तम स्तुतिले आह्वान गर्दछौँ। त्यसबाट ती धनीका रथ जीवन सङ्ग्राममा निर्बाध रूपमा गतिशील रहून्।

चित्रा वा येषु दीधितिरासन्नुक्था पान्ति ये।
स्तीर्णं बर्हिः स्वर्णरे श्रवांसि दधिरे परि ॥४॥

ऋत्विकहरू अनेकौं प्रकारले यज्ञ आदि कार्य सम्पादन गरिरहन्छन्। उनीहरू उत्तम स्तोत्र गाउँदै यज्ञको रक्षा गर्न अग्नि जगाउँछन्। ऋत्विकहरू आफ्ना यजमानलाई स्वर्गको सुख प्राप्त गराउने यज्ञमा बिछ्याइएको कुशामा मनग्गे हविष्यान्न राख्छन्।

ये मे पञ्चाशतं ददुरश्वानां सधस्तुति।
द्युमदग्ने महि श्रवो बृहत्कृधि मघोनां नृवदमृत नृणाम् ॥५॥

हे अविनाशी अग्निदेव ! तिम्रो स्तुति गरिसकेपछि जुन धनी यजमानले हामीलाई पचास अश्व प्रदान गर्दछन्, तिमी त्यस्ता यजमानलाई दीप्तिमान् र धेरै सेवकहरूले युक्त अन्न प्रदान गर।

[सूक्त - १९]

ऋषि - वव्रि आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - गायत्री अनुष्टुप् विराड्रूपा।

अभ्यवस्थाः प्र जायन्ते प्र वव्रेर्वव्रिश्चिकेत। उपस्थेमातुर्वि चष्टे ॥१॥

अग्निदेव मातारूपी पृथ्वीका काखमा प्रकट भएर सबैलाई हेर्दछन्। अग्निदेव वव्रि ऋषिको स्थितिअनुसार उनको हवि ग्रहण गरुन् अथवा शरीरधारीका शरीरको स्थितिअनुसार उनको पालनपोषण गरुन्।

जुहुरे वि चितयन्तोऽनिमिषं नृम्णं पान्ति। आ दृढहां पुरं विविशुः ॥२॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो प्रभाव जानेर जुन याज्ञिक सधैँ तिमीलाई आह्वान गर्दछन्, हवि र स्तोत्रले तिम्रा बलको रक्षा गर्छन्, तिनीहरू शत्रुका दुर्गम सहर भत्काएर त्यहाँ पस्छन्।

आ श्वैत्रेयस्य जन्तवो द्युमद्वर्धन्त कृष्टयः।
निष्कग्रीवो बृहदुक्थ एना मध्वा न वाजयुः ॥३॥

संसारमा जन्मेर महान् स्तोत्र गाउने, अन्नको खोजी गर्ने र कण्ठमा सुनका गहना लगाउने मानिसले अति मधुर स्तोत्रले अग्निका दीप्तिलाई प्रवृद्ध गराउँछन्।

प्रियं दुग्धं न काम्यमजामि जाम्योः सचा।
घर्मो न वाजजठरोऽदब्धः शश्वतो दभः ॥४॥

यज्ञले भैँ हविष्यान्न पेटमा राखेर शत्रुबाट अहिंसित हुँदै शत्रुको हिंसा गर्ने अग्निदेव आकाश र पृथ्वीका सहायक हुन्। अग्निदेव दुधजस्तै रुचाइने र निर्दोष हुनाले हाम्रो हितकारी स्तोत्र सुनून्।

क्रीडन्नो रश्म आ भुवः सं भस्मना वायुना वेविदानः।
ता अस्य सन्धृषजो न तिग्माः सुसंशिता वक्ष्यो वक्षणेस्थाः ॥५॥

हे प्रदीप्त अग्निदेव ! काठमा क्रीडा गर्दै वायुबाट प्रेरित, भस्मद्वारा उद्भासित हुने तिमी हामीतिर फर्क। काठका वक्षमा रहेका तिम्रा ज्वालाहरू अत्यन्त तीक्ष्ण र शत्रुविनाशक छन्। ती ज्वालाहरू हाम्रा निम्ति कष्टदायक तीक्ष्ण नहोऊन्।

[सूक्त - २०]

ऋषि - प्रयस्वान् अत्रिगण। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - अनुष्टुप् पङ्क्ति।

यमग्ने वाजसातम त्वं चिन्मन्यसे रयिम्।
तं नो गीर्भिः श्रवाय्यं देवत्रा पनया युजम् ॥१॥

हे अन्नप्रदायक अग्निदेव ! हामीले प्रदान गरेको हव्यरूप धन तिमी स्वीकार गर्दछौ। हाम्रा स्तुतिका साथ उही हव्यरूपी धन देवताकहाँ पुऱ्याइदेऊ।

ये अग्ने नेरयन्ति ते वृद्धा उग्रस्य शवसः।
अप द्वेषो अप ह्वरोऽन्यव्रतस्य सश्चिरे ॥२॥

हे अग्निदेव ! जुन व्यक्ति पशु आदि धनले युक्त भएर पनि तिमीलाई हवि प्रदान गर्दैन, त्यस्तो

व्यक्ति तिम्रा उग्र बलको सामना गरेर बलविहीन हुन्छ। जसले वैदिक कर्मसित द्वेष या विरोधी भाव राख्दछ, त्यो पनि तिमीबाट हिंसित हुन्छ।

होतारं त्वा वृणीमहेऽग्ने दक्षस्य साधनम्।
यज्ञेषु पूर्व्यं गिरा प्रयस्वन्तो हवामहे ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी देवताहरूका आह्वानकर्ता, बलप्रदाता र अन्नले सम्पन्न हौ। हामी तिम्रो वरण गर्दछौँ। यज्ञमध्ये श्रेष्ठ तिमीलाई हामी स्तुति गर्दछौँ।

इत्था यथा त ऊतये सहसावन्दिवेदिवे।
राय ऋताय सुक्रतो गोभिः ष्याम सधमादो वीरैः स्याम सधमादः ॥४॥

हे बलवान् अग्निदेव ! हामी प्रतिदिन तिम्रा आश्रयमा संरक्षित रहौँ। हे उत्तम कर्म भएका अग्निदेव ! हामी यज्ञादि कार्यका निम्ति धन प्राप्त गर्न पुरुषार्थ गरौँ। हामी गाई आदि पशुधन र उत्तम वीर पुत्र पाएर सुखी हौँ, तिमी यस्तै गरिदेऊ।

[सूक्त - २१]

ऋषि - सस आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - अनुष्टुप् पङ्क्ति।

मनुष्वत्त्वा नि धीमहि मनुष्वत्समिधीमहि।
अग्ने मनुष्वदङ्गिरो देवान्देवयते यज ॥१॥

हे अग्निदेव ! मनुले जस्तै तिमीलाई स्थापित गरेर हामी प्रज्वलित गर्दछौं। हे अङ्गिरा अग्निदेव ! मनुको जस्तै देवत्वको आशा गर्ने यजमानका लागि तिमी यजन गर।

त्वं हि मानुषे जनेऽग्ने सुप्रीत इध्यसे।
स्रुचस्त्वा यन्त्यानुषक्सुजात सर्पिरासुते ॥२॥

हे अग्निदेव ! स्तोत्रले अत्यन्त प्रसन्न भएपछि तिमी मानिसका लागि प्रज्वलित हुन्छौ। उत्तम गतिले उत्पन्न भएका हे अग्निदेव ! घिउयुक्त हविले भरिएका पात्रहरू तिमीलाई निरन्तर प्राप्त हुन्छन्।

त्वां विश्वे सजोषसो देवासो दूतमक्रत।
सपर्यन्तस्त्वा कवे यज्ञेषु देवमीडते ॥३॥

हे समस्त ज्ञानका अधिपति अग्निदेव ! सबै देवताहरू प्रसन्न भएर तिमीलाई दूतका रूपमा नियुक्त गरेका छन्। त्यसैले यज्ञमा तिम्रो सेवा गर्दै देवताहरूलाई बोलाउनका लागि यजमानहरू तिम्रो स्तुति गर्दछन्।

देवं वो देवयज्ययाग्निमीडीत मर्त्यः।
समिद्धः शुक्र दीदिह्यृतस्य योनिमासदः ससस्य योनिमासदः ॥४॥

हे तेजस्वी अग्निदेव ! मानिसहरू देवताको यजन गर्नका लागि तिम्रो स्तुति गर्दछन्। तिमी हविले प्रवृद्ध भएर दीप्तिमान् हुन्छौ। तिमी सस ऋषिका यज्ञवेदीमा प्रतिष्ठित होऊ अथवा कृषिको हरियालीका रूपमा प्रकट होऊ।

[सूक्त - २२]

ऋषि - विश्वसामा आत्रेय। **देवता** - अग्नि। **छन्द** - अनुष्टुप् पङ्क्ति।

प्र विश्वसामन्नत्रिवदर्चा पावकशोचिषे।
यो अध्वरेष्वीड्यो होता मन्द्रतमो विशि ॥१॥

हे विश्वसामा ऋषि ! तिमी पवित्र दीप्ति हुने अग्निदेवको पूजा अत्रि ऋषिले झैँ गर। अग्निदेव सबै ऋषिबाट स्तुत्य छन्। यी देवतालाई बोलाउने र अत्यन्त पूजनीय छन्।

न्यग्निं जातवेदसं दधाता देवमृत्विजम्।
प्र यज्ञ एत्वानुषगद्या देवव्यचस्तमः ॥२॥

हे यजमानहरू हो ! सबै प्राणीलाई जानेका, दिव्य यज्ञकर्ता अग्निदेवलाई स्थापित गर। देवताहरूका प्रीतिकर र यज्ञको साधनरूप हवि अग्निदेवका लागि हामी प्रदान गरौँ।

चिकित्विन्मनसं त्वा देवं मर्तास ऊतये।
वरेण्यस्य तेऽवस इयानासो अमन्महि ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी ज्ञानले सम्पन्न र मनले दीप्तिमान् छौ। आफ्नो रक्षाका निम्ति हामी सबै मानिस तिम्रा अगाडि उपस्थित छौँ र असल हविले सन्तुष्ट गराउँदै स्तुति गर्दछौँ।

अग्ने चिकिद्ध्य१स्य न इदं वचः सहस्य।
तं त्वा सुशिप्र दम्पते स्तोमैर्वर्धन्त्यत्रयो गीर्भिः शुम्भन्त्यत्रयः ॥४॥

हे बलका पुत्र अग्निदेव ! तिमी हाम्रो उत्तम कुरो बुझ। हे सुन्दर चिउँडो र नाक भएका गृहपालक अग्निदेव ! अत्रिका वंशजहरूले तिमीलाई उत्तम स्तोत्रले प्रवृद्ध गर्दछन् र उत्तम वाणीले सुशोभित गर्दछन्।

[सूक्त - २३]

ऋषि – द्युम्न विश्वचर्षणि आत्रेय। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – अनुष्टुप् पङ्क्ति।

अग्ने सहन्तमा भर द्युम्नस्य प्रासहा रयिम्।
विश्वा यश्चर्षणीरभ्या३सा वाजेषु सासहत् ॥१॥

हे अग्निदेव ! द्युम्न ऋषिका लागि शत्रुहरूको ऐश्वर्य जितेर ल्याउने एउटा वीर पुत्र प्रदान गर। उसले स्तोत्रले युक्त भएर युद्धमा सम्पूर्ण शत्रुलाई पराजित गर्न सकोस्।

तमग्ने पृतनाषहं रयिं सहस्व आ भर।
त्वं हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः ॥२॥

हे बलशाली अग्निदेव ! तिमी सत्यरूप, अद्‌भुत र अन्न प्रदान गर्ने हौ। हाम्रा लागि तिमी शत्रुका सेनाको ऐश्वर्य जित र त्यो हामीलाई देऊ।

विश्वे हि त्वा सजोषसो जनासो वृक्तबर्हिषः।
होतारं सद्मसु प्रियं व्यन्ति वार्या पुरु ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी देवताहरूलाई आह्वान गर्ने होताका रूपमा रहेका सबैभन्दा हितकारी हौ। उचित स्नेह भएका र यज्ञका लागि कुश ल्याउने ऋत्विक्‌हरू तिमीसित मन परेको धन माग्दछन्।

स हि ष्मा विश्वचर्षणिरभिमाति सहो दधे।
अग्न एषु क्षयेष्वा रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत्पावक दीदिहि ॥४॥

हे अग्निदेव ! विश्वचर्षणि ऋषिले शत्रुका सङ्घर्षक बल धारण गरुन्। हे तेजस्वी अग्निदेव ! हाम्रा घरमा धनको प्रकाश फिँजाऊ। हे पापविनाशक अग्निदेव ! तिमी उत्तम तेजले युक्त भएर देदीप्यमान होऊ।

[सूक्त - २४]

ऋषि – बन्धु सुबन्धु श्रुतबन्धु लौपायन। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – द्विपदा विराट्।

अग्ने त्वं नो अन्तम उत त्राता शिवो भवा वरूथ्यः ॥१॥

हे अग्निदेव ! तिमी हाम्रा अति नजिकै असल संरक्षक र मङ्गलकारी भएर रहन्छौ।

वसुरग्निर्वसुश्रवा अच्छा नक्षि द्युमत्तमं रयिं दाः ॥२॥

सबैलाई आश्रय दिने, धनवान्‌हरूमा प्रथम हे अग्निदेव ! तिमी हाम्रा नजिकै सहजै आऊ र तेजस्वितायुक्त भएर हामीलाई धन प्रदान गर।

स नो बोधि श्रुधी हवमुरुष्या णो अघायतः समस्मात् ॥३॥

हे अग्निदेव ! हामीहरूलाई तिमी चिन, हाम्रो आह्वान सुन र समस्त पापीबाट रक्षा गर।

तं त्वा शोचिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः ॥४॥

हे तेजस्वी र प्रकाशवान् अग्निदेव ! मित्र आदि स्नेही आफन्तका लागि सुखको कामना गर्दै निश्चित रूपमा हामी तिम्रो प्रार्थना गर्दछौँ।

[सूक्त - २५]

ऋषि – वसूयु आत्रेय। **देवता** – अग्नि। **छन्द** – अनुष्टुप्।

अच्छा वो अग्निमवसे देवं गासि स नो वसुः।
रासत्पुत्र ऋषूणामृतावा पर्षति द्विषः ॥१॥

हे यजमानहरू हो ! आफ्नो रक्षा गर्ने रहर गरेर तिमीहरू दिव्य अग्निदेवको स्तवन गर। अग्निदेवले हामीलाई आश्रयको स्थान उपलब्ध गराऊन्। ऋषिहरूबाट पुत्रका रूपमा पोषित सत्यस्वरूप अग्निदेवले हामीलाई शत्रुबाट पार लगाऊन्। ९३

स हि सत्यो यं पूर्वे चिद्देवासश्चिद्यमीधिरे।
होतारं मन्द्रजिह्वमित्सुदीतिभिर्विभावसुम् ॥२॥

उहिले नै ऋषि र देवताहरूले अग्निदेवलाई प्रज्वलित गराएका थिए। जुन अग्निदेव देवताहरूका आह्वानकर्ता हुन्, प्रसन्नताप्रदायक जिब्रो भएका, उत्तम दीप्तिले युक्त र शुभ्र प्रभासम्पन्न छन्, तिनै अग्निदेव सत्य सङ्कल्पले अटल हुन्छन्।

स नो धीती वरिष्ठया श्रेष्ठया च सुमत्या।
अग्ने रायो दिदीहि नः सुवृक्तिभिर्वरेण्य ॥३॥

हे अग्निदेव ! तिमी उत्तम स्तोत्रले स्तुति गरिने र वरण गर्न योग्य छौ। आफ्नो असल धारण शक्ति र उत्कृष्ट बुद्धिले सन्तुष्ट होऊ। हाम्रा हव्य र स्तोत्रले सन्तुष्ट भएर ऐश्वर्य प्रदान गर।

अग्निर्देवेषु राजत्यग्निर्मर्तेष्वाविशन्।
अग्निर्नो हव्यवाहनोऽग्निं धीभिः सपर्यत ॥४॥

अग्निदेव देवताहरूमा प्रतिष्ठित छन् र मानिसले आह्वान गर्दा मानिसका बीचमा पनि प्रवेश गर्दछन्। देवताहरूका लागि हव्य आदि पदार्थ जसले वहन गर्दछन्, हे यजमान हो ! उनै अग्निदेवलाई तिमीहरू बुद्धिपूर्वक स्तुतिद्वारा सेवा गर।

अग्निस्तुविश्रवस्तमं तुविब्रह्माणमुत्तमम्।
अतूर्तं श्रावयत्पतिं पुत्रं ददाति दाशुषे ॥५॥

अग्निदेव हविदाता यजमानहरूलाई पुत्र प्रदान गरुन्। त्यो पुत्र विभिन्न अन्नले युक्त, धेरै स्तोत्र रचना गर्ने, उत्तम, अवध्य र उत्तम कर्मले पूर्वजहरूको यश बढाउने होस्।

अग्निर्ददाति सत्पतिं सासाह यो युधा नृभिः।
अग्निरत्यं रघुष्यदं जेतारमपराजितम् ॥६॥

अग्निदेवले हामीलाई पुत्र प्रदान गरुन्। ऊ हामीलाई सहयोग गर्ने, शत्रुलाई पराजित गर्ने र सत्यको पालन गर्ने होस्। अग्निदेवले हामीलाई शत्रु जित्न सक्ने कसैसित नहार्ने र छिटो कुद्ने अश्व पनि प्रदान गरुन्।

यद्वाहिष्ठं तदग्नये बृहदर्च विभावसो।
महिषीव त्वद्रयिस्त्वद्वाजा उदीरते ॥७॥

अग्निदेवको स्तुति शीघ्र प्रभावकारी स्तोत्रले गरिन्छ। दीप्तिमान् अग्निदेव हामीलाई मनग्गे धनधान्य प्रदान गर्ने कृपा गरुन्।

तव द्युमन्तो अर्चयो ग्रावेवोच्यते बृहत्।
उतो ते तन्यतुर्यथा स्वानो अर्त त्मना दिवः ॥८॥

हे अग्निदेव ! तिम्रो शिखा सर्वत्र दीप्तियुक्त छ। तिमी सोमका लहरा कुट्ने ढुङ्गाजस्तै महत्त्व भएका छौ। तिमी स्वयं प्रकाशयुक्त छौ। मेघको गर्जनजस्तै शब्द गर्दछौ।

एवाँ अग्निं वसूयवः सहसानं ववन्दिम।
स नो विश्वा अति द्विषः पर्षन्नावेव सुक्रतुः ॥९॥

हामी धन खोज्ने मानिस बलवान् अग्निदेवलाई स्तोत्रले मनग्गे स्तुति गर्दछौँ। उत्तम कर्मले सम्पन्न अग्निदेव हामीलाई शत्रुबाट नौकाले नदी पार लगाएझैँ पार लगाऊन्।

[सूक्त - २६]

ऋषि - वसूयु आत्रेय। **देवता** - अग्नि विश्वेदेवा। **छन्द** - गायत्री।

अग्ने पावक रोचिषा मन्द्रया देव जिह्वया। आ देवान्वक्षि यक्षि च ॥१॥

हे पवित्रता प्रदान गर्ने अग्निदेव ! प्रसन्न गराउने ज्वालारूपी जिब्राले देवताहरूलाई आमन्त्रित गर र उनीहरूका निम्ति यज्ञ सम्पन्न गर।

तं त्वा घृतस्नवीमहे चित्रभानो स्वर्दृशम्। देवाँ आ वीतये वह ॥२॥

घिउबाट उत्पन्न हुने, अद्भुत तेजस्वी, सबैलाई देख्ने हे अग्निदेव ! हामी तिम्रो प्रार्थना गर्दछौँ। हवि सेवन गर्नका लागि तिमी देवताहरूलाई बोलाऊ।

वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधीमहि। अग्ने बृहन्तमध्वरे ॥३॥

हे ज्ञानसम्पन्न अग्निदेव ! तिमी यज्ञका अनुरागी, तेजस्वी र महान् छौ। तिमीलाई हामी यज्ञमा प्रज्वलित गर्दछौँ।